

Turizmusbiztonság

Szerkesztette
MICHALKÓ GÁBOR
NÉMETH JÓZSEF
RITECZ GYÖRGY

Dialóg Campus

TURIZMUSBIZTONSÁG

Vákát oldal

TURIZMUSBIZTONSÁG

Szerkesztette
Michalkó Gábor
Németh József
Ritecz György

A kötet a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Debreceni Egyetemen működő DE ÁJK Állami Erőforrások Államtudományi Kutatóműhely együttműködésével készült.

A tanulmánykötetben közreadott eredményeket a „Turizmusbiztonság és versenyképesség: az állami szerepvállalás interdiszciplináris dimenziói” elnevezésű Államtudományi Műhely alkotóközössége hozta létre.

Kutatásvezető
Michalkó Gábor
tudományos tanácsadó, egyetemi tanár

A Műhely tevékenységét támogató, együttműködő intézmények:
Budapesti Corvinus Egyetem
CSFK Földrajztudományi Intézet
Babeş-Bolyai Tudományegyetem Gyergyószentmiklósi Tagozata

Szerkesztők
Michalkó Gábor
Németh József
Ritecz György

Szerzők
Birkner Zoltán, Ernszt Ildikó, Kiss Kornélia, Mátyás Szabolcs, Michalkó Gábor,
Németh József, Németh Kornél, Péter Erzsébet, Ritecz György, Sziva Ivett, Tokodi Panna

Szakmai lektorok
Aubert Antal egyetemi tanár
Dombay István egyetemi docens
Fórizs Sándor egyetemi tanár, ny. r. dandártábornok
Kocsis Károly akadémikus, egyetemi tanár
Raffay Zoltán egyetemi docens
Sallai János egyetemi tanár, r. ezredes
Sikos T. Tamás egyetemi tanár

© Kiadó, 2020
© Szerkesztők, 2020
© Szerzők, 2020

A mű szerzői jogilag védett.
Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva.
A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható,
elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható,
azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

Tartalom

A kutatásvezető előszava	11
I. A TURIZMUSBIZTONSÁG TÁRSADALMI, GAZDASÁGI ÉS KÖRNYEZETI ASPEKTUSAI	13
Michalkó Gábor: A BIZTONSÁG SZEREPE A TURIZMUS RENDSZERÉBEN	15
1. A turizmus mint globális létforma	15
2. A világ turizmusa, a turizmus világa	19
3. A turizmus rendszere	21
4. A turizmusbiztonság holisztikus értelmezése	23
Sziva Ivett – Michalkó Gábor: A BIZTONSÁG SZEREPE A DESZTINÁCIÓS VERSENYKÉPESSÉGBEN	29
1. A versenyképesség fogalma	29
2. A regionális versenyképesség definíciója	30
3. A desztinációk értelmezése	33
4. A desztinációs versenyképesség fogalma	35
5. A biztonság megjelenése a desztinációs versenyképességi indexekben	39
6. A desztinációs versenyképesség biztonságra vonatkozó értelmezéseinek összessége	41
Michalkó Gábor: AZ ELIGAZODÁS SZEREPE A TURIZMUSBIZTONSÁGBAN	45
1. Út az ismeretlenbe	45
2. Tájékozódás	48
3. A kiismerés művészete	52
Michalkó Gábor: A BŰN VONZÁSÁBAN: A SÖTÉT HELYEK TURIZMUSA	59
1. Árnyoldalturizmus	59
2. Bűnös attrakciók	63
3. Sötét desztinációk	70
Michalkó Gábor: TURIZMUS A HADVISELÉS ÁRNYÉKÁBAN	73
1. Béke kontra háború: turisztikai aspektusok	73
2. Csatatérturizmus	76
3. Háborús örökségvédelem, emlékezetpolitika	79
4. Út a frontra	82
Németh Kornél: KLÍMAVÁLTOZÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ BIZTONSÁGI PROBLÉMÁK A TURIZMUSBAN	87
1. Napjaink fenyegetése: a klímaváltozás	87
2. A klímaváltozás hatása a turizmusra	89

3. A klímaváltozás turizmust érintő lehetséges hatásai Magyarországon	95
4. Biztonság, biztonságérzet, kommunikáció: hiteles tájékoztatás kontra pánikkeltés	97
Németh Kornél: TURIZMUS ÉS BIZTOSÍTÁS, A MEGELŐZÉS, KÁRENYHÍTÉS SZEREPE AZ UTAZÁSOKBAN	103
1. A biztosítások szerepe, jellemző típusai	103
2. Utasbiztosítások fajtái, szerepük, jelentőségük az utazások során	105
3. Turizmus és biztosítás, a megelőzés, kárenyhítés szabályzása Magyarországon	109
Péter Erzsébet – Németh Kornél: A TURISZTIKAI CÉLTERÜLETEK KOCKÁZATMENEDZSMENTJE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A RENDEZVÉNYEKRE	115
1. Kockázatok és kihívások beazonosítása	115
2. Turisztikai fogadó területek menedzselési feladatai	119
Kiss Kornélia – Michalkó Gábor: A TURIZMUS- ÉS BIZTONSÁGMARKETING	129
1. A turizmusmarketing két arca	129
2. Biztonság, mára mindenekelőtt?	130
3. Biztonság – alapfeltételből turisztikai vonzerő?	132
4. Biztonság a desztinációs tárgylemezen	133
5. Biztonság a turisztikai vállalkozások szemszögéből	135
6. A marketing eszközrendszere, a 4P	136
II. TURIZMUSBIZTONSÁG, RENDÉSZET, IGAZGATÁS	141
Tokodi Panna – Ritecz György: A TURIZMUSBIZTONSÁGGAL ÖSSZEFÜGGŐ NEMZETKÖZI SZABÁLYOZÁS	143
1. A turizmus jogi szabályozásának fogalmi alapjai	143
2. Közbiztonság – a turisták biztonsága	145
3. Európai turisztikai jog?	146
4. A schengeni rendszer	148
5. Közlekedésbiztonság	152
6. Konklúzió	154
Tokodi Panna – Ritecz György: A TURIZMUSBIZTONSÁGGAL ÖSSZEFÜGGŐ HAZAI SZABÁLYOZÁS	157
1. A turizmus hazai jogi szabályozása	157
2. Úti okmányok, vízumkérdések	160
3. Konklúzió	171
Mátyás Szabolcs: A TURISTÁK SÉRELMERE ELKÖVETETT JOGSÉRTÉSEK	173
1. A sértetti kategorizáció, a sértettek vizsgálatának nehézségei	173
2. A turisták sérelmére elkövetett leggyakoribb jogsértések	174
3. Az ismertté vált külföldi állampolgárságú sértettek számának változásai	179
4. A szubjektív biztonságérzetet leginkább befolyásoló bűncselekmények területi struktúrája	184

Mátyás Szabolcs: A TURISTÁK ÁLTAL ELKÖVETETT JOGSÉRTÉSEK	189
1. A turisták által elkövetett jogsértések vizsgálatának nehézségei	189
2. A turisták által leggyakrabban elkövetett jogsértések	191
3. A Magyarországon külföldi turisták által elkövetett jogsértések	197
Ritecz György – Tokodi Panna: A NEMZETKÖZI MOBILITÁS ÉS BIZTONSÁG TURISZTIKAI VONATKOZÁSAI	205
1. A mobilitás fogalmai	205
2. A mobilitás hatásai	210
3. A mobilitásból eredő biztonsági kockázatok kezelésének lehetősége	215
Tokodi Panna – Ritecz György: SZERVEZETT BŰNÖZÉS ÉS A TURISTÁK BIZTONSÁGA	219
1. Fogalomtisztázás	219
2. Régiós, illetve országonkénti elemzés	223
3. Konklúzió	231
Tokodi Panna – Ritecz György: TURIZMUS A TERRORIZMUS ÁRNYÉKÁBAN	233
1. Fogalomtisztázás	233
2. Adatok, trendek	235
3. A terrorizmus és a turizmus adatainak vizsgálata néhány országban	238
4. Konklúzió	245
Melléklet	248
Tokodi Panna – Ritecz György: TURIZMUS ÉS EGÉSZSÉGÜGYI BIZTONSÁG	253
1. Történelmi előzmények: Mária Terézia 1770-es egészségügyi alaprendelete	253
2. Járványok	254
3. Higiénia	257
4. Élelmiszer-biztonság	257
5. A nemzetközi turizmus környezeti hatásai	262
6. Európai Egészségbiztosítási Kártya	262
7. Többoldalú szemléletváltás	265
Ernszt Ildikó – Németh Kornél: A FOGYASZTÁS BIZTONSÁGA A TURIZMUSBAN	269
1. A turista mint fogyasztó	269
2. A turistát mint fogyasztót védő jogi szabályozás rendszere	270
3. Tipikus problémák a turisztikai szolgáltatásokban	273
4. Fogyasztói jogviták rendezése	275
5. Javaslatok a turista panaszainak elkerülésére	277
Németh József: TURIZMUS ÉS SZEMÉLYI BIZTONSÁG	283
1. Épületek és a turisták személyi biztonsága	283
2. Közlekedésbiztonság	285
3. Bűnügyi-bűnmegelőzési helyzet	288
4. Katasztrófák	289
5. Katasztrófaturizmus	295

Németh József: A SPORT- ÉS KULTURÁLIS RENDEZVÉNYEK, TANÁCSKOZÁSOK, DELEGÁCIÓK BIZTOSÍTÁSA	299
1. A rendezvénybiztosítás fogalma	299
2. A rendezvények biztonságáról	301
3. A rendezvények állami szabályozása	302
4. Sportrendezvények	305
5. Tanácskozások, delegációk biztosítása	309
Melléklet	312
III. TURIZMUSBIZTONSÁG ÉS REGIONALITÁS	315
Németh József – Birkner Zoltán: TURIZMUSBIZTONSÁG A VÁROSI FOGADÓ TERÜLETEKEN	317
1. A városi turizmus általános bemutatása	317
2. A turizmusbiztonság aktuális kérdései a városokban	318
3. Safe Cities Index: Biztonságos Város Mutató	324
4. Okosvárosok és a turisták biztonsága	325
Németh Kornél: TURIZMUSBIZTONSÁG RURÁLIS FOGADÓ TERÜLETEKEN	331
1. Rurális turizmus, vidéki térségek turisztikai kínálata, vidékbiztonság	331
2. Rurális természeti értékek, tárgyi és szellemi örökségek, társadalmi erőforrások biztonsága	337
3. Vidékbiztonság és turizmus Magyarországon	340
Németh József – Birkner Zoltán: TURIZMUSBIZTONSÁG A VÍZPARTI FOGADÓ TERÜLETEKEN	345
1. A vízpart mint turisztikai termék	345
2. A vízpart mint turisztikai erőforrás általános biztonsági kérdései	349
3. A magyarországi vízpartok turizmusbiztonsága	354
Németh Kornél: TURIZMUSBIZTONSÁG A HEGYVIDÉKI FOGADÓ TERÜLETEKEN	359
1. A hegyvidék mint turisztikai termék	359
2. A hóturizmus és a téli sportok biztonsági szempontjai és kihívásai	360
3. A hegyvidéki aktív szabadidő-eltöltés biztonsági szempontjai	365
4. Hegyi vizekhez kötődő turizmus: „azért a víz az úr”	369
5. A hegyvidéki turisztikai termékkínálat biztonsági kérdései Magyarországon	369

Németh József: TURIZMUSBIZTONSÁG A HATÁR MENTI ÖVEZETEK BEN	375
1. A határ értelmezése	375
2. A határok mint ütközőzónák	377
3. Különleges határok	382
4. A magyar határ	383
5. Konklúzió	385
Mátyás Szabolcs: A TURIZMUSBIZTONSÁG EURÓPAI HELYZETE ÉS SAJÁTOS SÁGAI	387
1. Általános turisztikai kereslet-kínálat elemzés	387
2. Vonzerők, kínálati elemek	390
3. Gazdasági, társadalmi és kulturális környezet	393
4. A turizmusbiztonság egyes területei	394
Mátyás Szabolcs: A TURIZMUSBIZTONSÁG AMERIKAI HELYZETE ÉS SAJÁTOS SÁGAI	401
1. Általános turisztikai kereslet-kínálat elemzés	401
2. Vonzerők, kínálati elemek	405
3. Gazdasági, társadalmi és kulturális környezet	408
4. A turizmusbiztonság egyes területei	409
Mátyás Szabolcs: A TURIZMUSBIZTONSÁG AFRIKAI HELYZETE ÉS SAJÁTOS SÁGAI	415
1. Általános turisztikai kereslet-kínálat elemzés	415
2. Vonzerők, kínálati elemek	418
3. Gazdasági, társadalmi és kulturális környezet	421
4. A turizmusbiztonság egyes területei	423
Mátyás Szabolcs: A TURIZMUSBIZTONSÁG ÁZSIAI, AUSZTRÁLIAI ÉS ÓCEÁNIAI HELYZETE ÉS SAJÁTOS SÁGAI	429
1. Általános turisztikai kereslet-kínálat elemzés	429
2. Vonzerők, kínálati elemek	432
3. Gazdasági, társadalmi és kulturális környezet	435
4. A turizmusbiztonság egyes területei	437
Németh József: TURIZMUSBIZTONSÁG MAGYARORSZÁGON	443
1. Biztonság – veszély – kockázat	443
2. A magyarországi turizmus trendjei	444
3. Tendenciák a nemzetközi adatok alapján	447
4. Turizmusbiztonság és a magyar bűnügyi statisztika	454
A kötet szerzői	461

Vákát oldal

A kutatásvezető előszava

A jelen tanulmánykötet egy fél évtizede indult együttműködés gyümölcse, projektnyelven szólva eredményterméke. Németh József alezredes (ma ezredes), a Rendőrség Tudományos Tanácsának fáradhatatlan elnöke 2014. január 31-én az ORFK barátságosnak aligha mondható István utcai objektumába invitált, hogy egyeztessük jövőbeli kooperációnk lehetséges területeit. Jómagam az MTA CSFK Földrajztudományi Intézetet képviseltem a beszélgetésen, talán Sallai János, a határőrizet ismert és elismert, a geográfia iránt elkötelezett tudományos szaktekinetélye említhette Németh Józsefnek, hogy létezem és foglalkoztatnak a turizmusbiztonság kérdései. Feljegyzések, együttműködési megállapodások követték egymást, de talán a Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampuszán 2016 tavaszán megrendezett I. Turizmus és Biztonság nemzetközi konferencia sikere hozhatta meg azt az áttörést, amely katalizálta az addigi törekvéseinket. A konferencián, ahol „Az útonálláson túl: a turizmus és biztonság kapcsolatának táguló értelmezése” címmel tartottam plenáris előadást, igen tekintélyes számban vettek részt a rendőrség legkülönbözőbb szakterületéről érkezett vezetők, ott ismerkedhettem meg egy legendás tábornokkal, a Magyar Rendészettudományi Társaság főtitkárával, Janza Friggyessel, aki később a kutatócsoportunk mentora lett. Ugyanazon év őszén lehetőségünk nyílt a Nemzeti Közszolgálati Egyetem gondozta KÖFOP-projekt keretein belül nagyot álmodni, és hozzálátni egy turizmusbiztonsággal foglalkozó Államtudományi Műhelyt szervezni, amelynek – mivel előírták, hogy csak egyetemi tanár vezetheti – jómagam álltam az élére.

Az NKE által meghirdetett KÖFOP Államtudományi Műhely létrehozásának számos feltétele volt, a már említett személyi vonatkozáson kívül például újabb együttműködési megállapodásokat kellett kötni. A Műhely – Padányi József és Szántó Zoltán rektorhelyettes urak aktív közreműködésének köszönhetően – a Budapesti Corvinus Egyetem égisze alatt szervezhettük meg, amelyhez az MTA CSFK Földrajztudományi Intézet és a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Gyergyószentmiklósi Tagozata mint szakmai támogatók csatlakoztak. A pályázatot 2016. december 12-én nyújtottuk be, és a bíráló alapos, többkörös folyamatát jelzi, hogy 2017. június 30-án vehettük kézbe az annak elfogadásáról szóló örömteli értesítő levelet. A „Turizmusbiztonság és versenyképesség: az állami szerepvállalás interdiszciplináris dimenziói” elnevezésű Államtudományi Műhely 2018. augusztus 1-jén kezdte meg működését, és 2018. október 31-ig, 15 hónapon keresztül folyt az intenzív munka, amelynek első számú célkitűzése ezen 30 tanulmányt felölelő kötet összeállítását volt. A műhely kutatóit, egyben jelen kiadvány szerzőit (Mátyás Szabolcs, Michalkó Gábor, Németh Kornél, Németh József, Ritecz György, Tokodi Panna) és társszerzőiket (Birkner Zoltán, Ernszt Ildikó, Kiss Kornélia, Péter Erzsébet, Sziva Ivett) Nemerikényi Zsombor és Mezei Gáspár kartográfusok, valamint Szilágyi Zsuzsanna projektasszisztens segítette a pályázatban vállalt különböző eredménytermékek létrehozásában, megvalósításában. A Műhely a turizmusbiztonsággal kapcsolatos, elméletalkotásban kiterjedő alapvetési feladatok mellett két, rendkívül sikeres tudományos konferenciát is szervezett. A belföldi tanácskozás, amelyen

többek között az előadóink sorában köszönhetjük Kuczik János tábornok urat, a budapesti rendőrfőkapitány helyettesét, 2018. május 14-én a Budapesti Corvinus Egyetemen került megrendezésre, a nemzetközit a Nemzeti Közszerológati Egyetem fogadta be, ezen plenáris előadóként vett részt Yoel Mansfeld, a Haifai Egyetem (Izrael) professzora, a turizmusbiztonság kutatásának egyik legnagyobb szaktekintélye (1. kép).

1. kép

A KÖFOP Turizmusbiztonság Államtudományi Műhely szervezésében a Nemzeti Közszerológati Egyetemen 2018. szeptember 14-én megrendezett nemzetközi tudományos konferencia meghívott plenáris előadói és a jelen kötet szerkesztői. Balról jobbra: Barbara Stanisca (Olaszország), Michalkó Gábor, Németh József, Yoel Mansfeld (Izrael) és Ritecz György

Jelen kiadvány Magyarországon elsőként rendszerezi a turizmus és a biztonság szimbiózisának legfontosabb témaköreit. Annak ellenére, hogy a műfaja tanulmánykötet, a három fő fejezetben tárgyalt harminc téma kohézióját éppen a Turizmusbiztonság Államtudományi Műhely közösségében kialakított szellemi igényesség, látásmód és nem utolsósorban interdiszciplináris szemlélet adja. Napjainkban, amikor az utazás társadalmi létformává, a szabadidő-eltöltés és a munka világának szerves részévé vált, a biztonság garantálása pedig az állam egyik legfontosabb kihívásává lépett elő, elengedhetlenné vált egy olyan monografikus ismerthalmaz megalkotása, amely az oktatásban, a kutatásban, az üzleti életben, az államigazgatásban és a rendészetben egyaránt alpműként hasznosítható. A földrajz-, a gazdaság- és a rendészettudományi háttérű szerzőgárda a hasonlóan transzdiszciplináris összetételű lektorcsapat (Aubert Antal, Dombay István, Főrizs Sándor, Kocsis Károly, Raffay Zoltán, Sallai János, Sikos T. Tamás) véleménye alapján véglegesítette a kéziratokat, amelyek azonban semmi esetre sem egy lezárt tudást közvetítenek, éppen ellenkezőleg, új és újabb kutatásokra ösztönöznek.

Michalkó Gábor

I.

A TURIZMUSBIZTONSÁG TÁRSADALMI, GAZDASÁGI ÉS KÖRNYEZETI ASPEKTUSAI

Vákát oldal

Michalkó Gábor

A biztonság szerepe a turizmus rendszerében

A turizmusbiztonság tárgyalásához elengedhetetlen a turizmus kialakulásának, működésének, nemzetközi és belföldi sajátosságainak, trendjeinek áttekintése. Jelen fejezet mintegy bevezetésül szolgál a könyv további részeihez, az alapvető fogalmak tisztázásán túlmenően kontextusba helyezi a turizmusbiztonság problematikáját, bemutatja a turizmus rendszerében észlelt legjellemzőbb kockázati tényezőket, elméleti fogódzót nyújt a későbbiekben tárgyalásra kerülő témák eredményes megértéséhez. A fejezet első számú célkitűzése, hogy az olvasóban kialakítsa azt a holisztikus látásmódot, amely a turizmus korszerű, tudományágakon átívelő vizsgálatához és menedzseléséhez szükséges.

1. A turizmus mint globális létforma

1.1. A történelmi korokon átívelő mobilitás

A mobilitás – a lakókörnyezet állandó vagy átmeneti elhagyása – évezredek óta az emberiség egyik legalapvetőbb tevékenysége (ILLÉS 2001; HALL 2005; RÉDEI 2007). A mobilitást ösztönző faktorok közül az egymással is szoros szimbiózisban lévő létfenntartás és a biztonság a történelem bármely korszakát vizsgálva kulcsfontosságú. Az állandó települések kialakulásáig az egyén és a közösség élelmézését garantáló környezethez való igazodás, illetve a létfenntartás szempontjából optimális életterekért folyó küzdelem állt a mobilitás háttérében. A falvakhoz és a városokhoz (városállamokhoz) kötött életmód kialakulása, a formálódó hierarchikus közösségek, az erősödő hatalmi centrumok és a birodalmak érdekei valamelyest mérsékeltek a vándorlásként aposztrofált térbeli mobilitást, azonban a kapcsolattartás, az információáramlás és nem utolsósorban az árucserre szükséglete magával hozta a rendszeres forgalmat bonyolító útvonalak kialakulását, továbbá az utazók ellátását segítő infrastruktúra létrejöttét.

A társadalmak fejlődésével, a munkamegosztás kifinomodásával, az államok és a világvallások megjelenésével egyrészt differenciálódtak a mobilitásra ható tényezők, másrészt a létfenntartás és a biztonság szimbiózisa tovább mélyült (PIRENNE 1983). Miközben a megélhetés érdekében végbemenő állandó lakókörnyezet-változás, a jóléti mobilitás kiváltsággá, addig az időszakos, a visszatérést is feltételező mobilitás számos hivatás szerves részévé vált. A feudalizmus attribútumának tekintett röghöz kötés évszázadokon keresztül gátolta az egyén és a közösség szabad akarátú térbeli mobilitását, ugyanakkor a ki-, be-, áttelepítések révén számtalan esetben megvalósult a kényszermobilitás. A háborúk, a vallási üldöztetések vagy éppen a természeti katasztrófák elől menekülők is gyakran örökre elhagyták megszokott lakókörnyezetüket. Ezalatt kiépültek a szárazföldi és a vízi kereskedelmi

útvonalak, áruval megpakolt szekérkaravánok, illetve hajók szelték keresztül-kasul az ismert kontinenseket. A kikötőkben, a vásárközpontokban, a fontosabb utak mentén, azok csomópontjaiban az átmeneti ellátást nyújtó fogadók biztosították a felfrissülést. A kereskedők mellett a legkülönbözőbb ügyeiket intéző földbirtokosok, az egyetemeken tanítók és tanulni vágyók, a céhlegények, az egyházak képviselői, a vándorcirkuszok tagjai, a 17. századtól kezdve pedig a *Grand Touron*¹ részt vevő ifjú arisztokraták sorolhatók a leggyakoribb utazók táborába (MIKLÓS 1934).

Akár az állandó, akár az átmeneti mobilitást vizsgáljuk, a biztonság garantálása hosszú-hosszú évszázadokon keresztül nem volt megoldott (természetesen voltak erre vonatkozó törekvések). A mobilitás fogalmi rendszerének egyik pillérét képező környezetváltozás (ideértve magát az utazást) eleve feltételezi a biztonságosból a veszélyesbe (az érintettek által nehezen kontrollálhatóba) vagy éppen a veszélyesből a még veszélyesebbe való átlépést, a fenyegetettséget az agresszoroknak és a természet szeszélyeinek való kitettség pedig tovább fokozta (GYÖMREI 1934). A turizmusipar hajnaláig, vagyis a szervezett utazások megjelenéséig (1850-es évek) az útrakelőknek számításba kellett venniük, hogy akár útközben, akár a célterületen számos veszély leselkedik rájuk: haramiák² vagy vadállatok támadhatják meg őket; elakadás esetén akár éhen és/vagy szomjan is halhatnak; a legkülönbözőbb kórokozók áldozataivá válhatnak; vagy a legváratlanabb időjárási helyzetek, illetve azok következményei képezhetnek számukra áthidalhatatlan akadályokat. Természetesen nem szabad megfeledkezni arról, hogy akkoriban a mindennapi élet önmagában is elég veszedelmet hordozott, a mobilitással együtt járó biztonsági kockázat nagyságát feltétlenül ennek fényében szükséges mérlegelni (HARDY 1990).

Az ipari forradalommal párosuló gazdasági, társadalmi és technológiai fejlődés gyökeres változásokat hozott a térbeli mobilitás tekintetében (ROBERTS 1992). Az állandó és az átmeneti lakókörnyezet-váltás egyaránt könnyebbé vált, egyrészt a mobilitást korlátozó társadalmi béklyók fokozatosan enyhültek, másrészt – többek között a földrajzi felfedezéseknek köszönhetően – szélesedett a mobilitás potenciális színtere, harmadrészt a szállítást végző közlekedési eszközök is rohamosan korszerűsödtek. Ha valaki emigrálni akart, akkor az anyaországok gyarmatai vagy az újonnan létrejött független államok tárt karokkal várták a munkaerőt, a kiépülő közlekedési hálózatok pedig új perspektívát nyitottak a szabadidős célú utazásoknak. A 19. század végére, a 20. század elejére ugyan újfajta biztonsági kockázatok (például közlekedési balesetek, kókler utazásszervezők) jelentek meg, de az acélipar és a gépgyártás termékeinek sikerült kiküszöbölnie a legtöbb természet generálta rizikót, az utazásban az időjárásfaktor szinte elhanyagolható mértékűvé vált. Innentől fogva nem kellett izgulni a folyókon, hágókon átívelő hidak vagy a településeket összekötő földutak állapota miatt, nem kellett kalkulálni a széllel vagy az árapályjelenséggel, egyszerűen csak jegyet kellett váltani, és útra kelni.

¹ Európában a 17–19. század folyamán zajló, az ifjú arisztokrácia műveltségét bővítő, világlátását szélesítő körutak, amelyek, ha nem is szervezeten, de már mindenképp irányítottan zajlottak, kötelező állomásokkal (például Párizs, Róma, Velence, Bécs).

² A magyar nyelvben az útonálló, az angolban a *highwayman* szó egyaránt plasztikusan fejezi ki az utazókra specializálódott gonosztevők jogellenes tevékenységét.

1.2. Az urbanizáció generálta szabadidős mobilitás

Az ipari forradalommal karöltve jelentkező urbanizáció új értelmezést adott az emberiség bölcsőjétől fogva valamilyen formában létező szabadidő fogalmának, amely később a turisztikai kereslet egyik kulcstényezőjévé vált (MICHALKÓ 1999). Az évezredekben keresztül a természet rendjéhez igazodó szabadidőt a létfenntartási, közösségi, alattvalói kötelezettségek elvégzését követő nap-, illetve évszakosan ismétlődő terminusként értelmezhetjük. A 18. századig a társadalmak döntő többsége a kollektív szabadidő-eltöltés részese volt, a kötelezettségek letudását követően az egyén az adott város vagy falu közösségének bevonásával zajló események aktív szereplőjévé vált, az individuális, a szűkebb családi körben zajló pihenés, kikapcsolódás, ünneplés ritkán vagy csak keveseknek adott meg.

A gyáripari termeléshez szükséges munkaerő biztosítása százezres, majd milliós nagyvárosok létrejöttét eredményezte, ahol a szabadidő immáron nem a napfelkelte-napnyugta vagy a tavaszi, nyári, őszi, téli mezőgazdasági munkák ritmusához igazodott, hanem a munkaadó üzleti érdekének, illetve piaci pozíciójának megfelelően alakult. Miután a kötelezettségek permanenssé váltak, felismerést nyert, hogy a munkaerő-képesség megőrzése a szabadidő tervszerű beütemezésével és értelmes eltöltésével garantálható. Az ön- és közvesztélyes kocsmák világa immáron nem jelentett ösztársadalmi alternatívát a nagyvárosi tömegek feltöltöztetésére, azonban a rohamtempóban kiépülő vasútvonalak már megfizethető lehetőséget kínáltak a természetközeli kikapcsolódásra. A nagyvárosok olyan szabadidős létesítmények kiépítésébe fogtak, amelyek egyrészt a helyi lakosság, másrészt az oda érkezők fiziológiai, kognitív és esztétikai szükségleteinek kielégítését egyaránt szolgálták (BAKUCZ 2009). A 19. századtól kezdődően a tervszerű városfejlesztés a múzeumokat, kiállítási csarnokokat, sportlétesítményeket, strandokat, sétaparkokat, állat- és növénykerteket, vidámparkokat, mozikat, színházakat, mulatókat, vendéglátóipari létesítményeket magában foglaló szabadidős zónák létesítését irányozta elő (PAGE 1995). A társadalom szabadidejének eltöltésére alkalmas intézmények hamar elveszítették exkluzivitásukat, használatuk demokratizálódott, elérhetőségük egyre szélesebb körűvé vált. Ezzel egyidejűleg tűntek fel azok a szélhámosok és tolvajok, akik igyekeztek kihasználni a szabadidejük eltöltésébe belefeledkezők figyelmetlenségét. A nagyvárosok működését meghatározó rend azonban már korlátozhatta a jogsértések elburjánzását (LAW 1993).

Miközben a nagyvárosok, világvárosok természetközeli kikapcsolódást ígérő környéke a helyi lakosság rekreációs helyszínévé vált, addig maguk az urbanizált települések (sajátos miliójuk, az épületeik, építményeik, közlekedési eszközeik, áruházai stb. révén megtestesített modernizáció) felkeltették és fenntartották a távolabb élők érdeklődését (ENYEDI 2005). A vidékről a városba költözötteket meglátogató rokonok csakhamar a VFR³-turizmus előfutáiraivá váltak, de a mai értelemben vett városi turizmus kialakulásában sokkal inkább a határokon túli nagyvárosokból érkezők játszottak érdemi szerepet. Mivel maguk a nagyvárosok is az innováció melegágyai voltak, csakhamar felismerték, hogy nemzetközi eseményekkel, világkiállításokkal, a legkülönbözőbb tematikájú tanácskozással tovább erősíthetik vonzerejüket (MARKOS-KOLACSEK 1961). A növekedés gócpontjait jelentő világvárosokban az eredendően helyi lakosságot szolgáló szabadidős létesítmények idővel a turisztikai kínálat részévé váltak és a megtekintésükre, igénybevételükre érkezők biztonságának garantálása komoly kihívás elé állította a települések irányítóit (BENKE 1986).

³ VFR: Visiting Friends and Relatives (rokonok, barátok meglátogatásával összefüggő utazások).

1. kép

Az 1896-os Millenniumi Kiállításon (Budapest) részt vevők elszállásolását szolgáló barakkok, előtérben a rendőrség épülete és szolgálattelveői

Forrás: Fortepan, Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.10.020

1.3. Globális mobilitás

Az utazások történetében Thomas Cook színrelépése mérföldkőnek tekintendő (TOWNER 1988). Az angliai Leicesterben élő, eredetileg baptista misszionáriusként tevékenykedő fiatalember 1841-ben szervezett elsőként vasúti kirándulást a Loughborough-ba tartó antialkoholista önkéntesek számára, 500 embernek értékesített oda-vissza útra szóló vasúti jegyeket tartalmazó programot. Thomas Cook nemcsak megszervezte az utazást, hanem el is kísérte a vendégeit, ezzel mintegy garantálta az út biztonságos lebonyolítását. A következő évtizedekben az utaztatás, az ellátás és az utazásszervezés technológiája megállíthatatlanul csiszolódott. A közlekedési eszközök fejlődése jelentősen csökkentette az utazásra fordított időt, elérhető közelségbe hozta a korábban távolinak tűnő úti célokat, a nagyvárosokhoz felzárkóztak a vízparti és a hegyvidéki üdülőhelyek, valamint a fürdővárosok is, ezzel jelentősen differenciálódtak az utazásban rejlő kockázatok. Az elegáns, szinte minden igényt kielégítő szállodák és vendéglátóhelyek kezdtek háttérbe szorítani a dohos fogadókat, áporodott szagú kocsmákat, a kalandorok helyébe a szervezeten utaztatott tömegturisták léptek. A turizmusipar kibontakozása és a második világháborúig tartó fellendülése során – ahogyan a korábbi évszázadokban is – a szolgáltatások igénybe vevői között egyaránt jelen voltak az állandó és az átmeneti mobilitás résztvevői (HALL–PAGE 2002; MAYER 2009). Éppen a Titanic gőzhajó 1912. évi katasztrófája mutatja, hogy a biztonsággal mit sem törődő, a gyors célba érést – a marketingkommunikáció érdekében – szorgalmazó tulajdonos hibás döntése miatt a luxuskörülmények között utazó turisták és a szegénység elől menekülő emigránsok egyaránt az Atlanti-óceánba veszttek.

Ugyan a második világháború előszelétől a hidegháborús korszak enyhüléséig tartó periódus – többek között az utazók biztonságára való tekintettel – nem kedvezett a turizmus fejlődésének, a 20. század '60-as éveitől robbanásszerű változások következtek be

(CZEGLÉDI 1982; BENKE 1993; LENGYEL 2004). A gazdasági és társadalmi hatását tekintve egyaránt kedvező folyamatokat több tényező szimbiotikusan generálta, ezek közül a legfontosabbak:

- a tartós béke fenntartására, gazdasági együttműködésre való törekvés Európában;
- a technológiai fejlődés, az oktatás és a munkaerőpiac változásai eredményezte termelékenység, amely a turisztikai kereslet két alappillérenek, a szabadidő és a szabad felhasználású jövedelmek növekedéséhez vezetett;
- a televízióból, a rádióból és a színes magazinokból áramló médiaüzenetek, miszerint az utazás a boldog élet egyik attribútuma;
- az utazásokon részt vevők fényképes, kisfilmes élménybeszámoló (szájpropaganda);
- az egyéni mobilitás horizontját jelentősen kiszélesítő személygépkocsik rohamos elterjedése;
- a sugárhajtóműves, nagy távolságokra, egyszerre több száz embert is szállítani képes repülőgépek szolgálatba állítása;
- a politikai elit felismerte a turizmus gazdaságélénkítő és életminőség-növelő funkcióját.

A fenti változások természetesen nem egyik napról a másikra következtek be, és földrajzi kitékintésben is eltérő ütemben mentek végre, de mára megkérdőjelezhetetlenül azt eredményezték, hogy a turizmus globális létformává vált (HALL–WILLIAMS–LEW 2004).

2. A világ turizmusa, a turizmus világa

2.1. Nemzetközi kitekintés

Napjainkra az UNWTO⁴ által regisztrált nemzetközi turistaérkezések száma átlépte az egymilliárdot (2017-ben 1,3 milliárd), és átlagosan évi 4%-os növekedés mellett feltartóztatatlanul halad a 2030-ra prognosztizált 1,8 milliárdos volumen felé. A turizmus a világ GDP-jének 10%-át adja (beleértve a turizmust közvetve szolgáló tevékenységeket is), minden tizedik munkahely kötődik a turizmushoz. A turizmus olyan mértékű társadalmi és gazdasági potenciállá nőtte ki magát az elmúlt évtizedekben, hogy a biztonságos utazás és tartózkodás garantálása már nem csupán a szolgáltatók, a települési önkormányzatok, hanem az érintett államok érdeke is (BUJDOSÓ 2010). A turistafogadó országok élmezőnye hosszú ideje változatlan, illetve nüánsznvi átrendeződések észlelhetők. A világ leglátogatottabb fogadó területeinek sorában (2017. évi rangsor szerint: Franciaország, USA, Spanyolország, Kína, Olaszország, Egyesült Királyság, Németország, Mexikó, Thaiföld, Törökország) olyan országokkal találkozhatunk, amelyek (GYURICZA 2008; DOMBAY 2007):

- fürdőzésre alkalmas tengerpartokkal rendelkeznek;
- a legfontosabb küldő területek lakosai számára egzotikusak;
- gazdag és sokszínű kulturális kínálatuk van;

⁴ UNWTO: United Nations – World Tourism Organisation, az ENSZ égisze alatt működő Tuisztikai Világszervezet.

- gasztronómiájuk vonzó;
- földrajzi fekvésük kedvező (például jól megközelíthetők, vagy közel vannak a világ jelentősebb küldő országaihoz);
- területükön számottevő számú külföldi él (ami a VFR-turizmust gerjeszti);
- világgazdasági potenciáljuk jelentős;
- fejlett infrastruktúrával és magas színvonalú szolgáltatóiparral rendelkeznek;
- képesek garantálni a látogatók biztonságát.

2.2. Magyarország helye Európa turizmusában

A konvencionális értelemben vett turisták csoportjába azok a Magyarországra látogató külföldiek sorolhatók, akik legalább 24 órát, vagyis egy éjszakát az ország területén töltenek (PROBÁLD 2001). Számuk évről évre dinamikusan nő, 2017-ben 15,3 millió fő volt. Magyarország turizmusa kétarcú, a statisztikai adatgyűjtés és a turisztikai menedzsment szempontjából megkülönböztethetünk látható és láthatatlan turistákat. A Magyarország területére lépő, a népességszámot többszörösen meghaladó külföldiek (2017-ben 53 millió fő) közül ugyanis a regisztrált szálláshelyeket igénybe vevők aránya 10% körüli. Ha abból indulunk ki, hogy 2017-ben a kereskedelmi szálláshelyeken csupán 5 millió körüli külföldi vendég fordult meg, akkor megközelítőleg 10 millió látogató esetében feltételezhetjük, hogy szívésségi szálláshelyen tartózkodott, vagyis rokonoknál, barátoknál éjszakázott, saját tulajdonú ingatlant hasznosított, vagy a megosztáson alapuló szektor (Airbnb, Couchsurfing) szolgáltatásait vette igénybe. Amíg Magyarország határait legnagyobb számban évek óta a szlovák, a román és az osztrák állampolgárok lépik át (2017-ben együttvéve közel 27 millió érkezés, a teljes külföldi forgalom 51%-a), a kereskedelmi szálláshelyeken megszállók táborát a német, az egyesült királyságbeli, az osztrák, a cseh, a lengyel, az amerikai, az olasz, az orosz és a román vendégek gyarapítják (2017-ben együttvéve 7,9 millió vendégéjszaka, a teljes külföldi kereskedelmiszálláshely-forgalom 56%-a). Magyarország Európa turizmusában játszott szerepét számos tényező befolyásolja (AUBERT 2011), amelyek közül kiemelendő, hogy:

- Kelet-Közép-Európában az igen jelentős átmenő forgalmat generáló kelet-nyugati és az észak-déli közlekedési hálózatok csomópontjában, kultúrák határmezsgyéjén fekszik;
- történelmi gyökerű kapcsolatokkal rendelkezik Németországgal és Oroszországgal, tekintélyes küldő területekkel;
- gazdag kulturális (8 világörökségi helyszín) és gasztronómiai (hungarikumok) kínálattal rendelkezik;
- természetes gyógytényezői, különösen gyógyvizére alapozott gyógyfürdői nemzetközileg is versenyképesek;
- 7 állammal határos, amelynek területén számottevő magyar anyanyelvű kisebbség él (VFR-turizmus);
- turisztikai szolgáltatásait kedvező ár-érték aránnyal értékesíti;
- a NATO (1999–), az Európai Unió (2004–) és a schengeni övezet teljes jogú (2007–) tagja, amely biztonságos helyé avanszálja az országot.

Magyarország a jelentősebb európai tranzitországok egyike. Elsősorban a Balkánt Nyugat-Európával összekötő közlekedési folyosókat (E75, E60 főút) igénybe vevő, Törökországból, Szerbiából és Romániából Németországba, Ausztriába és Olaszországba tartó nemzetközi munkaerő-áramlás infrastrukturális biztosításának köszönhetően a tízmilliót is meghaladja a Magyarországon évente átutazók száma. Mivel Magyarország közkedvelt úti célja a környező országok bevásárlóturistáinak, ezért leginkább az eurózához tartozó Szlovákiából, Ausztriából és Szlovéniából érkeznek a statisztikai értelemben egynapos kirándulóknak tekintett látogatók. 2016-ban a Magyarországra utazó mintegy 50 millió külföldi 70%-a kevesebb mint 24 órát töltött az ország területén, a szomszédos országokból érkezettek 83%-a az egynapos forgalmat erősítette.

A Magyarország területén hosszabb-rövidebb ideig tartózkodó külföldiek utazással összefüggő magatartásának ismerete a turizmus irányításában részt vevők számára is kulcsfontosságú, mivel csak a vonatkozó információk birtokában képesek a látogatók biztonságának garantálására hivatott szervezetekkel hatékonyan együttműködni.

3. A turizmus rendszere

3.1. A biztonságfaktorok

A turizmusipar kialakulásának és eredményes fejlődésének alapfeltétele a biztonság (PIZAM–MANSFELD 1996; HALL–TIMOTHY–DUVAL 2004; MÁTYÁS 2014). Amennyiben egy turisztikai desztináció nem képes az oda érkezőkre leselkedő veszélyek kiküszöbölésére, a turisták fenyegetettségének elhárítására, a védettség sugallására, akkor a helyi vonzó feltételek megléte esetén sem tekinthető versenyképesnek (PUCZKÓ–RÁTZ 1998). A biztonság napjainkban olyan mértékben meghatározza egy létező vagy egy potenciális turisztikai desztináció működését, hogy a biztonságfaktorok egyúttal a turizmusipar alapfeltételeiként értelmezhetők (MICHALKÓ 2012). Az intézményesült fenyegetettség, a közegészségügyi helyzet és az életkörülmények azok a biztonságfaktorok, amelyek külön-külön vagy együttesen észlelt hiányosságai a turizmusipar kibontakozásának, a forgalom bővülésének folyamatos vagy időleges gátlójává válhatnak.

3.1.1. Intézményesült fenyegetettség

A számos fórumon, különböző kontextusban elhangzott „A turizmus a béke iparága” üzenet egyrészt a turizmus békés körülmények közötti működésére, másrészt a béketeremtő és -fenntartó funkciójára utal. Oda, ahol fegyveres konfliktusok vannak, háború dúl, mindennaposak a terroristák akciói, ahol az állam nem tudja garantálni a helyi lakosság biztonságát sem, nem szívesen indulnak útnak a turisták. Intézményesült fenyegetettségről akkor beszélhetünk, ha valamilyen azonosítható katonai vagy félkatonai erő, terrorszervezet, bűnözői csoport (például emberrablók, kalózkodók) agresszívan lép fel vagy erőszak elkövetésével fenyeget. Amíg az elhúzódó fegyveres konfliktusok képesek hosszabb időn keresztül távol tartani a turistákat, addig egy-egy terrortámadást követően viszonylag hamar visszatérnek a vendégek. Azonban ha a váratlan és arctalan agresszió eluralkodik, előfordulhat, hogy jelentős erőfeszítések árán (például marketingkommunikáció) sem lehet visszacsábítani a megfélemlített turistákat.

3.1.2. Közegészségügyi helyzet

Tekintettel arra, hogy a járványok az emberiség történetén végigvonulva igen jelentős és emlékezetes pusztításokat végeztek (lásd pestis, kolera, spanyolnátha), egy turisztikai desztináció általános közegészségügyi helyzete alapvető fontossággal bír az utazási döntés meghozatalakor. Egyetlen turista sem szeretne otthonától távol fertőző betegség, az adott országban ismert, esetleg a helyi lakosságra kevésbé veszélyes kórokozó áldozatává válni. Annak ellenére, hogy a turisztikailag frekvenciált országok közegészségügyi helyzete ki-elégítő, éppen a turizmusnak, gyakran a felelőtlenül viselkedő turistáknak köszönhetően jutnak be és terjednek el a járványt okozó baktériumok, vírusok (az alkalmi szexuális kapcsolatot létesítők és a környezetükben élők például az AIDS áldozataivá válhatnak). A külföldi (eltérő mikroorganizmusok uralta környezetben élő) turistákra leselkedő veszélyforrások első számú hordozója a víz, amelyet szomjoltásra napjában többször is fogyasztunk, amelyben tisztálkodunk (fogat mosunk), vagy az élelmiszereket tisztítjuk. Ott, ahol a vízfogyasztás súlyos betegségeket okoz a turisták szervezetében, szerényebb forgalomra számíthatnak az erre érzékeny küldő országokból. A víz mellett a legkülönbözőbb állati eredetű fertőzésveszélyek kiküszöbölése is kívánatos, a kullancsok okozta Lyme-kór, a kerdőzökben terjedő kergemarha-kór, a szárnyasokat érintő madárinfluenza vagy a rovarcsípések okozta fertőzések (például Zika-vírus, malária) is fékezik a turistaforgalmat.

3.1.3. Életkörülmények

A turisztikai desztinációkban élők lakáshelyzete, hétköznapjaik mikrokörnyezete, anyagi erőforrásaikkal összefüggő fogyasztásuk (például táplálkozás, öltözködés, vásárlás), összefoglalóan az életkörülményeik érdemben befolyásolják az adott hely turisztikai miliójét (BUTLER 2000). Ha lényeges különbségek vannak a helyiek és a turisták életkörülményei között, vagyis akkora a nyomor, hogy az már erodálja a turisztikai élményt, pszichésen megviseli a látogatókat, közbiztonsági, közegészségügyi problémákat okoz, nem valószínű, hogy az adott desztináció tartós turisztikai keresletre számíthat.

3.2. A piac és környezete

A turizmus rendszerét a kereslet és a kínálat szimbiózisát megtestesítő piac (azon belül a különös fontossággal bíró közvetítőszektor) és a hozzá közvetlenül, illetve közvetve kapcsolódó gazdasági, társadalmi, politikai, technológiai és természeti környezet alkotja (TASNÁDI 1998). A turizmus rendszere rendkívül dinamikus, ugyanakkor szenzibilis is (LENGYEL 1993). A piac legkisebb rezdülése érzékelhető az egymással is összefonódó környezeti elemekben, ugyanakkor a környezetben bekövetkező változások a piac működésére is hatással vannak (DÁVID–BAROS 2006; RÁTZ 2006).

Ajtókat zárt be a zsarolóvírus

Ausztria egyik vezető szállodája nemrég zsarolóvírus áldozatává vált. A négycsillagos Romantik Seehotel Jägerwirt joggal mérges tulajdonosa ezek után úgy döntött, nyilvánossá teszi becsapásuk történetét, hogy mások is okuljanak belőle.

Az egyébként modern informatikai infrastruktúrával felszerelt szállodában a sikeres kibertámadás idején telt ház volt, 180 vendég élvezte az alpesi vendéglátást. Nem tudni, hogy a zsarolóvírusok mely variánsa támadta meg a Jägerwirt rendszerét, ahogyan azt sem, hogy milyen védelmi szoftvereket használtak. Azt viszont a szálloda is elismerte, hogy a támadás az összes informatikai rendszerüket használhatatlanná tette: a szobafoglalási és fizetési szoftverek mellett az ajtók nyitásáért és zárásáért felelős megoldásukat is blokkolta. Az elektronikus kulcsok sem működtek, nem tudták beprogramozni őket, így a vendégek sem tudtak bejutni a szobájukba.

A hotel tulajdonosai 1500 eurónyi bitcoint (460 ezer forint) fizettek a zsarolóknak – ez volt a leggyorsabb módja a rendszerek helyreállításának. Ezután a hackerek megadták az adatok eléréséhez szükséges kulcsokat. A helyreállítás után a vezetőség a teljes informatikai rendszert kicseréltette, az elektronikus ajtózárat pedig hagyományos megoldásra állította vissza.

Részlet Horváth Ágnes *Hogyan védekezhetünk a kiberbűnözés ellen?* című cikkéből.

Forrás: <https://turizmus.com/szallashely-vendeglatas/hogyan-vedekezhetunk-a-kiberbunozes-ellen-1150431> 2017. március 14. (A letöltés ideje: 2018. 01. 07.)

Az *Ajtókat zárt be a zsarolóvírus* című esettanulmány rávilágít a turizmus rendszerében meglévő összefüggésekre. A turizmus technológiai környezetében bekövetkezett változások egyik legmarkánsabb eleme az IT-szektor vívmányainak a turisztikai szolgáltatások (például szálláshelyfoglalás), illetve létesítmények (például szállodák) üzemeltetésére gyakorolt forradalmasító hatása. Mivel a biztonsági kamerák és az elektronikus fizetések világában feleslegesen kockázatos lenne állig felfegyverkezve megkísérelni egy szállodai recepció kirablását, ezért a bűnözők az informatikai fejlesztések melléktermékeként megszületett vírusokat hívják segítségül. Így a társadalmi környezetben szocializálódott jogsértők a technológiai környezet nyújtotta lehetőségeket alkalmazva avatkoznak be a piac működésébe, korlátozzák a kínálat (a szálloda) zökkenőmentes üzemeltetését, nem kevés (legrosszabb esetben akár halálos kimenetelű) kellemetlenséget okoznak a kereslet (a vendégek) számára, bevételkiesést idéznek elő a helyi gazdaságban, ugyanakkor a védelmi intézkedések költségei már a gazdasági környezetet is élnkíthetik.

4. A turizmusbiztonság holisztikus értelmezése

4.1. A turizmusbiztonság definiálása

A turizmusbiztonság definiálása két, rendszerszintű fogalom házasítását feltételezi. Ahogyan a tartós frigyek többsége kölcsönös vonzalmon alapszik, úgy a turizmus és a biztonság párosítása is megkívánja a közös pontok, az egymást segítő, kiegészítő fogalmi fogódzók meglétét. A turizmus számtalan meghatározásának lényege a szolgáltatások igénybevételével párosuló átmeneti környezetváltozás, amelynek legfőbb eredője az élményszerzés (MICHALKÓ 2012). A biztonság talán a turizmusnál is nehezebben definiálható, a civilizáció fejlődésével dinamikusan változó fogalom, alapvetően az egyént és a közösséget

érő fenyegetettség, illetve az általa kiváltott reakció, a félelem hiánya, ami a létfenntartáshoz és a szaporodáshoz (az emberiség fennmaradásához) elengedhetetlen – maslowi értelemben vett – szükséglet (MASLOW 2003). A turizmusbiztonság a turizmus piacának eredményes működését és fejlődését gátló veszélyforrások hiánya. A turizmusbiztonság az utazásból és az átmeneti tartózkodásból fakadó, az utazót és a desztinációt egyaránt fenyegető kockázatok csökkentése, illetve kizárása. A turizmusbiztonság tehát semmi esetre sem tekinthető egy pusztán absztrakciónak, feltételezi az utazó, valamint a küldő és a fogadó terület (ideértve a tranzitútvonalakat is) minden érintettjének tevélegességét, a prevenciót (a körütekintő megelőzést), a terápiát (a gyors és hatékony beavatkozást) és a rehabilitációt (a lehetőségek szabta visszaállítást, kárenyhítést).

A turizmus, mint minden más szolgáltatások láncolatára épülő ágazat alapja a bizalom. A biztonságosnak vélt otthonát elhagyó utazó idegen környezetbe kerül, az így létrejövő biztonságdeficit elviselését ösztönző felelősségen az utazó, a küldő és a fogadó terület érintettjei egyaránt osztoznak. Természetesen a bizalom és a felelősség kérdésköre a turizmus fordított kontextusában is értelmezhető, a fogadó terület bizalommal van az oda érkező iránt, feltételezi, hogy a küldő terület és maga az utazó egyaránt felelősségteljesen áll az idegen környezetbe történő átmeneti beilleszkedéshez. A bizalom és a felelősség első számú létteményese az állam. A hatalomgyakorló eldöntheti, hogy kit enged kiutazni, illetve kinek tiltja meg a beutazását, szabályozhatja a turisták által (is) igénybe vett szolgáltatások tevékenységét, ellenőrző és erőszakszervezetei révén garanciát vállalhat a turizmus zavartalan működésére. A turizmusbiztonság fogalmkörébe tartozó tényezők számbavétele során elsősorban olyan veszélyforrások azonosítása indokolt, amelyek kiküszöbölésében a hatalom tevéleges beavatkozási lehetőségekkel bír. A természeti katasztrófák speciálisak abból a szempontból, hogy esetükben az államnak vagy az önkormányzatoknak a monitorozás, az előrejelzés és a megfelelő időben történő célzott figyelmeztetés az elsődleges feladat, a tényleges kiküszöbölés vonatkozásában meglehetősen szerény eszköztárral rendelkeznek.

4.2. A turizmusbiztonság tényezői

A turizmus rohamos fejlődésének, a biztonsági kockázatok differenciálódásának és mediatiszált felértékelődésének köszönhetően a turizmusbiztonság korszerű értelmezése napjainkra messze átlépett a jogsértésekre fókuszáló megközelítésen (BIRKNER–MARTON–KELLER 2018). Miközben a turizmussal összefüggő biztonsági kockázatok igen jelentős része továbbra is kriminogén jellegű (bűncselekmények, szabálysértések), egyre több figyelem helyeződik az egészséggel, az infrastruktúrával és a társadalmi környezettel összefüggő veszélyekre, amelyek egymással és a jogsértésekkel is gyakran átfedésben vannak. Továbbá felismerést nyert, hogy az utazó nemcsak az áldozat, hanem az elkövető szerepében is feltűnhet, közvetlenül vagy közvetve hozzájárulhat az adott desztináció turizmusbiztonságának eróziójához. A közbiztonság, az egészségbiztonság, a fogyasztásbiztonság, a műszaki biztonság és az eligazodásbiztonság tekinthető a turizmusbiztonság azon fontosabb tényezőinek, amelyek mentén az utazók által előidézett, illetve sérelmükre bekövetkező nemkívánatos események értékelhetők (1. táblázat).

1. táblázat

A turizmusbiztonság fontosabb tényezői az utazó szerepe szerinti hétköznapi példákkal

Tényezők	Az utazó szerepe	
	Elkövető	Áldozat
Közbiztonság	Kábítószeret értékesít egy fesztiválon.	Városnézés közben ellopják a pénztárcáját.
Egészségbiztonság	Rokonlátogatás során megfertőzi a vendéglátóját.	Ételmérgezést kap egy étteremben.
Fogyasztásbiztonság	Zárjegy nélküli vagy hamis árjelzésű terméket értékesít.	A taxis többszörösét kéri a normál reptéri tarifának.
Műszaki biztonság	Az útviszonyoknak nem megfelelően felkészített turistabusz balesetet okoz.	Balesetet szenved a rosszul megvilágított, kátyús kerékpárúton.
Eligazodásbiztonság	A helyi öltözködési normák megsértése (hiányos viselet).	Veszélyes városrészbe téved, ahol inzultálják.

Forrás: a szerző szerkesztése

A közbiztonság alapvetően a rendőrség hatáskörébe tartozó kihágásokat fedi, a turisták sérelmére elkövetett kisebb-nagyobb jogsértések között találkozhatunk a zsebtolvajlással, a gépkocsifeltöréssel, a csomagok, értéktárgyak szállodából, pályaudvarról történő ellopásával, ritkábban erőszakos bűncselekményekkel. A turisták ezen szerepkörben, illetve leple alatt a közlekedési vétségektől kezdve, a prostitúción át egészen a kábítószer-csempészig igen változatos tetteket követnek el.

Az egészségbiztonság témaköre is igen változatos, az allergiát okozó pollenektől, a szúnyog- és kullancsinvázión át egészen a hepatitisfertőzésig bezárólag érintheti a felkészületlen turistát. Az utazó a legkülönbözőbb kórokozók bevitelével aktívan hozzájárulhat a felkeresett desztináció egészségkockázatának növeléséhez (a szexturizmusban különösen a HIV-fertőzött személyekkel történő érintkezés tekinthető a fogadó társadalomra veszélyesnek).

A fogyasztásbiztonság, amelyben a szolgáltatók által kihelyezett csapdák bosszantó kellemetlenségeinek elkerülése a tét, a helyi lakossággal karöltve érinti a turistákat. Egyes taxisok és vendéglátóipari egységek leggyakrabban a túlszámlázás trükkjeit vetik be, a kereskedők a silány vagy hamis árjelzésű termékek értékesítésével károsíthatják meg az utazót. Olykor előfordul, hogy az utazó (turistaszerepben) az adott ország vámjogszabályaiba ütköző módon csempész be rossz minőségű alkoholt vagy dohányipari terméket, esetleg hamis árut, és azt rokoni, baráti körben teríti, vagy az informális piacokon értékesíti.

A műszaki biztonság égisze alatt tárgyalandó minden infrastrukturális létesítmény és szolgáltatóegység igénybevétele során felmerülő veszély, amely egyrészt a meghibásodással, a természetes elhasználódással, az emberi mulasztással és a nem rendeltetésszerű használatlaltal, valamint a fatális balesetekkel hozható összefüggésbe. A legnagyobb biztonsági kockázatot a közlekedési infrastruktúra hordozza, a közlekedési eszközökkel, az út- és vasúthálózatokkal kapcsolatos hiányosságokból fakadó balesetek számottevők. Az utazó nemcsak áldozata, hanem okozója is lehet a szerencsétlenségeknek, egy rossz műszaki állapotú autóbusz vagy egy szállodai szobában el nem oltott cigaretta katasztrófákat idézhet elő.

Az eligazodásbiztonság egyrészt az úti célok problémamentes elérését hivatott tájékoztatást, informálást, útba igazítást, másrészt az adott kultúrában való otthonosság elsajátításának elősegítését jelenti. Ha a turista eltéved, időt veszít, a bolyongás felemészti az energiáit, az aggodás elvonja a figyelmét, de akár komoly veszélybe is sodorhatja magát. A helyi szabályok,

szokások sok esetben kulcsfontosságúak lehetnek, annak ismerete, hogy a figyelmeztető jelzések észlelésekor mi a teendő, hogyan kell öltözködni, vagy a közlekedési eszközöket igénybe venni, segítheti a balesetek, a nehéz pillanatok és a konfliktusok kiküszöbölését.

4.3. Kockázatos helyek és tevékenységek

A turizmusbiztonság középpontjában azok a kockázati tényezők állnak, amelyek turista-szerepben felerősödnek, illetve amelyeket jellemző módon az utazók idéznek elő. A kockázatokot a bekövetkezésük valószínűsége szerint két csoportra lehet osztani, a tervezhetőkre és az előre nem láthatókra. Az utazásra specializálódott biztosítótársaságok széles körű ismeretekkel rendelkeznek a prognosztizálható és a váratlan kockázatok tekintetében, és ennek megfelelően kínálják termékeiket, elsősorban az utazó poggyászát és testi épségét veszélyeztető esetekből eredő károk mérséklésére. A kárenyhítés még a küldő területen bekövetkező váratlan helyzeteket is magában foglalhatja, azokat, akik bizonyos igazolható okoknál fogva (például családtag elhalálása) nem tudnak elutazni, az útlemondási biztosításuk alapján kompenzálnak. Természetesen a magas kockázatú tevékenységeket tartalmazó utazásokra speciális biztosítást kell kötni, mivel ezekben az esetekben az állam vagy az általa felügyelt szolgáltató mérsékelt beavatkozási lehetőségekkel rendelkezik a káresemények elkerülésére (például síbalesetek).

Annak ellenére, hogy az utazás kockázatos tevékenység, az utazók jelentős része megfelelő tudással és tapasztalatokkal rendelkezik a veszélyek mérséklése, illetve elkerülése tekintetében. Mindazonáltal az utazók többsége ismeretlen (a lakókörnyezetéhez képest kevésbé ismert) terepen tartózkodik, és az utazását a hétköznapi koncentrációból eredő feszültség oldására (is) kívánja hasznosítani, lazul, felszabadulttá és egyben figyelmetlenebbé válik. Az áldozattá válás gyakori oka, hogy az utazó a vélt kockázatokot bagatellizálja, a valós kockázatokot nem ismeri fel. A legtöbb kockázati tényezőt tovább fokozhatja a tömeg, az időnyomás és az alkoholfogyasztás.

Annak ellenére, hogy a turizmusbiztonság tárgyalásakor kitüntetett figyelmet érdemelnek a magasabb kockázatú

- turisztikai termékek (kalandturizmus, síturizmus),
- turisztikai terek (nagyvárosi nyomornegyedek, vízisport-övezetek),
- szabadidős tevékenységek (extrém sportok),
- turistaszegmensek (allergiások),

az államnak – a turizmus versenyképességének megtartása és növelése érdekében – egyaránt figyelmet kell fordítania a lakókörnyezetét átmenetileg elhagyó, az utazási tevékenységekben részt vevő nemzetközi és belföldi turistákra. Ezzel egyidejűleg nem szabad figyelmen kívül hagyni a helyi lakosság érdekeit sem, azok korlátozását csak a legkritikább esetben célszerű alkalmazni. Az állam legfontosabb szerepe annak felismerése, hogy az összes rendelkezésre álló eszközzel segítenie kell azokat a turistákat, akiknek a biztonságáért felel, akik bizalommal vannak a célterület iránt.

Felhasznált irodalom

- AUBERT Antal (2011): *Turizmus trendek és térszerkezet Magyarországon*. Pécs, PTE TTK – Publikon.
- BAKUCZ Márta (2009): A városi turizmus: elméleti alapvetések, gyakorlati szempontok. In MICHALKÓ Gábor – RÁTZ Tamara szerk.: *A tér vonzásában. A turisztikai termékfejlesztés térspecifikus vonásai*. Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola. 95–103.
- BENKE Rita (1986): Az idegenforgalom előnyei és hátrányai a helyi lakosok számára. *Kereskedelmi Szemle*, 11. sz. 87–92.
- BENKE Rita (1993): Közép- és Kelet-Európa turizmusa. *Kereskedelmi Szemle*, 12. sz. 27–31.
- BIRKNER Zoltán – MARTON Zsuzsanna – KELLER Krisztina (2018): Az innováció értelmezése a turizmusbiztonság területén – különös tekintettel az oktatás és a kutatás területére. *Rendőrségi Tanulmányok*, 1. évf. 3. sz. 71–80.
- BUIJDOSÓ Zoltán (2010): *Turisztikai tervezés módszertana*. Gyöngyös, Károly Róbert Főiskola.
- BUTLER, Richard (2000): Tourism and environment: a geographical perspective. *Tourism Geographies*, Vol. 2, No. 3. 337–358.
- CZEGLÉDI JÓZSEF (1982): *Korunk turizmusa*. Budapest, Panoráma.
- DÁVID Lóránt – BAROS Zoltán (2006): A globális klímaváltozás hatása a turizmusra. *Gazdálkodás*, 50. évf. 15. sz. 82–91.
- DOMBAY István (2007): *A turizmus földrajza*. Cluj Napoca, Kolozsvári Egyetemi Kiadó.
- ENYEDI György (2005): A városok kulturális gazdasága. In ENYEDI György – KERESZTÉLY Krisztina szerk.: *A magyar városok kulturális gazdasága*. Budapest, MTA Társadalomkutató Központ. 13–27.
- GYÖMREI Sándor (1934): *Az utazási kedv története*. Budapest, k. n.
- GYURICZA László (2008): *A turizmus nemzetközi földrajza*. Pécs–Budapest, Dialóg Campus.
- HALL, Michael (2005): *Tourism: rethinking the social science of mobility*. Harlow, Pearson Prentice Hall.
- HALL, Michael – PAGE, Stephan (2002): *The geography of tourism and recreation – environment, place and space*. London, Routledge.
- HALL, Michael – TIMOTHY, Dallen – DUVAL, David (2004): Security and Tourism – Towards a New Understanding? In HALL, Michael – TIMOTHY, Dallen – DUVAL, David eds.: *Safety and security in tourism – Relationships, management, and marketing*. Binghamton, The Haworth Hospitality Press. 1–18.
- HALL, Michael – WILLIAMS, Alan – LEW, Alan (2004): Tourism: Conceptualizations, Institutions, and Issues. In HALL, Michael – WILLIAMS, Alan – LEW, Alan eds.: *A Companion to Tourism*. Oxford, Blackwell. 3–21.
- HARDY, Dennis (1990): Sociocultural dimensions of tourism history. *Annals of Tourism Research*, Vol. 17, No. 4. 541–555.
- ILLÉS Sándor (2001): Külföldiek az Európai Unióból. *Statisztikai Szemle*, 79. évf. 2. sz. 162–177.
- LENGYEL Márton (2004): *A turizmus általános elmélete*. Budapest, Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Kft. – Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája.
- MARKOS Béla – KOLACSEK András (1961): *Idegenforgalom*. Budapest, Közgazdasági és Jogi.
- MASLOW, Abraham (2003): *A lét pszichológiája felé*. Budapest, Ursus Libris.
- MAYER Péter (2009): Mobilizáció: az utazási életút vizsgálatához. *Tér és Társadalom*, 23. évf. 3. sz. 63–77.
- MÁTYÁS Szabolcs (2014): Budapest bűnözésföldrajzi vizsgálata 2009 és 2012 között. *Magyar Rendészet*, 14. évf. 3. sz. 93–103.

- MICHALKÓ Gábor (1999): *A városi turizmus elmélete és gyakorlata*. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet.
- MICHALKÓ Gábor (2012): *Turizmológia. Elméleti alapok*. Budapest, Akadémiai.
- MIKLÓS Elemér (1934): *Az utazás művészete: előadások és tanulmányok*. Budapest, Pfeifer Ferdinánd (Zeidler testvérek).
- PAGE, Stephan (1995): *Urban Tourism*. London, Routledge.
- PIRENNE, Henri (1983): *A középkori gazdaság és társadalom története*. Budapest, Gondolat.
- PIZAM, Abraham – MANSFELD, Yoel eds. (1996): *Tourism, Crime and International Security Issues*. New York, John Wiley and Sons.
- PROBÁLD Ákos (2001): Az idegenforgalmi statisztikai rendszer és a fejlesztés követelményei. *Gazdaság és Statisztika*, 13. évf. 6. sz. 68–77.
- PUCZKÓ László – RÁTZ Tamara (1998): *A turizmus hatásai*. Budapest, Aula – Kodolányi János Főiskola.
- RÁTZ Tamara (2006): Az éghajlati és időjárás tényezők szerepe az utazási magatartás befolyásolásában. *Turizmus Bulletin*, 10. évf. Különszám. 42–53.
- RÉDEI Mária (2007): *Mozgásban a világ: a nemzetközi migráció földrajza*. Budapest, ELTE Eötvös.
- ROBERTS, Martin (1992): *Az ipari forradalom és a liberalizmus kora. Európa története 1789–1914*. Budapest, Akadémiai.
- TASNÁDI József (1998): *A turizmus rendszere*. Szolnok, Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola.
- TOWNER, John (1988): Approaches to tourism history. *Annals of Tourism Research*, Vol. 15, No. 1. 47–62.

Sziva Ivett – Michalkó Gábor

A biztonság szerepe a desztinációs versenyképességben¹

A globalizált világ teljesen új turisztikai térképet alkotott, kinyitva a határokat a szolgáltatások, élmények áramlása előtt, és lehetővé téve a legkülönbözőbb kultúrák találkozását, amely a turisztikai aktivitás számos negatív hatásán túl annak az egyik legfontosabb pozitív jelensége. Nem véletlenül hívják a turizmust a béke iparágának. Felmerül ugyanakkor a kérdés, hogy a különböző háttérű utazók fogadására, pontosan a diverzifikált környezeti tényezők közepette milyen tényezőket szükséges egy adott desztinációnak felsorakoztatnia annak érdekében, hogy az utazók legalapvetőbb szükséglete, a fizikai biztonság teljesüljön. Minderre épülhet ugyanis a napjainkban olyan fontos élményteremtés, amely valójában megkülönböztető erejű dimenzióként tartható számon napjaink versenyében. Jelen cikk a biztonság témakörét dolgozza fel a desztinációs versenyképesség szempontjából, amelyet elsősorban „ex ante”, azaz bemeneti oldalról vizsgálunk, ugyanakkor a WEF² versenyképességi indexének eredményeire is kitérünk az „ex post” megközelítés érdekében.

1. A versenyképesség fogalma

1.1. Általános megközelítések

A verseny a gazdaság, a piac alapvető jellemzője: „A versenyben való helytállás a túlélés feltétele a gazdaság valamennyi szintjén. Ebben az általános megfogalmazásban valószínűleg mindenki egyetért [...]” (CHIKÁN 2006, 44.). A versenyképesség fogalmát illetően viták tanúi lehetünk: a fogalom ugyanis több oldalról közelíthető meg, amelyek közül két vetületet emelünk ki. Egyrészt az ex post/ ex ante megközelítést szükséges definiálni. Az ex post versenyképesség az eddig elért eredményekre, tehát a múltbeli teljesítményre és a versenyképesség javulására vagy romlására vonatkozik. Az ex post megközelítés lehetővé teszi a vizsgált entitások versenyképességének összehasonlítását, egyrészt a múltbeli eseményekhez képest, másrészt a versenytársakhoz képest, az összehasonlítás alapjául szolgáló megfelelő mérőszámok alapján. Az ex ante oldal a versenyképességet meghatározó tényezőkre vonatkozik: így például a versenyelőnyt jelentő elemekre, az üzleti környezet jellemzőire. Az ex ante oldal a gazdaság és a régió tervezésének egyik kiemelendő vetülete, mivel azt vizsgálja,

¹ A tanulmány jelentős mértékben támaszkodik SZIVA Ivett (2010) *Turisztikai desztinációk versenyképességének értelmezése és elemzése* című PhD-értekezésére.

² World Economy Forum.

hogy milyen tényezőkre szükséges hatni a versenyképesség növelése érdekében. Továbbá elengedhetetlen a versenyképesség elméleti szintjeinek tisztázása. A versenyképesség hagyományosan a gazdaság négy szintjére – nemzeti, ágazati, vállalati és termék – vonatkozhat, amelyek közül kiemelt figyelmet kap a makrogazdasági (nemzetgazdasági) és mikrogazdasági (vállalkozási) szint az elméleti megközelítések sorában (CHIKÁN–CZAKÓ 2008). Mindezeket túl Lengyel (2003) szerint jelentős figyelem fordul a desztinációk szempontjából érdekes vetületre, a regionális versenyképességre is (SZIVA 2010).

1.2. A versenyképesség és a biztonság témájának vizsgálódási köre

Jelen cikk keretében áttekintjük a regionális, majd a desztinációs versenyképesség definíciós kérdéseit, aztán kitérünk arra, hogy a központi témánk, a biztonság milyen szerepet tölt be napjainkban a desztinációk versenyképességében. Mindezen téma számos vetületet foglal magában, elegendő csak arra gondolnunk, hogy az eltérő kultúrák találkozása éppannyi élményt, mint veszélyforrást tartogathat, a szándékosan okozott veszélyeket nem számítva, csak olyan apróságokra gondolva, mint az ivóvíz „tisztasága”, amely megfelelő a helyi lakosok számára, mégis problémát okozhat néhány odaérkezőnek fogmosáskor. A szándékosan okozott veszélyeztetés közül ki kell emelnünk a 9.11. (New York-i támadás) után meginduló terrorhullám sajnálatosan máig jellemző kockázatát, amely valós katasztrófákhoz vezethet az egyes, főként tömegturisztikai helyszíneken. Vizsgálódásunk fő kérdése az, hogy milyen szerepet tölt be a biztonság a desztinációk versenyképességében, tehát mennyiben rontják a biztonsághoz kapcsolódó negatívumok mindezen fontos cél elérését, illetve mi minden tehető meg kínálati oldalon ezen tényező fokozása érdekében.

2. A regionális versenyképesség definíciója

2.1. Értelmezési szintek, megközelítések

A regionális versenyképesség megfogalmazható a nemzetek feletti szinten, másrészt az egy országon belüli (szubnacionális) térségek szintjén. A mikro- és a makroszint között elhelyezkedő, mezoszintűnek nevezett regionális versenyképesség fontosságát Lengyel (2000) szerint két tényező támasztja alá: egyrészt a gazdasági folyamatok földrajzi koncentrációját vizsgáló, közgazdaságtan elméleti irányzatok megközelítései, másrészt a regionalitást középpontba állító gazdaságpolitika irányzatai, amelyekkel kapcsolatosan a következők emelendők ki:

- Elméleti megközelítések és eredmények: A gazdasági folyamatok térbeliségének vizsgálata, a gazdasági versenyelőnyök egyes szubnacionális térségekhez való kapcsolódása az 1990-es években keltette fel a közgazdaság-tudomány érdeklődését, eltérő szintről magyarázva a jelenséget (LENGYEL 2000; CHIKÁN–CZAKÓ 2008). A közgazdaságtani megközelítésben látható, makroszintről induló irányzatot a Krugman által végzett világgazdaságtan és nemzetközi kereskedelem témájú kutatások fémjelzik. Krugman (1991, idézi CHIKÁN–CZAKÓ 2008, 29.) új gazdaságiföldrajz-elmélete szerint a földrajzi elhelyezkedésből származó externális hatások által a vállalatok növekvő skáláhozadékat realizálhatnak. A regio-

nális versenyképesség közgazdaságtani megközelítését ex post oldalról történő vizsgálat jellemzi.

A gazdálkodástani megközelítésű, mikroszintről induló irányzatot Porter (1990; 1999) képviseli, aki a globális iparágak és vállalkozásaik stratégiáit elemezve jut el a helyi környezet által nyújtott előnyök értelmezéséhez és az úgynevezett globális-lokális paradoxon megfogalmazásához. A globális versenyben ugyanis a vállalkozások „bármit bárhol” beszerezhetnek, a telephelyválasztás mégis kritikus versenytényező maradt, amelyet alátámaszt az a jelenség, miszerint a világgazdaságban megjelentek olyan térbeli csomópontok, amelyeket bizonyos iparágak választanak telephelyül. Ezeket a térbeli, gazdasági csomópontokat nevezi Porter (1999) klasztereknek, amelyek alatt olyan egymáshoz kapcsolódó vállalkozások és intézmények földrajzi koncentrátságait érti egy meghatározott területen, amelyekben jelen van a verseny szempontjából fontos iparágak széles skálája.

- Gazdaságpolitikai törekvések: A regionális versenyképesség értelmezésének fontossága visszavezethető a fenntartható gazdasági és társadalmi kohéziót célul kitűző, uniós regionális politikára (LENGYEL 2000; TÖRÖK 2005). Az EU regionális politikájának legfontosabb célja Szentes Tamás és szerzőtársai szerint (2005) a régiók versenyképességének javítása, az elmaradott térségek felzárkóztatása, amely az unió egészének versenyképességét szolgálja (SZIVA 2010).

2.2. Irányadó definíció

A regionális versenyképesség definiálására leginkább alkalmasak azok az irányadónak kimondott, általános versenyképesség-definíciók, amelyek az EU versenyképességi koncepcióiban láthatók, és országok, régiók versenyképességére vonatkoznak: „[...] egy sikeres gazdaságban, egy sikeres régióban az ott lakókat magas és növekvő életszínvonal jellemzi, amelyet a termelékenység és a folyamatosan bővülő munkaerő-kereslet (növekvő foglalkoztatás) jellemez” (EC 1996, idézi LENGYEL 2003, 232.). A definíció rávilágít a versenyképesség legfontosabb céljára, a jólétre, amely alapvetően nehezen definiálható, számszerűsíthető fogalom. Makrogazdasági statisztikákkal a jólét a GDP-vel írható le, ugyanakkor a „[...] GDP növekedése például nem feltétlenül jelenti a jólét, és különösen nem a jólét növekedését. A jólét növekedésébe beletartozik az oktatás fejlődése, az egészségesen megérett élettartam növekedése, az élet- és szociális biztonság javulása, sőt olyan tényezők javulása is, mint például a személyes szabadság, amelyek mind-mind alkotóelemei az életminőségnek” (KEREKES 2006, 196.). Mindezen problémák ellenére a jólét mérésére jelenleg nem áll rendelkezésre megfelelőbb, egyértelmű mutató (LENGYEL 2003).

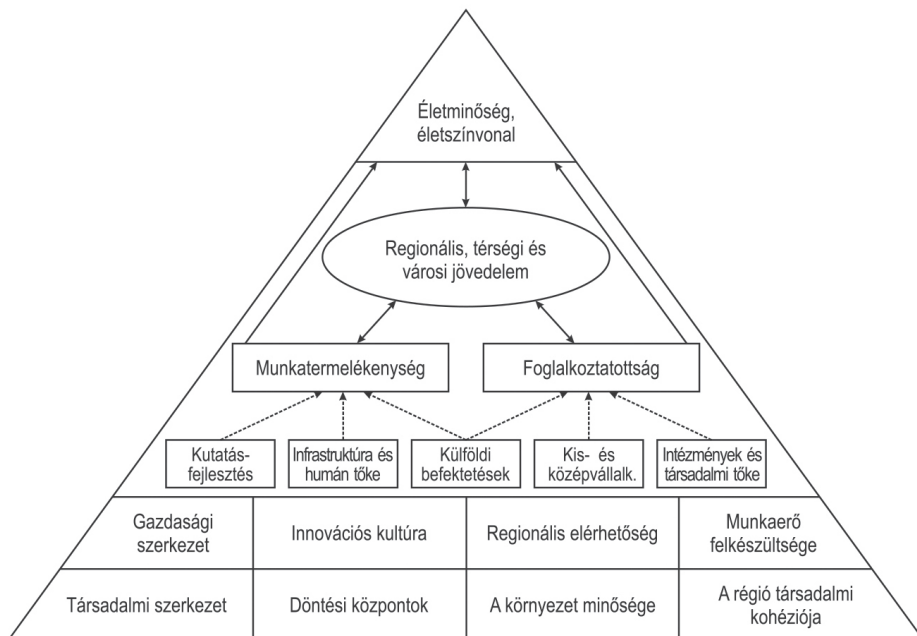
Az életszínvonal alakulását a termelékenység és a foglalkoztatás alapvetően meghatározzák, ezért azok a versenyképesség alapmutatói (CHIKÁN–CZAKÓ 2008). Ezen definíció eltekint a fenntartható fejlődés elveitől, ugyanakkor az Európai Bizottság 2001-es kohéziós jelentése már hangsúlyt helyez arra, és a régiók és országok versenyképességét a következőképpen határozza meg: „magas és növekvő életszínvonal, valamint magas foglalkoztatottsági ráta egy fenntartható bázison” (EC 2001, idézi LENGYEL 2003, 246.).

A fenti tényezők közül fontos kiemelni a GDP regionális szinten való mérhetőségének problémáit, amelyek egyrészt a jövedelem kivonására vonatkozhatnak (ENYEDI 1997),

másrészt a regionális és területi statisztikák elérhetőségeinek hazai nehézségei terén mutatkoznak (BARNÁ et al. 2005). „Az Európai Unió a NUTS–2 szintű régiókban az egy lakosra jutó GDP-vel méri a régiókban keletkező jövedelmek nagyságát. A regionális vizsgálatokban a GDP több esetben torzított eredményt ad (például az ingázások miatt), a tényleges értéket a nagyvárosi régiók esetében felülbecsüli (ahová a környékről bejárnak dolgozni), és a szomszédos agrárregiók esetében alulbecsüli (ahonnan eljárnak dolgozni)” (LENGYEL 2000, 975.). E probléma megoldására javasolja Lengyel (2000) azt, hogy az egy főre jutó regionális jövedelmet két komponens, a munkatermelékenység és foglalkoztatottság szorzatára felbontva szükséges mérni.

2.3. A regionális versenyképesség ex ante oldala

A regionális versenyképesség fentiekben bemutatott definíciói az ex post oldalra, az eredménymutókra helyezik a hangsúlyt, és a versenyképesség ex ante oldalát nem azonosítják, holott ezen tényezők a következők miatt emelendők ki. Egyrészt a versenyképesség ex ante oldala hordozza a beavatkozás, a fejlesztés lehetőségét, mivel „a területi endogén tényezők adják a területi egység sajátosságát, a regionális-belső hatásokat, azokat a másságokat, amik valójában magát az egységet, s ezáltal a sikert megalkotják, majd azt hordozzák” (RECHNITZER 1998, 178.).

1. ábra

Régiók, térségek és városok versenyképességének piramismodellje

Forrás: LENGYEL 2000, 979.

Az *ex ante* tényezők között kiemelkedő szerep jut a kevésbé mérhető, úgynevezett puha (soft) elemeknek – például szervezetfejlesztés, humán tőke, társadalmi tőke –, amely visszavezethető a tudásalapú gazdaság térnyerésére (FINDRIK–SZILÁRD 2000, 33.). A puha tényezők feltáró elemzései másfajta eredményesség vizsgálatához vezetnek: „mérhető teljesítmény helyett egy általánosabb eredményességet, kivívott pozíciót (esetleg sikerességet) vizsgálnak” (PALKOVITS 2000, 124.). Lengyel (2000) piramismodelljében határozza meg a versenyképesség *ex ante* és *ex post* megközelítését jellemző tényezőket. A piramis-modell talapzatán állnak azok az alapvető társadalmi és gazdasági faktorok, amelyek elengedhetetlenek a hosszú távú sikerhez (például gazdasági szerkezet, innovációs kultúra, regionális elérhetőség). Ezen tényezőkre csoportosító kategóriákat épít, amelyek a munkatermelékenységre és a foglalkoztatottságra rövid távon hatnak: kutatás és technológiai fejlesztés, kis- és középvállalkozások, közvetlen külföldi befektetések, infrastruktúra és humán tőke, intézmények és társadalmi tőke. A piramis tetején áll a regionális versenyképesség célja, a társadalmi jólét. A modellben megjelenik a térségi jövedelem Lengyel által meghatározott két komponensre történő bontása, az ezek közötti kapcsolat a fentiekben kifejtésre került (1. ábra).

Lengyel (2000) modelljében a biztonság a környezeti minőség témakörnél található, elsődlegesen a közbiztonság megteremtésére és a természetvédelmi katasztrófák (például földrengés) előrejelzésére vonatkozó biztonsági intézkedések tárgykörében. Mindkettő fontos tényező a helyiek jóléte, továbbá a betelepülő cégek környezeti feltételeinek szempontjából.

3. A desztinációk értelmezése

A desztinációk értelmezésének kiindulópontját az áttekintő definíciók adják, amelyek középpontjában az áll, hogy a célterület olyan turisztikai szolgáltatásokat és aktivitásokat kínáló terület, amelyet a turista utazásának céljaként választ utazási döntése során, mivel az valamilyen szempontú vonzerővel rendelkezik számára. A desztináció földrajzi behatárolása szerint lehet egy kontinens, egy ország, egy régió és a települések különböző típusa. Kiemelendő, hogy optimális esetben a desztináció egy természetes egység, amelyet nem befolyásolnak a politikailag változó országhatárok vagy a területfejlesztés statisztikai dimenziói (BIEGER 1997).

Értelmezésünk szerinti Flagestad (2002, 4.) átfogó definíciója, mivel a desztinációt a turisztikai aktivitásokat magában foglaló területnél szélesebb egységként kezeli: (A desztináció) „földrajzi, társadalmi és gazdasági egység, amely magában foglalja mindazon vállalkozásokat, szervezeteket, területeket, intézményeket, amelyek egymással kombinálva a látogatók speciális igényeit szolgálják”. Az új turizmus élményközpontú keresleti elvárásait figyelembe véve Kaspar (1992) úgy határozta meg a desztinációt, mint a turisztikai kereslet kikristályosodási pontja, tehát a turisztikai tartózkodás és élmény helyszíne. Crouch és Ritchie (2003) még nagyobb hangsúlyt helyez az élmény fontosságára, megközelítésük szerint a turisztikai verseny alapvető terméke a turisztikai desztinációkban szerzett élmény.

3.1. A desztináció kínálati elemei

A kínálati elemek népszerű megközelítését tartalmazzák az úgynevezett desztinációmix-modellek (COOPER et al. 1998; REIN et al. 1998; BUHALIS 2000), amelyek közül a Buhalis-féle „6 A” modellt emeljük ki részletesebb bemutatásra az alábbiakban. Buhalis értelmezése

szerint a desztinációk a turisztikai termékek és szolgáltatások amalgámját kínálják, amelyet a vendég a desztináció egységes márkája alatt érzékel. Ezen amalgám elemei a következőképpen határozhatók meg:

- *Vonzerő (Attraction)*: Az élményközpontúságra hangsúlyt helyezve Bieger (2006) kiemeli, hogy a vonzerő csak a kiegészítő, komplementer szolgáltatásokkal együtt válik fogyaszthatóvá. A vonzerők csoportosíthatók kiterjedésük (például csomóponti, lineáris), vonzaskörzetük szerint (például helyi, nemzetközi jelentőségű), amíg Michalkó (2004) az ember alkotta és természeti vonzerők megkülönböztetésére is felhívja a figyelmet.
- *Elérhetőség (Access)*: Elsődlegesen a közlekedési feltételek biztosíthatóságáról van szó, tehát a légi, vasúti, közúti és vízi megközelíthetőség adottságáról. Az egyes attrakciók elérhetősége, a túra-, bicikliútvonalak megléte szintén a tárgykörbe tartozik, ahogyan a desztinációba való belépés törvényi szabályozottsága is.
- *Aktivitások – programok (Activities)*: Mindazon szórakozási, pihenési, tanulási lehetőségekről van szó, amelyeken a turista részt vehet a desztinációban való tartózkodása során. A programok között különbség tehető aszerint, hogy azok mekkora interaktivitást biztosítanak a vendégek számára. Ilyen módon beszélhetünk kifejezetten aktív programlehetőségekről (például túrázás, kézműves foglalkozások) és passzív programokról (például színházak, múzeumok, mozik látogatása).
- *Elérhető utazási csomagok (Available packages)*: Az egyéni utazók utazási motivációjának megjelenésével a turisták egyre nagyobb igényt tartanak arra, hogy saját maguk állítsák össze az utazási csomagjaikat, különösen igaz ez az ott-tartózkodás során igényelt programok kiválasztására. Mindezt olyan komplex, modulokból álló programcsomagok összeállítása válik szükségessé a desztinációkban, amelyek kielégítik az egyedi, sokszínű igényeket, és a tartózkodási idő növelését szolgálják.
- *Kényelmi szolgáltatások (Amenities)*: A kényelmi szolgáltatások körébe tartozik valamennyi olyan szolgáltatás, amely egyrészt a turisztikai tartózkodás alapvető eleme (például szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás), másrészt azok a rekreációs szolgáltatások, amelyeket a helyiek és a vendégek közösen használhatnak.
- *Támogató szolgáltatások (Ancillary services)*: A desztináció alapvető infrastrukturális tényezői sorolhatók ebbe a kategóriába, amelyek alapelvárásként jelennek meg. Ebbe a körbe tartoznak a közegészségügyi, köztisztasági, közbiztonsági feltételek, valamint a megfelelő színvonalú turisztikai oktatás és a magánszolgáltatások, mint például a banki, a biztosítási és a pénzváltói tevékenység.

4. A desztinációs versenyképesség fogalma

4.1. Átfogó definíció

A desztinációk versenyképességének irányadó definíciójának az UNWTO³ (2000, 66.) meghatározása tekinthető, amely a következő: „A versenyképesség a desztináció azon kapacitása, mely által sikeresen tud helytállni a turisztikai versenyben, annak érdekében, hogy átlagon felüli jólétet biztosítson, melyet megőrizni képes a lehető legkisebb társadalmi és természeti költségekkel. [...] Egy versenyképes desztinációban a szereplők átlagosnál magasabb profitot termelnek és bért fizetnek, a tárgyi eszközök folyamatos felújítása megtörténik, az új beruházások könnyen jönnek. A vállalkozók és az önkormányzatok optimistán látják a jövőt és a lakosok jóléte – fizikai és társadalmi jóléte – magas.” A desztinációs versenyképesség meghatározását illetően a következő tényezők emelhetők ki:

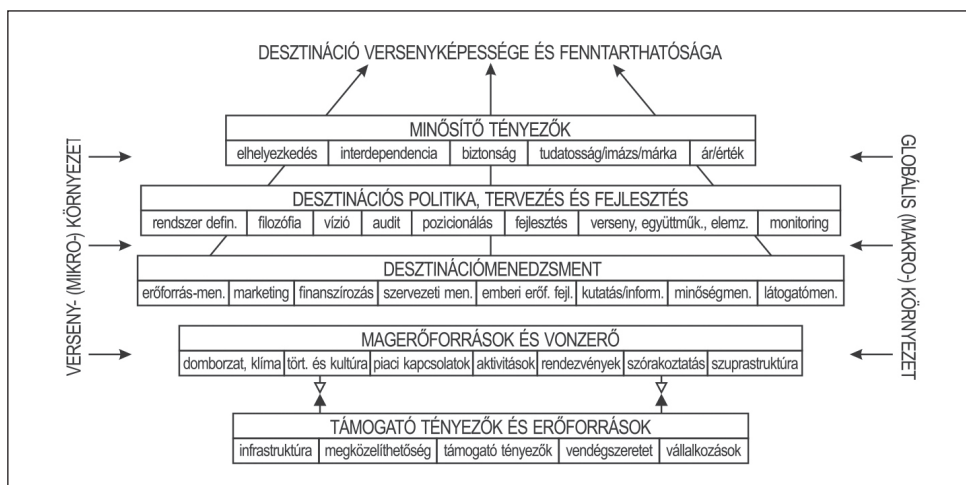
- *Versenyben való sikeres helytállás:* A versenyben való sikeres helytállás a versenyképesség keresleti oldalát, a piaci igényeknek való megfelelést jelöli. Ebből a szempontból közelíti meg a témakört Crouch–Ritchie (1999), akik szerint a fogalom egyet jelent azzal, hogy a desztináció olyan átfogó vonzerővel és az élménynyújtás olyan képességével rendelkezik, amely legalább olyan jó vagy jobb, mint az alternatív desztinációk által kínált. Maga az élmény nehezen definiálható, és az „új turizmus” keresletének kiszámíthatatlan és heterogén igényei még inkább nehezítik ezt. A hangsúly inkább azon van, hogy a desztináció a kereslet egy bizonyos szegmense számára nyújtson olyan szolgáltatást, amely elégedettséghez vezet. Ezért a fókusz a célcsoportképzésen és pozicionáláson, a megfelelő ár-érték arányú, személyre szabott turisztikai csomagon és annak kommunikációján van (POON 1993; BUHALIS 2000).
- *Jóléti cél:* A desztinációs versenyképesség célja azonos az általános, regionális versenyképességi céllal, a jólét megteremtésével, ugyanakkor a jólét mérésére és az azt meghatározó elemekre nem helyeződik hangsúly a desztinációs versenyképesség irodalmában. Mindez magyarázható a desztinációs versenyképesség ex ante megközelítésének dominanciájával. Továbbá azzal, hogy a desztinációk esetében a jólétnek fontos részét képezi a jóllét. A turizmus az életminőség meghatározó eleme (WTO-IPU 1989), és a „jólléti puha” tényezők (mint például személyes szabadság, önmegvalósítás) elsődleges utazási motivációként tarthatók számon. A jóllét tényezői fontos szerepet kapnak a kínálati oldalon is, hiszen pozitív esetben a turizmus szerepet játszik a helyi identitástudat növekedésében, a környezet minőségének javulásában. Mindezen puha tényezők ugyanakkor kevésbé számszerűsíthetők, mérhetők és a versenyképesség ex post oldalán nehezen jeleníthetők meg. A biztonsággal kapcsolatos kérdések alapvetően ezen dimenzióban tárgyaltak, mind a helyi lakosok, mind a vendégek elsősorban jólléte szempontjából.
- *A fenntarthatóság célja:* A regionális versenyképesség esetében is kiemelésre került a fenntartható fejlődés fontossága, amely a turisztikai célterületek esetében még inkább hangsúlyozandó, mivel a természeti, társadalmi környezet a turizmus

³ UNWTO: United Nations – World Tourism Organization, Turisztikai Világszervezet.

egyik legfontosabb erőforrását adja. Ilyen módon a fenntartható fejlődés biztosítása többszörösen jelent kulcskérdést: a globális környezeti problémák elleni küzdelem mellett, a turizmus alaperőforrásainak megőrzése a cél, az önrombolás elkerülése a tét (WTO 1993; VERÉCZI 2002). A fenntarthatóság átfogó (ökológiai, társadalmi, gazdasági) értelmezése szükséges a desztinációkban a turizmusfejlesztés negatív hatásainak elkerülése végett, a helyiek jólétének és jóllétének biztosítása érdekében.

A biztonság kérdését alapvető tényezőként emelik ki a témát kutatók (CROUCH–RITCHIE 1999; DWYER–KIM 2003), jelezve, hogy mind a turisták, mind a helyi lakosok jóléte és jólléte szempontjából súlyos károkhoz, akár a megsemmisüléshez is vezethetnek, elsősorban a környezethez kapcsolódó katasztrófák, így természeti vis major események, de a terrortámadásokat is ehhez a kategóriához sorolják. Mindezt kiegészítik a desztináció alapvető jellemzőiből adódó, a biztonságot, jóllétet fenyegető kockázatokkal, amelyek bekövetkeztével az individuális turisztikai élmény teljességgel megsemmisülhet vagy csökkenhet.⁴ A következőkben a desztinációs versenyképesség kiemelt, átfogó modelljeit ismertetjük, a biztonság szerepének vizsgálatával.

4.2. Crouch és Ritchie modellje

2. ábra

A desztinációk versenyképessége és fenntarthatósága

Forrás: CROUCH–RITCHIE 2003, 3.

⁴ Avagy nemkívánatos élmény részesévé válhatnak a turisták. Például a túsul ejtés is élmény, de alapvetően nem ezért utazott oda a turista.

Crouch és Ritchie (1999, 2003) modelljét azért emeljük ki, mert számos kutató szerint a legszélesebb körű turisztikai versenyképességi modell (FAULKNER et al. 1999; BUHALIS 2000; ENRIGHT–NEWTON 2004). A modell a desztinációs versenyképesség ex ante tényezőit és azok összefüggéseit hivatott bemutatni. Crouch és Ritchie versenyképességi modelljének legfontosabb célja a jólét, ugyanakkor a szerzőpáros ezen célt a modellt „átható” általános szemléletként tekinti arra az álláspontra helyezkedve, hogy az életminőséghez való turisztikai hozzájárulás mérése számos problémát vet fel, és ilyen módon a cél konkrét operacionalizálásától eltekintenek.

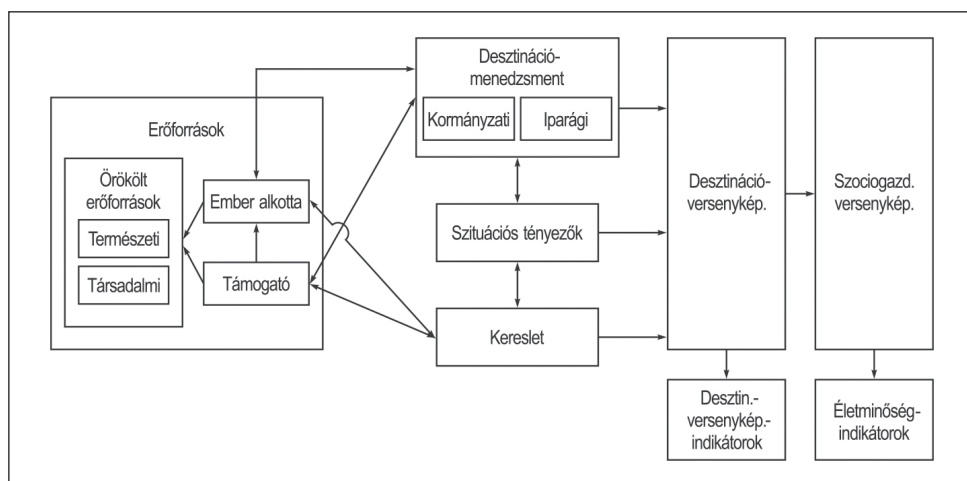
A szerzőpáros által meghatározott, 2. ábrán látható piramismodell talapzatán állnak azok az erőforrások (1. támogató tényezők és erőforrások; 2. magerőforrások és vonzerők), amelyek a desztináció komparatív előnyeinek forrásai. Az erőforrások kihasználását a desztináció menedzsmentje teszi lehetővé operatív szinten, amely a stratégiai szintű tervezés által kijelölt irányok alapján történik. Mindezen elemek sikerét az úgynevezett minősítő tényezők befolyásolják, amelyek alá a szerzők olyan elemeket sorolnak, amelyek szerintük nem menedzselhetők, tehát a desztináció valamennyi értékét „szűrhetik”, ezáltal komolyan befolyásolják a versenyképességét. Az egyes tényezők egymásra épülnek, hierarchikus kapcsolatrendszerrel feltételezve.

4.2.1. A biztonság kérdése a Crouch–Ritchie-modellben

A szerzőpáros a biztonságot kifejezetten kritikus tényezőként ítéli meg: „hiába minden más, ha nem biztonságos a helyszín, ellehetetlenül a turizmus” (CROUCH–RITCHIE 1999, 150.). Kifejezetten azért találják problémásnak a kérdést, mert úgy ítélik meg, hogy kevésbé menedzselhető dimenzióról van szó, amely nyilvánvalóan igaz a környezeti katasztrófák esetében, ugyanakkor bizonyos elemek jól kezelhetők. A szerzőpáros kiemeli a közhigiéniás tényezőket, amelyhez sorolják az ivóvizet, valamint az egészségügyi szolgáltatásokat. Modelljüket tesztelő kvantitatív kutatásuk eredményeként, amely során az egyes modellbeli dimenziók fontosságát vizsgálták szakértői interjúkkal, azt állapították meg, hogy a biztonság az 5. legfontosabb faktor (a 36 között), amelyet a fizikai attrakció, a piaci kapcsolatok, a kulturális és természeti értékek, valamint a turizmusfejlesztés előz meg, tehát a biztonság előkelő helyen lévő (bár szerintük kevésbé menedzselhető) tényező.

4.3. Dwyer és Kim modellje

Dwyer és Kim modelljét (2003) két okból emeljük ki: egyrészt a Crouch–Ritchie-modellhez hasonló ismertséggel és hivatkozottsággal rendelkezik a turisztikai kutatók körében, másrészt a fenti piramishoz képest a versenyképességi tényezők jóval dinamikusabb felfogását mutatja be (3. ábra). A szerzők ugyanazon tényezőkből építkeznek (erőforrások, desztinációmenedzsment, szituációs tényezők), mint a Crouch–Ritchie szerzőpáros, ugyanakkor kiegészítik ezen elemeket a keresleti tényezővel, továbbá a fentiekben kifejtett szituációs feltételek hatásait menedzselhető tényezőként kezelik. Végül megjelenítik a versenyképesség általános jóléti célját, de annak operacionalizálására ők sem vállalkoznak.

3. ábra

A desztinációk versenyképességének legfontosabb tényezői

Forrás: DWYER–KIM 2003, 378.

A modellből néhány olyan elemet emelünk ki az alábbiakban, amelyek a további elméleti kérdések tisztázását szolgálják:

1. Erőforrások: Dwyer és Kim szétválasztja a nem változtatható („csak megőrizhető”) adottságokat és az innovatívan fejleszthető tényezőket. Az öröklt erőforrások (endowed resources) körébe tartoznak meghatározásuk szerint azok az elemek, amelyek adottságnak tekinthetők, így például a természeti, kulturális tényezők. Az alkotott (created) erőforrások körét pedig mindazon, az ember alkotta kínálati elemek alkotják, amelyek a jelenben vagy a közelmúltban készültek.
2. Desztinációmenedzsment: A szerzőpáros is kiemelt tényezőként kezeli a desztinációmenedzsmentet, ugyanakkor nem jeleníti meg a desztináció versenyképességének központi, a priori jelentőségű elemeként. A szerzők a desztinációmenedzsmentet illetően úgy vélik, hogy az egyrészt kormányzati feladat (promóció, szabályozás, tervezés, monitoring), másrészt a helyi, iparági nonprofit szervezetek feladata.
3. Sztuációs tényezők: A csoport olyan elemeket tartalmaz, amelyek befolyásolják a desztináció fejlődésének lehetőségét, ugyanakkor a szerzőpáros értelmezése szerint nem jelentenek egyértelmű korlátot, és hatásai menedzselhetők. Itt kap helyet a helyi versenykörnyezet, a makrokörnyezet, az árversenyképesség, a biztonság.
4. Ex post megközelítés: Dwyer és Kim meghatározza azokat az indikátorokat, amelyek a desztináció ex post versenyképességének mérésére szolgálhatnak, amelyek a következők: 1. vendégstatisztikák (vendégéjszakák, külföldiek aránya, tartózkodásra, költségre vonatkozó statisztikák.); 2. a turisztikai szektor gazdaságban betöltött szerepe; 3. a gazdaság fejlettsége; 4. turisztikai beruházások (belföldi/külföldi, a beruházások növekedése); 5. árversenyképesség; 6. a turisztikai szektor kormányzati támogatásának indikátorai.

4.3.1. A biztonság szerepe a Dwyer–Kim-modellben

Ahogy látható, ezen modellben is a szituációs tényezők közé került a biztonság, tehát mindenképpen befolyásoló szereppel bír ezen kör a desztinációs versenyképességet tekintve, ugyanakkor mindez menedzselhető, befolyásolható, előre megelőzhető bizonyos esetekben, míg máskor válságakciókkal enyhíthető, kezelhető. A szerzőpáros kiemeli, hogy a biztonság szubjektív faktor, amelynek megítélése sok tekintetben függ az egyén személyiségétől, az ott-tartózkodás hosszától, és mindenképpen külön kezelendő a helyiek és a turisták szemszögéből. A dimenziót tovább bontották, és a külső biztonsági faktorok közé sorolták a politikai kockázatokat, a terrorista akciókat és a természeti katasztrófákat, valamint a belső faktorokat, amelyben nevesítették a közlekedés, a higiénia, a betegségek, az egészségügyi szolgáltatások miatti kockázatokat.

5. A biztonság megjelenése a desztinációs versenyképességi indexekben

5.1. A biztonság szerepe a versenyképességi indexben

A WEF 11 éve minden évben megjelenteti immáron 136 országra vonatkozó turisztikai versenyképességi indexét, a Travel & Tourism Competitiveness Reportot (Utazás és Turizmus Versenyképességi Jelentés). Ezen index áttekintését azért találtuk fontosnak, mert egyrészt a desztinációs versenyképesség ex post, azaz eredményoldalát világítja meg, másrészt ezen index külön nevesíti a biztonsági komponenst. Az index módszertanát illetően elmondható, hogy 4 nagy témát dolgoz fel, 14 indikátort a témák alá sorolva, amelyek közül „Támogató környezeti tényezők” alá került be 2. faktorként a biztonság, illetve 3. tényezőként az egészség és higiénia (amely, mint látható, szintén tartalmaz a témakörhöz sorolható elemeket). A WEF minden évben elindítja azon szakértői kutatását (World Economic Forum's Executive Opinion Survey), amely során az egyes országok szakemberei minősítik az adott ország versenyképességét 1–7 Likert-skálán a fentiekben bemutatott indikátorok mentén.

A biztonságot illetően a következő alfaktorok vizsgálata történik meg:

1. Business costs of crime and violence (A vállalkozások bűnözés miatti költségei – Milyen mértékben ró a bűnözés költségeket a vállalkozásokra az adott országban?)
2. Reliability of police services (A rendőrség megbízhatósága – Mennyire megbízható a rendőrség a jogrend szempontjából?)
3. Business costs of terrorism (A vállalkozások terrorizmus miatti költségei – Milyen mértékben ró a terrorizmus költségeket a vállalkozásokra az adott országban?)
4. Index of terrorism incidence (A terroristaincidensek indexe – A terrorista akciók száma az adott országban)
5. Homicide rate (Emberölési ráta – UNODC nevű szervezet adatbázisa alapján)

5.2. Az index mutatószámai a biztonság kérdésében

A 2017-es évi eredményeket illetően elmondható, az európai kontinens őrzi vezető szerepét, mivel itt található a világ legversenyképesebb tíz országa, még akkor is „ha mind a dél-, mind a nyugat-európai térségek érzékelt biztonsága csökkent” (WEF, 2017, 15.), amely annak tudható be, hogy ezen területeken jelentősen javult az infokommunikációs technológiák használata, valamint az árversenyképesség. Az alábbiakban néhány olyan országot emeltünk ki, amelyek sajnálatosan átlagon felüli terrorveszélynek vannak kitéve, valamint Magyarországot vizsgáljuk az alábbi táblázatban.

1. táblázat

A globális versenyképességi index és abban biztonsági komponens tekintetében látható helyezések

	2015		2017	
	Versenyképesség	Biztonság	Versenyképesség	Biztonság
Franciaország	2	67	2	67
Belgium	21	16	21	32
Németország	3	20	3	51
Olaszország	8	48	8	70
Magyarország	41	39	49	45

Forrás: WEF 2017, 2015

Látható továbbá, hogy a Franciaországot, Belgiumot, Németországot ért támadások kevésbé rázták meg az adott ország globális versenyképességét, habár a biztonságfaktor tekintetében súlyos visszaesések láthatók, mivel egyéb tényezők, így például az árversenyképesség fokozódott (WEF 2017, 24.). Olaszország esetén a biztonsági faktor 22 helyet esett az elmúlt két évben a rendőrséget illető bizalmatlanság és a terrorfenyegetettség fokozott érzékelése miatt. Spanyolország továbbra is a világ vezető hatalma a versenyképességi listán, amely elsősorban a gazdag kulturális és természeti értékekre vezethető vissza, továbbá a közlekedés (elsősorban a légi járatok) fejlettségére és a turizmus állami támogatottságára. A legbiztonságosabb országok között első helyen áll Finnország, követik az Egyesült Arab Emírségek, Izland és Hongkong. Hazánk a 45. helyet foglalja el ezen dimenzió tekintetében (2017): sajnálatosan kifejezetten magas a 100 ezer lakosra jutó gyilkosságok száma, valamint problémás a rendőrség megbízhatósága, viszont szerencsésen alacsony a terrorfenyegetettség (WEF 2017b).

A biztonságra vonatkozó, vizsgált tényezők elsődlegesen a szándékosan okozott veszélyhelyzeteket kezelik, és nem térnek ki az adott környezet közlekedésbiztonsági és egészségügyi kérdéseire. Utóbbiak tekintetében az „egészség és higiénia” faktor tartalmaz a téma szempontjából további érdekes elemeket, mint például a köztisztaság és a komfort kérdése (a lakosság fürdőszobával és toalettal való ellátottsága), az egy főre jutó orvosok száma, az ivóvíz tisztasága, a kórházi ágyak száma, a HIV és malária általi fertőzöttség (WEF 2017a).

6. A desztinációs versenyképesség biztonságra vonatkozó értelmezéseinek összegzése

A biztonság a desztinációs versenyképességi elméleti modellek egyik olyan kritikus kulcstényezője vagy zéró szintű elvárása, amely nélkül a teljes terület versenyképessége lehetetlenné válik. Látni kell ugyanakkor, hogy a menedzsment kérdése valójában nagy befolyással bír a tényező érzékelésére, hisz ahogyan minden jólléti (puha) tényező, ezen faktor is meglehetősen szubjektív. Az ex post oldali megközelítés, a versenyképességi index tanulsága szerint, még a komoly veszélyeztetéssel járó terrorfenyegetettség is kezelhető, kellő kommunikáció, prevenció és esetleg válságkezelés által, és mindez – különösen akkor, ha árcsökkenéssel jár – kevésbé ront az egyébként fejlett desztinációk versenyképességén, és vélhetően a kockázatvállaló szegmens dominánsabb megjelenését hozza. Kiemelendő ugyanakkor, hogy a biztonsági kérdéskör számos tényezőjét, így az infrastrukturális és közegészségügyi fejlesztéseket is igényelő higiénias tényezőket az index más területeken kezeli, holott mindezen faktorok jelentős befolyással bírhatnak a helyiek és az utazók jóllétére, mindenképp különbségeket hordozva a két szegmens érzékelése között. Összességében elmondható, hogy a biztonsággal kapcsolatos tényezők két csoportra bonthatók: külső környezeti tényezőkre, amelyre a desztinációnak kevés hatása lehet (például természeti katasztrófák, terrorfenyegetettség) és belső tényezőkre, mint például a köztisztaság, az egészségügy, az ivóvíz, a közlekedésbiztonság, amelyek állami támogatottsággal kezelhetőek. A kínálati oldali kérdéseket, szakértői véleményeket megvizsgáltuk jelen cikkben, ugyanakkor további kutatási téma a keresleti oldal vizsgálata, a biztonság szubjektív értelmezése és olyan kérdések vizsgálata, hogy milyen jellemzők mentén lehetséges a kockázatkereső és -kerülő utazókat szegmentálni annak érdekében, hogy többet megtudjunk a desztinációmenedzsment által kezelhető, biztonsággal kapcsolatos faktorokról.

Felhasznált irodalom

- BIEGER, Thomas (1997): *Management von destinationen und Tourismusorganisationen. 2. Auflage.* München–Wien, Verlag Oldenbourg.
- BIEGER, Thomas (2006): *Tourismuslehre – Ein Grundriss, 2. überarbeitete Auflage.* Bern, Haupt Verlag.
- BARNA Katalin – MOLNÁR Tamás – JUHÁSZ Rózsa Tímea (2005): Megújuló területpolitika: előtérben a területi versenyképesség. *Területi Statisztika*, 8. évf. 6. sz. 542–555.
- BUHALIS, Dimitrios (2000): Marketing the competitive destination of the future. *Tourism Management*, Vol. 21, No. 1. 97–116.
- CHIKÁN Attila (2006): A vállalati versenyképesség mérése. Egy versenyképességi index és alkalmazása. *Pénzügyi Szemle*, 51. évf. 1. sz. 42–56.
- CHIKÁN Attila – CZAKÓ Erzsébet (2008): *Versenyképesség vállalati nézőpontból.* Budapest, BCE Versenyképesség Kutató Központ.
- COOPER, Chris – FLETCHER, John – GILBERT, David – SHEPHERD, Rebecca – WANHILL, Stephen (1998): *Tourism principles and practices.* Singapore, Longman Ltd.
- CROUCH, Geoffrey – RITCHIE, Brent (1999): Tourism, Competitiveness, and Societal Prosperity. *Journal of Business Research*, Vol. 44, No. 3. 137–152.
- CROUCH, Geoffrey – RITCHIE, Brent (2003): *The competitive destination: A sustainable tourism perspective.* Wallingford, CABI.
- DWYER, Larry – KIM, Chulwon (2003): Destination Competitiveness: Determinants and Indicators. *Current Issues in Tourism*, Vol. 6, No. 5. 365–417.
- ENRIGHT, Micheal J. – NEWTON, John (2004): Tourism destination competitiveness: a quantitative approach. *Tourism Management*, Vol. 25, No. 6. 777–788.
- ENYEDI György (1997): A sikeres város. *Tér és Társadalom*, 11. évf. 4. sz. 1–7.
- FLAGESTAD, Arvid (2002): *Strategic Sources and Organisational Structure in Winter Sport Destinations* (PhD Dissertation). Bradford, University of Bradford.
- FAULKNER, Bill – FREDLINE, Elizabeth – OPPERMAN, Martin (1999): Destination competitiveness: An exploratory examination of South Australia's core attractions. *Journal of Vacation Marketing*, Vol. 5, No. 2. 125–139.
- FINDRIK Mária – SZILÁRD Imre (2000): *Nemzetközi versenyképesség. Képességek versenye.* Budapest, Kossuth.
- KASPAR, Claude (1992): *Turisztikai alapismeretek.* Budapest, KIT.
- KEREKES Sándor (2006): A fenntartható fejlődés közgazdasági értelmezése. In BULLA Miklós – TAMÁS Pál szerk.: *Fenntartható fejlődés Magyarországon. Jövőképek és forgatókönyvek.* Budapest, Új Mandátum.
- LENGYEL Imre (2000): A regionális versenyképességről. *Közgazdasági Szemle*, 47. évf. 12. sz. 962–987.
- LENGYEL Imre (2003): *Verseny és területi fejlődés: Térségek versenyképessége Magyarországon.* Szeged, JATE Press.
- MICHALKÓ Gábor (2004): *A turizmuselmélet alapjai.* Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola.
- PALKOVITS Imre (2000): Szempontok a területi versenyképesség értelmezéséhez. *Tér és társadalom*, 14. évf. 2–3. sz. 119–128.
- POON, Auliana (1993): *Tourism, Technology and Competitive Strategies.* Wallingford, CABI.
- PORTER, Michael (1990): *The Competitive Advantage of Nations.* New York, The Free Press.

- PORTER, Michael (1999): Regionális üzletági központok – a verseny új közgazdaságtana. *Harvard Business Manager*, 1. évf. 4. sz. 6–20.
- RECHNITZER János (1998): *Területi stratégiák*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- REIN, Irving – KOTLER, Philip – HAIDER, Donald (1998): *Marketing places. Attracting investment, industry and tourism to cities, states and nations*. Oxford, The Free Press.
- SZENTES Tamás és szerzőközössége (2005): *Fejlődés–versenyképesség–globalizáció*. Budapest, Akadémiai.
- SZIVA Ivett (2010): *Turisztikai desztinációk versenyképességének értelmezése és elemzése*. PhD-értekezés. Budapest, BCE. Elérhető: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/581/1/Sziva_Ivett.pdf (A letöltés ideje: 2017. 12. 21.)
- TÖRÖK Ádám (2005): A versenyképesség értelmezései, különféle aspektusai és szintjei, meghatározó tényezői és mérésének módozatai. In SZENTES Tamás és szerzőközössége: *Fejlődés–versenyképesség–globalizáció*. Budapest, Akadémiai. 105–186.
- VERÉCZI Gábor (2002): Az ökoturizmus nemzetközi éve 2002 és a Világ Ökoturisztikai Csúcs főbb eredményei. In „Ökoturizmus a Kárpát-medencében” *Konferencia*. Tiszaroff, 2002. június 13–15.
- UNWTO (2000): *Public-Private Sector Cooperation: Enhancing Tourism Competitiveness*, Madrid, UNWTO.
- WEF (2017a): *Composition of the TTCI 2017*. Elérhető: <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2017/methodology-details/> (A letöltés ideje: 2017. 12. 21.)
- WEF (2017b): *Ranking*. Elérhető: http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2017/ranking/?doing_wp_cron=1514906617.9361519813537597656250#series=TTCI.A.02 (A letöltés ideje: 2017. 12. 21.)
- WEF (2017c): *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017*. Elérhető: www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2017_web_0401.pdf (A letöltés ideje: 2017. 12. 21.)
- WTO–IPU (1989): *Hágai Nyilatkozat*. Madrid, WTO.
- WTO (1993): *Sustainable Tourism Development. Guide for local Planers*. Madrid, WTO.

Vákát oldal

Michalkó Gábor

Az eligazodás szerepe a turizmusbiztonságban

Az eligazodás a tájékozódás és a kiismerés szimbiotikus tudománya. Miközben egyik feltételezi a másikat, előbbi a helyváltoztatást segítő navigációval, utóbbi a civilizációs szokások elsajátításával járul hozzá a turisztikai célterület versenyképes működéséhez. Az utazó navigálásának eredményessége az adott civilizáció függvénye, kellő szakértelem és empátia hiányában elégedetlen fogyasztó vendégek helyett frusztráltan bolyongókkal találkozhatunk. Az eltévedt, a helyi szokásokat nem ismerő, emiatt ideges és előbb-utóbb konfliktusokkal szembesülő utazó a legkülönbözőbb veszélyeknek van kitéve. A kockázatok minimalizálása a turizmus irányítóinak feladatköre.

1. Út az ismeretlenbe

1.1. Messziről jött ember

A térbeli mobilitás évezredek történetét az információdeficit jellemezte, amely az ismert világ határain belül zajló állandó és ideiglenes környezetváltozást egyaránt kockázatosá tette, az ismeretlenbe való elindulást pedig egyenesen végzetessé. Az ismeretalkotás középkort jellemző monopolizáltsága és a tudás korlátozott hozzáférése tovább szűkítette az útvonallal és a célterülettel kapcsolatos információkat (MATTHEW 1989). A határok kitérését elsősorban a kíváncsiság, a becsvágy és a haszonszerzés reménye fűtötte kalandorok és a legkülönbözőbb szerepben útra kelő felfedezők végezték, akik a megszerzett információkat szűk körben, jobbra a hatalmat birtokló elittel, illetve a vagyonos, befolyásos megbízóikkal osztották meg. A nyugati társadalmak „Kelettel” kapcsolatos, döntően az antikvitásból származó, a mesés hiedelmek ködébe burkolózó, elavult ismeretei a keresztes hadjáratok révén bővültek (GYÖRFFY – GY. RUITZ 1986). Természetesen a mediatizált világunkat jócskán megelőzően is léteztek hírnévre áhítozó utazók, *A világ leírása, avagy Marco Polo utazásai* című mű a velencei kereskedő 13. századi kalandjairól ad számot, de már a kortársak sem hittek Polo Távol-Keletről szóló meséinek, ezért művét az „Il Milione” gúnynévre keresztelték, amellyel a vélt hazugságok nagy számára utaltak.¹ Az úti beszámolók – függetlenül azok valóságtartalmától – tovább fokozták a kíváncsiságot, esetenként mélyítették a hivatalos világképpel kapcsolatos kételyeket, és persze újabb utazásokat generáltak. A szárazföldön,

¹ Olasz archeológusok szerint Marco Polo (1254–1324) sosem járt a Távol-Keleten, legfeljebb a Fekete-tengerig jutott el, ahol perzsa utazók elbeszéléseinek felhasználásával fűzte egybe a később Rustichello által lejegyzett kalandjait.

különösen a kietlen sivatagokban történő navigáció sem volt veszélytelen, de a tenger, a nyílt víz, ahol legfeljebb az égitestek pozíciója jelentett tájékozódási pontot, fokozott kockázatokat hordozott. Amíg szárazföldön – a tereptárgyaknak köszönhetően – valamelyest rögzíthető, reprodukálható volt az útvonal, amely a visszatérés és a megismételhetőség garanciáját jelentette, addig a végtelen vízfelületre kevesen merészkedtek, sokáig leginkább a partvonalat követve hajóztak. A „Merre tovább?” kérdésre a többé-kevésbé bejáratott kereskedelmi útvonalak (SPUFFORD 2007), a kitaposott csapások, de főképpen a környékbeliek vagy az éppen szembejövők útbaigazítása adta meg a választ (KÉZ 1937; BALÁZS 1993). Az útirányválasztás bizalmi kérdés volt, a kölcsönös információcsere, a látókörbővítés segítette a messziről jött emberek biztonságos haladását (CHOLNOKY 1938). Ptolemaiosz geocentrikus vilásképe egészen a 15. századig meghatározta a tájékozódást, az antik világból származó dogma nem segítette elő a helymeghatározás és a térképtudomány dinamikus fejlődését (az innovátorok csakhamar az – érdekes módon szinte mindenhol odataláló – inkvizíció elé kerültek).

1.2. Új paradigmák

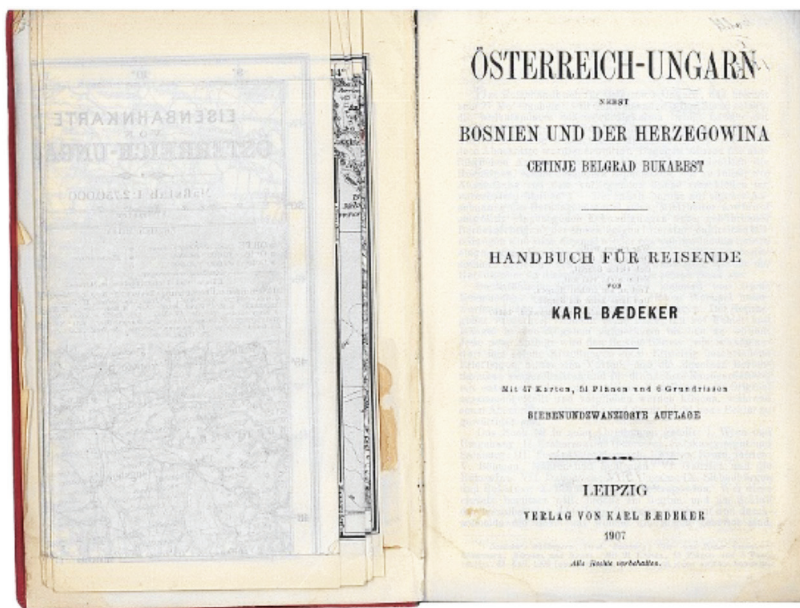
A nagy földrajzi felfedezések és a világrennd azt követő átrendeződése megváltoztatta az utazás addigi paradigmáját. Különösen Magellán útjának köszönhetően vált egyértelművé, hogy a visszatérés nem csupán ugyanazon útvonalon lehetséges, hanem akár a Föld megkerülésével is. Az elindulás továbbra is magában hordozta a megérkezés kockázatát, de az egyre tökéletesebb térképek (STEGENA 1985; PAPP-VÁRY-HRENKÓ 1990), a világ fehér foltjainak csökkenése, az ismeretlentől való atavisztikus félelem oldódása serkentőleg hatott a rendszeres utazási tevékenység kialakulására. I. Erzsébet (1558–1603) már a tudatos világlátás érdekében küldte a Doveri-szoroson túlra az ifjú arisztokrácia tagjait, akik a később *Grand Tournak* elnevezett, mintegy három év időtartamú utazásaikon (a szülők „medveszárnak” nevezett kísérőkre² bízta gyermekük felügyeletét) már némi fogódzót nyújtó útvonalvezetőt is alkalmaztak (MARKOS-KOLACSEK 1961). Ugyan a természet erőivel való szembesülés egészen a 19. századig jelentős kihívást jelentett az utazók számára, az irodalom és a művészet jeles képviselőinek köszönhetően a tájjal kapcsolatos attitűd új színben tűnik fel (GYÖMREI 1936). Amíg a középkor utazói számára a hegységek zord, gyakran áthidalhatatlan akadályokat jelentettek, ahol sárkányok, boszorkányok és más rettegett lények éltek, addig a 17–18. századra az emberi (ember feletti) erőfeszítéseknek köszönhetően megszabolózott tájak kezdenek varázslatossá, ábrázolásra érdemessé válni (FRIEDEL 1989, 1990). A németalföldi tájképfestészet megjelenése, Rousseau, később Goethe munkái igazolják, hogy az érintetlen, vad természetben is megtalálható az útra kelést ösztönző szépség. Az ipari forradalommal karöltve zajló urbanizáció már egyenesen a természet felé fordítja a zsúfolt városokból menekülőket, a táj szentimentális interpretációját (romantika) idővel az impresszionizmus váltja, amelynek jeles képviselői, Whistler és Monet Londont, illetve Párizst igyekeznek természeti mivoltukban megjeleníteni. Az alpesi alagutak kiépítésével minden akadály elhárult az Európát átszelő közlekedési hálózatok létrehozása előtt, Segantini Alpokat felidéző kompozíciói az utazási prospektusokkal vetekedően invitálták a korábban irtóztató

² Bear-leader, medveszár, amelyen a medvéket a vándorcirkuszban az orrukba dugott karikával vezették.

hegyvidékekre az utazókat. Bármekkora fejlődésen is esett át a térbeli mobilitást segítő, a tájékozódást megkönnyítő infrastruktúra, egyedül vagy kisebb csoportban, különösen nehéz terepen, nem volt ajánlatos útra kelni. Az utazók – a biztonságuk érdekében – helyi kísérőket fogadtak, akik előre meghatározott vagy kialakított tarifa ellenében kalauzolták őket.

1.3. Kanonizált tapasztalat

Onfray (2011, 17.) megfogalmazása szerint: „Az utazás a könyvtárban kezdődik. Vagy a könyvesboltban.” A 19. század második felétől rohamosan elterjedő útikönyvek lényegileg változtatták meg az utazás természetét. Az utazás felfedezésből követéssé vált, a már ott jártak rendszerezett információi alapvető eligazodásként, az adott desztinációra vonatkozó kanonizált tudásként szolgáltak. Karl Baedeker (1801–1859) munkásságának köszönhetően az utazás veszített kalandjellegéből, és fokozatosan rítussá vált. Az útikalauz szinonimájává avanszált „bedecker” nem csupán nevezetességeket, útvonalajánlatokat, hanem praktikus információkat is tartalmazott. Az útikönyvek ajánlásait megfogadók jutalma a turizmus révén bővíthető műveltség, a társadalmi elismertséget hozó világlátottság és nem utolsósorban a többé-kevésbé biztonságos élményszerzés volt. Mivel a kiadványok folyamatosan frissültek, viszonylagos aktualitásuk elegendő garanciát jelentett az útra kelőknek, hogy ők is sikerrel és persze épségben térjenek vissza az elődeik által már végigjárt útvonalról.

1. kép

A bedecker, amely több mint egy évszázada is segítette az Osztrák–Magyar Monarchiába érkezők eligazodását

Forrás: MTA CSFK Földrajztudományi Intézet Könyvtára

Az internet megjelenéséig voltaképpen az útikönyvek és a velük párhuzamosan terjedő turistatérképek jelentették az előzetes információszerzés főbb pilléreit. A világ megismerésével, a turisztikai célterületek kiszélesedésével párhuzamosan bővülő kínálatban mindenki megtalálta a maga vérmérsékletének megfelelő földrajzot (ONFRAY 2011), de egyre nagyobb valószínűséggel juthatott hasznos utazási ismeretekhez a közvetlen környezetéből is. A sajtó-reklám,³ egymás verbális információkkal való ellátása különösen a turizmus eltömegesedésétől és a média térhódításától kezdődően vett lendületet, az utazási tapasztalatok megosztása a mindennapi kommunikáció, a hétköznapi emberek érdeklődésének és társalgásának részévé vált. Az egykor luxusnak számító utazás globális proletarizálódása (ALMÁSI 1998) a 20. század második felének információtechnológiai forradalmával vált teljessé. Az internet bárki számára elérhetővé tette az utazással és a célterülettel kapcsolatos információkat, az útikönyvek és a térképek nem tűntek el, csupán a piac igényeihez mérten digitalizálódtak. Az évezredes információdeficit napjainkra, a közösségi médiának köszönhetően, információözzönné változott. Az online utazási információk interaktív demokratizálódása (a desztinációk és a szolgáltatások szöveges, illetve számszerű értékelése) segítheti az egyének biztonsági szintjéhez illeszkedő eligazodást. Ezzel egyidejűleg fel kell készülni az álhírek, hamis, szándékosan megtévesztő információk kezelésére, az azokkal kapcsolatos kockázatok kiküszöbölésére is.⁴

2. Tájékozódás

2.1. Toronyiránt

Miközben a legkorszerűbb technológiák alkalmazásával mind a mai napig zajlik az úgynevezett Kolumbusz-vita, történetesen kinek a térképe inspirálhatta a genovai tengerészt az Amerika felfedezését eredményező, 1492. évi útnak indulásában (FLINT 2017), turisták ezrei, tízezrei bolyongnak szerte a világban silány minőségű, szállodai recepciókon szakmában fénymásolt turistatérképekkel, hogy megtalálják áhított úti céljukat. A kommunikatívabbak vagy a végső elkeseredésükben lévők a helyiek útbaigazítását kérve igyekeznek célba érni. Az útbaigazítás sikere civilizációs vonatkozású, a helyi lakos és az utazó között létrejött, a környezet dizájnjának kölcsönös megértésére szorító verbális és nonverbális interakció alapvetően az idegenhez való hozzáállás és az empátia függvénye (HILL 1984).

Ha egy számunkra ismeretlen környéken útbaigazítást kérünk, az eredmény a Kevin Lynch által leírt mentális (kognitív) térkép előhívásán alapszik (CSÉFALVAY 1990). A környezetét saját tapasztalatain, élményein keresztül reprodukáló helyi lakos útmutatása azon fejében élő objektumok (csomópontok) mentén történik, amelyek dekódolása a helyismerettel nem rendelkező látogatók számára szinte lehetetlen. Sokszor már a turisztikai attrakciók megnevezésében is komoly szemantikai differenciák érhetők tetten, amelyek külföldön,

³ Sajtópropaganda: Word of Mouth (WoM).

⁴ Az olasz bíróság kilenc hónap letöltendő börtönbüntetésre és 8000 euró megfizetésére kötelezte azt a vállalkozót, aki a világ egyik legnépszerűbb online utazási portálján, a Tripadvisoron – az éttermekkel összejátszva – fiktív értékeléseket tett közzé egy-egy vendéglátóipari egységről. Elérhető: <https://turizmus.com/utazas-kozlekedes/bortonbuntetes-hamis-tripadvisor-ertekelesert-1159828> (A letöltés ideje: 2018. 09. 20.)

idegen nyelvű környezetben felerősödhetnek, ez az akadály azonban az útbaigazítás során kevesebb kockázatot hordoz, mint a legjobb szándékkal történő, de téves irányok kijelölése, vagy a közlekedési eszköz, esetleg az utazók fizikai korlátainak fel nem ismerése. Egy dűlőútra irányítani az aszfaltra tervezett autót, vagy meredek, nehezen járható terepre küldeni idős embereket, felmérhetetlen következményekkel járhat. A helyi lakosságra bízni a helyes útirány megtalálását azért is megfontolandó, mert ők nem mindig tudnak különbséget tenni az ott élőkre és az idegenekre leselkedő veszélyek között. Ha az ajánlott útvonalon esetleg van olyan szakasz, amely rossz közbiztonságú, a turisták – öltözetük, közlekedési eszközük, viselkedésük miatt – könnyebben áldozattá válhatnak.

Az utazás fejleszti a tájékozódási képességet, a kiindulási (állás)ponttól a célig tartó, helyes, a legkevesebb energiárfordítással járó irány, illetve útvonal megtalálását. Ezt a saját, korábbi tapasztalataink, a legkülönbözőbb térképek, az útjelző táblák és a helyiek útbaigazítása egyaránt segíti, a gyakorlatban leginkább ezek elegye hasznosul. Meilinger és Knauff (2008) vizsgálata igazolta, hogy a térkép használatával vagy a helyi lakosság útbaigazításával megvalósuló tájékozódás eredményessége között nincs lényeges különbség. A szerzőpáros kísérletére Tübingenben került sor, ahova a 200 kilométerre fekvő Freiburgból toborozták a baden-württembergi tartományi székhelyen korábban sosem járt önkénteseket, hogy a város két pontja között teszteljék a térkép vagy a verbális útmutatás primátusát. Ugyan a térképhasználók és az útbaigazítást kérők célba érése között csupán másodpercekben mérhető eltérések voltak, a vizsgálat megállapította, hogy a főbb csapásirányokat kijelölő verbális irányításnál jobban bevésődnek azok az objektumok, amelyek térképolvasás közben, a legoptimálisabb elérését biztosító kis utcácskákban haladva elkerülik a turisták figyelmét. Ezzel összefüggésben a helyiek útbaigazítása hatékonyabb eszköznek bizonyult a tesztelt útvonal bejárásának segítség nélküli megisméltésében. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a turisták gyakran térképpel a kezükben fordulnak útbaigazításért a helyiekhez, akiknek első lépésben vizualizálniuk kell a környezetet, majd a mentális transzformáció során – a morfológiát szinte kiiktatva – a háromdimenziós térből egy két-dimenziós térképre kell magukat elhelyezniük (LOBBEN 2004). A pozicionálási folyamatot és az irányok azonosítását a váratlanság és az idegen nyelvű kommunikáció is megnehezíti. Laurier és Brown (2008) Edinburgh lakosságának térképolvasási képességét tesztelve jutott arra a következtetésre, hogy sokkal több nehézséget okoz a térkép segítségével másokat navigálni, mint szóban elmagyarázni, hogy merre menjenek. A skót fővárosban lebonyolított vizsgálatba vont egyének számára a saját maguk és a keresett objektum pozicionálása jelentette a legnagyobb kihívást, az álláspont térképi rögzítése és a célponthoz vezető útvonal háromdimenziós térbe való konvertálása gyakran áthidalhatatlan nehézségekbe ütközött.

2.2. Empatikus labirintusok

A turizmus szervezetté válása, a turizmusipar kibontakozása óta már nem csupán az útra kelő érdeke, hogy a biztonságos célba érést elősegítő navigációs eszközökkel rendelkezzen, hanem az egymással versengő országok, régiók és települések is mindent megtesznek annak érdekében, hogy a turista problémamentesen megtalálja őket. A makroszintű navigáció mellett a mikroszintű útbaigazítás is megkerülhetlenné vált, a szolgáltató elemi érdeke, hogy a vendég eljusson, és ha kell, vissza is találjon hozzá.

Tekintve, hogy a nemzetközi turizmusban részt vevők közel 40%-a közúton közelíti meg a célterületet, a belföldi turizmus érintettjei pedig hasonlóan nagy arányban használják az úthálózatot, a KRESZ terminológiája szerinti útirány-előjelző és útvonal-megerősítő táblák tartalma, dizájnya és kihelyezése kulcsfontosságú szerepet tölt be az utazók tájékozódásában. Egy nem elég egyértelműen jelzett irány miatt elvett autópálya-kijáró többlet-futásteljesítményre kényszeríti a gépjárművet, aminek következtében idejekorán kifogyhat az üzemanyag, és a veszélyekkel teli leállósávba kényszerülhetnek az utasok. Az ilyen szituációk – az érintettek vérmérséklete szerint – bosszankodással, idegeskedéssel járhatnak, aminek következtében az időt vesztett sofőr később akár balesetet is okozhat. A közúti csomópontok, különösen a többsávosak, a terepet nem ismerő turisták számára igen jelentős kihívást jelentenek. Ha nem elég egyértelműek, vagy nem a megfelelő időben tűnnek fel a táblák, akkor az útiterv alapján kerülendő fizető autópálya irányába is terelhetik az autót, aki bepánikolva tolatásba kezd, és könnyen összeütközhet a szabályosan közlekedőkkel. Az eltévedés felismerése okozta ijedség szabálytalan fordulást eredményezhet, amely az esti, éjszakai órákban különösen kockázatos. A helyes útvonal gépjárművel történő elvétele ritkán végzetes, sokkal inkább kínos, illetve az utazást rémálommá változtató szituációkat eredményezhet. Egy kátyúkkal teli alsóbbrendű útra kényszerülés a futómű meghibásodását (tengelytörés, keréktörés) idézheti elő, egy alternatívának tűnő, traktorjárta mezőgazdasági út könnyen megakaszthatja az autót, az államhatár-előjelző tábla figyelmen kívül hagyása pedig nemkívánatos bonyodalmak előidézője lehet.

2. kép

Ha erre a siófoki útbaigazító táblára bízunk magunkat, nagyot nem hibázhatunk

Forrás: Michalkó Gábor felvétele

Mivel a turizmus a technikai vívmányoknak köszönhetően felgyorsult életmódunk szerves részévé vált, így még a rutinos utazó számára is labirintusnak tűnő nemzetközi repülőterekről a taxiállomásig történő eljutás, a világraszóló látványosság girbegurba utcácskáiban való megtalálása vagy a városszéli fürdőkomplexum megközelítése gyakran időnyomás alatt történik. A turisztikai desztináció területén mitológiai Thészeuszként kóválygó, esetenként már céltévesztett turisták számára a megfelelő irányítótáblák Ariadné fonalához hasonló segítségül szolgálhatnak. A tartózkodási idő lerövidülése miatti sietség okozta stressz tovább növelheti a turista figyelmetlenségét, ami a viszonylag egyértelmű iránymutatás ellenére is előidézheti az eltévedést. A turisztikai desztinációk és az egyes szolgáltatások versenyképes működésében érdekelt menedzsment kötelessége és felelőssége a turisták haladását segítő útbaigazító táblák elhelyezése, megfelelő tartalommal való feltöltése, a kedvezőtlen fény-, illetve időjárás viszonyok közötti láthatóságának biztosítása, valamint a növényzet burjánzása okozta takarás elhárítása. Ez a feladat kizárólag nagy-nagy körültekintéssel és mély empátiával valósítható meg eredményesen. Minden olyan ponton, ahol a turista potenciálisan eltévedhet, tehát alternatív útvonallal szembesül, irányítótábla kitétele szükséges. A minden sarkon elhelyezendő utcanévtáblák és a házszámozás önmagában is jelentős segítséget jelent az idegen környezetben különösebb segédeszköz nélkül navigálni igyekvő turistának, akinek eltévedése – a frusztráló idővesztésen túlmenően – a testi épségét vagy az értékeit veszélyeztető konfliktusokba való bonyolódással is járhat (ezt tovább fokozhatják a besötétedésből és a lehülésből fakadó kockázatok).

2.3. Modern navigátorok

A professzionális navigáció – amiként egykor – ma is csak a kiváltságosoknak adatik meg, azoknak, akik hivatásukkal összefüggésben sajátítják el a tájékozódás tudományát. Nem lehet például hajóskapitány, repülőgép-pilóta vagy éppen tüzérparancsnok, aki nem képes megállapítani pillanatnyi földrajzi pozícióját, és nem tudja kijelölni az általa irányított eszköz pontos célba juttatásához szükséges irányt. A tájékozódáshoz hajdanában elengedhetetlen iránytűt ma jobbára a tájékozódási futóversenyek résztvevői, a teljesítménytúrázók és a legkülönbözőbb kalandturisták használják, a földrajzi helymeghatározás évszázadokon keresztül alapeszközének számító mives szextáns pedig a turisták által megcsodált múzeumi darabbá vált. Ugyanakkor a térképnek máig sikerült megőriznie a navigációban betöltött kulcspozícióját, akár nyomtatott, akár digitális válfaja a turisták célba érésének első számú letéteményese.

Miközben a Földnek talán nincs is olyan zuga, amelyről ne lehetne jó minőségű és megbízható információkat tartalmazó turistatérképet beszerezni, a tájékozódást segítő eszközök megállíthatatlan digitalizációja fokozatosan visszaszorítja a nyomtatott térképek piacát. A kezdetben kizárólag asztali számítógépeken elérhető, úgynevezett útvonaltervezők mellé mára felzárkóztak az okostelefonra optimalizált applikációk, a műholdas helymeghatározás (GPS) immáron nemcsak a légi és vízi járművek irányítóinak vagy a hadsereg privilégiuma, hanem a hétköznapi élet természetes velejárója. A digitális térképeken valós utcaképekkel találkozhatunk (például Google Street View), indulás előtt körültekintően tájékozódhatunk, előkészíthetjük, megtervezhetjük az útvonalunkat. A legkülönbözőbb igényeket kielégítő, professzionális navigációs szoftverek állnak rendelkezésre (például IGo Navigation),

a felhasználóknak csak az indulás és az érkezés helyét kell megadniuk, majd a készülék grafikus, illetve a verbális útmutatását követni. A modern navigálás ellenzőinek érvei között találkozhatunk a geográfiai értelemben vett térlátás, a térbeli tájékozódás évezredes igényének és képességének elvesztésével, ugyanis azokban a helyzetekben, amikor nincs nálunk vagy valamiért nem működik (lemerül, gyenge a térerő, meghibásodik) a minket segítő technika, akkor életmentő fontosságú lehet a pozícióink gyors azonosítása. A szkeptikusok a naprakészséget is a rendszer gyenge pontjának tartják, de az online világban akár a percrekészség is megoldható, sőt a közösségi médián alapuló applikációknak köszönhetően (például Waze) az adott útszakaszon való haladást gátló bármilyen akadály (dugó, baleset, útlezárás stb.) jelezhető. Turizmusbiztonság szempontjából főleg külföldön, ahol amúgy sem rendelkezik az utazó kellő helyismerettel, kockázatos a tájékozódásból az emberi tényezőt, a saját szemmel történő meggyőződést, a megerősítést, az esetleges revideálás lehetőségét kiiktatni, mert az elgépelésből, az idegen földrajzi nevek nem megfelelő rögzítéséből akár végzetes útvonal tévesztés is bekövetkezhet.

A modern navigációt direkt turisztikai élményként hasznosítók között találkozhatunk az alig két évtizedes múltra visszatekintő geocaching játékot művelők népes táborával és a nemzetközi terepralik autóversenyzőit segítő mitfárerekkel is. A geocachinghez vagy a terepralinhoz fűződő kalandok, ha nem is egyformán, de igen veszélyes tevékenységek. Ugyan a geocaching lényege a természetjárással, városnézéssel kombinált felfedezés, néhányan a navigációs eszközök segítségével mások által megtalálendő, úgynevezett geoláda kihelyezésekor (elrejtésekor) értelmetlenül sodorják saját magukat, illetve később a ládát megkeresőket életveszélybe. Számos halálos kimenetelű baleset mutatja, hogy a navigálás örömet szolgáló játék hova fajulhat. A raliversenyzők navigátorai egyrészt a téves pozicionálás, másrészt az autóbalesetek következtében kerülnek veszedelmes helyzetekbe, amíg egy eltévedt, sivatagban ragadt terepjáró utasait legfeljebb a kiszáradás, a leégés és a napszúrás fenyegeti, a borulás vagy a zuhanás akár halálos kimenetelű is lehet.

3. A kiismerés művészete

3.1. Civilizációs kockázatok

A turisztikai desztinációk, legyenek azok természeti vagy kultúrtájak, minden esetben az adott civilizáció lenyomatai. A helyi tradíciók, konvenciók és előírások, illetve ezek elegendő ismerete nélkül az eligazodás akadályokba ütközik. Esetenként már a belföldi turizmusban szembesülhetünk az úgynevezett civilizációs különbségekből fakadó nehézségekkel, de a határokat átlépve, még ugyanazon a kontinensen is fokozottan jelentkeznek, egy másikon pedig akár sokkolóan hatnak a fogadó társadalom berögzült vagy az utazóközönségben nem kellő mértékben tudatosult szokásai. Amíg a civilizációs különbségek a turisztikai attrakcióként is értelmezhető folklór szintjén maradnak, és nem rejtenek különösebb kockázatokat, addig a turizmusbiztonság szempontjából irrelevánsak, azonban ha az utazó számára veszélyt hordoznak, menedzselésük megoldandó feladatként jelentkezik.

A civilizációs különbségekkel összefüggő turizmusbiztonsági kockázatok tárháza igen széles, már az útikönyvírás hőskorából származó kiadványokban is számos, az utazó figyelmét a helyi szokásokra ráirányító jó tanács segítette az új környezet kiismerésének,

a turistától elvárt viselkedési normák elsajátításának sikerét (VÁGHIDI 1939). A felkeresett célterülethez történő adaptáció legfőbb akadály a kommunikációs nehézségekben keresendő (az útikönyvekben ma is megtaláljuk az adott ország lakosságával való párbeszédet segítő szöveget), a legtöbb turista számára alig vagy egyáltalán nem érthető nyelvi környezetben mozog, az úgynevezett közvetítő nyelvek sokszor csak az alapvető szükségletek kielégítésében, a tájékozódás főbb irányvonalainak elsajátításában segítenek. A dialektusok sok helyen tovább bonyolítják a helyzetet, az írásbeli információk csak korlátozottan állnak rendelkezésre, ha pedig a latin ábécé helyett cirill, arab vagy távol-keleti írásjelekkel kell megbirkózni, az végképp lehetetlenné teheti az eligazodást.

A rossz angoltudás miatt halt meg egy bungee jumpingoló lány

A bíróság bűnösnek találta azt az oktatót, aki miatt véletlenül meghalt egy holland lány Spanyolországban, írja a Local. A halálos balesetet a bíró szerint az oktató pocskék angolnyelv-tudása okozta. A 17 éves lány egy kanyon fölötti hídról akart bungee jumpingolni 2015 augusztusában. Az oktató még nem rögzítette a köteleket, így azt mondta, hogy „No jump!” (Ne ugorj!). A rossz angolja miatt viszont a lány vélhetően azt hallhatta, hogy „Now jump!” (Most ugorj!), így ugrott. A bíró szerint az oktató több hibát is elkövetett. Egyrészt nem volt meg a kellő nyelvtudása ahhoz, hogy idegenekkel foglalkozhasson, másrészt a bevett frázis amúgy is a „Don’t jump!”, pont a félreértések elkerülése végett. Továbbá nem ellenőrizte, hogy a lány elmúlt-e már 18 éves, illetve az őt foglalkoztató cég olyan helyen szervezett ugrásokat, ahová nem is volt engedélye.

Részlet Ráti József *A rossz angoltudás miatt halt meg egy bungee jumpingoló lány* című írásából

Elérhető: https://index.hu/kulfold/2017/06/27/a_rossz_angoltudas_miatt_halt_meg_egy_bungee_jumpingolo_lany/ (A letöltés ideje: 2018. 07. 02.)

Az idegen nyelvű kommunikációs készségek hiányának első számú elszenvedője a turista, aki az ószövetségi bábeli zűrzavar modern áldozatává válik, ha nem érti meg az átmenti környezetében zajló folyamatokat, az általa észlelt jelenségeket, vagy ha nehezen jut azokkal kapcsolatos információkhoz. Extrém esetekben – akár egy szolgáltatás igénybevétele során is –, amikor kénytelen az életét másokra bízni vagy egy válságos helyzetben segítséget kérni, alapvető nemzetközi kifejezések, utasítások, iránymutatások félreértése miatt veszélyeztetheti a testi épségét, de az esettanulmány (lásd keretes írás) tanúbizonysága szerint akár halálos kimenetelű balesetet is szenvedhet. Szerencsére az ilyen helyzetek viszonylag ritkák, de külföldön a gépkocsink autópályán történő mentéséhez is szükség van idegennyelv-tudásra az eltérő kultúrából fakadó érthetetlen kérdések megválaszolására, ráadásul mindezt egy eleve frusztrált situációban, zajos környezetben, recsegő telefonok (hangszórók) igénybevételével kell lebonyolítani. Se szeri, se száma azon eseteknek, amikor a célterület ugyan tárt karokkal várja a turistákat, de a kommunikációs csatornák idegen nyelvű alternatívái beszűkültek (csak az anyanyelvén értő ügyeletes orvos, egynyelvű pénzkidó automata stb.).

A kulturális különbségekből fakadó konfliktusok alapvető forrása a kiindulási helyen élők szocializációja és a célállomás társadalmához történő adaptáció időbeli differenciájából fakad, előbbi évtizedeket vesz igénybe, utóbbira legfeljebb pár óra áll rendelkezésre. A megszokásra kérgesedett biztonság az új környezetben könnyen elporladhat, ami az utazást nemkívánatos tortúrákkal terheli. Ha valaki fedetlen vállal és térdel kíván a Szent Péter-bazilikába belépni, az legfeljebb az éber örök elutasítására számíthat (akik átmenetileg

megfosztják egy élménytől), ha azonban a forráság miatt félmeztelenül flangál a Vatikánban, akkor jelentős pénzbüntetéssel, hepciáskodás esetén letartóztatásával szembesül. A nyakon csipett pucérkodó viselkedését a helyi, és nem az otthoni normák szerint ítélik meg. Az öltözködéshez hasonlóan lényeges civilizációs kockázati tényező a napi életritmus, amely a szolgáltatások elérhetőségét befolyásolja. Elsősorban a mediterrán országokban elterjedt, a kora délutáni elviselhetetlen meleg átvészelését szolgáló ebéd utáni pihenőidő alatt szünetel a munkavégzés, és a legtöbb üzlet is zárva tart. A szieszta a kisebb településeken hatványozottabban érvényesül, délután 13 és 16 óra között az áruk és szolgáltatások elérése esetleges. Ha valaki ezen időszakban tervezte feltölteni a vízkészletét, vagy sürgősen a megszokott gyógyszeréhez kellett jutnia, esetleg az induló járatát kívánta volna elérni, előfordulhatott, hogy lehúzott redőnyöket, kihalt utcákat talált. A vallási ünnepek is számos turistának okoztak már kellemetlenséget: ha esetleg az ünnep tényével tisztában is vannak az érintettek, annak pontos lefolyását nem minden esetben ismerik.

3. kép

*A parkolási kultúra tipikus civilizációs kockázatforrás:
csak egy római képes innen kiállni, az óvatlan turista biztosan nem*

Forrás: Michalkó Gábor felvétele

A szabadon tartott, illetve a vadon élő állatok kiszámíthatatlan viselkedéséből vagy az agresszív sofőrök türelmetlenségéből fakadó baleseteknek gyakran a vidék-város kultúrdichotómiájában lévő utazó válik áldozatául. Nemzetközi konstellációban tovább nyílhat a rurális-urbánus életmód ollója, ezzel megsokszorozódnak a hazai terepen is jelentkező kockázatok. Amíg esetleg otthon megszokott, és nem jár különösebb veszéllyel egy elkóborolt kutya megsimogatása, egy – a közegészségügy tekintetében kihívásokkal küszködő – külföldi országban ismeretlen, vélhetően veszettséggel fertőzött állatokkal barátkozni nem feltétlenül ajánlatos (a Kárpátok falvaiban élők tudják, mire képes egy medve,

azok, akik csak állatkertben találkoztak az elsőre rendkívül barátságosnak tűnő állattal, súlyos árat fizethetnek a nyílt terepen való óvatlan randiért). A nyugodt falusi tempó és a metropoliszokban észlelhető száguldozás áthidalása autóval sem könnyű, de kerékpárral nekiindulva szinte kódolt a konfliktus. A nagyvárosi kerékpársávokhoz szokott autós vidékre érkezve meglepően tapasztalhatja a két keréken közlekedők primátusát, a szalomozó biciklistákat pedig nem ildomos megrendszabályozni.

A megszokottság átültetésével való próbálkozás vagy a turistának a rutinszerű transzferálhatóságába vetett hite megerősítése a turizmusbiztonság legproblematisabb területe. A civilizációs különbségek az emberiség csodálatos adottságai, a turizmus mozgatórugói, bagatellizálásuk azonban az utazókra leselkedő veszélyforrásként jelentkezik. A már említett, állatokhoz fűződő viszony és a közlekedési kultúra sajátosságai természetesen nem csupán a falu-város kontextusban öltenek testet, hanem a világ turizmusiparának velejárói. A bikákkal tarkított tehéncsordák lófrálása az indiai Mumbai utcáin a helyieknek természetes, a turistának meghökentő látvány, ha azonban az utazó nincs tisztában azzal, hogy miként kezelje a helyzetet, könnyen bajba kerülhet. Aki autójával egy, a közlekedésbiztonsági előírásokat lazábban kezelő országból átlép egy rendpártibb állam területére, a kihágását lefűlő rendőrnek nem mondhatja, hogy otthon ez megengedett.

Talán a vallási étellel kapcsolatos szokások képviselik a civilizációs különbségekből fakadó turizmusbiztonsági kockázatok azon területét, amelyek iránt az utazó vagy a helyi társadalom a legnagyobb toleranciát tanúsítja (feltételezve, hogy az eltérő hitet gyakoroló közösségek nem állnak egymással fegyveres konfliktusban). Egy keresztény vendég például elviseli, ha szállodai szobájában a közeli minaret müezzinjének imára hívása ébreszti, ahogy tudomásul veszi, hogy nem léphet a dzsámi szőnyegére utcai cipővel. A müezzin megfenyegetése vagy a mecset kárpitjának bepiszkolása súlyos következményekkel párosulna. A zarándoklatokon alapuló, igen jelentős bevételi forrást jelentő vallási turizmus működtetése is a tolerancián nyugszik, az etnikailag vegyes Názáret a kereszténység egyik legszentebb helye, a városban élő arabok és zsidók kénytelenek elviselni az Angyali Üdvözlés-bazilikába érkezők generálta terhelést.

Végül, de nem utolsósorban a gasztronómia világa tekinthető a kulturális eltérések azon területének, amelyben kódolva vannak a turizmus biztonságát fenyegető kockázatok. Az ételek elkészítési módja, azaz a konyhatechnológia egyrészt közegészségügyi, másrészt kulturális vonatkozású veszélyekkel párosul. Egy csábítóan hús mangókoktól valamelyik vörös-tenger-parti üdülőparadicsomban a fertőzött vízből készült, ártalmatlannak tűnő (hisz otthon is mindennapos) jégkocka miatt okozhat életre szóló élményt, de egy átlagos fasírt (amit ugyebár otthon is szoktunk enni) a turista szeme előtt rejtve maradó helyi fortélyoknak köszönhetően kerekedhet felül szervezetünk ellenálló képességén.

3.2. A térhasználat buktatói

A civilizációs különbségekből fakadó turizmusbiztonsági kockázatok térspecifikusak, eltérő veszélyforrások leselkednek a városba, a faluba, a vízpartra, a hegyvidékre vagy éppen egy természetvédelmi területre (például nemzeti parkba) érkezőkre. Tekintettel arra, hogy egyrészt a világ turizmusának igen tekintélyes hányada bonyolódik a nagyvárosok területén, másrészt ezen turisztikai desztinációk használata jelenti a legnagyobb kihívást

(az időnyomás, a mobilitás intenzitása, a tér bonyolult textúrája miatt), a metropoliszok a turizmusbiztonság tárgyalásakor kitüntetett szerepet élveznek.

A városi turisták többsége viszonylag rövid idő alatt a lehető legalaposabban szeretné megismerni az általuk felkeresett célterületet, amelynek kiterjedése és szerkezete mellett működési sajátosságai is számtalan buktatót jelentenek a látogatók igényeinek kielégítésében. Mivel a városlátogatás sikerének egyik letéteményese a mobilitás, a közlekedési rendszer használatának elsajátítása alapvető fontosságú. Akár az egyéni (jellemzően gépkocsihoz kötődő), akár a tömegközlekedést vizsgáljuk, jó néhány turizmusbiztonsági kockázattal találkozhatunk. Az autós mobilitásban kulcsfontosságú a jobb vagy bal oldali közlekedés kérdése: az egyik vagy másik rendszerben szocializálódott sofőrök átállásából fakadó nehézségek súlyos következményekkel, akár halálos kimenetelű balesetekkel is járhatnak. A civilizációs különbségekkel is összefüggésben említendő például a közlekedési lámpa sárga jelzésének értelmezése, vagy a járókelőnek a zebra mentén történő feltűnése (egyes kultúrákban a „Lassíts!”; másokéban a „Taposs a gázba!” üzenatként dekódolódik), ilyenkor az előttünk haladó – a helyi normák szerint fékező – gépjárműnek ütközés meg is hiúsíthatja a továbbutazást. Nem szabad megfeledkeznünk a parkolás lokális szabályainak villámgyors felméréséről sem. A zónák, az időszakok és a jegyvásárlási technológiák kavalkádjának kiismerése gyakran még a helyi lakosok számára is nehézséget okoz, arról nem is beszélve, ha a parkolászüzemeltető elmulasztja a külföldiek számára is értelmezhetővé tenni a legfontosabb információkat. A tömegközlekedési vállalatok turistabarátságának mértéke ugyan eltérő, de egy világváros semmi esetre sem engedheti meg magának, hogy megfeleljen járműveinek külföldi utasairól, minden lényeges információ írás- és szóbeli kommunikálásáról. Különösen a jegyek és a bérletek tér- és időbeli érvényességének (például mely járműveket lehet velük igénybe venni; ha van, meddig tart a szakaszhatár; a megvásárlásuktól vagy éjfél-től számított időszakon belül használhatóak-e fel stb.), az érvényesítés technológiájának (felszállás előtt a peronon vagy azt követően a járművön kell lyukasztani, hogyan működik a lyukasztó) meg nem értése okozza a turisták és a kalauzok közötti legtöbb konfliktust (ha probléma esetén egy olyan megállóban szállítják le a külföldit, amelynek környékén nem ismeri ki magát, újabb kockázatokkal kerül szembe). A tömegközlekedés üzemeltetése, illetve igénybevétele során kialakult váratlan helyzetek (baleset, elterelés, járműváltási kötelezettség stb.) vagy azok nem kellően empatikus kommunikálása a helyismerettel nem rendelkező turistákat az eltévedés veszélyének teszi ki.

Napjainkban, amikor az önkéntesség reneszánszát éljük, számos nemzetközi eseményen találkozhatunk a turistákat segítő, informáló, szükség esetén kísérő önkéntesekkel. Munkájukat számos tényező motiválhatja, de az anyagi haszonszerzés kizárt. Ugyanakkor már a múlt század első felének turistái is befuthattak önként felajánlkozókba, akik vállalták, hogy az adott nagyvárosban eligazodni képtelen idegent elkalauzolják, pénzt ők sem kértek, csupán a megbízóik szállodájába, éttermébe, szórakozóhelyére, legrosszabb esetben bordélyába irányították a mit sem sejtőket. Az eligazodás aligha önzetlen vámszedői a nagyvárosok számtalan pontján lesik ma is a bizonytalanságot mutató utazókat, elsősorban a nemzetközi pályaudvarok és szórakoztatónegyedek környéke képezi a fő vadászmezőjüket. Van, akinek taxit, másoknak lakást, szórakozóhelyet, örömlányt, kábítószerrel kínálnak. A lényeg, hogy mindezt szinte leplezetlenül és levakarhatatlanul teszik, a turista pedig előbb-utóbb beadja a derekát, és kénytelen-kelletlen követi zaklatóját. Az elvártnál alacsonyabb minőségű és az átlagosnál jóval drágább szolgáltatás miatt legfeljebb bosszankodni lehet, a panasztétel meglehetősen kockázatos végkifejletű.

3.3. A másság csapdái

Annak ellenére, hogy a turisztikai kockázatok általános érvényűek, az utazók egyes csoportjai az átlagosnál veszélyeztetettebbek. A turizmusbiztonság csoportspecifikus mivolta különösen az idős generációhoz tartozók, a kisgyermekesek, a segítséggel élők, a speciális étrendet tartók, valamint az LMBT⁵-orientációjukat nyíltan vállalók esetében körvonalazódik. Az ezen csoportok valamelyikéhez tartozóknak, illetve a számukra utazást szervezőknek az indulást megelőzően körültekintőbben kell tájékozódniuk az adott desztináció kínálatáról, különösen a környezeti tényezőkről és a turisztikai szolgáltatásokhoz való hozzáférés speciális lehetőségeiről. Ugyanakkor a fogadó területeknek egyrészt biztosítaniuk kell a nem átlagos turisták ellátásának feltételeit, másrészt a veszélyekről – a csapdahelyzetek kialakulását elkerülendő – megfelelő mélységű és egyértelmű információt kell szolgáltatni.

Az idősök többsége nehezen viseli a környezetváltozást, a megszokott térpályáikon történő eligazodás is gyakran kihívás elé állítja őket, utazás során az előzetes információszerzés a biztonságuk fokozását szolgálja. A szenior turistáknak tisztában kell lenniük a kényelmi szolgáltatások elérhetőségével (például lift, mozgólépcső, helyfoglalás), a mobilitásukat segítő helyi közlekedési eszközök járatinformációival. Megromlott látásuk, hallásuk miatt az audiovizuális akadálymentesítés nagyban növelheti a rájuk leselkedő veszélyek elkerülését.

A kisgyermekesek eligazodásában a családi turizmust szolgáló szemléletmód erősítése játszhat szerepet. A gyermekekkel együtt utazóknak a babakocsi szállítását, tárolását, a vendéglátóipari egységekben történő étkezést segítő eszközök (etetőszék, mikrohullámú sütő) igénybevételének módját szolgáló információkat kell biztosítani. Gyakori eset, hogy a szülők nem megfelelően mérik fel a kisgyermekükkel együtt végezhető tevékenységek körét, és saját maguk szórakoztatása érdekében sodorják veszélybe gyermeküket.

A segítséggel élők csapdahelyzetei az idősekéhez és a kisgyermekesekéhez hasonlósak, azonban a mobilitásukat lehetővé tevő eszközök használata a megfelelő akadálymentesítés hiányában sokszor korlátozott. Számtalan esetben előfordul, hogy nem érnek el olyan ajtókat, ajtónyitó szerkezeteket, amelyeket ép társaik számára terveztek, veszély esetén beszorulhatnak vagy éppen emelkedőn/lejtőn instabillá válnak. A látás- és halláskorlátozottak külföldön (ahol nem rendelkeznek stabil helyismerettel) könnyebben eltévedhetnek, egy nyitva maradt csatornanyílás vagy egy nem megfelelő időben észlelt jármű akár végzetessé is válhat.

A megfelelő információ a speciális étrendet tartók, különösen az allergiások számára létfontosságú, feltétlenül biztosítani kell számukra az enni- és innivaló elfogyasztásával kapcsolatos döntési szabadsághoz szükséges ismeretek mérlegelhetőségét. Amíg az alapanyagok kiskereskedelmi forgalomban való beszerzése viszonylag veszélytelen, a vendéglátóipar által feldolgozott élelmiszerekről nem minden esetben lehet tudni, hogy valójában mit is tartalmaznak. Azt, hogy milyen mennyiségű allergént (például koffein, tojás, tej, mogyoró) vagy nehezen feldolgozható élelmiszert (például cukrot) vihet valaki be a szervezetébe, azt csakis ő maga döntheti el, egy szakács vagy egy pincér nem ítélheti meg azok veszélyességét.

Amíg a mobilitásban, a szolgáltatásokhoz való hozzáférésben vagy a táplálkozásban elvárható akadálymentesítés természetes igény, addig a társadalmak toleranciaszintjét

⁵ LMBT: leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű.

átlépő jelenségek menedzselése sokszor megvalósíthatatlan. Az, hogy egy desztináció képes-e LMBT-orientációjú turistákat fogadni, másságuk nyílt (nem feltétlenül provokatív) felvállalása milyen reakciókat vált ki a helyi közösségből, biztonságuk szempontjából lényeges, az elutazást megelőzően biztosítandó információ. Ahol jogszabályi szinten üldözik az azonos neműek kapcsolatát, vagy ahol egyenesen halálbüntetéssel fenyegetik az ilyen párok frigyét, ott nem ajánlatos a turisták szexuális orientációjukban jelentkező másságának látványos felvállalása.

Felhasznált irodalom

- ALMÁSI Miklós (1998): *Üveggolyók*. Budapest, Helikon.
- BALÁZS Dénes (1993): *Magyar utazók lexikona*. Budapest, Panoráma.
- CHOLNOKY Jenő (1938): Európa, Kisázsia, Belső- és Kelet-Ázsia felfedezése és meghódítása. In *A föld felfedezői és meghódítói I*. Budapest, Révai Irodalmi Intézet. 5–355.
- CSEFALVAI Zoltán (1990): *Térképek a fejünkben*. Budapest, Akadémiai.
- FLINT, Valerie (2017): *The imaginative landscape of Christopher Columbus*. Princeton, Princeton Legacy Library. DOI: <https://doi.org/10.1515/9781400887170>
- FRIEDEL, Egon (1989): *Az újkori kultúra története I. Középkor, pestis, misztika*. Budapest, Holnap.
- FRIEDEL, Egon (1990): *Az újkori kultúra története II. Reneszánsz és reformáció*. Budapest, Holnap.
- GYÖMREI Sándor (1936): *Az utazási kedv története*. Budapest, (k. n.).
- GYÖRFFY György – Gy. RUITZ Izabella (1986): *Julianus barát és napkelet fölfedezése*. Budapest, Szépirodalmi.
- HILL, Michael (1984): *Walking, crossing streets, and choosing pedestrian routes. A survey of recent insights from the social/behavioral sciences*. University of Nebraska Studies. 66. Lincoln, University of Nebraska.
- KÉZ Andor szerk. (1937): *Felfedezők lexikona*. Budapest, Franklin Társulat.
- LAURIER, Eric – BROWN, Barry (2008): Rotating maps and readers: praxiological aspects of alignment and orientation. *Transactions of the Institute of British Geographers*, Vol. 33, No. 2. 201–216. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1475-5661.2008.00300.x>
- LOBBEN, Amy (2004): Tasks, strategies, and cognitive processes associated with navigational map reading – A review perspective. *The Professional Geographer*, Vol. 56, No. 2. 270–281.
- MARKOS Béla – KOLACSEK András (1961): *Idegenforgalom*. Budapest, Közgazdasági és Jogi.
- MATTHEW, Donald (1989): *A középkori Európa atlasza*. Budapest, Helikon.
- MEILINGER, Tobias – KNAUFF, Markus (2008): Ask for directions or use a map – A field experiment on spatial orientation and wayfinding in an urban environment. *Journal of Spatial Science*, Vol. 53, No. 2. 13–23. DOI: <https://doi.org/10.1080/14498596.2008.9635147>
- ONFRAY, Michael (2011): *Az utazás elmélete. A földrajz poétikája*. Budapest, Orpheusz.
- SPUFFORD, Peter (2007): *Hatalom és haszon – Kereskedők a középkori Európában*. Budapest, Scolar.
- STEGENA Lajos (1985): *Térképtörténet*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- VÁGHIDI Ferenc (1939): *Páris és környéke*. Budapest, Cserépfalvi.

Michalkó Gábor

A bűn vonzásában: a sötét helyek turizmusa

Annak ellenére, vagy éppen amiatt, hogy a társadalom döntő többségének szocializációjában a bűn taszító fogalomként jelenik meg, a turizmusban mégis vonzerővé válhattak a bűncselekmények elkövetőivel, színhelyeivel, felderítőivel, a büntetés-végrehajtási intézetekkel, a bírói ítélet alapján végrehajtott kivégzések helyszíneivel kapcsolatos kínálati elemek. Akár megtörtént, akár fiktív, tehát az irodalom vagy a filmművészet által életre keltett figurákhoz kötődő eseményekkel kapcsolatos az adott turisztikai vonzerő, a bűn mint tiltott gyümölcs megízlelésének illúziója számos desztinációban képes érdemi turistaforgalmat generálni. Mindezen túlmenően a bűncselekmények áldozatává válásának borzongató gondolata egyeseket rossz hírű városrészek felkeresésére ösztönöz.

1. Árnýoldalturizmus

1.1. Az erkölcsösség útjain

A nagy világvallások tanításaiban ugyan eltérő hangsúllyal, de felfedezhető a jó és a rossz, az üdvözítő és a kárhozatba taszító magatartás (GLASENAPP 1987). A zsidó–keresztény kultúrkörben a bűnbeesés központi motívumként jelenik meg, az Ószövetség tanúbizonysága szerint az emberiség halandósága Ádám és Éva paradicsombeli tetteivel függ össze, de a bűn az Újszövetség tanai alapján is elítélendő. A bűn elkövetése a társadalmi együttélés évezredes konvenciói szerint következményekkel jár, ami a közösség többségét távol tartja a normaszegéstől (LUKÁCS 1980). Miközben tehát az erkölcsös élet a többségi társadalomban értékként jelenik meg, az ezt erősítő terek történelmi távlatokban is vonzóak (lásd templomok, zarándokhelyek), minden olyan hely, amely az erkölcsösséget közvetve vagy közvetlenül veszélyeztette (például bordélyház, boszorkány- vagy zsványtanya, késdobáló), az emberiség rosszallását, ebből következően távol maradásának szándékát váltotta ki (DUBY 1984; PIRENNE 1983). A büntetéssel, a bűnhődéssel való szembesülésnek (szembesítésnek) is mélyen gyökerező hagyományai vannak (kaloda, karóba húzás, autodafé stb.), a nyilvánosság elsősorban az elrettentést, a bűn és a halál közötti kapcsolat széles körű tudatosítását szolgálta. Mindezzel összefüggésben a temetkezési helyek az élet és halál dichotómiájának sajátos, gyakran babonákkal átszőtt színtereit jelentették, idővel a közösség emlékezetének, identitásának kulcsfontosságú részévé váltak, amelyek akár a bűnhöz, a bűnöshöz való viszonyulás újradefiniálását is szolgálhatták (lásd újratemetések). A bűn és a halál kapcsolatának értelmezésében észlelhető – olykor forradalminak nevezhető – szemléletváltozások ellenére, részben az egyházak évszázados tudásformáló és joggyakorló szerepére visszavezethetően, a rossztól való atavisztikus távolmaradás napjainkig az erkölcsös élet fundamentuma.

A bűn értelmezése, társadalmi, gazdasági és politikai kontextusa civilizációnként, valamint történelmi koronként is változó, a másság, a deviáns magatartás, illetve annak következményei iránti kíváncsiság azonban örök (GIDDENS 2003). A kíváncsiságot számtalan tényező motiválhatja, amelyek közül kiemelendő az erkölcsös élet lelki határainak kifürkészése, a közösség és a hatalom toleranciaszintjének tesztelése, az elkövetői fortélyok megismerése, az áldozattá válás helyszíneinek elkerülése, valamint a már említett borzongás átélése is. Tehát a bűn iránti érdeklődést felkeltő spirituális, szociális, kognitív, prevenció és szórakoztató tényezők önmagukban vagy egymással átfedésben is képesek a társadalmi figyelem fenntartására, a bűnhöz való viszonyulás artikulálására. A tárgyaltakon belül különleges helyet foglalnak el az empátiától a szimpátián át a cinkosságig terjedő skálán elhelyezkedő esetek, amikor a bűn a hatalom fricskázásával, sajátos társadalmi innovációval párosul. Például a szegénységet a gazdagok kirablásával – a maguk módján – enyhítő figurák már életükben legendássá váltak, idővel folklorizálódtak (Robin Hood-jelenség), pályafutásuk fontosabb állomásai (büntetteik, raboskodásuk, elhantolásuk feltételezett vagy valós helyszíne) érdeklődésre tart(ott) számot. Mivel a történelem a hatalommal, a fennálló renddel szembeni ellenszegülés láncolata, a „politikai” bűnök megítélése még évszázados távlatokban is vitatott, évtizednyi messziségből pedig szinte lehetetlen az objektivitás biztosítása, ezért a trónfosztásokban, forradalmakban, puccsokban, összeesküvésekben való részvétel az adott korszak normái szerint ugyan bűnként értelmezhető, mélyreható „politikai” beágyazottságuk miatt az irántuk való érdeklődés egyrészt egzisztenciális jellegű, másrészt kognitív színezetű. Ugyanakkor témánk szempontjából a despoták, diktátorok nem hadi cselekményekkel összefüggő gatzetteinek körülményei, mindenekelőtt a helyszínei már nem hagyhatók figyelmen kívül.

Amikor a 21. század erkölcsi normáinak szemüvegén keresztül igyekszünk megítélni a történelem sodrásában felbukkanó büntetteket és bűnelkövetőket, majd meghatározzuk a sztoriban rejlő turisztikai potenciált, akkor figyelembe kell venni az adott kor normavilágát, a társadalmi reflexiókat, a folklór lenyomatát, az irodalom és művészet okozta deformációkat és nem utolsósorban az interpretációban rejlő kihívásokat. Annak ellenére, hogy a bűn turisztikai értékesítése alapvetően historikus beágyazottságú, köztéri szobrokban, múzeumokban, látogatóközpontokban, műemléki védettségű létesítményekben realizálódik, nem szabad megfedkezünk a velünk élő, nevesített és anonim bűnözőkben rejlő lehetőségekről, a legkülönbözőbb okokból gettósodott, depriváltak lakta, slumosodott településrészekről, rossz hírű településekről sem. A bűn turisztikai vonzerőként történő bemutatásának legnagyobb erkölcsi nehézsége azon kontextus megteremtése, amely segít helyesen értelmezni a történeteket, a szereplők felelősségét és a helyszín üzenetét.

1.2. Rész a pajzson

A turizmus fejlődéstörténetének Thomas Cook nevével fémjelzett fordulata, vagyis a szervezett utazások megjelenése (1841) óta a szabadidős és hivatásturisztikai szolgáltatások tömeges értékesítése képviseli a jövedelmezőség szempontjából leginkább járható utat. A sztenderdizált kínálat minél szélesebb piaci szegmens számára történő eladása tette a turizmust napjainkra a világgazdaság egyik vezető szektorává. A máig legnépszerűbb turisztikai termékek kivétel nélkül a tömeges keresleti igények kielégítését szolgálják,

így a mediterrán tengerpartokra koncentrálódó üdülturizmus a nyári, a magas hegyeket előzőnlő síturizmus a téli szezont uralja, míg a nagyvárosokba irányuló utazások esetében alig érhető tetten a szezonális. A kereslet elvárásait a lehető legsokoldalúbban kiszolgáló turisztikai termékeket alkotó szolgáltatások az adott vonzerők fogyasztását segítő tényezők mentén strukturálódnak, így a megközelíthetőség (például nagy befogadóképességű repülőterek, télen is jól járható autópályák, a buszos városnézést segítő parkolók), az ellátás (például tengerparti szállodasorok, a különböző ízléseket kielégítő vendéglátóipari egységek, szuvenirüzletek) és a jól képzett munkaerő (például animátorok, sioktatók, idegenvezetők) együttesen, egymást kölcsönösen feltételezve képezik a jövedelmező értékesíthetőség attribútumait. A tömegturizmussal párhuzamosan fejlődött az alternatív turizmus, amely már egyénekre, csoportokra szabott szolgáltatásokat kínál, az alternatív turisztikai termékek főbb sajátossága az egyedi kínálati elemek megjelentetése, a környezettel való elmélyültebb viszony kialakítása és az élményekből tükröződő személyesség. Egy tanyasi vendéglátónál eltöltött hosszú hétvége vagy egy gyógyszállodában végzett terápia, esetleg az ökoturizmus égisze alatt megvalósuló madármegfigyelés tipikus alternatív turisztikai termék.

A napjainkban elérhető turisztikai termékek többsége kezdetben viszonylag szűk piaci szegmens igényeinek kielégítésére volt hivatott, később a technikai fejlődés, az életszínvonal növekedése és az utazásokhoz való szocializáció következtében egyre szélesebb társadalmi rétegek váltak egyazon termék fogyasztójává. Egykor a turizmus önmaga is egy piaci rés (*niche*) kitöltését szolgálta, a szabadidő újszerű eltöltésére nyújtott alternatívát. Amióta a turizmus a fogyasztói társadalom egyik szimbólumává vált, a széles tömegek számára elérhető szolgáltatások szüntelen fejlesztése mellett – a versenyképesség megőrzése, a kínálat bővítése érdekében – megkerülhetetlenné vált a szűkebb érdeklődésre számot tartó, úgynevezett niche-termékek kialakítása is. Az alternatív turizmus sok esetben éppen ilyen niche-termékek talaján indult virágzásnak, és vált egy adott desztináció vezető kínálati elemévé. A niche-termékek feltételezik az innováció szükségességének felismerését, vagyis a szolgáltatás és/vagy a desztináció megújításában rejlő piaci lehetőségek kibontakoztatásának szándékát, amely mögött legtöbbször a menedzsment kreativitása áll, de előfordul, hogy bizonyos gazdasági, társadalmi folyamatok konstellációja, a pusztá véletlenek vagy éppen a kereslet részéről artikulálódó igények generálják a piaci megjelenést (BIRKNER–MÁHR 2016). Novelli (2005) a niche-turizmus (mint ernyőfogalom) részeként definiálja a globális piacon az utóbbi évtizedben felbukkanó, viszonylag szűk keresleti szegmens speciális érdeklődésére számot tartó turisztikai termékeket. Jelenleg talán az űrturizmus tekinthető a legspeciálisabb érdeklődést kielégítő, a legkevésbé hozzáférhető niche-terméknek, de a törzsi turizmus vagy a fagyturizmus sem mondható annyira „mindennaposnak”, amivé például a világörökség-, a sport-, a gasztró-, a film- vagy éppen az önkéntes turizmus fejlődött.

A feltartóztathatatlanul bővülő niche-termékek lajstromában megtalálhatók az erkölcs- telenséggel, a bűnnel és a bűnözéssel, valamint a halállal összefüggő kínálati elemek, amelyek közös nevezője, hogy olyan helyszínekre kalauzolják a látogatókat, amelyek alkalmasak az illetők megborzongatására, viszolygásuk kiváltására. Összefoglalóan durva helyeknek nevezzük a turisztikai tér mindazon részeit, amelyek az ott egykor lezajlott események felidézése vagy a jelenlegi atmoszférájuk alapján rossz érzéseket generálnak, félelemkel- tőek. Bizonyos emlékhelyek ugyan alkalmasak a múltban elkövetett gatzettek árnyalására, megszépítésére, kevésbé képesek azon borzalmak közvetítésére, amelyek hozzájuk fűző- nek, de éppen a történetük vagy az érintett személyek sorsa révén válnak durva helyekké.

A világ sötétebbik fele iránti érdeklődésnek köszönhetően alakult ki és fejlődött terméké az úgynevezett dark turizmus, amelyet a nemzetközi szakirodalom a niche-turizmus égisze alatt tárgyal (STRANGE–KEMPA 2003; PODOSHEN 2013).

1.3. A világ sötét oldala

Miközben az utazások több ezer éves történetében a félelem meghatározó faktorát képezte az érintettek érzelmi állapotának, amelynek háttérében a biztonságukat veszélyeztető vélt vagy valós elemekkel való szembesülés elkerülésének vágya állt, addig ma a borzongás átélésének lehetősége a turizmus kifejezetten vonzó alternatívájának bizonyul. Amíg az utazók fejében élő különféle babonák szereplői okozta stressz ritkán volt végzetes, addig a haramiákkal való találkozás nem minden esetben szorítkozott csupán a vagyontárgyaiktól való megfosztásra. Mivel az útra kelők személyi és vagyonbiztonságának garantálása a nemzetállamok kialakulásától és megerősödésétől fogva kezdett közeledni a mai mércével fogható elvárásokhoz, Thomas Cook színrelépése, vagyis az utazó által előre kifizetett szolgáltatásokért történő felelősségvállalás teremtette meg a turizmusbiztonság, a gondtalan utazás széles körű igényét. Azok a célterületek, amelyek szerettek volna az üzlet részesévé válni, és hasznot húzni a járványszerűen terjedő utazási hóbortból, szabályozással és tevőlegesen is garantálták a turisták személyi és vagyonbiztonságát. Az utazás biztonsága 150 év alatt a turizmusipar magától értetődő faktorává vált, napjainkban a kockázatoktól való félelem kevés esetben szegi kedvét az útnak indulóknak.

A kisebb helyi vagy regionális konfliktusokat és efemer terrorcselekményeket leszámítva a világ legfontosabb turisztikai küldő és fogadó területein hosszú évtizedek óta béke van, a második világháború óta már a harmadik generáció nő úgy fel, hogy többségük a borzalmakat csak hírekből, elbeszélésekből, olvasmány- vagy filmélményekből ismeri. Miközben a világ sötét oldalának, a hétköznapiakon túli rettegés kulisszáinak megismerése minden történelmi korban vonzotta a kíváncsiskodókat és a kalandorokat, ezen helyszínek nem egy esetben az utazások (vég)állomásaiként is szolgáltak, a gondtalanságon túli világ iránti fokozott érdeklődés csak a 20. század végére szervezte egyazon fogalmi keretbe az ilyen jellegű turisztikai kínálatot. A Lennon és Foley (2000) által dark turizmusként leírt jelenség lényege: egyre több turista érez késztetést arra, hogy személyesen is felkeresse azokat a helyeket, amelyek a nem természetes halál miatt életüket vesztettekkel állnak összefüggésben. A gyilkosságok, az öngyilkosságok, a természeti és az emberi mulasztással összefüggő katasztrófák képezik a dark turizmus alapkoncepcióját, de az elmúlt két évtizedben a kutatások jelentősen szélesítették a fogalom értelmezési tartományát (SHARPLEY–STONE 2009). Ebből következően a dark turizmus mára sokkal inkább „árnyoldal”-turizmusként írható le, amely a történelmi perspektívába helyezett saját- vagy idegenkezű rémtettekhez, a bűnözői életmódhoz, tömegkatasztrófákhoz, balesetekhez kötődő helyszínekkel hozható kapcsolatba. A bűnözéssel összefüggő durva helyek felkeresése „árnyoldal”-turizmusként értelmezendő.

A bűn turisztikai attrakcióként történő megjelenítésekor a Leiper (1990) által meghatározott hármassztruktúrából érdemes kiindulni, miszerint annak fizikai megjelenése (látványosság), a vele kapcsolatos információk (nevezetesség) és az általa kiváltott emóciók (vonzerő) együttesen generálják a turisták általi felkeresését. A bűnnel kapcsolatos helyszínek esztétikailag ritkán lenyűgözőek, a látványuk inkább lesújtó, alapvetően az információgazdagság jellemzi őket, leginkább a sztori, a történelmi háttér kelti fel a turisták érdeklődését, amelyhez

már a látogatás előtt érzelmi viszonyulást kapcsolnak, ez a szembesüléskor szélsőségesse is válhat. Az emóciók különleges helyet foglalnak el a bűn turisztikai attrakciójává válását generáló keresletben, mivel legtöbb esetben a szomorú következménnyel, a halállal is szembesíti a látogatót, ez történelmi perspektívában kevésbé traumatizáló, azonban a közelmúlt emlékei vagy a bármilyen formájú érintettség sokkoló hatású is lehet. Mivel a nyomor és a bűnözés közötti ok-okozati összefüggés kriminológiailag igazolt, a slumosodott, rossz hírű városrészekben nagyobb eséllyel válik a turista erőszakos bűncselekmények áldozatává, aminek tudata – „itt akár a legrosszabb is bekövetkezhet” –, ellentmondásossága ellenére, turisztikai vonzerőként is funkcionálhat. Azok a halálos áldozatokkal járó katasztrófák, amelyek következményei közvetve vagy közvetlenül az emberi mulasztással függenek össze, a bűn mint turisztikai vonzerő témakörének határmezsgyéjén tárgyalandók (például a csernobili atomerőmű tragédiája).

2. Bűnös attrakciók

2.1. Bűn és bűnhődés

A világirodalom remekművei és sok esetben az azok alapján készült filmadaptációk iránti fokozott érdeklődés igazolja, hogy a bűn népszerű téma a szabadidő-eltöltés intellektuális, illetve szórakoztató módját választók körében. Akár az olvasmányélményeik alapján útra kelő irodalmi turisták, akár a mozivásznon vagy a televízió képernyőjén látottak igézetébe kerülő filmturisták előszeretettel keresik fel a gonosztevők, illetve áldozataik életútjának egy-egy fontosabb állomását, magát a tett színterét, valamint a büntetés végrehajtásának helyszínét (IRIMIÁS 2015). Arra is van példa, hogy a bűn üldözője, a rejtélyes esetek feltárásában eredményesen közreműködő detektív életének és munkásságának kitüntetett színhelyei kerülnek a turisták érdeklődésének fókuszába. A regényekből vagy a filmekből tükröződő történetek olykor a valóságon alapszanak, tehát megtörtént bűncselekményeket dolgoznak fel, de a bűnesetek akkor is turisztikai attrakciójává válhatnak, ha azok nem inspiráltak világra szóló műveket, történelmi szerepük, hírértékük azonban figyelemre méltónak bizonyult. A gyakran értetlenséggel, megdöbbenéssel elegyülő borzongást kiváltó vesztőhelyek felkeresését nem minden esetben a köztörvényes büntettekkel, azok elkövetőivel és/vagy áldozataival való szembesülés motiválja, például a politikai háttérű vagy az inkvizíció által meghozott – kizárólag történelmi kontextusban értelmezhető – ítéletek vértanúsága az egyetemes kultúrában, illetve a nemzeti emlékezetben való elmélyedés igénye miatt válik turisztikailag is vonzóvá.

2.2. A tetthelyek

Ugyan a világirodalom egyik legismertebb „baltás gyilkosa” rémtettének feltételezett helyszínéül szolgáló lakóház¹ ez idáig nem vált Szentpétervár első számú turisztikai attrakciójává, Dosztojevszkij regénye elsősorban a bűnhődés lélektana, a hely és a korszak

¹ Megoszlának a vélemények arról, hogy Raszkolnyikov bérleménye a *Sztojlarnij pereulok* 5. vagy 9. száma alatt volt Szentpéterváron.

atmoszférája iránt érdeklődőket csábítja a Sztoljarnij utcába. A tolongás elmaradását sokkal inkább Raszkolnyikov önmagával vívott lelki tusájának, mintsem a gyilkosság borzalmas körülményeinek vagy következményeinek az előtérbe kerülése indokolhatja, de ez nem akadályozta meg a szentpéterváriakat abban, hogy Dosztojevszkij főhősének a helyi „Horror múzeumban” is emléket állítsanak.²

1. kép

Az utcasarok, ahol a 20. század kezdődött, Szarajevó (Bosznia-Hercegovina)

Forrás: Michalkó Gábor felvétele

A turisztikai vonzerőként értelmezhető tethelyek csoportjában különleges helyet foglalnak el a politikai gyilkosságok, amelyek azon túl, hogy megrendítők, következményeik gyakran világtörténelmi léptékűek. A Habsburg Birodalom trónörököse, Ferenc József császárságának várományosa, Ferenc Ferdinánd ellen Szarajevóban elkövetett merénylet az első világháború kirobbanásához vezetett, így a bosnyák fővárosban található emlékhely nem csupán egy híres ember könyörtelen kivégzésére, hanem az 1914 és 1918 közötti ütközetekben értelmetlenül elpusztult közel tízmillió ember halálára is emlékeztet. A viszonylag jól rekonstruált esemény egyik kultikus pontján, ahonnan a szerb merénylő, Gavrilo Princip leadta a végzetes lövéseket, ma emléktábla áll, a Muzej Sarajevóban pedig az első világháború kirobbanásának 100. évfordulójára rendezett nagyszabású kiállításon emlékeztek meg a világegést kiváltó tragédiáról (1. kép).

A gyilkosságok döntő hányada idegenkezűség által következik be, azonban előfordulnak olyan esetek is, amelyekben az önkezűség játszik közre, ezek sorában leginkább a művészlátás ismert képviselői, közéleti személyiségek tragédiájának helyszíne vált turisztikai

² A kiállítás a Nevsky út 40–42.-ben tekinthető meg *Szentpétervár rejtélyei* címmel. Elérhető: <http://petersburg-mysteries.ru/> (A letöltés ideje: 2018. 01. 05.)

vonzerővé. Az egyik legismertebb és leghányatottabb sorsú magyar költő, József Attila életútjának stációi közül a halálához köthető balatonszárszói vasútállomás vált az irodalmi turizmussal is összefüggő zárandokhelyé. Ebben megkérdőjelezhetetlenül közrejátszott az a mai napig tartó diskurzus, amely a baleset vagy öngyilkosság polémia mentén zajlik, és amely érdekessé teszi a csonkán maradt életmű értelmezését (GARAMVÖLGYI 2005). A Balaton-parti üdülőhelyen egy múzeum és egy verstörédekeiből összeállított, stilizált mozdonyt formáló emlékmű idézi fel József Attila sorsát.

A világ egyik legnagyobb értékű és legrejtélyesebb műkincsrablásának helyszíne, a Bostonban (USA) található Isabella Stewart Gardner Múzeum ékesen bizonyítja, hogy a turisztikai kínálat részeként megjeleníthető büntetteknek nem feltétlenül kell vérontással párosulniuk, az elképesztő sztori és a képek máig megoldatlan rejtélye önmagában is érdekessé teszi a helyszínt. Az 1990. március 18-án lebonyolított akcióban senki sem sérült meg, azonban megközelítőleg 150 milliárd forint értékben tulajdonítottak el festményeket, köztük Rembrandt és Jan Vermeer vásznait. A múzeum kurátorai (a kiváló szakmai munkájukon túl) a nyomravezetőknek időről időre felajánlott milliárdos nagyságrendű kompenzációk mellett azzal biztosítják a létesítmény iránti keresletet, hogy az eredeti helyükön hagyott üres keretek bemutatásával demonstrálják az intézményt és a művészetkedvelőket ért pótolhatatlan veszteséget.³

2.3. A bűnözők

Robin Hood, a „tolvajok fejedelme” több mint fél évezredes legendája napjainkra jól jövedelmező turisztikai terméké tette a sherwoodi erdőben tanyázó haramia és társai egykoron a nép ajkán születő, terjedő és folyton színesedő, különösebb valóságallappal nem rendelkező történetét. Anglia East Midlands régiójában fekvő Nottinghamshire megye első számú turisztikai attrakciója egy talán sohasem létezett útonálló, akinek cselekedetei olyan, a turisták számára könnyen értékesíthető univerzális témák köré fonódnak, mint a kaland, az altruizmus és a lázadás. A sherwoodi erdőben tett vadregényes biciklitúra, a Nottingham-kastély közelében álló, ikonikus Robin Hood-szoborral történő fotózás, az íjász kedvenc ételeinek megkóstolása vagy a legenda főszereplőjéhez kötődő szuvenírek megvásárlása jelenti a bűnben való megmártózás élményét.⁴

A magyarországi betyárvilág hajdan legendás, ugyanakkor Robin Hooddal összehasonlítva valós alakjai közül eddig Sobri Jóska hírnevét sikerült a turizmusból értékesíthető terméké fejleszteni. A 27 évesen – egy, a rablóbandáját üldözőbe vett katonák ellen vívott ütközetben derekasan küzdő, de végül alulmaradó – öngyilkosságot elkövetett törvényen kívüli nevét ma a Veszprém megyei Kislőd határában fekvő kalandpark viseli. Az önmagát „Nálunk mindenki szuperhős” szlogennel és Sobri Jóskát Superman-szerű öltözetben ábrázoló logóval hirdető, megnyitása óta folyamatosan fejlesztett, a nemzetközi piacot is eséllyel megcélzó létesítmény alapkonceptiója, hogy a látogatók a haramia egykori tevékenységi

³ A múzeum honlapján külön linken tekinthetők meg az ellopott képekkel kapcsolatos információk. Elérhető: www.gardnermuseum.org/about/theft (A letöltés ideje: 2018. 01. 05.)

⁴ Elérhető: <https://nottinghamshire.nmdemo.net/ideas-and-inspiration/robin-hood> (A letöltés ideje: 2018. 01. 05.)

területének és bujdoslásának centrumában, a Bakony csodálatos erdei környezetében szembesülhessenek a természet erőinek kihívásaival.⁵

2. kép

Al Caponéhoz kötődő ajándéktárgyak a Willis Tower ajándékboltjában, Chicago (USA)

Forrás: Michalkó Gábor felvétele

Annak ellenére, hogy a modern kori bűnözők élete viszonylag jól dokumentált, turisztikai vonzerővé válásukban mégis az őket körülvevő misztérium képezi azt a nélkülözhetetlen összetevőt, amely az irántuk való érdeklődés (bizonyos esetekben rajongás) kialakulását és fenntartását generálja. A szervezett bűnözés meghonosításában elévülhetetlen érdemeket szerzett, nápolyi felmenőkkel rendelkező Al Capone titka a megúszásban rejlett. Chicagót az 1920-as években feltartóztathatatlanul rettegésben tartó amerikai gengsztert 1931-ben csupán adócsalásért és mindössze nyolcéves börtönbüntetésre sikerült elítélni. A még életében számos, félelmet keltő gúnynévvel (a sebhelyes arcú) és kétes címmel (első számú közellenség) illetett gonosztevő 1947-ben – különböző betegségek következtében – bekövetkezett halálát követően vált valódi legendává, amit a róla készült filmek is elősegítettek. A népszerűség persze már életének is része volt, divatos öltönyökben mutatkozott (hozzájárult a védjegyévé vált Borsalino kalap elterjedéséhez), a gazdasági világválság idejében tett jó cselekedetei miatt a Michigan-tó parti nagyváros szegényei is szívükbe zárták. Ugyan ma Chicago kínosan ügyel arra, hogy ne egy rossz hírű bűnöző álljon turisztikai kínálatának középpontjában, Al Capone a város imázsának kitörölhetetlen része, ténykedésének egyes epizódjaival a Városi Történeti Múzeumban is találkozhatunk, vagy a legkülönbözőbb szervezésű „gengsztertúrákon” ismerhetjük meg életének Chicagóhoz kötődő helyszíneit, nem beszélve a nagyobb forgalmú látványosságok szuvenírboltjairól, ahol neve és/vagy arcképe klasszikus ajándéktárgyakat ékesít (2. kép).

⁵ Elérhető: www.bakonyikalandpark.hu/ (A letöltés ideje: 2018. 01. 05.)

2.4. A börtönök

A büntetés-végrehajtási intézeteknek a szó szoros és átvitt értelmében vett zárt világából fakadó misztikussága érdekessé, a turizmusban jól értékesíthető vonzerővé teszi az elítéltek fogva tartására szolgáló helyeket. Egy börtön turisztikai attrakcióvá válását számos tényező külön-külön és együttesen is érvényesülve generálhatja, így az ikonikus rabok, a legendás szökések, az örök kegyetlensége, a fogva tartás körülményei, de történelmi örökségként való értelmezése is hozzájárulhat a felkereséséhez. A szabadságvesztés végrehajtásának turizmusban érintett helyszínei az esetek többségében épületek, épületegyüttesek, de nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy Ausztrália benépesülésében kulcsszerepet játszott az a mozzanat, miszerint Anglia a mai Sydney környékén 1788-ban fegyenctelepet alapított, amelyre hosszú éveken keresztül egymást követő flottákban szállította az elítélteket. Az Atlanti-óceán déli részén, Angola partjaitól közel kétezer kilométerre fekvő Szent Ilona szigete is „börtönszigetként” lett világhírű, a britek 1815-ben ide száműzték I. Napóleon császárt, akit 1821-ben bekövetkezett haláláig kvázi házi őrizetben tartottak.

A világ legismertebb, ma Kalifornia vezető turisztikai attrakciói között számontartott egykori börtöne, az Alcatraz is egy kis szigeten fekszik a San Francisco-öbölben. A stratégiai fekvésének köszönhetően kezdetben világítótoronynak, később katonai erődnek helyt adó 9 hektáros sziget, a „Szikla” 1934 és 1963 között funkcionált szövetségi börtönként. A hozzá fűződő legendárium kialakulásában kétségtelenül közrejátszottak az itt megfordult gonosztevőkkel kapcsolatos színes történetek és az a tény, hogy az intézmény fennállásának 29 éve alatt egyetlen sikeres (tehát egyértelműen visszaigazoltan szabad életet eredményező) szökést sem hajtottak végre az elítéltek. A Golden Gate Nemzeti Park által üzemeltetett szigetet 1973-ban nyitották meg a nagyközönség előtt, jelenleg évente több mint egymillió turista keresi fel, a börtön területén egykori fegyencek és őreik eredeti hangja szól a látogatáshoz igényelhető sétálómagnókból (*audioguide*), illetve mobiltelefonra letölthető applikációkból.

A funkcióváltáson áteső börtönök közül számos esetben találkozhatunk szállás-helyként üzemeltetett egykori büntetés-végrehajtási intézetekkel. Az esetek többségében luxusszállodaként működtetett épületekben a stilizált rácsok használata, a börtönkosztra utaló menüválaszték, smasszereknek öltöztetett személyzet, rabruha jellegű pizsama biztosítása, az adott helyiségben raboskodottak történetének közreadása biztosítja az autentikus élményeket. A Stockholm Långholmen szigetén álló, szállodaként és ifjúsági szállásként egyaránt üzemeltetett épület mintegy 250 éven keresztül volt a svéd főváros rettegett büntetés-végrehajtási intézete. Napjainkban a fiatalosan, a svéd dizájnt alkalmazva berendezett szálláson nem csupán a pihenés és a gasztronómiai élvezetek állnak a turisztikai kínálat fókuszában, hanem csapatépítő tréningeket, vezetett túrákat, szabadulószo-ba-játékokat is kínálnak, továbbá leány- és legénybúcsújuk számára is ideális helyként határozzák meg magukat.⁶

⁶ Elérhető: <https://langholmen.com/en/hotell/> (A letöltés ideje: 2018. 01. 27.)

2.5. A vesztőhelyek

A halálra ítélt kivégzésének körülményei, különösen azok nyilvános volta évezredekken keresztül egyrészt a büntetés súlyosságát (megszégyenítés), másrészt a társadalom elrettenését (félelemkeltés), harmadrészt a hatalom erejének kinyilvánítását (erődemonstráció) voltak hivatottak kifejezni.⁷ Európában még a második világháborút követő megtorlások idején is előfordultak jogerős bírói ítélet alapján nagy nyilvánosság előtt végrehajtott kivégzések, amelyek a katonák esetében golyó általi, a civilek vonatkozásában akasztás útján megvalósuló halálbüntetések voltak. Annak ellenére, hogy a 20. század második felében a halálbüntetés kiszabhatóságának fokozatos visszaszorulása következett be, a kivégzés mind a mai napig számos állam ítélkezési repertoárjának része, igaz, az ítélet végrehajtására legtöbbször már csak szűk körben kerülhet sor. Az egykori vesztőhelyek ma leginkább történelmi, emlékeztetőpolitikai funkciót töltenek be, turisztikai szerepük – kevés kivételtől eltekintve – az útikönyvek ismertetőire, az idegenvezetők elbeszéléseire szorítkozik.

Az inkvizíció által perbe fogott és – az esetek többségében – halálra ítélt áldozatokat nyilvános „népünnepély” keretében végezték ki, ha nem bánták meg bűneiket, akkor többedmagukkal máglyán, élve elégették őket. Különösen a spanyol és a portugál egyházi törvényszék rémtettei váltak hírhedtté, mégis egy itáliai szerzetes, Giordano Bruno pere és 1600-ban a római Piazza Campo de' Fiorin beteljesedett végzete vált az esztelen eretneküldözések legemlékezetesebb momentumává. Az inkvizíció „szelleme” a tengerentúlon is fertőzött, az 1692-ben az Új Angliában fekvő Salem városában (ma Massachusetts állam) lefolytatott boszorkányper következtében 19-en végezték akasztófán, egy áldozat pedig a vallatás következtében lelte halálát. A Bostontól félórányi autótútra, északkeletre fekvő kisváros turizmusa ma a Boszorkánymúzeumra⁸ épül, de számos helyi turisztikai szolgáltató viseli valamelyik perben érintett személy nevét.

Párizs egyik látványossága a Concorde téren található vörösgránit-obeliszk, amely 1836 óta díszíti az impozáns teret, és igyekszik feledtetni a forradalom véres korszakát. Az 1793-ban a Concorde térre felállított nyaktilóval (*guillotine*) – a Forradalmi Törvényszék megfellebbezhetetlen ítéletei alapján – több mint ezer embert végeztek ki a borzalmas eseményekre összegyűlt tömegek szeme láttára, köztük XVI. Lajos francia királyt és feleségét, Mária Antónia királynét, de itt lelte halálát maga az ikonikus forradalmár, Robespierre is. A párizsiak 1939-ig nem tudtak szabadulni a guillotine-nal végrehajtott nyilvános kivégzések bűvöletétől, a forradalom szimbolikájának elválaszthatatlan részét képező nyaktiló utolsó áldozata egy köztörvényes bűnöző volt, akinek kivégzésére több ezer fő (egyek források szerint több tíz ezres tömeg) gyűlt össze Versailles-ban.⁹

Sajnos a magyar történelem is bővelkedik politikai hátterű vesztőhelyekben, közülük az első független felelős magyar kormányt irányító gróf Batthyány Lajos koncepciós perét követő kivégzéshez kötődő a legismertebbek közé tartozik (URBÁN 1991). Esetében

⁷ E helyütti részleteiben ugyan nem tárgyaljuk, de a lektor szíves észrevétele alapján megjegyezzük, hogy a kivégzések alapjául szolgáló beismerő vallomások kicsikarására vagy a hatalom fenntartásához hozzájáruló információk megszerzésére hivatott kínvallatások helyszínei is a vesztőhelyek témaköréhez tartoznak (lásd Terror Háza Múzeum).

⁸ Elérhető: <https://salemwitchmuseum.com/> (A letöltés ideje: 2018. 01. 27.)

⁹ Elérhető: http://hvg.hu/kultura/20141105_Foto_az_utolso_nyilvanos_guillotinos_ki (A letöltés ideje: 2018. 01. 27.)

a hadbírótság által felségsértésért és gyilkosságban való bűnrészességért kiszabott ítélet végrehajtásának pontos helyszíne vált a személye és a kormánya által képviselt ügy generálta történelmi zárandokhelyé. Batthyány Lajos miniszterelnököt 1849. október 6-án a pesti Újépület (*Neugebäude*), egy erődszerű laktanyakomplexum udvarán lötték agyon, az épületet 1897-ben lebontották, majd az egykori vesztőhely északkeleti sarkának helyén 1926-ban díszes emlékművet állítottak. A Batthyány-örökmécses ma Budapest belföldi és nemzetközi turizmusában, ha nem is meghatározó, de feltétlenül szerepet játszó vonzerő, történelmi emlékhely.

2.6. A detektívek

Miközben a bűnelkövetők és a bűnüldözők történelmi korokon átívelő küzdelmében jobbára az utóbbi csoport képviselői kerekedtek felül, a kollektív emlékezet mégis az előbbi társaság kitüntetett tagjait részesítette abban a kegyben, hogy nevüket és cselekedeteiket az utókor számára megőrizte. A jogsértést feltáró, a bűnözőket az igazságszolgáltatásnak átadó detektívek alakja leginkább a krimiirodalom révén vált halhatatlanná, amihez a bűnügyi regényekből készült filmadaptációk is hozzájárultak, de bizonyos esetekben a televíziós krimisorozatok hősei, az otthonokban hétről hétre felbukkanó szimpatikus főfelügyelők különösebb literátori alapozás nélkül is népszerűvé váltak. Az irodalmi és a filmturisták kedvelt zárandokhelyei között egyaránt megtaláljuk a klasszikus detektívekhez (például Sherlock Holmes) és a modern kopókhoz (például Montalbano) kötődőket.

A Sir Arthur Conan Doyle által megformált londoni nyomozó, Sherlock Holmes a világirodalom leghíresebb fiktív krimifigurája, akinek lenyűgöző stílusa, pipája, sapkája és asszisztense (Dr. Watson) olyan védjeggyé váltak, amelyek nem csupán az 1887–1927 között napvilágot látott regények, illetve novellák olvasói rajongásának álltak a fókuszában, hanem mind a mai napig fenntartják a nem létező élete iránti érdeklődést. Ebben minden bizonnyal közrejátszik az a tény, hogy az orvosként nem túl sikeres praxist fenntartó skót író pontosan lokalizálta Holmes otthonát, amelyet London Marylebone városrészében fekvő Baker Street 221/b-be helyezett el. Ugyan a Sherlock Holmes Múzeum prózai okok miatt valójában a Baker Street 239-ben működik, ez nem akadályozza meg a Londonba látogató rajongókat, hogy felkeressék a korhűen berendezett és egy dr. Watsonnak öltözött úriember kalauzolásában megtekinthető kiállítást.

Az, hogy korunk Sherlock Holmesai leginkább a televízió képernyőjén keresztül váltak ismertté, jelentősen hozzájárult a filmturizmus kriminogén válfajának erősödéséhez, amelyben a szicíliai gyökerekkel rendelkező Andrea Camilleri (1925–2019) által életre hívott Montalbano felügyelő történetének színtere, Vigata különleges funkcióval rendelkezik. Camilleri regényének helyszíneit ugyanis nem egy, hanem számos szicíliai kisváros kulisszája ihlette, így aki Ragusában, Modicában, Scicliben vagy a többi Val di Noto kerületben fekvő településen jár, az Luca Zingaretti által megformált Montalbano felügyelő mindennapjainak egy-egy állomására érkezik, amelyek együttesen alkotják a valójában nem létező Vigatát. Az olasz filmművészet nagy alakjainak impresszív módszereivel élő és azokat továbbfejlesztő alkotóknak sikerült egy olyan sorozatot létrehozniuk, amely egyrészt kedvezően formálja a Sziciliáról meglévő sztereotípiákat, másrészt turisták ezreit csábítja a sziget kevésbé frekvenciált részére (IRIMIÁS 2009). A www.visitvigata.com

honlap virtuálisan átélhető és a valóságban is kivitelezhető „Montalbano-túrát” kínál, amelyhez minden szükséges információt rendelkezésre bocsátanak, így aki követni kívánja a népszerű detektív sikeres nyomozásainak állomásait, maga is részesévé válhat a Camillieri által megálmodott világnak.

3. Sötét desztinációk

A Rocinha favella

„Hol van már a tavalyi olimpia! Csupán futó emlék az a hónap, amikor nagyjából rend volt Rio de Janeiróban, hála a mindenhol jelen lévő, felfegyverzett katonáknak. Nyilván kellett ehhez – talán nem kevés rábeszélésre – a bűnbandák „nemzeti érzése” is, hiszen az olimpia idejére felfüggesztették nézeteltéréseik rendezését. Ma minden ott tart, ahol régen. A riói szövetségi állam területén, ahol 16 millió ember él, az ideén 3500-nál is több gyilkosságot követtek el. [...] Nem kell nagy fegyveres összetűzésekre gondolni a bandák és a rend őrei közt. Az ideén a 91. áldozat úgy halt meg, hogy egy favella főútján járőrszolgálatot teljesített, s minden előzetes incidens, szóváltás nélkül fejbe lőtték, mert valakinek zavarta a köreit, ráadásul egyenruhát viselt. [...] Betelt a pohár: az állam kérte a szövetségi hadsereget, hogy avatkozzon be, mint tette azt az olimpia idején, amikor a repülőtérrel a favellán át vezető autópályát biztosították. Ötezer szövetségi rendőr és katona páncélozott járművekkel, nyolc helikopterrel lepte el a problémás favellákat. [...] A riói átlagpolgár biztonságérzetét különösen csökkenti, hogy a kisebb súlyú bűnügyek száma is egekbe nő: mindennaposak a nyakláncletépések, táskarablások, zsebtolvajlások és kocsilopások. A turisztikailag látogatott helyek sem mentesek az ilyen esetektől, az elmúlt két évben 120 százalékkal emelkedett a riói lopások, rablások száma. Ez már érződik a turizmuson is, a bár- és étterem-tulajdonosok a látogatottság harmincszázalékos visszaeséséről panaszkodnak. [...] Az olimpia után a hadsereg kivonult a legérzékenyebb helyekről, ezeket aztán gyorsan birtokukba vették a kábítószer-kereskedő bandák. Most ez másképp lesz: állandóan járőröznek, és razziákat hajtanak végre. [...] Különösen veszélyes hely a Rio északi részén elterülő hatalmas Rocinha favella: a kábítószerbandák közt mindennapos háború folyik a terület feletti uralomért.”

Részlet Pósa Tibor *Fekete özvegy* című írásából

Elérhető: <https://magyaridok.hu/lugas/fekete-ozvegy-2417755/> (A letöltés ideje: 2018. 03. 23.)

Miközben a turizmus alapfeltétele a biztonság, számos turisztikailag frekventált országban találkozhatunk olyan desztinációkkal (döntően rossz hírű városrészekkel, no-go zónákkal), amelyek felkeresését csak nagy körültekintéssel ajánlják a helyiek, a már ott jártak, illetve az útikönyvírók. Ezekben a helyeken az áldozattá válás elkerülésében ugyan segíthet a csoportos mobilitás, az értéktárgyak láthatóságának csökkentése és a sötétedés utáni tartózkodás minimalizálása, a turistákra specializálódott bűnözők fortélyai, rosszabb esetben erőszakossága rémálommá tudják tenni a kíváncsiskodást. A fokozott rendőri jelenlét és az egyre jobb minőségű felvételek rögzítésére alkalmas utcai kamerák sem jelentenek feltétlenül biztonságot a jogsértések elkövetésére berendezkedett negyedekben. Ahol a prostitúció és/vagy a kábítószer-kereskedelem párosul a magas (főleg fiatalokat érintő) munkanélküliségi rátából fakadó nyomorral, a helyi konvenciókat nem ismerő, potenciálisan készpénzzel, bankkártyával, ékszerekkel, úti okmányokkal, márkás telefonnal, fényképezőgéppel rendelkező turista könnyű prédát jelent az ott portyázó gonosztevőknek. A szervezett bűnözés megjelenése és megerősödése, kifejezetten a bandák háborúja további biztonsági kockázatot

jelenthet az adott desztináció turizmusára. A fenyegetettségel természetesen együtt lehet élni, mert a kiemelt veszélyt jelentő zónák gyakran kis kiterjedésűek, viszonylag jól elkülönülnek a turisztikailag frekventált területektől, és megfelelő tájékoztatással, preventív rendészeti eljárásokkal kiküszöbölhetők a nemkívánatos események.

A brazil turistaparadicsom, Rio de Janeiro turizmusának legnagyobb kihívása az ikonikus vonzerők (Copacabana, Megváltó Krisztus szobra, Cukorsüveg-hegy) tözsomszéd-ságában elterülő dombokon a 19. század végétől kialakuló, majd a sajátos latin-amerikai gazdasági fejlődéssel párosuló urbanizáció eredményeként elburjánzó zsúfolt nyomornegyedek, a favellák. Rio de Janeiro favellái elsősorban a kábítószer-kereskedelemben érdekelt bűnbandák rémtetteiről híresültek el, de a kisebb jogsértések (lopás, rablás, garázdaság stb.) is mindennaposak. A rend fenntartása komoly fejtörést okoz a városvezetés számára, akiknek a 2014. évi labdarúgó-világbajnokság, illetve a 2016. évi nyári olimpiai játékok rendezési jogának elnyerését megelőzően és természetesen a lebonyolítás során is minden lehetséges eszközt be kellett vetniük a városba érkező turisták biztonságának garantálása érdekében. Az, hogy mindkét sportrendezvényt különösebb atrocitás nélkül sikerült lebonyolítaniuk, két módszer együttes alkalmazásának volt köszönhető: az egyik a hadsereg páncélozott elitegységeinek prevenciósi célú, demonstratív bevetése, a másik egy sokkal barátságosabb program megvalósítása, amely gyakorlatilag szociális, információnyújtási feladatokat is ellátó, mintegy 40 közeli rendőrszéknek (UPP – Pacifying Police Unit) a favellákba történő betelepítésére épül. Annak ellenére, hogy a favellák továbbra is rendkívül veszélyesek (a közelmúltban egy GPS-hiba miatt eltévedt riói utazási iroda tulajdonosát minden előzmény nélkül agyonlőtték a Caramujo nevű favellában¹⁰), nem ritkák az úgynevezett favellatúrák, amelyek során a helyismerettel rendelkező vállalkozók motorral vagy terepjáróval viszik körbe a kíváncsiskodó turistákat a minden képzeletet felülmúló, borzongató városrészekben.

Felhasznált irodalom

- BIRKNER, Zoltán – MÁHR, Tivadar (2016): Interpreting innovation – in another way. *Vezetéstudomány*, 47. évf. 10. sz. 39–50.
- DUBY, Georges (1984): *A katedrálisok kora*. Budapest, Gondolat.
- GARAMVÖLGYI László (2005): *Hogyan halt meg József Attila?* Budapest, Pallas-Antikvárium.
- GIDDENS, Anthony (2003): *Szociológia*. Budapest, Osiris.
- GLASENAPP, Helmut (1987): *Az öt világvallás*. Budapest, Gondolat.
- IRIMIÁS Anna (2009): Az olasz filmek hatása a turisztikai desztináció kiválasztására. A kulturális turizmus új aspektusai. *Turizmus Bulletin*, 13. évf. 2. sz. 32–38.
- IRIMIÁS Anna (2015): *Filmturizmus. A filmek és televíziós sorozatok turisztikai szerepének és hatá-sainak geográfiai vizsgálata*. Budapest, Akadémiai.
- LEIPER, Niel (1990): Tourist attraction systems. *Annals of Tourism Research*, Vol. 17, No. 3. 367–384. DOI: [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(90\)90004-B](https://doi.org/10.1016/0160-7383(90)90004-B)

¹⁰ Elérhető: www.lastampa.it/2015/10/06/esteri/finisce-per-sbaglio-in-una-favela-anziana-uccisa-a-colpi-di-pistola-alla-periferia-di-rio-de-janeiro-so/QVfbaLEP3P58P1t0fTL/pagina.html (A letöltés ideje: 2018. 01. 30.)

- LENNON, John – FOLEY, Malcolm (2000): *Dark tourism – the attraction of death and disaster*. London, Thomson.
- LUKÁCS Tibor (1980): *Bűn és büntetés*. Budapest, Minerva.
- NOVELLI, Marina ed. (2005): *Niche tourism*. Oxford, Butterworth–Heinemann.
- PIRENNE, Henri (1983): *A középkori gazdaság és társadalom története*. Budapest, Gondolat.
- PODOSHEN, Jeffrey (2013): Dark tourism motivations: Simulation, emotional contagion and topographic comparison. *Tourism Management*, Vol. 35, No. 4. 263–271. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2012.08.002>
- SHARPLEY, Richard – STONE, Philip eds. (2009): *The Darker Side of Travel: The Theory and Practice of Dark Tourism*. Clevedon, Channel View Publications. DOI: <https://doi.org/10.21832/9781845411169>
- STRANGE, Carolyn – KEMPA, Michael (2003): Shades of dark tourism – Alcatraz and Robben Island. *Annals of Tourism Research*, Vol. 30, No. 2. 386–405. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(02\)00102-0](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(02)00102-0)
- URBÁN Aladár (1991): Batthyány Lajos felségárulási pöre. In KATONA Tamás szerk.: *Batthyány Lajos gróf főbenjáró pöre*. Budapest, Európa – Batthyány Társaság. 5–38.

Michalkó Gábor

Turizmus a hadviselés árnyékában

A turizmus és hadviselés első hallásra antagonisztikusnak tűnő párosítás, mivel ha az utazást bármilyen katonai konfliktus vagy annak előszele is veszélyezteti, akkor a felmerülő biztonsági kockázatok blokkolhatják az adott desztináció turizmusának kibontakozását. Ez a fejezet, ha nem is cáfolja, de feltétlenül árnyalja a háború és a turizmus kapcsolatról eddig érvényesnek tekintett paradigmát. A háború taszít, de az azzal kapcsolatos emlékek szerte a világban turisták millióit vonzzák a borzalmak felidőzésére, a fegyveres összecsapásokat eredményező viszályok elkerülésének elősegítésére. A honvédelmet mint a hivatásturizmus részét tárgyaljuk a turizmusbiztonság problematikájaként.

1. Béke kontra háború: turisztikai aspektusok

1.1. A turizmus a béke iparága?

A turizmustudományt övező számos közhely közül talán a „turizmus a béke iparága”¹ az, amely egyrészt oly mértékben elcsépelte, hogy eredete – különösen az iskolapadban ülő vagy azt nemrég elhagyó generáció számára – a legtávolabbi homályba vész, másrészt igazságtartalma az utazási motivációkban tapasztalható dinamikus változások következtében erodálódni látszik. A második világháborút lezáró társadalmi-gazdasági fejlődés egyik letéteményese kétségkívül a – legfeljebb regionális konfliktusok szabdalta – tartós béke, amely jelentős mértékben hozzájárult a szabadidő utazással való eltöltésének életmóddá válásához. Ugyanakkor a turizmus hordozta szabadságérzés biztosítása igényli a béke fenntartását, a társadalom alapvető politikai elvárása az életterének háborús cselekményektől való mentesítése. Ha csak Európát vesszük górcső alá, láthatjuk, hogy az 1945 után kirobbant fegyveres konfrontációk többsége valamilyen módon érintette a szabadidős turizmus frekvenciát célterületeit, az üdülésre alkalmas tengerpartokat, amelyekről a turisták ideig-óráig kénytelenek voltak távol tartani magukat. A görög–török szembenállás Ciprust (1974–), a délszláv háború az Adriát (1991–1995), az orosz–ukrán konfliktus a Krím-félszigetet (2014–) vonta ki a turizmusipar nemzetközi dimenziójú élménytermeléséből. Miközben a békétlenség valóban a turisztikai mobilitás első számú akadályozója (ahol lönek, vagy ahol számítani lehet arra, hogy lönek, oda nyilván nem utazunk), a háborúval közvetlenül

¹ A nemzetközi szakirodalomban a *Tourism: world's peace industry* kifejezéssel találkozhatunk, amelynek kontextusa a turizmus világbéke megteremtésében játszott szerepét hivatott hangsúlyozni (D'AMORE 1988; LITVIN 1998).

vagy közvetve kapcsolatos turisztikai attrakciók megtekintése turisták millióit motiválja útra kelésre. A második világháborút követően Európa nagyobbik részén immár a harmadik generáció nő fel úgy, hogy személyesen nem kellett átélnie a fegyveres összecsapások megrázkódtatásait, a háború fogalma azonban a mindennapi életének szerves hozzátartozója: az iskolai történelemórák alapvető ismeretei közé tartozik; a sorkatonaság révén a férfiak életútjának része; a családtörténet, a kisebb-nagyobb közösségek kollektív emlékezetének eleme; a nemzeti emlékezetpolitika elválaszthatatlan pillére; irodalmi és filmélmények fontos motívuma; a legkülönbözőbb korosztályok valós és virtuális játékainak tárgya; a médiában rendszeresen megjelenő híryanag. A háború és a turizmus különös szimbiózisa hordozta paradoxon lényege, hogy miközben a háború gátolja a turizmus kibontakozását, akadályozza a turistaáramlást, békeidőben az utazók élénk érdeklődést mutatnak a háborúhoz fűződő dolgok iránt (BUTLER–SUNTIKUL 2013).

1.2. Totális turizmus: a béke záloga

Amíg 1960-ban még csak tízmilliós volt a nemzetközi turistaérkezések² volumene, addig napjainkban már az egymilliárdot is meghaladja az UNWTO³ által regisztrált külföldi turisták száma. A turizmus mint a szabadidő-eltöltés egyik alternatívája és a hivatásvégzés gyakori velejárója annyira átítatta a társadalom szövetét, hogy csak elvétve találkozzhatunk olyan emberrel, aki utazóként vagy vendéglátóként ne lenne érintett benne. Az életünk szinte minden mozzanatának van turisztikai vonatkozása: ha ki sem mozdulunk otthonról, akkor a tévécsatornák kapcsolgatása közben szembesülünk az utazással és gasztronómiával foglalkozó műsorokkal; de ha megpróbálunk elzárkózni a médiafogyasztástól, akkor az utcára vagy a körfolyosóra nyíló ablakunkon keresztül hallhatjuk a hajnalban érkező vagy távozó Airbnb-turisták⁴ bördnjeinek zörgését, esetleg a közeli fesztivál dübörgése vagy a lakóházak felett elhúzó repülőgép fülsiketítő zúgása jelzi, hogy mégiscsak érintettek vagyunk; ha pedig a világtól abszolúte elzártan, remeteként tengetjük az életünket, akkor előbb-utóbb magunk is turisztikai attrakcióvá válhatunk.

A világ turizmusiparának az 1960-as évek óta tartó szinte töretlen fejlődését számos tényező igazolja, amelyek közül talán a nemzetközi turistaérkezéseknek a Föld népességéhez viszonyított aránya fejezi ki legmarkánsabban az utazás mint létforma dinamikáját. 1960-ban megközelítőleg 3 milliárd ember élt a Földön, ekkor a 69,3 milliós nemzetközi turistaérkezés a világnépesség 2,3%-át tette ki, 2016-ban, amikor már 7,5 milliárd volt a világ lélekszáma, a 1235 milliónyi nemzetközi turistaérkezés 16,5%-ra emelte az érintettség mutatót. Egyszerűbben megfogalmazva: 1960-ban minden 44., 2016-ban pedig már minden 6. ember nemzetközi turista volt. Annak ellenére, hogy az érintettség mutató hipotetikus, mivel egyes országok állampolgárai elvétve, másoké gyakrabban lépik át a határt, szemléle-

² A nemzetközi turizmusstatisztikában azokat az utazókat regisztrálják turistaként, akik – a határt átlépve – legalább egy éjszakát eltöltenek egy másik állam területén, függetlenül a szállásuk sajátosságaitól.

³ UNWTO: United Nations World Tourism Organisation; Turisztikai Világszervezet, székhelye Madrid.

⁴ Airbnb: USA-beli startup vállalkozás, San Franciscóban alapították, magánszállások (lakások, üdülők) online értékesítésével foglalkozik, gyakorlatilag az egykori IBUSZ-lakások szisztémájához hasonló, digitalizált fizetővendéglátás.

tesen jelzi az utazások népességrobbanásnál is erőteljesebb bővülését. A turizmus létforma, az utazás pedig a modern élet része, nem könnyű a földkerekség mintegy 7,5 milliárdos népességének legkülönbözőbb motivációjú mobilitását a gyakorlatban megkülönböztetni.

Ha az év bármely időszakában pillanatfelvételt készítenénk az utazásban egyazon helyen részt vevőkről, egymás mellett találnánk a tartós munkavállalási szándékkal útra kelőt; a már külföldön dolgozót, de épp az otthon élő rokonait meglátogatót; a zord északról a kellemesebb klímájú délre tartó nyugdíjast; az egynapos bevásárlóturistát; az utazását üzletinek feltüntető szexturistát, és napestig sorolhatnánk a nemzetközi mobilitás mindazon érintettjeit, akik utazásuk során a konvencionális turizmustól eltérő motivációval és fogyasztási magatartással rendelkeznek, továbbá az igénybe vett (illetve nem vett) szolgáltatások köre alapján a turizmus és a migráció határmezsgyéjére helyezendők. A fentiekre figyelemmel a hadtudomány által a második világháború leírására használt totális háború kifejezés analógiájára alkalmazható a totális turizmus fogalma, amelyben: 1. a teljes földfelszín (510 millió km²) turisztikai desztinációként értelmezhetjük; 2. a népesség legnagyobb része utazóként vagy a fogadó területek lakosságaként érintett az áramlásokban; 3. az államok, az önkormányzatok, az integrációk, de az egyének is töreksenek az erőforrásaik minél jelentősebb hányadát a turizmusban való hasznosulásra fordítani. A turizmus fejlődéstörténetének jelen korszakát jellemző totális turizmus egyrészt igényli (generálja) a béke fenntartását, másrészt a mindenhol jelen lévő turisták támadási felületet képeznek az agresszorok számára, ezzel potenciális konfliktusforrásként értelmezendők.

1.3. A béke mint turisztikai vonzerő

A háborúk klasszikus paradigmája szerint azokat valamilyen közvetlen kiváltó esemény előzi meg (*casus belli*), és a vesztes fél fegyverletételét követően béke zárja (PERJÉS 1983). Annak ellenére, hogy a béke – az esetek többségében – már nem a katonai, hanem a politikai mezőben kötődik, tartalma és következményei gyakran hadászati vonatkozásúak, a győztes fél területigénye pedig az adott vagy az elkövetkezendő korszak(ok) társadalmának érzékeny veszteséget okoz. Tengerparti vagy hegyvidéki üdülőterületek, gyógyfürdők, múzeumok, közlekedési hálózatok, patinás szállodák, illetve bármilyen, a szabadidő eltöltését szolgáló, a turizmusban hasznosuló kínálati elem békekötés révén másik országhoz való kerülése nem csupán súlyos gazdasági, de mélyreható lelki károk kiváltását is generálja. Az első világháborút lezáró Párizs környéki békeszerződések részeként 1920. június 4-én a Versailles-ban elhelyezkedő Nagy Trianon-kastélyban Magyarországgal megkötött béke(diktátum) aláírásának színhelye, a Cotelleszobor ma szomorú emlékeket idéző turisztikai attrakció. Ugyanakkor lélekemelő vonzerők is kötődnek a trianoni békéhez, közülük a legismertebb a Sopron jelképének számító Tűztorony alatt található, úgynevezett Hűségkapu,⁵ amelyet a magyar országgyűlés adományozott a „leghűségesebb városnak”, miután 1921. december 14–16. között a szavazásra jogosult lakosság többsége úgy döntött, hogy – élve a békeszerződés adta lehetőséggel – a Magyarországhoz való tartozása mellett teszi le a voksát.

⁵ A Hűségkapun elhelyezkedő szoborcsoport a Gellért-hegyen álló Szabadság-szobrot is formáló Kisfaludi Strobl Zsigmond (1884–1975) alkotása.

A világtörténelem számos békekötésének színtere, az az épület, az a helyiség, az az íróasztal, ahol az érintett felek aláírták a véres háborúskodást lezáró békemegállapodást, ma a turizmusban hasznosuló vonzerőként értelmezhető. A konferenciaturizmus piacán ma is jól csengő Párizs (illetve annak környéke) nem csupán az első és a második világháborút lezáró békekötések fellegvára, hanem a francia fővároshoz kötődik az 1763-as, 1783-as, részben a gyarmatok sorsát a világhatalmak között rendező békeszerződés is. 1973-ban Párizsban kötötték a vietnámi háborút lezáró béke (az 1969-ben Woodstockban félmillió közönség előtt lebonyolított ikonikus békefesztivál fontos állomását jelentette a pacifista mozgalom későbbi sikerének). Ha elfogadjuk, hogy „a turizmus a béke iparága”, akkor „Genf a béke fővárosa”, a világ diplomáciájában meghatározó szerepet játszó svájci település az 1949-ben aláírt, a nemzetközi fegyveres konfliktusok humanitárius vonatkozásait szabályozó genfi egyezmény helyszíne. A 20. század második felében született békemegállapodások egyik legismertebb helyszíne az USA elnökeinek vidéki rezidenciájaként is szolgáló Camp David-i üdülő, ahol 1978-ban a háborús konfliktusban álló izraeli és egyiptomi elnök megállapodott az egy évvel később Washingtonban (1979) megkötött, azóta is tartósnak bizonyuló béke feltételeiről (az esemény jelentőségét, a helyszín értékét növelte, hogy a Camp David-i megállapodás Nobel-békedíjat hozott az aláíró feleknek).

A világ egyik legismertebb és talán legveszélyesebb demilitarizált övezete egy máig meg nem született békéhez kötődik. Az Észak- és Dél-Korea között 1950-ben kirobbant és 1953-ban egy fegyverszüneti megállapodással zárult háború több mint fél évszázada borzolja a kedélyeket, és tartja rettegésben a Koreai-félszigeten, illetve annak környezetében élőket. A fegyverszüneti megállapodás értelmében az északi szélesség 38. foka jelenti a két ország határát, amelynek mentén kizárólag határvédelmi feladatokat látnak el, katonai erőket nem vonultatnak fel. A két ország közötti párbeszédet fizikailag biztosító Panmindzson „határátkelőhely” egyben az Észak- és Dél-Korea közötti hivatalos egyeztetések színtere, pontosan a határvonalon húzódó, kékre festett katonai barakkok (pavilonok) a békétlenség szimbólumai, a bennük elhelyezett tárgyalóasztal egyik fele – elvileg – észak-, a másik dél-koreai területre esik. Panmindzson mindkét irányból megközelíthető turisztikai vonzerő, azonban a látogatásnak nagyon szigorú szabályai vannak.⁶

2. Csatatérturizmus

2.1. Virágos rétek, tajtékozó habok

A világtörténelem nevezetes csatáinak színhelyén ma legfeljebb egy emléktábla, emlékmű, esetleg egy látogatóközpont jelenti a vonzerő fizikai megtestesülését, az ütközetek tárgyi emlékeinek többsége megsemmisült, a relikviák leginkább a pusztító idő áldozatául estek. Legnagyobb eséllyel a fegyverek és a legkülönbözőbb hadászati eszközök éltek túl a történelem viharát, amelyek a régészeti feltárások során vagy különféle gyűjteményekből kerültek elő, és ma egy-egy múzeum becses darabjainak számítanak. A világtörténelmi fordulópontokat jelentő csaták feltételezett helyszínét napjainkban turisták tömegei keresik fel, de az élményhez alapvetően nem a helyszínen látottak, hanem az iskolában elsajá-

⁶ Elérhető: www.koreadmztour.com/; www.tourdmz.com/; www.panmunjomtour.com/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 03.)

tított, az olvasmányok és filmek, különböző médiafelületek által elmélyített ismeretek, illetve az idegenvezető vagy a helyszínen elérhető információforrások járulnak hozzá (FRANCH–IRIMIÁS–BUFFA 2017). Gyakorlatilag anélkül kell átérezni, felidézni a hely történelmi jelentőségét, hogy ezt bármilyen autentikus vizuális élményapparátus képes lenne érdemben segíteni (IRIMIÁS–VOLO 2018). Ahogyan a görögországi Marathón, úgy a belgiumi Waterloo is csak egy rendezett rét, amelynek vonzereje történelmi szerepének megélésében rejlik. Egy csatatér turisztikai attrakcióná válását befolyásolhatja a nemzeti emlékezetpolitika is, a dicsőséges győzelem vagy a szégyenletes vereség, valamint a következmények hangsúlyozása, illetve elhallgatása determinálja a turisztikai keresletet.⁷ A magyar hadtörténettel kapcsolatos emlékezetpolitika sajátossága, hogy számos csatatér (például Rigómező) az országhatárokon túl fekszik, így azok turisztikai menedzsmentjére szerény befolyás gyakorolható (HORVÁTH 2018). A szárazföldi csatákhoz képest sokkal nehezebb helyzetben vannak a tengeri ütközetek helyszínei, mert ott a hely vízen történő megjelölése, érdekessé tétele igen jelentős kihívással szembesíti a turizmusért felelős szervezeteket (Szalamisz, Lepanto, Trafalgar).

2.2. Várak, erődök, falak

1. kép

Belgrád (Nándorfehérvár) vára: az egykori dicsőséges győzelem ma a világhírű szerb kosárlabdacsapat utánpótlását szolgáló felkészülés színtere

Forrás: Michalkó Gábor felvétele

⁷ A magyar Országgyűlés 2011-ben törvényt alkotott a nemzeti emlékhelyekről, amelyek sorában megtalálhatjuk Mohácsot és Pákozdot.

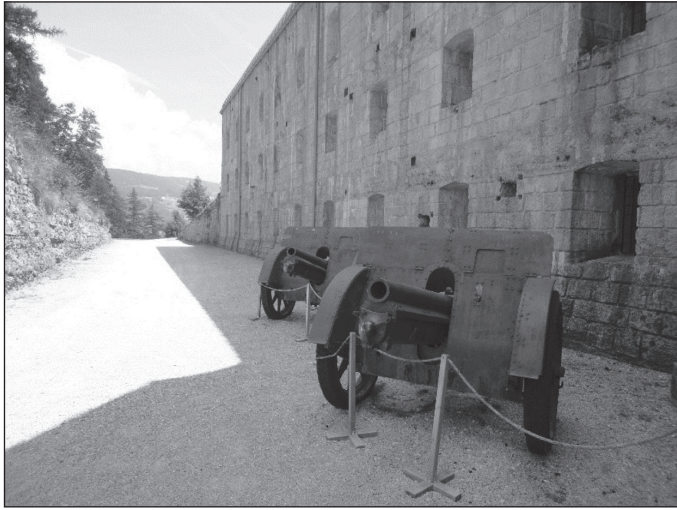
Tekintettel arra, hogy a háborúk paradigmája egészen a 19. századig a meghódítandó, leigázandó térséget szimbolizáló vár elfoglalására készítette a támadókat, azok nemcsak lakó-, hatalmi, hanem védelmi funkciókat is elláttak, kiemelkedő csaták helyszínéül szolgáltak (Eger 1552, Buda 1686). A várak jobbára megsínylették az ütközeteket, egy részük megsemmisült, egy részüket újjá- és/vagy átépítették, tehát a katonai konfliktusban involválódott építmények első számú turisztikai vonzereje a történelmi ütközet felidézése, de ez – a csataterekkel összehasonlítva – fizikai mivoltuknak köszönhetően viszonylag eredményesen menedzselhető (IRIMIÁS 2014a, 2014b).

A kifejezetten hadászati funkcióval bíró erődítmények (erőd, citadella) egyrészt az azokban, illetve környezetükben lefolyt csaták emléke, másrészt építészeti különlegességük, földrajzi (stratégiai) fekvésük miatt váltak a turisztikai kínálat elemeivé. Az Europa Nostra-díjas (1994) komáromi erődrendszer részét képező Öreg- és Újvár az 1848–49-es szabadságharc kiemelkedő ütközetének helyszíne volt. A Budapest világörökségi területének részét képező, a Habsburg-uralom ellen lázadó pesti polgárok elrettentésére Haynau által építtetett Citadella kizárólag a magyar főváros második világháborús ostroma idején vett részt éles katonai hadműveletben. Az USA védelmi minisztériumaként funkcionáló washingtonbeli Pentagon a világ egyik legnagyobb irodaháza, a monumentális katonai létesítmény számos érdekessége turisztikai látványossággá avasztotta az ötszög alakú épületet.

A hadtörténet tanúbizonysága szerint az ellenséges erőkkel szembeni védelem biztosítása önmagában is képes volt olyan monumentális létesítmények megalkotására, mint például az eredetileg katonai felvonulási útvonalnak készült, később a barbároktól óvó római kori *limes* vagy a nomádok betörésének kiküszöbölésére szolgáló nagy fal Kínában. Előblinek szerves része a jelentős turisztikai attrakcióként számotartott Hadrianus fala Észak-Angliában, utóbbi a rohamtempóban fejlődő kínai beutazó turizmus egyik kedvelt célterülete.

2.3. A modern háborúk

A 20. század jelentős fordulatot hozott a háborúskodás természetrajzában, az iparszerűség és a kiterjedtség feltétlenül új elemként jelenik meg, a hadászati technológiában bekövetkezett újítások lenyomataival pedig mind a mai napig szembesülhetnek a téma iránt érdeklődő turisták, az eseményekben gyakran családjuk révén is érintett, másod- vagy harmadgenerációs leszármazottak (RÁNKI 1976; GALÁNTAI 1988). Az idén éppen 100 éve befejeződött első világháború (1914–1918) hozta meg az úgynevezett lövészárók-hadviselést, amely a gyalogság és a tüzérség – a korábbiaknál sokkal korszerűbb és hatékonyabb fegyverek révén – megnövekedett tüzerejének védelmére szolgáló harcárkok, mellvédek és bunkerek együttes alkalmazására épült. A kezdetben hevenyészett harcárkok idővel betonnal megerősített, hosszú-hosszú hónapokon át húzódó kibekkelésre berendezkedett, „komfortos” védelmi állásokká fejlődtek, a föld mélyébe süllyesztett, olykor többemeletes, tábori konyhát, kórházat, kommunikációs eszközöket, irányítási pontot is magukban foglaló bunkerek gyakran eredeti állapotukban őrzik az első nagy világégés szörnyűségeinek emlékét (IRIMIÁS 2013; HORVÁTH 2015; HORVÁTH 2017). Ma Európa-szerte találkozhatunk az első világháború lövészárók-hadviselésének relikviáit őrző építményekkel, bemutatóterekkel, amelyek közül az észak-olaszországi küzdelmek mementójául szolgálók váltak a térség turizmusának kitüntetett kínálati elemeivé (IRIMIÁS 2015).

2. kép

*Egy magashegységi bunker Olaszország Trentino tartományában:
az értelmetlenség több emelet mély emlékhelye*

Forrás: Michalkó Gábor felvétele

Miközben az első világháború is számos rossz emlékű „leg”-gel írta be magát az emberiség mára gyakran turisztikai attrakcióvá avansált történetébe, addig a második világháborúnak nagyságrendekkel sikerült ezt túlszárnyalnia. A „verduni vérszivattyúként” elhíresült verduni csata (1916) a döbbenetes volumenű emberáldozatokon túl olyan mértékű környezetszennyezést is okozott, hogy az érintett észak-franciaországi térséget (vörös zóna) ma is elzárva tartják a kíváncsiskodók elől. A második világháború, de talán a világtörténelem legvéresebb ütközete Sztálingrádban (Volgográd) zajlott, ahol az 1942/1943-as, 199 napig tartó ádáz küzdelemben és annak következtében – egyes becslések szerint – akár 2 millióan is hősi halált halhattak. A „Hős Város” címet viselő település a totális háború szimbólumává vált, a csata emlékét a *Mamajev Kurgán* parkban emelt gigantikus szoboralkotás őrzi. A tudomány „melléktermékei” 1915-ben a belgiumi ypres-i csatában (mustárgáz), 1945-ben pedig Hirosimában és Nagaszakiban (atombomba) mutatták meg – talán örök tanulsággal –, hogy mi az, amivel soha többé nem kíván szembesülni az emberiség. Mindkét város első számú turisztikai vonzereje a háborúk legrosszabb következményeinek felidézése.

3. Háborús örökségvédelem, emlékezetpolitika

3.1. Az ismeretlen katona sírja

Az ismeretlen katona sírja számos helyen a háborúk harcoló áldozatainak ikonikus emlékhelye, az adott desztináció vezető turisztikai attrakcióinak egyike, egy olyan nagy becsben tartott pont, ahol a legtöbb esetben ténylegesen egy harctéren elesett, azonosítatlan katona

nyugszik, és amelynek esztétikai kivitelezése (monumentalitása), gondozása (örökmécses), őrzése (örségváltás), a vele kapcsolatos legendák és mítoszok felkeltik a turisták érdeklődését. Az ismeretlen katona sírjának felkeresése több országban is a nemzetközi diplomácia protokolljának része, így állam- és kormányfői látogatások alkalmával kiemelt figyelem övezi ezeket az emlékhelyeket. Budapesten a Hősök terén, Moszkvában a Kreml oldalában, Párizsban a Diadalív alatt tiszteleghetnek a turisták a hősök emlékezete előtt (ezek kedvelt esküvői fényképezkedési helyszínek is, ami élménybővítő hatású). Az ismeretlen katona sírjához hasonlóan, vagy Washington (Arlington⁸) esetében éppen azzal közös területen a katonai temetők is a turisták érdeklődésének homlokterében állnak. A temetők misztikus világa, az általuk árasztott nyugalom és sajátos szépség amúgy is vonzza a bel- és külföldi látogatókat (PÉCSEK 2015), a háborúban elesettek végső nyughelye, a katonás rendezettségben álló síremlékek esztétikuma turisztikai attrakcióvá teszi a tragikus sors lenyomatait. Magyarország hadi vonatkozású sírkertjei közül talán a Solymár határában található brit katonai temető az egyik legattraktívabb, amelyet 1984-ben maga a brit miniszterelnök, Margaret Thatcher is meglátogatott.⁹

A háborúk emlékezetét őrző, prezentáló és interpretáló helyszínek (emlékhelyek) és létesítmények (múzeumok, látogatóközpontok) egyik kihívása, hogy miként találják meg az egyensúlyt a hadviselés értékeivel (erő, hősiesség, bátorság, bajtársiasság, önfeláldozás, honvédelem stb.) és borzalmaival (gyilkolás, halál, éhség, pusztulás, otthontalanság stb.) történő szembesítés során (ERÖSS–GALAMBOS–MICHALKÓ 2017). A kiállított fegyverek, harcjárművek minél modernebbnek, minél pusztítóbbnak tűnnek, annál érdekesebbek, de talán annál hitelesebben is tudatosítják a látogatókban, hogy ezeket nem kellene más népek, nemzetek vagy éppen honfitársaik ellen fordítani. Az installációkra építő emlékezeti helyek egyrészt képesek reprodukálni, másrészt az adott közösség (vagy éppen a hatalom) értékeit is közvetítő konstrukciókat létrehozni (ERÖSS 2016). A világ hadtörténeti múzeumainak többsége a hadászati eszközök bemutatására vállalkozik, az azokhoz kötődő borzalmak, az általuk végzett pusztítás következményei ritkán kerülnek terítékre. A Hirosimában található Béke Emlékmúzeum már nevében is kifejezi azt a koncepciót, amellyel a kurátorok a háborúval kapcsolatos kollektív memóriát (a rossz emlékeket) óhajtják ébren tartani.

3.2. Intézményesített örökségvédelem

A háborús múlt felidézésére alkalmas emlékhelyek megőrzését, turisztikai attrakcióvá válását segíti elő a legkülönbözőbb nemzetközi és hazai örökségvédelmi programokba történő bevonásuk (1. táblázat). Az UNESCO világörökségi listáján¹⁰ található 1073 helyszín közül tucatnyi a kifejezetten katonai vonatkozású építmény, jellemző módon a turisták érdeklődésének homlokterében álló impozáns erőd, de közöttük találjuk Filippi (Philippi) romterületét is, ahol a Kr. e. 42-ben lezajlott csaták miliójét élhetik át az ókor iránt fogékony látogatók. A vi-

⁸ Az Arlingtoni Nemzeti Temető a kultikussá vált *Hair* című, részben a vietnámi háború ellen tiltakozó musicalfilm zárójelenetének egyik lélektanilag meghatározó helyszíne, többek között filmturisztikai zarándokhely.

⁹ Elérhető: www.margarethatcher.org/archive/1984hungary.asp (A letöltés ideje: 2018. 04. 19.)

¹⁰ Elérhető: <https://whc.unesco.org/en/list> (A letöltés ideje: 2018. 04. 17.)

lágörökségi attrakciók egy különleges csoportját képezik a határon átnyúló (fizikai kontaktusban egymással nem feltétlenül lévő) helyszínek, a „Római Birodalom határa” elnevezésű, egykor mintegy 5000 kilométer hosszúságú védelmi vonal maradványai ma Németországban és az Egyesült Királyságban reprezentálják a nemzetek feletti értékmegőrzést.

1. táblázat

A háborúval kapcsolatos jelentősebb világörökségek helyszínei és a cím elnyerésének éve

Megnevezése	Ország	Év
National History Park – Citadel, Sans Souci, Ramiers	Haiti	1982
The Great Wall	Kína	1987
Frontiers of the Roman Empire	Németország, Egyesült Királyság	1987
Fortress of Suomenlinna	Finnország	1991
Hwaseong Fortress	Dél-Korea	1997
Brimstone Hill Fortress National Park	Saint Kitts és Nevis	1999
Masada	Izrael	2001
Bisotun	Irán	2006
Fortifications of Vauban	Franciaország	2008
Erbil Citadel	Irak	2014
Archaeological Site of Philippi	Görögország	2016

Forrás: <https://whc.unesco.org> (A letöltés ideje: 2018. 04. 17.)

Magyarországon a kulturális örökségvédelem részeként kiemelt állami figyelem övezi a nemzeti és a történelmi emlékhelyeket, az előbbi csoportba történő besorolás az Országgyűlés,¹¹ utóbbiba a kormány¹² hatásköre. A 17 nemzeti emlékhely közül a Mohácsi Nemzeti Emlékhely, a Katonai Emlékpark Pákozd, az egri vár, a szigetvári vár elnevezésűek a magyar történelem sorsfordító csatáihoz kötődnek, és kivétel nélkül az érintett turisztikai desztináció releváns vonzerői közé tartoznak. Nem meglepő, hogy Magyarország 49 történelmi emlékhelye közül szintén jelentős számban vannak katonai vonatkozásúak: várak, erődök (Drégelypalánk, Győr, Gyula, Komárom, Kőszeg, Miskolc–Diósgyőr, Sárospatak, Sárvár, Visegrád), laktanyák (Ludovika Akadémia – Budapest, huszár- és páncélos laktanya – Cegléd, hajdúkerületi székház – Hajdúböszörmény, jászkun kerületi székház – Jászberény, a határőrlaktanya előtti tér – Mosonmagyaróvár), csatahelyszínek (Corvin köz – Budapest, muhi csata emlékműve – Muhi) és emlékművek (Hétkápolna és honvédelemlékmű – Vác).

3.3. A borzalom folklorizációja

Miközben a háborúk indokai között számos, a nemzettudatot erősítő, a haza védelmének fontosságát kiemelő, a hősiesség küzdelmet példaként állító patetikus magyarázattal találkozhatunk, a különböző volumenű emberáldozatokkal párosuló hadműveletek, a materiális

¹¹ 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről.

¹² 303/2011. (XII. 23.) Korm. rendelet a történelmi emlékhelyekről.

javak megsemmisülése és minden más, a háborúskodással együtt járó veszteség az egyén és a társadalom szintjén egyaránt nehezen feldolgozható, gyakran traumás fájdalommal párosul. Az elesettek gyermekei, unokái emlékeznek, a meg nem született gyermekek és unokák helyett pedig a társadalom emlékezik, de idővel kopik a tragikus eseményekben való érintettségéből fakadó fájdalom felidézése, és a kollektív emlékezés veszi át a terepet. A fájdalom enyhül, de a borzalom akkor is borzalom marad, ha azt egy emlékoszlop, egy sírhely, egy múzeum vagy éppen egy rendezvény testesíti meg, amíg a háborúk nem vesznek a történelem szépítő süllyesztőjébe, és nem válnak tragédiából tananyaggá redukálódó históriává, addig az emlékezetpolitika kánonjának szerves részeként kezelik azokat. Amíg az éppen száz éve (1918) befejeződött első világháború borzalmai még intő mementóként lebegnek az érintett országok felett, addig a 19. század csatáira már játékos formában, a folklorisztikus elemekre koncentrálnak emlékezünk. Se szeri, se száma az olyan katonai hagyományőrző rendezvényeknek, amelyek valamely történelmi kor egy-egy jeles csatájának „újrajátszására” vállalkoznak. A Magyar Huszár és Katonai Hagyományőrző Szövetség a komáromi monostori erődben eleveníti fel évről évre a második világháború katonai örökségét, de ugyancsak a világörökségi címre pályázó helyszín szolgál otthonául az 1848–49-es hadiesemények csatarekonstrukciójára és a huszárélet szépségeinek bemutatására. Az USA-beli *Little Bighorn Battlefield* Nemzeti Park menedzsmentje is él az indiánokkal 1876-ban megvívott csata felelevenítésének lehetőségével, a többszörös túlerőben lévő amerikai lovasezred által elvesztett ütközet egyes epizódjainak turisztikai attrakcióvá avanszálása a háború borzalmainak folklorizációjával párosul. A katonai hadműveletekkel együtt járó halál relativizálása, a küzdelem céljainak patetizálása, a katonaélet „szépségeinek” előtérbe kerülése számos, a háború turisztikai kapcsolódását megtestesítő téma kapcsán etikai kérdéseket vet fel. Például azon a homokos normandiai tengerparton gondtalanul élvezni a nyaralás minden örömét, ahol 1944. június 6-án szövetséges katonák ezreit mészárolták le a partraszállást blokkolni igyekvő német katonák, vagy éppen az 1956-os forradalom egyik legádázabb ütközetének helyszínén, a Corvin közben kávézgatni a turizmusmenedzsment morális felelősségének átgondolására ösztönöz.

4. Út a frontra

4.1. Az én frontom

A turizmusipar kibontakozása, nemzetközivé válása és az első világháborúval véget érő boldog békeévek (a századelő) lehetőséget teremtettek arra, hogy az utazás egyrészt a szabadidő eltöltésének részeként, másrészt a dinamikusan fejlődő közlekedési hálózatok fogyasztásának manifesztációjaként, harmadrészt a világ felfedezésének, megismerésének szolgálatában – ha nem is a mindennapi – mégis az élet részévé vált. Az első világháborúban részt vevő katonák számára a front megközelítése, az odautazás, a környék sajátos megismerése a halál árnyékában szerzett tapasztalatgyűjtés kitörölhetetlen élményként jelentkezett (többségük ekkor ült életében először vonaton vagy hajón). Különösen az USA hadba lépését követően Európába érkező amerikai katonák számára bírtak elsőprő relevanciával az öreg kontinensen szerzett élmények, amelyeket a békekötéseket követően egy nyugodtabb időszakban is át kívánták élni, nosztalgiaiával töltve, gyakran a családjukkal, barátaikkal tértek

vissza a lövészárkokban történt szörnyűségek helyszíneire. A második világháború lezárásával fokozottabban érvényesült ez a jelenség, mivel a közlekedési technológia fejlődése már gyorsabb és komfortosabb utazásokra adott alkalmat, továbbá a szolgáltatások a társadalom egyre szélesedő rétegei számára váltak elérhetővé. Vietnámban teljes iparág épült ki arra, hogy a vietnámi háborúban (1965–1973) részt vett, nosztalgizálni vágyó amerikai veteránoknak turisztikai szolgáltatásokat nyújtsanak. A frontra való visszatérés problémakörének sajátos aspektusa a háború során létrejött interkulturális, interetnikus kapcsolatok (frontbarátságok) ápolása, amelynek talán legmagasabb szintje a küzdelem alatt így vagy úgy szárba szökkenett szerelemre épített házasságok és az ezekből fakadó VFR-turizmus.¹³

Egy fegyveres konfliktusban való részvétel – függetlenül attól, hogy az jó vagy rossz célokat szolgált, a támadók vagy a védekezők oldalán harcoltak – kivétel nélkül életre szóló megrázkódtatást jelent az érintetteknek. Ugyan a borzalmakkal párosuló emlékek az évek, évtizedek során tompulnak, átértelmeződnek vagy akár meg is szépülnek, a túlélők vagy a hősi halált haltak leszármazottjai, emléküik ápolói közösségbe szerveződve igyekeznek a történeteket soha el nem felejthetővé tenni. A szervezett veterántalálkozók, bajtársi összejövetelek, a háború hordozta értékek megőrzésére, felelevenítésére hivatott programok az úgynevezett traumaközösség egyben tartását szolgálják (IRIMIÁS 2016). A Nagy Háború Kutatásáért Közhasznú Alapítvány a MÁV-val együttműködve évek óta elindítja a nagy népszerűségnek örvendő Isonzó expresszt,¹⁴ amellyel az érdeklődők Ausztrián keresztül utazva érik el a Szlovéniához, illetve Olaszországhoz tartozó első világháborús emlékhelyeket. A Hazajáró Honismereti és Turista Egylet aktív szerepet vállal a második világháborúban részt vett székely határvadászok hősies helytállásának emlékére szervezett utazások lebonyolításában, amelynek során a fegyveres küzdelem veteránjainak (hozzátartozóiknak) visszaemlékezései színesítik a programot.

4.2. A katonai diplomácia frontján

A kormányok nemzetközi kapcsolattartásának egyik különleges szegmense a katonai diplomácia, amelynek keretében nem csupán a honvédelmi tárca különböző beosztású civil tisztviselői, hanem magának a hadseregnek a tisztjei is utaznak. A honvédelmet szolgáló hivatásturizmus a stratégiai vonatkozású egyeztetésektől a közös hadgyakorlatok előkészítésén a hadászati technológia kölcsönös megismerésén át egészen az ünnepségeken való részvételig terjedő, rendkívül széles és színes skálán mozog. Az utazások részleteit azok célja és jellege szerint különböző mértékben igyekeznek a nyilvánosságtól távol tartani, ezzel is fokozva a katonai diplomáciát övező misztikumot.

A katonai diplomácia sajátos területe az ENSZ különböző békefenntartó misszióiban való részvétel. Az 1945-ben létrejött, elsősorban a nemzetközi béke fenntartására hivatott, közel 200 tagállamot a soraiban számláló szervezet a világ legkülönbözőbb pontjain 1948-tól látja el az egymással konfliktusban álló felek között létrejött fegyverszüneti megállapodások betartatását. A béke megőrzését fegyverrel kikényszerítő (ellenőrző) katonai alakulatok

¹³ VFR: visiting friends and relatives (rokonok, barátok meglátogatása motiválta utazások).

¹⁴ Elérhető: www.isonzoexpressz.hu/ (A letöltés ideje: 2018. 04. 20.)

mobilitása ugyan a turizmus fogalmi keretein kívül esik, azonban egyrészt a szolgálat le- töltése utáni szabadidő-eltöltés a helyi turisztikai kínálat fogyasztásával párosul, másrészt az adott desztinációba immáron turistaként való visszatérés lehetőségét hordozza magában. Az ENSZ békefenntartó misszióiban nem csupán hivatásos katonák, hanem civil önkéntesek is közreműködnek, akiknek illetén tevékenysége az önkéntesturizmus égisze alá tartozik. A téma farvizén tárgyalandó a békeidőben tartósan külföldön állomásozó hadseregek tiszt- jeinek, illetve a velük élő családtagjaik időről időre bekövetkező hazautazásával és a meglá- togatásukra érkezőkkel kapcsolatos szabadidős turizmus szerepének értékelése.

A katonák tanulási célú mobilitása a kiképzésük és a folytonos továbbképzésük idősza- kában is megfigyelhető jelenség. Az egyes országok katonai felsőoktatási intézményei között megvalósuló hallgatói mobilitás (lásd katonai Erasmus-program), továbbá a nemzetközi katonai szervezetek által működtetett akadémiákra történő kiutazás (lásd NATO Védelmi Akadémia) és a különféle tanfolyamokon való részvétel (lásd Nemzetközi Biztonságpolitikai Tanfolyam) széles körű lehetőséget biztosít a határokon átívelő, katonai jellegű ismeretszer- zésre. Ezekkel az intézményi lehetőségekkel állnak szoros összefüggésben a nemzetközi katonai tudományos együttműködések, amelynek keretén belül különböző tanácskozások (konferenciák, szimpóziumok, workshopok stb.) zajlanak. Ezek az utazások részben vagy egészben az adott desztináció turisztikai infra- és szuprastruktúráját hasznosítják.

4.3. A háború- és katasztrófaturizmus

Egyre népszerűbb a katasztrófaturizmus

Vannak háborús turisták, akik saját országuk területéről álmélkodhatnak a szomszédban folyó élet-halál harc keltette tűzijátékon. „Néha olyan közel zajlik a csata, hogy hallani a hangokat, és látni a katonákat is. Ilyenkor kivisszük a turistákat egy mérföldre a határtól, és ott költhetik el a va- csorájukat. Eközben azt mondjuk nekik, hogy az Al-Kaida is lát titeket. Ettől megőrülnek” – idézi a The Atlantic Kobi Maromot, az izraeli hadsereg leszerelt ezredesét, aki átnyergelt a turizmusra. Most érdeklődőket visz a Golán-fennsíkra, a szíriai határ mellé, ahonnan remek panoráma nyílik a szír El-Kuneitra városra, benne pedig az elkeseredett vérontásra. Az idegenvezető szerint akkor szabályos túlekedés volt a legjobb kilátóhelyekért, amikor híre ment, hogy az Aszad-ellenes lázadók elfoglaltak egy határátkelőt, ahol korábban humanitárius segélyek jutottak be Szíriába Izrael felől. A tömeg persze arra várt, hogy a kormányerők majd visszafoglalják a stratégiai pontot, és nem is kellett csalatkozniuk: nagy látványosság volt a tankok és a tüzérségi ágyúk sortüze. „A látogatók számára mindez érdekesség – tartja Marom. – Úgy érzik, hogy részesei lettek. Hazamehetnek, és elmondhatják a barátaiknak, hogy voltak a határnál, láttak egy csatát.”

Részlet Molnár Csaba *Egyre népszerűbb a katasztrófaturizmus* című írásából

Elérhető: <https://mno.hu/hetvegimagazin/egyre-nepszerubb-a-katasztrofaturizmus-1365253>

(A letöltés ideje: 2018. 04. 19.)

A második világháborút követő évtizedek viszonylagosan tartós békéje megteremtette és fel- erősítette a hadviselés iránti virtuális érdeklődést, amely egyfelől a nyomtatott médiában ka- tonai témájú szakkönyvek, regények, színes magazinok formájában, másfelől az elektronikus felületeken képes tudósításokban, filmekben, számítógépes játékokban található kielégülést. Mindezen források közös tulajdonsága, hogy a tényleges kockázat átélésére nem kínálnak

lehetőséget, az olvasó, a néző vagy a játékos biztonságát semmi sem veszélyezteti. A háború borzalmainak testközelből való megtapasztalására vágyók, a médiamunkások, a kalandkeresők („tök jó buli, majd posztolom a Facebookon, és akkor majd leesik a haverok álla...”), vagy magukat az adott fegyveres konfliktus céljai iránt elkötelezettnek érzők a turizmus által hasznosított közlekedési hálózatokat, szálláshelyeket és a vendéglátóipari egységeket igénybe véve kerülnek közel a frontvonalhoz vagy az oda vezető utat fenntartó hátszínhez.

Az arab–izraeli konfliktus meglehetősen hosszú ideje biztosít muníciót a valós katonai konfliktusokat átélni óhajtó „katasztrófaturisták” számára. Formális és informális túrák kínálják a háborúval együtt járó borzalmak (például menekülttáborok) megszemlélésének lehetőségét. A pusztítás tárgyi kultúrája gyakran a helyi szuvenírpar kínálatának részévé válik, például a délszláv háborúból visszamaradt töltényhüvelyekből készített golyóstoll a bosznia-hercegovinai főváros, Szarajevó ajándéktárgyüzleteiben ma is könnyen beszerezhető termék, de a posztszovjet országok használcikk-piacain szinte kivétel nélkül találkozhatunk az egykori Varsói Szerződés hadseregeinek relikviáival. A különféle helyi, regionális háborúk vagy éppen a francia idegenlégió toborzóirodái nem kevés fiatalt csábítanak hadviselésre, de legalábbis a kiképzésben való részvételre, ez esetben is az odautazás révén kerül a turizmus a hadviselés árnyékába.

Felhasznált irodalom

- BUTLER, Richard – SUNTIKUL, Wantanee eds. (2013): *Tourism and War*. London, Routledge.
DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203107706>
- D'AMORE, Louis (1988): Tourism – The World's Peace Industry. *Journal of Travel Research*, Vol. 27, No. 1. 35–40. DOI: <https://doi.org/10.1177/004728758802700107>
- ERŐSS, Ágnes (2016): “In memory of victims”: Monument and counter-monument in Liberty Square, Budapest. *Hungarian Geographical Bulletin*, 65. évf. 3. sz. 237–254. DOI: <https://doi.org/10.15201/hungeobull.65.3.3>
- ERŐSS Ágnes – GALAMBOS István – MICHALKÓ Gábor (2017): Emlékhely-transzformáció: a pátosz és a mindennapiság ciklikus dichotómiája a Corvin közben. In RÉGI Tamás – RÁTZ Tamara – MICHALKÓ Gábor szerk.: *Turizmus és transzformáció*. Budapest, Kodolányi János Főiskola. 150–163.
- FRANCH, Mariangela – IRIMIÁS, Anna – BUFFA, Federica (2017): Place identity and war heritage: managerial challenges in tourism development in Trentino and Alto Adige/Südtirol. *Place Branding and Public Diplomacy*, Vol. 13, No. 2. 119–135. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41254-016-0019-5>
- GALÁNTAI József (1988): *Az első világháború*. Budapest, Gondolat.
- HORVÁTH Alpár (2015): A bunkerturizmus lehetőségei Gyergyóban – Értelmezési keretek. *Gyergyói Szemle*, 1. évf. 1. sz. 53–62.
- HORVÁTH Alpár (2017): A bunkerek üzenete: a hadszínterek öröksége és a nemzeti identitás-turizmus kihívásai. In RÉGI Tamás – RÁTZ Tamara – MICHALKÓ Gábor szerk.: *Turizmus és transzformáció*. Budapest, Kodolányi János Főiskola. 53–77.
- HORVÁTH Alpár (2018): Határhelyzetek és kulturális törésvonalak a turizmus szolgálatában. Gondolatok a szépvízi történeti kiállítás koncepciójához. In NAGY József szerk.: *A határvédelem évszázadai Székelyföldön. Csíkszék és a Gyimesek vidéke*. Szépvíz, Szépvízért Egyesület. 334–355.
- IRIMIÁS Anna (2013): A katonai emlékhelyek turisztikai potenciáljának vizsgálata Észak-Olaszországban. *Földrajzi Közlemények*, 137. évf. 2. sz. 153–163.

- IRIMIÁS Anna (2014a): A Nagy Háború örökségének turisztikai menedzselése. In JÁSZBERÉNYI Melinda szerk.: *A kulturális turizmus sokszínűsége*. Budapest, Nemzeti Közszerzői és Tankönyvkiadó. 173–187.
- IRIMIÁS, Anna (2014b): The Great War heritage site management in Trentino, northern Italy. *Journal of Heritage Tourism*, Vol. 9, No. 4. 317–331. DOI: <https://doi.org/10.1080/1743873X.2014.908886>
- IRIMIÁS Anna (2015): „Téli háború az örök jég honában”. Az első világháború magashegyi emlékeinek magyar vonatkozásai. *Átjáró*, 5. évf. 2. sz. 65–78.
- IRIMIÁS Anna (2016): A Bajtársiasság Fesztivál Észak-Olaszországban. A közösségi összetartozás élménye. In JÁSZBERÉNYI Melinda – ZÁTORI Anita – ÁSVÁNYI Katalin szerk.: *Fesztiválturizmus*. Budapest, Akadémiai. 328–335.
- IRIMIÁS, Anna – VOLO, Serena (2018): A netnography of war heritage sites’ online narratives: user-generated content and destination marketing organizations communication at comparison. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, Vol. 12, No. 1. 159–172. DOI: <https://doi.org/10.1108/IJCTHR-07-2017-0079>
- LITVIN, Stephen (1998): Tourism: The World’s Peace Industry? *Journal of Travel Research*, Vol. 37, No. 1. 63–66. DOI: <https://doi.org/10.1177/004728759803700108>
- PÉCSEK Brigitta (2015): City Cemeteries as Cultural Attractions: Towards an Understanding of Foreign Visitors’ Attitude at the National Graveyard in Budapest. *Deturope: Central European Journal of Tourism and Regional Development*, Vol. 7, No. 1. 44–61.
- PERJÉS Géza (1983): *Clausewitz*. Budapest, Magvető.
- RÁNKI György (1976): *A második világháború története*. Budapest, Gondolat.

Németh Kornél

Klímaváltozással összefüggő biztonsági problémák a turizmusban

A klímaváltozással összefüggésben az elmúlt időszakban számos nézet, elképzelés és jövőbeni forgatókönyv látott napvilágot. A témában egyelőre sok kérdés nyitva áll, de jó néhány kutatási eredmény, azokból levonható következtetés megkérdőjelezhetlenné teszi a probléma jelentőségét. Számos hatás már a környezetünkben és az emberek mindennapjaiban is érzékelhető. A turizmus kihívásainak és a turizmusbiztonság kérdéskörének tárgyalásakor ma már elkerülhetetlen a klímaváltozással összefüggő folyamatok, változások és az ezekből eredő, az egyes turisztikai desztinációkat kisebb vagy jelentősebb mértékben érintő hatások, kockázatok, alkalmazkodási lehetőségek vizsgálata. Jelen tanulmány áttekinti az éghajlat és a turizmus kapcsolatát, feltárja és rendszerezi a turizmust érintő klimatikus, időjárási tényezőket, kapcsolódó fogalmakat és összefüggéseket, különös tekintettel a klímaváltozással és annak hatásaival összefüggő kockázatokra, biztonsági problémákra. A tanulmány célkitűzése, hogy kellő tudományos megalapozottsággal, mégis közérthetően tárja az olvasó elé az éghajlati változások turizmusra gyakorolt, eddig megismert és potenciális jövőbeni hatásait.

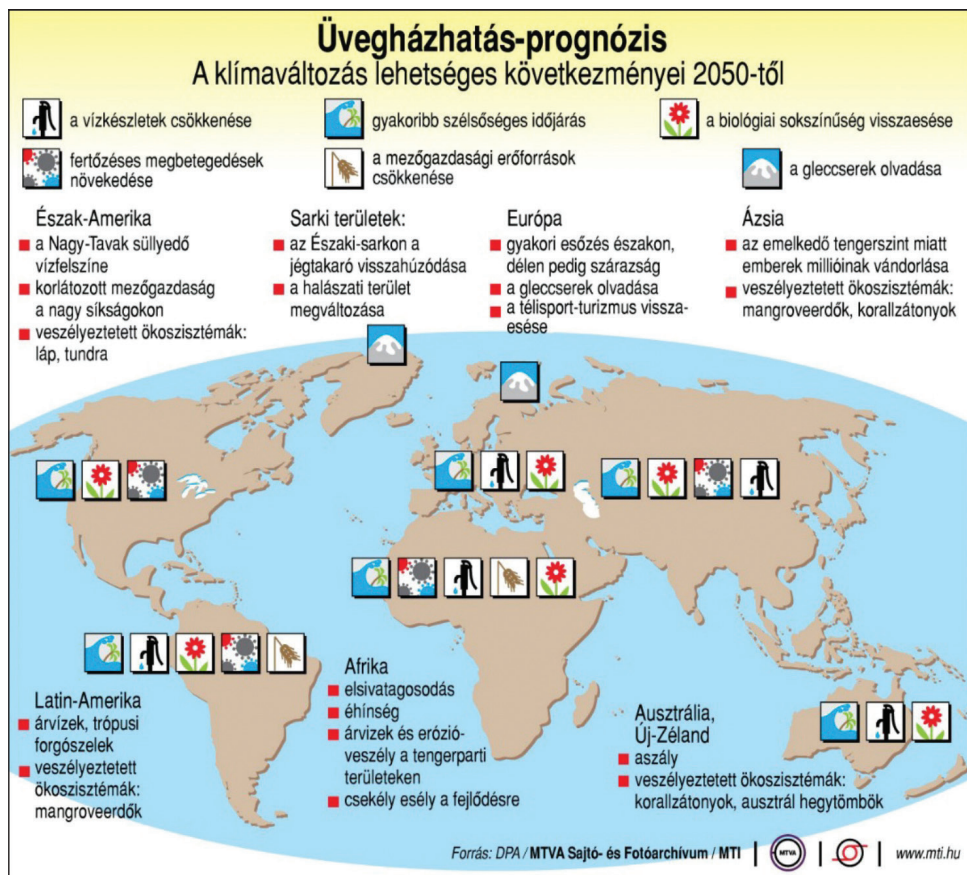
1. Napjaink fenyegetése: a klímaváltozás

Az éghajlatváltozás (vagy klímaváltozás) a Föld klímájának tartós és jelentős mértékű megváltozását jelenti. Ez korunk egyik legjelentősebb globális kihívása, amelynek fő oka az úgynevezett üvegházhatású gázok (ÜHG) légköri mennyiségének jelentős növekedése. Az éghajlat változását eredményezhetik az éghajlati rendszer belső ingadozásai és természetes külső tényezők is (például naptevékenység vagy vulkánkitörések), de a területtel foglalkozó szakmai szervezetek jelentései szerint a jelenlegi éghajlatváltozás elsődleges oka az emberi tevékenység (MFGI 2017; IPCC 2014).

Az utóbbi évtized megfigyelései megerősítették, hogy a levegő és az óceánok hőmérséklete megemelkedett, a hó- és jégrétegek olvadása felgyorsult, és az éghajlat változása globális méreteket öltött. A legtöbb tudományos szakértő véleménye megegyezik abban, hogy a klímaváltozás elsődleges oka a káros anyagok (üvegházgázok, elsősorban a széndioxid) kibocsátásának nagymértékű emelkedése. A radikális változás mindenekelőtt az iparosodásra, a közúti és a tengeri szállítás növekedésére és az urbanizációra vezethető vissza. A nyolcvanas évektől a motorizáció szintjének rohamos emelkedése korábban elképzelhetetlen léptékű szuburbanizációval, a városok robbanásszerű térbeli szétterülésével járt. Hatására tömeges mobilitási igény keletkezett, amit korábban soha nem látott mértékű gépjárműforgalom elégíthet csak ki. Ezáltal ugrásszerűen megnövekedett az urbanizációból

adódó energiapazarlás és szén-dioxid-kibocsátás (BAI et al. 2017; BAJNAI 2016; BAI 2011; MOLNÁR–MOLNÁRNÉ 2015; JÁSZBERÉNYI 2009).

A klímaváltozás hatásterületeinek vizsgálata között kitüntetett szerepet kapnak a mezőgazdaság, az élelmiszer-termelés, a világ élelmiszer-ellátásának biztonsága, az urbanizáció, az egészségügyi, szabadidő-eltöltési, a turisztikai, valamint a migrációs kockázatok. A klímaváltozás már számos esetben és területen napjainkban is érezteti hatását, amely a jelenlegi folyamatokat figyelembe véve 2050-től tovább erősödhet (1. ábra). A prognózisok szerinti változások tovább növelhetik az egyes országok közti gazdasági különbségeket.

1. ábra

Üvegházhatás-prognózis

Forrás: DPA/MTVA Sajtó- és Fotóarchívum/MTI 2017

Nem meglepő módon – az eltérő földrajzi, társadalmi és gazdasági jellemzők okán – Földünk különböző területein az éghajlatváltozás eltérő hatásaival kell számolnunk a jövőben. Az éves átlaghőmérséklet növekszik, a gleccserek olvadnak, az évszakok eltolódnak; egyre gyakoribbá válnak a szélsőségek, az intenzív helyi viharok; a növekvő vízszint pusztítja a partokat, és a part menti élővilág is káros; várhatóan jelentősen csökken a hóval borított

területek aránya; az aszályos időszakok gyakorisága és intenzitása nő; a nyári alacsony csapadékmennyiség és a fokozott párolgás miatt jelentős vízhiány léphet fel egyes területeken.

Az IPCC (2007) negyedik jelentésében foglaltak szerint a klímaváltozás a jövőben nemcsak a természetes közösségeket érinti, majd' minden gazdasági ágazat kihívásokkal fog szembenézni. A legnagyobb kitétséggel a mezőgazdaság néz szembe, de az éghajlatváltozás hatására új hűtési-fűtési szokások jelenhetnek meg, amelyek megváltoztatják az eddig megszokott áramigénycsúcs időbeli eloszlását (tél helyett nyár). Továbbá a közlekedés, a biztosítási piac, a humán egészségügy mellett különösen érintett lesz a turizmus mind a nyári, mind a téli időszakok tekintetében. A mezőgazdaság mellett tehát a turizmus az egyik legfontosabb gazdasági szektor, amelyet az éghajlat erősen befolyásol.

A turisták szegmentálását illetően figyelemre méltó és követendő lehet az a tendencia, amely szerint a fejlett országok fogyasztói körében az utóbbi években nagymértékben megnőtt a környezettudatos fogyasztók száma és a „zöld” termékek, piacok gazdasági jelentősége is (BALOGH et al. 2015). Ezt a turisztikai igényt a legkevésbé fejlett térségek olykor azért nem tudják kielégíteni, mert az itt élők tudása, informáltsága, valamint hajlandósága nem teszi lehetővé a környezetbarát megoldások térhódítását (BAI et al. 2016; PÉTER et al. 2013).

A klímaváltozás hatására Közép- és Kelet-Európában, Magyarországon általában a hőségnapok számának növekedésére, a nyári csapadék csökkenésére és a szélsőséges csapadékeloszlás fokozódására kell számítanunk a következő évszázad során. Ez utóbbi azt jelenti, hogy bizonyos területeken a túl sok víz (árvíz, belvíz) és a túl kevés víz (aszály) akár ugyanazon az éven belül is komoly kihívásokat okozhat. Az árvizek gyakorisága és intenzitása nagy valószínűséggel növekedni fog, és a villámárvizek megszorodása is várható. A szélsőségek, az extrém időjárás tehát gyakoribbá válhat térségünkben. Várhatóan növekszik az özvízszzerű esőzések, orkánerejű viharok, hóviharok, hóhullámok gyakorisága csakúgy, mint a szélsőséges vízállások, az erdőtüzek előfordulása, az aszályos időszakok hossza, és mindennek következményeként csökken a biológiai sokféleség (MFGI 2017; SÜTŐ 2016).

Az éghajlati változásoknak számos turisztikai desztináció ki van téve. A vízparti üdülőturizmus, a téli síturizmus, a városlátogató turizmus, a vízi és horgászturizmus, az ökoturizmus érintettsége vitathatatlan. A klímaváltozás az egyéni – keresleti és kínálati oldali – döntésekre, az ágazat versenyképességére jelentős hatással van. A kapcsolódó tervezési, elemzési, szervezési, döntés-előkészítési és -támogatási folyamatok felértékelődnek. A hazai és a nemzetközi turisztikai szektor érintett szereplőit vizsgálva, ha nem is feltétlenül minden esetben tudatosan, de a klímaváltozással összefüggésben megkezdődött az alkalmazkodás folyamata.

2. A klímaváltozás hatása a turizmusra

2.1. Turisztikai klimatológia, turisztikai klímapotenciál

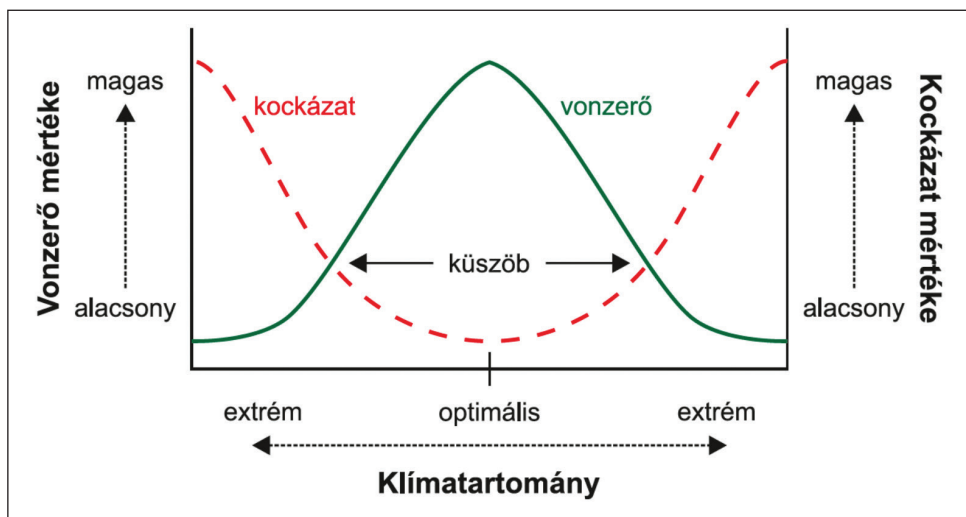
A turisztikai termékek zöme bizonyos időjárási körülményekhez kötődik, megváltozott éghajlati viszonyok között ezek a termékek népszerűségükből sokat veszíthetnek, extrém körülmények között pedig teljes vonzási képességüket is elveszíthetik. Az extrém időjárási viszonyok, így például a nyári közép-európai nagy esőzések és az utánuk következő áradások természetesen azonnali következményekkel járnak egy-egy régió turizmusában,

és az időjárási viszonyok hosszú távú változásai előre kiszámítható hatással is lehetnek a turizmusra. A társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális, demográfiai változások prognosztizálása mellett az időjárási viszonyok előrejelzése is egyre fontosabbá válik a turizmus fejlődési irányainak meghatározásában (BUDAI 2003). Ez a témakör azonban sokszor csak a környezetvédelmi katasztrófák vagy tragikus hírek esetén kerül előtérbe, ilyen esetekben különösen fontossá válik a marketingkommunikáció (KELLER 2017).

Annak ellenére, hogy a turizmus kereslete és kínálata eltérő szinteken kapcsolódik az éghajlathoz, a turizmuskutatásban még ma is viszonylag új (és számos újszerű kihívással megbirkózni kényszerülő) területnek számít a klimatikus és időjárási tényezők turisztikai szerepének vizsgálata. Míg korábban a rendelkezésre álló szakirodalmi források túlnyomó többsége nem elsősorban a turizmus, hanem a klimatológia és a meteorológia oldaláról közelítette meg a kérdést, mára az időjárás, illetve az éghajlat, valamint a turizmus és más szabadidős tevékenységek közötti kapcsolattal a turisztikai klimatológia foglalkozik (DE FREITAS 2003; RÁTZ 2005).

Egy térség turisztikai potenciálját fogadóképességének és fogadókészségének viszonya határozza meg. Fontos tényező a ki nem használt, illetve nem megfelelően hasznosított lehetőségek figyelembevétele ennél a fogalomnál (MICHALKÓ 2011). Az időjárás, ahogyan kedvező, úgy korlátozó tényezőként is hathat a régió turisztikai kínálatára és az iránta mutatózó keresletre. Malota (2013) ráirányítja a figyelmet arra, hogy a kedvezőtlen vagy a megszokottól nagyon eltérő klímát a „kulturális sokk” egyik leglényegesebb elemeként is számontartják.

Egy adott hely klímája, vonzereje és kockázata között az optimálistól a szélsőséges körülményekig terjedően jelentős kapcsolat tárható fel (2. ábra). A turisztikai klímapotenciál az elégedettség és az adott helyen tapasztalható klíma közti kapcsolatot írja le.

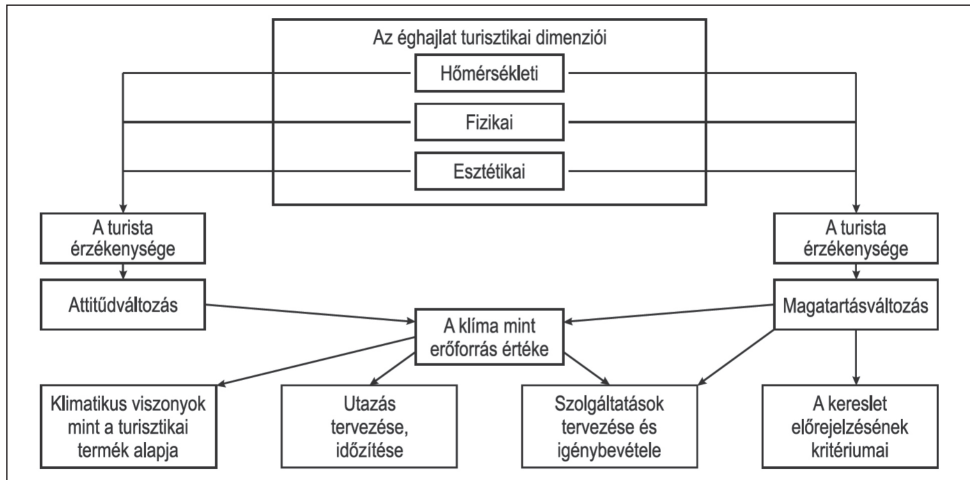
2. ábra

A klíma és a turisztikai potenciál összefüggései

Forrás: PERRY 1997 és DE FREITAS 2003

Az időjárás és az éghajlat tehát a mindennapokban korlátokat és határokat állít fel. A kellemes, extremitásoktól mentes klíma esetén a turista által vállalt kockázat alacsony, és a hely vonzereje ebben az esetben a legmagasabb. Ezzel ellentétben a turista által vállalt (egészségügyi vagy biztonsági) kockázat szélsőséges klimatikus viszonyok esetén a legnagyobb, így az ilyen körülmények korlátozzák a tevékenységeket. A szélsőséges eseteken túl a küszöbértékek vagy tartományok kijelölhetnek optimális éghajlati zónákat is az egyes tevékenységekre (PERRY 1997; DE FREITAS 2003; RUTTY–SCOTT 2014; KOVÁCS 2017).

Az éghajlatváltozáshoz történő alkalmazkodás tehát nélkülözhetetlen annak érdekében, hogy a különböző térségek továbbra is vonzóak, élhetőek maradjanak. A turisztikai klimatológia és a klímapotenciál-indexek, előrejelzések jelentősége a klímaváltozás hatásainak erősödésével, a turisták egyre tudatosabb célpontválasztásával, a célterületek turisták általi előzetes alapos feltérképezésével fokozódik. Az időjárás miatt (potenciálisan) bekövetkező keresleti változások forgatókönyv(ek) készítését és beavatkozási pontok feltárását igénylik az egyes turisztikai desztinációkban, amelyek hiányában a turisztikai ágazatot váratlan hatások érhetik.

3. ábra

A klíma és a turizmus komplex kapcsolatrendszere

Forrás: DE FREITAS – SCOTT – McBOYLE 2004

2.2. A klíma és a turizmus komplex kapcsolatrendszere

Bár a turista döntése általában összetett információelemzési és -értékelési folyamat eredménye, a szabadidős turizmus bizonyos szegmenseiben – különösen a belföldi utazások területén – az utazás bekövetkeztét és célját meghatározhatják olyan „last minute” tényezők, mint például a pillanatnyi időjárás vagy az elkövetkező néhány napra vonatkozó meteorológiai előrejelzés. A klíma mint külső tényező globális változása alapvetően átalakíthatja a nemzetközi turisztikai piac keresleti és kínálati jellemzőit (HUYBERS 2003; BUDAI 2003; RÁTZ 2005). Ahogy a klímaindexek kapcsán már említettük, a komplex turisztikai

értékelésekhez nem elegendők pusztán a termikus elemek. Egy-egy célterületen kialakuló közérzetre és elégedettségre ugyanis nemcsak a hőérzettel összefüggő termikus klímadatok, hanem azok fizikai és esztétikai megnyilvánulásai is jelentős hatással lehetnek (MANSFELD et al. 2007; DE FREITAS – SCOTT – McBOYLE 2008; MORENO–AMELUNG 2009). A 3. ábra kiválóan szemlélteti a klíma és a turizmus komplex kapcsolatrendszerét.

Az éghajlati tényezőket és azt, hogy ezeknek milyen jelentőségük és hatásuk lehet a turistákra és tevékenységeikre, Hódos (2014) és Kovács (2017) az alábbiak szerint összegezte.

- A fizikai tényezők (például szél, eső, hó, jég, UV-sugárzás, vihar) mechanikai hatásukon keresztül közvetve vagy közvetlenül befolyásolják az egyének kényelmét és elégedettségét. Hatásuk legfőképpen a különféle tervezett tevékenységek korlátozásában jelenik meg, és kapcsolatban van bizonyos speciális időjárás körülményekkel, mint például eső vagy erős szél, amelyek közvetlenül vagy közvetetten befolyásolják egy személy elégedettségét, bosszúságot okozhatnak. Idetartoznak például a különböző csapadékfajták vagy a szél fizikai hatása.
- A hőmérsékleti tényezők hatását több változó alakítja, ez a mutató a levegő hőmérsékletének, a szélnek, a napsugárzásnak és a levegő nedvességének együttesen alapszik. Előzőek együtt alakítják ki az egyének hőérzetét és komfortérzetét. Míg a fizikai tényezőknél egyértelműbben behatárolható a hatás és a következménye, a hőmérséklet esetében minden ember egyéni tűrőképességgel rendelkezik.
- Az esztétikai jellegű tényezők a környezet vizuális észlelését, ezáltal vonzerejét és élvezeti értékét befolyásolják (például napfény, felhőzet, látástávolság, nappalok hossza). Ezen tényezők egy-egy terület vonzerejét jelentősen befolyásolják. Például sokkal nagyobb élvezeti értékkel bír egy természeti vagy épített örökség szépsége derült vagy kissé felhős égboltviszonyok és jó látási körülmények között.

Az időjárás és az éghajlat tehát meghatározó (számos esetben korlátozó) tényező a turizmus, turisztikai kereslet szempontjából. A fenti folyamatokból eredő változások követése, előrejelzések, scenáriók készítése a turizmussal foglalkozó tudományok központi kérdéseivé váltak. Hatásterületeinek vizsgálata között kitüntetett szerepet kapott a klimatikus viszonyok megváltozásából eredő turisztikai kockázatok felmérése, az adaptáció és a mitigáció szükségé.

2.3. A klimatikus viszonyok megváltozása: turisztikai kockázatok, veszélyeztetett helyek

A klímaváltozás feltételezett vagy már érzékelhető hatásai, az ezekből eredő változások, folyamatok jelentősen meghatározzák egy-egy desztináció jövőbeni vonzerejét és lehetséges turisztikai termékeit. A korábbi fejezetekben tárgyalt időjárás, klimatikus folyamatok figyelmen kívül hagyása jelentős kockázati tényező lehet a turisztikai ágazatra, a kapcsolódó globális trendekre. A változások „vesztesei” és „nyertesei” nehezen határolhatók el, de azzal a feltételezéssel élve, hogy a jelenleg tapasztalt trendek folytatódnak, előrevetíthető, hogy a vízparti turizmus, a síturizmus, a városi kiránduló- és kulturális turizmus, az ökoturizmus átalakul, hiszen az időjárás események lényeges hatással lehetnek turisztikai attrakciókra, azok élvezeti értékére, a turisták személyes tapasztalataira és élményeire.

A klimatikus viszonyok megváltozása a vízparti nyaralóturizmusban az alábbi folyamatokat vetíti előre (LŐRINCZ–RAFFAY 2015; BÁLINT 2009; MUHI 2009; BUDAI 2003).

- A tengerek és óceánok vízszintemelkedése egyes alacsonyabban fekvő parti területek elárasztását eredményezheti (például Maldív-szigetek).
- Az időjárásból eredő vízszintingadozások miatt egyes helyeken megnő a parti erózió vagy éppen a strandok elárasztásának veszélye. A partvédelem, a strandok állapotának megóvása jelentős költségeket emészthet fel.
- Az extrém időjárási viszonyokból eredő katasztrófák a tenger- és óceánpartokon gyakoribbá válhatnak (például karib-tengeri térség).
- A túlzott meleg miatt a természetes vízpart iránti kereslet nő.

Nagy műhó semmiért?

Becslések szerint csak Ausztriában mintegy 20 ezer hóágyú van használatban. A műhó előállításához hatalmas összegeket emészt fel, 2000 óta a bevételek közel 20%-át, több mint 400 milliárd forintot költöttek az osztrák sípályákra a természetes hó pótlására. [...] Nemcsak a költségek nőnek, a környezetkárosítás is egyre nagyobb. Milliók kedvenc téli időtöltéséről kevés embernek jut eszébe a környezetszennyezés vagy az élővilág pusztítása, pedig a síelésnek igencsak nagy az ökolábnyma. Kérdés, hogy megéri-e. [...]

Műhó hűhó

Egy sípálya csak akkor üzemeltethető gazdaságosan, ha legalább 100 napig lehet egy szezonban használni, és a hóréteg átlagos vastagsága 30 centiméter. Ezt egyre inkább csak mesterséges hóréteggel lehet elérni. Az 1990-es évek óta már Európában is nagy területeken kiépített hóágyúrendszerekkel tartják fenn a hó megfelelő minőségét, védekeznek a melegedő éghajlat ellen, mert ha tovább marad fehér a pálya felülete, kevésbé olvad. Ehhez csővezetékek, víztározók és szivattyúk, elektromos vezetékek kellenek – egyre följebb törve a hegyoldalba...

Részlet a Föld Napja Alapítvány *Nagy műhó semmiért?* című cikkéből
 Forrás: www.fna.hu/hir/nagymuhosemmiert (A letöltés ideje: 2017. 09. 30.)

A felmelegedés hatására módosulhat az üdülési szezon, és változhatnak a turisztikai trendek: a mediterrán tengerparton a nyári meleg sok turista számára már kellemetlenné válhat, ezért inkább északabbi úti célt választanak.

A globális felmelegedés legkézenfekvőbb – a médiában is leggyakrabban megjelenített – hatása elsősorban a hó és jégtakaró olvadásában mutatkozik meg. A változások káros turisztikai következményei leginkább a téli sportoknál jelentkeznek. A téli sportokra, téli síszünetre alapozó desztinációkat, a sielő és egyéb téli sportokat űző tömegek téli szórakozását a globális felmelegedés számos helyen veszélyeztetheti. A klimatikus viszonyok megváltozása a síturizmusban az alábbi folyamatokat vetíti előre (LŐRINCZ–RAFFAY 2015; BÁLINT 2009; BUDAI 2003).

- A magasabb hőmérsékleti értékek miatt bizonyos sípályákon csökken a sielhető napok száma (például osztrák Alpok).

- A hegyekben magasabbra vonul a hóhatár, rövidebb lesz a tél, időben és térben is csökken a téli sportok lehetősége, élvezete, kínálata.
- Egyre kevesebb hó esik. A pályakarbantartás emberi, technikai akadályokba ütközik, megnehezül, költségei emelkednek.
- A sielők a folyamatokat látva és tapasztalva lehetőleg elkerülik az alacsonyabban fekvő, „bizonytalan” pályákat. A biztosabb és kiszámíthatóbb lehetőségeket nyújtó pályák zsúfoltabbá válnak, nő a balesetek kockázata.
- A hóhelyzet bizonytalansága miatt a téli sportokat kedvelők az előfoglalások helyett a „last minute” utakat választják. A szálláshelyek forgalmi adatai éves viszonylatban romolhatnak.

A bizonytalan, az évszakhoz viszonyítva időnként, hosszabb-rövidebb ideig tartó szokatlanul magas hőmérsékletek vagy extrém viharok következtében jelentős mértékben megnő a lavinák veszélye.

A *Nagy műhó semmiért?* című esettanulmányban foglaltak rávilágítanak a problémák jelentőségére és azok társadalmi, gazdasági, környezeti hatásaira, összefüggéseire.

A globális klimatikus folyamatok további területeken – így például a kiránduló- és kulturális turizmus, a városlátogatások, a rendezvényturizmus vagy az ökoturizmus esetében is – jelentős változásokat hozhatnak (Climate Central 2017; LŐRINCZ–RAFFAY 2015; MOLNÁRNÉ–MOLNÁR 2016; BUDAI 2003).

- A korábbiakban tárgyalt vízszintemelkedés egyes alacsonyabban fekvő turisztikai célterületek elárasztását eredményezheti (például az évente több mint 20 millió turistát vonzó Velencét nemcsak a klímaváltozásnak tulajdonított vízszintemelkedés, hanem a terület süllyedése is veszélyezteti).
- A hirtelen, kiszámíthatatlan változások a kirándulóturizmusra és a rendezvényturizmusra is kedvezőtlen folyamatokat eredményezhetnek.
- Mivel a meleg levegő jobban megreked a városokban, az ott élőkre és az odalátogató turistákra nagyobb, egyes időszakokban elviselhetetlen hőség vár kánikula idején.
- A sűrű infrastruktúra és a magas népsűrűség miatt a városokban olyan hőszigetek alakulhatnak ki, amelyekről akár néhány Celsius-fokkal is melegebb lehet, mint a növényekben gazdagabb vidéki településeken. A globális felmelegedéssel ez a jelenség még súlyosabbá válhat.
- A kánikula az aktív mozgás igényét, lehetőségét csökkenti. Különösen kitett az időjárási frontoknak az idősebb korosztály. A rosszulétek, frontérzékenységből adódó kellemetlenségek rányomhatják bélyegüket az utazások élvezhetőségére.
- Az időjárás extremitása miatt a rendezvények szervezése során is fel kell készülni a fokozott óvatosságra. A hóhullámok és a tartós kánikula többek között a sportrendezvényekre is hatással lehet. A legrangosabb magyar kerékpárverseny, a Tour de Hongrie 2017-es mezőnye hat nap alatt hőséggel, zivatarral, viharos széllel is találkozott. Az esemény első napján a versenyzők és a szervezők biztonsága érdekében a versenyt le kellett állítani a kidőlt fák és a rendkívül rossz időjárási körülmények miatt.
- A globális felmelegedés miatt – a kiemelt sportesemények jelenlegi kiválasztásának biztonsági követelményei alapján – az északi félteke legtöbb városa ötven-hatvan

év múlva alkalmatlanná válhat arra, hogy nyári kontinenstornák vagy éppen világesemények (például nyári olimpiai játékok) házigazdája legyen.

- Bizonyos ökoturisztikai központok teljesen elveszithetik jelentőségüket, mások komoly kihívásokkal kerülhetnek szembe. Már napjainkban felértékelődnek azok a helyszínek, ahol természetes állapotban figyelhető meg az élővilág.

A felsorolt folyamatok ma már kisebb-nagyobb mértékben jelen vannak, a változások érzékelhetők. A változó klíma hatására módosul az utazások iránya, emelkedik a nyári szezonon kívüli utazások száma. Az ökoturizmus, természetjárás, városlátogató turizmus szempontjából kedvezőbb átmeneti évszakok még inkább felértékelődnek.

3. A klímaváltozás turizmust érintő lehetséges hatásai Magyarországon

Magyarország számára is kiemelten fontos, évről évre növekvő bevételi forrást jelent a turizmus. Hazánk elsődleges vonzerejét a kiemelt üdülőkörzetek, a gyógy- és wellness-turizmus, a kirándulási, természetjárási lehetőségek jelentik. Az időjárás nálunk is kiemelt fontosságú az egyes évek turisztikai forgalmának alakulásában. Az éghajlati változásoknak különböző mértékben kitett turisztikai desztinációk hazánkban a vízparti üdülőturizmussal, téli síturizmussal, városlátogató turizmussal, vízi és horgászturizmussal és az ökoturizmussal érintett területek. A továbbiakban hazánk két kiemelt térsége kerül górcső alá a turisztika és a klimatológia kölcsönhatásainak szempontjából.

3.1. A klímaváltozás turizmusra gyakorolt hatása a Balaton térségében

Ma a Balaton térsége hazánk második legnépszerűbb idegenforgalmi célterülete, évente több millió magyar és külföldi turista keresi fel, veszi igénybe a szálláshelyeket, vagy csak egyszerűen megtekinti a térség egy-egy látványosságát. A Balatonnál is fokozottan érvényesek a korábbi fejezetek megállapításai, miszerint a klasszikus nyaralóturizmus keresletének alakulásában a térség éghajlata, időjárása, a klímaváltozás által érintett tényezők kulcsfontosságú jellemzőknek tekinthetők.

Az ENSZ klímaszakértőinek (RAJENDRA et al. 2011) jelentése alapján összeállított *Száz hely, melyre emlékeznünk kell, mielőtt eltűnik* című könyvben az általuk legveszélyeztetettebb kiemelt turisztikai helyek százas listáját találjuk, amelyen a Balaton is szerepel. A kiadványban a történelmi borvidékek veszélyeztetettségét is említik.

Az éghajlatváltozás hazai turisztikai kínálatra gyakorolt hatásával, valamint a balatoni üdülések időjárás-specifikus és éghajlatfüggő jellemzőinek vizsgálatával foglalkozó hazai tanulmányok (Közép-dunántúli Vízügyi Igazgatóság 2017; PÉTER 2015; PÉTER et al. 2015; SZABÓ 2010; RÁTZ 2005) alapján az alábbi megállapítások tehetők.

- A Balaton vízháztartását alapvetően meghatározó természeti jelenségek a csapadék, a hozzáfolyás, illetve a párolgás. A tó vízjárásában azok az időszakok teremtenek szélsőséges helyzetet, amikor egy-egy vízháztartási tényező hirtelen extremitással vagy tartósan és jelentősen eltér az átlagostól.

- Fontos feladat a mederben való többlettározás és a vízszintcsökkentés lehetőségeinek, helyes kihasználási arányának meghatározása.
- A balatoni turizmus fő meghatározója a strandolás, amelynek jelenleg 8–10 hetes szezonja van. A nyári félévre jellemző hőmérsékleti indexek számának várható növekedése és a csapadékindexek számának csökkenése alapján azonban ennek a szezonnak a meghosszabbodására lehet következtetni, amely pozitívan hathat a tó idegenforgalmára.
- Negatívum viszont a forró napok számának és ezzel együtt az UV-sugárzás várható növekedése, amely fokozott veszélyt jelenthet a tó partján üdulőkre.
- Szintén megfigyelhető jelenség, hogy a strandolni vágyók „elkényelmesedtek”, sok esetben észlelhető, hogy már csak a valóban forró, kánikulai napokat és a kellemesen meleg vizet tekintik igazi strandidőnek. Ennek bizonytalansága esetén más úti célt vagy kiegészítő programot választanak. Ebből adódóan az elérhető távolságban lévő gyógy- és wellnessfürdők (például Zalakaros, Kehidakustány), rendezvények (például kapolcsi művészetek völgye, sümegi, nagyvázsonyi várjátékok) és egyéb attrakciók (például kalandparkok, veszprémi állatkert) még inkább felértékelődnek.
- Fokozott figyelmet kell fordítani a Balaton védelmére, hiszen az idelátogató turisták ökológiai lábnyoma (közlekedés, hulladékelhelyezés, vízvédelem) minden szempontból rányomhatja bélyegét a térségre.

A tárgyalt folyamatokat, ha megváltoztatni nem is tudjuk, azonban a tendenciák értelmezését, az okok feltárását helyben, a kisebb desztinációk szintjén is fel kell gyorsítani, az alkalmazkodás feltételeit mielőbb meg kell teremteni. Bognár (2014) felhívja a figyelmet arra a tényre, amely szerint az egyes kultúrákban nyugvó értékek, követendő minták és a környezetterhelés növekménye között jelentős összefüggés mutatható ki.

A Balaton rendkívül nagy gazdasági, idegenforgalmi potenciált képvisel, amelynek kiegyensúlyozott feltételeit a vízgazdálkodás eszközeivel továbbra is segíteni kell. Ezt a célt szolgálja a 2017-ben induló 2019 júniusáig tartó *A klímaváltozás hatása a Balaton vízkészletére, áramlási viszonyaira és az élővilágra* című projekt a vízszintszabályozás és az éghajlatváltozás közötti összefüggések vizsgálatával. A cél egy stabilabb, üdülési célú vízhasználatot támogató állapot elérése (Közép-dunántúli Vízügyi Igazgatóság 2017).

3.2. A klímaváltozás turizmusra gyakorolt hatása Budapesten

A budapesti turistaforgalom 2016-ban átlépte a 9 milliós küszöböt. A magyar főváros az ország vendégéjszakáinak több mint egyharmadát, a külföldi vendégéjszakák közel kétharmadát adja. A többi magyarországi desztinációhoz képest a budapesti turizmus nemzetköziesedése változatlanul igen magas, a regisztrált vendégek 85%-a külföldről érkezik. A megrendezett globális nagyrendezvények, sportesemények és a jövőbeni tervek fokozatosan egy-egy lépcsővel magasabbra pozicionálják Budapestet a nemzetközi turisztikai térképen is (Magyar Turisztikai Ügynökség 2017).

Az éghajlatváltozás hazai turisztikai kínálatra és kiemelten Budapestre gyakorolt hatásával, éghajlatfüggő jellemzők vizsgálatával foglalkozó hazai és nemzetközi tanulmányokból (Climate Central 2017; SZABÓ 2010) az alábbi összegző megállapítások tehetők.

- Budapest esetében a kulturális örökség és a műemlékek megtekintése képezi a város fő vonzerejét, így a látogatottság inkább az erre alkalmas időszakokra koncentrálódik.
- A hőmérséklet emelkedése miatt az idegenforgalmi szezon korábban kezdődhet és tovább tarthat. Az átmeneti évszakok turisztikai szempontból kellemesebbé válnak.
- A csapadékmennyiség várható évszakos átrendeződése – téli csapadékmaximum, nyári minimum – is segítheti a városlátogatásra alkalmas időszakok kitolását.
- Ezzel szemben kellemetlenül érintheti a turistákat az extrém csapadékú napok számának várható növekedése a nyári hónapokban. Az elmúlt években a hirtelen lezúdult esőt Budapest több részén már nem tudta elnyelni a csapadékvíz-elvezető rendszer. A probléma nemcsak a közlekedést bénítja meg, számos egyéb közegészségügyi problémát is felvet.
- A szabadtéri rendezvények és a városi turizmus feltételei romlanak, elsősorban a városi hőszigetethatásnak köszönhetően. A magas beépítettség és a párologtató felszínek hiánya miatt hőszigetek alakulnak ki. A frissítópontok, a vízosztás és a tartós kánikulából eredő rosszullétek már ma is egyre gyakoribb jelenségnek számítanak.

A milliós nagyvárosok klimatikus kitétsége – a nagyobb népsűrűség, a nagyobb látogatottság, a koncentrált turisztikai helyszínek és látnivalók – sokkal fokozottabban jelentkezik, mint egy-egy vidéki desztinációé. A főváros vonatkozásában felértékelődik a klimatikus folyamatok figyelemmel kísérése a kedvező turisztikai számadatok fenntarthatósága és nem utolsósorban a város élhetősége szempontjából. Az alkalmazkodás műszaki, fizikai, közegészségügyi, katasztrófavédelmi, kármegelőzési, kárenyhítési feltételeinek még inkább előtérbe kell kerülnie, és kiemelt szerepet kell kapnia a közeljövőben.

4. Biztonság, biztonságérzet, kommunikáció: hiteles tájékoztatás kontra pánikkeltés

Ahogy az a témával foglalkozó friss felmérésekből (Magyar Természetvédők Szövetsége 2016; BARANYAI–VARJÚ 2015) kiderül, napjainkra a lakosság és az önkormányzati vezetők, döntéshozók, az egyes ágazatok szereplői már tisztában vannak a klímaváltozás jelenségével és problémakörével, azonban ennek hatásai és a különböző érintettek szerepvállalásainak lehetősége terén még számottevő ismeret- és információhiány lehet fel. A lakosság – egyben a turizmus keresleti oldala – legfőképpen a média által közvetített információkból tájékozódik, és még nem érzékeli saját szerepvállalásának fontosságát, azaz az érzékenységét és felelősségét sem.

Ahogy arról korábban már szó volt, az utazások tervezését, céljait meghatározhatja és jelentősen befolyásolhatja a pillanatnyi időjárás vagy az elkövetkező néhány napra vonatkozó meteorológiai előrejelzés. Az időjárás-jelentés a televíziós nézettségi adatok közül a hírműsorok mellett előkelő, a legtöbb esetben dobogós helyen szerepel. Az ezekben a műsorokban elhangzottak – jó vagy éppen kedvezőtlen hírek – jelentős hatással lehetnek a kevésbé előre megszervezett spontán utazásokra.

- Minden csatorna és internetes oldal küzd a nézettségért, így a hírértéket a túldramatizáltság növeli. Sokkal gyakrabban történnek előrejelzések, beszámolók extrém jelenségekről: „Óriási, soha nem látott viharra számíthatunk holnap déltől.” Ezen események előrejelzése számos esetben megalapozott, szükséges és indokolt, de sokszor felesleges pánikot keltve elriaszthatják a vendégeket egy-egy célállomástól.
- Az időjárás hírek a befogadói oldalról is gyakran túldimenzionáltak. A strandolni, kirándulni vágyók „elkényelmesedtek”, az igazi, minden szempontból ideális időt a fürdőzésre, kirándulásra online várják. Ezek nem teljes biztossága esetén elhalasztják terveiket, más úti célt vagy kiegészítő programot választanak, holott ez nem minden esetben indokolt, döntésük a média túlkapásaiból, az elérhető információk nem megfelelő értelmezéséből, téves következtetések levonásából is eredhet. Természetesen nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a ténytet, hogy számos esetben a figyelmeztetés teljes mértékben indokolt és szükségszerű.
- Természetesen a hírérték egyes médiumok által alkalmazott növelésének lehet pozitív hatása is. Például „a nyár legforróbb hétvégéje következik”. Ilyen esetekben a bejelentés hatására (annak módja és gyakorisága függvényében) jelentősen nő a forgalom a strandokon, vízparti nyaralóhelyeken.

A hiteles és közérthető tájékoztatás a biztonság és a biztonságérzet szempontjából kiemelt jelentőséggel bír. Ebből adódóan a turisztikai szektor érintett szereplői, a katasztrófavédelem szervei, a különböző szakszolgálatok és a média között országosan kellene párbeszédet kezdeményezni az egyensúlyra törekvő, hiteles tájékoztatás érdekében. Például mit jelent az extrém, nagy és a közepes UV-sugárzás, hogyan kell értelmezni, és a médiumoknak hogyan kell(ene) feldolgozniuk és továbbítaniuk az egyes riasztási fokozatokat, mit kell, lehet valóban tenni ilyen esetekben?

A globális klímaváltozás jelentős változásokat fog eredményezni az utazási szokásokban. Hazánk klímája, időjárása – a klímaváltozásból származtatható változások nyomán követése és a változásokhoz való alkalmazkodással karöltve – megfelelő alapot nyújt a turisztikai ágazat további fejlesztésére. Adottságaink szakszerű pozicionálása, belföldi és nemzetközi kommunikációja komoly versenyipiaci előnyöket biztosíthat a jövőben.

Felhasznált irodalom

- BAI Attila (2011): Újabb generációs bio-üzemanyagok perspektívái. *Magyar Tudomány*, 172. évf. 7. sz. 861–871.
- BAI, Attila – DURKÓ, Emília – TAR, Károly – TÓTH, József Barnabás – LÁZÁR, István – KAPOCSKA, László – KIRCSI BÍRÓNÉ, Andrea – BARTÓK, Blanka – VASS, Róbert – PÉNZES, János – TÓTH, Tamás (2016): Social and economic possibilities for the energy utilization of fitomass in the valley of the river Hernád. *Renewable Energy*, 2016 January. 777–789. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.renene.2015.06.069>
- BAI, Attila – POPP, József – PETŐ, Károly – SZŐKE, Irén – HARANGI-RÁKOS, Mónika – GABNAI, Zoltán (2017): The Significance of Forests and Algae in CO2 Balance: A Hungarian Case Study. *Sustainability*, 2017/9. 857–880. DOI: <https://doi.org/10.3390/su9050857>
- BAJNAI László (2016): *Bevezetés az urbanisztikába – A fenntartható urbanizáció tervezése és megvalósítása*. Budapest, Scolar. 102–114.

- BÁLINT János szerk. (2009): *Vidékfejlesztés – Vidékfejlesztési menedzsment és marketing*. Budapest, CopyCAT.
- BALOGH, Péter – BAI, Attila – POPP, József – HUZSVAI, László – JOBBÁGY, Péter (2015): Internet-orientated Hungarian car drivers' knowledge and attitudes towards biofuels. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Vol. 48, 17–26. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.rser.2015.03.045>
- BARANYAI Nóra – VARJÚ Viktor (2015): A lakosság klímaváltozással kapcsolatos attitűdjének empirikus vizsgálata. In CZIRFUSZ Márton – HOYK Edit – SUVÁK Andrea szerk.: *Klimaváltozás – Társadalom – Gazdaság. Hosszú távú területi folyamatok és trendek Magyarországon*. Pécs, Publikon. 257–284.
- BOGNÁR Ferenc (2014): A klímaváltozás „forró talaja” és a szervezeti kultúra „hideg feje”. *NFA füzetek – Klímaváltozás és turizmus*, 2014/2. sz. 148–158.
- BUDAI Zoltán (2003): A globális időjárás-változás lehetséges hatásai a turizmusra. *Turizmus Bulletin*, 8. évf. 1. sz. 23–24.
- Climate Central (2017): *This Is How Climate Change Will Shift the World's Cities*. Elérhető: www.climatecentral.org/news/global-cities-climate-change-21584 (A letöltés ideje: 2017. 10. 07.)
- DE FREITAS, Christopher R. – SCOTT, Daniel – McBOYLE, Geoff (2008): A second generation climate index for tourism (CIT): specification and verification. *International Journal of Biometeorology*, Vol. 52, No. 5. 399–407. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00484-007-0134-3>
- DE FREITAS, Christopher R. – SCOTT, Daniel – McBOYLE, Geoff (2004): A New Generation Climate Index for Tourism. In MATZARAKIS, Andreas – DE FREITAS, Christopher R. – SCOTT, Daniel eds.: *Advances in Tourism Climatology*. Freiburg, Berichte des Meteorologischen Institutes der Universität Freiburg. 19–26.
- DE FREITAS, Christopher R. (2003): Tourism climatology: evaluating environmental information for decision making and business planning in the recreation and tourism sector. *International Journal of Biometeorology*, Vol. 48, No. 1. 45–54. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00484-003-0177-z>
- DPA/MTVA Sajtó- és Fotóarchívum/MTI (2013): *A klímaváltozás hatása Európában*. Elérhető: www.ng.hu/Fold/2013/05/a_klimavaltozas_hatasa_europaban (A letöltés ideje: 2017. 09. 12.)
- Föld Napja Alapítvány (2015): *Nagy műhó semmiért?* Elérhető: www.fna.hu/hir/nagymuhosemmiert (A letöltés ideje: 2017. 09. 30.)
- Greenfo – Zöld iránytű a neten (2015): *Mától él a Párizsi Klímamegállapodás – a tét a Föld jövője*. Elérhető: <http://greenfo.hu/hirek> (A letöltés ideje: 2017. 09. 12.)
- HÓDOS Rita (2014): *A turisztikai klímapotenciál alakulása a Kárpát-régióban 1961–2010 között*. Szakdolgozat. Budapest, ELTE Meteorológiai Tanszék. 8–9.
- HUYBERS, Twan (2003): Domestic Tourism Destination Choices – a Choice Modelling Analysis. *The International Journal of Tourism Research*. Vol. 5, No. 6. 445–459. DOI: <https://doi.org/10.1002/jtr.450>
- IPCC – Intergovernmental Panel on Climate Change (2014): *Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. [Core Writing Team, R. K. PACHAURI – L. A. MEYER (eds.)]. Geneva, IPCC. 1–31. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781107415416>
- JÁSZBERÉNYI Melinda (2009): A fenntartható mobilitás és mobilitás-menedzsment. In JÁSZBERÉNYI Melinda – PÁLFAI József szerk.: *Nemzetközi közlekedés és turizmus: közlekedési ágak, fenntartható mobilitás, turisztikai trendek*. Budapest, Aula. 69–104.
- KOVÁCS Attila (2017): *A turisztikai klímapotenciál értékelése eredeti, valamint továbbfejlesztett és a magyar lakossághoz adaptált eszközökkel*. Doktori (PhD)-értekezés. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskola.

- Közép-dunántúli Vízügyi Igazgatóság (2017): *A klímaváltozás hatása a Balaton vízkészletére, áramlási viszonyaira és az élővilágra*. KEHOP-1.1.0-15-2017-00011. Elérhető: <http://klimabalaton.ovf.hu/> (A letöltés ideje: 2017. 10. 03.)
- LÁNG István – CSETE László – JOLÁNKAI Márton szerk. (2007): *A globális klímaváltozás: hazai hatások és válaszok*. Budapest, Szaktudás.
- LŐRINCZ Katalin – RAFFAY Ágnes (2014): Éghajlatváltozás és turizmus: a hazai TDM szervezetek klímabarát tevékenysége. *NFA Füzetek*, 4. évf. 2. sz. Klímaváltozás és turizmus. 75–88.
- Magyar Természetvédők Szövetsége (2016): *A magyar lakosság klímaváltozási attitűdvizsgálata*. Budapest, MTVSZ.
- Magyar Turisztikai Ügynökség (2017): *Magyarország turizmusának alakulása 2016-ban az előzetes adatok szerint*. Magyar Turisztikai Ügynökség Zrt. Kutatási Iroda. Elérhető: http://szakmai.itthon.hu/documents/28123/4083489/Magyarország_turizmusa_2016_elozetes_adatokkal.pdf/e5a00164-bba2-40a7-a698-6847ea84d5de (A letöltés ideje: 2017. 09. 04.)
- MALOTA Erzsébet (2013): Kulturális sokk. In MALOTA Erzsébet – MITEV Ariel: *Kultúrák találkozása*. Budapest, Alinea.
- MANSFELD, Yoel – FREUNDLICH, Ariel – KUTIEL, Haim (2007): The relationship between weather conditions and tourists' perceptions of comfort: the case of the winter sun resort of Eilat. In AMELUNG, Bas – BLAZEJCZYK, Krzysztof – MATZARAKIS, Andreas: *Climate change and tourism – assessment and coping strategies*. Maastricht, Institute of Geography and Spatial Organization PAS. 116–139.
- MFGI – Magyar Földtani és Geofizikai Intézet Nemzeti Alkalmazkodási Központ (2017): *Módszer-tani útmutató a megyei klímastratégiák kidolgozásához*. Budapest.
- MICHALKÓ Gábor (2011): *Magyarország modern turizmusföldrajza*. Budapest, Dialóg Campus.
- MOLNÁR Tamás – MOLNÁRNÉ BARNA Katalin (2015): A szélsőséges időjárási jelenségek hatásai. *Deturope: Central European Journal of Tourism and Regional Development*, Vol. 7, No. 1. 79–94.
- MOLNÁRNÉ BARNA Katalin – MOLNÁR Tamás (2015): A globális felmelegedésről. *Deturope: Central European Journal of Tourism and Regional Development*, Vol. 7, No. 1. 95–109.
- MORENO, Alvaro – AMELUNG, Bas (2009): Climate change and tourist comfort on Europe's beaches in summer: A reassessment. *Coast Manage*, Vol. 37, No. 6. 550–568. DOI: <https://doi.org/10.1080/08920750903054997>
- MUHI B. Béla (2009): *A globális éghajlatváltozás hatásai a fenntartható turizmusra*. Elérhető: www.vmtt.org.rs/mtn2009/Muhi.pdf (A letöltés ideje: 2017. 08. 12.)
- PACHAURI, K. Rajendra – ROSING, Minik – RICHARDSON, Katherine – STEINER, Achim – SOLANA, Javier – GLASSER, Robert (2011): *100 places to remember before they disappear*. New York, Harry N. Abrams Inc.
- PERRY, Allen (1997): Recreation and tourism. In THOMPSON, Russell D. – PERRY, Allen eds.: *Applied Climatology: Principles and Practice*. London, Routledge. 240–248.
- PÉTER Erzsébet – KELLER Krisztina – KASZÁS Nikoletta (2013): Egészségtudatosság – része a szervezeti kultúrának? *Vezetéstudomány*, 44. kötet. 52–58.
- PÉTER Erzsébet – NÉMETH Kornél – WEISZ Miklós (2015): Ön mit fogyaszt? Prevenció a Balaton térségében: What do you consume? In *LVII. Georgikon Napok, 2015. 10. 01. – 2015. 10. 02.* Keszthely, Pannon Egyetem Georgikon Kar. 325–330.
- PÉTER, Erzsébet (2015): *Healthy healthcare system at Lake Balaton: Is healthy improvement or health improvement the solution for the Hungarian resort area?* Saarbrücken, Lambert Academic Publishing.

- RÁTZ Tamara (2005): Az éghajlati és időjárási tényezők szerepe az utazási magatartás befolyásolásában. *Turizmus Bulletin*, 10. évf. 1. különszám. 42–53.
- RUTTY, Michelle – SCOTT, Daniel (2014): Thermal range of coastal tourism resort microclimates. *Tourism Geographies. An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, Vol. 16, No. 3. 346–363. DOI: <https://doi.org/10.1080/14616688.2014.932833>
- SÜTŐ Attila szerk. (2016): Éghajlatváltozás és alkalmazkodás – a Nemzeti Alkalmazkodási Térinformatikai Rendszer (NATÉR) kialakítása. Budapest, MFGI.
- SZABÓ Dorottya (2010): *Az éghajlatváltozás hatása a hazai turisztikai kínálatra*. Diplomadolgozat. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar Meteorológiai Tanszék.

Vákát oldal

Németh Kornél

Turizmus és biztosítás, a megelőzés, kárenyhítés szerepe az utazásokban

Az utazásokhoz kapcsolódó kockázatokat, problémás helyzeteket hajlamosak vagyunk mindaddig félvállról venni, amíg az eset nem velünk, közvetlen hozzátartozónkkal, ismerősünkkel vagy éppen a szemünk láttára, illetve közvetlen környezetünkben történik. Megfelelően átgondolt szervezéssel, megfontolt cselekvésekkel a turista megelőzheti, de teljes mértékben nem küszöbölheti ki, hogy negatív történések elszenvedője legyen. Az egyéni döntéseken múlik, hogy a kockázatot, amit például egy baleset vagy betegség jelent, önállóan vállalja-e az utazó az utazása során, vagy megosztja egy biztosítóval, amely a biztosítási szerződésben foglaltak szerint egy adott díjtételért meghatározott összegű térítésre vállal kötelezettséget. A turizmusbiztonság fogalmának szerves részét képezik a biztosítások, a megelőzés és a kárenyhítés különböző módzatai és lehetőségei, valamint az ezekhez kapcsolódó ismeretek bővítése. Jelen tanulmány a biztosítás, a megelőzés és a kárenyhítés utazásokban betöltött szerepét és jellemzőit elemzi.

1. A biztosítások szerepe, jellemző típusai

A turisztikai ügyletek és az azokat szabályozó szerződések tipikusan a turizmus szereplői, a szolgáltatók és a fogyasztók között jönnek létre. Az általuk megkötött szerződésekben testesül meg a turizmus üzleti, szolgáltatói lényege, amely egyaránt kiterjed az utazásra és a tartózkodásra, illetve az ezekkel összefüggő, hozzájuk kapcsolódó turisztikai szolgáltatásokra (SALAMON 2009). Az utazás egyrészt egy örömteli tevékenység, ugyanakkor veszélyeket is rejt, amely kockázatát az utas saját maga önként vállalja. Az esetlegesen bekövetkező károk enyhítésének érdekében köttetnek a biztosítások, de a kármegelőzés, a kellő körültekintés és óvatosság már az egyén dolga – kinek-kinek habitusa, vérmérséklete függvényében. Fontos, hogy az utas figyeljen magára és másokra is (felelősségvállalás) az üdülés, kikapcsolódás során (MOLNÁR 2012). Az utazók jelentős hányada nem gondoskodik megfelelő utas- és felelősségbiztosításról. Nem lehet általánosítani, de a baleset, káresemény bekövetkezését napjainkban még egyfajta „velünk ez úgy sem fordulhat elő” szemlélet övezi. Trunkó (2009) szerint az egyén magatartására jellemző, hogy először az alapvetőnek ítélt létszükségeit túli kiadásait fogja vissza. Ez a biztosítási ráfordításokban is gyakran érezhető.

1.1. A káresemény megosztása, a biztosítási szerződés

Egyes (kár)események még az ismert otthoni környezetben is sok nehézséget okoznak, de különösen kellemetlenek lehetnek egy ismeretlen, idegen környezetben. A nyelvi, kulturális és egyéb különbségek, a helyismeret hiánya, az otthonitól eltérő (esetenként irreálisnak

tűnő) költségek számos esetben okozhatnak kellemetlenséget. Amennyiben az indulás előtt végiggondoljuk, hogy hol kívánjuk tölteni szabadidőnket, ott milyen tevékenységeket szeretnénk végezni, milyen értékeket viszünk magunkkal, ezek kapcsán milyen kockázati tényezőkkel kell számolni, akkor ehhez illeszkedően tudjuk mérlegelni, hogy szükséges-e valamilyen biztosítást kötnünk. A biztosítási szerződés – kivéve egyes felelősségbiztosításokat – megkötése önkéntes, semmilyen utazással kapcsolatos biztosítás megkötésére nem lehet kötelezni az utasokat.

A biztosítási szerződés esetén a biztosító meghatározott jövőbeni esemény (biztosítási esemény) bekövetkezésétől függően bizonyos összeg megfizetésére vállal kötelezettséget, amelyért a szerződő fél biztosítási díjat fizet. A biztosítási tevékenység keretében a biztosító a biztosítási szerződésen, jogszabályon vagy egyéb tagsági viszonyon alapulva felméri a biztosítható kockázatokot, megállapítja a kockázatvállalás észszerű ellenértékét (díját), abból meghatározott pénzalapot (tartálékokat) is képez, és a helytállási kötelezettségének időtartama alatt bekövetkezett biztosítási eseményeknél – kizáró ok hiányában – teljesíti a vállalt kötelezettségeket (VÉRTESY 2010). A biztosítási esemény általában előre nem látható, véletlenül bekövetkező, független, homogén és tömegesen előforduló esemény. A biztosítás kooperatív kockázatkezelési módszer, vagyis az egyének egy veszélyközösség tagjai lesznek, ezzel kockázattranszfer valósul meg.

1.2. A kárelhárítás, kárenyhítés, kártérítés jellemző példái

A kötelező állampolgári felelősségeken túl a szerződéses jogviszonyokban részt vevő feleket meghatározott jogok és kötelezettségek illetik meg, illetve terhelik. Ez természetesen a „gondtalan” pihenés időszakában is érvényes. A kárelhárítás során a „leendő” károsultnak minden tőle telhetőt meg kell tennie azért, hogy a kár ne következzen be. Kárelhárítási kötelezettségét teljesíti például a szálloda, amikor a nedves folyosóra kiteszi a „Vigyázat, csúszik!” figyelmeztetést, vagy az edzőteremben kiírja, hogy az erőgépeket mindenki csak a saját felelősségére használja. Ugyanebbe a kategóriába tartozik, amikor a falusi vendéglátó feltünteti, hogy a karámban lévő állatokat tilos és veszélyes simogatni. A kárenyhítés pedig akkor terheli a károsultat, ha már megtörtént a kár: ekkor mindent meg kell tennie azért, hogy a károsodás következményei lehetőleg csökkenjenek, de semmiképpen se legyenek nagyobbak. Kárenyhítés például, amikor a szálloda szaunájában rosszul lett vendég hozzátartozója azonnal orvost hív. Ebben az esetben érdemes minél hamarabb jelezni a felmerült problémát a szálloda részére, ezzel eleget téve az általános kárenyhítési kötelezettségnek. A kártérítés célja pedig a teljes reparáció biztosítása, vagyis: a károsultat olyan helyzetbe kell hozni, amilyenben volna, ha a károkozás nem következne be (SALAMON 2009; HARRON 2001). Amennyiben az egyik fél nem elégedett a kártérítés mértékével, az a gyakorlatban számos vitás ügyet eredményezhet. Salamon (2009) az Egyenlő Bánásmód Hatóság 2003-as jogesetére hivatkozva érzelkelteti: Egy biztonsági őrök által felügyelt szálloda területéről ellopták az egyik vendég hatmillió forint értékű autóját. A szálloda csak a napi szobaár ötvenszeresét fizette meg a vendégnek a törvényben meghatározott felső határra hivatkozva. Az elégedetlen vendég a bírósághoz fordult, aki a teljes kár megtérítésére kötelezte a szállodát. Az ítéletben kifejtette: a szálloda az őrzés tekintetében nem úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. A bíróság nem mondhatja meg, hogy mit kellett volna tennie a szállodának, ám ha el tudták lopni a vendég autóját, akkor egyértelmű, hogy az őrzés nem volt megfelelő.

1.3. Biztosítási formák

A Magyar Nemzeti Bank Pénzügyi Fogyasztóvédelmi Központ 2018-as tájékoztatója szerint a leggyakoribb lakossági biztosítási formák az alábbiak.

- Életbiztosítások, valamint baleset-, illetve betegségbiztosítások: az élet-, betegség- és baleset-biztosítások megkötése egy váratlan negatív esemény kapcsán hasznos (anyagi és egyéb) segítséget nyújthat.
- Gépjármű-biztosítások: a gépjárművel való közlekedés „veszélyes üzem”, az esetleges balesetekben az utasok és a gépjárművek is komolyan megsérülhetnek, így a károk fedezetére az üzemeltetőknak kötelező felelősségbiztosítást kötni.
- Lakásbiztosítások: az emberek többsége rendelkezik ingatlannal, nagyobb értékű vagyontárggyal, amelyek megrongálódása, megsemmisülése esetén azok önerőből történő pótlása csak komoly erőfeszítések révén lehetséges.
- Utasbiztosítások: olyan speciális biztosítási forma, amely kifejezetten utazások, kirándulások, nyaralások során nyújt biztosítási védelmet az utasbiztosítást kötő biztosított számára.

Amennyiben egy előre nem látható, váratlan esemény bekövetkezik, akkor az abból fakadó kárt (a szerződésben és/vagy egyéb jogszabályokban foglaltak szerint) részben vagy teljes egészében a biztosítótársaság fizeti. Ez nyugalmat és anyagi biztonságot jelent, mert a kiesett javak egy része a biztosítással fedezhető, pótolható.

A fenti jellemző lakossági biztosítási formákon túl egyes szakmák képviselőinek (például ügyvéd, orvos, könyvvizsgáló, közjegyző, végrehajtó) is kötelező felelősségbiztosítási szerződéssel rendelkezni tevékenységük végzéséhez. A személyi felelősségbiztosítás, vagyis a másik félnek okozott személyi és tárgyi károk anyagi kockázatainak csökkentésére kötött biztosítások az utazások során is egyre inkább előtérbe kerülnek.

Ötvös (2016) szerint a vállalatok és környezetük folyamatos, egyre nagyobb mértékű digitalizációja egyértelmű trend, amely a biztosítási piac számára is új távlatokat nyit, és új biztosítási termékek kialakításának, bevezetésének lehetőségét kínálja. A vállalatoknak egyre inkább be kell építeniük a stratégiájukba a kiberbiztonság növelését is, valamint az információbiztonsági kockázatok csökkentését. A biztosítások egyes típusainál a személyes üzletkötés a jellemző munkamódszer, de Nagy (2017) elemzése szerint az utasbiztosítások online kötéseinek aránya a Magyar Nemzeti Bank adatszolgáltatásaira hivatkozva 74%-os. A digitalizáció kapcsán a témakörben fontos megemlíteni, hogy a személyes adatok biztonsága még inkább felértékelődik. A széles körben használt bankkártyás fizetés népszerűsége természetesen a csalók fantáziáját is megmozgatja. A bankoknak újabb és újabb trükkök ellen kell fellépniük, de az ügyfelek is sokat tehetnek azért, hogy bankszámlájuk biztonságban maradjon.

2. Utasbiztosítások fajtái, szerepük, jelentőségük az utazások során

A téma szempontjából kétféle turista különböztethető meg. Az úgynevezett globális turistát az jellemzi, hogy élete során számtalan alkalommal kel útra, ebből adódóan kiterjedt ismeretekkel és beható tapasztalatokkal bír az egyes desztinációk tekintetében. Utazásai során

a már jól ismert, „bevált” szolgáltatási elemeket keresi, amelyeket már nem lokálisan vagy nemzeti szinten, hanem globálisan értelmez, azaz a nemzetközi standardnak megfelelő szálláshelyeket, légitársaságokat, étkezéseket veszi igénybe. Ebből adódóan utazásaiban tudatosabb döntések jellemzik, utazásai során kisebb a bizonyos biztonsági kockázatoknak való kitettsége. Az úgynevezett regionális turista ritkábban utazik, ebből adódóan az utazás(szervezés) kapcsán szerényebb tapasztalatokkal bír. Az autentikus, a mindennapi környezettől eltérő célterületeket részesíti előnyben, és túlnyomórészt a helyi szolgáltatások igénybevételére törekszik (LANDGREBE 2000; GELÁNYI 2011).

Az utazások a szervezés módja szerint lehetnek egyéni és szervezettek. Előbbi esetben az utazó szervezi saját programját, és magára vállalja a kapcsolódó szervezési feladatokat. Szervezett utazásról beszélünk, amikor az utazó az utazásszervezést részben vagy egészben szolgáltatásként, térítés ellenében veszi igénybe. Az utazásszervező szempontjából a cél az utazó általi igények teljes körű lefedése, minőségi teljesítés. Az egyéni utazás előnye, hogy teljes személyi szabadságot hagy, a szervezett utazás leginkább kiemelhető előnye pedig a szervezett keretek közt zajló gondtalan kikapcsolódás (HUSZTI–RAFFAY 2011).

A felvázolt globális, gyakran, rutinszerűen utazók és a ritkábban útra kelők, regionális preferenciákat előnyben részesítők, valamint az egyéni vagy szervezett keretek közti utazást választók eltérő, de számos szegmensben átfedést mutató utazásszervezési feladatai igazi kihívás elé állítják az utaztatási szektort és annak részeként az (utas)biztosítási részterületet is, hiszen számos szempontrendszernek és sok esetben egyedi igényeknek, elvárásoknak, helyzeteknek kell a lehető legnagyobb mértékben megfelelniük. Az utazók számára a biztonság azt kell, hogy jelentse, hogy az utazásszervező és annak szolgáltatópartnerei vagy az egyéni utazást választók úgy gondoskodnak utazásáról, üdülési (vagy egyéb célú) tartózkodásáról, ahogy az adott körülmények között előre tervezhetően elvárható. Így az utazókat csakis kiszámíthatatlan véletlen folytán érheti testi, vagyoni vagy egyéb sérelem.

A Magyar Nemzeti Bank Pénzügyi Fogyasztóvédelmi Központ (2018) felhívja a figyelmet, hogy biztosítási szerződés kötése előtt érdemes alaposan végiggondolni az utazásunk részleteit. A biztosítóknál papíron vagy elektronikusan elérhető ügyfél-tájékoztatók bonyolult biztosítási feltételei közt sokszor egy független szakember vagy megbízható biztosításközvetítő igazíthat el. Szerződéskötés előtt mindenképpen érdemes ellenőrizni, hogy az ügynök rendelkezik-e a megfelelő engedéllyel vagy jogosultsággal a közvetítői tevékenység végzéséhez.

A biztosítótársaságok utazásbiztosítási szolgáltatásai rendkívül széles körűek, és ahány biztosító, annyi szabályzat létezik. Ennek kapcsán a szolgáltatások csoportosítása is sokféleképpen történhet. Az utasbiztosítások vagy közvetlenül az utast, vagy pedig az utazásszervező vállalkozást érintik (PANDURICS–MARKÓ 2015; DÁVID et al. 2012; SALAMON 2009).

- Betegség, baleset, poggyászbiztosítás (BBP): a klasszikus utasbiztosítás. Az utazás során felmerülő baleseti és poggyászkárok megtérítésére, valamint váratlanul adódó egészségügyi költségek fedezésére szolgál. A betegségbiztosítások célja a külföldön, váratlanul, előre nem látható módon jelentkező egészségügyi ellátás és kezelés költségeinek megtérítése. A balesetbiztosítások általában a biztosított baleseti eredetű halála, maradandó teljes vagy részleges rokkantsága esetén nyújtanak fedezetet. A poggyászbiztosítás az utazás során magával vitt útipoggyász, ruházat külföldön bekövetkezett károsodására nyújt fedezetet akkor, ha a biztosított vagyontárgyaiban

lopás, rablás vagy baleset, egyéb esemény miatt keletkezett kár. Ez az alapvető úti holmikra vonatkozik meghatározott értékhatárig, például a ruházatra, apróbb műszaki cikkekre, bőröndre, utazótáskára.

- **Felelősségbiztosítás:** turistaként másnak akaratlanul okozott kár megfizetésére nyújt fedezetet. Vagyis ha valakinek kárt okozunk vagyontárgyában vagy akár a testi épségében. Felelősségbiztosítási fedezet alkalmazása szempontjából személyi sérülés az, ha valaki a biztosított által okozott baleset következtében meghal vagy sürgősségi orvosi ellátást igénylő testi sérülést szenved. Dologi kárnak minősül, ha valamilyen tárgy megsérül, megsemmisül vagy használhatatlanná válik. A felelősségbiztosítási szerződések legfontosabb jellemzője az a hárompólusú, bonyolult jogviszony (biztosító – biztosított károkozó – károsult), amely annak eredményeként áll elő, hogy a felelősségbiztosítást nyújtó biztosító a biztosított által másnak okozott kár megtérítésére vállal kötelezettséget. Szerződéses kapcsolat csak a biztosító és a károkozó biztosított között van. A kárt végső soron megtérítő biztosító ugyanakkor nem áll szerződéses viszonyban a károsulttal, a kárrendezési folyamat során mégis szükségszerűen jogi kapcsolatba kerül vele.
- **Útlemondási vagy szturnóbiztosítás:** ez a biztosítási forma az utazás megkezdéséig érvényes, és célja, hogy amennyiben az utas utazásképtelenné válik a lemondási határidőn belül, és az utazásról lemondani kényszerül, a biztosító kifizeti az útlemondáshoz kapcsolódó díj meghatározott hányadát. Vagyis olyan útlemondási biztosításról van szó, amikor az utas elállása esetén az utazási szerződésben meghatározott bánatpénz megfizetését az utas helyett a biztosító állja. A biztosítás érvényes abban az esetben, ha a biztosított betegsége, balesete vagy halála miatt nem tud utazni, a biztosítottal együtt utazó hozzátartozó betegsége vagy halála, vagy ha a biztosított otthon tartózkodása rablás vagy természeti kár miatt indokolt. Egyéb okok miatt történő útlemondást a biztosító nem fogad el. Az útlemondási biztosítást az irodák számos esetben beépítik az út árába, de fakultatív módon is lehet alkalmazni.
- **Vagyonbiztosíték-biztosítás (VBB):** az utazási iroda árbevételétől, illetve speciális tevékenységétől függően kötelező biztosítást kell, hogy kössön. Ez az utasok védelmét szolgálja azon esetekre, ha az utazási iroda nem tud eleget tenni a vállalt kötelezettségeinek, például nem tudja hazahozni utasait külföldről.

Az esetek nagy részében a fenti kategóriákon túl vagy éppen az egyes kategóriákon belül az utasbiztosítások különböző kiegészítéseket is tartalmaznak. Ma már minden biztosítónak van 24 órás ügyfélszolgálat, amely szintén egyfajta biztonságot, „kapaszzkodót” jelenthet az utazóknak.

Az Európai Unión belül használatos az Európai Egészségbiztosítási Kártya, amely a külföldön tartózkodó személyek számára az orvosilag szükséges ellátások igénybevételére jogosít bizonyos egészségügyi szolgáltatások kapcsán átmeneti jelleggel egy másik uniós tagországban (illetve néhány további országban). A szolgáltatás orvosilag szükséges jellegét a kezelőorvos bírálja el. A kártya alapvetően a kiállítástól számított 36 hónapig érvényes (Országos Egészségbiztosítási Pénztár 2012).

Továbbá vannak bizonyos bankkártyák, amelyeknél az adott bank egy biztosítótársasággal kötött szerződése alapján kiegészítő szolgáltatásként van jelen a betegség- és baleset-biztosítás, esetleg további kapcsolódó szolgáltatások piacán.

A biztosítási szolgáltatások gyakori (külön tárgyalt) eleme a gépjármű-segítségnyújtási biztosítás, amely a biztosított gépjármű közlekedési baleset vagy műszaki meghibásodás miatti menetképtelenné válása esetén nyújt segítséget, illetve térítést. Így például a külföldön menetképtelenné vált gépjármű utasainak továbbszállítását, hazaszállítását vagy éppen az autó szervizbe szállítását segíti.

A turizmust is érintő terrorcselekmények szintén új kihívások elé állítják a biztosító-társaságokat. A hazai gyakorlat szerint a biztosítási szerződések kiterjedhetnek a terrorcselekmény vétklen elszenvedőire, amennyiben a káresemény országa a kockázatviselés megkezdésének napján nem szerepelt a Külgazdasági és Külügyminisztérium Konzuli Szolgálatának kiutazás szempontjából nem javasolt országok listáján.

A fentieken túl a szolgáltatásokat igénybe vevő utazók szempontjából a biztosítási szolgáltatások egyik célszerű felosztása az utazás, káresemény idejéhez viszonyított alábbi kategorizálás (Magyar Biztosítók Szövetsége 2018; Közép-Európai Kölcsonös Biztosító Egyesület 2018).

- Indulás előtti szolgáltatások: a biztosítási szerződés megkötését követően, de még az utazás megkezdése előtt nyújtott szolgáltatások. Ennek keretében a biztosító az utazás megkezdése előtt információkat nyújt a biztosított kérésére például a célország útlevél- és vízumkövetelményeiről, vámszabályairól, a térség egészségügyi, oltási, járványügyi előírásairól. De ebbe a kategóriába tartozik például az igazolható közlekedési baleset miatti légi járat lekésésére vonatkozó biztosítás is.
- Az utazás tartama alatt nyújtott szolgáltatások: a biztosítási szerződés megkötését követően, az utazás megkezdésétől az utazás végéig, zárónapjáig nyújtott szolgáltatások. Például sürgősségi egészségügyi segítségnyújtás baleset vagy betegség esetén, poggyászbiztosítás, jogvédelmi segítségnyújtás, felelősségbiztosítás.
- Utazás utáni szolgáltatások: a biztosítási szerződésben foglalt, az utazáshoz köthető, de annak záródátumán túl is érvényben lévő szolgáltatások. Idetartozik például a légi járat késéséből adódó többletköltség (egy részének) megtérítése, így a tervezett hazautazás utáni időpontban történő indokoltan felmerült, számlával igazolható költségek.

A fenti szolgáltatások különböző csomagokban jelennek meg, az utasbiztosítás díja a kiválasztott *szolgáltatási* csomagtól és a szerződés időtartamától függ. A biztosítók egyre szélesebb körű utasbiztosítási szolgáltatásokat kínálnak, de ahogy más területeken is érvényes, itt sem nem árt az óvatosság, az „apró betűs részek” gyakran fontos információkat tartalmaznak. Péter (2017) és Salamon (2009) felhívja a figyelmet arra, hogy a turizmusban a jóhiszeműség tekintetében egységes a jogalkalmazói gyakorlat: amit a szolgáltató (például utazási vállalkozó, szállásadó vagy éppen a biztosító) szolgáltatása tulajdonságairól bemutat, előad a fogyasztónak, azt a fogyasztó jogosan fogadja el valóságnak, nem várható el tőle, hogy annak valódiságát akár részben vagy egészben kétségbe vonja.

A technológiai fejlődés az egyének, a vállalatok és a társadalom számára egyaránt új lehetőségeket teremtett. Kevésbé nyilvánvaló ugyanakkor, hogy a jövőt azok fogják alakítani, akik ma innovatívak. A biztosítási szektor számára ez nem pusztán tény, hanem kiemelten fontos feladat is (LEPOSA–HANÁK 2017). A biztosítók az utóbbi években – követve a változó utazási szokásokat, és reagálva az élesedő versenyre – rengeteg hasznos és komplex új terméket dobtak piacra. Napjaink egyre gyakrabban felmerülő kérdése, hogy a digitális technika és az internet páratlan gyorsaságú térhódításával szükség lesz-e

a későbbiekben is az utazásszervezői és -közvetítői szektor szereplőire, vagy a potenciális utazók saját igényeiket ezentúl testre szabottan, önállóan elégítik ki. Egyre több a testre szabott termék, az érintett utazási vállalkozások természetesen – mind hazai, mind nemzetközi szinten – megpróbálnak a kor kihívásainak megfelelni, több-kevesebb rugalmasságot tanúsítva idomulni a legújabb trendekhez, és a változások követelményeit teljesíteni. Egy érdekes megfigyelhető jelenség, hogy számos utazó manapság előbb biztosítja az autót, a laptopot vagy az iPhone-t, mint a saját egészségét (NÉMETH 2015; GELÁNYI 2011).

Az utazások biztonságának témakörénél fontos megemlíteni az ingatlanbiztosításokat is, hiszen a tulajdonosok távolléte alatt az üresen hagyott ingatlan és a kiemelt értékű *ingóságok is fokozott figyelmet érdemelnek*. Kincs (2015) szerint a betörők szeretnek biztosra menni, és elsődlegesen abba a lakásba törnek be, amely üres, mert a tulajdonosok például szabadságra utaztak. A napokig elhagyott lakás, ahol nincs mozgás, a villanyt se kapcsolják fel, előbb-utóbb a betörők látókörébe kerülhet. Az utazások tervezése során tehát érdemes több szempontból is előre gondolkodni saját magunk, utastársaink magunkkal vitt és otthon hagyott értékeink biztonságáról, a megelőzésről és az esetlegesen bekövetkező károk enyhítéséről. Kiss (2011) szerint az a gyakorlat, hogy egy ismerősnek kulcsot adnak, aki néha körbenéz, meglocsolja a virágokat, ellenőrzi a kerti csapat, vagy éppen a feltűnés elkerülése érdekében kiüríti postaládánkat, nem feltétlenül elég. Vagyunk jelentős részét képviselik az ingóságok, így az autó, egyedi tárgyak, vagy akár a televízió és a számítógép, valamint az ingatlanok (lakás, nyaraló, családi ház). Könnyű belátni, hogy egy jelentősebb ingóságban vagy ingatlanban történt kár (pl. betörés) amellet, hogy elronthatja és rossz emlékké teheti az egész nyaralást, kellemetlenül érintheti a család költségvetését, szélsőséges esetben akár fel is borulhat a pénzügyi egyensúlyunk. Vagyis utazás előtt gondoskodjunk otthonunk megfelelő védelméről is annak érdekében, hogy a nyaralás tényleg gondtalanul teljen.

3. Turizmus és biztosítás, a megelőzés, kárenyhítés szabályozása Magyarországon

3.1. Új fejezet a hazai utasbiztosítások világában

A hazai utasbiztosítási piac lassan növekszik, de a becslések szerint még mindig csupán a kiutazók 45–50%-a köt utasbiztosítást, mielőtt átlépné az országhatárt. A hazai lakosság számára még mindig nem magától értetődő, hogy egy külföldi utazás előtt indokolt utasbiztosítást kötni, legyen az akár egy- vagy többnapos utazás. Baleset, betegség vagy a poggyász eltűnése, illetve késése esetén a biztosítók nemcsak, hogy fizetik a költségeket a szerződésben rögzített összegig, hanem assistance-szolgáltatásuk segítségével 0–24 órában, magyar nyelven segítséget is nyújtanak bajba jutott ügyfeleiknek (Világgazdaság 2018; MOLNOS 2017).

A hazai utasbiztosítások, utazási csomagok iránti bizalmat és a biztosításkötési kedvet jelentősen növelhetik a 2018. július 1-jétől hatályba lépett új kormányrendeletek, amelyek az Európai Unió utazási csomagokról és utazásiszolgáltatás-együtteseikről szóló irányelvének átültetését szolgálják. Az új szabályok a korábbiaknál is szigorúbb követelményeket támasztanak az utazási irodákkal szemben. A korábban hatályos 281/2008. (XI. 28.) Kormányrendelet helyébe az utazási szolgáltatásokra vonatkozó szerződésekről, különösen

az utazási csomagra és az utazásiszolgáltatás-együttesre vonatkozó szerződésekről szóló 472/2017. (XII.28.) Kormányrendelet lép, míg a hatályban maradó 213/1996. (XII. 23.) Kormányrendeletet a 473/2017. (XII. 28.) Kormányrendelet módosítja. A legfontosabb változásokat mutatja be az alábbi esettanulmány.

Mostantól megvédenek a biztosítók az utazási irodák csődjétől

Júliustól kötelező az utazási irodáknak olyan biztosítást kötniük ügyfeleik számára, amely csőd esetén a kényszerű kinttartózkodás és a hazaszállítás költségeit fedezi [...]. Az illetékes hatóságok július elsejétől ellenőrzik az utazási irodákat, és csak az új jogszabálynak megfelelő biztosíték esetén adnak működési engedélyt a vállalkozásoknak.

A szabályok szerint, ha a helyzet megkívánja, a biztosító azonnal az utazásszervező helyére lép, és a fedezett összegig megszervezi a szükséges kinttartózkodást és a mielőbbi hazautazást [...]. Az utazási irodák fedezete az intézkedéssel két részre válik, csőd idején a külföldön tartózkodókra fordítandó összeget a biztosítás fedezi, míg az eddig is kötelező vagyoni biztosíték azok kielégítésére szolgál, akiknek az utazása meghiúsult, de már fizettek az irodának.

Ahogy a Mabisz korábbi közleményében részletesen kifejtette, ez a pótlólagos garancia azonban csak csőd esetén jelent védelmet, semmilyen módon nem váltja ki a hagyományos utasbiztosítást. Ha tehát július elseje után bárkit baleset ér, beteg lesz, esetleg a poggyászával adódnak gondok, továbbra is csak akkor számíthat a biztosítótársaságok segítségére, amennyiben rendelkezik utasbiztosítással. Mivel pedig a becslések szerint még ma is csak nagyjából minden második külföldre utazó él ezzel a lehetőséggel, sokan csak a baj bekövetkezte után szembesülnek azzal, hogy a felmerülő költségeket saját maguknak kell állniuk.

Részlet a *Portfolio Mostantól megvédenek a biztosítók az utazási irodák csődjétől* című írásból
Elérhető: www.portfolio.hu/finanszirozas/biztositok-penztarak/mostantol-megvedenek-a-biztositok-az-utazasi-irodak-csodjetel.290778.html (A letöltés ideje: 2018. 07. 24.)

Az elmúlt időszak tragédiái ráirányították a figyelmet az autóbuzos személyszállítási szolgáltatásokra is, és egy olyan szolgáltatói körre, amelynek működési feltételeiről a közvélemény és a megrendelői oldal mindeddig keveset tudott. Különösen az iskolás csoportok autóbuzos utaztatásának kérdései kerültek fókuszba. Ennek kapcsán lépett életbe az emberi erőforrások miniszterének nevelési-oktatási intézmények által szervezett országhatárt átlépő autóbuzos kirándulások biztonságáról szóló 27/2017. (X. 18.) számú rendelete 2018. január 1-jén. Ennek kapcsán az emberi erőforrások miniszterének ajánlásával és az ORFK – Országos Balesetmegelőzési Bizottság támogatásával megjelent *Az autóbuzos utazás tízparancsolata* című kiadvány. A Magánvállalkozók Nemzeti Fuvarozó Ipartestülete által 2017-ben összeállított kézikönyv célja, hogy szakmailag, de közérthető módon mutassa be az autóbuzos kirándulások legfontosabb biztonsági szempontjait.

3.2. Konzuli szolgálat és segítségnyújtás

A külföldön bajba jutott magyar állampolgárok részére Magyarország konzuli szolgálat útján biztosít konzuli védelmet a vonatkozó jogszabályokban [2001. évi XLVI. törvény a konzuli védelemről; 17/2001. (XI. 15.) KÜM rendelet a konzuli védelem részletes szabályairól] foglalt rendelkezések szerint. A konzuli védelem módját, formáját az igénylő

rászorultságának, az igény megalapozottságának és az adott külföldi állam viszonyainak mérlegelésével a konzul határozza meg. A Külgazdasági és Külügyminisztérium Konzuli Szolgálat (2018), valamint az Európai Bizottság (2018) tájékoztatása szerint az európai uniós jogszabályok értelmében a „képviseléssel nem rendelkező uniós polgároknak” joguk van bármelyik másik uniós tagország nagykövetségétől vagy konzulátusától segítséget kérni és kapni. A segítséget ugyanolyan feltételek mellett vehetik igénybe, mint az adott uniós tagország állampolgárai. Vagyis a bajba jutott magyar állampolgárok konzuli védelmét soron kívüli intézkedést igénylő esetben bármely uniós tagállam képvisellete ellátja abban a külföldi államban, ahol nincs vagy nem elérhető távolságban van a magyar képviselő.

A külföldre utazó magyar állampolgárok a konzuli védelem érdekében 2013 előtt postai úton vagy személyesen, 2013-tól pedig már a konzuli szolgálat honlapján (is) bejelenthetik külföldi tartózkodásukat. Ez a lehetőség az állampolgárok és a konzuli szolgálat szempontjából is előnyös, hiszen váratlan események kapcsán egy esetleges válsághelyzetben – például természeti katasztrófa, zavargások esetén – növeli a konzuli tisztviselők munkájának hatékonyságát, gyorsaságát. A Külgazdasági és Külügyminisztérium konzuli szolgálata által nyújtott regisztrációs lehetőség a 2016-os labdarúgó-Európa-bajnokság idején kapott nagyobb médiafigyelmet, és került (az átlagosnál nagyobb mértékben) az utazó magyar állampolgárok érdeklődési körébe, hogy a hatékonyabb konzuli védelem érdekében regisztráljanak a konzuli szolgálat honlapján. A magyar válogatott szereplése alatt kiutazó több tízezer szurkoló részére ideiglenes ügynökség jelleggel helyszíni és mobil (mikrobuszos) konzuli jelenlétet biztosítottak, a hatékonyabb konzuli érdekvédelem érdekében.

A konzuli szolgálat az alábbi fontosabb tájékoztatást, segítségnyújtást biztosítja (Külgazdasági és Külügyminisztérium Konzuli Szolgálat 2018).

- Utazási tanácsok országonként, tájékoztatás az egyes országok biztonsági besorolásáról, felmerülő lehetséges kockázatokról.
- Egészségügyi tudnivalók, munkavállalással kapcsolatos tudnivalók, gyermekek utaztatása.
- Úti okmányokkal kapcsolatos problémák, így például annak elvesztése külföldön.
- Utazási irodával, légitársasággal kapcsolatban felmerülő utazási problémák.
- Külföldön történő balesetek, bűncselekmények áldozatainak való segítségnyújtás.

A magyar állampolgárok egyre növekvő számú külföldre utazása kapcsán egyre nagyobb figyelmet kap a konzuli szolgálat tevékenysége. A Külgazdasági és Külügyminisztérium Konzuli Szolgálat (2018) tájékoztatása szerint leggyakrabban az útlevelék elvesztése vagy ellopása jelent gondot a külföldön tartózkodóknak. Ilyenkor késedelem nélkül a rendőrséghez kell fordulni, s ragaszkodni kell ahhoz, hogy a helyi hatóságok adjanak igazolást a bejelentésről. Aztán ezzel az igazolással kell felkeresni a legközelebbi magyar konzulátust, ahol a hazatérés céljából, a hazatérés idejére, de legfeljebb hat hónapig érvényes ideiglenes magánútlevelet állítanak ki. Növekvő számban fordulnak elő magyar állampolgárokkal szemben külföldön elkövetett bűncselekmények, szabálysértések. Vannak drámai esetek is, így például a terrorizmusból vagy környezeti katasztrófákból eredő problémák. Megeshet, hogy egy külföldön tartózkodó magyar állampolgár elhalálozik. A hozzátartozók tájékoztatásáról, az áldozat után maradt anyagi értékekről (például gépkocsi, műszaki cikkek, ékszerek) a konzulátus a halálesetről való értesülést követően gondoskodik, és folyamatosan

ügyel arra, hogy a hagyaték őrizet alatt legyen, s ne essen kára a hagyatéki eljárás kezdetéig tartó időszakban. A konzulok ilyen esetekben a magyar jogrend különböző részterületeit alkalmazzák.

3.3. Extrém sportok egyéni biztosítása

A Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (2018) tájékoztatása szerint minden betegnek joga van – a jogszabályokban meghatározott keretek között – az egészségi állapota által indokolt, megfelelő, folyamatosan, napi 24 órában hozzáférhető és az egyenlő bánásmód követelményének megfelelő egészségügyi ellátáshoz. Az egészségügyi ellátások igénybevételét az állam különböző feltételek alapján támogatja a központi költségvetésből vagy az egészségbiztosítási alapból, azzal a kitételrel, hogy vannak olyan ellátások, amelyek külön térítési vagy kiegészítő térítési díj ellenében vehetők igénybe, még akkor is, ha egyébként biztosítottak vagyunk. Ezen túl a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. LXXXIII. törvény 2006-os módosítása [319/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet] értelmében számos olyan ellátási eset van, amelyek nem vehetők igénybe az egészségbiztosítás terhére. Idetartozik a különösen veszélyes extrém sportolás, szórakoztató-szabadidős tevékenység közben bekövetkezett baleset miatt szükségessé vált ellátások, illetve ennek keretében/részeként kezdeményezett további járóbeteg-szakellátások. Vagyis a károsultaknak ilyen esetekben fizetniük kell az egészségügyi ellátásokért. Így díj mellett lehet igénybe venni extrém sport-baleset esetén a háziorvosi ellátást, a fogászati ellátást, a járóbeteg-szakellátást, a fekvőbeteg-gyógyintézeti ellátást, a rehabilitációs ellátásokat és a betegszállítást. A törvény értelmében a különösen veszélyes, extrém sportolás, szórakoztató-szabadidős tevékenységek az alábbiak:

- vízisízés, jet-ski, vadvízi evezés;
- hegy- és sziklamászás az V. foktól, magashegyi expedíció;
- bázisugrás, mélybe ugrás (*bungee jumping*), falmászás;
- roncsautó (*auto-crash*) sport, rali;
- hőlégballonozás, sárkányrepülés, ejtőernyőzés, paplanernyőzés, műrepülés;
- félkezes (*single handed sailing* – szoló) és nyílt tengeri vitorlázás.

A sürgős szükség miatt felmerülő, életmentő beavatkozások költségeit törvény értelmében az extrém sport- és szabadidős tevékenységek közben bekövetkezett balesetek esetén is finanszírozza az egészségbiztosító. A sürgős szükség körébe tartozó, életet veszélyeztető állapotokat és betegségeket a sürgős szükség körébe tartozó egyes egészségügyi szolgáltatásokról szóló 52/2006. (XII. 28.) EüM rendelet tételesen meghatározza.

A fentiek kapcsán számos biztosítótársaság dolgozott ki és ajánl az extrém sportot űző ügyfelek számára olyan biztosítási csomagokat, amelyek az extrém sport-baleset miatt szükséges egészségügyi ellátások költségeit fedezik. Az egyes szolgáltatások ára és a különböző ellátásokra vonatkozó kategóriák baleset-biztosítási összegei változók.

Felhasznált irodalom

- DÁVID Lóránt – REMENYIK Bulcsú – GALGÓCZY-NÉMETH Andrea (2012): *Utazásszervezés és utazási irodamenedzsment*. Gyöngyös, Károly Róbert Főiskola. Elérhető: www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/20100010_18_Utazasszervezes_es_iroda_menedzsment/4028/index.html (A letöltés ideje: 2018. 04. 20.)
- Európai Bizottság (2018): *Konzuli védelem európai uniós polgárok számára külföldön*. Elérhető: https://ec.europa.eu/consularprotection/content/home_hu (A letöltés ideje: 2018. 04. 11.)
- GELÁNYI Nóra (2011): Utazásszervezés és közvetítés. In AUBERT Antal szerk.: *Turizmus-menedzsment*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem. Elérhető: www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turizmus-menedzsment/book.html (A letöltés ideje: 2011. 02. 07.)
- HARRON Tünde (2001): *A polgári jogi kártérítési felelősség rendszere*. Elérhető: www.hidasi.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=122&catid=17&lang=hu (A letöltés ideje: 2018. 04. 24.)
- HUSZTI Zsolt – RAFFAY Ágnes (2011): A turizmus közlekedési-logisztikai háttere. In AUBERT Antal szerk.: *Turizmus-menedzsment*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem. Elérhető: www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turizmusmenedzsment/book.html (A letöltés ideje: 2011. 02. 07.)
- KINCIS István (2015): *Pszicho trükkök betörők ellen! Értékkörző kincstár*. Kincis István blogja. Elérhető: http://steve4security12.blog.hu/2015/04/17/pszicho_trukkok_betorok_ellen (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)
- KISS Veronika (2011): *Mit tegyünk, hogy biztonságban tudjuk lakásunkat a nyaralás alatt?* Elérhető: www.hazipatika.com/eletmod/otthon/cikkek/mit_tegyunk_hogy_biztonsagban_tudjuk_lakasunkat_a_nyaralalatt/20110706123737 (A letöltés ideje: 2018. 05. 14.)
- Közép-európai Kölcsönös Biztosító Egyesület (2018): *A „Last Minute” utasbiztosítás alapszolgáltatásai és térítési összefghatárai*. Elérhető: www.kobe.hu/kobewww/utas/szolgáltatasisatbl (A letöltés ideje: 2018. 05. 10.)
- Külgazdasági és Külügyminisztérium Konzuli Szolgálat (2018): *A konzuli védelemről*. Elérhető: <http://konzuliszolgalat.kormany.hu/az-allampolgarok-konzuli-vedelme> (A letöltés ideje: 2018. 04. 12.)
- LANDGREBE, Silke (2000): *Internationaler Tourismus*. München–Wien, R. Oldenbourg Verlag. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783486800326>
- LEPOSA Csilla – HANÁK Gábor (2017): Új lehetőségek a biztosítási innovációban. *Biztosítás és kockázat*, 4. évf. 1. sz. 38–57. DOI: <https://doi.org/10.18530/BK.2017.1.38>
- Magánvállalkozók Nemzeti Fuvarozó Ipartestülete (2017): *Az autóbuszos utazás tízparancsolata*. Elérhető: www.cityliner.hu/docs/autobuszos-utazas-tizparancsolata.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)
- Magyar Biztosítók Szövetsége (2018): *Biztosítók és biztosítási termékek listája*. Elérhető: www.biztoshely.hu/biztositok/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 10.)
- Magyar Nemzeti Bank – MNB (2018): *Biztosítás. A Magyar Nemzeti Bank Pénzügyi Fogyasztóvédelmi Központjának tájékoztatója*. Elérhető: www.mnb.hu/fogyasztovedelem/dontenem-kell/biztositas (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)
- MOLNÁR Ágnes (2012): Jár-e kártérítés, ha az utas ittasan sérül meg? *Turizmus Online*, 2012. 05. 10. Elérhető: http://turizmusonline.hu/tt_utaztatasi/cikk/ivaszat_es_utasbiztositas (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)
- MOLNOS Dániel (2017): A magyarok fele utasbiztosítás nélkül utazik. *Világgazdaság*, 2017. 10. 13. Elérhető: www.vg.hu/penzugy/magyarok-fele-utasbiztositas-nelkul-utazik-647309/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 24.)
- NAGY László Nándor (2017): Már jelen van a biztosításokban a digitalizáció. *Világgazdaság*, 2017. 11. 07. Elérhető: www.vg.hu/penzugy/mar-jelen-van-biztositasokban-digitalizacio-670997/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 02.)

- NÉMETH Andrea (2015): *Utasbiztosítás haladóknak – Egyre több a testre szabott termék*. Elérhető: <https://turizmus.com/utazas-kozlekedes/utasbiztositas-haladoknak-egyre-tobb-a-testreszabott-termek-1128650> (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)
- Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (2018): *Egészségügyi ellátások, ellátás Magyarországon*. Elérhető: www.neak.gov.hu/felso_menu/lakossagnak/ellatas_magyarorszagon/ (A letöltés ideje: 2018. 04. 28.)
- Országos Egészségbiztosítási Pénztár – OEP (2012): *Az országos egészségbiztosítási pénztár részletes tájékoztatója az európai egészségbiztosítási kártyáról*. Budapest, Országos Egészségbiztosítási Pénztár.
- ÖTVÖS Gergő (2016): Kiberbiztosítási trendek. *Biztosítás és Kockázat*, 3. évf. 1. sz. 58–68. DOI: <https://doi.org/10.18530/BK.2016.1.58>
- PANDURICS Anett – MARKÓ Olga (2015): A felelősségbiztosítások szerepe, jelene és jövője Magyarországon. *Biztosítás és Kockázat*, 2. évf. 3. sz. 78–93. DOI: <https://doi.org/10.18530/BK.2015.3.78>
- PÉTER Erzsébet (2017): Dilemma: menni vagy maradni? Változó igények, átalakuló pihenési szokások. In KIGLICS Norbert szerk.: *II. Turizmus és biztonság nemzetközi tudományos konferencia*. Tanulmánykötet. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 219–225.
- Portfolio, a gazdasági hírforrás* (2018): Mostantól megvédenek a biztosítók az utazási irodák csődjétől. Elérhető: www.portfolio.hu/finanszirozas/biztositok-penztarak/mostantol-megvedenek-a-biztositok-az-utazasi-irodak-csodjetol.290778.html (A letöltés ideje: 2018. 07. 24.)
- SALAMON András (2009): *Fogyasztóvédelem és turizmus: a szolgáltatók és a fogyasztók jogi kapcsolatrendszere a turizmusban*. Budapest, Tudatos Vásárlók Egyesülete. 20–50.
- TRUNKÓ Barnabás (2009): A biztosítási szektor 2009-ben. *Biztosítási Szemle*, 2009. december.
- VÉRTESY László (2010): A biztosítás és jogi környezete az elmúlt években. *Jogelméleti Szemle*, 2010/4. sz. Elérhető: <http://jesz.ajk.elte.hu/vertesy44.html> (A letöltés ideje: 2018. 05. 10.)
- Világ gazdaság (2018): Új fejezet nyílik az utasbiztosítások világában. Elérhető: www.vg.hu/penzugy/biztositas/uj-fejezet-nyilik-az-utasbiztositasok-vilagaban-910871/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 24.)

Felhasznált jogszabályok

1997. évi LXXXIII. (VII. 25.) törvény a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól
2001. évi XLVI. (VII. 3.) törvény a konzuli védelemről
- 213/1996. (XII. 23.) Korm. rendelet az utazásszervező és -közvetítő tevékenységről
- 319/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXI-II. törvény végrehajtásáról szóló 217/1997. (XII. 1.) Korm. rendelet módosítása
- 281/2008. (XI. 28.) Korm. rendelet az utazási szerződésről
- 472/2017. (XII. 28.) Korm. rendelet az utazási szolgáltatásokra vonatkozó szerződésekről, különösen az utazási csomagra és az utazási szolgáltatás együttesre vonatkozó szerződésekről
- 473/2017. (XII. 28.) Korm. rendelet az utazásszervező és -közvetítő tevékenységről szóló 213/1996. (XII. 23.) Korm. rendelet módosításáról
- 17/2001. (XI. 15.) KüM rendelet a konzuli védelem részletes szabályairól
- 52/2006. (XII. 28.) EüM rendelet a sürgős szükség körébe tartozó egyes egészségügyi szolgáltatásokról
- 27/2017. (X. 18.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények által szervezett országhatárt átlépő autóbussos kirándulások biztonságáról

Péter Erzsébet – Németh Kornél

A turisztikai célterületek kockázatmenedzsmentje, különös tekintettel a rendezvényekre

A biztonságdeficit következményeihez kapcsolódó személyes tapasztalat mély nyomot hagy az utazókban. Egyetlen mosoly elérheti, hogy visszatérjünk az adott desztinációba, ugyanakkor egyetlen személyes negatív élmény vagy a médiából érkező valós, vagy éppen „felnagyított” negatív hír is elegendő lehet ahhoz, hogy hosszabb távra vagy végérvényesen elutasítsuk az adott térséget. Az ismert és népszerű turisztikai célterületek mellett az emberek nagyon sokszor az ismeretlent, az újat, az ezekkel párosuló kalandokat részesítik előnyben. A meglévő és az új igények kiszolgálására egyaránt készen kell állniuk a turisztikai célterületeknek. A fogadó területek kockázatmenedzsmentjéhez kapcsolódó kérdések felértékelődnek, a turisztikai desztinációk menedzselési feladatai közt egyre nagyobb hangsúllyal szerepelnek a biztonsági kérdések. Az utazót és a desztinációt fenyegető kockázatok csökkentésére, elkerülésére akciótervek készítése, feladatok-felelősök kijelölése, egy-egy negatív esemény bekövetkezésére, lehetséges kimenetelére való felkészülés, a folyamatos készenlét a napi rutin része kell, hogy legyen.

1. Kockázatok és kihívások beazonosítása

A biztonság fogalma mára egyre átfogóbb értelmezést nyer, a hagyományos politikai és védelmi tényezők mellett gazdasági, társadalmi, ezen belül emberi és kisebbségi jogi, valamint környezeti elemeket is magában foglal. A folyamatosan változó globális környezetben a kihívások, kockázati tényezők és fenyegetések ma már több síkon – az egyének, közösségek, államok és régiók szintjén, valamint globális szinten – jelennek meg, és az egyének, kormányzati és nem kormányzati szervezetek, valamint transznacionális szereplők széles körét érintik. Az átrendeződő nemzetközi rendszer további sajátossága, hogy egyszerre vannak jelen a hagyományos biztonsági kockázatok és az új, gyakran globális kiterjedésű fenyegetések. Az új típusú kihívások változatosabbak, kevésbé láthatók és előre jelezhetők. Jellemző tendencia a külső és belső kockázati tényezők közötti határvonal elmosódása. Egy-egy térség számára korábban távolinak tűnő biztonsági kockázatok, kihívások és új típusú fenyegetések és veszélyforrások drámai gyorsasággal kerülnek, kerülhetnek a határokon belülre [1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat; 2073/2004. (III. 31.) Korm. határozat].

Mára már a mindennapokban is tapasztaljuk, hogy bármikor, rövid időn belül, komoly előjelek nélkül is történhetnek olyan, akár nagy földrajzi távolságokon átívelő változások, amelyek gyors választ követelnek meg. Ezen folyamatokban a turisztikai szektor minden szereplője erőteljesen érintett, így a kockázati tényezők és kihívások azonosítása, a kockázatok kezeléséhez szükséges feladatok meghatározása kiemelt jelentőségű menedzsmentfeladat.

Kockázat alatt egy esetleg bekövetkező eseményt vagy feltételt értünk, amely ha bekövetkezik, pozitív vagy negatív hatással van a tevékenység célkitűzésére. A kockázatmenedzsment a kockázati tényezők értékelése a kockázati esemény bekövetkezésének és tevékenységre gyakorolt hatásának vizsgálatával, valamint a kockázati tényezők kezelése, a veszély elhárítása a nem kívánt hatások csökkentése érdekében teendő intézkedések meghatározásával (VATTAI–MÁLYUSZ 2015).

A turizmusbiztonság a turizmus piacának eredményes működését és fejlődését gátló veszélyforrások hiánya, vagyis az utazásból és az átmeneti tartózkodásból fakadó, az utazót és a desztinációt egyaránt fenyegető kockázatok csökkentése, illetve kizárása (MICHALKÓ 2012). A turisztikai szektor szereplőinek feladata, hogy tudatosan fejlessze képességeit a turizmust érintő, 21. századi, új típusú kihívások (terrorizmus, regionális konfliktusok, instabil régiók, szervezett bűnözés, szélsőséges szerveződések, globális éghajlat- és környezetváltozás, természeti és ipari katasztrófák, egészségügyi veszélyforrások) kockázatainak felismerésére és kezelésére a turizmusbiztonság megteremtése, fenntartása és sikeres kommunikációja tekintetében.

1.1. Kítaposott ösvények, bejáratott attrakciók kihívásai

Utazása során a turista jóllétének alapja testi biztonsága és egészsége. Ezen alapvető tényezők mellett azonban a turista jólléte többet, valamiféle megelégedettséget, lelki egyensúlyt is feltételez. Ehhez azonban nélkülözhetetlen, hogy a pihenni vágyó emberek a turisztikai célterületen biztonságban érezzék magukat (PUSZTAI 2013; ÁSVÁNYI–GYULAVÁRI–JÁSZBERÉNYI 2018).

A turizmus fejlődésével párhuzamosan megfigyelhető jelenség a népesség összetételének, illetve demográfiai jellemzőjének megváltozása. A növekvő munkahelykínálat a betelepült vállalkozások révén a szezon ideje alatt vonzza a fiatal munkavállalókat, illetve a pihenni vágyó nyugdíjas korúakat, akiket a nyugodt körülmények és a kellemes éghajlat motivál az átmeneti költözésre. A turizmus ugyanakkor elvonhatja a munkaerőt a hagyományos gazdasági szektoroktól, kiváltképp a mezőgazdaságtól. Nincs, aki önellátó módon a terményeket előállítsa, így a közösség importra szorul. Ez az idegenforgalomból származó profit egy részének kiáramlását eredményezi a helyi gazdaságból (PÉTER 2015).

Az utazási motivációkat vizsgálva szintén nagy különbségeket találunk. Míg a szabadidős turizmusban a turisták különböző célokból a szabadidő eltöltésére törekkenek, addig a konferenciaturizmusban a résztvevők munkájához kötődő célokkal találkozhatunk. A konferenciaturizmus keresleti oldalán a fogyasztó mellett megjelennek a különböző szervezetek, szövetségek, vállalatok is (HAPP 2011). Az országimázs és az észlelt kultúraszemélyiség szintén hatással van a motivációkra mind az ideális turisztikai, mind az ideális üzleti desztináció választásánál és értékelésénél (MALOTA 2004; MALOTA–GYULAVÁRI 2014).

A kulturális, gasztronómiai fesztiválok, sportrendezvények kiváló eszközként szolgálnak a nemzeti értékek bemutatására a nagyközönség számára, mindezt egy olyan közegben, amely a résztvevők számára kikapcsolódást, szórakozást nyújt. A magas értéket képviselő rendezvények emellett nagymértékben hozzájárulhatnak a pozitív országkép kialakításához, a nemzeti identitás erősítéséhez. A globális politikai és biztonságpolitikai helyzet változása, a terrorfenyegetettség fokozódása és olyan, az Európai Unió jövőjét érintő folyamatok, mint a brexit, szintén jelentős hatással lesznek a globális turizmus és azon belül hazánk idegenforgalmának alakulására.

A Magyarország Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégiájában foglaltak szerint a jövőben kulcsszerepet kap a biztonság kérdése az utazási döntések meghozatala során. Magyarország biztonságos desztináció, amely szempontnak egyre nagyobb szerepe van az utazók döntésében, és kiemelt figyelmet kap a világesemények helyszínéről való döntés kapcsán. Hazánk 2017-ben tizennégy kiemelt sporteseménynek adott otthont, áprilistól szeptemberig szinte minden napra jutott európai vagy világszintű, jelentős médiaérdeklődéssel övezett verseny nap, amelynek révén a világ Magyarországra figyelt. Ezen kiemelt sportrendezvények házigazdájaként hazánk bebizonyította, hogy nagyszabású nemzetközi és hazai sporteseményeket világszínvonalon képes megrendezni és ezek turisztikai potenciálját kiaknázni (MTÜ 2017).

Egy-egy esemény és az abból közvetlenül (például helyszíni bevételek az esemény alatt) és közvetetten (például fokozott médiaérdeklődés) profitáló desztinációnak komoly menedzselési feladatai vannak. Ennek hiányában a kívánt hatások elmaradhatnak a várttól. A 2014-es labdarúgó-világbajnokság és a 2016-os nyári olimpiai játékok kapcsán Brazília számos esetben a közbiztonsághoz kapcsolódó problémákkal (például utcai késelések, lövöldözések és betörések), a hatóságok fellépéseinek eredménytelenségével került a médiába. A biztonsági és gazdasági nehézségek mellett az olimpia szervezőinek életét a Zika-vírus kapcsán felmerülő súlyos egészségügyi kockázatok is nehezítették.

Minden turisztikai desztinációnak megvannak a maga sajátosságai. Ez igaz az adott fogadó területen felmerülő kockázatokra is. Általánosságban megállapítható, hogy a társadalmi, gazdasági és környezeti kockázatok minden korábbinál fokozottabb menedzselési feladatokat igényelnek.

1.2. Új globális trendek, a kitaposott ösvények elhagyása

Újabb és újabb területek kapcsolódnak be a nemzetközi és a belföldi turizmusba egyaránt. A kieleződő versenyben hosszabb távon csak az az utazási célterület vagy turisztikai szolgáltató maradhat talpon, amely a mind magasabb minőségi elvárásoknak is megfelel (CSAPÓ–MATESZ 2007). Az új fogyasztók jobban informáltak, magasabb szabadon elkölthető jövedelmük van, nagyobb választási szabadságra vágynak, elutasítják a passzív nézelődést, és sokkal aktívabbak. A fogyasztók intenzív információkeresővé válnak (DÖRNYEI–CSORDÁS–GÁTI 2013). Ugyanakkor több időt töltenek a számítógép, az okostelefonok előtt, és nemcsak jobban informáltak, de ugyanakkor egy virtuális világban is élnek, ezért több fantáziát várnak el, valamiféle „Disneyland-hatást” keresnek. A turizmusmarketingnek alkalmazkodnia kell az új fogyasztói magatartáshoz.

A hagyományos kereskedelmi formáknak várhatóan egyre jelentősebb kihívással kell szembenéznük a dinamikus növekvő online vásárlási lehetőségek és az ezek hatására megváltozó fogyasztói igények és elvárások következtében (SÍKOS T. 2013). A 20. században azonban már a termelőnek és az értékesítőnek egyaránt fel kellett ismernie, hogy a változás kulcsa a vevő, aki a legújabb interaktív eszközök birtokában korlátlanul teremthet kapcsolatot mindazokkal, akik segíthetik és befolyásolhatják döntéseit, s a lehetséges személyek között a kereskedő csak az egyik valószínű szereplő (HOFFMANN 2007). A változások eredményeként számos meglévő és új, potenciális turisztikai célterület új köntösben jelenik meg, és teljesen új termékeket is fejleszt a fogyasztók új típusú igényeinek kielégítésére. A termékéletciklus is átalakulóban van, egyre rövidebb lesz. A piacszegmentáció

bonyolultabbá válik, és a piaci szegmensek egyre kisebbek lesznek. Ha egy fogadó terület nem veszi figyelembe ezeket a változásokat, számos kockázatot rejt magában.

A biztonsági kérdésekhez kapcsolódó személyes tapasztalat mély nyomot hagy az utazókban, hiszen egyetlen mosoly elérheti, hogy visszatérjünk az adott desztinációba, ugyanakkor egyetlen negatív élmény is elegendő ahhoz, hogy végérvényesen elutasítsuk a jövőben. Ezt fokozza a média hatása is, mert a biztonság kérdésköre többnyire csak katasztrófák vagy negatív események hatására jelenik meg hírként (KELLER 2017).

A sok turistát vonzó rendezvényeknek óriási a jelentősége: amennyiben az esemény helyszínének egyébként vonzó a turisztikai imázsa, nagyobb lesz az érdeklődés a turisztikai csomagok iránt is, így esetleg *package* értékesítésére is lehetőség nyílhat. Amennyiben a helyszín olyan, amelynek turisztikai vonzereje nem elég erős, a visszatérő rendezvény emelheti iránta a látogatók érdeklődését, a desztináció, ha lassan is, de fejlődni fog.

Ha többfelé kerül sor fenyegetettségre a világban (legyen az belpolitikai vagy terrorfenyegetettség, esetleg gazdasági válság), ez jelentős akadály lehet a turizmus további fejlődésének, illetve a turizmus jelentős területi átrendeződésére kerülhet sor, mivel a turisták el fogják kerülni a túl veszélyes helyeket. A 2011-ben Észak-Afrikában és a Közel-Keleten bekövetkezett lázadások miatt ilyen változások a turizmus keresletének földrajzi elhelyezkedésében máris megfigyelhetők voltak. Hasonlóképpen a környezeti problémák, szennyezések és katasztrófák szintén befolyásolhatják a turizmus további fejlődését, és elriasztják a turistákat egyes helyszínekről vagy akár nagyobb régiókból is (PÉTER – NÉMETH – LELKÓNÉ TOLLÁR 2018).

A nagy tömegeket mozgó rendezvények vonatkozásában is elsődleges a biztonság kérdése. Magyarország nem célpontja a terroristák támadásainak, és a biztonsági intézkedések esetén a számos nagy eseményt hozó 2017-es évben előzetes egyeztetés történt az állam részéről az Alkotmányvédelmi Hivatallal és a Terrorrelhárítási Központtal mint szakszervekkel és nem utolsósorban a helyi önkormányzatokkal (KERTÉSZ 2017).

A legderülátóbb várakozások szerint a turizmus nemcsak pénzt, de békét is tud hozni. Törökországban például a turizmusból származó bevétel remek stabilizációs erőnek bizonyult. Zimbabwe, Libéria és Sierra Leone figyelmeztető példája ugyanakkor megmutatta, hogy az idegenforgalomból származó gazdagság gyorsan eltűnhet a politikai káosz légkörében. A 2011-ben Észak-Afrikában és a Közel-Keleten bekövetkezett zavargások hasonló folyamatokhoz vezettek. A „problémás” területek elkerülése, a turizmust érintő területi átrendeződések rögtön megfigyelhetők voltak. A trendek alakulását tehát számos előre nem tervezhető esemény is folyamatosan alakítja. Ezek közül talán legjelentősebb és mérőföldkőnek nevezhető esemény a 2001. szeptember 11-ei amerikai terrortámadás. Ezt követően az iszlám országok lakói nem szívesen látott vendégek voltak az USA-ban. Az akkori átrendeződési folyamatok hamar kézzelfoghatóvá váltak. Ennek egyik kiváló példája Malajzia, ahol szinte mindent megtettek az új arab vendégkör igényeinek kielégítésére (SZABÓ 2002). A világ szegényebb, ám természeti és kulturális értékekben gazdag országai a jövőben hatalmas fejlődésnek nézhetnek elébe.

A turisztikai trendeket ma a technológia fejlődése és az új, egyedi élmények iránti vágyak is alakítják. Ez ma már minden demográfiai csoport kapcsán megállapítható (ZSARNÓCZKY 2016, 2018). Még inkább előtérbe kerülnek az élményalapú utazások. Ezzel párhuzamosan a földrajzi, területi átrendeződések is megfigyelhetők. Az utazók örökös újdonságkeresési vágyának köszönhetően Afrika és Ázsia rejtett helyeire irányuló, az ottani

életmódot, étkezési szokásokat kipróbáló, természeti látnivalókat megcélzó, valamint a kulturális célpontokra irányuló utak egyre népszerűbbek. Az Indiai-óceán és Délkelet-Ázsia lassan, de biztosan lekörözi a hagyományosan közkedvelt karib-tengeri, hawaii és adriai pihenést. Az újabb, eddig ismeretlen célpontok megjelenése alkalmat adhat egyes túlterhelt turistacélpontoknak a fellélegzésre, megújulásra egyaránt.

2. Turisztikai fogadó területek menedzselési feladatai

A továbbiakban a fogadó területek menedzselési feladatait tekintjük át. Néhány nemzetközi és hazai példán keresztül szeretnénk bemutatni, hogy a fogadó területek kockázati elemei csökkenthetők előzetes terv készítésével, rugalmassággal és a változó pihenési szokásokhoz való gyors alkalmazkodással. Ezek napjainkban a korábbiakhoz képest nagyobb hangsúllyal kell, hogy szerepeljenek a fogadó területek menedzselési feladatai közt.

Hornai felhívja a figyelmet arra, hogy a kockázatkezelés célja nem szükségszerűen a kockázatok számának csökkentése vagy elkerülése, hanem minél magasabb szintű kockázati tudatosság elérésével és fenntartásával a kockázatok lehetséges hatásainak minimalizálása (HORNAI 2001). A kockázati tényezők kezelése és a kapcsolódó általános feladatok az alábbiakban foglalhatók össze.

- A kockázati tényező teljes kiiktatása: jellemzően az elhagyása, más megoldás keresése.
- A kockázat mértékének (a bekövetkezés esélyének vagy hatásának) csökkentése: jellemzően intézkedési, végrehajtási, folyamatszabályozási tervek, felelőségek, felelős személyek kijelölése.
- A kockázatviselés áthárítása, megosztása: jellemzően célszerűen megválasztott vállalkozásba adási és munkamegosztási stratégiák, biztosítási szerződések.
- Vészhárítási intézkedési tervek, vészforgatókönyvek készítése: jellemzően alternatív megoldások feltárása, alternatív erőforrások készenlétben tartása, esetleg kapacitásfoglalási szerződések.
- A kockázat elfogadása: jellemzően céltartalékok képzése.

A kockázati tényezők kezelésekor kiemelt jelentőséggel bír, hogy a kockázatokat valós folyamatokhoz, tevékenységekhez kell rendelni, az általánosságban megfogalmazott kockázatok öncélú elemzésekhez vezetnek. Az egyes tevékenységek/területek szabályzataiban elő kell írni, hogy ki a felelős, ki végzi a kockázatkezelés feladatát és a kapcsolódó költségvetés-tervezési, végrehajtási és beszámolási tevékenységeket. Szabályozni kell, hogy a felelősöknek milyen döntéseket lehet és kell hozniuk a kockázatok megszüntetésének módjáról (VATTAI-MÁLYUSZ 2015; DOMOKOS et al. 2015; BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság 2016). A kockázati tényezők az egyes turisztikai desztinációban térségenként, időszakonként más-más súllyal és összefüggésben szerepelnek, ebből adódóan az alapvető biztonsági előírások és szabályok figyelembevételén túl nincsen általános recept a kockázatok kezelésére.

2.1. Turisztikai desztinációk kockázati kihívásai és kockázatmenedzsmentje

A WTO¹ természetesen elsőrendű kérdésnek tekinti a turisták biztonságával kapcsolatos problémák megoldását. Ennek eredményeként kidolgozott egy intézkedési tervet, amely egyik legfontosabb célkitűzésének tekinti a biztonsággal kapcsolatos szolgáltatások és intézkedések fejlesztését, a biztonsági óvintézkedések növelését, a turisták bizalmának visszanyerését a biztonságérzet növelésével, így például a rendőri jelenlét fokozásával (KAY 2004).

A 21. század online terében jelentkező adatkitettség és a terrortámadások következtében a fogyasztók biztonsághoz kötődő elvárásai extrém módon magasak, kevés tolerancia mellett. A témában azonban érdekes kettősség tapasztalható: egyrészt magas fokú a témához kapcsolódó érzékenység, másrészt sokan kívülállónak tekintve magukat nem hiszik el, hogy érintetté válhatnak (PÉTER–TÓTH–NÉMETH 2017). A témakör tárgyalásánál nem hagyható figyelmen kívül az egyéni felelősség kérdése. A Turizmus Globális Etikai Kódexe is utal rá, hogy a turisták és a látogatók felelősek azért, hogy valamilyen módon utánajárjanak és megismerjék a felkeresni szándékozott országok jellemzőit. Tudatában kell lenniük azoknak a legfontosabb egészségügyi és biztonsági kockázatoknak, amelyek bármilyen, a szokott környezetben kívüli utazás esetén előfordulhatnak, és lehetőleg úgy kell viselkedniük, hogy a lehető legkisebbek legyenek ezek a kockázatok (TÓTH 1999).

A növekvő terrorveszély és a külföldiekkel szembeni ellenszenv növekedése egyes kultúrákban befolyásolhatja a turizmust mind mennyiségi, mind minőségi oldalról. Bizonytalan helyeken csak a védett *all inclusive* vakációfalvak tudnak túlélni. A posztmodern turizmus számos formája lehetetlenné válik e helyszíneken. Ha sokfelé kerül sor hasonló fejleményekre a világban, ez jelentős akadály lehet a turizmus további fejlődésének, illetve a turizmus jelentős területi átrendeződésére kerülhet sor, mivel a turisták el fogják kerülni a túl veszélyes helyeket (ÁRVA 2012).

Az Európát érintő terrorhullám legújabb állomásai (például 2016. 07. 14. – Nizza, gázolás; 2016. 12. 19. – Berlin, gázolás; 2017. 03. 22. – London, Westminster, gázolás; 2017. 04. 07. – Stockholm, gázolás; 2017. 05. 22. – Manchester, öngyilkos robbantás; 2017. 06. 03. – London-híd, gázolás, késelés; 2017. 08. 17–18. – katalóniai támadások) és az elkövetések módjaiból lesűrhető tapasztalatok szintén új megközelítéseket igényelnek egyes desztinációkban. A nagyvárosok és a népszerű turisztikai fogadó területek ma már mindent igyekeznek megtenni, és minden eszközt bevetnek a terrorfenyegetettség kockázatainak kivédésére. Az olasz nagyvárosok az alábbi esettanulmányban összefoglaltak szerint reagáltak az elmúlt időszak eseményeire.

Az olaszországihoz hasonló óvintézkedéseket vezettek be a német nagyvárosokban is. A szabadtéri rendezvények biztonságáról mindenütt nagy erővel igyekeznek gondoskodni. Hessen tartományban például mind a hét rendőr-főkapitányságon készenléte helyeznek különleges bevetési egységeket, hogy szükség esetén idővesztés nélkül akcióba léphessenek. A legtöbb nagyvárosban kordonokkal veszik körül a rendezvények területét, a szigorúan ellenőrzött bejáratoknál pedig szintén beton terelőelemeket helyeznek el a teherautós, kamionos támadások elhárítására. A nők elleni zaklatások elkerülésére számos tartományi nagyváros térségében működő menekültszállításokon többnyelvű szórólapon tájékoztatnak a nők és a férfiak egyenjogúságáról, a nemi önrendelkezési jogról (MTI 2017a, 2017b).

A környezeti problémák, szennyezések és katasztrófák, mint például a fukusimai atomerőmű-baleset, szintén befolyásolhatják a turizmus további fejlődését, és elriaszthatják

¹ World Tourism Organisation.

a turistákat egyes helyszínekről, országokból vagy akár nagyobb régiókból is. Remélhetőleg azonban ezek a politikai és környezeti problémák nem fognak túl gyakran, túl sok helyen bekövetkezni, de számolni kell velük (ÁRVA 2012).

A komoly gazdasági jelentőséggel bíró látványosságok megőrzésének érdekében számos helyen limitálni igyekeznek a látogatók számát, különösen olyan esetekben, amikor a turizmus természeti értékeket is veszélyeztet. Az UNESCO világörökségi listáján szereplő Plitvicei-tavak látogatóközpontjának vezetői is új kockázattal szembesültek az elmúlt években. Napjaink történéseit foglalja össze az alábbi esettanulmány.

Veszélyes a sok turista a Plitvicei-tavaknál

A Plitvicei-tavak vezetésének tehermentesítenie kell a nemzeti parkot, hogy a térség ne kerüljön le az UNESCO világörökségi listájáról; emelik a belépők árát – írta a Večernji List című horvát napilap.

Az UNESCO korábban azt kérte a nemzeti park vezetésétől, hogy készítsen akcióttervet arról, a turisták mekkora számban, milyen feltételek mellett látogathatják a Plitvicei-tavakat, továbbá a térség területrendezési tervét is összhangba kell hozni az előírásokkal, ellenkező esetben a térség lekerülhet az UNESCO világörökségi listájáról. A nemzeti park vezetése az elmúlt két évben több erőfeszítést is tett, hogy megfeleljen a feltételeknek, az áremelés az egyik ilyen lépés. Anđelko Novosel, a nemzeti park volt igazgatója már tavaly a belépők jelentős drágulásáról beszélt. Az új igazgató, Tomislav Kovačević, aki idén januárban került a Plitvicei-tavak élére, megerősítette ezt a döntést. Kovačević a lapnak elmondta: az újdonság az, hogy két belépőár lesz a szezonban, egy 16 óráig, egy pedig 16 óra után. Mindez azért, hogy csúcsidőben tehermentesítsék a parkot, mert a turisták száma komolyan veszélyezteti a természeti örökséget – tette hozzá. [...] A Plitvicei-tavakat rekordszámú, 1,7 millió turista látogatta meg tavaly, és a környező üdülőtelepeken lakók száma is a kétszeresére nő ilyenkor. A turisták többsége is a túlszűfoltásra panaszkodik.

Részlet a *Veszélyes a sok turista a Plitvicei-tavaknál* című cikkből

Elérhető: http://turizmusonline.hu/aktualis/cikk/veszelyes_a_sok_turista_a_plitvicei_tavaknal
(A letöltés ideje: 2018. 03. 30.)

A klímaváltozás, globális felmelegedés turizmust érintő kihívásai egyes desztinációkban erőteljesen jelentkeznek, és halaszthatatlan feladatokkal szembesítik a menedzsmentet. Az egészségügyi kockázatok tekintetében a fertőző betegségek, a megszokott normáktól eltérő higiénés viszonyok okozhatnak problémát. Az egyes nemzetközi szervezetek kiemelten fontosnak tartják az utazók tájékoztatását, hiszen ők az új, ismeretlen környezetben különösen veszélyeztetettek. A járványügyi szervek figyelmeztetéseinek, ajánlásainak betartása jelentősen csökkentheti az ilyen jellegű kockázatokat.

A társadalmi-gazdasági kockázatok közül ki kell emelni azon instabil régiókat, ahol államok közötti és államokon belüli konfliktusok zajlanak. Ezek gazdaságilag és politikailag gyenge vagy működésképtelen államokat eredményeznek, és potenciális veszélyt jelentenek az adott térségre. Az 1979-ben útjára indított Párizs–Dakar-rali útvonala például a potenciális terror- és egyéb fegyveres fenyegetettség miatt többször módosításra szorult az évek során. A versenyt 2008-ban törölni kellett, 2009-től pedig Dél-Amerikában rendezik meg. A Dakar-rali nevet a hagyományok miatt azonban megőrizték.

2.2. Rendezvényekhez köthető kockázatmenedzsment és feladatai

A rendezvény- és fesztiválturizmus napjaink legpiacképesebb turisztikai termékei közé tartozik, egyéb turisztikai termékhez kapcsolódva komplex kínálat létrehozását teszik lehetővé. Kiváló lehetőséget teremtenek az „árुकapcsolásra” a turisztikai szezon meghosszabbítására. A nagyobb fesztiválok turisztikai szempontból is komoly jelentőséggel rendelkeznek: egy jól bevezetett fesztivál kiemelkedő turisztikai márkaértéket képviselhet egy desztináció életében. Hunyadi, Inkei és Szabó (2006, 25.) megfogalmazásában: „Városok és helynevek vésődtek be az emberek tudatába az ott rendezett kulturális események révén.” A fesztiválok nem csupán az elsődleges vonzerő szerepét tölthetik be, hanem a kulturális turizmus megatrendjét képviselve nagyon fontos kiegészítő élményelemként funkcionálhatnak, ahogyan a kulturális rendezvények többsége is. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy a fesztiválrendezés növekvő népszerűsége miatt gyakran túlkínálat alakul ki egy adott területen, ami az események versenyéhez és az együttes siker csökkenéséhez vezethet (SMITH 2006).

A rendezvények esetén belső és külső kockázati elemekről beszélhetünk, bár a kettő éles elkülönítése számos kérdést vet fel a gyakorlatban. Rendezvényen belüli kockázatként említhető a személyzet megfelelő tapasztalata és hozzáállása, a költségeket érintő kockázati tényezők (ez alatt a valutaváltást, ad hoc kiadásokat és előre jelzett többletköltségeket értjük). Műszaki és teljesítményparamétereket érintő kockázatok (technikai eszközök hibája, pótlása), a résztvevők (érdektelenség, viselkedési kultúra), illetve az alvállalkozók (minőség, megbízhatóság, rugalmasság) is nagymértékben meghatározzák egy esemény sikerét. Előre meg kell tervezni a helyszín megfelelő megközelíthetőségét, ugyanakkor kockázatos lehet az időközbeni beavatkozás a szervezésbe, a helytelen névhasználat vagy a rosszul leadott információ például a sajtónak. Rendezvényen kívüli kockázati elemek között szerepel a jogi szabályozás stabilitása, a szervezőktől független pénzügyi kockázat (árfolyamkockázat, a valutaleértékelődés hatása az üzleti kalkulációra) és a piaci kockázat (versenytársak tevékenysége, párhuzamosan hirdetett rendezvény), de idetartoznak a környezeti kockázatok és a vis maior helyzetek is, így például a természeti katasztrófák, terrorcselekmények (FARAGÓ 2000; PÉTER 2015).

Rendezvények esetében a kockázatok kivédésének célja a rendezvény törlésének megakadályozása; az üzleti veszteség megakadályozása; a rendezvény hírnevének megőrzése; jogilag tiszta helyzet teremtése, felelőségek, elvárások teljesítése; a kockázattal kapcsolatos stressz csökkentése. A kockázatok kivédésének módszerei között tartják számon a kockázatmenedzsment alkalmazását, az előzetes szerződéskötéseket, mellékkötelezettségeket, biztosítások kötését, etikai előírások betartását, illetve a rendfenntartó szervek prevencióssal jelleget történő bevonását. A menedzsment feladata továbbá kockázati értékelő riport készítése az adott rendezvény vonatkozásában, amely számszerűsíthető és szubjektív is egyben (FARAGÓ 2000; PÉTER 2015). Sulyok és Sziva (2009) szerint a hatékony szervezés nem csupán a fesztivál sikere szempontjából fontos, hanem az esemény hatásainak kezelése, a helyi közösség és a helyi értékek megóvása miatt is, a fenntartható fejlődést képviselve. Mindemellett a képzett szervezők jóval hatékonyabban tudják menedzselni a fesztivál szervezését, ami munkaerőköltségek megtakarításához vezethet. A rendezvényekhez kapcsolódó, az eseményeket megelőző felkészítő, kockázatelemzés és -menedzsment témakörben szervezett képzések a következő területekre helyeznek kiemelt hangsúlyt:

- tömegmenedzsment,
- egészség, fenntarthatóság és biztonság,
- folyamatmenedzsment,
- gazdasági fenntarthatóság,
- krízismenedzsment.

Hunyadi, Inkei és Szabó (2006) felhívja a figyelmet arra, hogy a szervezés terén kiemelkedő jelentőséggel bír az eseményt segítő önkéntesek felkészítése. Nagy-Britanniában például a fizetett és önkéntes munkaerő 10–90%-os arányt képvisel, míg hazánkban ugyanezen arány 50–50%-os.

A turisztika fogadó területein, főként, ha rendezvénynek ad otthont, kockázati tényezőként jelentkezik a túlzott alkoholfogyasztás, a helyszín befogadóképességének túlvagy alulméretezése, az időjárási tényezők. Továbbá fontos megemlíteni a vandalizmust, a sok bosszúságot okozó közlekedési dugókat és az ingyenes belépés kockázatát is, hiszen ez utóbbi esetén nem lehet előre készülni a tömeg nagyságára a megfelelő szolgáltatások, illetve menekülőutak kiépítésére. Juhász (2008) szerint a rendezvénybiztosítások alkalmazásával a rendezvény helyszínének bejáratainál nem választhatók ketté mereven a magánbiztonsági szolgálatok feladatai, valamint a rendőri feladatok. Olyan rendezvényeken, ahol résztvevők ezrei vannak jelen, a törvényes keretek között kontrollálni kell a tömeg magatartását.

A hazai rendezvény- és fesztiválkínálat rohamosan bővül, kora tavasztól, de főleg a nyári hónapokban minden hétvégére jut valamilyen kulturális vagy gasztronómiai rendezvény, amelyre akár az ország másik végéről vagy más országokból is ellátogatnak. Turisztikai szempontból ezek a legfontosabbak: a Sziget Fesztivál, a Balaton Sound és a VOLT Fesztivál. Mindemellett számos vidéki rendezvény, fesztivál is megerősödött, amelyek évről évre színvonalas programkínálatot biztosítanak látogatóik számára, szervezésük, marketingkommunikációjuk is folyamatosan fejlődik (HÄHNER 2016). Utóbbi kapcsán előtérbe kerültek az emocionális, érzelmekre ható reklámok, látványosan hangsúlyozva azt, hogy az adott esemény, desztináció milyen élményt kínál (TÓTH-KASZÁS 2017).

Erős állami szerepvállalás mellett számos nagy nemzetközi sportrendezvény is megrendezésre került az elmúlt időszakban. A sportrendezvények egyre több utazót vonzanak, évről évre dinamikusan emelkedik a sportesemény miatt útnak indulók száma (MTÜ 2017). A sportesemények látogatói közt jelentős azoknak az aránya, akik később újra felkeresik a sportesemény miatt meglátogatott desztinációt. A Budapesten és Balatonfüreden megrendezett 2017-es vizes világbajnokság szervezői a szurkolók és a versenyzők biztonságának megteremtését mind a versenyhelyszíneken, mind pedig a szurkolói központokban szigorúan kiemelten kezelték (1. kép).

Az esemény idején a Terrorelhárítási Központ páncélozott járművei mindennapos látványt (és számos esetben látványosságot) jelentettek. *Cél az egyes helyszínek maximális biztonságának megteremtése úgy, hogy ez a legkevésbé kényelmetlenséggel járjon a szurkolók, a sportolók és kíséretük számára.*

A globális terrorfenyegetettség erősödése jellemző a világ számos országában. Minden korábnál nagyobb jelentőséget kapnak a kockázatmenedzselési feladatok, a válságmenedzsmenttervek készítése. A korábbiaknál sokkal jobban felértékelődik a nemzetközi együttműködés az egyes országok nemzetbiztonsági szervezeteivel, elsősorban a nemzetközi nagyrendezvények biztosítása terén. Magyarország biztonságos országgént működik,

ennek megjelenítése, folyamatos kommunikációja szükséges. Ebben a TDM-szervezetek tevékenysége felértékelődik, ugyanis a turizmussal foglalkozó szakmai szervezeteknek hűzószerpet kell betölteniük. A menedzsmentnek és a turisztikai szektor szereplőinek hatékonyan kell reagálni az új kihívásokra. A tudatos turizmustervezés keretében a fogadó területek menedzselési feladatai kiemelt szerephez jutnak a turisták által kedvelt, látogatott területek megtartóképeségének fenntartható kiaknázásában.

1. kép

*A szükséges plusz: a Terrorelhárítási Központ páncélosa a Margit-szigeten
a FINA vizes világbajnokság idején*

Forrás: CZAGÁNY 2017

Felhasznált irodalom

- ÁRVA László (2012): *Új típusú turizmus, új típusú turizmus marketing a post-indusztriális korban*. Szolnok, Szolnoki Főiskola.
- ÁSVÁNYI Katalin – GYULAVÁRI Tamás – JÁSZBERÉNYI Melinda (2018): *Családbarát desztináció a családok utazási preferenciái mentén*. Kutatási jelentés. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem Turizmus Továbbképző és Kutatóközpont.
- BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (2016): *BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság Szervezeti Működési Szabályzata, 5. számú függelék, Kockázatkezelési szabályzat*.
- CZAGÁNY Balázs (2017): *Csöndben gubbaszt a margitszigeti zöldben a TEK pancélosa*. MTI/MTVA fotók. Elérhető: <http://propeller.hu/itthon/3295329-csöndben-gubbaszt-margitszigeti-zoldben-tek-pancelosa-fotok> (A letöltés ideje: 2018. 05. 30.)
- CSAPÓ János – MATESZ Krisztina (2007): A kulturális turizmus jelentősége és szerepe napjaink idegenforgalmában. *Földrajzi Értesítő*, 56. évf. 3–4. sz. 291–301.
- DOMOKOS László – NYÉKI Melinda – JAKOVÁC Katalin – NÉMETH Erzsébet – HATVANI Csaba (2015): Kockázatelemzés és kockázatkezelés a közszférában és a közpénzügyi ellenőrzésben. *Pénzügyi Szemle*, 55. évf. 1. sz. 7–28.
- DÖRNYEI Krisztina – CSORDÁS Tamás – GÁTI Mirkó (2013): A kommunikáció információs meghatározottsága: Információkeresés, -feldolgozás és -befogadás. In HORVÁTH Dóra – BAUER András szerk.: *Marketingkommunikáció – Stratégia, új média, részvétel kérdései*. Budapest, Akadémiai. 44–51.
- FARAGÓ Hilda (2000): *Idegenforgalmi rendezvények és kongresszusok szervezése*. Budapest, Képzőművészeti Kiadó és Nyomda.
- GYARMATI Ildikó (2007): *Rendezvényszervező kézikönyv*. Budapest, Szókratész Külgazdasági Akadémia.
- HÄHNER Petra (2016): Ezek a fesztiválok átrendezik Magyarország turisztikai térképét. Elérhető: www.portfolio.hu/gazdasag/ezek-a-fesztivalok-atrendezik-magyarorszag-turisztikai-terkepet.233802.html (A letöltés ideje: 2018. 03. 12.)
- HAPP Éva (2011): *Fogyasztói magatartás vizsgálata a nemzetközi konferenciák magyarországi piacán*. PhD-disszertáció. Sopron, Nyugat-magyarországi Egyetem Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola.
- HOFFMANN Istvánné (2007): A bevásárlóközpontok szerepe az igények és a fogyasztáskultúra fejlesztésében. In SIKOS T. Tamás szerk.: *A bevásárlóközpontok jelene és jövője*. Komárom, Selye János Egyetem Kutatóintézete. 13–27.
- HORNAI Gábor (2001): Kockázat és kockázatkezelés. *A Magyar Villamos Művek Közleményei*, 4. sz. 40–46.
- HUNYADI ZSUZSA – INKEI Péter – SZABÓ János Zoltán (2006): *Fesztivál-világ*. NKA-kutatások 3. Budapest, KultúrPont Iroda.
- JUHÁSZ László (2008): Rendezvénybiztosítás, sportrendezvények biztosítása (különös tekintettel a labdarúgó-mérkőzések biztosítására). *Bolyai Szemle*, XVII. évf. 3. sz. 91–100.
- KAY, Sean (2004): Globalization, Power and Security. *Security Dialog*, Vol. 35, No. 1. 9–25. DOI: <https://doi.org/10.1177/0967010604042533>
- KELLER Krisztina (2017): A turizmusmarketing környezete. In LŐRINCZ Katalin – SÜLYOK Judit szerk.: *Turizmusmarketing*. Budapest, Akadémiai.
- KERTÉSZ Richárd (2018): Önfeladt szórakozás biztosítása, egy kihívásokkal teli tömegrendezvényen. In KIGLICS Norbert szerk.: *II. Turizmus és biztonság nemzetközi tudományos konferencia*. Tanulmánykötet. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 66–72.

- MALOTA Erzsébet – GYULAVÁRI Tamás (2014): Az észlelt kultúraszemélyiség és hatása az ország turisztikai és üzleti célpontként való megítélésére. *Vezetéstudomány*, 45. évf. 1. sz. 2–13.
- MALOTA Erzsébet (2004): Az ország eredet imázs I. *Marketing és Menedzsment*, 38. évf. 4. sz. 49–60.
- MICHALKÓ Gábor (2012): *Turizmológia – Elméleti alapok*. Budapest, Akadémiai.
- MTI (2017a): *Betontömbökkel, kordonokkal és virágládákkal védik a városok utcáit*. Elérhető: www.origo.hu/nagyvilag/20170823-az-olasz-varosok-utcait-betontombokkel-kordonokkal-es-viragladakkal-vedik.html (A letöltés ideje: 2018. 03. 30.)
- MTI (2017b): *Terrorveszély és biztonsági intézkedések a német nagyvárosokban*. Elérhető: www.origo.hu/nagyvilag/20171229-ismet-rendkivuli-ovintezkedeseket-vezetnek-be-a-nemet-nagy-varosokban.html (A letöltés ideje: 2018. 03. 14.)
- MTÜ – Magyar Turisztikai Ügynökség (2017): *Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030*. Elérhető: www.kormany.hu/download/8/19/31000/mtu_kiadvany_EPUB_297x210mm%20-%20preview.pdf (A letöltés ideje: 2018. 03. 15.)
- PÉTER Erzsébet – NÉMETH Kornél – LELKÓNÉ TOLLÁR Ildikó (2018): Turizmusbiztonság mint újonnan felmerülő fogyasztói igény. *Turizmus Bulletin*, 18. évf. 2. sz. 30–37.
- PÉTER Erzsébet – TÓTH Bernadett – NÉMETH Kornél (2017): Pihenési szokások (át)alakulása Zala megyei munkavállalóknál. In *XXIII. Ifjúsági Tudományos Fórum*. Keszthely, Pannon Egyetem Georgikon Kar.
- PÉTER, Erzsébet (2015): *Healthy healthcare system at Lake Balaton: Is healthy improvement or health improvement the solution for the Hungarian resort area?* LAP LAMBERT Academic Publishing.
- PUSZTAI Bertalan (2013): A turista jóllét forrása – Találkozás az autentikus látnivalóval vagy igazi önmagunkkal. In MICHALKÓ Gábor – RÁTZ Tamara: *Jó(l)lét és turizmus: utazók, termékek és desztinációk a boldogság és a boldogulás kontextusában*. Budapest–Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola. 13–21.
- SIKOS T. Tamás (2013): Szükség van-e paradigmaváltásra a bevásárlóközpontok piacán? In SIKOS T. Tamás szerk.: *A válság hatása a kiskereskedelemre*. Gödöllő, Szent István Egyetemi Kiadó. 33–44.
- SMITH, Melanie K. (2006): *Tourism, culture and regeneration*. Wallingford, CABI Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1079/9781845931308.0000>
- SULYOK Judit – SZIVA Ivett (2009): A fesztiválturizmus nemzetközi és hazai tendenciái. *Turizmus Bulletin*, 13. évf. 3. sz. 3–13.
- SZABÓ Ibolya Anna (2002): *Ökotúra, gyógytúra, tortúra. A semmittevés már a múlté*. Elérhető: www.hetek.hu/fokusz/200207/a_semmitteves_mar_a_multe (A letöltés ideje: 2018. 03. 14.)
- TÓTH Judit (1999): A Turizmus Globális Etikai Kódexe: koncepciók és útmutatások. *Turizmus Bulletin*, 3. évf. 4. sz. 53–57.
- TÓTH-KASZÁS Nikoletta (2017): A marketingkommunikációs mix. In LŐRINCZ Katalin – SULYOK Judit szerk.: *Turizmusmarketing*. Budapest, Akadémiai. 233–254.
- Turizmus Online (2018): *Veszélyes a sok turista a Plitvicei-tavaknál*. Elérhető: http://turizmusonline.hu/aktualis/cikk/veszelyes_a_sok_turista_a_plitvicei_tavaknal (A letöltés ideje: 2018. 03. 30.)
- VATTAI Zoltán András – MÁLYUSZ Károly (2015): *Pécsi Konferencia- és Koncert Központ kockázat felmérés, kockázat kezelés*. Kockázatelemzés – esettanulmány. Budapest, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építéstechnológia és Építésmenedzsment Tanszék. Elérhető: www.ekt.bme.hu/Nagylete/Kockazat-Pl.pdf (A letöltés ideje: 2018. 03. 11.)
- ZSARNOCZKY, Martin (2016): The future of sustainable rural tourism development – the impacts of climate change. *Annals of The Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists*, Vol. 19, No. 3. 337–344.

ZSARNÓCZKY Martin (2018): Generációs sajátosságok az idősturizmusban. In CSAPÓ János – GERDESICS Viktória – TÖRŐCSIK Mária szerk.: *Generációk a turizmusban. I. Nemzetközi Turizmus-marketing Konferencia*. Tanulmánykötet. Pécs, PTE KTK. 31–38.

Felhasznált jogszabályok

2073/2004. (III. 31.) Korm. határozat a Magyar Köztársaság új Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról
1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

Vákát oldal

Kiss Kornélia – Michalkó Gábor

A turizmus- és biztonságmarketing

Napjainkban a turizmus környezetében megmutatkozó, azt jelentősen befolyásoló trendek közül a biztonsághoz kapcsolódó változások egyre jelentősebb szerepet kapnak; a biztonságsszükséglet és a kockázatszelés (FLOYD et al. 2003) egyre erősebbé válását az elmúlt években számos kutatás igazolta. A biztonság a téma legelismertebb nemzetközi szakértőinek számító Pizam és Mansfeld (2006) kötete mellett a hazai turisztikai szakirodalom alapműveiként számotartott Lengyel (2004) és Michalkó (2012) turizmuselméleti munkáiban is a turisztikai kínálat alapvető elemeként és/vagy a turizmus alapfeltételeként jelenik meg. Jelen fejezetben a turizmusbiztonság témakörét a marketing görcsöve alá helyezzük, amelyen a biztonságot mind a desztinációs, mind a vállalati marketing tárgylemezén vizsgáljuk.

1. A turizmusmarketing két arca

A marketing szűkebb értelemben olyan vállalati tevékenységet jelent, „amely a vevők/felhasználók igényeinek kielégítése érdekében elemzi a piacot, meghatározza az eladni kívánt termékeket és szolgáltatásokat, megismerteti azokat a fogyasztókkal, kialakítja az árakat, megszervezi az értékesítést és befolyásolja a vásárlókat” (BAUER–BERÁCS 1996, 8.). Tágabb értelemben a marketing a vállalat egészére kiterjedő filozófia, amelynek megvalósítása a felső vezetés feladata oly módon, hogy a vállalati résztevékenységek integrációjában a marketing szempontok domináljanak. Átfogó értelemben a marketing minden értékkel rendelkező jószág cseréje esetében megjelenhet, vagyis a profitorientált szférán túl az olyan területeken is értelmezhető, mint az oktatás, az egészségügy vagy éppen a politika.

A turizmusmarketing a termékekre, de még inkább a szolgáltatásokra kidolgozott és az 1980-as évek óta alkalmazott marketingelméletek és -gyakorlatok adaptációja (BEHRINGER et al. 2002). Különlegességét, önálló témaként való kezelését nemcsak az indokolja, hogy a turisztikai termék tulajdonképp szolgáltatás vagy szolgáltatások halmazából előálló jószág, amelynek elsősorban a megfoghatatlanságból adódóan számos speciális vonása van, hanem az is, hogy a két szintjére – nevezetesen a vállalati és a turisztikai desztinációs marketingre – jellemző gondolkodási keretrendszer, illetve a két szintjén alkalmazható eszközrendszer meglehetősen sok különbséget mutat.

A turisztikai vállalkozások javarészt megfoghatatlan termékeket, vagyis jellemzően szolgáltatásokat visznek a piacra, olyan jószágokat, amelyek jellemzőit maga a vállalkozás az eszközrendszer segítségével tūpontosan állíthatja be. Az egy-egy turisztikai desztinációt (más néven fogadó vagy célterületet) felkereső látogatók az utazásaik során ugyanakkor számos szolgáltatás személyre szabott egyvelegéből kialakuló élményeket keresnek (ÁRVA–SIPOS 2012). A turizmus keresleti oldalát alkotó turisták azokba a desztinációkba

utaznak, amelyek a turista igényeinek-szükségeinek-motivációjának leginkább megfelelő vonzerőkkel rendelkeznek, és arról a számukra legkönnyebben érthető és elérhető módon a legvonzóbb információt kapják (PANYOR et al. 2011). Maga az élmény komplex fogalom, annak kialakulásában nemcsak a turisztikai termék központi elemét képező vonzerő vagy más néven attrakció játszik szerepet, hanem – sok más tényező mellett (ZÁTORI 2014) – mindazok a szolgáltatások is, amelyek a vonzerő fogyaszthatóságához – például a közlekedési infrastruktúra, a szálláslehetőségek, a vendéglátóipari szolgáltatások – hozzájárulnak. A fogyasztó szemszögéből értelmezett turisztikai termék tehát számos elemből áll, amely magában foglalja a turisztikai vonzerő mellett mindazon szolgáltatásokat, amelyeket a turista igénybe vesz. A turista élményét az általa igénybe vett minden egyes szolgáltatás jellemzői befolyásolják, így annak érdekében, hogy az a keresleti oldal, vagyis a turista előzetes elvárásainak megfeleljen, az egyes termékelemeket össze kell hangolni, és arra kell törekedni, hogy e termékelemek tökéletes összhangban legyenek. Ez az alapvetően kis- és középvállalkozásokból álló turisztikai iparágban különösen komoly kihívást jelent.

2. Biztonság, mára mindenekelőtt?

A turizmusmarketing legfontosabb célja a vevők, fogyasztók, vagyis a turisták igényeinek megismerése és kielégítése. A fogyasztóimogatartás-vizsgálat egyik legfontosabb célja annak megértése, hogy fogyasztóink miért – milyen célok elérése érdekében – vásárolnak, vagyis vesznek igénybe szolgáltatásokat. E kérdés megválaszolásában a szükségletek lesznek segítségünkre. Az emberi szükségleteket Maslow szükséglet-hierarchia-modelljében az alábbi öt – egy fizikai és négy pszichológiai szükségletből álló – csoportra osztotta:

- fiziológiai szükségletek (éhség, szomjúság, pihenés, aktivitás);
- biztonság (félelemtől és aggodalomtól mentesség);
- valahová tartozás és szeretet (szeretetnyújtás és befogadás);
- megbecsülés (önmagunk és mások megbecsülése);
- önmegvalósítás (személyes önfejlesztés).

Mill és Morrison (1985) a Maslow által meghatározott szükségleteket további két intellektuális szükséglettel egészíti ki: a kognitív és az esztétikai szükségletekkel. Noha Maslow elmélete szerint a magasabb szintű szükségletek felmerülésének feltétele az, hogy az alacsonyabb szintű szükségletek kielégítésre kerüljenek, a fiziológiai, a pszichológiai és az intellektuális szükségletek közötti viszony a mai napig nem tisztázott. Mill és szerzőtársa a turisztikai szakirodalomban megjelenő referenciákkal mutatja be a szükségletek és a motivációk összefüggését. A biztonságszükséglet kielégítését szolgáló utazások például az egészséggel összefüggő utazásokat, az egészségi állapot javításával, megőrzésével, a regenerációval kapcsolatos utazásokat említik. A szükségletek és a motivációk ilyen jellegű, egyértelmű megfeleltetése – az egyre bonyolultabb fekete dobozzal jellemezhető fogyasztói társadalmakban – egyre kevésbé helytálló, hiszen egyfelől, ahogy Lengyel (2004) is jelzi, az ember olyan hajó, amelyen egyszerre több kapitány is parancsolhat, másrészt az is elképzelhető, hogy a biztonságszükséglet kielégítése nem az utazási motiváción keresztül valósul meg, hanem a fogyasztói magatartást leíró más jellemzőkben érvényesül, például a desztinációválasztásban mutatkozik meg.

Az emberi szükségleteket számos tényező befolyásolja, így a turisztikai keresleten belül elkülöníthetők biztonságra fogékony és kevésbé fogékony fogyasztói szegmensek. Utóbbinak jó példái lehetnek a pszichográfiai tényezők vagy éppenséggel a személyiség típusok mentén kialakított egyes fogyasztói csoportok, vagy akár a kisgyermekkel utazók köre. Pendergast (2010) generációs kutatása rámutat, hogy az Y generáció tagjait a desztinációválasztás során kevésbé érdeklik az olyan problémák, mint a közbiztonság hiányosságai, a természeti katasztrófák vagy a járványok, Málovics és munkatársai (2015) szerint az Y generáció számára a biztonságot egyre inkább az online közösségek, az ismeretlen véleményezőik és a fórumozók jelentik. George (2003) Cape Town-i turistákat vizsgáló kutatása a nemzetiségnek és az egyén kriminalitással kapcsolatos korábbi személyes tapasztalatainak fontosságára hívja fel a figyelmet. Bódis és Michalkó (2017) a biztonság visszatérő látogatásokban játszott szerepét vizsgálta.

Ahhoz, hogy a turisztikai szolgáltatók, illetve az egy-egy célterület marketingjéért felelős desztinációsmarketing-szervezetek (*destination marketing organisation, DMO*) sikeres marketingtevékenységet tudjanak végezni, ismerni kell az utazási döntés folyamatát is. A turizmusmarketing e folyamatot két ponton befolyásolhatja: egyrészt tudatosíthatja a fogyasztóban, hogy szükségleteit leginkább utazással elégítheti ki, másrészt konkrét desztinációkat és szolgáltatásokat ajánlhat neki. Noha az utazás tényét meghatározó tényezők között a szakirodalom a leggyakrabban a motiváció – szabadidő – diszkrecionális jövedelem szükséges és elégséges hármását említi, egészségi állapotunk akár csak ideiglenes romlása, a család bővülésével járó élethelyzet-változás, de akár a terrorizmustól való félelem is az utazás gátjává válhat. Indra (2001), továbbá Chen és Noriega (2004) a 2001 szeptemberében, az Amerikai Egyesült Államokban elkövetett terrortámadások hatását elemezve bemutatta, hogy az emberiség biztonságérzetét alapjaiban megrengető terrortámadások következtében – rövid távon legalábbis – csökkenés mutatkozott általánosságban véve a kontinensek közötti utazások, az amerikaiak – külföldre irányuló és belföldi – utazásai és az európaiak kontinensen kívüli desztinációkba irányuló utazásai terén, és a nagy létszámú konferenciák és *incentive* utazások lemondásával az üzleti utazások tekintetében is.

Az utazási döntést befolyásoló tényezők másik nagy tényezőcsoportja a szolgáltató-, illetve desztinációválasztást befolyásoló tényezők köre. Ezek között számos más faktor mellett ugyancsak megtalálható a biztonság, hiszen ahogy Mester (2003) rámutat, a turisták az általuk nem kellően biztonságosnak vélt desztinációkat elkerülik, s helyette biztonságos úti célt választanak. Indra (2001) azt is megemlíti, hogy a USA-beli terrortámadást követően bizonyos desztinációkban, így például Írországból és az Egyesült Királyságból, ahova hagyományosan nagyszámú, illetve az átlagnál több amerikai turista utazik, a többi európai országnál is mélyebb válság alakult ki, míg globális szinten a belföldi turizmus, a szomszédos országok közötti utazások, a barát- és rokonlátogatások, a rövid utazások és az autentikus, egyedi városok iránti érdeklődés erősödött. A 2001. szeptember 11-ei terrorcselekmények következtében tehát egyrészt csökkent a nemzetközi utazások száma, másrészt – legalábbis átmenetileg – átrendeződött a piac, vagyis a biztonság mind az utazás tényét, mind a szolgáltató-/desztinációválasztást befolyásoló tényezők között markánsan jelent meg.

E ponton utalnunk kell a biztonság mint az utazási döntést befolyásoló tényező fontosságának gyors változékonyságára is: míg a 2001 szeptemberében történt terrortámadás még megállította, sőt vissza is vetette a turizmus 1950-es évek óta mutatkozó, szinte töretlen növekedését, és átrendezte az utazási szokásokat is, az azóta az európai országokban

történt – például madridi, londoni, berlini, brüsszeli vagy nizzai – terrortámadások hatása csak lokálisan és kifejezetten rövid ideig volt érzékelhető. Ez alól kivételt képez a 2015. novemberi, Párizsban, három helyszínen elkövetett, 130 halálos áldozatot követelő terrorista akció, amely Franciaország 2016-os turisztikai eredményeire is rányomta bélyegét: 2015-ről 2016-ra a Franciaországba látogató turisták száma 84,5 milliőről 82,6 millióra csökkent.¹ A terrortámadások miatti átmeneti visszaesés után 2017-ben azonban újra fellendült a párizsi turizmus, az év első felében csaknem tíz éve nem látott magasságba emelkedett a francia fővárosba látogató turisták száma, s ezzel a Franciaországba látogatók száma is növekedést mutatott.

A biztonságsszükséglet, illetve a biztonságosságérzet/biztonságpercepció időbeli változékonysága mellett térben is relatív. Míg a 2016-os berlini támadás következtében, amelynek során az elkövető egy elrabolt kamionnal nagy sebességgel behajtott a német főváros egyik karácsonyi vásárának helyszínére a vásárosok, az árusok és a vásárlók közé, tizenkét fő halálát és több tucatnyi ember sérülését okozva, a 2017-re megerősített védelmet a németek egyértelműen pozitívan értékelték, addig a magyar hatóságok karácsonyi vásárok védelmét szolgáló intézkedéseit a magyarok jelentős része nem tartotta szükségesnek, sőt kifejezetten ellenezte.

3. Biztonság – alapfeltételből turisztikai vonzerő?

A marketing definíciója alapján a turisztikai vállalkozások, illetve DMO-k célja a turisták igényeinek kielégítése olyan módon, hogy annak során a vállalat/szervezet célkitűzései is teljesüljenek. Ahogy azt fejezetünk bevezető soraiban láthattuk, a turisztikai termék fogalma másként határozható meg a vállalkozások (azaz mikroszinten) és a desztinációk (azaz makroszinten) szemszögéből. Magának a turizmusnak mint jelenségnek a fejlődése szorosan összekapcsolódik a közbiztonság jellemzőivel: a romló közbiztonságot például az utazásoknak az ókort követően bekövetkezett hanyatlása egyik kézenfekvő okaként tartják számon. Azoktól a területektől, ahol akár fegyveres konfliktusok alakulnak ki, akár járványok ütik fel fejüket, gyorsan elpártolnak az utazók.

A makroszinten értelmezett turisztikai termék esetében a biztonság szinte minden szerzőnél nevesített termékelemként jelenik meg. Lengyel (2004) szerint a higiénia és a közbiztonság, illetve a lelki és fizikai biztonság alapvető igény, amely a nem mindennapi környezetben különösen fontossá válik. Lengyel a tájékoztatást ugyancsak az alapszolgáltatások közé sorolja, amelynek ellátása – a turizmus hatásainak optimalizálása érdekében – minden DMO számára kötelező feladat. Michalkó (2012) a turisztikai kínálat elemeit öt csoportba sorolja (vonzerő, turisztikai infrastruktúra, elsődleges és másodlagos szuprastruktúra, alap-infrastruktúra), a biztonságot a turizmus alapfeltételeként értelmezi. Buhalis (2000) a turisztikai desztinációk kínálatát leíró 6A modelljében – amelynek elemei a vonzerő, az elérhetőség, a szolgáltatások, a csomagok, a tevékenységek és a kiegészítő szolgáltatások – a biztonság maga nem jelenik meg kiemelten.

¹ Elérhető: www.statista.com/topics/3768/travel-and-tourism-in-france/ (A letöltés ideje: 2019. 12. 16.)

A mikroszinten értelmezett turisztikai termék esetében a biztonság fontos és egyre fontosabb szerepet kap például egyes vonzerők, a szálláshely-szolgáltatók, a vendéglátóipari vállalkozások és a közlekedési vállalatok vonatkozásában. A vidámparkokra vagy a közlekedési eszközökre vonatkozóan a műszaki biztonság, az éttermek, cukrászdák, *street food* árusítóhelyek esetében az egészségügyi biztonság kap például különösen erős létjogosultságot, a fogyasztásbiztonság, az etikus és felelős üzleti magatartás pedig minden vállalkozás esetében elvárt. A DMO-k esetében már említett, eligazodásbiztonság témaköréhez tartozó tájékoztatás a turisztikai vállalkozások esetében a saját szolgáltatások körére korlátozódik (LENGYEL 2014).

Az 1. táblázatban a makro-, illetve a mikroszintű turisztikai termékek és a biztonság egyes dimenzióinak összefüggését – ahol lehetséges – néhány példa segítségével mutatjuk be.

1. táblázat

A biztonság egyes dimenzióinak megjelenése a turisztikai kínálatban

	Desztinációs szint	Attrakciók	Egyéb kínálati elemek
Közbiztonság	fontos, a desztinációválasztást erősen befolyásoló tényező	fesztiválok, utcai rendezvények	közlekedési eszközök esetében releváns
Műszaki biztonság	nem releváns	fürdők, strandok, vidámparkok, aquaparkok, kalandparkok	közlekedési vállalatoknál különösen fontos
Egészségügyi biztonság	fontos, a desztinációválasztást erősen befolyásoló tényező	fürdők, strandok, vidámparkok, aquaparkok, kalandparkok	éttermek, vendéglátás esetében különösen fontos
Eligazodásbiztonság	releváns, az utazó elégedettségét jelentősen befolyásoló tényező	múzeumok, fürdők, strandok, állatkertek, parkok	közlekedési vállalatoknál különösen fontos
Fogyasztásbiztonság	releváns, a desztináció imázsát jelentősen befolyásoló tényező	minden szolgáltató esetében elvárt	minden szolgáltató esetében elvárt

Forrás: a szerzők szerkesztése

4. Biztonság a desztinációs tárgylemezen

Turizmus kialakulni és fejlődni általában azokon a területeken tud, amelyeket a turista biztonságosnak észlel. Desztinációs szinten a közbiztonság és az egészségügyi biztonság kiemelten fontos, a desztinációválasztást befolyásoló tényezőként értelmezhető. Előbbire a már sokszor említett terrorcselekmények mellett példa lehet az 1990-es években zajló Balkán-háború, amely a jugoszláv utódállamok turizmusára jó ideig negatívan hatott, utóbbira a 2000-es években jelentkező száj- és körömfájás, illetve a madárinfluenza okozta járványok említhetők példaként. A politikai és közéleti krízisek és az egészségügyi problémák még a hagyományosan biztonságosnak mondható desztinációkban is nemcsak rövid, de – többek között a desztináció nehezen változtatható imázsán keresztül – közép- és hosszú távon is megnehezítik vagy akár el is lehetetlenítik az érintett térség turizmusát (PIZAM 1999; GOODRICH 2002; VANNESTE et al. 2017). Az eligazodásbiztonság és az információk szinte mindenekfelett álló, kiemelkedően fontos szerepéről már ejtettünk szót; a fogyasztásbiztonságon esett csorbák ugyancsak a desztináció imázsán keresztül befolyásolják a versenyképességet.

A biztonság kérdése napjainkban különösen fontossá válik a tömegturisztikai desztinációkban, például tengerpartokon, vízpartokon, a városi turizmus színterein és az egyéb, nagy tömegeket vonzó desztinációkban. Szakértők egybehangzó véleménye szerint a nemzetközi tömegturizmus kedvelt színterei a manapság egyre gyakrabban tapasztalható terrortámadások célpontjaivá váltak, ugyanis egy-egy ilyen támadásban egyszerre számos ország állampolgárai lehetnek érintettek, így az elkövetőkre jóval nagyobb figyelem irányul (KOVÁCS–KISS 2018).

Sikeres rendőri munka a nyári turisztikai szezonban

Az együttműködő partnerekkel közösen a rendőrség megfelelő közbiztonságot és közrendet tartott fenn az idei nyáron a Balaton és a Velencei-tó térségében – jelentette ki az országos rendőrfőkapitány kedden Gyenesdiáson. Papp Károly a Balatoni Közbiztonsági Koordinációs Bizottság turisztikai idénnyitó rendezvényén, valamint az azt követő sajtótájékoztatón hangsúlyozta: nem véletlenül értékelte nemrég egy nemzetközi szervezet Magyarországot több mint száz ország közül a tíz legbiztonságosabb állam egyikének, ennek egyik hangsúlyos eleme ugyanis a közbiztonság. Az általános európai terrorfenyegetettség miatt a nyári idegenforgalmi szezonra a magyar rendőrségnek is új metodikával kellett készülnie. A Balaton és a Velencei-tó mellett az ország szinte egészét érintették a nyári, nagy tömegeket vonzó fesztiválok – jegyezte meg az országos rendőrfőkapitány, utalva a májusi manchesteri, egy koncertet követő robbantásos merényletre. A Balaton és a Velencei-tó mellett más turisztikai és fesztiválközpontok, valamint a vizes világbajnokság, a Forma-1, a győri európai ifjúsági olimpiai fesztivál, a visegrádi négyek (V4) találkozó és az izraeli miniszterelnök budapesti látogatása jelentette a legnagyobb kihívást idén nyáron a rendőrség számára.

Részlet a *Sikeresnek ítélte a rendőrség a nyári munkát* című írásból

Elérhető: http://turizmusonline.hu/belfold/cikk/sikeresnek_ertekelte_a_rendorseg_a_nyari_turisztikai_szezonban_vegzett_munkat (A letöltés ideje: 2018. 02. 22.)

Speciális eset, amikor épp a biztonság hiánya, töredezettsége válik vonzerővé, ennek jó példaként említhető Palermo vagy Nápoly.

Azokon a területeken, ahol a két alapvető biztonsgtényező, a közbiztonság és az egészségügyi biztonság nem megfelelő, ott turizmus kialakulni nem tud. A negatív tényezők megszűnését vagy megszüntetését követően a turizmusba bekapcsolódni kívánó potenciális turisztikai fogadó területek sokáig küzdenek a nehezen változtatható negatív sztereotípiákkal és előítéletekkel, a turizmus vérkeringésébe való (új) béli bekapcsolódás – a helyettesítő termékek nagy száma miatt is – csak lassan, tudatos stratégia mentén, a köz- és a magánszféra összefogására építve és jelentős anyagi ráfordítások révén valósítható meg (PIZAM 1999; SÖNMEZ et al. 1999; Hall et al. 2004; SCOTT et al. 2008; ISAAC–VELDEN 2018). Ennek jó példája az alábbi esettanulmányban is megjelenő Irak, amely a 2003 és 2011 között zajló iraki háború ideje alatt is jelentős, turizmusfejlesztéshez kapcsolódó erőfeszítéseket tett (a fejlesztések hatásait a 2008-as pénzügyi válság, majd az arab tavasz, aztán az ISIS elleni harc ugyanakkor jelentősen erodálta).

Azokban a turisztikai desztinációkban, ahol a biztonság bármely dimenzióján jelentősebb csorba esik, a válságmenedzsmentnek és a kríziskommunikációnak kiemelten fontos szerepe lesz.

Vass László: Utazás egy másik Irakba

Újra feltűnnek a nyugati tévécsatornákon az iraki országimázsfilmek és reklámhirdetések, amelyben egy „másik Irakról” igyekeznek meggyőzni a turistákat. A „The Other Iraq” nevű, az Egyesült Államokban futó kampány tulajdonképpen az északi kurd területek biztonságát és szépségét hivatott megismertetni a világgal. Az észak-iraki Kurdisztán körülbelül 15 évvel ezelőtt indult fejlődésnek, amikor az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország az első öbölháború után Irak északi és déli része fölött úgynevezett „no fly zone”-t vagy repüléstilalmi övezeteket hozott létre. A lépés viszonylagos biztonságot eredményezett a régióban, és Kurdisztán lassan kiemelkedni látszott a többi iraki területhez képest, jóllehet sokan elvándoroltak Törökország és Irán felé, az ottani kurd közösségekhez. Szakemberek szerint, a 22 milliós kurd nép geopolitikai fogságába lassan beletörődni látszik, ezért a legönérzetesebb és az autonómiát leginkább áhító iraki kurdok most a turizmuson keresztül próbálják kifejezni magukat. „Életképes ötleteink vannak!” – mondta Nimrud Youkhana kurd idegenforgalmi miniszter, aki az új intézményben 417 alkalmazottal a nemzetközi kapcsolatok erősítésén fáradozik. Első körben befektetőket keresnek szálloda- és üdülőkomplexumok építéséhez, valamint további fontos kérdés a nemzetközi légi forgalom erősítése is. Konkrét turisztikai ajánlatokat illetően elsősorban fesztiválokban és a kurd nemzeti hagyományok megismerését elősegítő folklór-programokban gondolkodnak. Az első számú célközönség az öböl térségében élő arab országok lakosai, akiknek igazi felüdülést jelenthetnek a kurd középhegységek magaslatain megbúvó üdülők, illetve az európaiak, akiket kulturális érzékenységüknél fogva elsősorban a régészeti feltárások és a több ezer éves történelmi emlékhelyek érdekelhetnek...

Részlet Vass László *Utazás egy másik Irakba* című írásából

Elérhető: www.origo.hu/utazas/20070813-irak-kurdisztan-a-turizmussal-erosit.html

(A letöltés ideje: 2018. 03. 02.)

5. Biztonság a turisztikai vállalkozások szemszögéből

Ha a biztonság témakörét akár a profitorientált, akár a nonprofit turisztikai szolgáltatók szemszögéből nézzük, elmondható, hogy mind a vonzerők, mind a vonzerő „fogyasztását” lehetővé tevő egyéb turisztikai szolgáltatások némelyike tekintetében a biztonság mint termékjellemző különösen fontos szerepet kap. A vonzerők közül jó példának tekinthető az aktív és a sportturizmus (azon belül is az extrém vagy veszélyes sportok), vagyis a fizikai aktivitások színterei, ahol számos, a műszaki és az egészségügyi biztonságfaktorhoz kapcsolódó szabály járul hozzá fizikai biztonságunk megőrzéséhez. A fürdők, strandok, aquaparkok vagy a vidám- és kalandparkok esetében a vonatkozó jogszabályok betartását gyakran ellenőrzik is a hatóságok. A fesztiválokra és az egyéb – akár beltéri, akár kültéri, nagy tömegeket vonzó – rendezvényekre ma már számos, a biztonság valamely tényezőjéhez kapcsolódó rendelet vonatkozik.

Egyes szolgáltatások esetében a célcsoport – például a kisgyermekes családok – speciális adottságaiból adódó, kötelezően betartandó jogszabályokat vagy éppenséggel a pozicionálást segítő, a szolgáltatás jellemzőit meghatározó önkéntesen vállalt tevékenységeket figyelhetünk meg. Előbbinek jó példája lehet, hogy hazánkban a hatáskörrel rendelkező Nemzeti Fejlesztési Minisztérium és az alá rendelt Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság a kalandparkokat az Európai Bizottság 2005-ben kelt állásfoglalása alapján a kalandparkokban felállított kötélpályákat szórakoztató berendezésként meghatározva a „mutatványos berendezések” közé sorolja, és az ahhoz kapcsolódó jogszabály – 7/2007. (I. 22.) GKM rendelet – előírásait követeli meg. Utóbbira a KidsOasis bármely kereskedelmi szálláshely

és falusi szálláshely által, többlépcsős minősítés után önkéntesen megszerezhető, gyermekbarát minősítési rendszere említhető példaként. A KidsOasis által minősített szálláshelyeken a családbarát kialakítás – a játzóterek vagy épp a gyermekekre szabott szolgáltatások – garantálják azt a kellemes és biztonságos légkört a nyaralás ideje alatt, amelyben mind a szülők, mind a gyermekek örömeiket lelik.

A turizmus és biztonságmarketing témakör speciális esetének tekinthető az, amikor a marketing segítségével bűnözőkből szerethető egyének lesznek, akiknek személyisége köré akár turisztikai attrakciók is épülhetnek. A bakonyi Kislődön található Sobri Jóska Élménypark vagy a 2017-ben immár 19. alkalommal megrendezett Bakonyi Betyárnapok – Országos Betyártalálkozó kiváló példái ennek. Ugyancsak a turizmus- és biztonságmarketing speciális metszetét képezik a biztosítótársaságok, amelyek a biztonsághoz kapcsolódó szolgáltatást értékesítenek.

6. A marketing eszközszerkezete, a 4P

Azokat az eszközöket, amelyekkel a fogyasztóra hatást gyakorolhatunk, marketingeszközöknek nevezzük. A marketing eszközeinek csoportosítására a marketing szakirodalmában számos példát találunk. Ezeknek a különböző piaci helyzetekben alkalmazott kombinációja a marketingmix, amelynek legtöbbször hivatkoztak – a 4P-ként, azaz termékpolitika (*product*), árpolitika (*price*), értékesítési politika (*place*) és reklám, később kommunikáció (*promotion*) ismertté vált – meghatározása McCarthy nevéhez fűződik (BAUER–BERÁCS 1996). Az alábbiakban – a teljesség igénye nélkül, egy-egy példa felvillantásával – azt fogjuk áttekinteni, hogy a marketingeszközök tekintetében hogyan jelenhet meg a turizmusbiztonság.

6.1. Termékpolitika

A biztonság és a termékpolitika kapcsolatát a *Biztonság a desztinációs tárgylemezen és a Biztonság a turisztikai vállalkozások tárgylemezén* című fejezetben részletesen is bemutattuk. A témára desztinációs szempontból tekintve kiemeltük a közbiztonság és az egészségügyi biztonság fontosságát, amelyek napjainkra egyértelműen a desztinációválasztást befolyásoló tényezőkké váltak, s amelyeket egyre inkább a desztinációk versenyképességi tényezői között tartanak számon. Noha a turisztikai termékpolitikának e tényezőkre relatíve kis befolyása van, a környezetüktől elszigetelt resortok kialakításával mind a közbiztonsággal, mind a higiénéjével kapcsolatos problémák orvosolhatók. Ilyen típusú üdülőhelyekre jó példaként említhetők a mediterrán térségben, például a török Riviérán az észak- és nyugat-európai turisták számára kialakított üdülőparadicsomok (MICHALKÓ 2008).

A turisztikai szolgáltatók esetében a műszaki biztonság, az egészségügyi biztonság, az eligazodásbiztonság és a fogyasztásbiztonság kérdéseinek van relevanciája. A turisztikai vállalkozások termékpolitikához kapcsolódó eszközei közül a már említett, kötelezően betartandó jogszabályok és az önkéntesen vállalt, elsősorban minőségbiztosítási (például TÜV-sztenderdek) vagy valamilyen minősítést (*label*) biztosító rendszerhez való csatlakozás a műszaki biztonságban, az étel- és italbiztonsággal és a -higiénéjével kapcsolatos előírások az egészségügyi biztonságban játszanak elsődleges szerepet.

6.2. Árpolitika

Az árpolitika elsősorban a fogyasztásbiztonsággal hozható kapcsolatba. Az Európai Unióban például napjainkban már nemcsak elvárt, de kötelezően érvényesítendő az, hogy a külföldi és a belföldi turisták ugyanazt a szolgáltatást azonos áron vehessék igénybe. Ugyancsak az árpolitikához és a fogyasztásbiztonsághoz kapcsolódik a túlszámlázás jelensége, amelynek magyarországi példáitól számos esetben hangos a hazai és a nemzetközi sajtó is, és amelyek miatt Magyarország számos esetben került már egyes, a beutazó turizmusunk szempontjából fontos ország „nem ajánlott úti cél” listájára. Az árpolitika és az eligazodásbiztonság témakörében példaként említhetők a városkártyák is. Ezek a ma már szinte minden nagyvárosban elérhető kártyák a szolgáltatók számára megjelenési lehetőséget, a kártyát megvásárlók számára elsősorban ingyenesen vagy kedvezményesen igénybe vehető szolgáltatásokat és emellett egyfajta – az információk tengerében való eligazodást segítve – biztonságot is jelentenek.

6.3. Elosztásicsatorna-politika

Az elosztásicsatorna-politika az értékesítési út megtervezését, a kereskedelmi formák megtervezését és megszervezését jelenti, vagyis azt, hogy hogyan juttatjuk el szolgáltatásunkat a fogyasztóhoz, jelen esetben a turistához. Napjainkban, amikor az utazásokkal kapcsolatos információk korlátlan mennyiségben állnak rendelkezésre, és a technikai fejlődés mellett egyre növekvő utazási tapasztalatainktól is motiválva néhány kattintással otthonról, kényelmesen tudjuk megszervezni utazásainkat, az utazásszervező szektor által szervezett utazások aránya folyamatosan csökken. Az utazásszervező szektor szereplőinek egyre nehezebb felvennie a versenyt az online foglalási oldalakkal és a közvetlen foglalásokkal, noha a szervezett és az egyéni utazás közötti mérlegeléskor az utazásközvetítő szektor mellett Stern (2014) szerint például éppen a biztonság lehet az egyik érv. Azt állítja, hogy az egyéni utazások sokkal több veszélyforrást tartogatnak, mint a szervezett, csoportos utazások. A biztonság szerepe különösen a távoli, egzotikus desztinációkba történő vagy valamilyen extrém sportaktivitáshoz kapcsolódó utazások esetében jelenhet meg az utazási irodák mellett szóló érveként.

6.4. Kommunikációs politika

A marketingkommunikáció az eladótól a vevő felé irányuló információkibocsátás annak érdekében, hogy a vásárló attitűdjét és magatartását befolyásolja (BAUER–BERÁCS 1996). A klasszikus marketingkommunikáció területén alkalmazott eszközök ma szorosan kapcsolódnak egymáshoz, átfedik egymást, nem tisztán és elkülönülten jelennek meg, emellett ma már a kommunikációt nem külön eszközként, hanem a vállalat teljes tevékenységében megmutató tényezőként értelmezi többek között Horváth és Bauer (2014) is.

Ahogy azt a korábbiakban láthattuk, az egykor a turisztikai kínálat egyik kiegészítő elemeként vagy a vonzerők „fogyasztását” lehetővé tevő infrastrukturális elemként számoltartott biztonság napjainkra egyes desztinációkban már-már átveszi a Lengyel (2004) által megkülönböztettként hivatkozott vonzerőszerepet, a biztonság gyakorlatilag vonzerővé válik.

A Magyar Turisztikai Ügynökség által 2017 októberében bemutatott új, turisztikaimárka-konceptióban például a biztonság Magyarország egyik USP-jeként jelenik meg (MTÜ 2017).

A turisztikai vállalkozások esetében, ahogy arra korábban szintén utaltunk, a saját szolgáltatások igénybevételéhez kapcsolódó tájékoztatás alapvető érdek és kötelesség, amely az egészségügyi biztonsághoz, az eligazodásbiztonsághoz és a fogyasztásbiztonsághoz is hozzájárulhat.

Mind a desztinációs szintű, mind a vállalkozói szintű kommunikációs tevékenységre hatással van az Európai Unió tagállamaiban 2018 májusától alkalmazandó általános adatvédelmi törvény, amely a természetes személyek magánszféráját védi, és az abba tartozó személyes adatok kezelését és továbbítását szabályozza.

6.5. Biztonságmenedzsment

Napjainkra a biztonság szerepe mind a desztinációválasztásban és ezzel a turisztikai fogadó területek versenyképességében, mind a szolgáltatóválasztásban megkérdőjelezhetetlenné vált (ISAAC–VELDEN 2018). Ahhoz, hogy egy desztináció a turisták percepciók térképén biztonságos úti célként jelenjen meg, a stabil közbiztonság és a magas szintű higiénés feltételek mellett alapvetően tájékoztatásra, bizonyos területek szabályozására, illetve válságkommunikációs akciótervek kialakítására van szükség.

A tájékoztatásban a turizmus kínálati oldala minden érintettjének megvan a maga szerepe. A külügyért felelős minisztériumok számos országban állítják össze az utazáshoz ajánlott, illetve nem ajánlott országok listáját,² a bajba jutottakon való segítségnyújtás egyik letéteményese a konzuli hálózat, az extrém időjárási helyzetek előrejelzése a meteorológiai szolgálatok kötelessége, a turisták eligazodásbiztonságáért a legtöbb, a turizmusban érintett országban turisztikai információs hálózat felel. Mikro-, vagyis szolgáltatói szinten – például a fürdőekben, vidámparkokban, az aktív turizmus helyszínein vagy éppen a személyszállítványozással foglalkozó vállalatoknál vagy vendéglátóipari egységekben – a saját szolgáltatással kapcsolatos információnyújtás magának a szolgáltatónak a hatáskörébe tartozik.

A turizmus különböző területeihez kapcsolódó szabálykeretrendszer megalkotásában a jellemzően állami vagy önkormányzati szervezetek vesznek részt, de láthatunk példákat önkéntes alapon vállalható, biztonsággal kapcsolatos tanúsítványokra, védjegyekre is. Ezeknek köszönhetően az elmúlt években Magyarországon is biztonságosabbá vált például a rendezvényeken való részvétel is.

A válságmenedzsmenttervek, illetve a válságkommunikáció azokra a helyzetekre biztosítja a veszteségek minimalizálását, amikor valamilyen nem szokásos eset történik. Ezen a ponton kell utalást tennünk a médiának a turisztikai fogadó területek imázsának alakításában (SULYOK 2017) és a biztonságmarketingben (SÖNMEZ et al. 1999; SCOTT et al. 2008; BROWN 2015) játszott szerepére is. Tekintettel arra, hogy a biztonság alapvető emberi szükséglet, és az azon esett csorbák széles körű érdeklődésre tartanak számot, az egy-egy desztinációról vagy akár szolgáltatóról a médiába jutott hírek akár közép- vagy hosszú távon is jelentősen befolyásolhatják az általános attitűdöket, az utazási döntést, illetve a fogyasztói magatartást (PIZAM–MANSFELD 2006).

² Lásd még a 14. és 15. fejezetben.

Felhasznált irodalom

- ÁRVA László – SIPOS Zoltán (2012): A posztmodern marketing elvei és gyakorlata a turizmus piacán. *Vezetéstudomány*, 43. évf. 6. sz. 14–24.
- BAUER András – BERÁCS József (1996): *Marketing*. Budapest, Aula.
- BEHRINGER Zsuzsanna – KISS Kornélia – RÁTZ Tamara (2002): Marketing a turizmusban. In TÖRÖK Lajos szerk.: *Turizmus és vendéglátó ismeretek*. Budapest, Szókratész Külgazdasági Akadémia. 495.
- BÓDIS Gábor – MICHALKÓ Gábor (2017): Jöttünk, láttunk, visszatérünk: a visszatérő turisztikai forgalom. *Területi Statisztika*, 57. évf. 3. sz. 294–310.
- BROWN, Carol B. (2015): Tourism, crime and risk perception: An examination of broadcastmedia's framing of negative Aruban sentiment in the Natalee Holloway case and its impact on tourism demand. *Tourism Management Perspectives*, Vol. 16, 266–277. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2014.12.001>
- BUHALIS, Dimitris (2000): Marketing the Competitive Destination of the Future. *Tourism Management*, Vol. 21, No. 1. 97–116. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(99\)00095-3](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(99)00095-3)
- CHEN, Rachel J. C. – NORIEGA, Pender (2004): The Impacts of Terrorism. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, Vol. 15, No. 2–3. 81–97. DOI: https://doi.org/10.1300/J073v15n02_05
- FLOYD, Myron F. – GIBSON, Heather – PENNINGTON-GRAY, Lori. – THAPA, Brijesh (2003): The Effects of risk perception on intention to travel in the aftermath of September 11, 2001. In HALL, Michael – TIMOTHY, Dallen J. – DUVAL, David Timothy eds.: *Safety and Security in Tourism – Relationships, Management and Marketing*. New York, Haworth Hospitality Press.
- GEORGE, Richard (2003): Tourist's perceptions of safety and security while visiting Cape Town. *Tourism Management*, Vol. 24, No. 5. 575–585. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(03\)00003-7](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(03)00003-7)
- GOODRICH, Jonathan (2002): September 11, 2001 attack on America: a record of the immediate impacts and reactions in the USA travel and tourism industry. *Tourism Management*, Vol. 23, No. 6. 573–580. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(02\)00029-8](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(02)00029-8)
- HALL, C. Michael – TIMOTHY, Dallen J. – DUVAL, David Timothy (2004): Security and tourism: towards a new understanding? *Journal of Travel & Tourism Marketing*, Vol. 15, No. 2–3. 1–18. DOI: https://doi.org/10.1300/J073v15n02_01
- HORVÁTH Dóra – BAUER András szerk. (2014): *Marketingkommunikáció – Stratégia, új média, fogyasztói részvétel*. Budapest, Akadémiai.
- INDRA Dániel (2001): A 2001. szeptember 11-i események hatása a világ turizmusára. *Turizmus Bulletin*, 5. évf. 4. sz. 47–50.
- ISAAC, Rami K. – VELDEN, Vanessa (2018): The German source market perceptions: how risky is Turkey to travel to? *International Journal of Tourism Cities*, Vol. 4, No. 4. 429–451. DOI: <https://doi.org/10.1108/IJTC-11-2017-0057>
- KOVÁCS Edina – KISS Kornélia (2018): *Turisztikai trendek*. Budapest, Akadémiai. DOI: <https://doi.org/10.1556/9789634542315>
- LENGYEL Márton (2004): *A turizmus általános elmélete*. Budapest, Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája. Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Kft.
- Magyar Turisztikai Ügynökség (2017): *Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030*. Elérhető: www.kormany.hu/download/8/19/31000/mtu_kiadvany_EPUB_297x210mm%20-%20preview.pdf (A letöltés ideje: 2019. 12. 16.)
- Magyar Turizmus Zrt. (2007): A turizmus trendjei Európában. *Turizmus Bulletin*, 10. évf. 4. sz. 66–68.

- MÁLOVICS Éva – PRÓNAY Szabolcs – KINCSESNÉ Vajda Beáta (2015): Az „Erasmus-nemzedék” útra kel – Y generációs egyetemisták külföldi utazási motivációinak és szokásainak feltárása. *Marketing & Menedzsment*, 49. évf. 1. sz. 43–57.
- MESTER Tünde (2003): Turisztikai trendek Európában. *Turizmus Bulletin*, 7. évf. 4. sz. 39–42.
- MICHALKÓ Gábor (2008): *A turisztikai tér társadalomföldrajzi értelmezésének új dimenziói*. MTA-doktori értekezés. Budapest.
- MICHALKÓ Gábor (2012): *Turizmológia*. Budapest, Akadémiai.
- MILL, Robert Christie – MORRISON, Alistair M. (1985): *The Tourism System*. New Jersey, Prentice-Hall.
- PANYOR Ágota – GYÖRINÉ KISS Erika – GULYÁS László szerk. (2011): *Bevezetés a desztinációmenedzsmentbe*. Keszthely.
- PENDERGAST, Donna (2010): Getting to know the Y generation. In BENCKENDORFF, Pierre – MOSCARDO, Gianna – PENDERGAST, Donna eds.: *Tourism and Generation Y*. Cambridge, MA. 1–15. DOI: <https://doi.org/10.1079/9781845936013.0001>
- PIZAM, Abraham – MANSFELD, Yoel (2006): Toward a Theory of Tourism Security. In PIZAM, Abraham – MANSFELD, Yoel eds.: *Tourism, Security and Safety*. London, Taylor & Francis. 1–27. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-7506-7898-8.50004-7>
- PIZAM, Abraham (1999): A Comprehensive Approach to Classifying Acts of Crime and Violence at Tourism Destinations. *Journal of Travel Research*, Vol. 38, No. 1. 5–12. DOI: <https://doi.org/10.1177/004728759903800103>
- SCOTT, Noel – LAWS, Eric – PRIDEAUX, Bruce (2008): Tourism Crises and Marketing Recovery Strategies. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, Vol. 23, No. 2–4. 1–13. DOI: https://doi.org/10.1300/J073v23n02_01
- SÖNMEZ, Sevil F. – APOSTOLOPOULOS, Yiorgos – TARLOW, Peter (1999): Tourism in Crisis: Managing the Effects of Terrorism. *Journal of Travel Research*, Vol. 38, No. 1. 13–18. DOI: <https://doi.org/10.1177/004728759903800104>
- SULYOK Judit (2007): A turisztikai imázs. *Turizmus Bulletin*, 10. évf. 4. sz. 55–63.
- VANNESTE, Dominique – STEENBERGHEN, Thérèse (2017): *The impact of the 2016 terrorists attacks on tourism in Brussels*. In EUGEO congress on the Geography of Europe edition: 6 location: Brussels date: 4–6 september 2017. DOI: <https://doi.org/10.4000/belgeo.20688>
- ZÁTORI Anita (2014): Élményszemlélet a turizmusban A turisztikai élményteremtés koncepciói. *Turizmus Bulletin*, 16. évf. 2. sz. 51–60.

II.

TURIZMUSBIZTONSÁG, RENDÉSZET, IGAZGATÁS

Vákát oldal

Tokodi Panna – Ritecz György

A turizmusbiztonsággal összefüggő nemzetközi szabályozás

A turizmus a világ szinte minden jelenségéhez kapcsolódik, világméretű társadalmi jelenség. Az emberek jobbra áldásos hatását élvezik, egyes esetekben viszont romboló hatását szenvedik el. Hogy ez utóbbi ne érvényesüljön, illetve minimalizálódjon, a turizmus pozitív szerepe fennmaradjon, a turizmus és környezete rendszerét nemzetközileg és hazai szinten is szabályozni kell. Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa a turizmust érintő nemzetközi jogi szabályozást, különös tekintettel a turisták biztonságát védő intézkedésekre, illetve a turisták utazásai során érintett országok – így az ott tartózkodók – biztonságát érintő normatívákra.

1. A turizmus jogi szabályozásának fogalmi alapjai

A fejezet alaptémája a turizmus és a biztonság szabályozásának bemutatása. A biztonság és a védelem minden ember számára alapvető igény, és ez hatványozottan igaz akkor is, ha valaki pihenés, kikapcsolódás céljából vagy esetleg épp üzleti okokból utazik egy idegen országba. A turizmus szerepe a globalizációban megerősödött, napi jelenléte megsokszorozódott. A turizmus ma már a gazdaság egyik fontos szegmense, egyben tevékenység is, a szabadidő eltöltésének hasznos módja, az életvitel, életmód szerves része. A turizmusbiztonság nemzetközi szabályozásának bemutatása nem nélkülözheti a turizmus néhány alapvető fogalmának tisztázását.

1.1. A turizmus csoportosítása

A turizmus lényegét sokoldalúan lehet megközelíteni, csoportosításának alapját képezi az utazásban az állami (politikai) országhatár átlépésének ténye is. Ez alapján két turizmustípust különböztethetünk meg:

a) Nemzetközi turizmus

A nemzetközi turizmus csoportosításába tartozik, ha egy látogató átlép egy országhatárt, s ez irányú tevékenységét a célországba turisztikai céllal teszi. A nemzetközi jogszabályok szerint az Európai Unió tagállamai közötti ilyen célú utazások is idesorolhatók.

b) Belföldi turizmus

A belföldi turizmus alapját az ország lakosságának az országhatáron belüli utazásai, turisztikai tevékenységei adják.

A nemzetközi és belföldi turisztikai tevékenység egyúttal magában foglalja a szállás- és vendéglátóhelyek működtetését, szolgáltatási tevékenységeit, az utazás szervezését, közvetítését, PR- és marketingtevékenységet, a kultúra, sport, egészség turisztikai igényeivel kapcsolatos szolgáltatásokat egyaránt.

1.2. A turista fogalma

A legtágabban, legáltalánosabban értelmezett turizmus-alapfogalom a turizmus szereplőjére vonatkozik.

„Arthur J. Norval 1936-ban írt tanulmánya szerint a turista egy olyan személy, aki ideiglenes jelleggel idegen országba látogat, azaz ott nem telepszik le állandó jelleggel és nem folytat rendszeres üzleti tevékenységet, az adott országban máshol megkeresett jövedelmet költ el” (FEKETE 2006, 10.).

Az 1954. június 4-én New Yorkban kelt egyezmény a turistaforgalom vámkönnyítéséről az alábbiakban határozta meg a turista fogalmát. „Minden olyan személy, fajra, nemre, nyelvre vagy vallásra tekintet nélkül, aki egy másik külföldi állam területére lép be, mint ahol állandó lakóhelye van és ugyanazon 12 hónapos időszak folyamán ott legkevesebb 24 órát, és legfeljebb 6 hónapot tartózkodik, ha utazásának a célja nem bevándorlás, hanem túrázás, szórakozás, sport, egészségi-, családi ok, tanulmány, vallásos zárandoklat vagy üzleti ügy.”¹

Az 1963-as Rómában² megrendezett ENSZ-konferencia meghatározásokat adott a turizmus alanyára, nevezetesen:

- „*látogató* minden olyan személy, aki bármely célból, kivéve a kereső foglalkozást, állandó lakóhelyén kívül más országba utazik;
- *turista* az olyan időszakos látogató, aki legalább 24 órát tölt a meglátogatott országban, miközben utazásának célja kapcsolatban állhat szabadidős tevékenységekkel, családdal, vallással, egészséggel, üzlettel, hivatással stb.;
- *kiránduló* a szintén időszakos látogató, azonban 24 óránál kevesebbet tartózkodik a felkeresett helyen” (KOVÁCS–TAKÁCS 1966, 272–275.).

Továbbá az országok nemzetközi statisztikákhoz használt turistafogalma is többnyire az 1963-ban meghatározott WTO/ENSZ turistafogalmát veszi figyelembe, amely azokból a személyekből indul ki, „akik egy olyan országba legalább 24 órára beutaznak, amelyik nem a szokásos tartózkodási országuk” (FEKETE 2006, 79.).

Összességében tehát a turista egyben látogató is lehet, aki az állandó lakóhelyén kívül a meglátogatott helyen a keresőtevékenységet kivéve bármely más célból tartózkodik. E fogalmak tükrében tehát belföldi turista az, aki országon belül folytat utazási tevékenységet. (Például magyar állampolgár Magyarországon belül történő utazása, kirándulása.)

¹ 1964. évi 2. számú törvényerejű rendelet a turistaforgalom vámkönnyítéséről szóló, New Yorkban 1954. június 4-én kelt Egyezmény, valamint az Egyezmény Kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről. Törvények és Rendelet Hivatalos Gyűjteménye 1964, 72.

² 1963-ban az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa által szervezett római idegenforgalmi konferencia statisztikai megközelítésű meghatározást fogadott el.

2. Közbiztonság – a turisták biztonsága

A biztonság a turizmus összetett és egyre inkább kiszélesedő problémájává vált napjainkra (FRIEDMAN 2006). Hiszen mi is a biztonság? A veszélyektől és háborítástól mentes állapot. Ez alapján pedig a veszély a jelenben vagy jövőben bekövetkezhető baj vagy attól való félelem. A turista általában a megfelelő biztonságérzetet szem előtt tartva, rengeteg külső és belső tényezőtől befolyásolva olyan célterületet részesít előnyben, amelynek közbiztonsága kedvező, terrortámadástól nem fenyegetett,³ ahol a személy elleni támadások száma kevés. Ez érzékelhető például Berlinben is mint Németország első számú turisztikai célpontjában, ahol a külföldiek sérelmére, illetve a külföldiek által elkövetett bűncselekmények a turistaforgalomhoz viszonyítva megnyugtató mértékűek (FŐRIZS 2016). Másik oldalról az Oroszországi Föderáció Föderatív Biztonsági Szolgálatának határőrizeti (DEÁK 2016) és nemzetbiztonsági szervei is mindent megtesznek az országot egyre nagyobb számban látogató turisták biztonságáért (DEÁK 2015).

A közbiztonság mint fogalom nem más, mint amit a szó jelent: a „köz” biztonsága, vagyis az állampolgárok azon szubjektív érzete, amelyet alapvetően objektív események és állapotok határoznak meg. A közbiztonság a közrendet, az élet- és vagyonszolgálatot, a belső biztonságpolitikai stabilitást, a társadalom erkölcsi normáihoz történő alkalmazkodást jelenti (BUJDOSÓ–GYÖRKI 2011). A közbiztonság egy olyan állapot, amely az állampolgár biztonságérzetének meglétét jelenti, fő célja a közveszély elkerülése (SHAW 2000).

A közbiztonság azonban a biztonságúnak csak egyik szegmense, de ezzel kapcsolatosan érzékelhető a legtöbb hiány- és kérdőjel (CSERÉP 2006).

„A turizmusnak a közbiztonságra gyakorolt hatását illetően kedvezőtlen változásnak tekinthető a lakosok észlelései szerint az, hogy a turizmus, a turisták jelenléte elkerülhetetlenül vonzza a bűnözést, tehát szezonban nő az elkövetett bűncselekmények száma, és a lakosság biztonságérzete is csökken” (RÁTZ 1999, 147.). A tanulmány a turizmus biztonságára, közbiztonságra gyakorolt hatásaival foglalkozik, azonban a turizmus közbiztonságra gyakorolt hatása mellett fontos a biztonság turizmusra gyakorolt hatásaival is foglalkozni, hiszen a biztonság javulása, fejlődése pozitív hatással van a turizmusra is (HORVÁTH 2013). Egyértelmű, hogy a háború, polgárháború befolyással van a turizmusra, és nem is kell messze mennünk, hogy ennek hatásait vizsgálhassuk. A jugoszláv polgárháború ráhatása az Adria turizmusára világosan kimutatható volt. A polgárháborút követően több évnek kellett eltelnie, mire újra biztonságosnak vélték a turisták, mire újra az egyik kedvelt turistacélponttá vált (a magyar lakosság körében mindenképpen).

A közbiztonság megjelenik egy ország, kistérség, település és főként az egyén életében. A UNWTO első számú kérdésnek tekinti a turisták biztonságával kapcsolatos problémák megoldását. Így kidolgozott egy intézkedési tervet, amely az alábbi fontos elemeket emeli ki:

- a biztonsággal kapcsolatos szolgáltatások és intézkedések fejlesztése;
- a biztonsági óvintézkedések;
- a turisták bizalmának visszanyerése a biztonságérzet növelésével (például rendőri jelenlét fokozása).

³ Lásd e kötet 11. *A turisták sérelmére elkövetett jogsértések* és 16. *Turizmus a terrorizmus árnyékában* című fejezetét.

3. Európai turisztikai jog?

A lisszaboni szerződésnek⁴ köszönhetően a turizmus szabályozásának már megvan a jogi alapja, bár a szerződés nem változtatta meg az Európai Unió hatáskörét ezen a téren. A hatáskörök továbbra is a tagállamok tevékenységének (jogalkotásának és végrehajtásának) támogatása, koordinálása és kiegészítése, azonban megvan a lehetőség a közös politika kialakítására is. Most is léteznek európai szabályok, ezek nagy része szektorsemleges (például fogyasztóvédelem), más része kifejezetten a turisztikai, utazási szolgáltatásokhoz kapcsolódik (tagállamok szabályozásának kiegészítése) (BÁNHEGYI 2014).

Az európai kötelező jogszabályok, amelyek a turizmusra vonatkozóan is fektetnek le szabályokat – a teljesség igénye nélkül –, az alábbiak:

- Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 6. cikkelye. („Az Unió hatáskörrel rendelkezik a tagállamok intézkedéseit támogató, összehangoló vagy kiegészítő intézkedések végrehajtására. Ezek az intézkedések európai szinten kiterjednek az idegenforgalomra is.”⁵)
- Az Európai Parlament és a Tanács 852/2004/EK rendelete (2004. április 29.) az élelmiszer-higiéniáról.
- Az Európai Parlament és a Tanács 2004/38/EK irányelve (2004. április 29.) az Unió polgárainak és családtagjaiknak a tagállamok területén történő szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogáról.
- Az Európai Parlament és a Tanács 2005/29/EK irányelve a belső piacon az üzleti vállalkozások fogyasztókkal szemben folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatairól.
- Az Európai Parlament és a Tanács 2006/123/EK irányelve a belső piaci szolgáltatásokról.
- Közösségi vízumkódex [az Európai Parlament és a Tanács 810/2009/EK rendelete (2009. július 13.) a Közösségi Vízumkódex létrehozásáról].
- A Bizottság (EU) 2015/1998 Végrehajtási Rendelete (2015. november 5.) a közös légiközlekedés-védelmi alapkövetelmények végrehajtásához szükséges részletes intézkedések meghatározásáról.
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/2302 irányelve (2015. november 25.) az utazási csomagokról és az utazási szolgáltatásösszeállításokról.
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/399 rendelete (2016. március 9.) a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni határellenőrzési kódex).

Az alábbiakban egy klasszikussá vált jogesetet elevenítenénk fel, amelyben lényeges szerepet játszott az állampolgárságon alapuló hátrányos megkülönböztetés kiküszöbölése a szolgáltatások kedvezményezettjeinél.

⁴ Lisszaboni Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés (EUSz) és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról (HL C 306., 2007.12.17.), amely 2009. december 1-jén lépett hatályba.

⁵ Elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT> (A letöltés ideje: 2017. 11. 19.)

Cowan kontra Államkincstár ügy
[186/87 Ian William Cowan v Trésor public (1989) EBHT 0195]

A jogeset szerint Párizsban, egy metrómegálló közelében kiraboltak egy brit turistát, aki sérülést is szenvedett a támadás miatt. A rabló elmenekült, nem lehetett azonosítani, Cowan pedig kártérítést kért az államtól a francia büntetőeljárás jog alapján. (Ha az áldozat meghatározott sérüléseket szenved, és semmilyen más forrásból nem tehet szert méltányos fájdalomdíjra, kártérítést kaphat.) A francia jog szerint az állami kártalanítás azonban csak a francia állampolgárokat és a letelepedetteket illette meg, ezért a turista bírósághoz fordult. A bíróság szerint itt egy szolgáltatást igénybe vevővel (turista) szemben sérült az egyenlő bánásmód követelménye. Az a személy, aki mint turista (tehát a turisztikai szolgáltatások igénybevevője) a közösségi jog védelme alatt áll, jogosult az egyenlő elbánásra minden olyan ügyben, amely bármilyen módon befolyásolhatja szabadságát az idegenforgalmi szolgáltatások fogadására, használatára.

A bíróság azonban ezt nem az EGK-szerződés 59. (jelenleg EUMSZ 56.) cikkére, hanem az EGK-szerződés 6. (jelenleg EUMSZ 18.) cikkére alapította, amely általában tiltja a szerződés hatókörében az állampolgárságon alapuló megkülönböztetést. Ez arra enged következtetni, hogy a Bíróság a felperes kártalanításhoz való jogát nem a szolgáltatás igénybevételéhez kötötte mint járulékos jogot (BLUTMAN 2014).

A Cowan-ítélet⁶ mindezeket figyelembe véve mérföldkőnek tartják, mivel különösen nagy hatással volt a későbbi joggyakorlatra amiatt, ahogyan a diszkrimináció tilalmát a szabad mozgás elvével együttesen értelmezte. Így tehát a nemzeti büntető rendelkezések sem alkalmazhatnak hátrányos megkülönböztetést azokkal szemben, akiknek a közösségi jog megadja az egyenlő bánásmód jogát, illetve nem korlátozhatják a közösségi jog által védelt alapvető szabadságjogokat sem. A közösségi polgárnak mint egy szolgáltatás igénybevevőjének teljes mértékben egyenlő bánásmódban kell részesülnie egy másik tagállamban a védelem területén is. A közösségi jog tehát olyan területeken is korlátozhatja a tagállamok hatásköreit, ahol még mindig kizárólagos hatáskörrel rendelkeznek (JACQUESON 2002).

⁶ A 186/87. sz. Ian Willaim Cowan kontra Tresor public ügyben 1989. február 2-án hozott ítélet (EBHT 1989, 195.) 17. pontja: „Amikor a közösségi jog egy természetes személy számára biztosítja azt a szabadságot, hogy egy másik tagállamba utazzon, e szabad mozgás következményét jelenti e személy integritásának a szóban forgó tagállamban való ugyanolyan védelme, mint az állampolgárok és az ott lakóhellyel rendelkező személyek védelme. Ebből következik, hogy a megkülönböztetés mentesség elve vonatkozik a Szerződés értelmében vett szolgáltatást igénybe vevőkre, ami az erőszakos cselekmények elleni védelmüket, illetve ilyen cselekmény bekövetkezése esetén a nemzeti jogban előírt pénzügyi kompenzációhoz való jogukat érinti. Az a tény, hogy a kérdéses kártérítést a Trésor public fedezi, nem módosíthatja a Szerződés által biztosított jogok védelmének rendszerét.”

4. A schengeni rendszer

A schengeni térség és együttműködés alapját az 1985-ös schengeni megállapodás jelenti. 1990. június 19-én a luxemburgi Schengenben írták alá a schengeni megállapodás végrehajtásáról szóló egyezményt (SVE⁷), amely teljes mértékben csak 1995-ben lépett hatályba. Elsődleges célkitűzése a tagállamok határain a határellenőrzés megszüntetése, amelyhez elengedhetetlen, hogy a tagállamok a külső határok ellenőrzését összehangolják, azok átlépését azonos feltételek mellett tegyék lehetővé (KOVÁCS 2001).

Az Európai Uniót létrehozó maastrichti szerződésben megfogalmazott közös célok megvalósítása érdekében óriási lépést jelentett az amszterdami szerződés (1999. május 1-jén lépett hatályba), amely az Európai Unió I. pillérébe olvasztotta – jogi keretet adva – a schengeni végrehajtási egyezmény jelentős részét.

Amely tagállam tehát teljes jogú schengeni taggá akar válni, annak már nemcsak az egyezményhez kellett csatlakoznia, hanem a schengeni normákat kell átültetnie a nemzeti jogba, vagy közvetlenül alkalmazni azokat.⁸ A schengeni térség biztonsága érdekében fokozták a rendőri szervek és az igazságügyi hatóságok közötti együttműködést és koordinációt (RITECZ 2003, 2004). Erre tekintettel felállították a Schengeni Információs Rendszert (SIS).

A schengeni megállapodás végrehajtásáról szóló egyezmény alábbi tartalmi elemei, amelyek a II. cím Az ellenőrzések megszüntetése a belső határokon és a személyek mozgása 1–5. fejezetében szerepelnek, a schengeni normák releváns részét képezik, amelyeket a tagállamok, így Magyarország is átültetett a nemzeti jogba.

1. fejezet. A belső határok átlépése

A 2. cikk (1) bekezdése alapján: „A belső határokat bármely ponton át lehet lépni anélkül, hogy személyellenőrzésre kerülne sor.” Csak a közrendet és a nemzetbiztonságot fenyegető helyzetben vezethető be újra a nemzeti személyellenőrzés a belső határokon [2. cikk (2) bekezdése].

2. fejezet. A külső határok átlépése

„A külső határokat fő szabályként csak a határátkelőhelyeken és a meghatározott nyitvatartási időben lehet átlépni” – írja a 3. cikk (1) bekezdése. E fejezet taglalja, hogy a jogellenes határátlépést büntetik, továbbá szükséges intézkedéseket fogalmaz meg a légi járatok utasai felé mint a harmadik államokból érkezők, továbbá a belső légi járatokon utazó utasok felé, akik harmadik államba induló légi járatra szállnak át (4. cikk). A fejezet 5. cikke pedig felsorolja azokat a feltételeket, amelyeket a külföldinek a három hónapot meg nem haladó tartózkodás esetén a szerződő felek területére történő beutazáskor teljesítenie kell, azonban a humanitárius okok, nemzeti érdek mint kivétel már itt megjelennek. Mindemellett leírja e fejezet azt is, hogy a külföldiek esetében az (alapos) személyellenőrzést mindig el kell végezni (6. cikk c–d).

⁷ Pontosabban: Egyezmény a Benelux Gazdasági Unió Államai, a Németországi Szövetségi Köztársaság és a Francia Köztársaság kormányai között a közös határaikon történő ellenőrzések fokozatos megszüntetéséről 1985. június 14-én kötött schengeni megállapodás végrehajtásáról.

⁸ További feltétel: az érintett állam úgynevezett schengeni értékelő ellenőrzésen essen át a határellenőrzés, az adatvédelem, a vízumkiadás, a rendőri együttműködés és a Schengeni Információs Rendszer területén.

3. fejezet. Vízumok

A vízumokra vonatkozó szabályok esetében közös politikát folytatnak a felek, amely során különválasztják a rövid távú és a hosszú távú tartózkodásra jogosító vízumokat és szabályaikat.

4. fejezet. A külföldiek mozgásának feltételei

Ebben a fejezetben taglalja az egységes vízummal, érvényes tartózkodási engedéllyel rendelkező külföldiekre vonatkozó rendelkezéseket, valamint meghatározza azt is, hogy mi a teendő, ha a külföldi nem távozik önként, vagy feltehető, hogy nem fog önként távozni a szerződő felek területéről.

5. fejezet. Tartózkodási engedély és beléptetési tilalmat elrendelő figyelmeztető jelzés

E címszó alatt értjük azt, „amennyiben a Szerződő Fél tartózkodási engedély kiadását mérlegeli egy, a beléptetési tilalmat elrendelő figyelmeztető jelzés hatálya alatt álló külföldi számára, először konzultál a figyelmeztető jelzést kiadó Szerződő Féllel, és figyelembe veszi annak érdekeit; a tartózkodási engedélyt csak alapos indok alapján, különösen humanitárius okokból vagy nemzetközi kötelezettségvállalások okán lehet kiadni” (25. cikk 1. bekezdés).

Mіндеzen tartalmi elemeken túl fontos megemlíteni, hogy az *SVE III. címe* kifejezetten a rendőrség és biztonság szerepe által biztosítja az egyezményt ratifikáló országok számára az együttműködést. Egy átfogó, komplex szabályrendszert próbál nyújtani a határ menti és a határokon átnyúló rendészeti, rendőrségi együttműködés valamennyi területére.⁹ A nemzeti együttműködés során az országok a bűnügyi információkat egymásnak rendelkezésre bocsátják, így tehát a nemzeti szervek nemzetközi szinten megvalósítják az információk cseréjét.

Az információcserét elősegíti, illetve technikailag is megalapozza a Schengeni Információs Rendszer (SIS) és a háttértámogató SIRENE-rendszer (MASIKA–HARMATI 1999). A SIS-t az Egyezmény IV. címe ismerteti. A SIS rendszer segítségével a szerződő államok rendőrségei és illetékes hatóságai adatokat kaphatnak személyekről, ellopott, elveszett tárgyakról, járművekről. A SIS részét képezi továbbá a schengeni tiltólista (96. cikk) a biztonsági szempontból aggályos személyekről (LAUKÓ 2004).

A SIS rendszerhez helyi szinten minden rendőr, valamint egyéb bűnüldöző hatóság és tisztviselő is hozzáférhet. A rendszert támogató SIRENE-irodák a bűnügyi együttműködés szempontjából fontos adatok cseréjét bonyolítják, illetőleg koordinálják a határokon átnyúló műveleteket.

A 2013. április 9-étől működő „második generációs rendszerben” (SIS II¹⁰) már lehetőség nyílik biometrikus adatok (ujjlenyomat, fénykép) kezelésére és a lopott légi járművekkel, hajókkal, konténerekkel, értékpapírokkal kapcsolatos információk megosztására, egyes jelzések összekapcsolására (például személyek és járművek) és az európai elfogatóparancs megosztására. Ennek hazai jogalapját az 1987/2006/EK rendelet átültetésével a Schengeni

⁹ A rendszer átfogó ismertetését lásd RITECZ György – SALLAI János (2016): *A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0.* Budaörs, Hanns Seibel Alapítvány. SAS-fejezet.

¹⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 1987/2006/EK rendelete (2006. december 20.) a Schengeni Információs Rendszer második generációjának (SIS II) létrehozásáról, működtetéséről és használatáról.

Információs Rendszer második generációja keretében történő információcseréről, továbbá egyes rendészeti tárgyú törvények ezzel, valamint a Magyar Egyszerűsítési Programmal összefüggő módosításáról szóló 2012. évi CLXXXI. törvény és a Schengeni Információs Rendszer második generációja keretében történő információcsere részletes szabályairól, valamint az egyes kapcsolódó kormányrendeletek módosításáról szóló 15/2013. (I. 28.) Korm. rendelet, illetve a 67/2007. (OT 35.) ORFK utasítás a Schengeni Információs Rendszerben elért találat esetén követendő eljárásról adja. A SIS II adatvédelmi szabályainak betartását az Európai Adatvédelmi Biztos – Magyarországon a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság – ellenőrzi. A SIS II-ben tárolt adatokhoz a nemzeti bűnüldöző, igazságügyi és közigazgatási hatóságok férhetnek hozzá.¹¹

A SIS II egyszóval tájékoztatást nyújt azokról a személyekről, akik nem jogosultak a schengeni térségbe beutazni, ott tartózkodni, illetve akik ellen bűncselekmény miatt körözés van érvényben. A rendszer emellett figyelmeztető jelzést ad eltűnt személyekről, védelemre szoruló egyénekről.¹² A SIS II rendszer így voltaképpen a legnagyobb olyan információcsere-rendszer napjainkban, amely támogatja a külső határellenőrzést és a bűnüldözési együttműködést a schengeni térségben, így hatékonyabb és eredményesebb a fellépés a közrend, a közbiztonság, a határbiztonság védelme, valamint az illegális migráció területén.

A turizmusbiztonsággal összefüggő hazai szabályozás című fejezet (Úti okmányok, vízumkérdések címszó alatt) további információkat tartalmaz a schengeni térség közös szabályairól.

4.1. Szisztematikus ellenőrzés¹³

A 2017-es évben egyfajta új szigorítással szembesültek a határátlépők, így a turisták is. A szisztematikus ellenőrzés a releváns adatbázisok lekérdezésével mindenkit átvizsgáló határellenőrzés, amelynek értelmében minden uniós és harmadik országbeli állampolgár (és családtagjai) adatait kötelezően ellenőrizni kell a schengeni határokon való ki- és belépésnél (KOVÁCS 2016). Az ellenőrzés célja, hogy kiszűrje azokat a személyeket, akik veszélyt jelentenek a közrendre és a belső biztonságra. Ehhez elengedhetetlen a megbízható személyazonosítás végrehajtása (BALLA 2013). Mindezt alapvetően azért vezették be, mert a nemzetközi erőknél sikerült az úgynevezett Iszlám Államot visszaszorítani, illetve lassan megsemmisíteni, amely viszont katonái között tudhatott több ezer európai polgárt is, akik visszatérésével számolni lehet.

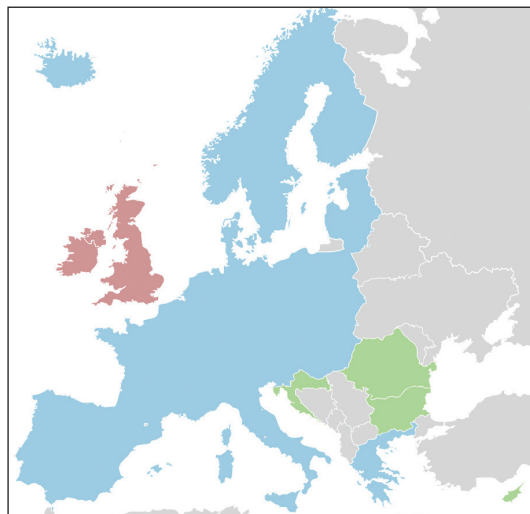
Ez az ellenőrzéstípus azonban a határátkelőhelyen fennakadásokat okozhat, ezért a határátlépés könnyítésére a tagállamok számára engedélyezett a célzott határellenőrzés, feltéve, ha az ellenőrzés könnyítése nem okoz biztonsági kockázatot. Magyarországon a 1255/2017. (V. 9.) Korm. határozat a szisztematikus határellenőrzés bevezetése következté-

¹¹ Elérhető: <https://naih.hu/schengeni-informacios-rendszer.html> (A letöltés ideje: 2017. 11. 21.)

¹² Elérhető: <http://konzuliszolgalat.kormany.hu/download/d/a8/60000/HOMESIS%20IILeafletV10HU.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 11. 21.)

¹³ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/458 rendelete (2017. március 15.) az (EU) 2016/399 rendeletnek a külső határokon a releváns adatbázisok lekérdezésével végzett ellenőrzések megerősítése tekintetében történő módosításáról.

ben Magyarország határain kialakult helyzet megoldásáról mondta ki, hogy a határforgalom aránytalan lassulásával járó elfogadhatatlan helyzetre való tekintettel a szisztematikus ellenőrzést ideiglenesen felfüggesztik, és helyette célzott határellenőrzést tartanak fenn. 2017 novemberében visszavonták ezt a kormányhatározatot is, így a 1789/2017. (XI.8.) Korm. határozattal¹⁴ visszaállították a szisztematikus ellenőrzést.¹⁵

- A schengeni övezet
- Belépést fontolgató államok (Vatikán)
- További aláírók, amelyek nem teljes jogú tagok (Bulgária, Ciprus, Horvátország, Románia)
- Csak a rendőri együttműködésben részt vevő államok (Egyesült Királyság, Írország)

1. ábra

Schengeni övezet

Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Schengeni_egyezm%C3%A9ny (A letöltés ideje: 2017. 11. 21.)

Itt jegyezném meg, hogy egy belső határellenőrzés nélküli térségben a belső határellenőrzés ideiglenes visszaállítása¹⁶ csak kivételes körülmények között (a közrendet vagy a közbiztonságot érintő veszélyek kezelése érdekében) rendelhető el.¹⁷ Ilyen példa a 2015-ben az Európai Unióban tapasztalt, a kelet-mediterrán útvonalon érkező, tömeges irreguláris migrációs hullám volt.¹⁸

¹⁴ 1789/2017. (XI. 8.) Korm. határozat a szisztematikus határellenőrzés bevezetése következtében Magyarország határain kialakult helyzet megoldásáról szóló 1255/2017. (V. 9.) Korm. határozat visszavonásáról.

¹⁵ Amit a 9/2018. (V. 4) BM utasítás ismét felülírt.

¹⁶ A határellenőrzés visszaállításának feltételrendszerét kutatja Balla József (2017).

¹⁷ Elrendeléseket érintő viszonylatokat és időintervallumokat lásd RITECZ-SALLAI 2016, 12. sz. melléklet.

¹⁸ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a schengeni rendszer fenntartásáról és megerősítéséről COM/2017/0570 final. Elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX:52017DC0570> (A letöltés ideje: 2017. 11. 29.)

5. Közlekedésbiztonság

A biztonság minden ágazatban fontos, így a közlekedés területén is, amely a turizmus rendszerének integráns részét alkotja. A közlekedésbiztonság szabályozásának ki kell terjednie a közlekedési rendszer minden elemére, így tehát az emberre, a járműre, a pályára és egyéb berendezésekre egyaránt. A szükséges intézkedések meghozatala során figyelembe kell venni a statisztikákat, a műszaki kutatási eredményeket, a biztonságot fokozó termékeket egyaránt. A biztonsági intézkedések azonban elsősorban a közlekedésben részt vevő emberre kell, hogy irányuljanak.

Ebben a pontban kiemelten a repülés biztonságát védő intézkedéseket mutatjuk be, hiszen vitathatatlan tény, hogy maga a repülés az, ami a világ legnagyobb részét megnyitotta a turizmus számára, így lökést adott a tömeges nemzetközi turizmusnak.

5.1. A repülés biztonságát védő intézkedések

A biztonság kérdése az utazóközönség számára leginkább az utóbbi néhány évtizedben vált kiemelten fontossá, azonban korábban sem volt elhanyagolható. Egy-egy utazás megtervezésénél, megszervezésénél fontos szempont a biztonság, amelynek egyik jelentős faktora a repülés biztonsága. A turistákban – feltéve, hogy repülőgéppel utaznak – hatást vált ki az adott repülőtér, amely nagyban befolyásolhatja az adott országról kialakított véleményt. Például a nagymértékű rendőri jelenlét az objektum területén növelheti a biztonságérzetet, vagy éppen azt érezteti, hogy valami „gáz van”, tehát nem biztonságos a helyzet, és pont azért van sok rendőr, katona az adott helyen. Továbbá valamilyen atrocitás is – például egy esetleges megalázó ruházat- és/vagy csomagátvizsgálás, mert gyanús személynek találják – negatív érzetet hagy a turistában, amelyet a (számára) nem megfelelő mértékű rendőri jelenlét is fokozhat (HORVÁTH 2013).

5.1.1. Az objektum területének általános védelme

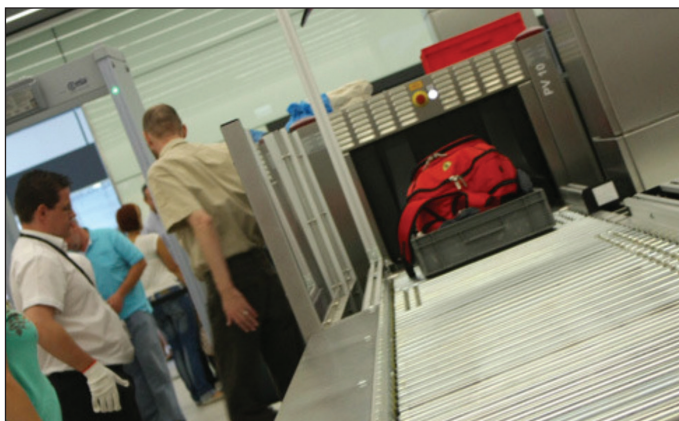
A repülés biztonságát védő intézkedéseket szolgálja, hogy a szigorított védelmi területeken (SRA) és a nyilvánosság elől elzárt területen (légi oldal) csak ellenőrzött mozgás lehetséges, így csak külön azonosító okmány (kártya) teszi lehetővé a közlekedést ezeken a területeken. A nyilvános területen, a terminálterületeken (földi oldal), amelyek a nagyközönség előtt nyitva állnak, folyamatos ellenőrzést kell biztosítani, beleértve az utasbeléptető rendszereket. Természetesen ezeken az általános védelmi intézkedéseken túl további ellenőrzések folynak megfelelő rendőri jelenlét mellett. Többek között a személyzet, a személyzetnél lévő tárgyak és a járművek átvizsgálása is az objektum védelmét szolgálja (BÁNHEGYI 2014).

5.1.2. Utasbiztonsági ellenőrzés

A légi járművek, egyúttal az utazók biztonságát szolgálja az, hogy a repülésbiztonsággal kapcsolatos intézkedések folyamatosan szigorodtak, bővült a „tiltott tárgyak” listája, amelyeket sem a szigorított védelmi területre, sem a fedélzetre nem vihet az utas. A közös

légiközlekedés-védelmi alapkövetelmények végrehajtásához szükséges részletes intézkedések meghatározásáról szóló a Bizottság (EU) 2015/1998 Végrehajtási Rendelete (2015. november 5.¹⁹) 4-C. függeléke alapján az EU tagállamaiban, így Magyarországon is a légi utasok nem tarthatják maguknál és a kézipoggyászukban az alábbi tárgyakat:

- lőfegyver és egyéb fegyver (beleértve a játék pisztolyt, a lőfegyverutánzatot, a lőfegyver alakú öngyújtót, de csúzlit sem);
- elkábító eszközök (például elektromos sokkolópisztoly, sokkoló lövedéket kilövő fegyver);
- szűrő- és vágófegyverek, éles tárgyak (például 6 centiméternél hosszabb pengéjű kés, borotvapenge, kard, szablya stb.);
- kéziszerszámok (például feszítővas, fűrőgép, fűrés, forrasztólámpa stb.);
- tompa eszközök (például baseballütő, evező, gördeszka, horgászat stb.);
- robbanó- és gyúlékony anyag (különösen lőszer, gyutacs, tűzijáték és más pirotechnikai eszközök stb.);
- vegyi és toxikus anyagok.

1. kép

Utásbiztonsági ellenőrzés

*Forrás: www.bud.hu/_Images/utazas/indulas_elott/biztonsag/000000350_ub.jpg.jpg_orig.jpg
(A letöltés ideje: 2017. 11. 19.)*

A „tiltott tárgyak” listáján szerepelnek a folyadékok is, azonban a szabályok több esetben kivételt tesznek. Így kivételt jelent, ha legfeljebb 100 ml űrtartalmú különálló tartályokban vannak, vagy kiszerelésük ennek megfelelő, és egyetlen, legfeljebb 1 liter űrtartalmú újra-zárható, átlátszó műanyag zacskóban vannak elhelyezve. A műanyag zacskó tartalmának kényelmesen el kell férnie a zacskóban, a zacskót teljes mértékben le kell zárni. További

¹⁹ Ezt a rendeletet 2016. február 1-jétől kell alkalmazni. A korábbi 185/2010/EU rendeletet ez hatályon kívül helyezte.

kivétel: az utazás ideje alatt egészségügyi célból vagy speciális táplálkozási szükségletek kielégítésére kívánják felhasználni, ideértve a bébiételeket is, vagy a légi oldalon, a beszállókártya-ellenőrzési ponton túl vagy a szigorított védelmi területen belül vásárolták olyan üzletben, amely a repülőtér-védelmi program keretében jóváhagyott védelmi eljárások hatálya alá tartozik.²⁰

Az utazók biztonsága érdekében történik a kézipoggyászok átvizsgálása, átvilágítása is. Ez esetben a benne található minden folyadékot be kell mutatni, amelyek természetesen a fenti kivételek valamelyike közé tartoznak. Az átvizsgálás megkezdése előtt a hordozható számítógépeket és más elektronikus eszközöket (például tabletek, telefonok, power bank) a kézipoggyászból ki kell venni, és külön kell átvizsgálásra átadni. A kézipoggyászok átvizsgálásával párhuzamosan a személyek ellenőrzése is megtörténik korszerű röntgenkészülékkel (BÁNHEGYI 2014).

6. Konklúzió

A turizmusbiztonság nemzetközi szintű szabályozásának megteremtése és betartatása – ahogy maga a turizmussal kapcsolatos biztonság is – sokszereplős feladat. A biztonság általános szempontjából továbbra is az a legfontosabb feladat, hogy azonosítsuk a releváns veszélyeket, s a megfelelő szabályozással megelőzzük azokat, illetve enyhítsük a károkat. A szabályozást a legkisebb szinttől kezdve (úti okmányok, vízum beszerzése, csomagátvizsgálás) egészen az ország fizikai határain való átlépésig (így például a szisztematikus határellenőrzés) jogszabályi keretek közé kell vonni.

Nem szabad azonban elfelejteni, hogy alapvető különbségek és ebből fakadó kockázatok vannak az egyes országok, kultúrák jogi környezetében. Magyarországon a Konzuli Szolgálat elektronikus weboldala, nemzetközi szinten pedig akár az Egyesült Államokban működő információs program oldala szolgálhat tudnivalókkal, amelynek keretében egy weblapon (travel.state.gov) tájékoztatják az állampolgárokat az egyes országok, térségek biztonsági helyzetéről, információkat szolgáltatnak az úti célról, így országspecifikusan kereshetünk rá a minket érdeklő államokra. Természetesen utazási riasztásokat és figyelmeztetéseket is közzétesznek ugyanitt.

Összességében meg kell jegyeznünk, hogy az Európai Unióban, illetve a schengeni térségben is alapvetően az EU és a Schengen Acquis normái érvényesülnek, így az utazónak, a turistának ezeket kell ismernie és betartania.

²⁰ Elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32015R1998> (A letöltés ideje: 2017. 11. 19.)

Felhasznált irodalom

- BALLA József (2013): Biometrikus adatok a személyazonosításban. In GAÁL Gyula – HAUZINGER Zoltán szerk.: *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, XV. Pécs, MHTT. 287–294.
- BALLA József (2017): Magyarország schengeni belső határain a határellenőrzés ideiglenes visszaállítási feltételeinek kutatása. In GAÁL Gyula – HAUZINGER Zoltán szerk.: *Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, XIX. Pécs, MHTT. 319–327.
- BÁNHEGYI Gabriella (2014): *Turisztikai és utazási jog*. Egyetemi jegyzet. Keszthely, Pannon Egyetem Georgikon Kar. Elérhető: www.georgikon.hu/tanszekek/agrargaz/Tananyagok/B%C3%A1nhegyi%20Gabriella/Turisztikai%20jog%20anyagok%20hallgat%C3%B3k/TurjogN2013%201ora.pdf (A letöltés ideje: 2017. 10. 20.)
- BLUTMAN László (2014): *Az Európai Unió joga a gyakorlatban*. Budapest, HVG-ORAC.
- BUIJDOSÓ Zoltán – GYÖRKI Mónika (2011): A biztonság szerepe a turizmusfejlesztésben. *Acta Carolus Robertus*, 1. évf. 2. sz. 45–56.
- CSERÉP Attila (2006): Szemlélet- és lépésváltás a közbiztonság terén. *Belügyi Szemle*, 54. évf. 2. sz. 27–47.
- DEÁK JÓZSEF (2015): A terrorizmus természete és az ellene történő fellépés nehézségei Oroszországban a Szovjetunió szétesésétől napjainkig. *Belügyi Szemle*, 63. évf. 7–8. sz. 137–151.
- DEÁK JÓZSEF (2016): Az Oroszországi Föderáció határőrizeti kihívásai napjainkban. *Hadtudomány*, 2016. évi elektronikus lapszám. Elérhető: http://real.mtak.hu/34735/1/1_deak20jozsef_u.pdf (A letöltés ideje: 2018. 03. 03.)
- FEKETE Mátyás (2006): *Hétköznapi turizmus. A turizmuselmélettől a gyakorlatig*. PhD-értekezés. Sopron, Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar.
- FÓRISZ Sándor (2016): Berlin 2014-es bűnügyi statisztikája. *Belügyi Szemle*, 64. évf. 6. sz. 127–139.
- FRIEDMAN, Thomas L. (2006): *The world is flat. The Globalized World in the Twenty-first Century*. London, Penguin.
- HORVÁTH Domokos (2013): *Magyarország helyzete turizmusbiztonsági szempontból*. TDK-dolgozat. Budapest, Szent István Egyetem.
- JACQUESON, Catherine (2002): Union citizenship and the Court of Justice: something new under the sun? Towards social citizenship. *European Law Review*, Vol. 27, No. 3. 260–281.
- KOVÁCS Gábor (2001): A határőrségi csapaterő határrendészeti alkalmazásának szükségessége, elvei, módszerei és lehetőségei. *Határőrségi Tanulmányok*, 6. sz. 3–115.
- KOVÁCS Gábor (2016): A migráció bűnügyi hatásai a magyar határrendészet kockázatelemzési rendszerére. In HAUZINGER Zoltán szerk.: *A migráció bűnügyi hatásai*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat. 141–150.
- KOVÁCS László – TAKÁCS János (1966): *Az idegenforgalom alakulása és fejlődése Magyarországon 1945–1965*. Budapest, Panoráma.
- LAUKÓ Károly szerk. (2004): *Bűnözés, adatvédelem, Schengen*. Budapest, BM.
- LENGYEL Márton (2004): *A turizmus általános elmélete*. Budapest, Kereskedelmi és Idegenforgalmi Kiadó.
- MASIKA Edit – HARMATI Gergely szerk. (1999): *Egységes belbiztonsági és jogi térség Európában: bel- és igazságügyi együttműködés az Európai Unióban*. Budapest, Miniszterelnöki Hivatal.
- NORVAL, Arthur J. (1936): *The Tourist Industry: A National and International Survey*. London, Sir I. Pitman & Sons.
- RÁTZ Tamara (1999): *A turizmus társadalmi-kulturális hatásai*. Budapest, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem.

- RITECZ György (2003): *Az európai (schengeni) határőrizeti követelményekre való felkészülés helyzete és további feladatok Magyarországon*. Európai Tükör Műhelytanulmányok, 90. Budapest, Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ. 5–68.
- RITECZ György (2004): Gondolatok az Európai Egységes Határőrség kialakításáról. *EU-Tanulmányok*, IV. Nemzeti Fejlesztési Hivatal. 695–763.
- RITECZ György – SALLAI János (2016): *A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0*. Budaörs, Hanns Seidel Alapítvány.
- SHAW, Martin (2000): The Development of Common Risk Society: A Theoretical Overview. In KUHLMANN, Jürgen – CALLAGHAN, Jean eds.: *Military and Society in 21st Century Europe: A comparative Analysis*. Hamburg, LIT Verlag. 13–26. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315124490-3>
- SZABÓ Marcel – LÁNCOS Petra – GYENEY Laura (2014): *Az Európai Unió jogi fundamentumai*. Budapest, Szent István Társulat.

Nemzetközi turizmusbiztonságot is szabályozó fontosabb jogszabályok listája

- Az Európai Unió működéséről szóló Szerződés 6. cikkelye („Az Unió hatáskörrel rendelkezik a tagállamok intézkedéseit támogató, összehangoló vagy kiegészítő intézkedések végrehajtására. Ezek az intézkedések európai szinten kiterjednek az idegenforgalomra is.”)
- 90/314/EGK tanácsi irányelv a szervezett utazási formákról (2018. július 1-jével hatályát veszítette a 2015/2302 irányelv alapján)
- 2005/29/EK irányelv a belső piacon az üzleti vállalkozások fogyasztókkal szemben folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatairól
- 123/2006/EK irányelv a belső piaci szolgáltatásokról
- Az Európai Parlament és a Tanács 852/2004/EK rendelete (2004. április 29.) az élelmiszer-higiénéről
- Az Európai Parlament és a Tanács 2004/38/EK irányelve (2004. április 29.) az Unió polgárainak és családtagjaiknak a tagállamok területén történő szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogáról
- Az Európai Parlament és a Tanács 1987/2006/EK rendelete (2006. december 20.) a Schengeni Információs Rendszer második generációjának (SIS II) létrehozásáról, működtetéséről és használatáról
- Az Európai Parlament és a Tanács 2008/115/EK irányelve (2008. december 16.) a harmadik országok illegálisan tartózkodó állampolgárainak visszatérésével kapcsolatban a tagállamokban használt közös normákról és eljárásokról
- Az Európai Parlament és a Tanács 576/2013/EU rendelete (2013. június 12.) a kedvtelésből tartott állatok nem kereskedelmi célú mozgásáról és a 998/2003/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/2302 irányelve (2015. november 25.) az utazási csomagokról és az utazási szolgáltatásokról
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/399 rendelete (2016. március 9.) a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (Schengeni határellenőrzési kódex)
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/458 rendelete (2017. március 15.) az (EU) 2016/399 rendeletnek a külső határokon a releváns adatbázisok lekérdezésével végzett ellenőrzések megerősítése tekintetében történő módosításáról
- A közös légiközlekedés-védelmi alapkövetelmények végrehajtásához szükséges részletes intézkedések meghatározásáról szóló a Bizottság (EU) 2015/1998 Végrehajtási Rendelete (2015. november 5.)
- Közösségi vízumkódex (Az Európai Parlament és a Tanács 810/2009/EK rendelete /2009. július 13./ a Közösségi Vízumkódex létrehozásáról)

Tokodi Panna – Ritecz György

A turizmusbiztonsággal összefüggő hazai szabályozás

Jelen tanulmány A turizmusbiztonsággal összefüggő nemzetközi szabályozás című fejezettel szoros összefüggésben¹ a turizmus hazai szintű szabályozási rendszerét taglalja, bemutatva a turizmus biztonságát érintő legfőbb normatívákat. Mivel Magyarország az Európai Unió és egyúttal a schengeni térség tagja, alapvetően az előző fejezetben bemutatott uniós és schengeni normák ismerete és betartása vonatkozik az utazókra és a turistákra, ennélfogva ezeket a szabályokat itt külön nem részletezzük, azonban a nemzetközi szabályozási szinten is működő úti okmányok, vízumkérdések körével ebben a fejezetben foglalkozunk.

1. A turizmus hazai jogi szabályozása

A turizmus pozitív szerepének érvényesüléséhez megfelelő társadalmi-szociálpolitikai, kereskedelmi jogszabályok, intézkedések szükségesek. A jogi környezet kialakításában fontos szerepet játszik az utazás adminisztratív szabályozása, valamint a szolgáltatók/vállalkozók működését meghatározó keretek kialakítása.² A hatályos hazai jog többszintű és széttagolt. A jogalkotás törvény, kormányrendelet, kormányhatározat, miniszteri rendelet útján történik.

A turizmust érintő legfontosabb jogszabályok kiterjedt listájának felsorolására ezen írásmű keretei nem elegendők, így eltekinténék ettől.

1.1. A Magyar Rendőrség és az Alkotmányvédelmi Hivatal feladatai, jogköre a turizmusbiztonságban

A biztonság sarokpontjai ugyan megváltoztak, azonban a legfontosabb kérdés továbbra is változatlan: az állam erre felhatalmazott szervezetei milyen gyorsan képesek egyrészt azonosítani a releváns veszélyeket, másrészt a döntéshozó szabályozással követni azokat (CHRISTIÁN 2016).

A bűncselekmények és a szabálysértések elkövetésének a turisztikai szempontból frekvenciált helyeken, valamint az ország idegenforgalmi szempontból jelentős területein történő megelőzése, felderítése, valamint a rendőri feladatok egységes, hatékony és szakszerű

¹ Minthogy a nemzetközi szabályozás rendszere egyfajta alrendszerének tekintjük a hazai szabályozást.

² E kötet 18. A fogyasztás biztonsága a turizmusban (fogyasztóvédelmi kockázatok) című fejezete külön taglalja a fogyasztásbiztonsági kérdéseket, így erre mi itt nem térünk ki.

végrehajtása érdekében lépett hatályba az országos rendőrfőkapitány 11/2018. (V. 4.) ORFK utasítása a turisztikai idény rendőri feladatainak végrehajtásáról.

Jellemzői főként:

- fokozott tájékoztató tevékenység (bűn- és balesetmegelőzési tanácsok);
- a fokozott közterületi jelenlét biztosítása (tömegközlekedési eszközökön szintén);
- tájékoztató tevékenység (idegen nyelven is);
- külföldi rendőrök bevonása;
- rendőrtanulók, rendőrhallgatók bevonása a végrehajtásba;
- fokozott ellenőrzés (összehangoltan a fogyasztóvédelmi, munkaügyi, munkavédelmi felügyelőséggel, a Nemzeti Adó- és Vámhivatallal, Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatósággal stb.);
- 24 órás idegen nyelvű panaszfelvételi helyek létrehozása.

Az ORFK-utasítás alapján a turisztikai idény minden év június 1-jétől augusztus 31-éig terjedő időszak, kivéve a fővárost, ahol június 1-jétől szeptember 30-áig tart, azonban a turizmus biztonságát érintő feladatokat nem korlátozhatjuk ezen időszakokra. Hiszen például a karácsonyt megelőző hetekben – amely tehát az utasítás alapján nem tartozik a turisztikai idényhez – a nagyobb városokban és főként Budapest belvárosában civil ruhás rendőrök és a rendőrség által telepített betonakadályok („beton terelőelemek”) kihelyezésével és forgalomkorlátozással biztosítják a karácsonyi vásárok és közvetlen környezetük biztonságát, a közrend, közbiztonság fenntartását. Nyugat-Európában szintén alkalmaz a rendőrség betonakadályokat, de olyan is előfordul, hogy az ünnepek közeledtével az utakadályokba karácsonyfákat ültetnek.

1. kép

Betonakadályok Budapest belvárosában

Forrás: http://hvg.hu/itthon/20171117_Ime_a_betontomb_ami_majd_megallitja_a_terroristakat_a_Vorosmarty_ter_elott (A letöltés ideje: 2017. 11. 17.)

Ezeknek a fizikai akadályoknak a célja, hogy megakadályozzák a tömegbe való behajtást, mivel az ilyen típusú terrorakciók – az úgynevezett *ramming* – az elmúlt 1–2 évben ijesztő mértékben megnövekedtek. Ezek a támadások a tömegrendezvényeken lehetnek a legpusztítóbbak, mint például a vásárokon. Az ilyen eseteket célozza kivédeni egy jól elhelyezett fizikai akadályt képező betontömb. Továbbá a vásárokon járőröző egyenruhás rendőrök is emelik a vásárokon érkezők szubjektív biztonságérzetét.

A biztonságpolitika egyik fontos tényezője tehát a hatóságok – így a rendőrség, a honvédség, a Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal, a Terrorrelhárítási Központ, az Alkotmányvédelmi Hivatal és az Információs Hivatal – kiemelt munkája. Az állami szervek és a nemzetbiztonsági szolgálatok egymás munkáját kölcsönösen segítik.³

Az Alkotmányvédelmi Hivatal feladatai között megtaláljuk a Magyarország függetlenségét, politikai, gazdasági, védelmi vagy más fontos érdekét sértő vagy veszélyeztető külföldi titkosszolgálati törekvéseket és tevékenységek felderítését, elhárítását. Továbbá feladatai között szerepel a letelepedett jogállást igazoló okmányt kérelmező, továbbá a menekültkénti elismerését kérő, illetőleg a magyar állampolgárságért folyamodó, valamint – az állami függetlenség és a törvényes rend védelméhez kötődően – a vízumkérelmet benyújtott személyek ellenőrzése és az ezzel kapcsolatos feladatok végzése.⁴

1.2. További szervek részvétele a turizmusbiztonságban (magánbiztonsági vállalkozások, önkormányzati rendészeti szervek, polgárőrség)

Magyarországon mindenkinek joga van személyének és javainak biztonságához, ennek teljesülését azonban az állam nem tudja maradéktalanul biztosítani. A magánbiztonság jogi alapjait alkotmányos keretek között deklarált jogosultságok és kötelezettségek alkotják, amelyek lehetővé teszik a jogalanyoknak – mint magántulajdonosoknak – az alternatív védelmi lehetőségek igénybe vételét (CHRISTIÁN 2014). „A közrend, közbiztonság feladata ugyan a rendőrség feladata, azonban a civil szféra maga is törekszik a biztonság megteremtésére, a közbiztonság javítására, az állampolgárok biztonságának garantálására. A jogalkotó szabályozza, az állam felügyeli és ellenőrzi, ilyenformán az állam elfogadja ezeket a közbiztonságot erősítő tevékenységeket és szervezeteket” (CHRISTIÁN–SZABÓ 2016, 19).

A magánbiztonsági vállalkozások,⁵ úgymint a személy- és vagyonvédelmi cégek, főként a nagy nyilvánosság által látogatott sport- és egyéb rendezvények, fesztiválok, turiszt látványosságok, kulturális rendezvények és értékek (például múzeumok, műemlékek, kiállítóhelyek) helyszíneinek biztosításában vállalnak szerepet. Az ilyen cégek által foglalkoztatott személyek munkáját az elektronikus biztonságtechnika fejlődése nagyban segíti, kiegészíti (mint például behatolást jelző rendszerek, kültéri és kerítésvédelmi rendszerek, videomegfigyelő rendszerek, beléptető és parkoló rendszerek, csomagvizsgáló és átvilágító rendszerek, tűzjelző rendszerek) (CHRISTIÁN–SZABÓ 2016).

³ 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról 28. § (2) bekezdés.

⁴ 1995. évi CXXV. törvény 5. § a), g) pont.

⁵ Jogszabályi háttere a személy- és vagyonvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékenység szabályairól szóló 2005. évi CXXXIII. törvény.

Az önkormányzati rendészeti szervek az egyes önkormányzatok irányítása alá tartozó közigazgatási szervezeti egységek, amelyek számos rendészeti feladaton túl (úgy mint a közrend, közbiztonság, a közterület rendjének fenntartása, köztisztaság megteremtése) a helyi lakosság mellett a turisták biztonságérzetének növelésében, a magánbiztonsági vállalkozásokkal karöltve, a turisztikai szempontból jelentős helyszínek biztosításában is részt vesznek (CHRISTIÁN 2015).

Az önkormányzati rendészet a rendőrségénél szűkebb jogosítványokkal rendelkezik. Jogalapot a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény, valamint a közterület-felügyeletről szóló 1999. évi LXVIII. törvény ad.

Az egyes rendészeti feladatokat ellátó személyek tevékenységét, ideértve az önkormányzati rendészetben tevékenykedő személyeket is, az egyes rendészeti feladatokat ellátó személyek tevékenységéről, valamint egyes törvények iskolakerülés elleni fellépést biztosító módosításáról szóló 2012. évi CXX. törvény elfogadásával szabályozta a jogalkotó (CHRISTIÁN–SZABÓ 2016).

Az ország közrendjének és közbiztonságának fenntartásában aktívan részt vesz a polgárőrség is. „A polgárőrség szerepet vállal a városok, mint kiemelt turisztikai célpontok és az egyéb idegenforgalmi »csomópontok« biztosításában. A polgárőrség kiemelt feladatnak tekinti a turistákat érő vagyron elleni bűncselekmények megelőzését, ezért fokozottan jelen vannak a szórakozóhelyek és látványosságok környékén, strandokon, turisztikai rendezvényeken, ahol jelenlétükkel erősítik a biztonság megteremtését, és tájékoztatókkal, szórólappal hívják fel a látogatók figyelmét a rájuk leselkedő veszélyekre” (CHRISTIÁN–SZABÓ 2016, 22.). A polgárőrök a turistaforgalom által érintett területeken, így például közterületeken, tömegközlekedési eszközökön, sportolásra és fürdőzésre alkalmas szabad vizeken kiemelt szolgálatot látnak el az együttműködő szervekkel (CHRISTIÁN–SZABÓ 2016).

2. Úti okmányok, vízumkérdések

„Az érvényes határátlépésre feljogosító úti okmánnyal rendelkező harmadik országbeli állampolgár (amennyiben nem vízumkötelezett, illetve nem rendelkezik tartózkodási engedéllyel) a tagállamok területén, bármely 180 napos időszakban 90 napot tartózkodhat jogszerűen, figyelembe véve a beutazást megelőző 180 napos időszak minden egyes tartózkodási napját. A hosszú távú, 90 napot meghaladó tartózkodás szabályait az egyes tagállamok saját nemzeti jogszabályai határozzák meg”⁶ – írja a police.hu határinformációs tájékoztatójában.

Hazánk 2004. május 1-jével az Európai Unió (a továbbiakban: EU) és egyúttal a schengeni zóna tagja lett,⁷ amelynek nem az összes európai uniós tagállam a tagja (ilyen például az Egyesült Királyság), viszont idetartozik néhány nem EU-s tagállam is, úgy mint Norvégia, Izland, Svájc és Liechtenstein. A schengeni vízumszabályok alapján a magyar

⁶ Elérhető: www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/hatarinfo/tartozkodasi-ido (A letöltés ideje: 2017. 11. 15.)

⁷ Pontosítva: 2007. 12. 21-ével a szárazföldi, míg 2008. 03. 28-ától a légi határok vonatkozásában „teljes jogú” Schengen-taggá vált Magyarország. Lásd Csatlakozási okmány Alapelvek 3. cikkely. Elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A12003T%2FTXT> (A letöltés ideje: 2017. 11. 15.)

állampolgárok vízummentesen utazhatnak be, és egyszeri belépéssel 180 naponként 90 napig tartózkodhatnak bármely tagállamban. A hosszabb idejű tartózkodásra vonatkozó szabályozás a tagállamok belső jogkörébe tartozik, amelyet nemzeti jogszabályok határoznak meg. Azonban a 180 naponként 90 napot meghaladó, tartózkodási engedély nélkül történő túltartózkodás esetén pénzbüntetésre, illetve beutazási és tartózkodási tilalom elrendelésére lehet számítani.

2. kép

Különféle úti okmányok

Forrás: a szerző felvétele

Az EU polgárai jogosultak arra, hogy bármely uniós ország területén szabadon mozogjanak és letelepedjenek.⁸ A 2007. évi I. törvény a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról a végrehajtási rendeletekkel együtt ennek az irányelvnek való megfelelést szolgálja. A személyek szabad mozgáshoz való joga az EU egyik alapelve. A 2004/38/EK irányelv meghatározza a szabad mozgáshoz, valamint az (ideiglenes és huzamos) tartózkodáshoz való jog gyakorlására vonatkozó feltételeket az uniós polgárok és családtagjaik számára, valamint e jogok korlátait közrendi, közbiztonsági és közegészségi okokból.⁹

Az érvényes személyazonosító igazolvány vagy útlevél birtokában lévő uniós állampolgárok:

- családtagjaikkal együtt (ideértve a nem uniós ország állampolgárait is) bármely uniós országba beléphetnek anélkül, hogy kiutazási vagy beutazási vízumra lenne szükségük;¹⁰
- három hónapig tartózkodhatnak valamely más uniós országban;¹¹
- három hónapot meghaladóan bizonyos feltételekhez kötött a tartózkodás (a fogadó országban betöltött jogállásuktól függően). A munkavállalóknak és az önálló

⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2004/38/EK irányelve (2004. április 29.) az Unió polgárainak és családtagjaiknak a tagállamok területén történő szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogáról.

⁹ 2004/38/EK irányelv 1. cikk.

¹⁰ 2004/38/EK irányelv 4. cikk (1) bekezdés, 5. cikk (1) bekezdés, ill. 2007. évi I. törvény 3. § (1)–(2) bekezdés.

¹¹ 2004/38/EK irányelv 6. cikk, ill. 2007. évi I. törvény 3. §.

vállalkozóknak, egyéb feltételeknek nem kell eleget tenniük. A diákoknak és a fizetésben nem részesülőknek (például a nyugdíjasok) rendelkezniük kell elegendő forrásokkal önmaguk és családtagjaik számára ahhoz, hogy ne jelentsenek indokolatlan terhet a fogadó ország szociális segítségnyújtási rendszerének, illetve teljes körű egészségbiztosítással;¹²

- három hónapnál hosszabb tartózkodási idő esetén be kell jelentkezniük a fogadó ország megfelelő hatóságainál. Amennyiben családtagjaik nem valamely uniós ország állampolgárai, akkor 5 évig érvényes tartózkodási kártyát kell igényelniük;¹³
- huzamos tartózkodási jogot nyernek, ha öt éven át folyamatosan, jogszerűen tartózkodtak a fogadó országban. Ez a rendelkezés a családtagjaikra is vonatkozik;¹⁴
- egyenlő bánásmódban kell részesülniük a fogadó ország állampolgáraival. (A fogadó ország hatóságai azonban nem kötelesek a tartózkodás első három hónapjában szociális segítségnyújtást biztosítani a fizetésben nem részesülő uniós állampolgárok számára.¹⁵)

Mindemellett az uniós polgárokat, illetve családtagjaikat kiutasíthatják, ha viselkedésükkel komolyan veszélyeztetik a társadalom alapvető érdekeit.¹⁶

A harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény a közösségi jogi aktusoknak részleges megfeleltetést ad, így tehát a fenti szempontokat figyelembe véve az alábbiakban tér el:

- a harmadik országbeli állampolgárok három hónapig tartózkodhatnak valamely uniós tagállam területén a Schengeni határellenőrzési kódexben foglaltak szerint;¹⁷
- három hónapot meghaladóan taxatív felsorolt feltételekhez kötött a tartózkodás (úgy mint a harmadik országbeli állampolgár tartózkodási, bevándorlási, letelepedési engedéllyel rendelkezik; nem áll kiutasítás vagy beutazási és tartózkodási tilalom hatálya alatt stb.¹⁸);
- a bejelentési kötelezettségek körébe tartoznak a szálláshely, a születés, az oktatási intézmények, a személyi okmányokkal kapcsolatos bejelentési kötelezettségek és hatósági intézkedések;¹⁹
- továbbá a rendészeti szabályok széles köre jellemző: beléptetés megtagadása és a visszairányítás a Schengeni határellenőrzési kódex rendelkezései alapján; kiutasítás és önkéntes távozás szabályai (akár bírósági szankcióként); idegenrendészeti kiutasítás (például jogellenes határátlépés esetén) és a beutazási és tartózkodási tilalom (nemzetbiztonságot, közbiztonságot sért vagy veszélyeztet); őrizet; kitoloncolás.²⁰

¹² 2004/38/EK irányelv 7. cikk, ill. 2007. évi I. törvény 6. §.

¹³ 2004/38/EK irányelv 8. cikk, ill. 2007. évi I. törvény 21. § (1) bekezdés és a 22. § (1) bekezdés alapján legkésőbb a beutazástól számított 93. napon.

¹⁴ 2004/38/EK irányelv 16. cikk (1)–(2) bekezdés, ill. 2007. évi I. törvény 16. § (1) bekezdés.

¹⁵ 2004/38/EK irányelv 24. cikk.

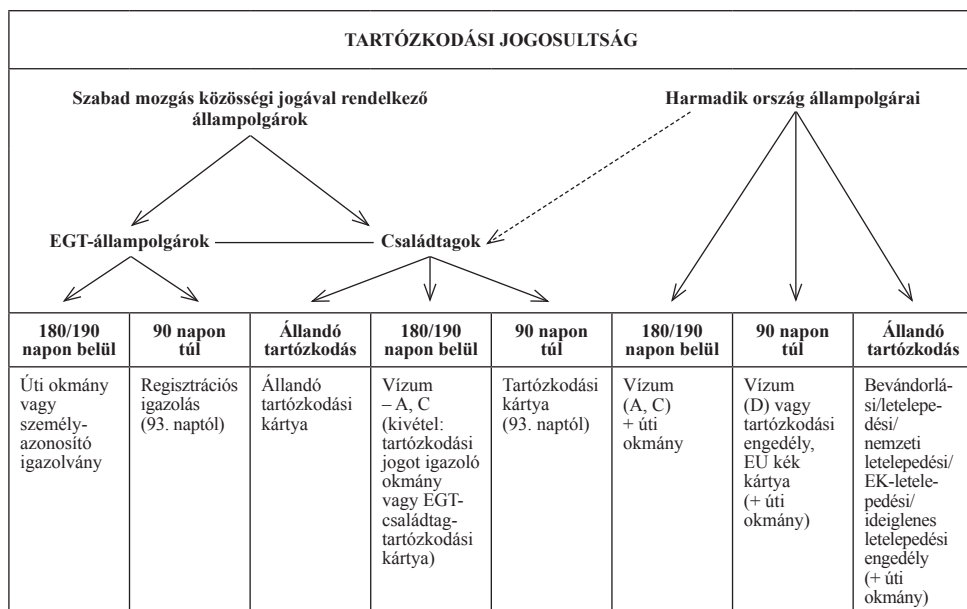
¹⁶ 2004/38/EK irányelv 27. cikk (1) bekezdés, ill. a 2007. évi I. törvény 33. §.

¹⁷ 2007. évi II. törvény 6. §.

¹⁸ 2007. évi II. törvény 13. §.

¹⁹ 2007. évi II. törvény VII. fejezet.

²⁰ 2007. évi II. törvény V. fejezet.

1. ábra
Tartózkodási jogosultság

Forrás: a szerző szerkesztése

Jelmagyarázat: A típusú vízum – repülőtéri tranzitvizum
B típusú vízum – átutazóvizum
C típusú vízum – rövid tartamú beutazási vízum
D típusú vízum – tartózkodási vízum

A Schengeni határellenőrzési kódex²¹ alkalmazandó minden olyan személyre, aki átkel az EU bármely országának külső határán – kivéve az Egyesült Királyságot és Írországot²² –, valamint a schengeni térség belső határán. A külső határon történő átkeléskor az EU polgárait és más olyan személyeket, akik az uniós jog szerinti szabad mozgás jogával rendelkeznek (például az uniós polgárok családtagjait) minimum-ellenőrzésnek kell alávetni, amelynek célja a személyazonosság megállapítása.²³ Az EU-n kívüli országok állampolgárait be- és kiutazáskor alapos ellenőrzésnek kell alávetni (SIS és a vízuminformációs rendszer – VIS – segítségével).²⁴

180 napon belül 90 napot meg nem haladó tartózkodás esetén az EU-n kívüli ország állampolgárának:²⁵

²¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/399 rendelete (2016. március 9.) a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről (a továbbiakban: Schengeni kódex).

²² Schengeni határellenőrzési kódex (42)–(43) bekezdés alapján nem vesz részt ennek a rendeletnek az elfogadásában, az rá nézve nem kötelező és nem alkalmazandó.

²³ Schengeni határellenőrzési kódex 8. cikk (2) bekezdés.

²⁴ Schengeni határellenőrzési kódex 8. cikk (3) bekezdés.

²⁵ Schengeni határellenőrzési kódex 6. cikk.

- érvényes úti okmánnyal;
- szükség szerint érvényes vízummal kell rendelkeznie;
- igazolnia kell a tervezett tartózkodás célját, és megfelelő anyagi fedezettel kell rendelkeznie;
- nem szabad beutazási tilalmat elrendelő figyelmeztető jelzés hatálya alatt állnia a Schengeni Információs Rendszerben (SIS-ben);
- nem szabad veszélyt jelentenie az uniós országok közrendjére, belső biztonságára, közegészségügyére vagy nemzetközi kapcsolataira.

Ha ezek a feltételek nem teljesülnek, meg kell tagadni a területre való beléptetést (amellyel szemben jogorvoslati lehetőséggel élhetnek), kivéve, ha különös rendelkezések alkalmazandók (így például humanitárius okok miatt).

Itt jegyeznénk meg, hogy a belső határokat bármely személy – állampolgárságtól függetlenül – bármely ponton átlépheti anélkül, hogy személyellenőrzésre kerülne sor.²⁶ Ez nem zárja ki azonban annak a lehetőségét, hogy a nemzeti rendőrség hatáskörét gyakorolja akár a belső határ menti területeken (feltéve, hogy a célja nem a határellenőrzés).²⁷ A rendőrség is jogosult Magyarország egész területén a személyazonosságot, állampolgárságot és a tartózkodásra jogosultságot igazoló okmányok meglétét, eredetiségét és érvényességét ellenőrizni.²⁸

Az Európai Parlament és a Tanács 2008/115/EK irányelve (2008. december 16.) a harmadik országok illegálisan tartózkodó állampolgárainak visszatérésével kapcsolatban a tagállamokban használt közös normákról és eljárásokról, amelynek hazai jogszabályi átültetése a 2007. évi II. törvény a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról alkalmazásában a tagállamok két esetben dönthetnek úgy, hogy nem alkalmazzák a visszatérési jogot harmadik országbeli állampolgárral²⁹ szemben.

Az egyik esetben, „akitől a Schengeni határellenőrzési kódex 13. cikkével összhangban megtagadták a beutazást,³⁰ vagy akiket az illetékes hatóságok valamely tagállam külső határának szárazföldi, tengeri vagy légi úton történő illegális átlépése kapcsán fogtak el vagy tartóztattak fel, és akik ezt követően nem kaptak engedélyt vagy jogot az adott tagállamban való tartózkodásra”³¹ (ezt megelőzheti egy illegális átlépés kapcsán történt elfogás vagy letartóztatás).

A másik esetben pedig, „akiket a nemzeti jogszabályok szerint büntetőjogi szankcióként vagy büntetőjogi szankció következményeként utasítanak ki,³² vagy akik kiadatási eljárás

²⁶ Schengeni határellenőrzési kódex 22. cikk.

²⁷ Schengeni határellenőrzési kódex 23. cikk.

²⁸ A személyazonosítás és az úti okmányok kérdéskörével Balla József részletesen foglalkozik tanulmányaiban (lásd Felhasznált irodalom).

²⁹ Az Európai Unió jogának való megfelelést szolgálja a 2007. évi II. törvény a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról, amely szerint: „3. § Harmadik országbeli állampolgárnak kell tekinteni
a) az ellenkező bizonyításig azt a személyt, aki állampolgársága igazolására harmadik ország által kiállított érvényes úti okmányt használ fel, vagy
b) azt a személyt, aki nem valószínűsíti, hogy külön törvényben meghatározottak szerint a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkezik.”

³⁰ A 2007. évi II. törvény 40. § (2) bekezdése alapján beutazási és tartózkodási tilalom hatálya alatt áll.

³¹ 2008/115/EK irányelv 2. cikk (2) bekezdés a) pont.

³² 2007. évi II. törvény 42. § (2) bekezdés.

alatt állnak³³ (az, akit az idegenrendészeti hatóság kiutasító határozatában foglaltak szerint egyúttal kitoloncolnak³⁴). Ez az irányelv tehát nem alkalmazandó a Schengeni határellenőrzési kódexben meghatározott, szabad mozgáshoz való közösségi jogot élvező személyekre.³⁵

Mindezek után felmerülhet a kérdés, hogy vajon mi történik akkor, ha valaki (például egy turista) a schengeni zónán belüli (gyakorlati példánkban Magyarország esetét vizsgálva) 90 napos tartózkodást túllépi, a bejelentési kötelezettséget elmulasztja, és nem hagyja el a térséget. A fentieket alapul véve a schengeni belső határokat határellenőrzés nélkül bárki átlépheti, azonban ismételten hangsúlyoznánk, hogy ez nem jelenti azt, hogy a schengeni belső területeken a nemzeti rendőrség ne gyakorolná hatáskörét, vagyis a személyazonosság ellenőrzését, például Magyarország a területén mélységi ellenőrzést³⁶ végezzen. Így egy igazoltatás során kiderülhet a túltartózkodás. Ezt a legtöbb esetben a külső határon való kilépésre jelentkezéskor fedezik fel.³⁷ Ebben az esetben az igazoltatást követően az illetőt előállítják, majd idegenrendészeti és szabálysértési eljárást indítanak ellene, ez utóbbi minimum pénzbüntetéssel jár. Az idegenrendészeti eljárás pedig az országelhagyási kötelezettségével zárul. Magyarország példáját folytatva egy harmadik országbeli állampolgár esetében, ha Magyarország területén jogszerűen tartózkodni már nem jogosult, az EU tagállamainak területéről is kiutasítják.³⁸

Az idegenrendészeti kiutasítás elrendelését megalapozza, ha valaki Magyarország területének elhagyására vonatkozó kötelezettségének az előírt határidőn belül nem tett eleget. Továbbá akinek a beutazási vagy a tartózkodási joga nem áll fenn, de aki ennek ellenére a beutazási vagy a tartózkodási joga igazolása céljából az eljáró hatóság előtt hamis adatra vagy valótlan tényre hivatkozott. Valamint az, akinek beutazása vagy tartózkodása valódi, közvetlen és súlyos veszélyt jelent Magyarország közrendjére, köz- vagy nemzetbiztonságára.³⁹ Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy az állandó tartózkodási joggal rendelkező EGT-állampolgár vagy családtag – a közvetlen, súlyos veszélyeztetés tényállását kivéve – nem utasítható ki Magyarország területéről.⁴⁰

Az EU-elhagyási kötelezettség tehát arra vonatkozik, hogy az illetőnek az EU tagállamainak területéről kell kilépnie, azonban ez nem jelenti azt, hogy feltétlenül a szülőhazájába kell utaznia. Ha az illető később vissza akar térni a schengeni zónába, akkor mindenképp önkéntesen kell az EU-t elhagynia, és nem csak a schengeni zónát. Ha valaki tehát önkéntesen teljesíti ezt a kötelezettségét, akkor joga van a beutazási és tartózkodási tilalom időtartamának lejártát követően (amelyet legfeljebb 5 évre kell elrendelni; a közrend, közbiztonság vagy a nemzetbiztonság veszélyeztetése okán maximum 10 évre; azonban

³³ 2008/115/EK irányelv 2. cikk (2) bekezdés b) pont.

³⁴ 2007. évi II. törvény 42. § (7) bekezdés; 47. § (1) bekezdés; 65. §.

³⁵ 2008/115/EK irányelv 2. cikk (3) bekezdés.

³⁶ A rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet 2. § 9. pont szerinti fogalma: „a külföldiek magyarországi tartózkodása jogszerűségének megállapítására irányuló – jellemzően kockázatelemzés alapján, illetve szűrőpróbaszerűen végzett – kompenzációs rendőri intézkedés, melynek célja nem határellenőrzés, és amely előkészítésében és végrehajtási módjában egyértelműen eltér a külső határokon történő személyellenőrzéstől.”

³⁷ 2017-ben 11 299 ilyen esetet fedtek fel a magyar határrendészek.

³⁸ 2007. évi II. törvény 42. § (1) bekezdés.

³⁹ 2007. évi I. törvény 40. § (2) bekezdés.

⁴⁰ 2007. évi I. törvény 40. § (2) bekezdés.

önálló határozatban elrendelt beutazási és tartózkodási tilalom esetén maximum 3 évre, amely alkalmanként legfeljebb 3 évvel meghosszabbítható⁴¹⁾ a visszatérésre, vagyis hogy legalísan ismét beléphessen a schengeni zónába.

2.1. A vízum

A vízum a Közösségi Vízumkódex létrehozásáról szóló 2009. július 13-i 810/2009/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet (a továbbiakban: Vízumkódex) 2. cikk 2. pontjában meghatározott engedély:⁴²⁾

„vízum valamely tagállam által kiadott engedély a következőkre vonatkozóan:

- a) a tagállamok területén való átutazás vagy a tagállamok területére történő első beutazás napjától számított bármely hat hónapos időszakban három hónapot meg nem haladó, tervezett tartózkodás;
- b) a tagállamok nemzetközi repülőtéri tranzitterületén történő áthaladás.”

A vízum tehát egy ország területére való belépésre, ott-tartózkodásra, kiutazásra vagy egy ország területén való átutazásra feljogosító engedély. A vízumkiadásra vonatkozó kérelmeket az illetékes hatóságok vizsgálják meg, és döntenek azokról. Ilyen hatóság lehet a konzulátus; a tagállamok külső határain a személyek ellenőrzéséért felelős hatóságok; a tagállamok Európán kívüli tengerentúli területein az érintett tagállam által kijelölt hatóságok, illetve egyéb kijelölt hatóságok is.⁴³⁾

„A kérelmek benyújtása érdekében a tagállamok együttműködhetnek kereskedelmi közvetítőkkel is. Ez az együttműködés a tagállamok megfelelő hatósága által nyújtott akkreditáción alapul.”⁴⁴⁾ Ilyen közvetítők lehetnek a magánvállalkozások, szervezett turistautazást végző utazásszervező irodák. Az akkreditált kereskedelmi közvetítők jegyzéke nyilvános, arról bárki tájékoztatást kaphat.

„A kérelmeket a tervezett látogatás kezdete előtt legfeljebb három hónappal lehet benyújtani. A többszöri beutazásra jogosító vízumok birtokosai a vízum lejárta előtt benyújthatják a kérelmet, amennyiben az legalább hat hónapos időszakra érvényes. A kérelmezőtől megkövetelhetik, hogy a kérelem benyújtására személyes meghallgatást kérjenek”,⁴⁵⁾ ez azonban igazoltan sürgős esetekben el is maradhat, vagy azonnal megtartják. A kérelmező fő szabályként személyesen, azonban szervezett utak esetén az akkreditált utazási iroda képviselője által is benyújthatja kérelmét.

A kérelem gyakorlatilag egy vízumkérdőív benyújtása, amelyhez a kérelmező úti okmányt mutat be, fényképet nyújt be, szükség esetén ujjlenyomatait felveszik, vízumdíjat fizet, támogató dokumentumokat ad be (ilyen lehet például az utazás célját támogató

⁴¹⁾ 2007. évi II. törvény 44. § (1) bekezdés; 47. § (5)–(6) bekezdés.

⁴²⁾ A Vízumkódex 2. cikke alapján: „egységes vízum” a tagállamok teljes területére érvényes vízum; „korlátozott területi érvényességű vízum” egy vagy több – de nem valamennyi – tagállam területére érvényes vízum; „repülőtéri tranzitvízum” olyan vízum, amely egy vagy több tagállami repülőtér nemzetközi tranzitterületén történő áthaladásra érvényes.

⁴³⁾ Vízumkódex 4. cikk.

⁴⁴⁾ Vízumkódex 45. cikk (1)–(2) bekezdés.

⁴⁵⁾ Vízumkódex 9. cikk (1)–(2) bekezdés.

dokumentum, valamint a szállással kapcsolatos dokumentum, a szállás anyagi fedezete meglétének igazolása vagy akár egy meghívás is), továbbá adott esetben bizonyítja, hogy rendelkezik megfelelő és érvényes utazási egészségbiztosítással.⁴⁶ Az úti okmányok érvényességét illetően fontos megemlíteni, hogy érvényességének legalább három hónappal meg kell haladnia a tagállamok területéről történő tervezett távozás napját.⁴⁷

A kérelmek vizsgálata során meg kell győződni arról, hogy a kérelmező eleget tesz-e a Schengeni határellenőrzési kódexben található beutazási feltételeknek, valamint hogy nem jelent-e kockázatot az illegális bevándorlás vagy a tagállam biztonsága tekintetében. Valamennyi kérelem esetében keresést kell végrehajtani a VIS-ben.

A vízumkérelem vizsgálatát követően, amennyiben a kérelem befogadható, a kérelmező úti okmányát lebélyegzik. Kivételt képez ez alól a diplomata-, a szolgálati/hivatali és a különleges útlevél, amelyet nem bélyegeznek le.⁴⁸ Elutasítás esetén a kérelmező jogorvoslatot élhet, vagy a vízumeljárási díj ismételt megfizetése mellett bármikor új kérelmet adhat be.

2.2. Úti okmányok elvesztése külföldön

Előfordulhat az az eset, hogy külföldi tartózkodás során az útlevél vagy a személyazonosító igazolvány használhatatlanná vált, megrongálódott, lejárt, elveszett vagy eltulajdonították. Ezek tényét haladéktalanul, de legkésőbb a tudomásra jutástól számított 3 munkanapon belül a helyi konzulnál be kell jelenteni. A bejelentés személyesen, jegyzőkönyv felvételével történik, amelyet meg kell, hogy előzzön az úti okmányok elvesztésének bejelentéséről kiállított rendőrségi igazolás beszerzése. Ebben az esetben hazatérés céljából az utazás időtartamára, de legfeljebb 6 hónapig érvényes ideiglenes magánútlevelet állít ki a helyi konzul. A konzuli költségekről szóló 5/2010. (XII. 31.) KüM rendelet 14. § (1) bekezdésének *d)* pontja alapján „mentes a konzuli díj megfizetése alól az ideiglenes magánútlevél kiállítása hazatérés céljából a fogadó állam hatóságának megkeresésére, vagy abban az esetben, ha a kiállítással egyidejűleg a 2001. évi XLVI. törvény a konzuli védelemről 5. § (2) bekezdés *b)* és *c)* pontjai, illetve (3) bekezdése szerint segítségnyújtásra is sor kerül”. A konzuli törvény hivatkozott pontjai a bajba jutott magyar állampolgárok védelmét hivatottak elősegíteni, ami szerint a konzuli szolgálat segítséget és támogatást nyújt a külföldön bajba jutott magyar állampolgár hazatérése érdekében, úgymint „útmutatást és tanácsot ad a rászorultaknak ahhoz, hogy hazatérését saját erejéből megoldhassa”,⁴⁹ továbbá „közreműködik abban, hogy a rászorult saját vagy más forrásból anyagi segítséghez jusson”.⁵⁰ A hazatérésre szolgáló ideiglenes magánútlevelet a konzul soron kívül kiállítja.

Az ideiglenes magánútlevél kiállítása iránti eljárás illetékmentes, azonban a kérelem benyújtásakor a kérelmezőnek 30 euró konzuli közreműködői díjat kell fizetnie.⁵¹ A fenti

⁴⁶ Vízumkódex 10. cikk (3) bekezdés.

⁴⁷ Vízumkódex 12. cikk *a)* pont.

⁴⁸ Vízumkódex 20. cikk. (1)–(2) bekezdés.

⁴⁹ 2001. évi XLVI. törvény a konzuli védelemről 5. § (2) bekezdés *b)* pont.

⁵⁰ 2001. évi XLVI. törvény a konzuli védelemről 5. § (2) bekezdés *c)* pont.

⁵¹ A konzuli költségekről szóló 5/2010. (XII.31.) KüM rendelet melléklete alapján.

jogszabályi hivatkozások esetében (például ha hazatérés céljából állítják ki) viszont a kérelmező mentesülhet e díj megfizetése alól is.

Az ideiglenes magánútlevelet hazaérkezését követő 5 munkanapon belül le kell adnia valamely magyarországi kormányablakban vagy a jegyzőnél. Ezt követően kiállíthatják az állandó úti okmányt.

2.3. Kiskorúak be-, illetve kiutazása

Mi történik, ha a kiskorúval nem utazik együtt szülő/nagykorú, vagy elvált szülők gyermeke, aki csak az egyik szülővel utazik külföldre? Szükséges-e valamilyen nyilatkozatot a gyermeknek magánál tartania, illetve a szülőkkel aláíratnia?

Először is fontos megjegyezni, hogy a gyermek is csak saját érvényes úti okmánnyal (útlevél vagy személyazonosító igazolvány) utazhat külföldre. Amennyiben az útlevél kiállítása mellett döntenek, a kiskorú gyermek útlevéligényének benyújtásakor a szülők (törvényes képviselők) együttes megjelenése szükséges. Az útlevél kiadásához egyidejűleg közös hozzájáruló nyilatkozatot kell tenni. Ha csak az egyik szülő tud személyesen megjelenni, a másik szülő írásos magánokiratba foglalt hozzájáruló nyilatkozata is elegendő. A külön élő, elvált szülők esetében a törvényes képviselőnek, aki a szülői felügyeletet is gyakorolja, a gyermek elhelyezéséről szóló eredeti jogerős bírói ítéletet⁵² kell bemutatnia.

A fentieket figyelembe véve, amennyiben a kiskorúval nem utazik együtt nagykorú, a határátkelőhelyen csak akkor léphet ki vagy be, ha szülői vagy gyámhatósági hozzájáruló nyilatkozatot tart magánál. A nyilatkozat tartalmazza a hozzájárulók (az esetek többségében ez a szülő vagy gyámhatósági hozzájárulás) és az utazó kiskorú személyes adatait (születési hely és idő, lakcím, igazolvány száma), a nyilatkozat területi és időbeli hatályát, valamint a hozzájárulók (általában szülők) aláírását. A nyilatkozatnak formai megkötése nincs, azonban javasolt legalább két tanú előtt megtenni, és legalább angol nyelvre lefordítani. Ha csak az egyik szülő utazik a gyermekkel, akkor ezt a nyilatkozatot értelemszerűen a másik szülő hagyja jóvá és írja alá. Ez az általános gyakorlat, azonban országonként eltérő lehet, hogy milyen igazolásokkal utazhat egy kiskorú.⁵³

⁵² 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 4:165. § (2) bekezdés; 4:167. §; 4:169. §.

Az új Ptk. hatálybalépését követően a Kúria 1/2014. PJE határozata alapján a hatályát veszített Legfelsőbb Bíróság 17. számú Irányelve a gyermek elhelyezésével kapcsolatos szempontokról az új Ptk. normaszövegének értelmezéséhez a továbbiakban is figyelembe vehető.

Nemzetközi ügyekben a 2201/2003/EK rendelet a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról az irányadó.

⁵³ Elérhető: <http://konzuliszolgalat.kormany.hu/gyermekek-kulfoldre-utazasa> (A letöltés ideje: 2017. 11. 16.)

2.4. Kedvtelésből tartott állatok utaztatása

A vonatkozó EU-jogszabály az Európai Parlament és a Tanács 576/2013/EU rendelete (2013. június 12.) a kedvtelésből tartott állatok nem kereskedelmi célú mozgásáról és a 998/2003/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről,⁵⁴ amelynek a magyar végrehajtási jogszabálya a 21/2015. (IV. 30.) FM rendelet a kedvtelésből tartott állatok nem kereskedelmi célú szállításának állategészségügyi feltételeiről. Jelen alfejezet kifejezetten a nem kereskedelmi célú mozgás⁵⁵ követelményeit kívánja bemutatni.

3. kép
Utazás kutyával

Forrás: a szerző felvétele

A nem kereskedelmi szállítás szabályai alapján a mozgás nem irányul sem a kedvtelésből tartott állat⁵⁶ eladására, sem pedig az a feletti tulajdonjog átruházására (beleértve például az ajándékozást, az új tulajdonoshoz történő ingyenes elhelyezést). Ilyen eset tehát, amikor saját kis kedvencünkkel tervezzük az utazást külföldre. Az állatok darabszáma maximálisan egy, amely nem haladja meg az ötöt, kivéve néhány esetet, mint például versenyeken,

⁵⁴ Végrehajtási rendelete: A Bizottság 577/2013/EU végrehajtási rendelete (2013. június 28.) az 576/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet szerinti, a kutyák, macskák és görények nem kereskedelmi célú mozgásához szükséges azonosító okmányok mintájáról, területek és harmadik országok jegyzékének, valamint bizonyos feltételeknek való megfelelést igazoló nyilatkozatok formátumának, külső megjelenésének és nyelvének megállapításáról.

⁵⁵ 576/2013/EU rendelet 3. cikk a) pont: „nem kereskedelmi célú mozgás»: minden olyan mozgás, amely nem irányul sem a kedvtelésből tartott állat eladására, sem pedig az a feletti tulajdonjog átruházására”.

⁵⁶ A kedvtelésből tartott állatok fajtái az 576/2013/EU rendelet I. mellékletében felsoroltak.

kiállításokon való részvétel céljából.⁵⁷ Tagállamok közötti mozgás esetén az állatot egyedi azonosítóval kell ellátni (ISO 11784, illetve 11785 szabványnak megfelelő transzponder;⁵⁸ a tetoválás mint egyedi azonosítás kizárólag a 2011. július 3-a előtti tetoválással jól olvasható módon megjelölt állatok utaztatása esetén elfogadott). A transzponder behelyezését kizárólag állatorvos végezheti [Magyarországon a 21/2015. (IV. 30.) FM rendelet 5. § (3) bekezdése alapján]. Az állatnak mindemellett érvényes veszettség elleni oltással kell rendelkeznie az 576/2013/EU rendelet III. mellékletében foglaltaknak megfelelően, amelyet az azonosító okmányban (állatútlevél) is fel kell tüntetni. A kisállatútlevelet az állatorvosok állítják ki, valamint regisztrálják az adatbázisban.⁵⁹ Az utazást legkorábban az első veszettség elleni oltás dátumától számított 21 nap múlva lehet megkezdeni az uniós irányelvek szerint, azonban néhány tagállam engedélyezi a három hónaposnál fiatalabb veszettség ellen oltatlan állatok bevitelét is (például Ausztria, Dánia, Észtország, Csehország⁶⁰).

Amennyiben kisállatunkkal Finnországba, az Egyesült Királyságba, Írországba vagy Máltára készülünk utazni, további előírásoknak kell megfelelnünk a 1152/2011/EU bizottsági rendelet⁶¹ alapján. A tervezett belépés előtt legfeljebb 120 és legalább 24 órával az állatorvos által elvégzett, jóváhagyott féregellenes szerrel történő kezelésnek kell alávetni a kisállatot, aminek tényét az azonosító okmányban (kisállatútlevélben, harmadik országból történő bevitel esetén a kisállatútlevélben vagy az állategészségügyi bizonyítványban) rögzíteni kell.⁶²

Mindezek mellett fontos megjegyezni, hogy a tagállamok saját nemzeti szabályokat is alkalmazhatnak.⁶³

A harmadik országból, illetve területről történő behozatal esetén is meg kell felelni a fent előírtaknak.⁶⁴ Az elfogadott azonosító okmányok esetében különbséget kell tenni a nem EU-tagállamból, illetve területükről történő behozatal és a nem listás harmadik országokból, illetve területükről történő behozatal esetén. A nem listás harmadik országok esetében az állatot állategészségügyi bizonyítványnak kell kísérnie, minden más esetben lehet kisállatútlevelet is használni.

⁵⁷ 576/2013/EU rendelet 5. cikk (1)–(2) bekezdés.

⁵⁸ 576/2013/EU rendelet 3. cikk e) pont: „»transzponder«: egy csak olvasható, passzív, rádiófrekvenciás azonosító eszköz”.

⁵⁹ 576/2013/EU rendelet 6. cikk.

⁶⁰ Elérhető: https://ec.europa.eu/food/animals/pet-movement/eu-legislation/young-animals_en (A letöltés ideje: 2017. 11. 28.)

⁶¹ A Bizottság 1152/2011/EU felhatalmazáson alapuló rendelete (2011. július 14.) a 998/2003/EK európai parlamenti és tanácsi rendeletnek kutyák *Echinococcus multilocularis* fertőzése elleni védekezést célzó megelőző egészségügyi intézkedések tekintetében történő kiegészítéséről.

⁶² 1152/2011/EU rendelet 7. cikk.

⁶³ 576/2013/EU rendelet 2. cikk (2) bekezdés *b*) pont.

⁶⁴ 576/2013/EU rendelet 10. cikk.

3. Konklúzió

A turizmusbiztonság hazai szintű szabályozásának megteremtése és betartatása az állami szerepvállaláson túl egészen a magánbiztonsági vállalkozásokig kiterjed. Az egyes országok, kultúrák jogi környezetének alapvető különbségeiből fakadóan a tájékozódás és a tájékoztatás kiemelt szerepet játszik. Magyarországon a Konzuli Szolgálat elektronikus oldalán⁶⁵ országonként tájékozódhatunk a legfontosabb információkról, úgymint az adott ország biztonsági besorolása (I–III. biztonsági besorolási kategória⁶⁶), rövid leírás a közbiztonság-közrend helyzetéről, továbbá a külföldiek sérelmére elkövetett bűncselekményekről is.

Tájékoztató adatokat találunk továbbá a beutazási, tartózkodási és munkavállalási feltételekről, valamint hasznos információkat az adott országról, vallási és viselkedési kultúráról, amelyeket jó, ha egy utazó tud, mielőtt egy számára idegen országba látogat. Mindezek hozzájárulhatnak a releváns veszélyek megelőzéséhez, elkerüléséhez, ezáltal biztonságossá téve az utazást.

Felhasznált irodalom

- BALLA JÓZSEF (2016a): A rendészeti célú személyazonosítás biometriája. *Határrendészeti Tanulmányok*, 13. évf. 3. sz. 4–19.
- BALLA József (2016b): Úti okmányok a XX. század elején és végén, avagy az úti okmányok 110 éve. *Határrendészeti Tanulmányok*, 13. évf. 2. sz. 30–44.
- BUIJDOSÓ Zoltán – GYÖRKI Mónika (2011): A biztonság szerepe a turizmusfejlesztésben. *Acta Carolus Robertus*, 1. évf. 2. sz. 45–56.
- CHRISTIÁN László (2014): Dogmatikai alapok, alapfogalmak. In CHRISTIÁN László szerk.: *A magánbiztonság elméleti alapjai*. Budapest, NKE RTK.
- CHRISTIÁN László (2015): Az önkormányzati rendészet korlátai. *Kriminológiai közlemények*, 75. sz. 158–171.
- CHRISTIÁN László (2016): Rendőrség és rendészet. In JAKAB András – GAJDUSCHEK György szerk.: *A magyar jogrendszer állapota*. Budapest, MTA TK JTI. 681–707. Elérhető: http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/25_Christian_Laszlo.pdf (A letöltés ideje: 2019. 12. 17.)
- CHRISTIÁN László – SZABÓ Csaba (2016): A magánbiztonság, az önkormányzati rendészet és a polgárőrség szerepe a turizmus védelmében. In NÉMETH Kornél szerk.: *I. Turizmus és biztonság nemzetközi tudományos konferencia konferenciakötete*. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 18–24.
- HORVÁTH Domokos (2013): *Magyarország helyzete turizmusbiztonsági szempontból*. TDK-dolgozat. Budapest, Szent István Egyetem.
- RITECZ György (2003): *Az európai (schengeni) határőrizeti követelményekre való felkészülés helyzete és további feladatok Magyarországon*. Európai Tükör Műhelytanulmányok, 90. Budapest, Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ. 5–68.

⁶⁵ Elérhető: <http://konzuliszolgalat.kormany.hu/index> (A letöltés ideje: 2019. 12. 29.)

⁶⁶ III. (hármás) = legenyhébb biztonsági besorolási kategória;
II. (kettes) = a fokozott biztonsági kockázatot rejtő országok és térségek kategóriája;
I. (egyes) = az utazásra nem javasolt országok és térségek kategóriája.

RITECZ György – SALLAI János (2016): *A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0.* Buda-
örs, Hanns Seidel Alapítvány.

SZABÓ Marcel – LÁNCOS Petra – GYENEY Laura (2014): *Az Európai Unió jogi fundamentumai.* Buda-
pest, Szent István Társulat.

Mátyás Szabolcs

A turisták sérelmére elkövetett jogsértések

Kijelenthetjük, hogy a turizmus és a viktimológia (áldozattan) a „jól kutatott” területek közé sorolható hazánkban és a világban egyaránt. Amennyiben viszont a két fogalmat együttesen vizsgáljuk, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy a két terület halmazának metszete a periferikus területek közé tartozik, elvértve lehet kutatásokat találni a témában, holott egyre jelentősebb világszerte a turizmusban részt vevők száma. Jelen fejezet azt vizsgálja, hogy milyen a hazánkba látogató turisták körében a viktimizáció mértéke, mely bűncselekménytípusok azok, amelyekben leginkább sértetté válnak, illetve a turisták sértetté válásának milyen főbb területi és strukturális jellemzőit figyelhetjük meg.

1. A sértetti kategorizáció, a sértettek vizsgálatának nehézségei

Az áldozattan (viktimológia) a sértetteken¹ belül megkülönböztet természetes és jogi személyeket. Általában a viktimológia módszereivel a természetes személyeket szokták vizsgálni, akik a sértettek nagyobb hányadát képviselik. Jelen fejezetben is kizárólag csak a természetes személy sértettek kriminálstatisztikai adatait dolgozzuk fel (BARABÁS 2015).

Számos kutatás megállapította már, hogy a turisták sérelmére elkövetett bűncselekmények esetében igen magas a látencia. Bizonyos bűncselekménytípusoknak csak a töredéke jut a hatóság tudomására (MÁTYÁS 2016; MICHALKÓ 1996). Ennek az alábbi főbb okait említhetjük meg.

- Az időfaktor szerepe: A turizmusban trendként figyelhető meg, hogy csökken egy adott desztinációban eltöltött átlagos tartózkodási idő. Ennek részbeni oka az, hogy az utazásoknál napjainkban már nincs meg az a „megismételhetetlenségérzés”, amely még néhány évtizede is megvolt, mivel a határok „légiesültek”, és még egy átlagember számára is elérhetővé váltak akár a tengerentúli utazások is. A rövid, rendszerint néhány napos tartózkodásukat a turisták pedig a lehető leghatékonyabban kívánják eltölteni, ezért sok esetben elállnak a feljelentés megtételétől, nem vállalják a többórás rendőrségi procedúrát, illetve a rendőrkapitányság megkeresését (1. ábra).
- A nyelvtudás hiánya/elégtelensége: Gyakori probléma, hogy a feljelentő nem beszéli az adott ország nyelvét, a hatóság tagjai pedig a feljelentő által ismert nyelvet, ezért az előreláthatóan hosszadalmas ügyintézés (tolmács keresése) ugyancsak eltántorít sok feljelentőt.
- A hatósági hozzáállás: Számos esetben a hatósági hozzáállás is a látencia arányát növeli. Sugallni próbálják ugyanis az ügyintézés várható hosszát és a nyomozás

¹ A sértett fogalmával kapcsolatos gyakorlati problémákról részletesen lásd SZABÓ 2014.

eredménytelenségét, ami ugyancsak sok külföldi sértettet „rettent el” a feljelentés megtételétől.

- A hatóság kisebb „trükközései”: A rendőrhatalomnak – a hazai jogi lehetőséget alapul véve – számos olyan lehetősége van, amelyeket alkalmazva egy adott jogsértés nem feltétlenül fog jelentkezni a bűnügyi statisztikában. Egyik ilyen hazánkban is – sajnálatos módon – alkalmazott „jogi kiskapu” a feljelentés bejelentésként történő felvétele, amelyet rendszerint iktatnak ugyan, azonban a bűnügyi statisztikában nem jelentkezik.
- Az elkövetett jogsértés tárgyi súlya: A turisták főként a súlyosabb jogsértések esetén tesznek csak feljelentést, olyan esetekben, amelyek jelentős érdeksérelmet okoztak számukra, és a kár megtérítését a biztosító a rendőrségi feljelentés megtételéhez köti (MICHALKÓ 1996). A turisták sérelmére azonban zömmel kisebb tárgyi súlyú, vagyoni bűncselekményeket követnek el, így a jogsértések nagy része nem jut a hatóság tudomására, mivel a turisták mérlegelve az elkövetett jogsértés és a számukra „drága” idő között rendszerint úgy döntenek, hogy elállnak a feljelentés megtételétől.
- Az elkövetett jogsértés „kényessége”: A látenciát növelik az olyan „kényes” jogsértések, amikor – még a jelentős vagyoni hátrány vagy érdeksérelm ellenére sem – a sértett azért nem tesz feljelentést, mert attól tart, hogy a családja vagy környezete előtt kitudódik valamely bűnös szenvedélye. Ez különösen jellemző az éjszakai szórakozóhelyeken elkövetett bűncselekményekre; sok esetben pedig még a biztosító által megtérítendő nagyobb összegű kártérítést is veszni hagyják a családi béke megőrzése érdekében (GYÖRI 2015).
- A nemzetek közötti *eltérő feljelentési hajlandóság*: Ugyancsak a látencia mértékét növeli az egyes nemzetek közötti eltérő feljelentési hajlandóság. Egyes fejlett demokráciájú országokból származó sértettek kötelességüknek érzik a feljelentés megtételét, és bíznak a sikeres nyomozás lefolytatásában, míg más országok állampolgárai saját rendvédelmi szerveiknek a jogsértésekhez való hozzáállását alapul véve inkább eltekintenek a feljelentés megtételétől (lásd bővebben 3.2. alfejezet).

Legvégül pedig érdemes megemlíteni a hazai statisztikai rendszerből adódó nehézségeket, amelyek szintén torzítják a rendelkezésre álló kriminálstatisztikai adatokat. Az ENYÜBS (Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika) ügynevezett eredménystatisztikát használ, vagyis nem feljelentés idején generálódik az ügy a statisztikai rendszerben, hanem a nyomozás lezárása végén, így egyes esetekben egy adott ügy csak évek múltán jelentkezik a statisztikában. Mindenképp torzító hatása van a külföldiek sérelmére elkövetett bűncselekmények vizsgálata során annak a ténynek, hogy a statisztikai rendszer nem tud különbséget tenni a klasszikus turista és a bűnelkövetés céljából hazánkba érkezett külföldi között, akinek a sérelmére ugyancsak követhetnek el jogsértést (MICHALKÓ 1996).

2. A turisták sérelmére elkövetett leggyakoribb jogsértések

A turisták sérelmére elkövetett bűncselekmények döntő többségükben a vagyoni elleni bűncselekményekhez tartoznak. Ezek nagyobb része kisebb tárgyi súlyú deliktum, ami azt eredményezi, hogy a turisták többsége nem él feljelentéssel. A turisták elsősorban olyan bűncselekmények elkövetésekor tesznek feljelentést, amikor az elkövetési érték magas, a biz-

tosító pedig a rendőrségi feljelentés megtételéhez köti a kár megtérítését (például nagyobb értéket képviselő fényképezőgépek, videokamerák, ékszerek stb.). Szintén elkerülhetetlen a rendőrségi feljelentés megtétele, amikor a hazautazáshoz szükséges dokumentumokat tulajdonították el (például zsebtolvajlás esetén a pénztárcában lévő úti okmányok) vagy a hazautazást meghiúsító lopás vagy rongálás történt (például gépjármű eltulajdonítása vagy jelentős mértékű megrongálása). Ugyancsak szerepelnek a bűnügyi statisztikában a súlyosabb, orvosi beavatkozást igénylő sérülések és balesetek. Ezen esetekben az orvos hivatalból is köteles a hatóság részére jelenteni a történeteket (például balesetek és testi sértések esetén).

1. kép

A látencia mértékét növelő tényező az Egyesült Királyságban (Bude). A népszerű cornwalli üdülőhelyen nincs rendőrség, csupán egy segélyhívásra alkalmas telefonkészülék található a hajdani rendőrőrs falán

Forrás: a szerző felvétele

2.1. Lopás

A turisták legnagyobb számban a lopás bűncselekmény áldozatává válnak. A többi bűncselekménnyel összevetve, itt feltételezhetjük a legnagyobb látenciát. A lopások többségében a zsúfolt, turisták által felkeresett frekvenciált desztinációkban következnek be (zseblogások), így a tömegközlekedési eszközökön, a repülőtereken, a piacokon, a vízpartok mentén (úgynevezett strandlopások), a fesztiválokon, a gyorséttermekben stb. Számos országban komoly problémát jelent az autólopás, illetve az autófeltörés (például Csehország, Olaszország, Bulgária, Görögország). Sok esetben azonban a sértetti közrehatás is jelentős, mivel látható helyen maradnak az értéktárgyak. Nem gyakori jelenség, de kevésbé színvonalas szállodákban is előfordulhatnak különféle lopások, ezért javasolt az úti okmányok, a készpénz és az értékesebb műszaki cikkek szállodai széfben történő elhelyezése.

2.2. Rablás és kifosztás

A rablások során elsősorban az útonállásszerű rablások jellemzők, az elkövetők kihasználják a turisták figyelmetlenségét és sok esetben felelőtlen magatartását, feltételezik, hogy a náluk tartott értéktárgyak jelentős értéket képviselnek. A turisták számára a rablás különösen nagy problémát jelent például Dél-Amerika egyes országaiban, a Fülöp-szigeteken, a Dél-afrikai Köztársaságban és Afrika számos országában.² A rablások során szintén számos esetben megállapítható, hogy jelentős volt a sértetti közrehatás. A turisták könnyelműsége, a felelőtlen szórakozási szokásaik és az időnkénti alkoholos befolyásoltságuk szintén a jelentős oksági tényezők közé sorolható. Részben ez utóbbi tényező az, amely a kifosztásoknál is jelentős szerepet játszik (lásd bővebben 4.3. alfejezet). A turisták sérelmére elkövetett rablások száma éppen ezért relatíve magas a különböző éjszakai szórakozóhelyek környékén, amelyek egyes esetekben erőszakos cselekményekkel halmazatban fordulnak elő (testi sértés).

Számos esetben a gyanútlan turisták a taxisofőrök áldozataivá is válhatnak. „Az utcán leállított taxik sofőrjeinek nagy része ugyanis összejátszhat a különböző szervezett bandákkal, vagy maga rabolja ki az utast. Két módszerük ismert. A taxi ajtaját nem lehet bezárni, és a megbeszélten helyen beszállnak a kocsiábrába a bandatagok, és kirabolják az utasokat. A másik, hogy a taxis elhagyott helyre viszi az utasokat, ahol kirabolja, majd otthagyja őket” (például Kolumbia, Fülöp-szigetek, Mexikó).³ A tényállástól függően lopás vagy akár rablás is lehet, amikor a piros lámpánál álló vagy forgalmi dugóban álló autóból tulajdonítják el az értékeket (például Angola, Brazília, Belgium). Ugyancsak lopásnak vagy rablásnak minősülhet (a kifejtett erőszak mértéke és iránya, az elkövetői kör létszáma, szerepe alapján), amikor kézből tépik ki vagy vállról tépik le a táskát (sokszor az elkövetés eszközeként motorkerékpárt használva), ami számos országban a gyakori bűncselekmények közé sorolható (például Olaszország, Banglades).

2.3. Testi sértés

A sértetteket főként a fiatalabb korosztály soraiban találjuk meg. Az oksági tényezők között gyakran az alkohol és a kábítószer játszik szerepet, számos alkalommal a szórakozóhelyeken kialakult kisebb konfliktusok fajulhatnak testi sértéssé vagy garázdasággá. Egyes esetekben a xenofóbia a fő motíváló tényező, így az eltérő nyelv, a bőrszín vagy az egyéb külső rasszjegyek eredményezik a konfliktust.

2.4. Csalás

A különféle csalások esetében elsősorban a nyelv- és a helyismeret hiánya az, aminek következtében a turisták sértetté válnak. Gondolhatunk itt például a taxival történő utazásokra, amelyek során a turista a helyismeret hiányából adódóan nem érzékeli, hogy csalás

² Lásd még e kiadvány 14. fejezetében.

³ Elérhető: www.otpravel.hu/uticelok-oroszag/mexiko (A letöltés ideje: 2018. 04. 11.)

áldozatává vált, ezért feljelentések is ritkán születnek ilyen jellegű jogsértésekből. A taxis ilyen esetben túlszámláz (magasabb tarifával számol), vagy „csak” egyszerűen hosszabb útvonalon jut el a kiindulási helyről a célállomásra. A csalások közé sorolhatók a néha médianyilvánosságot is kapó éttermi és night clubos túlszámlázások. Ebben az esetben is elmondhatjuk, hogy ha a túlszámlázás mértéke nem jelentős, akkor rendszerint nem élnek a turisták feljelentéssel, sőt lehet, hogy tudomást sem szereznek róla, így a csalások e területén is jelentős látenciával számolhatunk.⁴

A csalások egy fajtája az úgynevezett pénzpörgetéses csalás, amelynek során a turista a kedvezőbb váltási árfolyam reményében utcai pénzváltónál kívánja beváltani a helyi valutát. Ennek során a kiszámolt összeget valamilyen ürüggyel a pénzváltó visszakéri, majd megjelenik egy úgynevezett zavaró ember, aki a turista figyelmét néhány másodpercre elvonja, mialatt a pénzváltó kicseréli – az alsó és a felső bankjegy kivételével – a korábban átadott pénzköteg bankjegyeit kisebb címletű bankjegyekre vagy forgalomból kivont bankjegyekre, néha pedig újságpapírra. A bankjegyköteg átadását követően a pénzváltó sietősen eltávozik, majd a zavaró ember még rövid ideig feltartja a turistákat, amíg a pénzváltó el nem tűnik, ezt követően pedig ő is eltávozik.

Különösen a turistákra jelentenek veszélyt az árendőrök, mivel a turisták többnyire nincsenek tisztában egy adott országban a rendszeresített egyenruhával, az intézkedő rendőr és az intézkedés alá vont jogaival, a rendőri egyenruhán lévő ékítményekkel stb. (például Angola, Bissau-Guinea, Kolumbia). De nemcsak az árendőrök által elkövetett csalások okozhatnak jogsérelmet a turisták számára, hanem sajnos sok esetben az állami alkalmazottak is, így a rendőrök, határőrök stb. Ők hivatali helyzetükkel visszaélve zsebre bírságnak, nagyobb mértékű bírságot szabnak ki, vagy a feladataik gyorsabb elvégzését ösztönözve pénzt kérnek a turistáktól (például Ukrajna, Bulgária, Törökország).

2.5. Szexuális erőszak

Hazánkban és Európában elvéve fordul csak elő turistanők sérelmére elkövetett szexuális erőszak. A deliktum főként azon fejlődő országokban jellemző, ahol a nők és gyermekek elleni erőszak általános jelenségnek tekinthető, így az nem vált ki a társadalom többségéből sem jelentős megbotránkozást. Az elmúlt néhány évben India került a média középpontjába. Az országról a turisták többségében egy idealizált kép élt, és nem rendelkeztek alaposabb ismeretekkel. E jelenség azonban a térség számos országában problémaként jelentkezik (például Srí Lanka, Banglades).⁵ Az elmúlt években előfordult hazánkban és külföldön egyaránt, hogy az áldozat italába keverték valamilyen bódító szert, és ennek a hatása alatt követték el az erőszakot.

⁴ A night clubokkal kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy a turisták egy része kifejezetten vagy részben, de szexuális szolgáltatások igénybevételének céljából keres fel egyes desztinációkat. Ennek oka részben a küldő és a fogadó ország közötti jelentős árszínvonal-különbség, illetve az, hogy az otthonról távol a családi és ismerősi körtől eltilkítható a különféle szolgáltatások igénybevétele. Ennek során night clubokat, bordélyházakat stb. keresnek fel, ahol a családon kívül számos egyéb bűncselekményt követhetnek el sérelmükre, azonban ezek is többségükben látenciában maradnak (például kényszerítés, személyi szabadság korlátozása, lopás).

⁵ Elérhető: <http://konzuliszolgalat.kormany.hu/utazasi-tanacsok> (A letöltés ideje: 2017. 10. 10.)

2.6. A fogyasztók érdekeit sértő bűncselekmények⁶

Sok esetben a turisták nem szereznek arról tudomást, hogy hamisított vagy hamis márkajelzéssel ellátott terméket, illetve rossz minőségű terméket vásárolnak, azonban jogi értelemben sértetté válnak már a hamis vagy rossz minőségű termék megvásárlásával is (aranynak tűnő ékszerek, márkásnak tűnő ruhák stb.). Ezek különösen a fejlődő országok esetében rejtenek veszélyeket a turisták számára (például Kína, Törökország, Dzsibuti, India).

2.7. Közlekedési balesetek

A legnagyobb esetszámú deliktumok közé sorolhatók a közlekedési balesetek. A főcsoport tárgyalásakor feltétlenül említést érdemel, hogy nem minden közlekedési baleset egyben közlekedési bűncselekmény is (BÍRÓ 2004). Sőt a közlekedés során számos olyan kis tárgyi súlyú, dologi kárral járó baleset történik, ami nem jut a hatóság tudomására, mivel személyi sérülés nem történik, a kár rendezésében pedig a felek kölcsönösen meg tudnak állapodni. A turisták esetében a viktimizáció azonban nem csak a személygépjárművek vonatkozásában figyelhető meg. Közlekedési balesetek sértettjeivé válhatnak a vonat-, az autóbusz-, a komp-, a hajó- stb. közlekedés során balesetet szenvedett utasok is.

2.8. A bankkártyákkal kapcsolatos jogsértések

A modern kor bűncselekményei közé sorolhatók a különféle, bankkártyával elkövetett jogsértések. A gyakoribb elkövetési magatartások közé sorolható a bankkártya adatainak különféle módszerekkel történő megszerzése (az ATM-re telepített úgynevezett *skimmer* – adatrögzítő – eszközök telepítésével vagy rádiófrekvenciás úton), majd a klónkártya legyártása (MEZEI-TÓTH 2015). E tekintetben különösen nagy kockázatot jelentenek a turisták számára az éjszakai szórakozóhelyek.

2.9. Terrorcselekmények

Az elmúlt mintegy egy évtized eseményei alapján ki kell jelentenünk, hogy napjainkra már nemcsak a helyi lakosságot, hanem a turistákat is egyre inkább érintik a különféle terrortámadások (RITECZ 2015). Sok esetben a főbb turistadesztinációk a célpontok, a terrrorszervezetek célja pedig a minél több turistaáldozat és egy adott térség gazdasági ellehetetlenítése, például Egyiptom, Indonézia, Fülöp-szigetek, Franciaország (RITECZ 2016).

⁶ A hazai Büntető törvénykönyvben a turisztikai relevanciával is rendelkező fogyasztók érdekeit sértő bűncselekmények közé a „rossz minőségű termék forgalomba hozatala” (415. §) és a „versenytárs utánzása” (419. §) tényállás tartozik.

3. Az ismertté vált külföldi állampolgárságú sértettek számának változásai

Az ismertté vált külföldi sértettek száma az elmúlt másfél évtized adatait vizsgálva jelentősen csökkent, az elmúlt öt évet vizsgálva pedig ugyancsak csökkenést lehet regisztrálni. Ez különösen annak a ténynek az ismeretében tekinthető rendkívül pozitívnak, hogy a hazánkba évről évre egyre több külföldi látogat, vagyis a mind több turistából egyre kevesebb sérelmére követnek el bűncselekményt (MÁTYÁS 2016). Az elmúlt 5 év átlagában 6863 fő külföldi állampolgár vált sértetté, számuk 2012 óta több mint 35%-kal csökkent (8686–5546). Az ismertté vált sértettek közül a részesedésük átlagosan mintegy 3% volt. Az ismertté vált külföldi sértetteknek közel 60%-a a fővárosban vált áldozattá. Trendként állapíthatjuk meg, hogy a főváros érintettsége növekszik annak ellenére, hogy abszolút értékben mind kevesebb külföldi sértett válik ismertté Budapesten is (1. táblázat).

1. táblázat

A turizmus és a bűnözés viszonyát jellemző néhány fontosabb statisztikai mutatószám

	2012	2013	2014	2015	2016
Ismertté vált bűncselekmények száma (db)	472 225	377 829	329 525	280 113	290 779
Külföldi sértettek száma Magyarországon (fő)	8 686	7 694	6 373	6 015	5 546
Ismertté vált természetes személy sértettek száma (fő)	276 538	247 331	216 175	184 409	157 145
Külföldi sértettek aránya az ismertté vált sértettek közül (%)	3,14	3,11	2,95	3,26	3,53
A főváros %-os aránya az összes külföldi sértettből	52,24	49,70	57,80	59,35	64,61

Forrás: <https://bsr.bm.hu>

Éves szinten hazánkba mintegy 50 millió turista látogat (kb. egynegyedük tölt el legalább egy éjszakát az országban); a több napra érkezők mintegy harmada keresi csak fel Budapestet (KSH 2015). Kérdésként merülhet fel, hogy vajon mi okozza a főváros ilyen magas fokú érintettségét. A válasz egyértelműen a nagyvárosi bűnözésben keresendő. A sértetté válás feltételei hazánkban a legszignifikánsabban Budapesten „teremtődtek meg”, ahol az országos átlag mintegy másfélszerese a bűnözési gyakoriság. Másrészt pedig elsősorban a fővárost keresi fel a legveszélyeztetettebbnek tekinthető fiatal felnőtt korosztály, akik – egyfajta értelemben – a felelőtlen szórakozási szokásaik következtében relatíve nagy százalékban viktimizálódnak más korosztályokhoz képest.

3.1. Az ismertté vált természetes személy külföldi sértettek nemzetiségi megoszlása

A specifikus bűnmegelőzés szempontjából rendkívül hasznos, ha ismerjük, hogy mely nemzet állampolgárai válnak a legnagyobb számban és arányban sértetté, ugyanis ennek ismeretében lehetséges nemzetspecifikusan egy-egy bűnmegelőző program kidolgozása.

Sajnos azonban ez több okból is nehézségekbe ütközik. Azt tudja a rendőrség, hogy mely országok állampolgárai tették abszolút értékben a legtöbb feljelentést, azt viszont már nem lehet pontosan megmondani, hogy például a schengeni országok állampolgárai milyen számban érkeztek hazánkba, mivel esetükben nincs határregisztráció.⁷ Másrészt pedig az egyes nemzetek közötti feljelentési hajlandóság igen nagy szórást mutat, és valószínűsíteni csak azt lehet, hogy a becsült turistaérkezések számához képest egy adott nemzet létszám-arányán felül vagy alul tett-e feljelentést. A román, szlovák, osztrák és ukrán sértettek relatíve nagy érintettsége tulajdonképpen törvényszerűnek tekinthető, mivel a földrajzi közelség következtében valóban jelentős a szomszédos országokból a turistaérkezések száma (2. táblázat). Mindenképp említést érdemel azonban a magas holland esetszám. Esetükben átlagon felüli feljelentési hajlandósággal számolhatunk. Viszonylag magas a viktimizációja az Egyesült Királyságból érkező turistáknak. Esetükben a magas értékekhez mindenképp hozzájárul, hogy igen jelentős a fiatal felnőtt turisták aránya, akik kifejezetten szórakozási céllal keresik fel Budapestet (lásd úgynevezett legénybúcsú-turizmus). A főként Nyugat-Európa országaiból érkező turisták esetében a viszonylag magas viktimizációs ráta a magas feljelentési hajlandóságon kívül azzal is magyarázható, hogy ők tekinthetők a leginkább veszélyeztetettnek, mivel ők hoznak elsősorban magukkal jelentős értéket képviselő tárgyakat (kamerák, telefonok, fényképezőgépek, személyautó stb.), és ők azok, akik a legkevésbé vannak felkészülve az ilyen jellemű támadásokra (MICHALKÓ 2002).

2. táblázat

A rendőrségi eljárásban regisztrált természetes személy sértettek száma a sértett állampolgársága szerinti bontásban, fő (2010–2016)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1.	német 1528	német 1340	német 1410	német 1091	német 863	német 715	román 592
2.	román 1198	román 1060	román 911	román 926	román 713	román 702	német 553
3.	osztrák 590	holland 584	holland 602	holland 471	szlovák 342	angol 354	angol 353
4.	holland 418	osztrák 526	osztrák 462	osztrák 423	osztrák 339	szlovák 335	holland és kínai 271
5.	szlovák 410	szlovák 369	szlovák 431	szlovák 375	angol 321	osztrák 329	szlovák 272
6.	angol 247	olasz 274	angol 309	angol 321	holland 311	holland 282	osztrák 266
7.	francia 241	francia 255	olasz 303	lengyel 250	kínai 203	kínai 221	olasz 181
8.	lengyel 236	angol 248	francia 268	francia 240	lengyel 201	olasz 198	amerikai 153
9.	amerikai 221	lengyel 234	lengyel 251	afgán 192	olasz 199	amerikai 191	lengyel és francia 147
10.	ukrán 218	cseh 181	kínai 226	ukrán és kínai 183	francia 196	lengyel 165	ausztrál 140

Forrás: ORFK adatközlése, az ENYÜBS adatai

⁷ A schengeni térségből érkező turisták csak abban az esetben kerülnek bele a statisztikai rendszerbe, ha hivatalos helyen szállnak meg. A nyugat-európai és a tengerentúli turisták esetében valószínűsíthető az, hogy többségük valamilyen kereskedelmi szálláshelyet vesz igénybe, azonban a szomszédos országokból érkező látogatók közül sokan rokonoknál, ismerősöknél szállnak meg, illetve egy napig tartózkodnak csak Magyarországon (MÁTYÁS 2016).

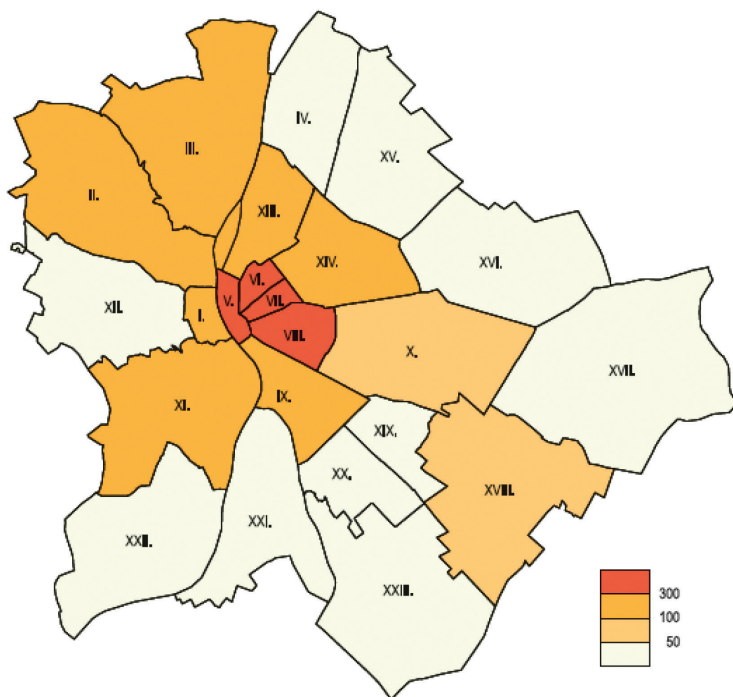
Budapest 2005-ben, az EU-csatlakozás és a fapados járatok berobbanása után lett az [...] alkoholgőzös legénybúcsú kedvence. [...] Az Eg elnevezésű biztosítótársaság [...] felmérései szerint a legénybúcsún lerészegedett fiatal emberek 17%-a a baleseti ügyeleten végzi az éjszakát csonttöréssel, agyrázkódással vagy zúzódásokkal. S bár arról nem szól a statisztika, hogy ezeket a sérüléseket verekedéssel vagy részeg balesetek során szerezték-e a fiúk, az azért mindenképpen érdekes, hogy további 4%-uk a rendőrségen köt ki. Sőt az is előfordult már, hogy a vőlegény maga verekedés okán történő elzárás miatt kihagyta a saját esküvőjét. Ezek miatt a problémák miatt a fent említett városok már nem látják szívesen ezeket a csoportokat, és valószínűleg ezért lett hirtelen olyan népszerű Budapest – valamint Riga, Krakkó és Pozsony. [...] A belvárosi szórakozóhelyek ugyancsak az angol legénybúcsúkra szakosodtak, egyre több kocsmában mutatnak focit vagy rögbit óriáskivetítőkön, kínálnak angol kocsmamenüt, és az éjszakai világ személyzetének a szeme sem rebben, ha valaki reggel nyolckor Freddy Krueger álarcban sült krumpelit rendel ecettel. A legnagyobb bevétel ennek ellenére mégis a sztriptízbároké, mert a briteknek köszönhetően ezek a bárók többnyire telt házzal működnek a hétvégéken. Ugyanakkor az angolok ódzkodnak attól, hogy a táncos lányok 50 dolláros pohár (!) pezsgőjét kifizessék. Budapest egy másik „sajátossága” ugyanis az, hogy az éjszakai élet nemcsak egészséges nyereséget generál ezeken a csapatokon, de súlyosan le is húzza a résztvevőket. A tapasztalatok óvják az angolt attól, hogy kártyával fizessen, a részegek helyzetét pofátlanul kihasználó hiéna taxisorra pedig minden létező, Magyarországgal kapcsolatos publikációban felhívják a figyelmet. A partizó fiatal emberek arra is panaszkodtak, hogy a bárpultos lányok rendszeresen „nem tudnak visszaadni” az ezrekből.

Részlet Krisztina O'Brien *Lányok, pia, bunyó, fürdők: rosszalkodás Budapesten – videók* című cikkéből
Elérhető: http://hvg.hu/shake/20090920_legenybucsu_budapest_stag_alkohol_szex
(A letöltés ideje: 2017. 10. 15.)

3.2. A hazánkban sértetté vált külföldiek területi jellemzői

3.2.1. A külföldi sértettek fővárosi területi eloszlása

A fővárosban a külföldi állampolgárságú sértettek számának eloszlása rendkívül egyenetlen. Ez azonban semmiképp sem meglepő, ha Budapest bűnözési térképére gondolunk, hisz az elkövetett bűncselekmények száma ott is jelentős koncentrációt mutat, amire már számos tanulmány rámutatott (PATKÓS–TÓTH 2012; MÁTYÁS 2016; MÁTYÁS–SALLAI 2014). A legtöbb külföldi sértett az V., VI., VII. és VIII. kerületben válik ismertté, ami nyilván szoros korrelációt mutat a főváros turisztikai látványosságaiival. Szintén átlag feletti sértetti értékekkel találkozunk az I. kerületben, ahol elsősorban a budai Vár és környéke jelentkezik forró pontként. Kijelenthetjük, hogy elsősorban a belső kerületek tekinthetők a leginkább veszélyes területnek a külföldi turisták számára, míg a külső kerületek jóval kisebb viktimizálódási kockázatot rejtenek (például IV., XV–XVII., XXI–XXIII.) (1. ábra).

1. ábra

Az ismertté vált természetes külföldi sértettek számának számtani átlaga a főváros egyes kerületeiben, fő (2012–2016)

Forrás: BM Koordinációs és Statisztikai Osztály

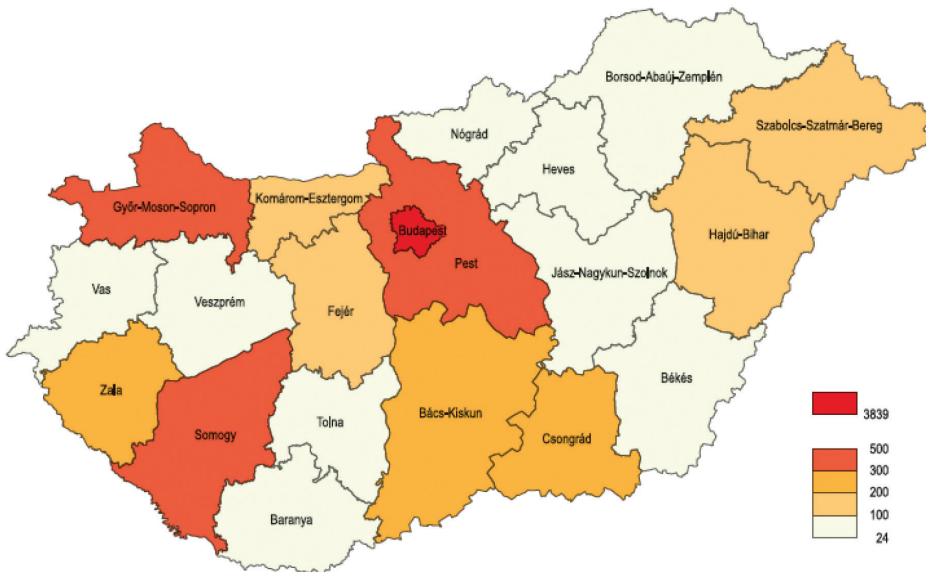
3.2.2. A külföldi sértettek megyei területi eloszlása

A 2012–2016-os évek adatai alapján a sértettek megyék közötti megoszlásával kapcsolatban az alábbi megállapítások tehetők. A sértettek elhelyezkedése élesen kirajzolja azokat a hazai desztinációkat, amelyeket a külföldiek előszeretettel keresnek fel (MÁTYÁS 2016). A fővároson kívül három megye kriminálstatisztikai értékei emelhetők ki: Győr-Moson-Sopron, Pest és Somogy. Pest megye érintettsége elsősorban a főváros közelségével hozható összefüggésbe, mivel a Budapestre látogató turisták egy része felkeresi a megye látványosságait is (Szentendre, Gödöllő, Vác, Dunakanyar stb.).

Győr-Moson-Sopron megye esetében több tényező együttes hatása okozza az országos átlag feletti érintettséget. A megye jelentős turisztikai desztináció, számos attrakció határon túli vonzerővel is rendelkezik (Győr, Sopron, Fertőd, Fertő tó, Balf stb.). A turisták számára mindenképp vonzerővel rendelkezik, hogy bizonyos termékek esetében jelentős árszínvonal-különbség alakult ki, ami főként a határ mentén fekvő településeken jelentős bevásárlóturizmust indukál. Ennek során főként szlovák és osztrák állampolgárok vásárolnak a magyar boltokban, ami számos olyan helyzetet eredményezhet, amely növelheti

a külföldi állampolgárságú sértettek számát (például közlekedési baleset, zsebtolvajlás). Jelentős a tranzitforgalom, éves viszonylatban több millió külföldi állampolgár halad át a megyén (például a Nyugat-Európában dolgozó kelet-, illetve dél-európai vendégmunkások, akik évente akár több alkalommal is áthaladnak a megyén). Statisztikai adat nem áll rendelkezésünkre, azonban feltételezhetjük, hogy a vendégmunkások főként közlekedési balesetek elkövetői, illetve sértettjei. Említsük meg továbbá azt az elmúlt, közel egy évtizedes folyamatot, amelynek eredményeként szlovák állampolgárok a határ menti településeken vásároltak ingatlanokat, és életvitelszerűen Magyarországon élnek. Esetükben a huzamosabb tartózkodás természetesen jelentős viktimizációs kockázatokat rejt.

Somogy megye esetében megállapíthatjuk, hogy a Balaton közelsége okozza az átlag feletti gyakorisági értékeket. A Balaton déli partján fekvő települések azok, amelyek évtizedek óta a megyét a legfertőzöttebb megyévé teszik a bűncselekmények és a sértettek száma alapján egyaránt (PISKÓTI 2012). A Balaton partjától távolodva viszont jelentősen csökken a sértettek és a bűncselekmények száma is, így ez alapján kijelenthetjük, hogy szinte kizárólag a turizmus indukálja az átlag feletti értékeket. Feltétlenül meg kell említeni, ami trendként is megállapítható, hogy az elmúlt évek adatai alapján jelentősen csökkent az ismertté vált külföldi sértettek száma. Ez több tényező együttes hatásával magyarázható. A Balaton mentén lévő települések esetében is érezteti hatását az az újfajta szemléletű rendészeti filozófia, amely hatására érezhetően növekedett a közterületi jelenlét, illetve jelentősen csökkent a térségben az orosz turisták száma (2. ábra).

2. ábra

Az ismertté vált külföldi sértettek száma megyei bontásban, fő (2012–2016)

Forrás: BM Koordinációs és Statisztikai Osztály

4. A szubjektív biztonságérzetet leginkább befolyásoló bűncselekmények területi struktúrája

4.1. Lopás

A külföldi állampolgárok sérelmére elkövetett bűncselekménytípusok térbeli struktúráját elemezve megállapíthatjuk, hogy a legtöbb megyében a lopás bűncselekmény fordul elő a legnagyobb esetszámmal (ahol pedig nem a legnagyobb esetszámú bűncselekmény, ott a második). A nagy esetszámú megyék egyben kirajzolják az ország legfrekvenciáltabb turisztikai desztinációit is. A legtöbb lopás Budapesten, Somogy, Pest és Győr-Moson-Sopron megyében vált ismertté (3. táblázat).

4.2. Garázdaság és testi sértés

A garázdaság és a könnyű testi sértés bűncselekmények rendszerint halmazatban fordulnak elő. Éves szinten hazánkban 100–130 külföldi állampolgár válik garázdaság sértettjévé, a főváros részesedése a deliktum esetében mindössze 40% körüli. Esetszámok alapján – a fővároson kívül – Győr-Moson-Sopron, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye értékei emelkednek ki. Utóbbi két megye kapcsán érdemes megemlíteni, hogy a relatíve magas értékek a megyékre jellemző közismert átlagon felüli agresszivitásnak köszönhetőek. Hosszú évtizedek óta megfigyelhető, hogy egyes indulati bűncselekmények kiugró értéket mutatnak az ország északkeleti megyéiben. Az oka ezen megyék országos átlag feletti agresszivitásának a kutatók szerint főként a „helyi vérmérsékletben” és az áthagyományozódott történelmi tradíciókban keresendő. Megemlíthetjük továbbá, hogy a jelentős gyakorisági eltérések háttérében részben a konfliktus kezelésének történelmileg átöröklődött eltérő hagyományai állnak. Az életkori sajátosságok e bűncselekmény esetében is élesen tükröződnek. A gyermekkorú és fiatalok, illetve az időskorú sértettek aránya elenyésző, a külföldi sértettek esetében is elsősorban a fiatal felnőtt és a felnőtt sértettek száma jelentős (MÁTYÁS 2016).

A garázdasággal gyakran halmazatban álló testi sértéssel kapcsolatban megállapítható, hogy a testi sértés külföldi sértettjeinek száma mintegy 25%-kal magasabb, mint a garázdaság sértettjeinek, ami elsősorban a bűncselekménytípus természetéből adódik. A vizsgált időintervallumban (2014–2016) a sértettek száma évente 150–160 fő között volt. A testi sértéseknél is hasonló területi koncentráció figyelhető meg, mint a garázdaságok esetében, bár a főváros érintettsége valamelyest kisebb. A legnagyobb esetszámokkal rendelkező megyék közel azonosak, mint a garázdaságnál voltak, ami mutatja azt, hogy a sértetté vált külföldi turisták esetében is a két deliktum szoros kapcsolatban van egymással. A sértetti korcsoportok kapcsán ugyancsak hasonló megállapítások tehetők, mint a garázdaságnál (MÁTYÁS 2016).

4.3. Kifosztás

Esetszámai alapján a kifosztás a fővároson kívül nem tekinthető gyakori bűncselekménynek, azonban társadalmi veszélyessége miatt mindenképp említést érdemel. A fővárosban a jelentős bűncselekmények közé sorolható, ami bár csökkenő trenddel, de éves szinten 140 körüli átlagos esetszámmal van jelen, ami magasnak mondható, és a harmadik leggyakoribb deliktum. A bűncselekmény koncentrációját jelzi, hogy az ismertté vált kifosztások mintegy 90%-a Budapesten történt. A vidéki nagyvárosok esetében 2 és 4 közötti esetszámmal fordul csak elő (Hajdú-Bihar, Borsod-Abaúj-Zemplén és Somogy megye). Számos releváns adat birtokába jutunk, amennyiben korcsoportonként elemezzük a kifosztás sértettjeit. „A gyermek és fiatalkorú sértettek száma statisztikai szempontból elhanyagolható. Nyilvánvaló, hogy a szülői felügyelet következtében 18 év alatti gyermek elvétele válhat csak ilyen jellegű bűncselekmény sértettjévé (pl. éjszakai besurranásos lopás alkalmával, kórházi kezelés ideje alatt stb.). A fiatal felnőttek esetében viszont szignifikáns ugrás figyelhető meg. Ez az az időszak, amikor már egyedül, baráti társasággal is felkeresik hazánkat külföldi fiatalok (lásd legénybúcsú-turizmus), vagy szülőikkel érkeznek, azonban egyedül mennek szórakozni. A 18–24 év közötti korosztály mindössze hat évet ölel fel, ennek ellenére esetszámaik az egyes években több mint felét elérik a több mint 30 évet felölelő felnőtt korosztály esetszámainak. [...] Ez elsősorban az életkorból adódó felelőtlen szórakozási szokásoknak tulajdonítható (mértéktelen italfogyasztás, kábítószer-fogyasztás stb.). Részben a fentiekben említett okok miatt figyelhető meg a felnőtt korosztály esetében az esetszámaiban magasabb, arányaiban nézve azonban kisebb részesedés. Az időskorúak esetében szintén éles változás figyelhető meg: az esetszámok jelentősen lecsökkennek, ami természetesen az életkorból adódó viselkedési és italfogyasztási változásokra, az élettapasztalat növekedésére stb. vezethető vissza” (MÁTYÁS 2016, 49).

4.4. Rablás

A lakosság szubjektív biztonságérzetére az egyik leginkább befolyásoló bűncselekménytípus a rablás, amely társadalmi veszélyességét tekintve az egyik legfontosabb, úgynevezett figyelt bűncselekmény (MÁTYÁS–SALLAI 2014; PÖDÖR 2014; PÖDÖR–DOBOS 2014). Örömmel konstatálhatjuk, hogy a vizsgált időintervallumban gyakorlatilag nem volt jelen a rablás, mivel a bűncselekmény rendkívüli módon kihat nemcsak a szubjektív biztonságérzetre, hanem a hazánkba érkező turisták Magyarországról alkotott képére is. Természetesen minden egyes, a turistákat ért bűncselekmény rendkívül rossz reklám az országnak, de talán a rablás az a bűncselekmény, amely leginkább rombolja az országról kialakított pozitív képet, az országimázst. Nem elég azonban csak az alacsonynak tekinthető esetszámokat kiemelni. Rendőrszakmai szempontból rendkívül pozitív tényként értékelhetjük, hogy az elmúlt időszakban országos szinten is szignifikáns csökkenése következett be a bűncselekménynek, ami egyértelműen nyomon követhető a turisták sérelmére elkövetett rablások számának csökkenésében is. Pozitív tényként konstatálható a korcsoportonkénti vizsgálat alapján, hogy azon korcsoportok, amelyek leginkább kiszolgáltatottak és sebezhetőek, azok kevésbé vannak érintve deliktum által, mivel elsősorban a fiatal felnőtt és a felnőtt korosztály válik rablások áldozatává (MÁTYÁS 2016).

3. táblázat

A külföldi állampolgárok sérelmére elkövetett három leggyakoribb bűncselekmény a 2012–2016-os évek számtani átlaga alapján⁸

Megye	1.	2.	3.
Budapest	lopás	kézpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés	kifosztás
Baranya	lopás	kézpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés	testi sértés
Bács-Kiskun	lopás	embercsempészás	testi sértés
Békés	lopás	embercsempészás	testi sértés
Borsod-Abaúj-Zemplén	lopás	közúti baleset okozása	testi sértés
Csongrád	lopás	embercsempészás	közúti baleset okozása
Fejér	lopás	kézpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés	csalás
Győr-Moson-Sopron	lopás	embercsempészás	kézpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés
Hajdú-Bihar	lopás	testi sértés	garázdaság
Heves	lopás	kézpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés	garázdaság
Komárom-Esztergom	lopás	embercsempészás	közúti baleset okozása
Nógrád	lopás	testi sértés	kézpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés
Pest	lopás	csalás	közúti baleset okozása
Somogy	lopás	kézpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés	közúti baleset okozása
Szabolcs-Szatmár-Bereg	lopás	testi sértés	közúti baleset okozása
Jász-Nagykun-Szolnok	lopás	testi sértés	közúti baleset okozása
Tolna	lopás	testi sértés	csalás
Vas	lopás	közúti baleset okozása	embercsempészás
Veszprém	lopás	kézpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés	rongálás
Zala	lopás	kézpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés	embercsempészás

Forrás: BM Koordinációs és Statisztikai Osztály

Felhasznált irodalom

- BARABÁS A. Tünde (2015): Victimization, Violence and Fear of Crime. In VÓKÓ György szerk.: *Tiszteletkötet Dr. Kovács Tamás 75. születésnapjára*. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet. 333–343.
- BEREI Dániel (2017): *Félted az értékeid a strandon? Már kipróbálható a lophatatlan magyar strandtojas*. Elérhető: www.szeretlekmagyarorszag.hu/felted-az-ertekeid-a-strandon-mar-kiprobalhato-a-lophatatlan-magyar-strandtojas (A letöltés ideje: 2018. 05. 10.)
- BÍRÓ Gyula (2004): *Kriminalisztika*. Debrecen, Egyetemi Kiadó.

⁸ A 2012–2016 közötti időszak bűncselekményei közül kizárólag azon cselekményeket tüntettük fel, amelyek már a 2012. évi C. törvény („új Btk.”) hatálybalépése előtt is megvoltak, illetve azután is szerepelnek a Büntető törvénykönyvben.

- GYÖRI, László (2015): The bases of the supervision of night clubs and consumers' places from criminal aspect. In *European legal studies and research*. International conference of PhD Students in law. Timisoara, S. C. Universul Juridic S. R. L. 286–296.
- KSH (2015): *Magyarország turisztikai régiói 2014. Gyógy- és termálfürdők szerepe a turizmusban*. Elérhető: www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/pecsturisztreg14.pdf (A letöltés ideje: 2017. 10. 09.)
- MÁTYÁS Szabolcs (2016a): A külföldi bűnelkövetők területi és strukturális jellemzői Magyarországon. In Hautzinger Zoltán szerk.: *A migráció bűnügyi hatásai*. Budapest, MRTT. 75–88.
- MÁTYÁS Szabolcs (2016b): Turizmus és viktimizáció. In NÉMETH Kornél szerk.: *I. Turizmus és biztonság nemzetközi tudományos konferencia konferenciakötete*. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 47–59.
- MÁTYÁS Szabolcs – SALLAI János (2014): Kriminálgeográfia. In RUZSONYI Péter szerk.: *Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó. 335–353.
- MEZEI Kitti – TÓTH Dávid (2015): Információs bűncselekmények. *Büntetőjogi Szemle*, 2015/1–2. sz. 68–73.
- MICHALKÓ Gábor (1996): A nemzetközi turizmus bűnözésföldrajzi aspektusai Budapesten. *Belügyi Szemle*, 34. évf. 11. sz. 12–30.
- MICHALKÓ Gábor (2002): Magyarország turizmusának kriminálgeográfiája. *Belügyi Szemle*, 50. évf. 10. sz. 68–85.
- O'BRIEN Krisztina (2009): *Lányok, pia, bunyó, fürdők: rosszkodás Budapesten – videók*. Elérhető: http://hvg.hu/shake/20090920_legenybucsu_budapest_stag_alkohol_szex (A letöltés ideje: 2017. 10. 08.)
- PATKÓS Csaba – TÓTH Antal (2012): A bűnözés néhány térbeli jellemzője a rendszerváltás utáni Magyarországon. *Területi Statisztika*, 15. évf. 3. sz. 250–263.
- PÖDÖR Andrea (2014): Bűnügyi statisztikai adatok és a bűnözéstől való félelem összehasonlítása Kalocsa példáján. In BALÁZS Boglárka szerk.: *Az elmélet és a gyakorlat találkozása a térinformatikában V. Térinformatikai konferencia és szakkiallítás*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. 281–288.
- PÖDÖR, Andrea – DOBOS, Miklós (2014): Official Crime Statistics versus Fear of Crime of the Citizens in a Hungarian Small Town. *Gi_Forum, Geospatial Innovation for Society*, Vol. 2, 272–275. DOI: 10.1553/giscience2014s272
- RITECZ György (2015): Terrorizmus és/vagy bevándorlás, avagy mit mutatnak a számok. *Migráció és Társadalom*, 2015/1. sz. 112–120.
- RITECZ György (2016): Turizmus – Migráció – Terrorizmus. In NÉMETH Kornél szerk.: *I. Turizmus és biztonság nemzetközi tudományos konferencia konferenciakötete*. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 67–75.
- SZABÓ Krisztián (2014): Kérdőjelek a büntetőeljárás törvény egyes rendelkezései kapcsán. *Büntetőjogi Szemle*, 2014/1. sz. 31–36. Elérhető: <http://ujbtk.hu/dr-szabo-krisztian-kerdojelek-a-buntetoeljarasi-torveny-egyes-rendelkezesei-kapcsan/> (A letöltés ideje: 2018. 04. 20.)

Vákát oldal

Mátyás Szabolcs

A turisták által elkövetett jogsértések

Közhangként hangzik, azonban tény, hogy egyre növekszik világszerte a turizmusban részt vevők száma. Létkérdés tehát az, hogy a kutatók foglalkozzanak a turisták által elkövetett jogsértésekkel, s minél több aspektusból vizsgálják a kérdést. A fejezet bemutatja a turisták által elkövetett jogsértések vizsgálatának módszertani nehézségeit, majd a turisták által leggyakrabban elkövetett jogsértéseket. A harmadik nagyobb gondolati egység tekinthető a fejezet gerincének, amely területi szinten (megyei szint és a főváros) elemzi a hazánkban turisták által elkövetett jogsértéseket.

1. A turisták által elkövetett jogsértések vizsgálatának nehézségei

Öröndetes tény, hogy évtizedek óta gyakorlatilag folyamatosan növekszik a turizmusban részt vevők száma. Ennek azonban nem csak pozitív hozadékaik vannak. Fontos kérdésnek tekinthetjük tehát, hogy a turizmus és a rendészettudomány oldaláról is foglalkozzanak a kérdéssel – hazánkban és a világ országaiban egyaránt –, mivel a közbiztonság megfelelő szintű biztosítása és a turistaérkezések számának fenntartása e nélkül csak nehezen érhető el.

A médiában rendszerint csak a turizmusban részt vevő sértettek (áldozatok) kapnak médiavisszhangot, s nem a turizmusban részt vevő elkövetők, illetve az általuk elkövetett cselekmények. Ezekről az elkövetőkről gyakorlatilag semmilyen információval nem rendelkezik egy átlag állampolgár, de még a legtöbb turizmussal vagy bűnözéssel foglalkozó kutató sem. Valamilyen ok folytán jóval kisebb a hírértéke egy turista által elkövetett bűncselekménynek, mint egy turista sértetté válásának. A turizmus során jogsértővé vált személyek (bűncselekményt vagy bármilyen kisebb tárgyi súlyú cselekményt elkövetők egyaránt) vizsgálata számos nehézségbe ütközik, amelyek közül az alábbiak kiemelését tartjuk fontosnak:

- A személyes jelenlét biztosítása: Különösen kisebb tárgyi súlyú cselekményeknél nem biztosítható sok esetben a terhelt jelenléte az eljárás egyes szakaszaiban (nyomozati, ügyészégi, bírói), ami nem teszi lehetővé az ügy minden részletének pontos tisztázását. A cselekmény tárgyi súlya miatt viszont nincs lehetőség a terhelt előzetes letartóztatására, illetve a későbbiekben jogsegély igénybevételére sem.
- A cselekmény tárgyi súlya: Amennyiben a cselekmény csekély tárgyi súlyú, és magánszemély sérelmére követték el a jogsértést, úgy gyakorta előfordul, hogy a későbbi, várhatóan hosszadalmas hatósági eljárás miatt inkább elállnak a feljelentés megtételétől. (Állami szerv viszont hivatalból köteles feljelentést tenni a sérelmére elkövetett jogsértés esetén.)
- A felderítés nehézségei: A hatósági felderítést nehezíti az a tény, hogy a turisták rendszerint rövid ideig tartózkodnak csak egy desztinációban, ami jelentősen megnehezíti és beszűkíti a később foganatosítható nyomozati lehetőségeket. Nagyobb

tárgyi súlyú deliktumok esetében van csak arra lehetőség, hogy jogsegély útján hallgattassanak ki egy külföldi állampolgárt, vagy esetleg nemzetközi elfogatóparancsot adjanak ki ellene, azonban az esetek többségében a turisták kisebb tárgyi súlyú jogsértéseket követnek el, amelyeknél nincs lehetőség a fentiekben említett jogintézmények igénybevételére, illetve alkalmazására.

- Nyelvi nehézségek: A történeti tényállás maradéktalan tisztázását nagyban nehezítik a nyelvi nehézségek. Különösen olyan nyelvek esetén jelenthet ez problémát, amelyeknek számos nyelvjárása van, és nem érhető el egy adott időben tolmács. Ilyen esetekben gyakran kereszttolmácsolást alkalmaznak, azonban ez sok félreértésre adhat okot, így a tényállás maradéktalan tisztázása nem minden esetben megoldott.
- Statisztikai problémák: Nemcsak hazánkban, de más országokban sem megoldott annak a regisztrálása, hogy egy adott külföldi állampolgárságú személy, aki jogsértést követett el, az „valódi” turista, az országban illegálisan tartózkodó személy vagy esetleg az országban legálisan, huzamosabb ideig tartózkodó személy (például munkavállalás vagy tanulás miatt). A fentiek következtében ezért csupán feltételezni lehet csak bizonyos állampolgárok esetén, hogy mely kategóriába is sorolhatók (lásd bővebben MICHALKÓ 2007).
- A nemzetközi összehasonlítás problémái: A turisták által elkövetett jogsértések globális vizsgálata számos ponton nehézségekbe ütközik. Részint azért, mert nincs olyan egységes, minden országra kiterjedő adatszolgáltatási kötelezettség, amely kifejezetten a turisták által elkövetett vagy a turisták sérelmére elkövetett jogsértésekre is kiterjedne (például az UNWTO részére). Számos ország esetében lehetséges a kriminálstatisztikai adatok beszerzése, azonban ezek nem tartalmazzák külön a turistákkal kapcsolatos jogsértéseket. A konkrétan turistákkal kapcsolatos adatok tehát csak esetlegesen érhetők el, azok is rendszerint egy-egy évről vonatkozóan. Említsük meg továbbá az egyes országok kriminálstatisztikai adatai esetében az összehasonlíthatóság problematikáját, amely talán a legnagyobb nehézséget okozza. Ha bármely két ország esetében össze kívánjuk hasonlítani a bűnözési adatokat, akkor figyelembe kell venni, hogy az egyes országokban eltérőek a jogi normák. Gondoljunk csak az eltérő bűnügyi statisztikai rendszerre (a jogsértés az elkövetés időpontjában vagy a nyomozati szak végén kerül-e a statisztikába), a halmazati és folytatolagos cselekmények statisztikai nyilvántartásának milyenségére, illetve arra, hogy például mi számít bűncselekménynek egy adott országban (van-e bűncselekményi értékhatár, szabálysértés stb.). Az egybevetetőséget nehezíti továbbá, hogy az egyes országokban más a büntethetőség alsó korhatára, de szintén a kardinális kérdések közé tartozik egy adott ország esetében a jogszabályi változásoknak az ismerete (PISKÓTI 2014). A fentiekben taglalt kérdések tehát mind olyan problémákat vetnek fel, amelyek ismerete nélkül nem lehet érdemben bűnügyi összehasonlító elemzést végezni.

1.1. A külföldi bűnelkövetők hazai statisztikai regisztrálásának sajátosságai

Hazánkban a bűnügyi statisztikai adatokat az Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztikai rendszerben (a továbbiakban: ENyÜBS) tartják nyilván. A bűnelkövetőkkel (így a külföldi bűnelkövetőkkel is) kapcsolatos statisztikai adatok három forrásból érhetők el: a) Bűnügyi Statisztikai Rendszer; b) Országos Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Főigazgatóság; c) Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztály.

- a) A hazánkban ismertté vált külföldi bűnelkövetők esetében a nyílt hozzáférésű Bűnügyi Statisztikai Rendszer (<https://bsr.bm.hu>) kétféle szűrési lehetőségre ad lehetőséget. 1. Magyarországi bejelentett lakhellyel rendelkező külföldi állampolgárok („magyarországi külföldiek”). Az idetartozók közel egyharmadát adják az ismertté vált külföldi bűnelkövetőknek. Ők rendszerint hazánkban dolgozó/tanuló külföldiek vagy valamilyen menekültügyi eljárásban részt vevő személyek. 2. Amennyiben az elkövetés helye alapján végezzük a szűrést, úgy szerepelnek a „magyarországi külföldiek” és a magyarországi bejelentett lakcímmel nem rendelkező külföldiek egyaránt („külföldi külföldiek”). A turizmus aspektusából vizsgálva a bűnelkövetőket kijelenthetjük, hogy a második kategória az, amely az „igazi” turistákat is tartalmazza.
- b) A Bűnügyi Statisztikai Rendszeren kívül a külföldi állampolgárságú elkövetőkkel kapcsolatban az Országos Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Főigazgatósága is számos kriminálstatisztikai adattal rendelkezik.
- c) A legszélesebb körű adatszolgáltatást jelenleg a Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztálya tudja nyújtani.

2. A turisták által leggyakrabban elkövetett jogsértések

Mint azt a fentiekben is említettük, a nemzetközi összehasonlítás számos nehézséget vet fel, ennek ellenére azonban érdemes a 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (a továbbiakban: Btk.) Különös részének egyes fejezetei alapján kategorizálni azokat a deliktumokat, amelyeket a turisták leggyakrabban és legnagyobb valószínűséggel külföldön elkövethetnek. Természetesen az egyes országok esetében más a büntetőjog felosztása, és számos esetben mások a tényállások is, ennek ellenére a magyar Btk. alkalmas a turisták által potenciálisan elkövethető leggyakoribb bűncselekmények bemutatására.

2.1. Az egészséget veszélyeztető bűncselekmények

Az egészséget veszélyeztető bűncselekmények esetében elsősorban a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények azok, amelyek a turizmus kapcsán relevanciával rendelkeznek (kábitószer-kereskedelem, kábítószer birtoklása). A turisták esetében a kábítószerrel kapcsolatos jogsértések kétirányú problémaként jelentkeznek: kábítószer behozatala, illetve kivitele egy adott desztinációból. Számos országban igen szigorúan pónalizálják az ország területére történő csekély mennyiségű kábítószer bevitelét (és természetesen a kábítószer fogyasztását is), amelyet akár halálbüntetéssel is sújthatnak (például Thaiföld, Indonézia, Szingapúr, Malajzia, Irán).¹ A liberálisabb drogpolitikát folytató országokból származó turisták sok esetben már a határellenőrzés során szembesülnek a határozott hatósági fellépéssel. Ennek

¹ Az Egyesült Arab Emírségekben „még az országba történő beutazást megelőzően elkövetett, vizelet-, illetve véréstéből kimutatható kábítószer-fogyasztás is súlyos büntetőjogi következményt von maga után”. Elérhető: <http://konzuliszolgalat.kormany.hu> (A letöltés ideje: 2017. 08. 25.)

a fordítottja figyelhető meg, amikor a fogadó ország drogpolitikája a megengedőbb, és az ottani jogszabályokkal élve vásárol kábítószer a turista, amelyet később az országból kivisz, amivel szintén bűncselekményt valósít meg (például Hollandia).²

Ugyancsak bűncselekményt valósít meg a turista, amikor tisztában van azzal, hogy valamilyen fertőző betegségben szenved (pl. AIDS), azonban erről nem tájékoztatja a leendő partnerét, és szexuális kapcsolatot létesít a fogadó ország állampolgárával vagy más ott tartózkodó turistával.

2.2. A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények

A bűncselekmények egy nagy látenciájú csoportját adják a különféle szexuális jellegű deliktumok. Bizonyos turista egy felelőtlen tette következtében igen könnyen akár súlyos bűncselekmény elkövetőjévé is válhat (például szexuális kényszerítés, szexuális erőszak, szexuális visszaélés). Ez részben abból adódhat, hogy az egyes országokban eltérő az úgynevezett beleegyezési korhatár (a legális szexuális együttlélt alsó korhatára), és eltérő az értelmezés a tekintetben is, hogy mit is ért egy adott ország jogszabálya szexuális kapcsolat alatt. Szintén bűncselekmény elkövetését eredményezhetik a kulturális különbségekből adódó félreértelmezett gesztusok is.

2.3. Közlekedési bűncselekmények

A turisták által okozott jogsértések között viszonylag nagy számban fordulnak elő a közlekedéssel kapcsolatos különböző bűncselekmények (például közúti baleset okozása, járművezetés ittas állapotban). Tárgyi súlyukat tekintve azonban igen nagy különbségek figyelhetők meg az egyes jogsértések között. Kijelenthetjük, hogy a turisták nagyobb hányada (különösen a külföldi turisták) jóval nagyobb körültekintéssel és figyelemmel vezet külföldön, mivel tisztában van azzal, hogy nem ismeri a helyi útviszonyokat és a vezetési mentalitást.

A közlekedési balesetek és bűncselekmények egy része az alkohol vagy kábítószer fogyasztásával hozható összefüggésbe. Az alkoholfogyasztással kapcsolatos jogsértések részben arra vezethetők vissza, hogy az egyes országokban eltérőek a véralkoholszint küszöbértékei. Európában négy országban van zéró tolerancia (Magyarország, Románia, Szlovákia, Csehország), a többi országban viszont bizonyos alkoholmennyiség fogyasztása megengedett. Másrészt pedig megállapíthatjuk, hogy a turisták sok esetben az otthontól távol sajnálatos módon jóval szabadabban értelmezik a rájuk vonatkozó jogszabályokat.

² Számos turista abban a téves képzetben leledzik, hogy a Hollandiában vásárolt kábítószer szabadon fogyaszthatja, mivel azt a holland törvények megengedik. A törvényeknek azonban egyaránt van személyi és területi hatálya (így a Büntető törvénykönyvnek is). A Btk. 3. § (1) bekezdés c) pontja alapján: „A magyar büntető törvényt kell alkalmazni [...] a magyar állampolgár által külföldön elkövetett olyan cselekményre, amely a magyar törvény szerint bűncselekmény.” Vagyis a magyar törvények külföldön is kötik a magyar állampolgárokat. Ez alapján, aki külföldön például kábítószer fogyaszt (még ha azt más ország jogszabálya nem is tiltja), akkor is vét a hazai törvény ellen, bár nyilvánvaló, hogy ez az esetek döntő többségében nem jut a hatóság tudomására, látenciában marad.

A turisták által elkövetett közlekedéssel kapcsolatos jogsértések közül az egyik leggyakoribb cselekmény a megengedett sebességhatárok túllépése. Ez részben a helyi közlekedési szabályok ismeretének hiányára vezethető vissza, illetve ugyancsak arra, hogy a szabadidő eltöltése idején egyesek jóval megengedőbben viselkednek magukkal szemben a rájuk vonatkozó jogszabályok betartását illetően. Számos komolynak tekinthető közlekedési bűncselekmény az útviszonyok ismeretének hiányából, a figyelmetlenségből és a fáradtságból adódik. Szintén az oksági tényezők közé sorolható a rosszabb műszaki állapotú, az aktív és passzív biztonsági elemekkel gyengébben felszerelt gépkocsikkal történő közlekedés (például hárompontos biztonsági öv, párnázott műszerfal, ABS, ASR, légszák, szervokormány stb. hiánya), amely például Magyarország és Ukrajna viszonylatában főként Szabolcs-Szatmár-Bereg megye esetében jelentkezik a kriminálstatisztikai mutatókban (MÁTYÁS 2016). Az eltérő közlekedési morál szintén számos baleset okozója. Szintén balesetek okozói lehetnek az eltérő gesztusok és a metakommunikáció. Ezek számos olyan félreértésre adhatnak okot, amelyek akár komoly baleseteket is eredményezhetnek. Gondoljunk csak Bulgáriára, ahol például a bólintás a nemet jelenti, a fejrázás pedig az igent! Kisebb fokú, rendszerint a helyi önkormányzat normáit sértő jogsértésnek tekinthetők, ám a turisták által gyakran elkövetett cselekmények a nem megfelelő helyen történő parkolás, a parkolójegy nélküli parkolás stb. Ezek számos esetben a települési önkormányzatok, szolgáltató vállalatok nem megfelelő szintű tájékoztatásából adódnak³ (MÁTYÁS 2017).

2.4. A természet és környezet elleni bűncselekmények

1. kép

A graffitizést tiltó tábla a kínai nagy falnál

Forrás: a szerző felvétele

A természet- és környezetvédelemmel kapcsolatos jogsértések a modern kor deliktumai közé tartoznak (például környezetkárosítás, természetkárosítás, orvvadászat, orvhalászat). Jelenleg a hazai bűncselekményi struktúrában kis esetszámmal fordulnak csak elő, de a környezetvédelem előtérbe kerülésével és mind inkább felértékelődésével jelentőségük várhatóan világszerte egyre jelentősebb lesz. Elsősorban azok az országok érintettek és ve-

³ Lásd e kiadvány 3. fejezetét.

szélyeztetettek, amelyek különleges állatfaunával és növényflórával rendelkeznek. Hazánk esetében főként a nyugat-európai vadászok azok (például olasz), akikkel kapcsolatban a média hírt ad, főként a védett madarak vadászatával kapcsolatban.

2. kép

Graffiti a kínai nagy falon

Forrás: a szerző felvétele

2.5. Az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények

Időnként sajnos előfordul, hogy egyes turisták az utazási költségeikből meglehetősen sajátos módon próbálnak meg különböző nagyságú összeget lefaragni, ezért a rendőrségen feljelentést tesznek – valótlanul – azzal, hogy egyes értéktárgyaikat eltulajdonították. Ebben az esetben a magyar büntetőjog szerint a „hatóság félrevezetése” bűncselekményt követik el, amennyiben pedig a biztosítótársasághoz is benyújtja valaki a kárigényét, úgy ezzel halmazatban a „biztosítási csalás” bűncselekményt is elköveti. A deliktum igen nagy látenciájú, különösen a külföldön eltulajdonított értéktárgyak esetében nehéz a tényállás utólagos tisztázása (MÁTYÁS 2017).

2.6. A köznyugalom elleni bűncselekmények

A köznyugalom elleni bűncselekmények főcsoport legnagyobb esetszámú deliktuma a garázdaság, amely a külföldi állampolgárok által elkövetett bűncselekmények között is az egyik leggyakoribb. A garázdaság igen gyakran a testi sértéssel halmazatban fordul elő, ezért célszerű a két deliktum együttes tárgyalása. Részint a turisták és a helyiek eltérő mentalitása, az idegengyűlölet, illetve az alkohol mint oksági tényező játszik vezető szerepet a deliktumok elkövetésében. Utólag, a rendőrségi eljárások során rendkívül nehéz rekonstruálni a történeteket.

A testi sértés és garázdaság esetében érdemes viszont megemlíteni a sportturizmust, amely keretében olykor szurkolók ezrei utaznak egy-egy távolabbi helyszínre buzdítani nemzeti vagy klubcsapatukat. Ennek során gyakorta előfordul, hogy nem a helyi, hanem a vendégszurkolók (akiket jelen esetben turistáknak tekintünk⁴) azok, akik a helyieket provokálják. Sajnálatos módon napjainkban a sportrendezvények nem csak a sportszerűségről és a nemes küzdelemről szólnak. Sok esetben a szurkolók a rivális csapatra nem ellenfélként, hanem ellenségként tekintenek, ezért etnikai, faji alapon gyalázzák a másik szurkolótábort vagy egyes játékosokat, a másik ország nemzeti jelképeit pedig meggyalázzák (elégetik, széttépiák stb.), amely cselekedetekkel súlyos bűncselekményeket valósíthatnak meg (például közösség elleni uszítás, nemzeti jelkép megsértése, garázdaság, rendbontás stb.).⁵ Az agresszivitás ilyen formában való megjelenése különösen a labdarúgó-mérkőzéseken fordul elő napjainkban.

2.7. A vagyon elleni bűncselekmények

A külföldiek által elkövetett bűncselekmények jelentős részét a vagyon elleni deliktumok adják, ami tulajdonképpen természetesnek is tekinthető, ha a magyar vagy a nemzetközi bűncselekményi struktúrát vizsgáljuk, hisz a piacgazdasággal rendelkező országokban a bűncselekmények legnagyobb hányadát a vagyon elleni jogsértések teszik ki. A turisták esetében a vagyon elleni bűncselekmények főcsoport esetében két deliktumot kell kiemelni, az egyik a lopás, a másik pedig a rongálás.

A lopásokat rendszerint kisebb értékre követik el, az oksági tényező pedig számos esetben nem az anyagi haszonszerzés, hanem az „emlékgyűjtés” (például szállodai szobából törölköző, étteremből pohár, hamutartó, evőeszköz, közterületről város-/utcatábla eltulajdonítása stb.). Tekintettel arra, hogy a turisták által elkövetett lopások rendszerint kis tárgyi súlyúak, igen nagy látenciával számolhatunk, mivel a legtöbb esetben a tulajdonosok nem tesznek feljelentést (lásd *A cselekmény tárgyi súlya* című 1. alfejezetet). A jelentősebb értéket képviselő tárgyak esetében viszont a sértett szervezetek és személyek rendszerint feljelentéssel élnek (például múzeumi lopások), előbbieket főként azért, mert azt hivatalból is meg kell tenniük (MÁTYÁS 2017).

⁴ Pedig sok esetben a tartózkodási idejük nem haladja meg a 24 órát, illetve a belföldi sportturizmusra is jellemző ez.

⁵ Egyre gyakoribbá válik a rendbontó szurkolók kiszűrése, amelyhez az egyre szorosabbá váló határon átnyúló rendőri együttműködés termeti meg a feltételeket. Lásd bővebben SZABÓ 2012.

A különféle rongálásokat elkövetők általában két nagy csoportba sorolhatók: az egyik csoportban a főként alkohol hatása alatt bűncselekményt elkövető turisták szerepelnek, akik agresszívvá válva az utcán, a szállodai szobában stb. követnek el különféle rongálásokat (például kirakat üvegének betörése, közlekedési eszköz ülésének megrongálása, sportmérkőzéseken az ülések megrongálása stb.). A másik csoportba azok sorolhatók (akárcsak a lopás esetében), akik „csupán” emléket szerettek volna maguknak a kirándulásról (például cseppkő letörése, romokból kis faldarabok letörése), illetve az „utókor” számára kívánták megörökíteni az ottlétüket (például nevek és a látogatás időpontjának a falba karcolás).

A Colosseum látogatói értesítették az öröket, hogy két fiatal lány fémpénzzel betűket vés az ókori amfiteátrum falába. A Colosseum első emeletének egyik belső falán hagyták ott nyolc centiméteres monogramjukat, amely előtt le is fényképezték magukat. A rendőrök a 21 és 25 éves lányt a legközelebbi rendőrsre kísérték.

„M megbántuk, amit tettünk, nem gondoltuk, hogy ennyire súlyos kárt okozunk. Egész életünkben emlékezni fogunk rá” – nyilatkozták az olasz sajtónak a lányok, akiknek olasz bíróság előtt kell fellépniük a világörökségbe tartozó műemlék megrongálásáért. A Titus császár által 80-ban felavatott Colosseum 1980 óta az UNESCO által védett műemlékek egyike.

Nem ez az első alkalom, hogy a Colosseumba látogató turisták emléket akarnak hagyni maguk után. Tavaly novemberben egy 42 éves orosz turista véste be neve kezdőbetűjét a Colosseum egyik falába. A K betű 25 centiméter magas volt. Négy hónap felfüggesztett szabadságvesztésre és 20 ezer eurós (több mint 6 millió forint) bírság kifizetésére ítélték.

Szintén tavaly egy 15 éves kanadai fiú letört egy darabot a Colosseum egyik falából, és a követ háztársájkjában rejtette el.

A leghíresebb eset azé a két – a mai napig ismeretlen – amerikai turistáé, akik 1974-ben törtek le egy darabot a Colosseumból. Huszonöt év elteltével, 2009-ben az ókori követ postán visszaküldték Észak-Karolinából a római városházára. A mellékelt levélben azt írták, hogy lelkiismeret-furdalásuk volt az amfiteátrum megrongálása miatt.

Részlet az *Amerikai turisták rongálták meg a római Colosseumot* című cikkből
Elérhető: http://turizmusonline.hu/kulfold/cikk/amerikai_turistak_rongaltak_meg_a_romai_colosseumot (A letöltés ideje: 2017. 10. 21.)

2.8. A költségvetést károsító bűncselekmények

A magyar büntetőjogban a költségvetési csalás bűncselekmény számos korábbi tényállás összevonásával született meg. A turisták esetében elsősorban a jövedéki termékekkel összefüggő jogsértések (korábban: visszaélés jövedékkel), illetve az országhatáron bizonyos áruk behozatala vagy kivitele lehet az az elkövetési magatartás, amely büntetendő (korábban: csempészet).

3. A Magyarországon külföldi turisták által elkövetett jogsértések

3.1. A külföldi bűnelkövetők részesedése az ismertté vált hazai bűnelkövetőkből

Az átlagember vélekedése a külföldi bűnelkövetők számának nagyságáról jóval meghaladja a valós adatokat (PÓCZIK 1999). A rendszerváltozást követően, az országhatárok megnyitása óta azonban nem nőtt jelentősen az ismertté vált külföldi bűnelkövetők száma (MICHALKÓ 2002; RITECZ 2002), arányuk pedig a 2009–2015. évek átlagát nézve 4% alatti (RITECZ 2013; MÁTYÁS 2016). A 2015-ben felerősödő s hazánkat is érintő tömeges irreguláris migrációs hullám új helyzetet teremtett (RITECZ 2017), és jelentősen megváltoztatta a külföldiek által elkövetett bűncselekmények struktúráját, s némileg növelte az arányukat. A 2012–2016. évek átlagában így már 5,18% volt a külföldi bűnelkövetők részesedése az ismertté vált bűnelkövetőkből.

3.2. Az ismertté vált külföldi bűnelkövetők kategorizálása

3.2.1. Korcsoportok szerint

Számos kutatás rávilágított már, hogy a törvénnyel összeütköző személyek zömmel a fiatalabb korosztályokból kerülnek ki. Ez állapítható meg a külföldi bűnelkövetők esetében is azzal a kitételrel, hogy esetükben a fiatal felnőtt és felnőtt korcsoportnak még nagyobb az aránya, mint ha az össz bűnelkövetői populációt vizsgálnánk. Az ismertté vált külföldi bűnelkövetők korcsoportonkénti elemzése során megállapítható, hogy a 2012–2016 közötti időszakban a fiatal felnőtt (18–24 év) korcsoport 21%, míg a felnőtt (25–59 év) korcsoport részesedése 67%-ot ért el. A másik három korcsoport részesedése pedig együttesen is alig haladja meg a 10%-ot. Ez elsősorban azzal magyarázható, hogy a gyermek- és fiatalkorúak rendszerint szülői felügyelettel érkeznek, míg az időskorúak esetében az életkori sajátosságokból adódóan amúgy is jóval alacsonyabb szintű a bűnelkövetésre való hajlam.

3.2.2. Nemek alapján

Nemi bontásban vizsgálva a hazánkban ismertté vált külföldi bűnelkövetőket megállapíthatjuk, hogy a vizsgált időszakban a mintegy 85%-uk volt férfi. Ez az érték néhány százalékponttal magasabb, mint a hazai bűnelkövetők esetében, amely több okkal magyarázható. A külföldiek főként olyan deliktumokat valósítanak meg, amelyek inkább „férfias” jogsértéseknek tekinthetők, másrészt az illegális migrációban főként férfiak vesznek részt, ami tovább növeli a férfiak részarányát.

3.2.3. Állampolgárság alapján

A hazánkban bűnelkövetővé vált külföldi állampolgárok esetében megállapíthatjuk, hogy a legnagyobb számban a szomszédos országokból származnak (román 21%, ukrán 11%, szerb 9%, szlovák 4%, osztrák 3%). A 2015–2016-ban a tömeges irreguláris migrációs nyomás hatására új elemként jelentek meg olyan távoli országok állampolgárai, akik korábban csak

minimális esetszámmal voltak jelen a hazai kriminálstatistikában (afgán 6%, pakisztáni 3%, szíriai 3%) (RITECZ 2017). Esetükben megállapíthatjuk, hogy döntő többségük a határzár tiltott átlépése bűncselekményt követte el. A fenti adatok alapján is érzékelhető az a már korábban is említett tény, hogy a turisztikai-bűnügyi relevanciájú statisztikai adatok elemzésekor számos esetben nem lehet objektív módon meghatározni azt, hogy a terhelt „valódi” turista volt-e, vagy sem, ezért feltételezni lehet csupán a lakóhely elhagyásának motivációját.

Amennyiben megyei bontásban vizsgáljuk a bűnelkövetők állampolgárságát, úgy megállapíthatjuk, hogy élesen kirajzolódnak a földrajzi fekvés indukálta bűnügyi relevanciájú törvényszerűségek (1. táblázat).

1. táblázat

A három legtöbb bűncselekményt elkövető ország állampolgárai az egyes megyékben és a fővárosban a 2012–2016. évek számtani átlaga alapján

Megye	Állampolgárság		
	1	2	3
Budapest	román	szlovák	ukrán
Baranya	szerb	román	német
Bács-Kiskun	román	szerb	afgán
Békés	román	török	bolgár
Borsod-Abaúj-Zemplén	szlovák	román	ukrán
Csongrád	szerb	afgán	pakisztáni
Fejér	román	német	francia
Győr-Moson-Sopron	osztrák	román	szlovák
Hajdú-Bihar	román	afgán	török
Heves	román	szlovák	ukrán
Jász-Nagykun-Szolnok	román	olasz/török	szlovák/ukrán
Komárom-Esztergom	szlovák	román	szerb
Nógrád	német	osztrák	szlovák
Pest	román	szlovák	szerb
Somogy	román	német	osztrák
Szabolcs-Szatmár-Bereg	ukrán	román	szlovák
Tolna	román	francia	német
Vas	osztrák	román	szlovák
Veszprém	román	német	szlovák
Zala	román	német	osztrák

Forrás: BM Koordinációs és Statisztikai Osztály

3.3. A külföldi bűnelkövetők és az általuk elkövetett bűncselekmények területi jellemzői

3.3.1. Az ismertté vált külföldi bűnelkövetők megyei szintű elemzése

A 2012–2016. évek viszonylatában az ismertté vált külföldi bűnelkövetők abszolút értékeinek számtani átlaga 275 fő volt megyénként (a főváros értékeit nem számolva). Az egyes megyék

között az átlagok tekintetében igen nagy eltérés figyelhető meg, amely részben a földrajzi fekvésnek, a vonalas infrastruktúra elhelyezkedésének, a sérthető értékek nagyságának stb. a következménye. A leginkább érintett Csongrád megye, ahol az országos átlagnak közel ötszöröse az ismertté vált külföldi bűnelkövetők száma. Csongrád megye esetében az átlagon felüli érintettség elsősorban a határmentiséggel hozható összefüggésbe, azonban meg kell említeni, hogy a megyeszékhely az ország egyik leglátogatottabb turisztikai desztinációja, amelyet éves szinten igen sok turista keres fel („külföldi külföldi bűnelkövetők”), és több mint háromezer fős⁶ a városban tanuló külföldi diákok száma is („magyarországi külföldi”), amely nem nagy számban ugyan, de hozzájárul a megye átlagon felüli érintettségéhez.

Az országos átlag több mint kétszeresével rendelkezik Szabolcs-Szatmár-Bereg megye. Az államhatárhoz kapcsolódó jogsértés mint növelő tényező mellett elsősorban az Ukrajna és Magyarország között meglévő jelentős árszínvonal-különbség által generált bevásárlóturizmus az, amely a magas bűnelkövetői és bűncselekményi értékeket eredményezi. Ennek keretében az ukrán állampolgárok (és a magyar állampolgárok szintén) elsősorban jövedéki termékeket kívánnak becsempészni az országba (például cigaretta, benzin, alkohol). S természetesen maga az ukrán–magyar határ is jelentős esetszám-növekedést indukál, hiszen komoly személy- és teherforgalmat bonyolít le (lásd 2. táblázat). Legvégül pedig említsük meg a közlekedéssel kapcsolatos jogsértéseket, amelyeknek viszonylag magas értéke elsősorban a két ország között meglévő eltérő közlekedési morálból, az autók műszaki állapotának különbözőségéből stb. adódik (lásd 2.3. alfejezet).

2. táblázat

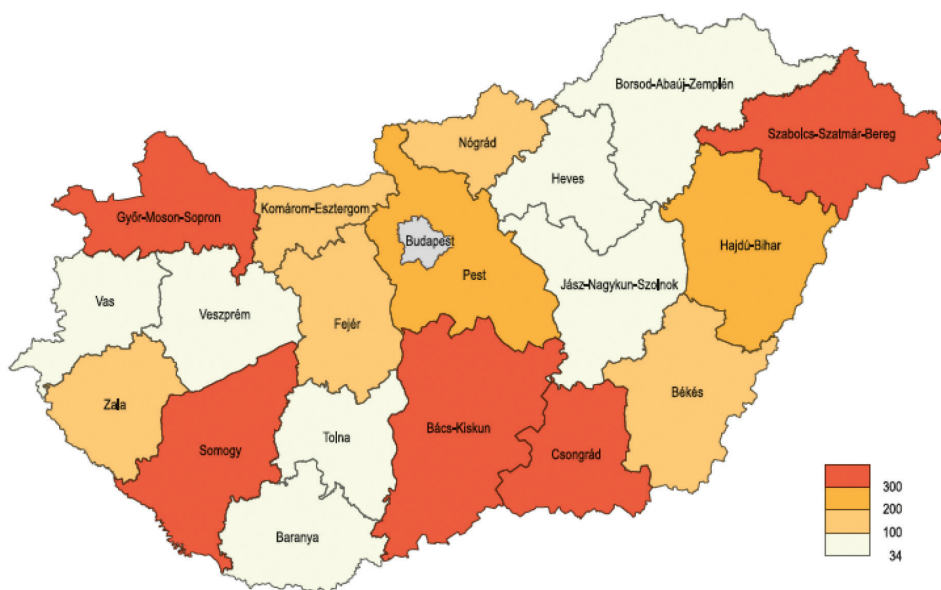
A külföldi bűnelkövetők és a bűnözés viszonyát jellemző néhány fontosabb statisztikai adat

	2012	2013	2014	2015	2016
Ismertté vált bűnelkövetők száma (fő/év)	108 305	109 797	108 474	101 492	100 933
Ismertté vált bűncselekmények száma (db/év)	472 225	377 829	329 575	280 113	290 779
Külföldi bűnelkövetők (fő/év) (a külföldi bűnelkövetők részesedése)	5230 (4,83%)	4233 (3,86%)	5441 (5,02%)	5236 (5,16%)	7097 (7,03%)
A három legfertőzöttebb megye a külföldi bűnelkövetők száma alapján (fő/év) (a fővárost nem számítva)	1. Csongrád (1252) 2. Bács-Kiskun (657) 3. Szabolcs-Szatmár-Bereg (553)	1. Csongrád (637) 2. Szabolcs-Szatmár-Bereg (561) 3. Bács-Kiskun (373)	1. Csongrád (741) 2. Nógrád (636) 3. Szabolcs-Szatmár-Bereg (490)	1. Csongrád (1385) 2. Szabolcs-Szatmár-Bereg (646) 3. Bács-Kiskun (549)	1. Csongrád (2718) 2. Bács-Kiskun (918) 3. Győr-Moson-Sopron (266)
A főváros %-os aránya a külföldi bűnelkövetőkből	23,8% (1134)	18,52% (784)	17,63% (959)	16,39% (858)	15,1% (1072)

Forrás: Bűnügyi Statisztikai Rendszer

⁶ Elérhető: <https://szegedma.hu/2017/03/evente-43-milliardot-koltenek-a-kulfoldi-hallgatok-debrecenben-szegeden-es-pecsett> (A letöltés ideje: 2017. 12. 21.)

A harmadik legérintettebb megye Bács-Kiskun, ahol közel kétszerese az ismertté vált külföldi bűnelkövetők száma az országos átlaghoz képest. Ez főként a határ menti fekvés generálta illegális migrációval hozható összefüggésbe, illetve a kiskunhalasi őrzött szállással (2. táblázat). Szintén átlag feletti értékekkel rendelkezik Győr-Moson-Sopron megye, ahol a földrajzi fekvés következtében évtizedek óta jelentős a megyén áthaladó turisták száma, illetve éveken keresztül jelentős volt a megyén áthaladó illegális migránsok száma is (ez a határzár 2015. évi megépítése óta jelentősen csökkent), azonban ne felejtjük el, hogy a megyében számottevő a szomszédos Szlovákiából és Ausztriából a bevásárló- és gyógyturizmus, illetve a kelet-nyugati irányú tranzitforgalom (például turisták, vendégmunkások), ami elsősorban a közlekedési bűncselekmények elkövetőinek számát növeli. Nem szignifikánsan, azonban mindenképp emelik a megye külföldi bűnelkövetőinek számát a Győr-Moson-Sopron megyében életvitelszerűen élő, sok esetben pedig ingatlannal is rendelkező szlovák állampolgárok.

1. ábra

*Az ismertté vált külföldi bűnelkövetők száma a 2012–2016. évek számtani átlaga alapján
(az elkövetés helye szerint) (fő/év)*

Forrás: Bűnügyi Statisztikai Rendszer

Azonos értékkel rendelkezik Hajdú-Bihar és Pest megye. Előbbi megye esetében gondolhatnánk arra, hogy a Debrecenben 2015-ben bezárt menekülttábor emelte meg éveken keresztül a bűnelkövetők számát, azonban a befogadóállomás bezárását követően is kimagasló bűnelkövetői értékekkel rendelkezik a megye. Ez részben a megye határ menti fekvésének (schengeni határ) és Debrecen országhatáron átnyúló szerepkörének következménye (főként sport-, egészség-, konferenciaturizmus). A város fontos turisztikai desztináció, és több

mint négyezer fő a városban tanuló külföldi diákok száma (2015: 4028 fő⁷). A Hajdú-Bihar megyei értékek vizsgálatánál mindenképp említésre méltó, hogy a megyében található Hajdúszoboszló az ország egyik leglátogatottabb turisztikai desztinációja, amely ugyancsak hozzájárul a megye átlag feletti értékeihez.

Pest megye esetében az átlagon felüli érintettség elsősorban a főváros földrajzi közelségével magyarázható. Akárcsak Debrecen esetében, a Bicskén bezárt menekülteket befogadó állomás sem csökkentette érdemben az ismertté vált külföldi bűnelkövetők számát, vagyis a bűnelkövetők jelentős része a turisták közül kerülhet ki. Az öt évre számított középérték alapján az országos átlag alatti érték felét sem érik el a Békés, Baranya, Somogy, Tolna, Jász-Nagykun-Szolnok, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Fejér, Komárom-Esztergom, Veszprém, Vas és Zala megyei értékek (1. ábra).

Érdemes továbbá kiemelni az alacsony Somogy megyei értékeket, amely a tekintetben mindenképp érdekes, hogy a 100 ezer főre vetített bűncselekményi értékek alapján a legfertőzöttebb megyének tekinthető (MÁTYÁS–SALLAI 2014), vagyis a Balaton déli partján „dolgozó” bűnelkövetők döntő többségükben nem külföldiek, hanem magyar állampolgárok (MÁTYÁS 2016).

3.3.2. Az ismertté vált külföldi bűnelkövetők a fővárosban

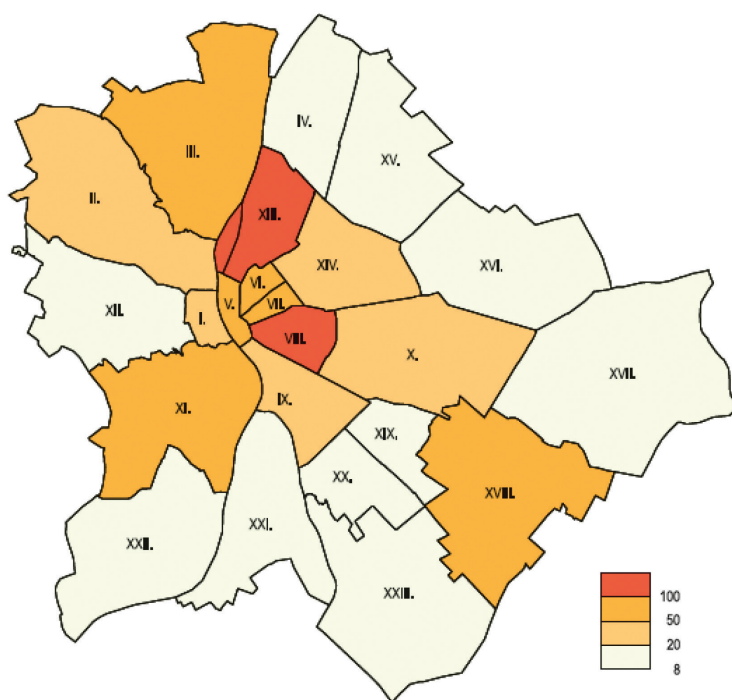
Mint az élet számos területén, a bűnözés esetében is azt állapíthatjuk meg, hogy Budapest túlreprezentált. A főváros országos átlag feletti érintettsége elsősorban nagyvárosi mivoltának következménye (MÁTYÁS 2014). A városi bűnözés hatásai hatványozottabban jelentkeznek, mint bármely más nagyvárosunk esetében, aminek eredményeképp a bűnözési gyakoriság az országos átlagnak mintegy másfélszerese. A hazánkba érkező turisták közül minden negyedik keresi fel a fővárost, az ismertté vált külföldi bűnelkövetőknek pedig mintegy 18%-a a fővárosban válik ismertté (RITECZ 2001). Budapest esetében az átlagon felüli érintettség a központi szerepkör egyik negatív hatása. Számos olyan specifikum figyelhető meg, amely jelentősen emeli a külföldi elkövetők és sértettek számát egyaránt (MICHALKÓ 1996).

Az elmúlt évek adatai alapján egyre jelentősebb azon fiatalok száma, akik szinte kizárólag szórakozási céllal keresik fel a magyar fővárost, így Budapest Európa egyik „bulifővárosává” vált annak minden előnyével és hátrányával együtt. Ennek kapcsán mindenképp említést érdemel egy viszonylag újfajta turisztikai forma, az úgynevezett legénybúcsú-turizmus, amelynek során főként Nyugat-Európa országaiból érkeznek 25–35 év közötti fiatal férfiak. Számos helyen lehet arról olvasni, hogy e fiatalok közül sokan különféle jogsértéseket valósítanak meg. Statisztikai adatok azonban egyáltalán nem támasztják alá, hogy ez az újnak tekinthető turisztikai forma jelentős számú bűnelkövetőt indukálna.

A fővárosban ismertté vált külföldi bűnelkövetőkkel kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy többségük nem a hagyományos értelemben vett turista. A 2012–2016. évek átlagában, a húsz fő feletti esetszámok alapján nyolc ország állampolgárai voltak elkülöníthetők. Kimagasló a román állampolgárok száma (330 fő/év), a többi állampolgár esetében viszont nagyságrendekkel kisebb értékekkel találkozhatunk (francia, szlovák, kínai, nigériai, szíriai,

⁷ Elérhető: www.unideb.hu/portal/sites/default/files/RH/STAT/osszehasonlito_diagramok_2015-ig_kulfoldi.pdf (A letöltés ideje: 2016. 07. 23.)

ukrán, vietnámi). A francia állampolgárok kivételével a fővárosban ismertté vált bűnelkövetőkkel kapcsolatban feltételezhető, hogy többségük életvitelszerűen él Budapesten, vagy ha nem, akkor kifejezetten bűncselekmény elkövetése céljából érkezett hazánkba. Ezt bizonyítják az egyes kerületek abszolút fertőzöttségi értékei is, mivel nem a turisták által felkeresett kerületek a leginkább érintettek, hanem a VIII. és a XIII. kerület, ahol relatíve kevés olyan hely található, amit a turisták felkeresnének.⁸ Sőt az előbbi kerület a leginkább fertőzött, ahol a fővárosi átlagnak közel háromszorosa a külföldi bűnelkövetők aránya. A legtöbb külföldi turista által felkeresett I. és II. kerület a gyengén fertőzött kerületek közé sorolható, míg a klasszikus belvárosi területek (V., VI. és VII. kerület) mintegy 1,5–2-szeres mértékben haladják meg a fővárosi átlagot (2. ábra). A valós háttér feltárása érdekében további részletes elemzések szükségesek. Az adatok beszerzése a jelen projekt keretében megkezdődött.

2. ábra

Az ismertté vált külföldi bűnelkövetők száma a főváros kerületeiben a 2012–2016. évek számtani átlaga alapján (az elkövetés helye szerint) (fő/év)

Forrás: BM Koordinációs és Statisztikai Osztály

⁸ A VIII. kerületben a Múzeum körút és a Keleti pályaudvar, a XIII. kerületben pedig a Margitsziget tekinthető olyan helynek, ahol viszonylag nagy számban fordulnak meg turisták. A XIII. kerület értékeit valamelyest torzítja kettő 2012-ben elkövetett eset, amikor közel 350 bűncselekményt követtek el külföldi állampolgárok.

3.4. A külföldi állampolgárok által leggyakrabban elkövetett bűncselekmények

Hazánk megyéinek esetében a három leggyakoribb, külföldiek által elkövetett bűncselekménnyel kapcsolatban az alábbi megállapításokat tehetjük. A határ menti megyék esetében a leggyakrabban elkövetett bűncselekmények a határon történő bejutással, illetve kilépéssel kapcsolatosak. Vannak olyanok, akik a határ átlépéséhez elsősorban hamisított okiratokat kívánnak felhasználni, illetve jelentős az embercsempészés büntett is. Földrajzi fekvéséből adódóan Bács-Kiskun és Csongrád megye esetében az új tényállás, a határázár tiltott átlépése lett a leggyakrabban elkövetett bűncselekmény.⁹ A határszakasszal nem érintett megyék esetében a „tipikus” turista-bűncselekmények figyelhetők meg. A gyakori deliktumok közé sorolható az ittasan történő járművezetés, a lopás, a garázdaság, a kábítószer birtoklása és a közúti baleset okozása (3. táblázat).

3. táblázat

A külföldi bűnelkövetők által elkövetett három leggyakoribb bűncselekmény a 2012–2016. évek számtani átlaga alapján¹⁰

Megye	1.	2.	3.
Budapest	közokirat-hamisítás	garázdaság	lopás
Baranya	hamis magánokirat felhasználása	járművezetés ittas állapotban	közokirat-hamisítás
Bács-Kiskun	határázár tiltott átlépése	embercsempészés	közokirat-hamisítás
Békés	közokirat-hamisítás	lopás	embercsempészés
Borsod-Abaúj-Zemplén	járművezetés ittas állapotban	közúti baleset okozása	lopás
Csongrád	határázár tiltott átlépése	közokirat-hamisítás	embercsempészés
Fejér	kábítószer birtoklása	lopás	közúti baleset okozása
Győr-Moson-Sopron	embercsempészés	lopás	járművezetés ittas állapotban
Hajdú-Bihar	garázdaság	lopás	közokirat-hamisítás
Heves	közokirat-hamisítás	közúti baleset okozása	lopás
Jász-Nagykun-Szolnok	közúti baleset okozása, lopás	garázdaság, járművezetés ittas állapotban	a közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény, közokirat-hamisítás, testi sértés
Komárom-Esztergom	embercsempészés	lopás	közúti baleset okozása
Nógrád	közokirat-hamisítás	hamis magánokirat felhasználása	kábítószer birtoklása
Pest	lopás	járművezetés ittas állapotban	garázdaság
Somogy	kábítószer birtoklása	járművezetés ittas állapotban	garázdaság
Szabolcs-Szatmár-Bereg	közokirat-hamisítás	költségvetési csalás	orgazdaság
Tolna	kábítószer birtoklása	lopás	garázdaság

⁹ 2016 novembere óta ilyen bűncselekmény nem vált ismertté.

¹⁰ A 2012–2016 közötti időszak bűncselekményei közül kizárólag azon cselekményeket tüntettük fel, amelyek már a 2012. évi C. törvény hatálybalépése előtt is megvoltak, illetve azután is szerepelnek a Büntető törvénykönyvben.

Megye	1.	2.	3.
Vas	hamis magánokirat felhasználása	járművezetés ittas állapotban	a közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény
Veszprém	járművezetés ittas állapotban	lopás	garázdaság
Zala	járművezetés ittas állapotban	embercsempészés	költségvetési csalás

Forrás: BM Koordinációs és Statisztikai Osztály

Felhasznált irodalom

- MÁTYÁS Szabolcs (2014): Budapest bűnözésföldrajzi vizsgálata 2009 és 2012 között. *Magyar Rendészet*, 14. évf. 3. sz. 93–103.
- MÁTYÁS Szabolcs (2016): Turizmus és viktimizáció. In NÉMETH Kornél szerk.: *I. Turizmus és biztonság nemzetközi tudományos konferencia*. Tanulmánykötet. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 47–59.
- MÁTYÁS Szabolcs (2017): Turizmus és jogsértés. In KIGLICS Norbert szerk.: *II. Turizmus és biztonság nemzetközi tudományos konferencia*. Tanulmánykötet. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 317–323.
- MÁTYÁS Szabolcs – SALLAI János (2014): Kriminálgeográfia. In RUZSONYI Péter szerk.: *Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből*. Budapest, Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó. 335–353.
- MICHALKÓ Gábor (1996): A nemzetközi turizmus bűnözésföldrajzi aspektusai Budapesten. *Belügyi Szemle*, 34. évf. 11. sz. 12–30.
- MICHALKÓ Gábor (2002): Magyarország turizmusának kriminálgeográfiája. *Belügyi Szemle*, 50. évf. 10. sz. 68–85.
- MICHALKÓ Gábor (2007): *Turizmusföldrajz és humánökológia*. Budapest–Székesfehérvár, Turizmus Akadémia.
- PISKÓTI-KOVÁCS Zsuzsa (2014): *A bűnözésföldrajz modern irányzatainak alkalmazási lehetőségei különböző területi szinteken*. PhD-értekezés. Miskolc.
- PÓCZIK Szilveszter (1999): Külföldi bűnelkövetők Magyarországon a kriminálstatisztika tükrében 1989–1997. *Belügyi Szemle*, 47. évf. 9. sz. 28–44.
- RITECZ György (2001): *Budapest – külföldi bűnözés – Határőrség*. „Budapest fővárosi Önkormányzata feladatai, szerepvállalása a főváros közbiztonságának javításáért, bűnmegelőzésért a XXI. század elején” című pályázatán különdíjat nyert mű.
- RITECZ György (2002): Migráció és bűnözés. *Kriminológiai Közlemények*, 60. sz. 130–148.
- RITECZ György (2013): Gondolatok a migrációs kihívások kapcsán. *Szakmai Szemle*, 2013/3. sz. 55–72.
- RITECZ György (2017): *A migráció a XXI. század kezdetén*. Saarbrücken, Globe Edit.
- SZABÓ Andrea (2012): A rendőrségi együttműködés jogi alapjai és intézményei. In FÜLÖP Péter szerk.: *Tavaszi Szel 2012 = Spring Wind 2012*. Győr, Széchenyi István Egyetem. 702–709.
- Szeged Ma (2017): Évente 43 milliárdot költenek a külföldi hallgatók Debrecenben, Szegeden és Pécsen. Elérhető: <https://szegedma.hu/2017/03/evente-43-milliardot-koltenek-a-kulfoldi-hallgatok-debrecenben-szegeden-es-pecsett> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- Turizmus Online (2015): *Amerikai turisták rongálták meg a római Colosseumot*. Elérhető: http://turizmusonline.hu/kulfold/cikk/amerikai_turistak_rongaltak_meg_a_romai_colosseumot (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)

Ritecz György – Tokodi Panna

A nemzetközi mobilitás és biztonság turisztikai vonatkozásai

A mobilitás az ember, mondhatnánk az emberiség, de talán mondhatnánk úgy is, hogy az élőlények egyik alapvető tevékenysége, sőt kijelenthetjük, hogy a létfenntartás egyik elengedhetetlen módja. Globalizálódó világunkban viszont megváltoztak a nagyságrendek, a trendek és így a viszonyrendszerek is, ezért célszerű megvizsgálni a mobilitás változásait, illetve a biztonság egyes aspektusait és ezek kölcsönhatásait annak érdekében, hogy a mobilitás és annak egyes szegmensei kezelhetők legyenek, illetve hogy a biztonság objektív és szubjektív oldala egyaránt magasabb szintű lehessen (vagy legalább ne csökkenjen).

1. A mobilitás fogalmai

A 21. század eleji, illetve a harmadik évezred második évtizedének eseményei új megvilágításba helyezték a biztonság és a mobilitás, illetve a migráció fogalomkörét, főleg Európában.¹ Számtalan kifejezést használ ebben a témakörben a köznyelv és a média, a politika, de sokszor helytelenül, ezért is szükséges a fogalmak egyértelmű rögzítése.

A mobilitás értelmezése szinte evidens, így az értelmező szótárak (EÖRY 2007, 1098.) szűkszavúan csak annyit említenek, hogy mozgó, elmozdítható, illetve könnyen mozgó (személy). A biztonság meghatározása már bonyolultabbnak tűnik. Mindenesetre a (köz)biztonsághoz való jog állampolgári jogként definiálható (GÖNCZÖL 1999, 10.). Ez azért is indokolt, mert a biztonság az emberi lét egyik alapszükséglete. Ennek része a közbiztonság, amelynek kielégítése nélkül normális élet elképzelhetetlen, ezért is fogalmazza meg az Emberi jogok egyetemes nyilatkozata,² hogy „mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra...”.

A biztonságot fenyegető veszélyek – ezek fajtái, intenzitásuk, erősségük – térben és időben jelentős mértékben változnak, nemkülönben ezek szubjektívalódott érzetei. Az e veszélyek elhárításában részt vevő intézmények, módszerek, eljárások, intézkedések kiválasztása a mindenkori konkrét helyzethez kell, hogy igazodjon a komplexitás szem előtt tartásával. „A biztonság alapvető egyéni, nemzeti és közösségi (szövetségi) érték, olyan állapot vagy helyzet, amely a fenyegetések és a veszélyek tudatosan (hallgatólagosan) elfogadott, elviselt szintjén valósul meg. Alapját a külső fenyegetettségétől való megbízható védelem, a (védendő

¹ A hazánkban kialakult irreguláris migrációs válsághelyzet kezeléséhez lásd KOVÁCS 2017a.

² 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről 5. cikk.

vagy védelmi) rendszer belső stabilitása, rendezettségé képezi. A biztonság nem lehet állami vagy hatósági monopólium, hanem »immateriális társadalmi (össz)termék«, amely érdek-közéltetés útján, egyeztetett cselekvés, tudatos kooperáció útján jön létre» (BEREGNYEI 2008, 75–76.).

Hogyan is kapcsolódik a mobilitás és a biztonság egymáshoz és a turizmushoz? Ennek megértéséhez az ember pszichéjé és a jól ismert Maslow-féle szükségletpiramist kell megvizsgálnunk.

Maslow szükséglet-hierarchiája szerint a szükségletek a társadalmi-lakossági igények mindazon termékek, szolgáltatások és tevékenységek iránt, amelyek a társadalmi-emberi lét fenntartásához, a társadalomban élő egyén létezéséhez szükségesek. A szükséglet hiányérzet, amely motiválja a hiányérzet megszüntetésére irányuló tudatos törekvést, és szándékolt cselekvést vált ki. Vagyis: „Minden tett és állapot »eredője« a szükségletek» (MASLOW 1943, 370.).

A mobilizáció – a szükséglet megközelítéséből – tehát nem más, mint az ember mozgása a térben annak érdekében, hogy szükségletei minél nagyobb mértékben kielégülhessenek. A mobilizációt az idő dimenzióján vizsgálva alapvetően két részre bonthatjuk. Egyrészt a rövid távú mobilizációra, amelynek egyik legegyszerűbb példája maga a turizmus. Ennek fogalmát, fajtáit jelen jegyzet korábbi fejezetei már taglalták, így erre külön nem térünk ki.³ Másrészt a hosszú (idő)távú mobilizáció nem más, mint a migráció. Ez utóbbi vonatkozásában számos pontatlan, téves kifejezés terjedt el, illetve ferdítés, félreértelmezés forog közszájon, így ildomos ennek kicsit részletesebb kifejtése.

A migráció lényegét tekintve elsősorban a biztonsági, illetve más szükségletek kielégítése érdekében végzett tartós helyváltoztatás,⁴ amely más, érintett embercsoportok biztonsági és más szükségleteinek kielégítését akadályozhatja, veszélyeztetheti vagy éppen segítheti is.⁵

Ahhoz azonban, hogy egy vándorlási folyamat elinduljon, valamilyen direkt kiváltó ok, motivációs tényező meglétére is szükség van. Ez gyakorlatilag bármi lehet, természeti katasztrófa vagy a gazdasági életkörülmények megváltozása éppúgy, mint társadalmi vagy politikai krízis. Ezt azért kell tisztázni, mert a migránsok helyzetének megértését jobban elősegítheti, ha tudjuk, milyen okból és milyen körülmények között hagyták el lakóhelyüket, mert ebből arra is tudunk következtetni, hogy esetleg vissza tudnak-e, vagy vissza akarnak-e térni oda. Mindezen körülmények az érintett személyek minősítését is befolyásolják. A tudományos közélet a migrációt befolyásoló tényezőket a *push-pull* modell (TEKE 2006) segítségével jeleníti meg.

A migráción belül megkülönböztethetünk szinte számtalan megfogalmazást az érintett személyekre vonatkozóan.⁶ A legáltalánosabb az úgynevezett migráns kifejezés,⁷ amely egyben gyűjtőfogalom a migrációban érintett személyeket érintően, ugyanis mindenki

³ Lásd e kiadvány 1., 10. és 11. fejezetében.

⁴ A szerző alkotta megfogalmazás.

⁵ Lásd RITECZ György: *Migráció hatásmechanizmusai*. In RÉDEI 2006, 71–88.

⁶ Tudományáganként, országonként is eltérhet, illetve az idők során újak is születnek.

⁷ Érdekes megfigyelni, hogy a sokak által használt Google fordítóprogram a *migrant* angol kifejezést még „vándorló”-ként fordítja, de amint többes számban használjuk, a *migrants* alakot már a „bevándorló”-nak felelteti meg, pedig a két magyar kifejezés között óriási a különbség. Ezért is tartjuk fontosnak az egyes kifejezések pontos meghatározását.

idetartozik, aki a migráció alanya vagy a későbbiekben kifejtett valamennyi fogalom alá tartozó személy a legálisról az irregulárisig, a menekülttől a gazdasági migránsig. Helytelenül a legtöbb esetben ezt a gyűjtőfogalmat használjuk az egyes speciális területekre is. Ez olyan, mintha az almára és a cseresznyére is csak a gyümölcs meghatározást használnánk, pedig eltérő tulajdonságok jellemzik őket. Célszerű az adott csoportra a megfelelő kifejezést használni azért is, mert teljesen eltérő sajátosságok jellemezhetik őket, illetve a rájuk vonatkozó jogszabályok is teljesen különbözők.⁸

A legnagyobb embertömeget magában foglaló, mégis kevésbé használt fogalom a *legális migráns*,⁹ aki a honi és a célország/terület¹⁰ (valamint – amennyiben érintett – a „tranzitország”, illetve a nemzetközi közösség) jogi szabályait betartva, önkéntesen lakhelyet változtat, amelynek során a korábbtól eltérő másik állam (vagy térség) területén választja meg az állandó tartózkodási, vagyis a lakhelyét.

A más kategóriába sorolható a *menekült (refugee)*, „aki faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai meggyőződése miatti üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága szerinti országon kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni; vagy aki állampolgársággal nem rendelkezve és korábbi szokásos tartózkodási helyén kívül tartózkodva ilyen események következtében nem tud, vagy az üldözéstől való félelmében nem akar oda visszatérni”.¹¹ Ezen fogalomhoz még számos kifejezés kapcsolódik, amelyek elterjedtek a médiában és a közbeszédben, ezekre is ki kell térnünk. Ezek közül az első a *menedékkérő (asylum seeker)* – menekültkérelmet benyújtó: azok, akik nemzetközi védelemre vonatkozó igényüket benyújtották, és akiknek menekültstátuszáról még nem született hivatalos döntés, függetlenül attól, hogy mikor nyújtották be.¹² Tehát menekültnek a konvenció által elismert (státuszt kapott) menekültet nevezhetjük, ezért is nevezik néha „konvenciók menekültnek” az ebbe a csoportba tartozókat.¹³

Ezen kategória bizonyos értelemben vett alcsoportját képezi a *menedékes*¹⁴ vagy *oltalmazott, aki nem felel meg a menekültkénti elismerés feltételeinek, de fennáll annak a veszélye, hogy származási országába történő visszatérése esetén súlyos sérelem érné, és nem tudja vagy – az e veszélytől való félelmében – nem kívánja a származási országa védelmét igénybe venni*.¹⁵ Az angol szövegekben erre a *temporary protection* kifejezés szerepel, amely egyaránt fordítható ideiglenes, illetve átmeneti védelemként is.

⁸ Lásd 10. és 11. fejezet, illetve HAUTZINGER 2016.

⁹ A szerző alkotta megfogalmazás. Jelen esetben nem a demográfia és a szociológiai tudomány, hanem a rendészettudomány szempontjai érvényesültek.

¹⁰ Ha nem nemzetközi, hanem országban belüli migrációról beszélünk.

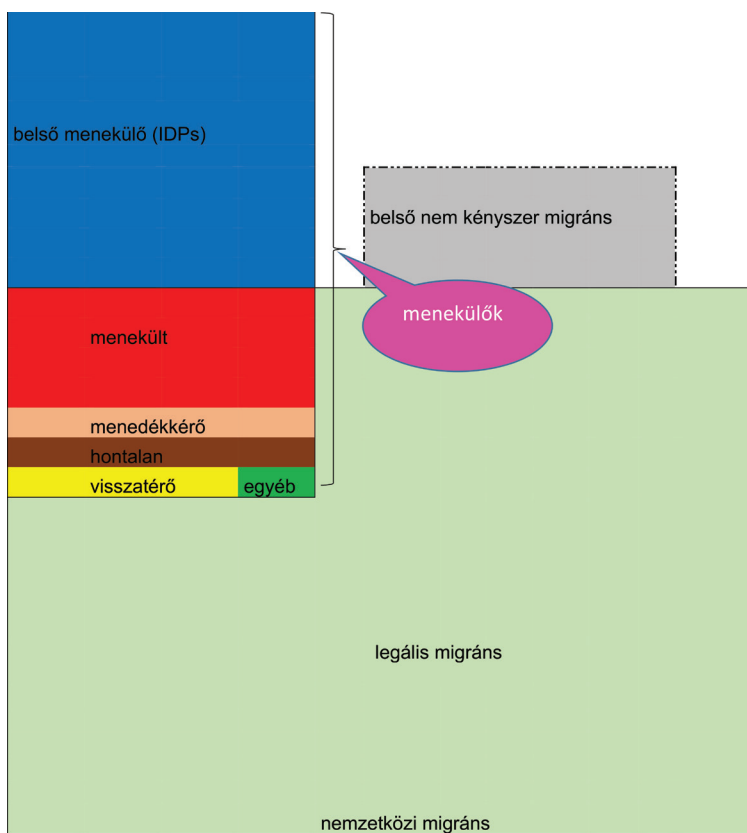
¹¹ A genfi egyezmény I. A cikkelye szerint.

¹² Az UNHCR megfogalmazása a szerző fordításában.

¹³ A második világháború befejezését követően 1945-ben hazánk államhatárain is rengeteg menekült bukkant fel. Az eseményeket lásd FÓRISZ 2014a, 2014b, 2015.

¹⁴ Egyes helyeken „befogadottként” említik.

¹⁵ 2007. évi LXXX. törvény a menedéjogról 12. § 1. bekezdés.

1. ábra

Migránsok fogalmi rendszere

Forrás: a szerző szerkesztése¹⁶

Meg kell jegyezni, hogy a menekültek és a menedékesek az államhatár átlépése során még irreguláris migránsnak is minősülhetnek, amennyiben jogellenesen lépik át az államhatárt, mivel csak az eljáró hatóságok intézkedései, illetve döntése nyomán kapják meg a státuszt, amely alapján lehetnek menekültek, menedékesek, illetve természetesen a legális migránsok is kérhetik a hatóságok védelmét (GÖRBE 2013).

Az államhatárok átlépése is egy másik kifejezést indukál, így beszélhetünk *nemzetközi migránsról* (*international migrants*), aki átlépett legalább egy államhatárt a migrálása közben, és beszélhetünk úgynevezett *belső menekülőről* (*internally displaced persons – IDPs*), aki a származási országán belül igyekszik menedéket találni természeti vagy társadalmi katasztrófák előtt.¹⁷ A félreértések elkerülése végett célszerű a *belső migránst*

¹⁶ Az arányok igyekeznek igazodni a 2015. évi globális (ENSZ-) adatokhoz.

¹⁷ Az UNHCR ezt részletesebben – nyolc sorban – taglalja.

is definiálni: *aki a származási országán, illetve a tartós tartózkodási helye szerinti országon belül változtat tartósan lakóhelyet*, ez lehet kényszeren (IDPs) vagy saját szándékon alapuló (nem kényszerből). A belső migráns kifejezést célszerűbb a saját döntésen alapuló (nem kényszerből történő) migrációra használni azért is, mert az IDPs már nemzetközileg is elismert és használt fogalom.

*Visszatérőknek (returned) tekinthetők azok az egykori menekültek és IDP-k, akik visszatértek a származási országukba, illetve lakhelyükre (szokásos tartózkodási helyükre) spontán vagy szervezett formában, de még nem teljesen integrálódtak, és még élvezik az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (United Nations High Commissioner for Refugees – UNHCR) segítségét, támogató tevékenységét.*¹⁸

Közismert fogalom a *hontalan (stateless person)*, ezt nem szabad összekeverni a menekülttel. A hontalan nem esik a genfi egyezmény oltalma alá, nem rendelkezik semelyik állam állampolgárságával, hazáját általában nem üldöztetés miatt hagyta el. Az „*egyéb*” kategóriába tartoznak azok a személyek, akik nem esnek közvetlenül a fenti csoportok valamelyikébe, de akikre kiterjed az UNHCR védelme és/vagy segítő tevékenysége humanitárius vagy egyéb különleges indokok alapján.¹⁹

Mindenképpen szükségesnek tartjuk még egy új definíció bevezetését, mert e (másik) gyűjtőfogalom hiánya sok esetben okoz félreértéseket. Sokszor használják a *migráns* vagy a *bevándorló* kifejezést helytelenül a fentebb ismertetett fogalmak gyűjtőneveként. Ezért javasolom a *menekülők*²⁰ kifejezés használatát, amely magában foglalja a menekülteket, de azokat is, akik menekülni kényszerültek, és már benyújtották menedék iránti kérelmüket, de azt még nem bírálták el (menedékkérők), s ugyancsak e fogalomkörbe tartoznak azok, akik menekülni kényszerültek, de az országuk (származási vagy tartózkodási) határain belül keresnek menedéket (belső menekülők – IDPs), illetve a hontalanok, akik az ENSZ védelmét/segítségét élvezik, továbbá a visszatérő menekültek és/vagy belső menekülők, akiknek még nem fejeződött be a visszaintegrálása, valamint az UNHCR „*egyéb*” kategóriájába sorolt személyek. Az UNHCR megfogalmazása szerint: *forcibly displaced – menekülni kényszerülő vagy kényszermenekülő*, az egyszerűbb szóhasználat végett azonban javasoljuk magyarban a *menekülő* kifejezés alkalmazását. Vagyis: *a lakhelyét kényszerűen, fegyveres konfliktus, üldöztetés, erőszakos összecsapások vagy az emberi jogok megsértése, vagy más külső (humán vagy természeti) kényszer miatt elhagyó, menedéket kereső ember*. Tekintettel arra, hogy az adott személy külső veszély miatt menekül, célszerű, ha egyszerűen a *menekülő* kifejezést használjuk a fent már definiált kategóriák együttes megnevezéseként.

A legális migrációnak ellentétpárja is van: az *illegális migráció*,²¹ amikor a *migráns jogszabályokba ütköző módon kívánja tartós tartózkodási helyét (lakhelyét) egyik országból a másikba áthelyezni*. Az utóbbi időben egyre többen²² használják a legális-illegális fogalom-pár helyett a *reguláris-irreguláris* megkülönböztetést. Lényegében irreguláris migrációnak

¹⁸ Az UNHCR *returned refugees* és *returned IDPs* definícióinak felhasználásával a szerző által alkotott fogalom.

¹⁹ Az UNHCR *others of concern* definíciójának felhasználásával a szerző alkotta fogalom.

²⁰ A szerző által adott meghatározás.

²¹ A szerző alkotta megfogalmazás.

²² Például HAUZINGER–HEGEDŰS–KLENNER 2014, 17–18. vagy a CLANDESTINO Kutatási Projekt. Elérhető: http://irregular-migration.net/typo3_upload/groups/31/4.Background_Information/4.3.Policy_Briefs_NATIONAL/Hungary_PolicyBrief_Clandestino_Nov09_2_hu.pdf (A letöltés ideje: 2016. 07. 03.)

számít, amikor a származási, a transzfer- és a fogadó ország szabályozási normáitól eltér a nemzetközi vándorlás (KAROLINY–MOHAY é. n.), vagyis az illegális migráció szinonimájaként értelmezhető. Az *illegális* jelzővel szemben megfogalmazott kritika lényege, hogy egy emberi lény semmilyen körülmények közt nem lehet „törvényen kívüli”. A cselekmény (az államhatáron való átjutás vagy a tartózkodás)²³ lehet illegális, de maga a személy nem, így illegális migrációról beszélhetünk ugyan, amely azonos az irreguláris migrációval, de az alanya csak *irreguláris migráns* lehet. A legális és illegális migráció keveredését láthattuk 1947–1948-ban is a Csehszlovákiából menekülő magyarok esetében (FÓRIZS 2014b, 2015). A kérdést rendészeti oldaláról megközelítve Kui László a migrációt az illegális migrációtól a határátlépés és a célországba történő eljutás módja alapján határolja el (KUI 2017).

A *bevándorló* kifejezés természetesen a célország megközelítéséből értendő, így azon migránsokat tekinthetjük idetartozónak, *akik migrációjuk során tartósan*²⁴ *az adott (nem származási) országban kívánnak „életvitelszerűen” tartózkodni*. Problematikus lehet, hogy a bevándorlók gyerekei (ha nem kapják meg az ország állampolgárságát) bevándorlónak számítanak, noha már az adott ország területén születtek. A másik lehetőség, hogy a külföldön születetteket²⁵ tekintjük egy ország lakosságából bevándorlónak tekintet nélkül arra, hogy mi a jelenlegi jogi státuszuk. Ebben az esetben migránsnak számítanak az állampolgárságot szerzett külföldiek is, ugyanakkor idesorolódnak a hazai állampolgárok átmeneti külföldi tartózkodásuk alatt született gyerekeik is (KOVÁTS 2014). *Ha az egyik vagy mindkét szülő külföldön született, az adott személyt „migrációs háttérűnek” lehet tekinteni. Őket nevezzük másod- vagy harmadgenerációs bevándorlónak, migránsnak.* Értelemszerűen a bevándorlás ellentéte is létezik, ez a *kivándorlás*, amely csupán annyiban tér el tőle, hogy a származási ország szemszögéből közelíti meg a migrációt, viszont jelentős mértékben különböző érdekek és hatások jellemzik.

2. A mobilitás hatásai

Természetes módon a mobilitásnak, így ezen belül a migrációnak és a turizmusnak is nemcsak jó vagy csak rossz hatásai vannak, nem lehet tisztán fekete vagy fehér, ennél jóval árnyaltabb²⁶ a kép. Célszerű megvizsgálni a származási, a tranzit- és a célországra gyakorolt hatásokat, illetve magát a turistát és a migránst ért hatásokat is, de terjedelmi korlátok okán itt most csak a tranzitország²⁷ aspektusából vizsgáljuk, és azt is vázlatosan tesszük. Részletesebb információkat az érdeklődők Ritecz György *A migráció a XXI. század kezdetén* című könyvének (RITECZ 2017) *A migráció okai és hatása* című fejezetében találhatnak.

Szükséges hangsúlyozni, hogy jelen esetben kizárólag a nemzetközi mobilitást vizsgáljuk, így a belföldi turizmust és a belső migrációt nem tárgyaljuk.

²³ Hautzinger Zoltán az irregularitást mint állapotot vizsgálja. Lásd HAUZINGER 2016, 12–13.

²⁴ Ez országonként eltérő, általában három vagy öt, esetleg ennél is több évet jelent, míg az érintett személy állampolgárságért folyamodhat.

²⁵ A nemzetközi migrációs statisztikákban általában ez a használatos, vagyis mindazok, akik nem a származási országukban élnek életvitelszerűen.

²⁶ Még az „ötvennél” is több árnyalata létezik.

²⁷ Tekintettel hazánk tranzit jellegére.

2.1. Demográfiai hatás a tranzitorszámban

Tekintettel arra, hogy a tranzitorszámban mind a turista, mind a migráns általában csak néhány órát, de legfeljebb csak néhány napot tartózkodik, demográfiai hatásuk nem jelentkezik. Abban az esetben, ha a migráns mégis hosszabb időt (90 napnál hosszabb) tartózkodik az eredetileg tranzitországnak tekintett állam területén, akkor már a hatásmechanizmusa megegyezik a célországra gyakorolttal.

2.2. Gazdasági hatás a tranzitorszámban

A turisták gazdasági hatásai a tranzitorszámban is jelentkeznek, mivel az útjuk során itt is kell tankolniuk, étkezniük, esetleg megszállniuk, illetve más vásárlásaikkal, szolgáltatások igénybevételével állami bevételt generálnak, de munkahelyeket is teremtenek, illetve tartanak fenn.

A legális migránsok is teljesen hasonló képet mutatnak, mint a turisták a tranzitországot érintően.

Kevésbé ismert, hogy az irreguláris migránsok is a legálishoz hasonló módon a tranzitorszámban a költséik folytán gazdasági előnyt jelenthetnek, bár rögtön meg kell jegyezni, hogy ennek negatív vetülete is van. Ugyanis az illegális migráció megakadályozása, visszaszorítása érdekében biztonsági szerveket kell fenntartani, működtetni, ezek jelentős költségvetési terhet jelenthetnek. Ahogyan az illegális migráció vagy akár a menekültkérelmet benyújtók esetében az elhelyezésük (őrizetük), ételmezésük, egészségügyi ellátásuk is az állami büdzsét terheli. Igaz, meg kell jegyezni, hogy ezen költségek jelentős részét adott esetben az ENSZ, illetve az Európai Unió támogatásai jelentős mértékben enyhíthetik.²⁸

A mobilitási lehetőségeket, illetve az egyes országok közötti gazdasági és jogi különbségeket is kihasználják egyesek, így a különböző termékek csempészete is érintheti akár a tranzitországot is, ami elsősorban a vám- és adóbevételek elmaradásában jelentkezik, de akár termékhamisítás is előfordulhat. Ezen tevékenység viszont általában kapcsolódik más bűncselekményekhez is, például ember-, kábítószer-csempészet, szervezett bűnözés, de erre a biztonsági alfejezetben térünk ki.

2.3. Biztonsági hatás a tranzitorszámban

Alapesetben a turisták biztonsági kockázatot nem jelentenek a tranzitorszámokra nézve. Ezzel együtt bizonyos esetekben azért ezzel is számolni kell. Egyrészt a közlekedés során közlekedési balesetekben realizálódhat e kihívás, amelyet adott esetben fokozhat a helyismeret hiánya, a helyi szabályok nem kellő mélységű ismerete, esetlegesen a közlekedési eszközök műszaki állapotának alacsony szintje is, vagy akár a járművezető elfáradása a hosszú út alatt. Természetszerűleg a hatás ellenirányban is működik, vagyis a turisták biztonságát is érinti az adott tranzitorszámban meglévő biztonsági környezet. Ez alatt értendő széles

²⁸ Lásd például www.belugyalapok.hu/ (A letöltés ideje: 2018. 09. 05.)

értelemben a jogbiztonságtól²⁹ a közlekedésbiztonságon keresztül a közbiztonsáig,³⁰ de ideértve akár az egészségbiztonság³¹ kérdéseit is. Ebből adódóan, ezen biztonsági aspektusokat, mondhatni a meglévő és várható kockázatokat felmérve kell a turistának megválasztania nemcsak a cél- és tranzitállamokat, de akár az útvonalat, járművet, útírtásokat, az utazás módját és idejét is. Manapság már kevésbé jellemző, de előfordul, hogy (nemzetközi szervezett) bűnözők szívességből megkérnek, vagy fizetséget ajánlva rábeszélnek turistákat arra, hogy egy csomagot vigyenek el valamely másik államba. Ez nemritkán kábítószer vagy más illegális termék szállítását jelenti, éppen ezért a jó szándékú, racionálisan gondolkodó turista ilyen „szívességet” nem vállal el.

Az egyre nagyobb méreteket öltő nemzetközi turizmus kapcsán a határellenőrzés mind nagyobb kihívásokkal küzd. Ugyanis alapvető követelmény, hogy a jogkövető utasforgalmat nem szabadna akadályozni, sőt segíteni kellene, mivel az nemcsak gazdasági előnyöket jelent, de az emberek általános komfortérzetét és a hivatalos szervek intézkedéseinek általános megítélését is jelentősen befolyásolja. Szinte antagonisztikus módon ezzel egy időben a határellenőrzés során az ország köz- és nemzetbiztonságára veszélyes személyeket és tárgyakat ki kell szűrni.³² Ennek megfelelően a turistának az utazás biztonsága és akár a tranzit-, akár a célországban (de még a származásiban is) elvárt biztonsága érdekében ezen ellenőrzéseket kénytelen eltűrni. Viszont az egyre növekvő határforgalom adott esetben meghaladhatja a határellenőrzési kapacitást, amely esetben két lehetőség kínálkozik: vagy a forgalom torlódása, vagy az ellenőrzés színvonalának, hatékonyságának csökkentése (átkelés gyorsítása), ez viszont a biztonsági kockázatot növeli (ZSIGOVITS 2017).

A legális, jogkövető migránsnak általában nincs hatása a tranzitállam biztonságára, legfeljebb az átutazása során a közlekedést érintheti ilyen értelemben a mozgása, ahogy azt már a turisták vonatkozásában is említettük. Talán itt kell megemlíteni a részben turistának is tekinthető (családlátogatásra hazatérő), illetve a legális migránsok körébe tartozó, úgynevezett vendégmunkások időszaki átvonulását egyes tranzitországokon. Ezt főleg a nyári és téli szabadságolások előtt és után hazánk is megtapasztalja, amikor a Nyugat-Európában dolgozó és ott élő török és más balkáni államok (részben volt) polgárai járműveikkel keresztülmennek az országon, és a határátkelőhelyeken hosszú sorokat képeznek. Így ők a közlekedés biztonságára direkt módon is hatással vannak, de akár köztörvényes bűncselekmények áldozataivá is válhatnak,³³ vagy esetleg elkövetők is lehetnek. Ez utóbbi nem egy esetben vámjellegű bűncselekmények körébe tartozik, vagy akár kábítószer-csempészet is előfordulhat. Természetszerűleg (sajnos) a közegészségügyi jogsértések is előfordulnak (szemetelés), illetve a relatíve hosszú utazás és a nem minden esetben meglévő és/vagy nem teljes körű higiéniai körülmények folytán mind az utazókat érintően, mind a velük érintkezők vonatkozásában megjelenhetnek az egészségügyi és járványügyi kockázatok is.

Az irreguláris migránsok vonatkozásában szinte hatványozottabban jelentkezik a biztonság veszélyeztetése.³⁴ Maga az illegális migráció is jogszabályt sért, és annak ellenére, hogy

²⁹ Lásd a 10. és 11. fejezetben.

³⁰ Lásd az 5., 12., 13., 15., 16. fejezetben.

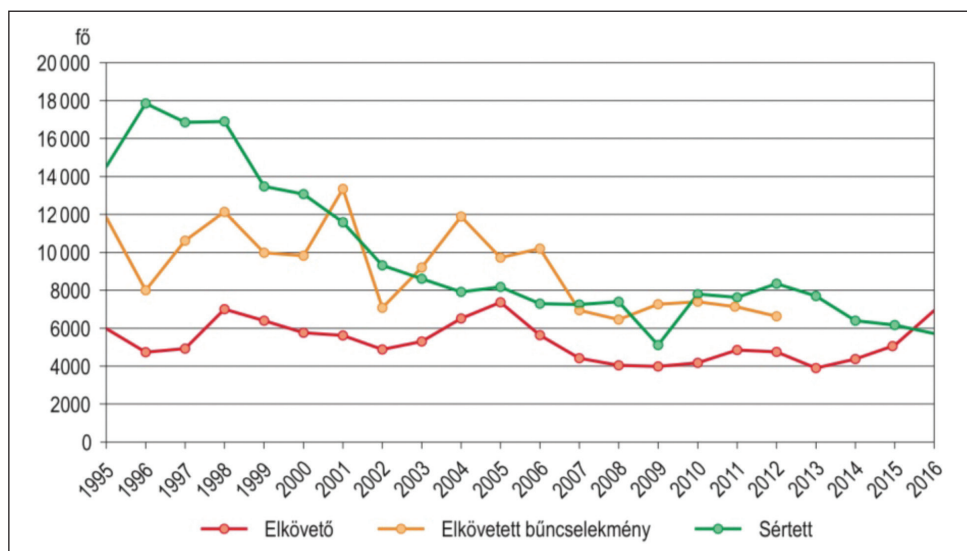
³¹ Lásd a 17. fejezetben.

³² 2016-ban csak a magyar határrendészet a külső határokon a SIS alapján 11 990 felfedést detektált.

³³ Egy időben gyakori volt az autópálya-pihenőkben a külföldiek kirablása, meglopása.

³⁴ „Magyarország 2012-es Nemzeti biztonsági stratégiájában a hazánkat érintő biztonsági fenyegetések, kockázatok tételes felsorolásakor a migráció a több mint tucatnyi potenciális veszélyforrás között még az utolsó előtti helyen szerepelt. Tavaly év végén már nem ez lett volna a helyzet” (DEÁK–GÁSPÁR–HANCs–RÉVAI 2016, 5.).

ennek a jogsérelemnek nincs természetes sértettje – a sértett maga az állam –, negatív hatással van az adott ország, térség biztonságára (RITECZ 2013, 2016). Ugyanis az illegális határátlépés, illetve tartózkodás³⁵ éppen az államnak azt az ellenőrző, szűrőtevékenységét igyekeznek elkerülni, amely az adott állam vagy közösség közrendjét és nemzetbiztonságát veszélyeztető személyek és tárgyak kiszűrésére irányul. Ami nem azt jelenti, hogy akik illegális módon lépték át az államhatárt, azok közül mindenki potenciálisan veszélyezteti a nemzet-, illetve közbiztonságot, de éppen az ellenőrizetlenség okán az ellenkezőjét sem lehet állítani. Az illegális, vagyis a jogszabályokat sértő módon való határátlépés, illetve tartózkodás szinte óhatatlanul kapcsolódik más törvénytörtő cselekményekhez. Egyrészt az illegális határátlépést segítők, illetve embercsempészek segítik a legtöbb esetben ezt a tevékenységet, illetve emberkereskedelem is kapcsolódhat ehhez. Bár meg kell jegyezni, hogy kevésbé közismert, hogy az emberkereskedelem általában a határátkelőhelyen, legális határátlépés keretében valósul meg. Visszatérve az irreguláris migránsok biztonságra gyakorolt hatására el kell mondanunk, hogy gyakori vélelem, hogy elveszik mások munkáját. Ez tranzitországokban nem igazán jellemző, mivel az illegális migránsok, amint tehetik, továbbhaladnak a célország felé, és az utóbbi években egyre inkább nyilvánvalóvá vált, főleg az Európát érintő illegális migráció kapcsán, hogy az illegálisan útnak indulók nem a legszegényebb rétegekből³⁶ kerülnek ki, így a tranzitállamokban általában nem kényszerülnek munkavállalásra. Tehát a munkahelyeket nem kell félteni tőlük.

2. ábra

Külföldiek bűncselekményekben való „érintettségének” alakulása Magyarországon

Forrás: az ENyÜBS adatai alapján a szerző szerkesztése

³⁵ Adott esetben az államhatárt legálisan átlépő személy is válhat irreguláris migránssá, ha a tartózkodása válik jogsértővé.

³⁶ Az igazán szegényeknek nincs annyi pénzük, hogy Európáig eljussanak, legfeljebb valamelyik szomszédos országba.

Akkor mégis milyen veszélyt jelenthetnek? Nagyon leegyszerűsítve szinte semmit, mert a tranzitországon való minél gyorsabb átjutás a céljuk, amely a gyakorlatban néhány óra alatt megvalósulhat. Részben ezt jelzi az ábra is,³⁷ amely szerint hazánkban a külföldiek által elkövetett bűncselekmények száma csökkenő, még ha az elkövetők száma stagnál is, illetve örvendetes módon a külföldi sértettek száma is csökkenést mutat.³⁸ Ezzel együtt kisebb lopások, rongálások előfordulhatnak például a határátlépés térségében élelmet és fedett menedéket, megbúvási lehetőséget keresve. Ezenkívül, amikor többfajta nemzetiség vagy más törzshöz, vagy valláshoz, felekezethez tartozók együtt hajtják végre az illegális migrációs cselekményeket, akkor nemritkán egymás közötti konfliktusok is fellépnek, amelyek garázda jellegű cselekményeknek minősülnek. E cselekmények főleg abban az esetben képesek negatívan befolyásolni a honos polgárok szubjektív és objektív biztonságérzetét, ha az irreguláris migránsok nagyobb tömegben mozognak. Bár az utóbbi időben Magyarországon kialakult migránsellenes (GÖRBE 2015), illetve a migránsoktól való félelem légkörében adott esetben egy-két fő jelenléte is elégséges lehet a biztonságérzet megingásához.³⁹ Éppen ezen „kölsönhatások” eredményeképpen kialakuló idegenellenes hangulat adott esetekben atrocitásokhoz vezethet, ami nem minden esetben korlátozódik az irreguláris migránsokra, sok esetben a legális migránsokat vagy akár a turistákat is érintheti, vagy akár a már honosított állampolgárokat is.

Az irreguláris migránsok vonatkozásában még inkább jelentkezhet a fentebb már jelzett egészségügyi kockázat, mivel az útjuk során általában sem módjuk, sem szándékuk nincs arra, hogy orvoshoz forduljanak (érthetően kerülnek valamennyi hivatalos szervvel vagy hatósággal való kapcsolatot). Így ha bármely korábbi vagy a vándorlás során szerzett betegségük kezeletlen marad, súlyosabbá válhat, szövődményeket eredményezhet, adott esetben a migrálásban részt vevő más személyeket vagy a vele érintkező más személyeket – akár civil szervezetek alkalmazottait, hatósági személyeket vagy „normál” polgárokat – is megfertőzhetnek. Ezt elősegítheti az is, hogy a migrálás során legtöbb esetben rendszertelenül, illetve nem megfelelően táplálkoznak, ki vannak téve az időjárás viszontagságainak, így immunrendszerük legyengül. Meg kell jegyezni, hogy az irreguláris migránsok zöme olyan *push* hatás (háború, népirtás, erőszak stb.) következményeként indul el, amely súlyos lelki, sok esetben pszichés problémákhoz vezethet. Erre nemritkán „rárakódnak” a migrálás közbeni események (kirabolják, embercsempész fogva tartja, meglopja, megerőszakolja, hatóságok megverik, éheznek, menekülnie kell stb.), amelyek együttesen akár súlyos pszichés betegségeket is eredményezhetnek. Ezek hatásai viszont általában már nem a tranzit-, hanem a célterületen jelennek meg.⁴⁰

³⁷ Megjegyzendő, hogy a magyar statisztikában az adatok nem különülnek el a külföldiek tartózkodási joga szerint.

³⁸ A legkedveltebb migrációs célszországban, Németországban is egyértelműen csökkenést mutat a hosszú távú trend. Lásd a német bűnügyi statisztikákban – Bericht zur Polizeilichen Kriminalstatistik (PKS) – vagy Fórizs Sándor tanulmányaiban: FÓRIZS 2016, 2017, 2018.

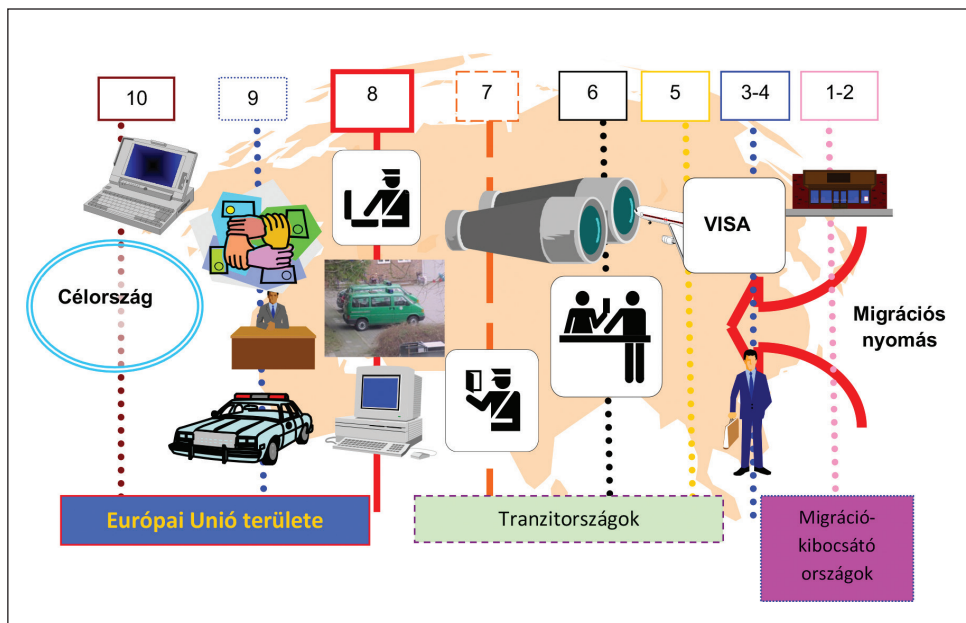
³⁹ Elérhető: <https://zoom.hu/hir/2017/11/12/perbalon-migransnak-neztek-az-onkenteskedo-egyetemistakat/> (A letöltés ideje: 2017. 12. 15.)

⁴⁰ A témában lásd bővebben RÉVAI–GÖRBE 2009.

3. A mobilitásból eredő biztonsági kockázatok kezelésének lehetősége

Mint láttuk, a globalizáció kapcsán mind a turizmus, mind a migráció vonatkozásában kockázatok merülhetnek fel. Ezen kockázatok megismerése, megelőzése, illetve az esetlegesen keletkezett károk enyhítése, vagyis a kockázatok kezelése nem egyszerű feladat, csak egy komplex rendszerben lehetséges. Ez a komplex rendszer lehet a SAS.

A Schengen Acquis Rendszer (SAS) nem más, mint az egyes tagállamok és a közösség kompetens hatóságainak és más érintett szervezeteknek egy olyan egységes szemléleten alapuló tevékenységi rendszere, amely a meglévő emberi erőforrások, eszközök és technológia, illetve ismeretek és tudás felhasználásával, az EU-s és a schengeni szabályok egységes és következetes alkalmazásával, a preventív intézkedések koordinált működtetésével, az irányítási és ellenőrzési feladatok összehangolt realizálásával a személyek, az áruk és szolgáltatások szabad mozgásának magas szintű biztosítása mellett a tagállamok és polgárai, illetve a közösség területén tartózkodó valamennyi személy határbiztonsági szükségleteinek kielégítésére, valamint a hatékony migrációkezelésre irányul.

3. ábra

A SAS rendszer lépcsői vizuálisan

Forrás: a szerző szerkesztése

A SAS rendszer lépcsői (szűrői) szövegesen:

1. politikai, gazdasági és tájékoztató eszközök a migráció kezelésében;
2. vízumrendszer;
3. delegált okmányszakértő;
4. összekötő tisztviselők;

5. a szállítóvállalatok felelőssége;
6. a tranzitállamok határellenőrzési rendszere;
7. biztonságos harmadik országok;
8. a külső határok szigorú ellenőrzése;
9. kiegyenlítő intézkedések;
10. a belső határ térsége.

A felsorolt lépcsők (szűrők) egy komplex elméleti rendszert alkotnak, amelyben az egyes elemek (alrendszerek) kölcsönösen hatnak egymásra,⁴¹ és együtt egy összetett szűrőrendszert képeznek, így az egyes szűrőelemek hiánya vagy elégtelen működése a mögöttes⁴² lévőkre pluszterheteket hárít, illetve jelentős mértékben csökkenti az egész rendszer hatékonyságát, több elem egyidejű működési hiánya pedig a teljes rendszer eredménytelenségéhez is vezethet. Ha tehát azt szeretnénk, hogy a SAS kellő hatékonysággal funkcionáljon, akkor minden egyes alrendszerét megfelelően és közösségi szinten is összehangoltan kell működtetni. A migráció kezelésével foglalkozó szakemberek sikeres felkészítése is a rendszer hatékony működtetésének elengedhetetlen feltétele (KOVÁCS 2016).

Napjainkban a SAS részei közül a külső határok szigorú ellenőrzése közismert, amely magában foglalja többek között a határőrizetet – ahol a kor technikai és technológiai fejlettségéből adódó vívmányok alkalmazásával is biztosítani kell az államhatár rendjének védelmét (BALLA 2017) – és a határforgalom ellenőrzését is, amelynek során az úti okmányok eredetiségének és érvényességének vizsgálata (BALLA 2016b), valamint a megbízható személyazonosítás (BALLA 2016a) a biztonság garanciája.

A terjedelmi korlátok miatt nincs mód arra, hogy a rendszert⁴³ itt részletesen ismer-tessük. Mindenesetre az belátható, hogy e bonyolultnak tűnő, szerveken, országon belüli és nemzetközi⁴⁴ együttműködést is kívánó és a gyakorlatban döntő részben már működő rendszer képes lehet arra, hogy nemcsak az érintett országok, hanem a rajta keresztül vagy oda utazó turisták, migránsok és valamennyi polgár biztonságát ha nem is garantálja, de jelentős mértékben hozzájáruljon ahhoz. Továbbá elősegítheti, hogy a mobilitásból eredő kedvező lehetőségeket minél nagyobb mértékben ki lehessen használni (ZSIGOVITS 2014).

Felhasznált irodalom

Ács Gábor (2017): *6,4 milliósra fogy Magyarország lakossága az ENSZ szerint*. Elérhető: <http://hu.euronews.com/2017/07/11/64-milliosra-fogy-magyarorszag-lakossaga-az-ensz-szerint> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)

BALLA József (2016a): A rendészeti célú személyazonosítás biometriája. *Határrendészeti Tanulmányok*, 13. évf. 3. sz. 4–19.

⁴¹ Az elvek és törvényszerűségek kifejtését lásd többek között: KOVÁCS 2001, 2017b.

⁴² Mert mindenképpen szem előtt kell tartani, hogy a migráció mindig egyfajta folyamat, és így hatékonyan csak a folyamat jellemzőire tekintettel lehet kezelni.

⁴³ Lásd RITECZ–SALLAI 2016 SAS (Schengen Acquis System) című fejezetében.

⁴⁴ Intra-, Inter-, International Cooperation.

- BALLA József (2016b): Úti okmányok a XX. század elején és végén, avagy az úti okmányok 110 éve. *Határrendészeti Tanulmányok*, 13. évf. 2. sz. 30–44.
- BALLA József (2017): Határőrizeti intézkedések a migrációs válság kezelésére és megszüntetésére. In TÁLAS Péter szerk.: *Magyarország és a 2015-ös migrációs válság*. Budapest, Dialóg Campus. 83–100.
- BEREGNYEI József szerk. (2008): *Rendészettudományi szöszedet*. Budapest, MRTT.
- Bericht zur Polizeilichen Kriminalstatistik*. Elérhető: www.bka.de/DE/AktuelleInformationen/StatistikenLagebilder/PolizeilicheKriminalstatistik/pks_node.html (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- DEÁK József – GÁSPÁR Szabolcs – HÁNCSS Tivadar – RÉVAI Róbert (2016): A migráció rendészeti és egészségügyi aspektusai napjainkban. *Belügyi Szemle*, 64. évf. 9. sz. 5–15.
- EÖRY Vilma szerk. (2007): *Értelmező szótár*. Budapest, Tinta.
- FÓRISZ Sándor (2014a): Az idegenrendészet problémái 1947-ben. *Magyar Rendészet*, 14. évf. 4. sz. 53–64.
- FÓRISZ Sándor (2014b): Tragédia az államhatáron. *Hadtudomány*, 24. évf. 1. sz. 185–194.
- FÓRISZ Sándor (2015): Menekültügyi válsághelyzet 1947-ben. *Belügyi Szemle*, 63. évf. 2. sz. 149–163.
- FÓRISZ Sándor (2016): Berlin 2014-es bűnügyi statisztikája. *Belügyi Szemle*, 64. évf. 6. sz. 127–139.
- FÓRISZ Sándor (2017): A német szövetségi belügyminisztérium 2015. évi bűnügyi statisztikája. In BODA József – FELKAI László – PATYI András szerk.: *Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére*. Budapest, Dialóg Campus. 177–188.
- FÓRISZ Sándor (2018): Németország 2016. évi rendőrségi bűnügyi statisztikája. In DOBÁK Imre – HAUTZINGER Zoltán szerk.: *Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére*. Budapest, Dialóg Campus. 219–232.
- GÖNCZÖL Katalin (1999): A közbiztonsághoz való jog az emberi jogok körében. In SÁNTHA Ferenc szerk.: *Bűnözés és bűnmegelőzés a válságrégiókban: a III. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga*. Miskolc, Miskolci Egyetem. 10–22.
- GÖRBE ATTILÁNÉ ZÁN Krisztina (2013): A migráció mint a magyar idegenrendészet XX. századi történetének sajátos területe. In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán szerk.: *A modernkori magyar határrendészet száztiz éve*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Határrendészeti Tagozat. 193–208.
- GÖRBE ATTILÁNÉ ZÁN Krisztina (2015): Az idegenellenesség mint a migráció egyik társadalmi kihívása. In HAUTZINGER Zoltán szerk.: *Migráció és rendészet*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat. 33–47.
- HAUTZINGER Zoltán – HEGEDŰS Judit – KLENNER Zoltán (2014): *A migráció elmélete*. Budapest, NKE.
- HAUTZINGER Zoltán (2016): *Idegen a büntetőjogban*. Pécs, AndAnn Kft.
- KAROLINY Eszter – MOHAY Ágoston (é. n.): *A nemzetközi migráció jogi keretei*. Elérhető: http://publikon.hu/application/essay/455_1.pdf (A letöltés ideje: 2016. 07. 03.)
- KOVÁTS András (2014): Migrációs helyzetkép Magyarországon. In TARRÓSY István – GLIED Viktor – VÖRÖS Zoltán szerk.: *Migrációs tendenciák napjainkban*. Pécs, IDRResearch Kft. – Publikon. 329–348.
- KOVÁCS Gábor (2001): A határőrségi csapaterő határrendészeti alkalmazásának szükségessége, elvei, módszerei és lehetőségei. *Határőrségi Tanulmányok*, 6. klsz. 3–115.
- KOVÁCS Gábor (2016): A Nemzeti Közszerzői Egyetem alapképzésben végzett rendőrtisztekkel szemben támasztott követelmények változásai. In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán szerk.: *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVII. Pécs, MHTT*. 263–268.
- KOVÁCS Gábor (2017a): A rendőrség vezetésirányítási rendszerének sajátosságai a migrációs válsághelyzet kezelése során. In TÁLAS Péter szerk.: *Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság*. Budapest, Dialóg Campus. 125–148.

- KOVÁCS Gábor (2017b): A határvadászszázadok alkalmazása a határőrség kötelékében a schengeni csatlakozást megelőzően és azt követően. In ISASZEGI János – PÓSÁN László – VESZPRÉMY László – BODA József szerk.: *Őrzők, vigyázatok a határra! Határvédelem, határőrizet, határvadászok a középkortól napjainkig*. Budapest, Zrínyi. 675–703.
- KUI László (2017): A tömeges méretű illegális migráció rendészeti kezelésének helyzete Magyarországon. *Magyar Rendészet*, 16. évf. 6. sz. 43–55.
- MASLOW, Abraham (1943): A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, Vol. 50, 370–396. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0054346>
- RÉDEI Mária szerk. (2006): *Magyarországot érintő nemzetközi migráció*. Budapest, MK KBH.
- RÉVAI Róbert – GÖRBE ATTILÁNÉ ZÁN Krisztina (2009): Egészség és migráció az Európai Unióban és Magyarországon. *Hadmérnök*, 4. évf. 2. sz. 166–171.
- RITECZ György – SALLAI János (2016): *A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0*. Budaörs, Hanns Seidel Alapítvány.
- RITECZ György (2013): A migráció kockázatai. In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán szerk.: *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV*. Pécs, MHTT. 255–264.
- RITECZ György (2016): A terrorizmus és a migráció viszonya a számok alapján. *Acta Humana*, 4. évf. 5. sz. 103–123.
- RITECZ György (2017): *A migráció a XXI. század kezdetén*. Saarbrücken, Globe Edit.
- TEKE András (2006): A „pull-push factor” biztonság alapú megközelítése. In *Magyarországot érintő nemzetközi migráció*. Felsőoktatási tankönyv. Budapest, MK Katonai Biztonsági Hivatal.
- The World Bank (é. n.): *International tourism, receipts*. Elérhető: <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.RCPT.CD> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- UN (2017): *International Migration Report 2017*. United Nations, New York. Elérhető: www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- UN (é. n.): *Population Division*. Elérhető: www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimatesgraphs.shtml?2g2 (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- UNHCR (2015): *Global Trends Forced Displacement in 2015*. Elérhető: www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/576408cd7/unhcr-global-trends-2015.html (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- UNHCR (é. n.): Most common nationalities of Mediterranean sea and land arrivals. Elérhető: <http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- Világ. Népeség. Elérhető: <http://nepesseg.population.city/world/> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- ZSIGOVITS László (2014): Globalizációból fakadó rendészeti kihívások a korszerű információtechnológia tükrében. In *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XV*. Pécs, MHTT. 61–66.
- ZSIGOVITS László (2017): A jövő rendőre. In *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XIX*. Pécs, MHTT. 79–84.

Tokodi Panna – Ritecz György

Szervezett bűnözés és a turisták biztonsága

A globalizáció egyértelmű „kedvezményezettje” a turizmus,¹ de a globalizálódás a szervezett bűnözés és a nemzetközi szervezett bűnözés katalizátora is egyben. E két jelenség elvileg egymástól teljesen függetlenként létezik, mégis a nemzetközi mozgás és nem utolsósorban a turizmus kapcsán jelen lévő gazdasági potenciál azt eredményezi, hogy a két jelenség, illetve azok elemei nemritkán „érintkezésbe” lépnek, ami elsősorban azt jelenti, hogy a turisták mint a szervezett bűnözés sértejtjei, áldozatai jelennek meg, de akár az is előfordulhat, hogy a bűnszervezet részesei is lehetnek, illetve azaz válhatnak. A probléma súlyát jól érzékelteti, hogy „[a]z unió polgárainak négyötödét a szervezett bűnözés, a terrorizmus és drogkereskedelem elleni küzdelem foglalkoztatja legjobban”²

1. Fogalomtisztázás

A köznyelvben is használatos a szervezett bűnözés kifejezés, de annak egzakt definíciója, pontos tartalma már kevésbé közkeletű. Az értelmezés országonként eltérő lehet, de először nézzük meg a magyar normaszöveget (SZÉLES 2001).

A magyar a Büntető törvénykönyv³ 459. § (1) bekezdése szerint:

- „1. bűnszervezet: három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése;
2. bűnszövetség akkor létesül, ha két vagy több személy bűncselekményeket szervezeten követ el, vagy ebben megállapodik, és legalább egy bűncselekmény elkövetését megkísérlik, de nem jön létre bűnszervezet;
3. csoportosan követik el a bűncselekményt, ha az elkövetésben legalább három személy vesz részt.”

Tehát a szervezett bűnözés legfőbb jellemzője, hogy több, egymással szoros és rendszeres kapcsolatban álló bűnözői csoport végzi, amelyek célja az, hogy – törvénytelen tevékenységüket lehetőleg törvényesnek feltüntetve – minél nagyobb nyereségre tegyenek szert.

¹ Ezt jól érzékelteti a 1. *A biztonság szerepe a turizmus rendszerében (holisztikus megközelítés)* és a 14. *Nemzetközi mobilitás és biztonság turisztikai vonatkozásai* című fejezet is.

² KAISER, Günther (1988): *Kriminologie*. Heidelberg. Elérhető: www.jogiforum.hu/hirek/19678 (A letöltés ideje: 2018. 02. 22.)

³ 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.).

A fenti, jogszabály szerinti felsorolás lényegét tekintve fokozatosságot is jelent, vagyis a legkomolyabb, legsúlyosabb a bűnszervezet, amely nemcsak több főből áll, de hosszabb időszakra szerveződött, és súlyos bűncselekményeket követ el, míg a bűnszövetség inkább eseti jellegűnek tekinthető, de szervezett módon követik el cselekményüket, míg a csoportos jelleg inkább csak azt jelenti, hogy több elkövető van.

A szervezett bűnözés kriminológiai ismérvei:⁴

1. a bűnözői csoportok tagjainak tartós összekapcsolódása;
2. sajátos szervezeti struktúra, amely élén egy keménykezű vezető áll;
3. tervszerűség, munkamegosztási jelleg;
4. a legális és az illegális üzletek összekapcsolása;
5. konspiratív elkövetői magatartás;
6. az elkövetési módszerek sokszínűsége, rugalmas bűnözési technológia;
7. pénzmosási cselekmények;
8. nemzetközi jelleg, mobilitás;
9. az infrastruktúra kihasználása.

Ez a felsorolás már jóval tagoltabban fogalmazza meg a szervezett bűnözés sajátosságait, és itt már megjelenik a nemzetközi jelleg, amely nem tekinthető kizárólagosnak, de a turizmushoz való kapcsolódás tekintetében mindenképpen említésre méltó.

Ha már nemzetköziség, vizsgáljuk meg, hogy az Európai Unió hogyan határozza meg a bűnszervezet fogalmát! „Olyan kettőnél több személyből álló hosszabb időre létrejött szervezett csoport, amely összehangoltan működik, és amelynek célja az, hogy legalább négy évig terjedő szabadságvesztéssel vagy szabadságelvonással járó intézkedéssel vagy annál szigorúbb szankcióval büntetendő bűncselekményeket kövessen el közvetlen vagy közvetett pénzügyi vagy egyéb anyagi haszonszerzés érdekében.”⁵

Mint látjuk, itt a hazai szinten megállapított ötévi szabadságvesztéssel szemben négy évet határoz meg a jogszabály, amely az egyes nemzetek eltérő jogalkotására igyekszik tekintettel lenni, de a lényegét tekintve a norma alkotóinak szándéka, illetve a jelenség pontosabb leírása szempontjából a bűncselekmények súlyossága a meghatározó.

A magyar büntetőjogban a bűnszervezetben való részvétel kettős értelemben is jelen van. Egyrészt maga az, hogy valaki egy bűnszervezet tevékenységében részt vesz – attól függetlenül, hogy elkövetett-e más bűncselekményt⁶ – már büntetendő cselekmény. Ugyanis „[a]ki bűncselekmény bűnszervezetben történő elkövetésére felhív, ajánlkozik, vállalkozik, a közös elkövetésben megállapodik, vagy az elkövetés elősegítése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételeket biztosítja, illetve a bűnszervezet tevékenységét egyéb módon támogatja, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő” [Btk. 321. § (1) bekezdés]. E cselekmények száma, pontosabban a statisztikában kimutatható

⁴ KAISER, Günther (1988): *Kriminologie*. Heidelberg.

⁵ 2008/841/IB kerethatározat 1. cikk.

⁶ Saját értelmezésem szerint.

mértéke hazánkban szinte minimális.⁷ A bűnügyi adatbázis⁸ szerint 2012–2018 között évente általában⁹ 3–7 ilyen jogsértő cselekményt regisztráltak.

Másrészt egyfajta minősítő körülménynek is tekinthető, amely más, „alap”-bűncselekmények esetén súlyosbító körülménynek számít. Ezt jelzik a bünszervezetben történő elkövetésre vonatkozó rendelkezések (Btk. 91. §). Ugyanis az (1) bekezdés szerint: „Azzal szemben, aki a szándékos bűncselekményt bünszervezetben követte el, a bűncselekmény büntetési tételének felső határa a kétszeresére emelkedik, de a huszonöt évet nem haladhatja meg.” Egyezség esetén a Btk. 83. § (2) bekezdése szerinti büntetési tételt kell alapul venni, illetve a 91. § (2) bekezdése szerint: „Azzal szemben, aki a bűncselekményt bünszervezetben követte el, kitiltásnak is helye van.” A súlyosbító jelleget erősíti még a tevékeny megbánásra¹⁰ vonatkozó korlátozó rendelkezés, a határozott ideig tartó szabadságvesztésre,¹¹ a feltételes szabadságra bocsátásra,¹² a foglalkozástól eltiltásra,¹³ a próbára bocsátásra,¹⁴ a jóvátételi munkára,¹⁵ az elkobzásra,¹⁶ a halmazati büntetésre,¹⁷ a tárgyalásról lemondásra,¹⁸ szabadságvesztés végrehajtásának felfüggeszthetőségére¹⁹ vonatkozó rendelkezések is.

Ezek után tekintsük át, hogy a szervezett bűnözés mely területeket, illetve bűnözésfajtákat érinti általában:

- zsarolás,
- adósságbehajtás,
- védelmi pénz szedése,
- lakásbetörések,
- ingatlanügyek,
- illegális környezetszennyezés,
- rablás,
- illegális szerencsejáték,
- számítógépes bűnözés,
- gazdasági jellegű csalások,
- hamisítás,
- illegális kereskedelem,

⁷ Pedig a lakosság egyre nagyobb része, 2017-re már az ötöde „maffiaállamnak” minősíti hazánkat (HANN 2018, 10.).

⁸ Elérhető: <https://bsr.bm.hu/> (A letöltés ideje: 2018. 01. 12.)

⁹ 2016-ban kiemelkedő számú, 21 esetet rögzítettek, a jelenség hátterének ismertetésére jelen tanulmány nem vállalkozhat.

¹⁰ Btk. 29. § (3) bekezdés.

¹¹ Btk. 36. § és 37. § (2) bekezdés *ac*) és *bb*) pont.

¹² Btk. 38. § (4) bekezdés *c*) pont és 44. § (2) bekezdés *b*) pont.

¹³ Btk. 53. § (4) bekezdés.

¹⁴ Btk. 65. § (2) bekezdés *b*) pont.

¹⁵ Btk. 67. § (2) bekezdés *b*) pont.

¹⁶ Btk. 73. § (1) bekezdés *b*) pont és 74/A. § (1) bekezdés *a*) pont, (2) bekezdés *i*), *l*) és *o*) pont.

¹⁷ Btk. 81. § (4) bekezdés.

¹⁸ Btk. 83. § (3) bekezdés.

¹⁹ Btk. 86. § (1) bekezdés *b*) pont.

- embercsempészet,
- kábítószer-csempészet,
- fegyvercsempészet,
- árucsempészet,
- gépjárműlopás,
- prostitúció,
- korrupció,
- masszázsszalón,
- vendéglátó egység üzemeltetése.

Kezdetben megpróbáltuk a listát szétbontani oly módon, hogy melyek azok, amelyek érintetik a turistákat, és melyek kevésbé. Ez utóbbiakat igyekeztünk a felsorolás elejére tenni, de rá kellett jönnünk, hogy nincs olyan terület, amely ne érinthetné akár a turistákat is, így lehetetlen, illetve nincs értelme ilyen jellegű felosztásnak. Például az adósságbehajtás alapvetően a helyi lakost érintheti, de adott esetben, ha ő bármilyen szolgáltatást nyújt turisták számára, egyből érintett lehet turista is. Ugyanis tipikus, hogy vendéglátó egység, étterem kialakításához a tulajdonosnak kölcsönt kell felvennie, és némely országokban, illetve egyes szituációkban lehet, hogy ez (vagy egy része) nem pénzügyi történet, hanem a helyi bünszervezettől. Így adósságbehajtás történhet, amely tipikusan nem mentes az erőszaktól, és adott esetben a jelen lévő turista vagy a vagyontárgyai (járműve, csomagjai stb.) szenvedni kárát a „behajtási eljárásnak”. A lakásbetörés is elsősorban a helyi lakosságot érintheti, de az Airbnb és az ilyen jellegű elszállásolás elterjedésével már közvetlenül válhat a kapcsolat.

Mindenképpen meg kell említenünk a digitális bűnözést is, amelyre szintén egyre jobban ráteszi a kezét a szervezett bűnözés, amely szintén közvetlenül is érintheti a turisták biztonságát. Egyik tipikus eleme a bankkártyához kapcsolódik. Egyrészt az ATM-ek, kártyaleolvasók manipulálásával a kártyaadatokat megszerzik, és rövid időn belül a kártyaszámláról akár más országban vagy esetleg más földrészen vásárlásokat hajtanak végre, illetve lehívják a számlán lévő összeget. Ennek magasabb (mondhatni bünszervezeti) szintje, amikor az interneten keresztül, a pénzügyi szervezetek más rendszerein keresztül szerzik meg a számlaadatokat, és így jutnak a pénzhez. A személyes adatok digitális megszerzése²⁰ nemcsak közvetlenül pénzügyi visszaéléseket tehet lehetővé, hanem más súlyos bűncselekmények elkövetését is, amelyekre most nem térhetünk ki. A digitális bűnözés másik aspektusa a csalás, amikor az elkövető valakit tévedésbe ejt hasznoszerzése érdekében. A turistákat érintően ilyen lehet utazási irodák, szállító-, idegenvezetést hirdető vállalatok virtuális létrehozása is.²¹

Mielőtt az egyes térségek, országok értékelésére rátérünk, a fenti fogalmak körébe még célszerű felvenni a terrorizmust. Elvileg mondhatnánk, hogy ez teljesen más terület, de nézzük csak meg a magyar Büntető törvénykönyvet! „... terroristacsoport a három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, amelynek célja terrorcselekmény elkövetése” (Btk. 319. §). Szinte teljesen megegyezik a bünszervezet meghatározásával, vagyis mindkettőben három vagy annál több személy vesz részt, mind a kettő

²⁰ Lásd GDPR-szabályozás.

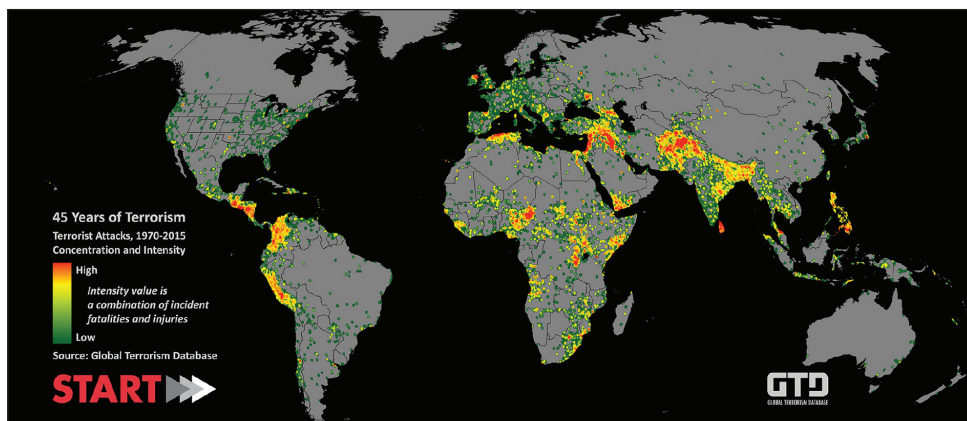
²¹ Elérhető: <https://24.hu/fn/gazdasag/2017/07/21/green-holidays-biznak-a-tuntetes-erejeben-a-karosultak/> (A letöltés ideje: 2018. 03. 02.)

hosszabb időre szervezett és összehangoltan működő csoport. Csak a céljukban térnek el, bár ha a Btk. 459. § (1) bekezdését nézzük – célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése –, akár a terroristacsoport célja is lehetne, mert az általuk elkövetett cselekmények is ebbe a kategóriába tartoznak.

2. Régiós, illetve országokénti elemzés²²

Rendkívül nehéz az egyes régiók és országok összevetése, illetve elemzése szervezett bűnözés vonatkozásában, nemcsak azért, mert eltérők a jogi normák, de a nemzetközi és az egyes országos statisztikák is igen szűkösön érintik e témát. Ezt jelzik a fentebbi magyar bűnügyi statisztikai adatok is. Ezen túlmenően a publikációkban és a nyilvánosan elérhető információkban sok esetben keverednek a fogalmak, valamint sok ország vonatkozásában a súlyosabb szituáció – háború, polgárháború – egyfajta értelemben elfedi, a kívülálló számára kevésbé érzékelhetővé teszi a szervezett bűnözés jelenlétét, pedig szakmai szinten köztudott, hogy az ilyen instabil, anarchikus állapotok épphogy kedvező táptalajt jelentenek a szervezett bűnözői csoportok működésének. A pontatlanságot, illetve az árnyalt elemzés szükségességét jelzi például az is, hogy a magyar Konzuli Szolgálat honlapján az utasok tájékoztatására szolgáló felületen 4–4 európai és amerikai országot érintően használták azt a kifejezést, hogy szervezett bűnbandák tevékenységével lehet számolni, míg ugyanezt csak két afrikai ország esetében tették, ázsiai és óceániai országok esetében pedig egyáltalán nem szerepel e kifejezés.

Pedig köztudottan ettől eltérő a valóságos kép.

1. ábra

Terrorcselekmények helyszínei és intenzitása 1970–2015 között

Forrás: Global Terrorism Database²³

²² Sajnálatos módon területi korlátok miatt részletesebb országokénti értékelésre nincs mód.

²³ Elérhető: www.start.umd.edu/gtd/images/START_GlobalTerrorismDatabase_TerroristAttacksConcentrationIntensityMap_45Years (A letöltés ideje: 2018. 01. 24.)

Az ábra vizuálisan is érzékelteti azokat a térségeket, amelyek potenciális kockázatot jelentenek az odalátogató turisták számára. Természetesen nemcsak a terrorcselekmények okán, hanem mert ezen területek, országok legtöbb esetben háborús térségek, illetve fegyveres konfliktusok jellemzik őket, amelyek sok esetben nem államok közötti, hanem etnikumok, törzsek, esetleg vallási csoportosulások és nemritkán bünszervezetek (az előbbi felosztás egyes esetekben átfedéseket is tartalmaz) közötti összeütközéseket jelentenek (PÓCZIK 2011). Mindez az jelenti, hogy nem ajánlott, illetve kockázatos a turisták számára az adott térségbe, országba való utazás. Ezt jelzi a konzuli szolgálat honlapján szereplő utazásra nem javasolt, illetve fokozott biztonsági kockázatot rejtő országok, térségek listája.²⁴ Ezen információkat feldolgozva már valóságközelibb képet kapunk, amikor a nem javasolt államok között 26 afrikait, 16 ázsiait, 2 amerikai és mindössze 1 európai államot találunk. Némileg árnyalja a képet a fokozott biztonsági kockázatot jelentő országok listája. Meg kell jegyezni, hogy a két listában vannak átfedések, mivel egyes országokban lehetnek (és vannak) olyan területek, amelyek utazásra nem javasoltak, illetve más részek „csak” fokozott biztonsági kockázatot jelentenek. E második listában már 31 ázsiai, 26 afrikai, 14 amerikai és 3 európai²⁵ ország szerepel.

2.1. Európa

Európán belül talán először *Ukrajnát* kell megemlíteni, ahol jelenleg is háború folyik. A kelet-ukrajnai Donyeck és Luhanszk megyék egyes területein fegyveres összetűzések zajlanak, tartós a feszültség, gyakoriak az erőszakos megnyilvánulások, illetve bűncselekmények.²⁶ Ukrajna más területein is fokozott óvatosság és körültekintés ajánlott főképpen sötétedés után. Megszaporodtak a terrorfenyegetések és -cselekmények.²⁷ Romlott a közbiztonság, gyakrabban tulajdonítanak el gépjárművet, gépkocsiban hagyott értékeket, iratokat, a zsebtolvajlás sem ritka a zsúfolt helyeken, például piacokon. Az országon belül oligarchák (bünszervezetek) uralkodnak. *Oroszország* a terrorizmus tekintetében magas rizikófaktorú országnak számít. Csecsenföld, Dagesztán és az észak-kaukázusi régió egyéb köztársaságai és megyéi utazás és ott-tartózkodás szempontjából a *fokozott biztonsági kockázatot rejtő* kategóriába tartoznak. Többek értékelése szerint Oroszországban a szervezett bűnözés már állami szintű, bár ez a turistákat elvileg közvetlenül nem, de közvetett módon annál inkább érintheti.

²⁴ Elérhető: <http://konzuliszolgalat.kormany.hu/europa-utazasi-tanacsok> (A letöltés ideje: 2018. 01. 10.)

²⁵ Megjegyzendő, hogy ez korábban egy ország volt, vagyis Jugoszlávia, mivel a jelenlegi listán Szerbia, Koszovó és Macedónia szerepel.

²⁶ A migrálóról, menekülőről pontos adat nem áll rendelkezésre. Mindenesetre szakmai berkekben köztudott, hogy Szlovákiában, Csehországban és Lengyelországban is 2014 óta (országonként) több száz ezer fő ukrán vállalt munkát legálisan, és kapott munkavállalási engedélyt. Az UNHCR adatai szerint 2017. év végén az ország területén belüli menekülők (IDPs) száma 1,8 millió fő. Elérhető: http://popstats.unhcr.org/en/overview#_ga=2.119362441.1292396299.1536082106-540087036.1513145599 (A letöltés ideje: 2018. 09. 05.)

²⁷ Elérhető: www.karpatinfo.net/cikk/belfold/2568067-brenzovics-terrortamadas-volt-ungvaron (A letöltés ideje: 2018. 03. 08.)

Ennél enyhébb a helyzet a *Balkánon*, de a szervezett bűnözés tipikus elemei egyértelműen kézzelfoghatók. Jóllehet az albán kormányok az utóbbi időben komoly eredményeket értek el a közrend és a közbiztonság javításában, a szervezett bűnözés változatlanul jelen van az országban. Az ellenérdekelte bűnözők közti leszámolások általában ritkán és félreeső helyeken történnek, de nem zárható ki, hogy azoknak véletlen áldozata is lehet (például utcán parkoló gépkocsi elleni bombamerénylet, lövöldözés). Ahogy fentebb már említettük, a Konzuli Szolgálat Európa vonatkozásában elsősorban a volt jugoszláv tagállamokat jelöli meg mint a szervezett bűnözés turistákra kockázatot jelentő helyszíneit. Montenegró alapvetően biztonságos, viszonylag alacsony az országba látogató turisták ellen irányuló bűncselekmények száma. Az országban jellemző a szervezett bűnözői csoportok közötti rivalizálás, leszámolás, ami azonban nem a beutazó külföldiek ellen irányul. Téli időszakban a hegyvidéki turistaközpontok, míg nyáron a tengerparti üdülőhelyek biztonsági kockázata nő meg a turisták sérelmére elkövetett, kisebb súlyú bűncselekményeket illetően. Szerbia mára már alapvetően biztonságosnak tekintett ország, de ha végiggondoljuk, hogy az Európába irányuló illegális migráció az elmúlt években milyen nagyságrendben és intenzitással jutott át Szerbián, be kell látnunk, hogy a szervezett bűnözés még mindig jelen van és hatékonyan működik.²⁸ Ezenkívül a személygépkocsival Szerbia déli területére (Belgrád–Niš) utazóknak célszerű óvatosnak lenniük. Ugyanis az autópálya-pihenőkben szervezett bandák garázdálkodnak. Általában betörik az álló gépkocsi ablakát, és eltulajdonítják az otthagytat ingóságokat. A bent alvó vagy ülő utasok sem jelentenek visszatartó erőt. Az észak-koszovói területek az úgynevezett „I. nem javasolt utazási célszomszomszágok és térségek” kategóriába tartozik, míg az ország többi területe pedig a „II. fokozott biztonsági kockázatot jelentő célszomszomszágok és térségek” kategóriába sorolható. Ez elsősorban az ország szűk nemzetközi elismertségére és az etnikai, vallási, nyelvi hovatartozás miatt megnyilvánuló erőszakos cselekményekre vezethető vissza. Bár fogalmazhatnánk úgy is, hogy az állam mint olyan csak részben működik, az EU és a KFOR nélkül szinte működésképtelen, ami kedvező környezet a bünszervezetek számára. A külföldiek sérelmére elkövetett – elsősorban vagyoni, azaz lopás, zsebtolvajlás – bűncselekmények száma viszonylag csekély. Ugyancsak a balkáni térséghez kapcsolódóan kell megemlíteni Törökországot, igaz, alapvetően nem a szervezett bűnözés kapcsán, hanem a török–szír határ közelében, illetve a magába Szíriába átnyúló hadműveletek kapcsán, valamint a kurdok lakta térség háborús viszonyai miatt beutazásra nem javasolt, de más részek is biztonsági kockázatot rejtenek. A turistákat érintően jelentkezhetnek – és sajnos jelentkeztek is²⁹ – terrorcselekmények nagyvárosokban. A szervezett bűnözés jelenlétét kevésbé említik, de az ember- és kábítószer-csempészet meghatározó útvonalába esik az ország, amely elképzelhetetlen lenne jól működő bünszervezetek nélkül. Ezek tevékenysége viszont általában közvetlenül nem érinti a turistaforgalmat.

A nyugat-európai országok szinte mindegyikéhez kapcsolódóan el lehet mondani, hogy a hatóságok a 2015. novemberi párizsi, majd a brüsszeli merényletek óta megnövekedett terrorfenyegetettséggel számolnak, és intézkedéseiket is ehhez igazítják. Általánosságban

²⁸ Lásd RITECZ–SALLAI 2016.

²⁹ Elérhető: https://index.hu/kulfold/2017/01/16/isztambuli_terrorattamas_titkosszolgalati_szal_is_lehet_a_hat-terben/ (A letöltés ideje: 2018. 03. 08.) Elérhető: www.origo.hu/nagyvilag/20160313-hatalmas-robbanas-razta-meg-ankarat.html (A letöltés ideje: 2018. 03. 08.)

elmondható, hogy megerősített rendőri jelenlétet biztosítanak a nagy forgalmú, turisták által különösen kedvelt pontokon. Különösen Belgiumban, Franciaországban és Nagy-Britanniában³⁰ célpontnak számítanak a könnyen támadható objektumok, rendezvények, többek között a nagyobb kulturális rendezvények, koncertek, illetve a bevásárlóközpontok is, amelyek a turisták által is látogatottak. Ezenkívül ismertek az úgynevezett no-go zónák, amelyek különösen az esti, éjjeli órákban nem ajánlottak a turisták számára. Ugyanis ezen kerületeket a főleg migránsháttérű bűnszervezetek uralják, és mindennaposak a vagyoni elleni és élet elleni erőszakos cselekmények. Inkább csak érdekességként említendő meg, hogy Olaszországban manapság a bűnszervezetek helyett a bűnszövetségben elkövetett cselekményeket lehet megtapasztalni, például a tömött buszokon négy-öt zsebes körbeveszi a turistákat, s erőszakkal veszi el értékeiket. Pedig a maffia (kvázi a bűnszervezet szinonimája) kifejezés is innen származik, de manapság arra gondolnánk, hogy ennek létjogosultsága már a múlté. Ezzel együtt 2017-ben Nápolyban személyes tapasztalataim szerint igenis él és virul a maffia, és a lakosság tisztában van azzal, ki dolgozik nekik. Napjainkban viszont a bűnszervezetek itt nem a köztörvényes bűncselekményekre koncentrálnak, hanem például az ingatlanspekuláció, az autópálya-építés vagy a közszolgáltatások a fő területük.³¹ Másrésztől viszont kialakult egyfajta „maffiakultusz” is, amelynek részeként Szicíliában és Nápoly környékén „maffiaesemények” helyszínei turistalátványosságoknak számítanak.

2.2. Amerika

Észak-Amerika biztonságosnak tekinthető, bár a terrorfenyegetettség itt sem elhanyagolható, viszont a turisták kevésbé jelentenek potenciális célpontokat. Dél felé haladva a kockázatok és a bűnözés szervezettsége is jelentős mértékben növekszik.

Lényegét tekintve már Mexikó is magán hordozza a szervezett bűnözést érintően Latin-Amerika jellemzőit. A legtöbb országra igaz, hogy bizonyos részei kimondottan *biztonsági kockázatot jelentenek* a szervezett bűnözés és a rossz belbiztonsági helyzet miatt.³² A turisták által leginkább látogatott helyeken egyre gyakoribb a sérelmükre elkövetett lopás, rablás. Az utóbbi években sok államban folytak fegyveres összecsapások a hadsereg és a drokartellek, illetve a különböző kábítószercsoportok között. A növekvő belbiztonsági kockázatok miatt a külföldi állampolgárok személyi és vagyónbiztonsága is egyre fokozottabb veszélyeknek van kitéve. Javasolt elkerülni a zsúfolt éjszakai lokálokat, a tömegdemonstrációkat.

A hollywoodi filmekben romantikus és kalandos a *karib-tengeri* kalózzokkal való találkozás, de a való életben inkább kerülendő. Ugyanis a kelet-karibi térségben a lehorgonyzott vagy a part közelében található hajókat sok esetben kalózzok (gyakorlatilag bűnszervezetek)

³⁰ Elérhető: https://index.hu/kulfold/2017/09/15/robbanas_tortent_a_londoni_metroban/ (A letöltés ideje: 2018. 03. 08.). Elérhető: <https://24.hu/kulfold/2017/03/22/londoni-terroramadas-kepek-a-helyszinrol/> (A letöltés ideje: 2018. 03. 08.) Elérhető: <https://24.hu/kulfold/2017/06/19/terroramadas-volt-a-londoni-gazolas/> (A letöltés ideje: 2018. 03. 08.)

³¹ Elérhető: www.hirado.hu/kulfold/havaria/cikk/2018/01/09/lecsaptak-a-hirhedt-calabriai-maffia-tagjaira/ (A letöltés ideje: 2018. 03. 08.)

³² A részleteket lásd: <http://konzuliszolgalat.kormany.hu/amerika?mexiko> (A letöltés ideje: 2018. 03. 05.)

támadják meg és rabolják ki. Általánosan is rendkívül magas az elkövetett bűncselekmények száma, amelyek közül a leggyakoribb az emberrablás, rablás, de az utóbbi időben jelentősen megnőtt az emberölések száma is. Az emberrablások áldozatainak 10%-a külföldi állampolgár. A kábítószerbandák működése miatt több országban, illetve egyes részeiben többször rendeltek el rendkívüli állapotot vagy kijárási tilalmat. Viszont többször előfordult, hogy külföldi turisták rendőrnek vagy katonának álcázott bűnözők áldozataivá váltak. Salvador és Costa Rica területét a drogkereskedelmi útvonalak a kolumbiai, ecuadori vagy egyéb dél-amerikai forrásokból kiindulva behálózzák. Az idegenforgalom még meglévő célpontjaira a reguláris erők és a rendfenntartó szervek felügyelnek. A szervezett, csoportos turizmuson kívül az egyéni turistautazások kockázatosak.

Kevésbé köztudott, hogy évtizedekig Kolumbiában követték el a legtöbb terrorcselekményt (RITECZ 2016). A kormány 2016 végén békemegállapodást kötött az országban tevékenykedő legnagyobb gerillaszervezettel, a FARC-kal. A békekötést követően a terroristacselekmények száma ugyan jelentősen lecsökkent, de a fenyegetettség a továbbra is aktív ELN gerillaszervezet, a FARC szakadár csoportjai és egyéb illegális fegyveres csoportok részéről továbbra is fennáll. Jelentősen visszaesett az életellenes bűncselekmények, az emberrablások és a terroristacselekmények száma, ugyanez nem mondható el azonban a magánszemélyek ellen elkövetett lopások, zsebtolvajlások arányáról.

Kicsit részletesebben ismertetjük az elkövetési módszereket, amelyek a *latin-amerikai* térség legtöbb országában érvényesek. Mobiltelefonok utcán történő használata nem ajánlott, mert könnyen kikapják a kézből. Előfordul, hogy bűnözők drogot csempésznek áldozataik ételébe, italába, de olyan esetre is volt példa, amikor utcán osztogatott reklámanyagokkal, szórólapokkal történt érintkezést követően került a kábítószer az áldozatok szervezetébe. Az ilyen esetekben alkalmazott kábítószeres rövid időre cselekvőképtelenné teszik az áldozatokat, amit az elkövetők arra használnak fel, hogy kirabolják őket, szexuálisan visszaéljenek a helyzettel, vagy a bankkártyájukról emeljenek le pénzt. Gyakori a bankkártyák lemásolása is. Inkább nagyvárosokban előforduló bűncselekménytípus az úgynevezett „expressz emberrablás”, amely arra irányul, hogy az elrabolt és rövid időre fogva tartott személy bankkártyájáról pénzt emeljenek le. Az áldozatok gyakran utcán leintett taxik utasai közül kerülnek ki.

A kábítószerrel való visszaélést a kolumbiai törvények nagyon szigorúan büntetik. Nemcsak a kábítószer-csempészet tartozik ebbe a bűncselekményfajtába, de idesorolják a kábítószer még legkisebb mennyiségű birtoklását is. A bűnszervezetek elterjedt módszere, hogy külföldi állampolgárokat szerveznek be drogfutárnak könnyűnek ígérkező munkára busás fizetség fejében. Áldozataikkal elhitetik, hogy nincs érdemi ellenőrzés, és/vagy lefizették a tisztviselőket. Nemritkán csupán kisebb mennyiségű kábítószerrel látják el a futárjelöltet, majd maguk „dobják fel” őket egyfajta csaliként, hogy a nagyobb mennyiséget szállító futárokról eltereljék a hatóságok figyelmét. Ezenkívül gyakori bűncselekményfajta az úton-állászerű rablás, amikor balesetet vagy sérülést színlelve támadják meg az utast. Gyakran esnek áldozatul külföldiek árendőri tevékenységnek, amely során magukat rendőrnek kiadó bűnözők útleveleket, pénzt stb. tulajdonítanak el azzal az indoklással, hogy meg kell vizsgálni, nem hamis-e. A hatóságok gyakran szemet hunynak a jogsértések felett, amelyek megakadályozására amúgy is nehezen lennének képesek. Ez *Dél-Amerika* több országára is jellemző.

Venezuelában egyfajta félpolgárháborús helyzet, illetve anarchia a jellemző. Főleg a kolumbiai határ közelében fekvő térségbe való utazás nem ajánlott. A közbiztonság szinte teljes hiánya a jellemző. Napközben is gyakoriak a fegyveres rablások, emiatt a nap

semelyik szakában nem ajánlatos az utcán sétálni, főleg a nagyvárosokban. Brazíliában a káosz a jellemző, a közbiztonság teljes összeomlását megelőzendő, Michel Temer elnök elrendelte, hogy Rio de Janeiróban 2018 végéig a hadsereg vegye át a tagállam közbiztonságának ellenőrzését.³³ Bármikor lehet számítani kisebb-nagyobb bűncselekményekre: lövöldözésekre, lopásokra, fegyveres rablásokra, utcai zsebtolvajlásra, őrizetlenül hagyott értékek eltulajdonítására, különösen a nevezetességek környékén, strandokon, szállodákban, éttermekben, bárókban, szórakozóhelyeken.

2.3. Óceánia

Ausztrália és Óceánia térségéből egyedül Pápua Új-Guineában detektálható jelentősebb szervezett bűnözői tevékenység. Az ország egyes területein szinte állandósultak a törzsi és etnikai villongások. A fővárost, Port Moresbyt ezek az események nem érintik közvetlenül, ott azonban a rendkívül rossz közbiztonság okoz gondot. Országszerte gyakoriak a lopások, gépjárműfeltörések, fegyveres és csoportos rablások, nemi erőszak, zsebtolvajlás. A bankok és bankautomaták, illetve használóik kedvelt célpontjai a bűnözőknek.

2.4. Ázsia

Ázsiában gyakorlatilag egy időben több háborús, polgárháborús térség is van, amelyek egyben a bűnszervezetek és a terror színterei is. Ilyen kiemelt helyszínek az *Afganisztán*, *Pakisztán* és a vele határos indiai tartományok. A Közel-Keleten Szíria, Irak, Libanon jelentős része, Palesztina Gázai övezete, illetve Jemen.

Az ENSZ – becslések szerint átlagosan napi 80 incidens történik az ország területén – „konfliktus utáni országról” újra „háborúban álló országra” módosította Afganisztán besorolását. A külföldiek könnyen az öngyilkos merényletek, a fegyveres rajtaütések és az emberrablások potenciális célpontjává válhatnak. Pakisztán bizonyos területeire a külföldiek beutazása a pakisztáni külügyminisztérium előzetes engedélyéhez kötött. A bűnözés veszélye kiemelkedően magas, a központi hatalom nem tud érvényt szerezni a jog és a törvény előírásainak. A széles skálán mozgó bűnözés leggyakrabban előforduló esetei: vallási szektás és törzsi alapú támadások, célzott gyilkosságok, fegyveres rablás, emberrablás, közterületeken elkövetett gyilkosság és bombatámadás. India a pakisztáni határszakasz teljes hosszában kiemelten veszélyes a terrortámadások és a fegyveres hátravillongások miatt, de egész India a terrorveszélynek fokozottan kitett ország. Az elmúlt néhány évben közforgalmú helyek rendszeresen voltak merényletek célpontjai. A térséghez tartozóan Banglades egészére jellemző ugyanakkor a terrorfenyegetettség és a bizonytalan biztonsági helyzet. Az al-Kaidához kötődő csoportok az indiai szubkontinensen is aktívak. Az országban gyakoriak a külföldiek sérelmére elkövetett fegyveres rablások, zsebtolvajlások, egyéb kifosztási kísérletek. A térség északi oldalán a kergiz–tádzsik–üzbég hárm

³³ Elérhető: https://index.hu/kulfold/2018/02/23/katonak_ezrei_leptek_el_rio_szegenynegyedeit/ (A letöltés ideje: 2018. 03. 07.)

határ térségében általános veszélyforrás a lappangó iszlám extrémizmus, a térség instabil politikai helyzete, a vitatott határok, az etnikai ellentétek, illetve az Afganisztán felől terjedő bűnözés nem hatékony kezelése.

A *közel-keleti* gócpont Szíria és Irak körül összpontosul, ahol gyakorlatilag az Iszlám Állam veresége ellenére rendszeresek az erőszakos cselekmények, fegyveres összecsapások a kormányzat hadserege, a biztonsági erők, illetve különböző fegyveres csoportok, milíciák és a kurd pesmerga között, amelyek számos halálos áldozatot követelnek. A szomszédos Libanon közbiztonsági helyzetét alapvetően meghatározza a folyamatos politikai válság. Több alkalommal európai turistákat raboltak el a Bekaa-völgyben a szír határ közelében. Számos helyi közösség él a határon átnyúló csempészetből, kábítószer-termelésből, gépkocsilopásból és egyéb illegális tevékenységekből. Hasonló a helyzet a Gázai övezetben is. Jemenben a Szaúd-Arábia által vezetett arab koalíciós erők jemeni katonai beavatkozása, valamint a különböző félkatonai, vallási és etnikai csoportok közötti fegyveres összecsapások miatt az országban háborús-polgárháborús helyzet áll fenn. Az al-Kaida és ISIS-terroristák által elkövetett merényletre került sor a fővárosban és a vidéki tartományokban egyaránt. Az országban a közbiztonság összeomlott, nagy a külföldiek sérelmére elkövetett emberrablás és vagyon elleni támadások veszélye is.

Több ország is megemlíthető még, így Thaiföld, a Fülöp-szigetek, Indonézia, Kam bodzsa és Kelet-Timor, ahol az instabil államvezetés, a terror és a bűnszervezetek jelenléte okán rendszeresek a fegyveres összecsapások. A bűnbandák sok esetben a terroristák módszereit alkalmazzák, gyakran fordulnak elő emberrablások, robbantások, utcai lövöldözések. A tömegközlekedési eszközökön mindennaposak a lopások. Előfordul, hogy kiskorú személyek gyanútlan turistákat csapdába csalnak, majd megszarolnak. A terroristacselekmények fő célpontjai az állami intézmények mellett a külföldiek által előszeretettel látogatott üdülőhelyek, bevásárlóközpontok, repülőterek, vallási kegyhelyek lehetnek. A turisták kárára elkövetett legjellemzőbb bűncselekmény a lopás és a rablás. Idetartozhat még Malajzia, ahol a Fülöp-szigetek déli részéről a tengeren át behatoló iszlamista fegyveresek emberrablásokat hajtanak végre. Jellemzőek a turisták ellen elkövetett vagyon elleni bűncselekmények (lopások, zsebtolvajlás, rablások, autófeltörések). Elterjedt bűncselekmény a hitelkártya-hamisítás, valamint a bankautomaták manipulálása.

2.5. Afrika

Afrika országai közül alig akad olyan, amelyik a turisták számára biztonságosnak volna nevezhető. Nehéz kategorizálni, illetve csoportosítani, de kezdjük Észak-Afrikával! Tunézia, ahonnan indult az úgynevezett arab tavasz, kvázi biztonságosnak tűnik, bár az államvezetés nem stabil, és rendkívüli állapot van kihirdetve. A külföldi állampolgárok sérelmére elkövetett bűncselekmények megelőzésére a tunéziai hatóságok kiemelt figyelmet fordítanak. Ennek ellenére célzott támadások is előfordulnak.³⁴ A szomszédos Líbia maga a káosz. Átláthatatlan szövetségi rendszereket alkotó *fegyveres milíciák tevékenykednek*, ugyanakkor *továbbra sincs*

³⁴ Elérhető: www.origo.hu/utazas/hirek/20170425-ujranyilt-a-hotel-tuneziaban-amelynek-strandjat-ver-aztatta.html
(A letöltés ideje: 2018. 03. 09.)

központi hatalom, jelen vannak a szélsőséges iszlamista csoportok (ISIS, Ansar al-Sharia) (PÓCZIK 2015). Továbbá (illetve éppen ezért) is magas a köztörvényes bűncselekmények száma, mindennaposak a rablások, emberrablások, az útonállás. Egyiptomban is szükség-állapot van érvényben a terrorfenyegetettségre tekintettel. Potenciális célpontot jelenthetnek a külföldi turisták által nagy számban látogatott szórakozóhelyek, éttermek és a templomok is. Algériában is megnőtt a terrortámadások lehetőségének veszélye és a külföldi érdekeltségek vagy állampolgárok elleni megtorló támadások és az emberrablás valószínűsége. Hasonló a helyzet a szomszédos Maliban és Mauritániában is, ahol az al-Kaida dzsihadista szervezet Magreb-csoportja, az AQMI terroristái által elkövetett terrorcselekmények, emberrablások és túszejtések mindennaposak. A Maliból, Nigerből kiszorított dzsihadisták aktivitásuk egy részét Burkina Fasóba helyezték át, így itt is magas a terrortámadások és az emberrablás veszélye. Nigerben a Boko Haram terrrorszervezet és bűnbanda tevékenysége a potenciális veszély. Csád az előző országokhoz képest nyugodtabbnak tűnik, ezzel együtt is a líbiai, nigériai, nigéri és a közép-afrikai köztársasági határvonal 30 kilométeres körzetén belüli utazás nem javasolt. Az országban olykor előfordulhatnak terrorcselekmények és emberrablások, ideértve a külföldiek által is látogatott területeket, kiemelten a keleti régiót. Az autóutak mentén elkövetett erőszakos cselekmények száma növekvő tendenciát mutat. A Szudáni Köztársaság és Dél-Szudán ugyanez a kategória, annyival fűszerezve, hogy a térségben törzsi alapú polgárháború folyik.

Afrika szarva mindig is az instabilitás és az éhínség szinonimája volt. Etiópiában magas a terrorfenyegetettség szintje. Az al-Shabaab terrrorszervezet merényletek végrehajtását helyezte kilátásba a kelet-afrikai országban. A terrortámadások kiemelt célpontjai lehetnek a jelképértékkal bíró helyek, épületek (vallási központok, kormányzati és igazgatási épületek, a légi, vasúti és vízi közlekedési infrastruktúra), a turisztikai központok, továbbá minden olyan hely, ahol emberek tömegben gyülekeznek. Mindennaposak a zsebtolvajlások, a banditák támadásai, a törzsi összecsapások, valamint az emberrablás veszélye is fennáll. Szomália vizein, valamint a Szomáliával határos nemzetközi vizeken gyakoriak és folyamatosak a hajók elleni kalóztámadások és a fegyveres rablások. A fegyveres milíciák által elkövetett bűncselekmények száma az egész országban magas. Gyilkosságok, fegyveres rablások és az emberrablások a legjellemzőbbek. Az al-Shabaab terroristacsoport és más, a szomáliai kormánnyal szemben álló csoportok igen aktívak (TÁLAS 2011).

A közép-afrikai térség államairól elmondható, hogy nem javasolt turistacélpontok, ugyanis gyenge az államszervezet, a legtöbb országban a biztonságot veszélyeztető félkatonai, militáns csoportok garázdálkodnak. A térségben az al-Shabaabhoz, a *Boko Haramhoz* vagy más *iszlamista szervezethez* köthető terroristacsoportok és egyéb bűnbandák tevékenykednek. A nemzetközi vizeken gyakoriak a hajók elleni kalóztámadások, ahogy a közutakon is rendszeresek a fegyveres rablások. A bűnözők sok esetben rendőröknek, katonáknak álcázzák magukat. A rendőri erők erőforrásai igen korlátozottak. Több térségben jellemző a nyugatellenes hangulat,³⁵ ami közvetlen veszélyt jelenthet minden külföldi számára. A nyugati partvidékhez még hozzá tartozik, hogy Gambiát és Bissau-Guineát a kolumbiai és venezuelai drokartellek bázisként használják az Európába irányuló kábítószer-csempészeti tevékenységükhöz, amit az AQIM is igyekszik kihasználni. Afrika déli része némileg normalizáltabb, így erre nem térünk ki.

³⁵ A Boko Haram jelentése hausza nyelven: „a nyugatosodás szentségtörés”.

3. Konklúzió

A szervezett bűnözés és annak tevékenysége sokkal összetettebb, mint elsőre gondolnánk. A globalizációnak köszönhetően a bűnszervezetek tevékenysége nemcsak országokon, de kontinenseken is átível. Többek között ennek köszönhetően az európai turista Európán és Észak-Amerikán kívül alig talál olyan térséget, ahol közvetlen vagy közvetett formában ne találkozna a bűnszervezetekkel, így a biztonsága érdekében ezen országokba erősen megfontolandó a kiutazás. Amennyiben mégis emellett dönt, célszerű néhány óvintézkedést megtenni, illetve figyelmet fordítani az alábbiakra.

- Kiutazás előtt tájékozódjunk, hogy mely régiókba, városokba, városrészekbe nem célszerű turistaként belépni.
- Kevésbé ajánlott olyan helyekre látogatni, amelyek nincsenek a külföldi turisták által gyakrabban felkeresett úti célok között.
- Előzetes informálódás célszerű, hogy mely utazási iroda, taxis cég, gépjármű-bérbeadó cég, szálloda tekinthető megbízhatónak.
- Egyes országokban, városrészekben az éjszakai, illetve az egyedül való közlekedés mellőzendő.
- Támadás esetén ne tanúsítsunk ellenállást! Próbáljunk meg nyugodtan viselkedni, ne tegyünk hirtelen mozdulatokat, mindenben kövessük a támadó utasításait, ne álljunk ellen, és vita nélkül nyújtsuk át értékeinket, a készpénzt vagy a mobiltelefont!
- Ne viseljünk táskát, órát, nyakláncot, karkötőt, gyűrűt az utcán, a pénz tárolására inkább a ruha alatt hordott kis méretű, nyakba akasztható táskát, deréktáskát használjunk!
- Mobiltelefonunkat ne használjuk az utcán, mert igen elterjedt bűncselekményfajta, amikor egy pillanat alatt kikapják a telefont a turista kezéből, és elszaladnak vele!
- Nagyobb összegű készpénzt ne vigyünk magunkkal, illetve ha mégis, több helyre rejtjük azt el, és ne vegyük elő nyilvános helyen!
- A bankkártya, illetve a mobiltelefon letiltásához szükséges sürgősségi telefonszámot jegyezzük meg, vagy tartsuk külön a pénztárcától!
- A pénzt érdemes több helyre, jól zárható táskába, nadrágzsebbe elhelyezni.
- Tolvajlás, rablás esetén készíttessünk rendőrségi jegyzőkönyvet!
- Az eredeti dokumentumok helyett úti okmányaink másolatát tartsuk magunknál!
- Szállodai szobában ne hagyjunk pénzt, értéktárgyat! Javasolt az úti okmányainkat és értékeinket a szálloda széfjébe zárni.
- Metrón és minden tömegközlekedési eszközön fokozottan ügyeljünk az értékeinkre!
- Hátizsákban iratokat, pénzt, mobiltelefont, fényképezőgépet ne tartsunk!
- Az üdülőhelyeken a strandolás során ne hagyjuk értéktárgyainkat őrizetlenül!
- Kerüljük a feltűnő vagy hivalkodó viselkedést, a jól beazonosíthatóan idegen jellegű, a közterületen vagy szórakozóhelyen történő, éjszakába nyúló tartózkodást, különösen a külvárosi és a vidéki környezetben!
- Kerüljük az elhagyott, pihenésre alkalmasnak tűnő parkokat, mert ez a rablások kiemelt terepe!
- Kizárólag hivatalosan működő taxitársaságoktól rendeljük taxit, és ne ülünk be az úgynevezett „fekete taxikba”!

- Bérelt kocsinál különösen vigyázzunk, hogy az autó belső terében ne maradjon semmi olyan tárgy, ami felhívhatja az ablaktöréssel dolgozó tolvajok figyelmét!
- Ha autóval közlekedünk, válasszuk inkább a fizetős, őrzött parkolókat! Mindig felhúzott ablakokkal és lezárt ajtókkal járjunk!
- Bankautomata (ATM) használatakor törekedjünk arra, hogy az lehetőség szerint nappal vagy jól megvilágított, forgalmas utcákon történjen!
- A saját bőröndjeinket és egyéb csomagjainkat mindig magunk csomagoljuk be, és más csomagját ne szállítsuk!

Felhasznált irodalom

- GTD – Global Terrorism Database. Elérhető: www.start.umd.edu/data-tools/global-terrorism-database-gtd (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- HANN Endre (2018): Korrupció és érzékelés. *HVG*, 2018. 01. 18. sz. 10.
- Konzuli Szolgálat: *Konzuli tájékoztatás*. Elérhető: <http://konzuliszolgalat.kormany.hu/europa-utazasi-tanacsok?> (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- PÓCZIK, Szilveszter (2011): Research Conferences on Organised Crime at the Bundeskriminalamt in Germany 2008–2010. In TÖTTEL, Ursula – BÜCHLER, Heinz Hrsg.: *Crime research, organized crime and social consequences in Hungary*. Köln, Bundeskriminalamt – Luchterhand Verlag. 111–127.
- PÓCZIK Szilveszter (2015): Afrikai terrorista- és szakadárszervezetek. In KISS Álmos Péter szerk.: *Al-Mourabitoun: az „örök” szervezete Észak-Afrikában*. Budapest, Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely (HVK TKH). 173–190.
- RITECZ György (2016): A terrorizmus és a migráció viszonya a számok alapján. *Acta Humana*, 4. évf. 5. sz. 103–123.
- RITECZ György – SALLAI János (2016): *A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0*. Budaörs, Hanns Seidel Alapítvány.
- SZÉLES Nóra (2001): A szervezett bűnözés fogalmának megjelenése a büntetőjogban. *Bírák Lapja*, 11. évf. 2. sz. 67–75.
- TÁLAS Péter (2011): Terrorfenyegetettség 2010-ben. *Nemzet és Biztonság*, 4. évf. 3. sz. 2.

Felhasznált jogszabályok

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

A Tanács 2008/841/IB kerethatározata (2008. október 24.) a szervezett bűnözés elleni küzdelemről

Tokodi Panna – Ritecz György

Turizmus a terrorizmus árnyékában

Az európai emberek – szélesebb értelemben a Föld legtöbb lakójának –, így a turisták életét egyre jobban érinti, befolyásolja a terrorizmus, illetve az elkövetett terrorcselekmények. A globális törekvésekkel bíró nemzetközi terroristaszervezetek aktivitása csökkent a nyugati világban, ugyanakkor a terrorizmus továbbra is korunk jelentős globális fenyegetése marad, mivel a megjelenését és megerősödését eredményező, elsősorban társadalmi okokat nem sikerült felszámolni (AMBRUSZ 2014). Jelen tanulmány azt kívánja vizsgálni, hogy ténylegesen kimutatható-e, és ha igen, milyen mértékben a terrorcselekmények visszatartó hatása a turistákra, illetve a turizmusból származó bevételekre. A tanulmány célja, hogy az eltérő paraméterekkel rendelkező országok statisztikai mutatóit vizsgálva érzékelhetővé tegye a terrorcselekmények hatását az érintett országokra. Napjainkban az euroatlanti térségben is szinte mindnapossá, a napi hírek részévé vált a terrorizmus az elkövetett terrorcselekmények, így ezek is hatással bírnak a turizmusra, a turisták gondolkodására, terveire és tetteire.

1. Fogalomtisztázás

Mindenekelőtt szükséges lenne a terrorizmus egyértelmű meghatározása, de sem a nemzetközi, sem a hazai tudományos életben elfogadott erre vonatkozó fogalom nem létezik, és a terrorcselekmények objektív kutatása is rendkívül sok akadályba ütközik (BAKÓCZI 2015). „A terrorizmus¹ szó a latin ijedség, rémület jelentésű főnévből származik, mely fogalomnak nincs nemzetközileg elismert definíciója, azonban tartalmilag a fegyvertelen, civil emberek vagy vagyontárgyak ellen elkövetett erőszakot jelent, főként politikai célok kikényszerítése érdekében” (NÉMETH–TOKODI 2016, 61.). Ezzel együtt is megállapítható, hogy a „nemzetközi terrorizmus fogalma historikus és szociológiai értelemben üres fogalom, amely tartalmi és formai összetevőiket tekintve eltérő csoportok, mozgalmak, politikai entitások és nemzetközi jogi szubjektumok formális békehelyzetben polgári, illetve katonai célpontok ellen irányuló, széles értelemben vett politikai célokat szolgáló, konspiratív, illegális fegyveres tevékenységét öleli fel” (PÓCZIK 2005, 1269.). Tudományos, illetve a nemzetközi szintéren egyértelmű konszenzus a fogalom terén nincs, de a tartalmi elemek szinte mindenhol azonosak, ezt jelzi az is, hogy fent említett elemek lelhetők fel az Oroszországi Föderáció által használt terrorizmusfogalomban is (DEÁK 2015).

¹ Az idegen szavak és kifejezések szótára szerint a terrorizmus fr (<lat.) 1. megfélemlítés, zsarolás, bosszúállás céljából elkövetett rémtettek sorozata 2. politikai okokból végrehajtott merényletek (emberrablás, robbantás, gyilkosság stb.) sorozata (BAKOS 2013, 665.).

1. kép

Terrorizmus vagy turizmus?

Forrás: www.slideshare.net²

A világ valamennyi állama, államszövetsége igyekszik megfogalmazni azokat a kockázati tényezőket, veszélyeket, amelyek biztonságát fenyegetik. Ezek mentén alakultak a védelmi elképzelések, feladatok, szervezetek, s a történelem során e kihívások számos formájával kellett szembenéznünk. Napjaink talán legsúlyosabb problémájává a terrorizmus vált, a 21. század a terror elleni háborúk jegyében kezdődött (ZÁN–HORPÁCSI 2005).

A TERROR-t betűszóként is használva jól körülhatárolhatók a terroristák stratégiájának fő elemei (RESPERGER 2005):

Tervezz
Elrettents
Robbants
Rombolj
Okozz pánikot
Reklámozz

Az előbbi megközelítéssel összecseng, de pontosabb, részletezőbb a Global Terrorism Database (GTD³) által használt definíció. A továbbiakban ezt vesszük alapul tekintettel arra is, hogy a GTD adatbázis adatait használjuk⁴ fel a továbbiakban.

A GTD által meghatározott terroristatámadás fogalma: olyan ténylegesen végrehajtott erőszak vagy azzal való fenyegetés, amelyet nem állami szereplők hajtanak végre, hogy

² Elérhető: www.slideshare.net/shrawanchinchwadkar/impacts-of-terrorism-on-indian-tourism (A letöltés ideje: 2018. 01. 05.)

³ Elérhető: www.start.umd.edu/gtd/ (A letöltés ideje: 2019. 12. 23.)

⁴ A leghosszabb időintervallumot és a legtöbb részinformációt tartalmazó adatbázis.

elérjék a politikai, gazdasági, vallási vagy társadalmi céljaikat, a félelmet, a kényszert vagy a megfélemlítést felhasználva.

A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy az alábbi feltételeknek felelnek meg az adatbázisban szereplő cselekmények:

- Szándékos cselekmény – a kiváltott hatás az elkövető tudatos tevékenységének eredménye.
- A cselekmény közvetlen összefüggésben áll valamilyen szintű erőszakkal vagy erőszakkal való fenyegetéssel – beleértve a vagyon és tulajdon elleni erőszakot, illetve a személyek elleni erőszakot is.
- Az incidensek elkövetői szubnacionális szereplők. Az adatbázis olyan cselekményeket nem tartalmaz, amelyek az állami terrorizmus részei.⁵

2. Adatok, trendek

2.1. A terrorcselekmények trendjei, lokalitása

Ezek után lássuk, hogyan alakult, alakul globálisan a terrorcselekmények száma, trendje! A közel fél évszázados időtávban vizsgálva láthatjuk, hogy a földön elkövetett terrorcselekmények száma a múlt század 70-es éveiben viszonylag alacsony volt, évi ezernél kevesebb cselekménnyel. A 80-as években néhány ezerre emelkedett, majd a szocialista világrendszer összeomlása után 1992–1993-ban érte el a lokális csúcst, az ötezres szintet. Közbevetőleg említjük meg, hogy a grafikonon feltüntetettük a terrorcselekményben meghaltak és megsebesültek számát is, ami talán még érzékelhetőbbé teszi az egyes tendenciákat.

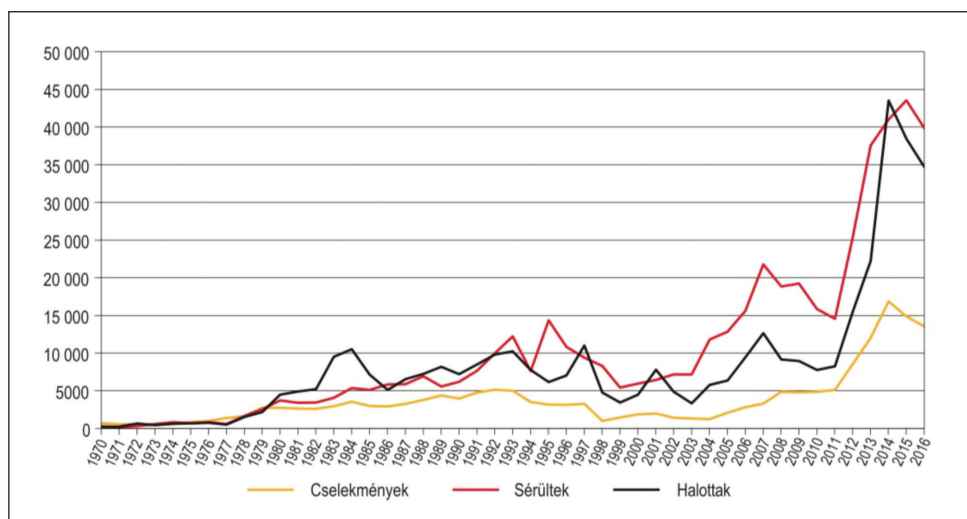
A múlt század utolsó évtizedének második felében egyre kevesebb terrorcselekményt követtek el a földön. Ez a csökkenő trend lényegében tíz évig tartott a 2003–2004-es trendfordulóig.

Egy bő évtizede intenzív emelkedő trend indult el, amelyet a cselekmények számának az ezres szintről öt év alatt ismét ötezres szintre való emelkedése jellemez, de még extrémebben látható a terrorcselekményekben meghaltak és a megsebesültek számának drasztikus növekedésében. 2008–2011 között egyfajta stagnálás (halottak és sebesültek vonatkozásában csökkenés) volt tapasztalható. 2011–2014 között az eddig nem látott intenzitású trendnövekedés és nagyságrend jelentkezett, amikor az évi ötezer elkövetett terrorcselekmény 17 ezres szintre ugrott, és a halottak és megsebesültek száma külön-külön is meghaladta az évi 40 ezret. Jelen tanulmányban nem tisztünk az egyes terrorcselekmények, illetve tendenciák okainak, hátterének vizsgálatát.⁶

Az 1. ábrán egyértelműen látható, hogy az elmúlt három évben jelentős (igaz, még mindig rendkívül nagyszámú) visszaesés tapasztalható mind az elkövetett terrorcselekmények számában, mind az ebből eredő elhalálozások és sebesültek számában is. Tehát a legutóbbi trend csökkenő a terrorcselekmények vonatkozásában.

⁵ A szerző fordítása.

⁶ Lásd RITECZ 2016.

1. ábra

A terrorcselekmények és az áldozatok számának trendje

Forrás: GTD-adatbázis, a szerzők által kigyűjtött adatok alapján, a szerzők által készített grafikon

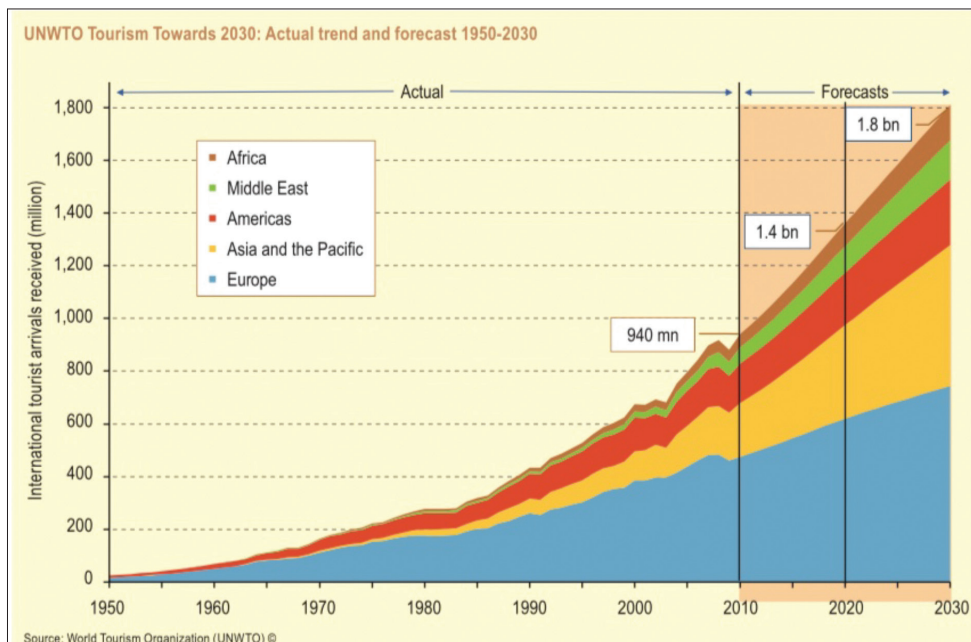
2.2. A globális turizmus trendje

A turizmus nemzetközi adatainak vizsgálatához a legcélszerűbb a hitelesnek tekintett ENSZ szakosított szerve, a The World Tourism Organization (UNWTO) adatait felhasználni.

A nemzetközi turizmus, illetve a turisták száma nemcsak lineáris növekedést mutat, hanem inkább az exponenciális felé tendál, főleg, ha a jövőre vonatkozó előrejelzést is megnezzük. A bő fél évszázada indult növekedés első három évtizede szinte töretlen növekedési fázist mutat, és közel negyed évszázad kellett ahhoz, hogy a nemzetközi turisták száma elérje a 200 milliót. Ennek megduplázódásához, mondhatni a következő 200 millió szint megugrásához, már csak tizenöt évre volt szükség. Az újabb 200-as emelkedéshez már tíz év sem kellett, így az ezredfordulón már megközelítőleg 600 millió turistát regisztráltak. Az ezredforduló után kisebb megtorpanást követően ismét, sőt intenzívebb növekedés volt tapasztalható, amelynek eredményeként hét év alatt 555 millióval nőtt meg, vagyis megduplázódott a turisták nagyságrendje. Majd a gazdasági és pénzügyi világválságot viszonylag gyorsan kiheverte a szektor, és napjainkra már 1,2 milliárdos⁷ turistaforgalmat regisztráltak. Meg kell említeni a fejlődésben jelentkező kisebb „töréseket” azért is, mert jelen tanulmányunk célja a turizmus és a terrorizmus viszonyának biztonság szempontú vizsgálata, és kérdés, hogy ez globálisan érzékelhető-e a statisztikák, illetve trendek szintjén. Az összesített adatokban látható, hogy az 1980-as években egy fél évtizedes stagnálás volt

⁷ 2015-ben 1 200 058 481 fő.

tapasztható, amely alapvetően az olajválságnak lehetett a hozadéka. A szocialista világrendszer összeomlása ilyen volumenben csak minimális, de a grafikonon látható visszaesést eredményezett. Az ezredforduló után egyfajta kettős hullám alakult ki, ami egyértelműen összeköthető a terrorizmussal. A 2001. szeptember 11-én (9/11) a WTC (World Trade Center) tornyai és Pentagon ellen intézett terrortámadások nemcsak politikai szinten éreztették hatásukat, hanem számtalan területen, így a katonaitól a gazdaságin keresztül egészen az emberek biztonságról való gondolkodásáig. Ennek megfelelően a turizmust is direkt és indirekt módon is befolyásolták és befolyásolják. Az első visszaesés, illetve stagnálás (0,03%-os növekedés az előző évhez képest) az USA légtérzár- és határzár-elrendeléséből eredt, illetve az afganisztáni hadműveletek megkezdéséből (jól érzékelhető, hogy ez főleg az ázsiai földrészt érintette). Majd ismét emelkedni kezdett a turisták száma, de 2003-ban a NATO-erők már Irakban „folytatták háborújukat a terrorizmussal szemben”, és ennek következtében (ismét Ázsiában) ismét visszaesett (-1,34%) a regisztrált turisták száma. A kezdeti háborús cselekmények után 2004-től megint emelkedni kezdett a turistaforgalom.

2. ábra

A nemzetközi utazásban részt vevő turisták számának (jelenlegi és várható) trendje 1950–2030 között

Forrás: UNWTO⁸

⁸ Elérhető: www.intracore.org/news/Strengthening-the-Myanmar-tourism-sector-by-using-analysing-targeted-data/ (A letöltés ideje: 2017. 09. 30.)

2.3. Terrorcselekmények és a turizmus trendjének összevetése

Az elmúlt évtizedekben mind a terrorizmus, mind a turizmus új szegmensként jelentkezett, de közös pontnak tekinthető – legalábbis globális méretekben –, hogy mindkét terület intenzív növekedést mutatott. Ezen belül, míg a terrorcselekmények vonatkozásában periodicitás és jelentős trendtörések voltak érzékelhetők, addig a turizmus szinte egyenletes, mondhatni egyenletesen gyorsuló növekedésen ment át. A kettő közötti kapcsolat globális szinten egyedül a 2001. szeptember 11-i terrortámadás kapcsán vált érzékelhetővé, vagyis a nevezett terrorcselekmények és az ezek folytán a „terrorizmus elleni háború” ha csak minimális, de érzékelhető csökkenést eredményezett a turistaforgalomban. Tehát nem mondhatni, hogy szignifikáns kapcsolat áll fenn a két terület között globális szinten.

Ezt jelzi az is, hogy miközben az elmúlt hat évben a terrorcselekmények száma jelentősen növekedett (három és félszeresére), ugyanezen időszakban a Földön a turizmus is jelentős növekedést mutatott, de a két tendencia között direkt összefüggést keresni egyszerűen balgaság lenne. Az viszont igaz lehet, hogy mind a két területre jelentős hatással volt/van a globalizáció, de ennek kifejtését a *14. A nemzetközi mobilitás és biztonság turisztikai vonatkozásai* című fejezetben találja meg az olvasó. A turizmus vonatkozásában a pénzügyi és gazdasági világválság után töretlenül folytatódott, és várhatóan a következő tíz évben is emelkedni fog a nemzetközi turistaforgalom és az ehhez kapcsolódó bevételek is, és az évtized végére a válság előtti turistaforgalom közel kétszerese várható. Eközben a terrorcselekmények egy évtizeddel ezelőtti emelkedése alapvetően a NATO és szövetségeseinek iraki és afganisztáni tevékenységével hozható összefüggésbe, majd a „pangás” időszaka alapvetően az USA elnökváltására vezethető vissza. A 2011-től a terrorcselekmények vonatkozásában jelentkező extenzív emelkedés az „arab tavasz” és folyamányainak, illetve az Iszlám Állam (ISIS)⁹ tevékenységének eredménye.¹⁰

3. A terrorizmus és a turizmus adatainak vizsgálata néhány országban

Az egyes országok kiválasztásánál törekedtünk arra, hogy a turizmusban és a terrorcselekményekben egyaránt „reprezentált” országokat válasszunk, de az objektivitáshoz közelítés érdekében hosszabb időintervallumot, az utóbbi két évtizedet vesszük figyelembe, illetve az európain kívül ázsiai és afrikai országot is vizsgálunk, illetve diktatórikus, liberális-demokratikus és illiberális államot is tanulmányoztunk, elemzünk olyat is, amelyben jelentős a turisták száma és turizmusból származó bevétel, és olyat is, amelyben kevésbé.¹¹

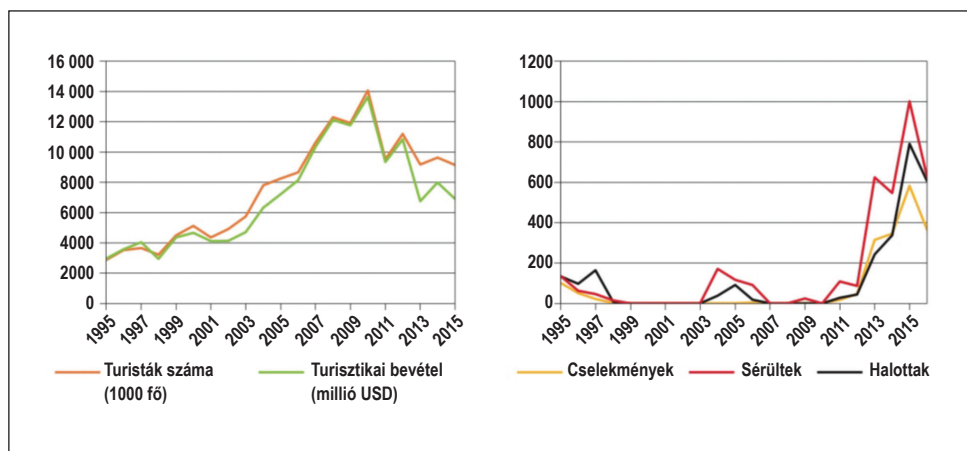
⁹ Iraki és Levantei Iszlám Állam vagy Iraki és Szíriai Iszlám Állam.

¹⁰ Ennek háttéréről, részleteiről lásd RITECZ–SALLAI 2016.

¹¹ Sajnálatos módon a terjedelmi korlátok miatt a projekt keretében ténylegesen vizsgált valamennyi ország adatai és értékelése nem kerülhetett be a tanulmányba.

3.1. Egyiptom

Egyiptom részben az emberiség bölcsőjének is tekinthető, így a turizmus egyik közkedvelt célpontja.¹² Nem véletlen, hogy az ország GDP-jének egytizede a turizmusból származik. Eközben az országban a második világháború óta (különböző mélységű és színezetű) diktatúrák váltják egymást.

3. ábra

Egyiptom turisztikai és terroradatai (1995–2015)

Forrás: a GTD alapján a szerzők szerkesztése

Egyiptom esetében a két grafikonon is látható a két terület közötti kapcsolat, vagyis a 90-es években, amikor magas a terrorcselekmények száma, „megbicsaklik” a turizmus növekedése, ahogy a múlt évtized közepén is mindkét trendben változás látható, de legegyszerűbben a 2010 utáni időszak jelzi a kapcsolatot, vagyis a terror erősödésével a turizmus visszaesik. Részletesebben természetesen a fejezethez tartozó *melléklet* adatainak elemzésével tudjuk megvizsgálni a tényeket. Meg kell említeni, hogy a grafikonon és a mellékletben szereplő időszak előtt, vagyis a szocialista világrendszer összeomlása után Egyiptom egy terrorcselekményekben aktív időszakot élt át, amelynek csúcspontja 1993–1994 volt 127–143 terrorcselekménnyel, 132–173 halottal és 214–148 sebesülttel évente. Ez azért lehet fontos, mert a vizsgált 1995-től ennél kevesebb terrorcselekményt és kevesebb áldozatot tartunk nyilván (lásd melléklet). A kvázi biztonságosabbá váló országba egyre több turista érkezett, és a bevételek is növekedtek. De 1998-ban hirtelen csökkent a turisták száma –12,1%-kal, míg a turizmusból származó bevétel 27,3%-kal esett vissza. Mindez annak ellenére, hogy a terrorcselekmények száma hetedére csökkent. Viszont volt egy olyan terrorcselekmény 1997. november 17-én, amely konkrétan a turisták ellen irányult: 58 külföldi turistát és négy egyiptomit mészároltak le lőfegyverrel és karddal felszerelkezett támadók Luxor városának

¹² Azért érdekes, hogy ennek ellenére az odaérkező turisták számának nagyságrendje megegyezett a magyarországgal. 1995-ben 2,8 millió fő mind a két országban.

egyik ősi templománál. A médiában is nagy hírverést kapott ez az esemény.¹³ Ebből azt láthatjuk, nem biztos, hogy mindig a mennyiségi mutatókban kell a választ keresni, ugyanis elég volt egy kimondottan a turistákat célzó terrorcselekmény és a média felerősítő hatása ahhoz, hogy „elriassa” a turistákat, de csak időlegesen, mivel 1999-ben az addigi legtöbb 4,4 millió turista érkezett megnézni a piramisokat, és a bevételek is csúcsot döntöttek. 2004-ig nem is történt terrorcselekmény Egyiptomban, és lényegében emelkedő tendencia jelezte mind a turisták számát, mind e területtel kapcsolatos bevételek nagyságrendjét. Ezt szakította meg időszakosan 2001-ben turisták számának 14,8%-os visszaesése, illetve a bevételek 11,6%-kal alacsonyabb szintje. Ez látszólagosan nincs kapcsolatban a terrorizmussal, mivel ez időben (2000–2003 között) Egyiptomban egyáltalán nem regisztráltak terrorcselekményt. De mégiscsak van összefüggés a turizmus visszaesése és a terrorizmus között, mivel 2001-ben történt a már említett „9/11”, amelynek folyományaként az USA és szövetségesei „háborút hirdettek a terror ellen”, vagyis az iszlám terrorizmus ellen. Így az utazók, a turisták bizalma megrendült¹⁴ az arab, illetve iszlám államokban, így ezen országokban visszaesett a turizmus, legalábbis időszakosan, mivel már 2003-ban újabb csúcspontok értek el az adatok, ami intenzív fejlődést jelzett. 2004–2006 között ismét elszaporodtak a terrorcselekmények, igaz, évente „csak” 2–5, de a halottak száma 19–92 között alakult, és 92–171 volt az adott években megsérültek száma is. Ennek ellenére mind a turisták száma, mind a bevételek szép ütemben növekedtek. Mindannak ellenére, hogy a 2005. évi mindkét terrorcselekmény kimondottan a turisták ellen irányult (Kairóban, illetve Sarm es-Sejken). Ez a hipotézis (legalábbis részbeni) cáfolatának tekinthető. Ezzel szemben talán a hipotézisünket támasztja alá, hogy az ismét biztonságossá váló (0, illetve 1 terrorcselekmény, sérült és halott nélkül) Egyiptomba 2007–2008-ban évente 2 millióval nőtt az érkező turisták száma, és a bevételek is rekordokat döntöttek. Vélhetően a pénzügyi, illetve gazdasági világválság következménye volt a 2009. évi minimális megtorpanás, ezt jelzik a 2010-es év kiemelkedő adatai is. 2011 pedig már az „arab tavasz” által fémjelzett időszak kezdete, ami Egyiptom vonatkozásában azt jelentette, hogy minden évben egyre több terrorcselekményt követtek el, egyre több halottal és sebesülttel. 2015-ben 582 terrorcselekmény, amely ötszöröse a húsz évvel korábbi adatnak, és 1000 sebesült. A terrorba, instabilitásba fulladó államba hullámozóan, de egyre kevesebben, a 2010-es adatokhoz képest 5 millióval kevesebb turista látogatott, és a turizusból származó bevétel közel felére csökkent 2015-re.¹⁵

Összességében az egyiptomi adatok alapján az állapítható meg, hogy a húsz évvel ezelőtti, illetve az elmúlt hat év adatai alátámasztják a hipotézist, ahogy az ezredfordulás is, annyi kitétel, hogy a terror nem mindig az adott országban értendő, vagyis más országban elkövetett terrorcselekményeknek is lehet hatása, visszahatása egy adott ország turizmusára, illetve nem mindig a mennyiség a mérvado. A múlt évtized egyiptomi terrorcselekményei viszont gyengítik a hipotézisünk alátámasztottságát.

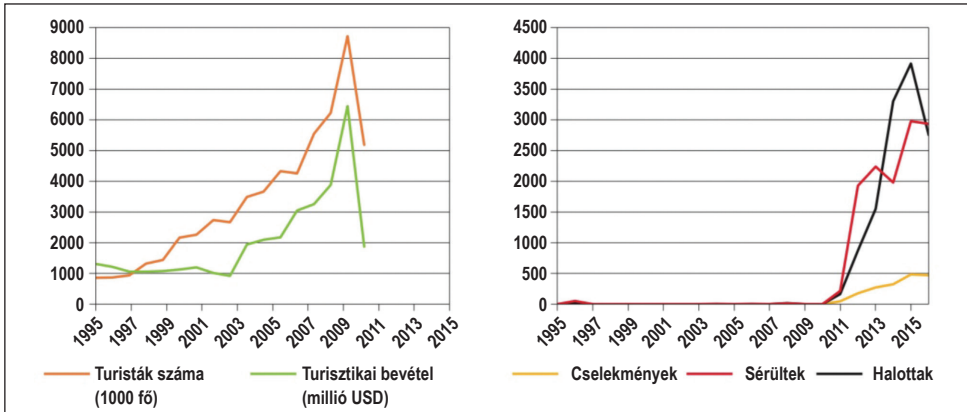
¹³ Elérhető: www.nytimes.com/1997/11/24/world/luxor-survivors-say-killers-fired-methodically.html; <http://news.bbc.co.uk/2/hi/32179.stm> (A letöltés ideje: 2017. 11. 25.)

¹⁴ Az egyik elkövető egyiptomi volt.

¹⁵ A turizmus visszaesése is hozzájárult ahhoz, hogy az észak-afrikai ország folyó fizetési mérlegének hiánya 37,5%-kal nőtt. Elérhető: www.portfolio.hu/gazdasag/turisztikai_nagyhatalmakat_sopor_el_a_terror_ujakat_emel_fel.236436.html (A letöltés ideje: 2017. 11. 25.)

3.2. Szíria

Szíria az emberiség őstörténetének egyik meghatározó területe és birtokosa „volt”, számtalan több ezer éves lelettel. A múlt idő viszont az elmúlt években vált nyomatékosává, amikor az Iszlám Állam (ISIS) következetesen igyekezett ezeket az emberiség múltját jelző pótolhatatlan, illetve jellemző építményeket, tárgyakat elpusztítani éppen a terrorizmus alapismérvének megfelelően a félelemkeltés érdekében.

4. ábra

Szíria turisztikai és terroradatai (1995–2015)

Forrás: a GTD alapján a szerzők szerkesztése

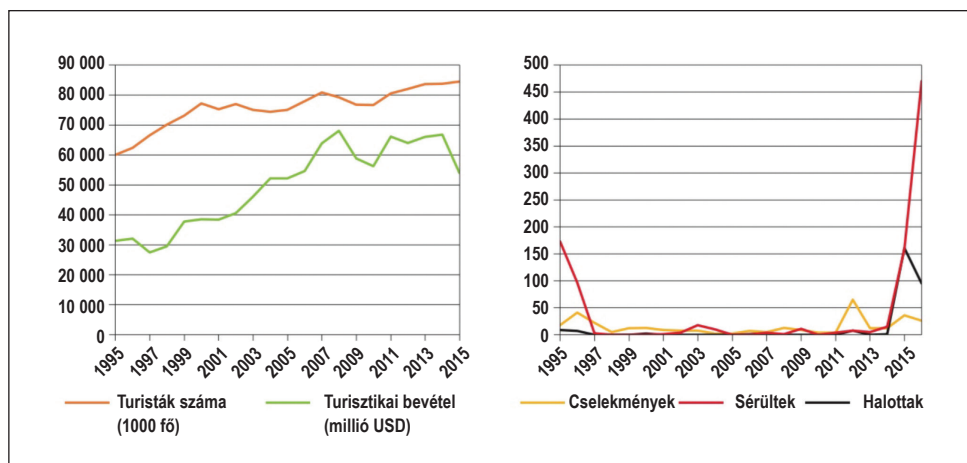
Szíria esetében sokkalta egyszerűbb lesz a vizuális értékelés, mint a korábban elemzett ország esetében. Láthatóan az elmúlt évekig szinte mentes volt (a regisztrált) terrorcselekményektől az ország, így a turisták száma lineárisan emelkedett lényegében a világtalaggal együtt, bár a bevételek a vizsgálat első évtizedében inkább stagnáltak, és csak utána indultak fejlődésnek. 2011 viszont fordulatot jelentett a terrorcselekményekben és a turizmusban egyaránt. Az „arab tavasz” kvázi eredménytelensége Szíriában polgárháborúvá fajult, mondhatni „elszabadult a terror”. Ez eredményezte azt, hogy 2011-ben hirtelen harmadával csökkent a turisták száma, a bevételek pedig kevesebb mint a harmadára, az ezt követő években pedig már nincs is nyilvántartott adat (nem csak a turizmus területén).

A mellékletben lévő adatok a fentiek megerősítésén és pontos illusztrálásán túl jelzik azt is, hogy a korábbi években is hatással voltak a terrorcselekmények a szír turizmusra. Így a 90-es évek közepén elkövetett néhány terrorcselekmény is éreztette hatását, és a turizmusból származó bevételek csökkentek, illetve jó ideig stagnáltak, bár ebbe már belejátszottak a már említett 9/11 terrorcselekményei, amelyek a legtöbb arab és muszlim állam turizmusát negatívan befolyásolták.

Mondhatnánk, Szíria esetében egyértelműen alá lett támasztva a hipotézisben felvázolt gondolat, miszerint a növekvő terror csökkenti a turizmust.

3.3. Franciaország

Franciaország a világ egyik legkedveltebb turisztikai célországa, ahová még az Egyesült Királyságnál is háromszor több turista utazik, és a világ turizmusból származó bevételeinek 6–7%-át itt költik el. Kevésbé ismert, hogy az ország területén évtizedek óta rendszeresen követnek el terrorcselekményeket, a GTD szerint 1972 óta nem volt olyan év, hogy legalább két terrorcselekmény ne történjen.

5. ábra

Franciaország turisztikai és terroradatai (1995–2015)

Forrás: a GTD alapján a szerzők szerkesztése

A vizuális összevetés Franciaország esetében is nehézségekbe ütközik, tekintettel arra, hogy a 2016. évben a terrorcselekményekben 470-en sérültek meg, így a többi érték, illetve az azok közötti különbség szinte láthatatlan. Egyedül azt látjuk a terrorcselekmények kapcsán, hogy az értékelt időszak elején és végén voltak magasabb értékek, miközben a turizmus adatai jelzik a fejlődést, de nem olyan exponenciálist, mint a világátlag, illetve a korábban elemzett országok többsége, illetve van néhány csökkenő időszak. A részletesebb elemzéshez ismét a melléklethez kell fordulnunk.

A részletesebb adatokból láthatjuk, hogy a 90-es évek közepén évente két-három tucat terrorcselekményt is elkövettek Franciaországban, amelyek 7–9 halottat és 97–173 sebesültet is követeltek. Akár ennek is lehet a következménye, hogy 1997–1998-ban visszaestek a turizmusból származó bevételek, igaz, a turisták száma nem csökkent, hanem viszonylag egyenletesen, 4–6%-kal növekedett. A 2001-es 9/11 itt is éreztette a hatását, és csökkent a turisták száma és a bevétel is. 2003–2004-ben kismértékben (2,55%) visszaesett az érkező turisták száma, ami talán csak részben köthető az évi nyolc terrorcselekményhez, amelyekben, igaz, nem halt meg senki, de 18 sérült volt. Talán érdemes azt is megfigyelni, hogy innentől napjainkig Franciaország részaránya a világ turizmusból származó bevételeiből folyamatosan csökken, és az akkori 7,09%-ról 2015-re 3,76%-os szintre zsugorodott. Ugyancsak valószínűsíthető, hogy a 2008. évben elkövetett 13 terrorcselekmény is hatással

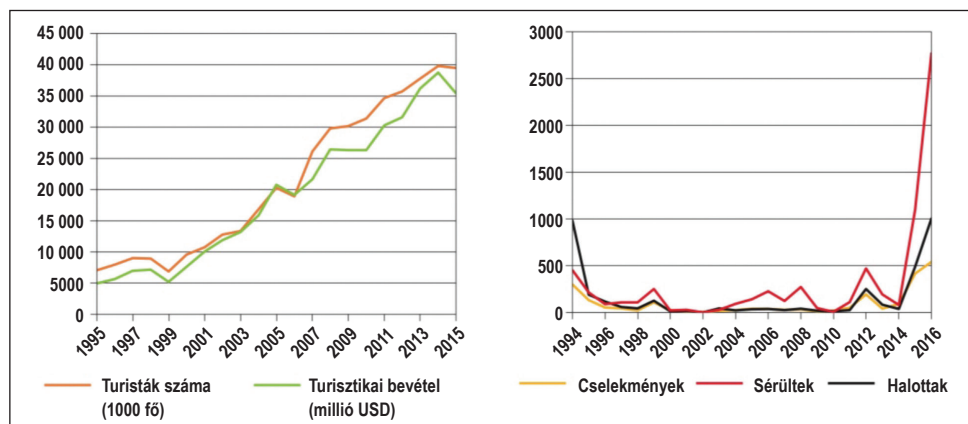
volt – a világgazdasági válság mellett – arra, hogy 2009-ben a turisták száma 3,1%-kal, míg a bevételek 13,4%-kal estek vissza. 2012-ben egy „mennyiségi” ugrás történt, ugyanis abban az évben 65 terrorcselekményt regisztráltak a galloknál, majd az azt követő két évben egy-egy tucat ilyen cselekmény történt, aztán 2015–2016-ban már ismét 26–36 terrorcselekményt regisztráltak, de ami súlyossá tette az eseményeket, hogy 95–161 halottal és 159–470 sebesülttel is jártak ezek az események. Mindez annyiban éreztette a hatását, hogy a turisták, ha nem is kerülték el Franciaországot, de számuk növekedése jelentősen lelassult (0,08–0,9%), miközben a turizmusból származó bevételek 2015-ben már –19,2%-kal vissza is estek.

Franciaország vonatkozásában összesítve nem lehet egyértelműen állást foglalni, mivel a 90-es évek második felében csak valószínűsíthető, hogy a terrorcselekmények miatt csökkentek a turizmus bevételei. A 9/11 negatív hatása viszont egyértelműen érzékelhető, míg az egy évtizede jelentkező kevesebb turista és bevételcsökkenés már nem egyértelműen fogható a terrorizmus számlájára, míg az elmúlt évek eseményei szinte direkt módon visszavetették az ottani turizmust.

3.4. Törökország

Törökország nemcsak két földrészen helyezkedik el, de ebből adódóan eltérő kultúrákat, gazdasági és társadalmi berendezkedéseket és gondolkodásmódot képviselő térségeket köt össze és egyben választ is el. Ezáltal nemcsak a kereskedők, hanem a kalandvágyók és egyre inkább a tengerpartja révén a pihenni vágyók egyik kedvelt célpontja. Egyben a színes etnikai és kulturális sajátosságai konfliktusok forrásai is, éppen ezért azon országok közé tartozik, amelyekben szinte rendszeresnek tekinthetők a terrorcselekmények. 1970-től 2016-ig terjedő időben egyedül 1973-ban nem regisztráltak az ország területén elkövetett terrorcselekményt.

A vizuális elemzést szinte lehetetlenné teszi a 2016-ban elkövetett 540 terrorcselekmény és az 1004 halott, illetve 2772 sebesült nagyságrendjének eltérése a korábbi időszaktól. Ezért nézzük inkább a mellékletet!

6. ábra

Törökország turisztikai és terroradatai (1995–2015)

Forrás: a GTD alapján a szerzők szerkesztése

Törökország vonatkozásában is meg kell említeni a melléklet idősorát megelőző év terroradatait, ugyanis az 1994-es évben 299 terrorcselekményben 982-en haltak meg, és további 452 ember sebesült meg. Ehhez képest az 1995. évi események adatai felét, negyedét teszik ki. Vélhetően ennek a terroraktivitás csökkenésének is köze lehet ahhoz, hogy ezen időszakban (1995–1998) intenzíven (évente 12–23%) emelkedett az országba érkező turisták száma és a turizmusból származó bevétel. Az 1998-as évben némileg megtörik a logika, mivel annak ellenére, hogy a terrorcselekmények száma és az áldozatok száma is csökkent, csökkent a turisták száma, és mérséklődött a turizmusból származó bevétel. 1999 viszont már ismét erősíti a hipotézist, mivel a Törökországban regisztrált terrorcselekmények ötszörösére növekedtek, és ezzel együtt a turisták száma és a bevétel is mintegy negyedével visszaesett. Az ezredfordulón, illetve az azt követő két-három évben a terror egyre enyhébb mértékben volt jelen Törökországban, így a turizmus adatai szinte extrém módon növekedtek. Azért megjegyzendő, hogy ebben az időben Törökország egyfajta értelemben „kedvezményezettje” lehetett annak a szituációnak, hogy a 9/11 kapcsán az arab és muszlim országoktól részben elpártoltak a turisták. Ez azt jelenti, hogy mint NATO-tagállam vélhetően kvázi biztonságosnak volt tekinthető – legalábbis az említett körhöz képest –, és a közel-keleti térségbe kíváncszó turisták egy része inkább Törökországot választotta, mint az „ellenséges” arab államok valamelyikét.

2005–2006-ban ismét több tucatra nőtt a terrorcselekmények száma Törökországban, ami azt eredményezte, hogy 2006-ban több mint egymillióval visszaesett az odalátogató turisták száma, és természetesen a bevétel is csökkent (–7,82%). 2007-ben viszont már harmadával, illetve felére csökkentek a terrorcselekmények és az áldozatok száma, ami összefüggésbe hozható azzal, hogy közel ilyen arányban növekedett a turisták száma és a bevétel is. 2008 ismét fordulatot hozott, pontosabban ekkor közel harmadával növekedett a terrorcselekmények száma, és duplájára nőtt a halottak és sérültek száma is, ami abban az évben nem, de a következő évben már éreztethette hatását, mivel a turisták száma stagnált, és a bevételek csökkentek. Igaz, hogy ez legalábbis részben a világgazdasági válsággal is összefüggött.

2010–2012 között a terrorcselekmények és áldozatok számát illetően ismét egy emelkedő fázis következett, amely során a turisták száma és a bevételek is nőttek. Ez formálisan ellentmondás, de a 9/11-es időszakhoz hasonlóan vélhetően annak volt köszönhető a turizmus erősödése Törökországban, hogy a turisták egy részének potenciális célpontja a Közel-Kelet lett volna, de az arab tavasz okán a céljuk feladása helyett a némi módosítást választották, így legalábbis egy részük az arab országok helyett Törökországot választotta utazási céljának. 2013–2014-ben a 2012-es adatokhoz képest enyhébb évek következtek a törökországi terror vonatkozásában. Ez is elősegíthette, hogy növekedett mind a turisták száma, mind a bevételek nagyságrendje, bár megjegyzendő, hogy nem olyan ütemben nőtt, mint a korábbi „tényleg békés” időszakokban. 2015-ben többszörösére növekedett mind a terrorcselekmények, mind az áldozatok száma, aminek következtében a turisták száma és a bevételek is visszaestek.

Összességében Törökország esetében is alapvetően helytállóan tekinthető a hipotézis, mivel amikor a terroresemények fokozódtak (Kovács 2015), akkor, illetve a következő évben a turizmus visszaesett, de itt is – mint a többi vizsgált országban – a visszaesések csak időszakosan jelentkeztek, valamint új jelenséggént tapasztalhattuk, hogy a térségben megjelenő, illetve erősödő terror a kvázi biztonságosabb ország felé terelheti a turisták legalább egy részét.

Mint láttuk, a terrorcselekmények száma, az azok következtében meghaltak és megsérültek száma, illetve a médiában való megjelenésük jelentős mértékben képes befolyásolni a turisták, illetve a potenciális turisták döntését, hogy utazzanak-e, és ha utaznak, azt mely országba, mely térségbe tegyék.

Ezzel együtt is az extremitás, a terror jelenléte nem mindenkit riaszt, sőt vannak olyan esetek, helyzetek, illetve szituációk, amikor éppen hogy vonzó hatást jelenthetnek egyeseknek.

4. Konklúzió

A kutatásunk és a vizsgálatok megerősítették, hogy a Maslow óta ismert szükségletek¹⁶ által motivált az emberi tevékenység, amelyen belül az egyik legalapvetőbb emberi szükséglet a biztonság.¹⁷ Ebből adódóan a biztonság objektív, illetve sok esetben inkább annak szubjektív szintje képes befolyásolni, hogy az ember vagy, mondhatnánk, a turista utazási célpontját, útvonalát, utazási eszközét, az utazás módját (MICHALKÓ 2007).

Tanulmányunkban vizsgáltuk, hogy a terrorcselekmények által sújtott országokban adott időszakban hogyan érintette a turistaforgalmat, illetve a turizusból származó bevételeket a terrorfenyegetettség. Egy ilyen rövid kutatás, illetve korlátozott terjedelmű tanulmány nem vállalkozhatott teljes körű és mélységű vizsgálatokra, így néhány viszonylag széles spektrumot felölelő ország adatait elemeztük.

A kutatás és a statisztikai adatok elemzése alapján igazolható az az alapfeltetelezés, amely szerint az embereknel a turista-célállomásuk választása vonatkozásában a biztonsági szükségletek meghatározó szerepet kapnak. Ennek megfelelően a vizsgált országokban, illetve a vizsgált perióduson belül a terrorcselekmények és azok fokozódása, az áldozatok mennyiségének növekedése legtöbb esetben a turizmus visszaszorulását generálta. Viszont azt is meg lehetett állapítani, hogy a terrorcselekmények, illetve azok megítélése relativizált, vagyis egy-egy terrorcselekmény, illetve áldozat „súlya”, befolyásoló hatása országonként, időszakonként eltérő lehet. Részben ennek is betudható, hogy a terrorcselekmények, illetve azok fokozódása általában csak egy, maximum két éves periódusra vetette vissza a turizmus fejlődését a vizsgált országokban. Az is érzékelhetővé vált a kutatás során, hogy a terror-események – a turizmus exponenciális fejlődésében – a turisták számát kevésbé, míg a turizmussal kapcsolatos bevételeket már érzékenyebben érintették. Ezzel együtt meg kell jegyezni, hogy országos makroadatokat vizsgáltunk, méghozzá éves bontásban, ami nem adhatott választ arra, hogy az adott országon belüli térségeket hogyan érintették a terrorcselekmények, és ezek lokálisan hogyan befolyásolták az adott területi egység turistaforgalmát, valamint arra sem, hogy a terrorcselekmények éven belüli megoszlásának alakulása hogyan befolyásolja azt, hogy a turizmusra „kiváltott hatás” milyen időintervallumban jelentkezett. Viszont egyértelműen megállapítható, hogy a terror-események nemcsak az adott országban befolyásolják a turizmus mértékét, hanem akár szélesebb régióban, vagy akár globálisan is, lásd 9/11. Ezenkívül az adatok jelzik azt is, hogy a terrorcselekmények nemcsak a turizmus

¹⁶ A Maslow-piramis (vagy Maslow-szükséglet-hierarchia) Abraham Maslow szükségletelmélete, amely szerint az emberi szükségleteket hierarchikusan lehet rangsorolni (MASLOW 1943).

¹⁷ A témával kapcsolatban lásd bővebben GÖRBE 2006.

mértékét, de irányát is képesek befolyásolni, vagyis a tervezett utazási célt közeli vagy távolabbi desztinációk felé terelheti. Ezzel együtt a terrorcselekmények elleni ellentévkénység igénye megváltoztathatja a rendvédelmi szervek állományának felkészítését is (KOVÁCS 2016; HORVÁTH–KOVÁCS 2014).

A fenti megállapításokkal együtt azért azt is ki kell jelteni, hogy voltak/vannak (lehetnek) olyan időszakok, amikor kvázi irracionális módon a terrorcselekmények mennyiségi növekedése, súlyosságának fokozódása ellenére is a turizmus növekedése szinte töretlen. Ez főleg az elmúlt évekre jellemző.

Alapvetően kijelenthető, hogy egy adott területen a terror erősödése az érintett terület turizmusát negatívan befolyásolja, de a turista mint minden egyes ember tevékenységére több tényező is hatással van.

Felhasznált irodalom

- AMBRUSZ József (2014): *Rendvédelmi ismeretek*. Budapest, NKE.
- Background Report – Overview: *Terrorism in 2016*. Elérhető: www.start.umd.edu/pubs/START_GTD_OverviewTerrorism2016_August2017.pdf (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- BAKÓCZI Antal (2015): Megismerési akadályok a terrorizmus kutatásában. *Belügyi Szemle*, 63. évf. 7–8. sz. 88–105.
- BAKOS Ferenc (2013): *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Budapest, Akadémiai.
- DEÁK JÓZSEF (2015): A terrorizmus természete és az ellene történő fellépés nehézségei Oroszországban a Szovjetunió szétesésétől napjainkig. *Belügyi Szemle*, 63. évf. 7–8. sz. 137–151.
- GÖRBE ATTILÁNÉ ZÁN Krisztina (2006): Még néhány gondolat a biztonságról. In GAÁL Gyula – HAUZINGER Zoltán szerk.: *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények VI*. Pécs, MHTT. 185–190.
- HORVÁTH József – KOVÁCS Gábor szerk. (2014): *A rendészeti szervek vezetés- és szervezéselmélete*. Budapest, NKE.
- KOVÁCS Gábor (2015): Az integrált határellenőrzési rendszer létrehozására irányuló törekvések Törökországban. *Hadtudomány*, 25. évf. 1–2. sz. 162–170.
- KOVÁCS Gábor (2016): A Nemzeti Közszerzési Egyetem alapképzésben végzett rendőrtisztekkel szemben támasztott követelmények változásai. In GAÁL Gyula – HAUZINGER Zoltán szerk.: *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVII*. Pécs, MHTT. 263–268.
- MASLOW, Abraham (1943): A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, Vol. 50. 370–396. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0054346>
- MICHALKÓ Gábor (2007): *A turizmuselmélet alapjai*. Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola.
- NÉMETH József – TOKODI Panna (2016): A terrorizmus hatása a turizmus biztonságára Egyiptom tengerparti turizmusa visszaesésének példáján keresztül. In NÉMETH Kornél szerk.: *I. Turizmus és biztonság nemzetközi tudományos konferencia konferenciakötete*. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 60–66.
- PÓCZIK Szilveszter (2005): A nemzetközi terrorizmus fontosabb összetevőiről. *Magyar Tudomány*, 166. évf. 10. sz. 1269–1278.
- RESPERGER István (2005): *A nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem lehetséges stratégiái*. Egyetemi jegyzet. Budapest, ZMNE.
- RITECZ György (2016): A terrorizmus és a migráció viszonya a számok alapján. *Acta Humana*, 4. évf. 5. sz. 103–123.

RITECZ György – SALLAI János (2016): *A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0*. Buda-
örs, Hanns Seidel Alapítvány.

ZÁN Krisztina – HORPÁCSI Ferenc (2005): A terrorizmus és a Határőrség. *Nemzetvédelmi Egyetemi
Közlemények*, 9. évf. 3. sz. 144–150.

Melléklet

Franciaország	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
esetekmény	18	41	22	5	12	13	9	8	8	2	2	7	5	13	9	4	4	65	12	12	36	26
halottak száma	9	7	0	0	0	2	0	0	0	0	0	1	3	0	0	0	0	8	0	1	161	95
sérültek száma	173	97	3	0	0	0	1	4	18	10	0	0	4	1	11	0	4	8	5	15	159	470
turisták száma/1000	60 033	62 406	66 591	70 109	73 147	77 190	75 202	77 012	75 048	74 433	74 988	77 916	80 853	79 218	76 764	76 647	80 499	81 980	83 634	83 701	84 452	
turisztikai bevétel/ millió	31 295	32 088	27 402	29 490	37 770	38 534	38 385	40 537	45 990	52 108	52 139	54 587	63 902	68 001	58 858	56 187	66 087	64 001	66 049	66 803	54 003	
részeseés a világturizmus bevételeiből (%)	6,429	6,101	5,198	5,561	6,818	6,728	6,807	6,866	7,093	6,75	6,391	6,19	6,264	6,073	5,835	5,114	5,374	5,016	4,795	4,453	3,758	
változás																						
V - esetekmény		127,8	-46,3	-77,2	140	8,333	-30,7	-11,1	0	-75	0	250	-28,57	160	-30,7	-55,5	0	1525	-81,54	0	200	-2,778
V - halottak száma		-22,2	-100				-100					200	-100		1 000	-100		-100	-100		16 000	-40,99
V - sérültek száma		-43,9	-96,9	-100				300	350	-44,4	-100			-75	1 000	-100		100	-37,5	200	960	195,6
V - turisták száma /1000		3,95	6,71	5,28	4,33	5,53	-2,58	2,41	-2,55	-0,81	0,75	3,90	3,77	-2,02	-3,09	-0,15	5,026	1,84	2,02	0,08	0,90	
V-turisztikai bevétel/millió		2,53	-14,6	7,62	28,08	2,02	-0,39	5,61	13,45	13,3	0,06	4,70	17,06	6,41	-13,4	-4,53	17,62	-3,15	3,2	1,142	-19,16	

Egyiptom	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
cselekmény	102	51	22	3	1	0	0	0	0	2	2	5	0	1	2	2	18	48	315	346	582	365
halottak száma	134	97	165	9	1	0	0	0	0	38	92	19	0	0	1	0	28	44	243	338	790	606
sérültek száma	135	63	47	15	1	0	0	0	0	171	117	92	0	0	25	0	109	87	624	547	1 000	626
turisták száma/1000	2 871	3 528	3 656	3 213	4 490	5 116	4 357	4 906	5 746	7 795	8 244	8 646	10 610	12 296	11 914	14 051	9 497	11 196	9 174	9 628	9 139	
turisztikai bevétel/millió	2 954	3 583	4 046	2 942	4 361	4 657	4 119	4 133	4 704	6 328	7 206	8 133	10 327	12 104	11 757	13 633	9 333	10 823	6 747	7 979	6 897	
részvétel a világturizmus bevételeiből (%)	0,60	0,68	0,76	0,55	0,78	0,81	0,73	0,7	0,726	0,82	0,88	0,92	1,012	1,08	1,16	1,24	0,75	0,84	0,49	0,53	0,48	
változás																						
V – cselekmény		-50	-56,8	-86,3	-66,6	-100					0	150	-100		100	0	800	166,7	556,3	9,841	68,21	-37,29
V – halottak száma		-27,6	70,1	-94,5	-88,8	-100					142,1	-79,3	-100			-100		57,14	452,3	39,09	133,7	-23,29
V – sérültek száma		-53,3	-25,4	-68,0	-93,3	-100					-31,5	-21,3	-100			-100		-20,1	617,2	-12,34	82,82	-37,4
V – turisták száma/1000		22,88	3,63	-12,1	39,74	13,94	-14,8	12,6	17,12	35,66	5,76	4,88	22,72	15,89	-3,1	17,94	-32,4	17,89	-18,06	4,952	-5,08	
V – turisztikai bevétel/millió		21,29	12,92	-27,2	48,23	6,787	-11,5	0,34	13,82	34,52	13,87	12,86	26,98	17,21	-2,86	15,96	-31,5	15,96	-37,66	18,26	-13,56	

Sztria	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
cselekmény	0	2	1	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	2	0	0	49	176	272	326	485	472	
halottak száma	0	15	2	0	0	0	0	0	0	4	0	5	0	19	0	0	163	875	1 552	3 301	3 916	2 755	
sérültek száma	0	50	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	14	0	0	215	1 926	2 237	1 978	2 978	2 936	
turisták száma/1000	815	830	891	1 267	1 386	2 100	2 192	2 661	2 598	3 399	3 571	4 231	4 158	5 430	6 092	8 546	5 070						
turisztikai bevétel/ millió	1 258	1 165	1 013	1 017	1 031	1 082	1 150	970	877	1 883	2 035	2 113	2 972	3 176	3 781	6 308	1 816						
részeseés a világturizmus bevételeiből (%)	0,258	0,221	0,192	0,192	0,186	0,189	0,204	0,164	0,135	0,244	0,249	0,24	0,291	0,284	0,375	0,574	0,148						
változás																							
V - cselekmény			-50	0	-100						-100		-100		-100			259,2					
V - halottak száma			-86,67	-100							-100		-100		-100			436,8					
V - sérültek száma			-100								-100				-100			795,8					
V - turisták száma/1000		1,84	7,35	42,20	9,39	51,52	4,38	21,4	-2,36	30,83	5,06	18,48	-1,72	30,59	12,19	40,28	-40,67						
V - turisztikai bevétel/millió		-7,39	-13,05	0,39	1,38	4,95	6,28	-15,65	-9,58	114,7	8,072	3,83	40,6	6,86	19,05	66,83	-71,21						

Törökország	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
cselekmény	133	53	44	24	107	23	13	5	19	27	41	39	29	32	13	20	51	194	42	90	416	540
halottak száma	189	117	60	43	127	12	17	0	45	23	35	38	25	42	18	13	25	250	83	38	490	1 004
sérültek száma	216	91	108	108	251	22	30	0	28	92	140	226	122	274	48	7	110	471	192	81	1 100	2 772
turisták száma/1000	7 083	7 966	9 040	8 960	6 893	9 586	10 783	12 790	13 341	16 826	20 273	18 916	26 122	29 792	30 187	31 364	34 654	35 698	37 795	39 811	39 478	
turisztikai bevétel/ millió	4 957	5 650	7 002	7 177	5 203	7 636	10 067	11 901	13 203	15 888	20 760	19 137	21 662	26 446	26 331	26 318	30 302	31 566	36 192	38 766	35 413	
részeseés a világturizmus bevételeiből (%)	1,018	1,074	1,328	1,353	0,939	1,333	1,785	2,016	2,036	2,058	2,545	2,17	2,123	2,362	2,61	2,395	2,464	2,474	2,62	2,58	2,46	
változás																						
V – eselekmény		-60,15	-16,98	-45,45	345,8	-78,5	-43,48	-61,54	280	42,11	51,85	-4,878	-25,64	10,34	-59,38	53,85	155	280,4	-78,35	114,3	362,2	29,81
V – halottak száma		-38,1	-48,72	-28,33	195,3	-90,55	41,67	-100	45	-48,89	52,17	8,571	-34,21	68	-57,14	-27,78	92,31	900	-66,8	-54,22	1 189	104,9
V – sérültek száma		-57,87	18,68	0	132,4	-91,24	36,36	-100	28	228,6	52,17	61,43	-46,02	124,6	-82,48	-85,42	1471	328,2	-59,24	-57,81	1 258	152
V – turisták száma/1000		12,47	13,48	-0,88	-23,07	39,07	12,49	18,61	4,308	26,12	20,49	-6,69	38,09	14,05	1,32	3,90	10,49	3,01	5,87	5,33	-0,83	
V – turisztikai bevétel/millió		13,98	23,93	2,49	-27,5	46,76	31,84	18,22	10,94	20,34	30,66	-7,81	13,19	22,08	-0,43	-0,049	15,14	4,171	14,66	7,11	-8,64	

Vákát oldal

Tokodi Panna – Ritecz György

Turizmus és egészségügyi biztonság

A turisztikai célterületek egészségügyi biztonsági helyzete fontos tényező egy utazási döntés meghozatalakor. Elsősorban a turista felelős azért, hogy minden releváns információval rendelkezzen a felkeresni szándékozott úti célt illetően. Ilyen kiemelt információ az országra jellemző higiéniai és járványügyi biztonsági kockázat. Az egészségügyi biztonság magas szintje viszont az adott ország teljesítésétől is függ, amelyet a jogszabályok betartása mellett, szigorú ellenőrzések által lehet csak maximális szinten tartani.

A turizmusbiztonság fogalma korábban a közbiztonságot és annak elemeit jelentette, de időközben e fogalom is átalakuláson ment keresztül, így kiegészült több más tényezővel.

A tömegturizmus időszakának első fázisában (1950–1970), amikor a turizmusbiztonságnak még csak néhány eleme mutatkozott meg – úgymint a közlekedési biztonság, a közbiztonság és a higiénia –, már érdemi figyelmet kapott az egészségbiztonság. Ezen belül, ahogy Kővári István *A turizmusbiztonság fogalmának változása (1950–2010)* című táblázatában is leírja, például 1. az iható víz; 2. a védőoltások; valamint 3. az illemhelyek tisztaságának fontossága is hangsúlyozottan szerepelt (AUBERT–GYURICZA–HUSZTI 2012).

A globális turizmus időszakának hajnalán (1990-től) a turizmusbiztonság fogalmának komplex értelmezésekor már kiemelt figyelmet kapott az a tény, hogy „[j]elentősen megnőtt az egyes országokban kezdődő járványok világjárvánnyá alakulásának esélye; illetve az, hogy a globális turista a turizmus passzív résztvevőjéből egyre inkább annak aktív résztvevőjévé válik, ami a kockázatokat és a biztonsággal kapcsolatos felelősséget egyaránt növeli” (AUBERT–GYURICZA–HUSZTI 2012, 476.).

1. Történelmi előzmények: Mária Terézia 1770-es egészségügyi alaprendelete

Napjainkban furcsán hangozhat, hogy e pontban 18. századi jogtörténeti visszatekintésbe bocsátkozunk, azonban most se mehetünk el a tény mellett, hogy Mária Terézia 1770-ben hatályba lépett egészségügyi alaprendelete (a *Generale normativum in re sanitatis*) volt az első átfogó közegészségügyi igazgatási jellegű jogszabály. A korabeli egészségügyi állapotok bemutatásán túl a rendelet második része a járványügyi igazgatást foglalja össze, amely által átfogó és társadalmi szintű járványügyi szabályok léptek életbe (BALÁZS–SZTRILICH 2003).

A korabeli állapotoknak megfelelően a legrészletesebben szabályozott terület volt a járványügy. Nem meglepő módon ezen belül is a járványügyi határvédelem volt a legfontosabb, kereskedelmi-gazdasági megfontolások alapján is. Hiszen minden járványügyi döntés (például vesztegzár elrendelése) egyúttal kereskedelmi-gazdasági következményeket vont maga után.

„I. [...] Mivelhogy az áruknak és az utasoknak a forgalma a fent említett helyek felől gyakoribbnak, és bizonyos időkben a közegészség veszélyeztetése súlyosabbnak mutatkozhat, megelőzés céljából a járványos időben óvatosabb megfontolás szükségeltetik, ennél fogva jelen rendeletünk alapján Magunknak tartjuk fenn annak megítélését, hogy mely és milyen állomásokat kell a járvány dühöngése idején – vagy egyéb indokolt esetben – teljesen elzárni, és melyeket kell a kétoldalú kereskedelem érdekében nyitva hagyni, az adott követelményeknek megfelelően” (BALÁZS 2007, 253.).

Érdekes az a szabály is, amely szerint a „Török Birodalomból minden utazó, élőállatokkal és árukkal együtt, ha bármely időben magyar tartományainkba is belépni szándékozna, köteles alávetnie magát az előírt egészségügyi szabályoknak, mégpedig minden megkülönböztetés nélkül, akkor is, ha az említett Birodalomban valamely dühöngő járványról semmi bizonyos nem tudható” (BALÁZS 2007, 254.).

A korabeli ismeretek ekkortájt még csak a hétköznapi tapasztalatokon alapultak, ám akkoriban ezek is eredményesnek bizonyultak (FEITH–BALÁZS 2016). A fertőző betegségek megelőzését vagy leküzdését célzó szabályok általános érvényűek voltak, és egyúttal igen szigorú értesítési kötelezettséget vezettek be. Mária Terézia alaprendeletében ugyan még nem szerepeltek az élelmiszer-biztonság körébe tartozó szabályok, azonban az 1793-ból fennmaradt történeti forrásokban már találkozhatunk ezekkel is. Így például az egészségre ártalmas élelmiszerek árusításának vagy a réz- és ólomedények használatának tilalmát már bevezették (FEITH–BALÁZS 2016).

2. Járványok

A turizmus és az egészségügyi biztonság tárgykörének összetételekor többségében az elsők között bukkan fel a járványügy, a járványokkal kapcsolatos téma. Nem meglepő, hogy a híradásokban, online cikkekben egyre többször olvassuk azt, hogy például influenzajárvány fenyegeti az országot – ami akár a belföldi turizmus, akár más országokból érkező látogatók által is elterjedhet nagyobb területen –, de az sem ritka, hogy egy-egy korábban csak a mediterrán, szubtrópusi vagy trópusi területeken előforduló kórokozó üti fel a fejét ott, ahol eddig még csak olvastak róla. Tanulmányunk e pontjában sorra vesszük a fontosabb járványügyi tudnivalókat, néhány aktuális példával alátámasztva.

2.1. Influenzajárvány

A 2017. novemberi hírforrások a 2016-os évnél is súlyosabb influenzajárványra hívták fel a figyelmet Európában. Magyarországon ugyan ez a járvány 2017-ben és 2018 első negyedében nem okozott akkora méretű megbetegedést, mégis fontos felhívni a figyelmet a megelőzésre. A szakemberek mindenkinek azt javasolják, hogy oltassa be magát, és nem elegendő az sem, ha pár évente történik ez meg. Hiszen minden évben változik az influenzavírus, új törzsek alakulnak ki. Például 2017-ben Ausztráliában 137 ezer ember fertőződött meg az ausztrál influenzától, és elkerülhetetlen, hogy előbb vagy utóbb az ausztrál vírus-törzs elérje Magyarországot is.

Természetesen az oltóanyag általi védelem sem százszázalékos, viszont aki mégis megfertőződik, annál a betegség nem lesz olyan súlyos lefolyású. Ennek ellenére Magyarországon még mindig alacsony szintű az oltottság, a lakosság mindössze 20–25%-a él ezzel a lehetőséggel.¹

2.2. Kanyarójárvány

Romániában a 2016-os évtől kezdve kanyarójárvány szedi áldozatait, és úgy tűnik, 2018-ban is magas számban regisztráltak megbetegedéseket, azonban már nem csak Romániában. A 2018. február végi híradások Magyarországon arról szóltak, hogy mindössze egy alig egyéves kislányt kellett kanyaróval kezelni Budapesten. Ugyanis a kislány – aki eredetileg más betegség miatt volt kórházban – kórházi szobatársát Romániából érkezett rokonok látogatták meg, és mint köztudott, ott jelenleg kanyarójárvány van. Vélhetőleg rajtuk keresztül fertőződött meg. Néhány elszigetelt esetet kivéve Magyarországon nincs kanyarójárvány, de elkerülhetetlen a fenti kislány esete, amennyiben egy olyan ember, aki bár tünetmentes, hordozza a betegséget, ha köhög egyet, megfertőzhet bárkit, bárhol, akár egy boltban is. Így a járvány terjedése könnyen átléphet országhatárokat is.² Ugyancsak kanyarójárványra hívják fel a figyelmet Ukrajnában, ahol Romániához hasonlóan igen magas a regisztrált megbetegedések száma. 2018 elején Kárpátalján például már 715 megbetegedést regisztráltak, amelyek közül 566 gyerek volt. Ezt a magas számot az is okozhatta, hogy a betegek majdnem háromnegyede nem kapott védőoltást oltóanyaghiány miatt.³

2.3. A globális klímaváltozás járványügyi hatásai

A globalizáció, a tömegkereskedelem és a turizmus térnyerése számtalan járványügyi veszélyt rejt magában. Az egyre melegebb éghajlat következtében újabbnál újabb kórokozók jelennek meg. A legveszélyesebb vírusok egyikének, a krími–kongói vérzések láznak és az azt terjesztő kullancsoknak a hazánkban történő megjelenése is jól mutatja ezt. Továbbá az is, hogy egyre magasabb számban hurcolják be Európába a sárgalázhoz hasonló dengue-lázat vagy éppenséggel a maláriát. 2017. augusztusi hírek⁴ szerint: „... meghalt maláriában egy négyéves kislány Bresciában. A tragédia előtt az orvosok és az egész olasz egészségügyi rendszer is értetlenül állt, a kislány ugyanis el sem hagyta Olaszországot, és más olyan speciális körülmény sem volt, ami megmagyarázta volna, honnan kapta el a betegséget.

¹ Elérhető: http://hvg.hu/itthon/20171121_durvabb_lehet_a_tavalyinal_az_influenzajarvany#utm_source=hvg_daily&utm_medium=email&utm_campaign=newsletter2017_11_21&utm_content=normal (A letöltés ideje: 2018. 02. 13.)

² Elérhető: http://hvg.hu/itthon/20180227_Edesanyja_szerint_a_korhazban_kaphatta_el_a_kanyarot_a_Budapestben_kezelt_kislany (A letöltés ideje: 2018. 02. 27.)

³ Elérhető: www.origo.hu/nagyvilag/20180208-kanyaroban-halt-meg-egy-gyermek-karpataljan.html (A letöltés ideje: 2018. 02. 27.)

⁴ Elérhető: [http://bte.hu/files/Az_egyre_meleged_ghajlat_hatsra_olyan_krokozok_is_megjelennek_haznkban\(1\).docx](http://bte.hu/files/Az_egyre_meleged_ghajlat_hatsra_olyan_krokozok_is_megjelennek_haznkban(1).docx) (A letöltés ideje: 2018. 03. 06.)

A legvalószínűbb, hogy az idei meleg nyáron Itáliában is megjelent az első maláriával fertőzött szúnyog.⁵ Mindebből arra következtethetünk, hogy ha Olaszország északi részén már megjelent a malária, akkor hazánkban is bármikor megjelenhet.

A klímaváltozás egész egyszerű módon okoz változást a betegségek terjedésében, és ehhez elég annyi, ha megváltozik az átlaghőmérséklet, a csapadékeloszlás, így az élőlények status quója felborul, populációmozgás indul el. A globális felmelegedés az állatok és a kórokozó paraziták vándorlásával jár, és így az élőhelyváltásokkal az állatok és mi, emberek is új kórokozóknak vagyunk kitéve. A napjainkban felbukkanó, újra megjelenő vagy új helyeken terjedő betegségek körülbelül háromnegyede állatokról terjedt át az emberre. Mint például az AIDS, a madárinfluenza, a H1N1 influenzavírus, valamint a trópusi betegségek közül a malária mellett a már fentebb is említett dengue-láz vagy a nyugat-nílusi láz. A klímaváltozás negatív hatásai között említhető az is, hogy a túlnépesedés és a természetrombolás következtében egyre több olyan állat kerül kapcsolatba az emberrel, amely a vírust/vírusokat akár évekig is tünetmentesen hordozza. Erre példa, hogy Guineában az Ebola-járvány vadon élő, fertőzött állatból kerülhetett át az emberbe (KOLOZSI 2017⁵).

A globális éghajlatváltozás egészségkárosító hatása közvetlen (például hőmérsékletváltozás, ibolyántúli sugárzás) és közvetett (infekciók) úton valósul meg. A közvetett, indirekt hatások azok, amelyek közvetetten megbetegítenek. Ehhez járul hozzá az éghajlatváltozás következtében terjedő fertőző kórokozók növekvő száma (KOHUT 2013). A Nemzetközi Vadvédelmi Szervezet (WCS – Wildlife Conservation Society) tizenkét olyan kórokozót mutatott ki, amelyek a klímaváltozás következtében a jövőben újabb területeken jelennek meg veszélyeztetve ezáltal az emberi egészséget és a vadvilág állapotát. Ezek a kórokozók többek között: madárinfluenza (H5N1), babesiosis, kolera, ebola, paraziták, Lyme-kór, pestis, az algavirágzás okozta „vörös árhullámok”, rift-völgyi láz, a cecelég által terjesztett álomkór, tuberkulózis, sárgaláz (BIELLO 2008).

Hazánk időben megkezdte a felkészülést, mivel egy uniós program keretében létrehozott egy olyan speciális laboratóriumot, amely szavatolja Magyarország fertőzésekkel szembeni járványügyi biztonságának megőrzését, valamint további fejlesztését. Veszélyhelyzetek, így például bioterrorizmus esetén vagy bármilyen más rendkívüli események során a laboratórium adta lehetőségekkel biztosított a gyors reagálás. Magyarországon tehát nemcsak a megbiztonság, hanem a járványügyi biztonság is adott.

Az Országos Epidemiológiai Központ Nemzeti Biztonsági Laboratóriuma (NBL⁶) végzi a különösen veszélyes kórokozók vizsgálatát, diagnosztikumok előállítását, valamint az intézet a legveszélyesebb fertőző betegségek kórokozóinak tárolására is – speciális kialakításánál fogva – alkalmas. Így megtalálható a pestis, az ebola, a lépfene (anthrax) kórokozója, az állatokban szívférgességet okozó fonálféreg, illetve a különböző influenzavírusok is.⁷

⁵ Elérhető: http://index.hu/tudomany/2017/10/20/klimavaltozas_uj_fertozo_betegsegek_malaria_magyarorszagon_parazitak/ (A letöltés ideje: 2018. 02. 13.)

⁶ Az NBL-t a *Magyarország fertőző betegségekkel szembeni járványügyi biztonságának megőrzése és fejlesztése* című PHARE-projekt keretében alakították ki.

⁷ Az Országos Epidemiológiai Központ ÁNTSZ Kommunikációs Főosztály szíves tájékoztatója szerint.

3. Higiénia

Az utazások során, legyen az akár egy 1–2 napos kirándulás vagy egy hosszabb egzotikus utazás, minden esetben fontos a megfelelő higiénia. Napjaink legkedveltebb trópusi úti célpontjai a fejlődő világ országaiban vannak, ott, ahol az európaiktól eltérő higiéniai viszonyokkal találkozhatunk. A legtöbb ilyen országban részben vagy teljes egészében hiányzik a csatornahálózat, a vízrendszert nem fertőtlenítik megfelelően, ráadásként a helyi lakosok olyan vírusokat, betegségeket hordozhatnak, amelyekre mi, európai emberek érzékenyen reagálunk.

Magyarországról évente több mint 100 ezer ember utazik valamilyen egzotikus országba, és közülük körülbelül 10% meg is betegszik az utazás alatt, aminek következménye lehet egy gyorsabb lefolyású rosszullét vagy akár kórházi kezelés is. Éppen ezért rendkívül fontos a biztonságunk megteremtése érdekében a megfelelő tájékozódás, mielőtt valaki útnak indul. Így előre fel lehet készülni az adott ország egészségügyi viszonyaira, és amennyiben szükséges, különböző oltásokat kell beadatni a megfelelő védetség kialakulása érdekében.

Természetesen nem lehet mindenre felkészülni, de fontos tudni, hogy megbetegedhetünk a csapvíztől, a szennyezett vízből készült italoktól, illetve az ételektől is, amelyek vagy érintkeztek fertőzött emberekkel, vagy már maga az étel, élelmiszer hordoz magában kórokozókat. A gyenge higiéniai normák miatt szinte az összes egzotikus úti cél esetén ajánlott a hepatitis A és a tífusz elleni védőoltás, de országtól függően további védőoltások beadatása is szükséges lehet (Egészséges utazók lapja 2012).

Összességében elmondható, hogy a megfelelő információkkal, oltásokkal és gyógyszerekkel felkészült utazó egészségügyi biztonságát nem fenyegeti különösebb egészségügyi veszély. Mivel a higiéniai szabályok szoros összefüggésben állnak az élelmiszerbiztonsággal, az e körbe tartozó további tudnivalókat a következő pontban részletezzük.

4. Élelmiszer-biztonság

Az utazással összefüggő betegségek javarészt a vízre és a higiéniai eredetű problémákra vezethetők vissza, amit főként a fejlődő országokban a szennyezett ivóvíznek és az elégtelen higiénianak tulajdonítják. Az utazás során, illetve az alatt a kórokozó faktorok, a helyi betegségek képezik az egészségre ártalmas körülményeket. Maga az „otthoni” körülményektől való távollét is lehet előidézője az akut betegségeknek, elősegítheti azok kialakulását. Továbbá már meglévő betegségek akut fellángolása is összefüggésbe hozható az utazással. A fertőző betegségek egy része, ahogy már a 2. fejezetben is említettük, megelőzhető védőoltásokkal, gyógyszerekkel, a többi esetben pedig szükség van a tudatosságra, a higiéniai szabályok betartására is. Természetesen még így sem lehet teljesen megelőzni a problémákat, azonban jelentős mértékben le lehet csökkenteni azokat.

Az alábbi rövid felsorolás és egyben tanácsadás főként a trópusi, fejlődő országok esetében tartandó be szigorúan, azonban van, ami mindig, minden körülmények között fő szabály kell, hogy legyen:

- Kezet mosni minden étkezés előtt.
- Csapvíz, jégkocka fogyasztása tilos.
- Palackozott vizet fogyasztani, illetve azzal mosni fogat.

- Az elfogyasztani kívánt étel legyen meleg és teljesen megfőtt.
- Az utcai ételárusokat és az ott árult zöldségeket, salátákat kerülni.
- A gyümölcsöt minden esetben meg kell mosni és hámozni.
- A helyi tavakban, folyókban való fürdést mellőzni stb.⁸

4.1. Az élelmiszer-biztonság fogalmi kiterjesztése

Ahhoz, hogy az élelmiszer-biztonság turizmussal kapcsolatos témakörét behatóan vizsgálni tudjuk, fontos az itt használatos fogalmak tisztázása.

*Élelmiszer-higiéni*a: azon intézkedések és feltételek, amelyek a veszélyek ellenőrzéséhez és valamely élelmiszer emberi fogyasztásra való alkalmasságának az élelmiszer szándékolt felhasználásának figyelembevételével történő biztosításához szükségesek.

Élelmiszer-biztonság: annak biztosítása a termelés, az élelmiszer-előállítás, a tárolás és a forgalomba hozatal teljes folyamatában, hogy az élelmiszer nem lesz ártalmas a végső fogyasztó egészségére.⁹

Az Európai Unió „élelmiszertörvénye”¹⁰ alapján nem biztonságos élelmiszer nem hozható forgalomba. A rendelet alapján nem biztonságos az élelmiszer, ha az egészségre ártalmas, illetve emberi fogyasztásra alkalmatlan. Így e fogalmak figyelembevételével, ha meg akarjuk határozni, hogy mi tekinthető „biztonságos ételnek”, akkor az a következő definíció szerint értelmezhető.

Biztonságos étel: olyan, a végső fogyasztónak¹¹ szánt étel, amely az egészségre nem ártalmas, azonnal és/vagy rövid távon, és/vagy hosszú távon jelentkező egészségkárosító hatásoktól mentes.¹²

4.2. Az élelmiszer-biztonság szabályozása

Az élelmiszer-biztonsággal, az élelmiszerekkel összefüggésben több nemzetközi jogszabály rendelkezik általános elvekről, és ír elő követelményeket azok betartására.

Ezek közül a legfontosabbak az alábbiak:

- Az Európai Parlament és a Tanács 178/2002/EK rendelete (2002. január 28.) az élelmiszerjog általános elveiről és követelményeiről, az Európai Élelmiszerbiztonsági Hatóság létrehozásáról és az élelmiszerbiztonságra vonatkozó eljárások megállapításáról.
- Az Európai Parlament és a Tanács 258/97/EK rendelete az új élelmiszerekről és az új élelmiszer-összetevőkről.
- Az Európai Parlament és a Tanács 852/2004/EK rendelete (2004. április 29.) az élelmiszer-higiéniáról.

⁸ Elérhető: <http://soshungary.hu/wp-content/uploads/2016/02/safefoodHU.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 01. 24.)

⁹ A fogalommeghatározások az élelmiszer-higiéniáról szóló az Európai Parlament és a Tanács 852/2004/EK rendelete (2004. április 29.) alapján.

¹⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 178/2002/EK rendelete (2002. január 28.).

¹¹ Az étel/élelmiszer utolsó fogyasztója.

¹² A szerző alkotta megfogalmazás.

Az élelmiszer-biztonság, az utazás egészségügyi kockázatának kivédése fontos szerepet játszik a turizmus, a turizmus-vendéglátás területén, hiszen a közlekedés adta lehetőségeket is figyelembe véve a globális turizmus világában megnövekedett a járványok kitörésének kockázata is. Továbbá erős korlátja lehet egy-egy utazásnak vagy akár rendezvények megtartásának is a megfertőződéstől való félelem. A 21. században alapvető elvárás, hogy az élelmiszerek megfelelő mennyiségben és minőségben álljanak rendelkezésre, a biztonsági szabályok betartása mellett (SZABÓ–FODOR 2016).

Az élelmiszer-biztonságot veszélyeztető mikrobiológiai és kémiai veszélyek ellen csak az egész élelmiszerláncra („a szántóföldtől az asztalig”) kiterjedő szabályozással lehet védekezni. Kiemelt szerepet játszik ebben a nyomomonkövethetőség. Minden esetben fontos, főképp a vevők szempontjából, hogy a jogi szabályozás és ellenőrzés lefedje a teljes élelmiszer-előállítás és -forgalmazás folyamatát, ideértve a mezőgazdasági alapanyagok előállításától az élelmiszerek végső fogyasztóhoz való eljuttatását is (SZEITZNÉ 2006).

Az élelmiszer-biztonsági rendszerek közül egyet emelnénk ki, amely az élelmiszer-feldolgozásban és a vendéglátásban kötelezően betartandó, így tehát a turizmus világára is hatással van. Ez az élelmiszer-biztonsági rendszer a HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Points¹³). Az Európai Bizottság 2000. január 12-én az élelmiszer-biztonságról szóló fehér könyvében az élelmiszerlánc szereplőinek teljes egészére kötelezővé tette az élelmiszer-biztonságról való gondoskodást.

4.3. A HACCP-előírás

Az előírás az élelmiszerek előállítása, feldolgozása és forgalmazása során beazonosítja a jellegzetes veszélyeket, a kritikus pontokat és kockázati tényezőket. Kritikus veszélyforrások lehetnek mikrobiológiai, fizikai-kémiai szennyeződések, behatások. A HACCP előírásai kötelező jelleggel működnek az élelmiszeriparban, a vendéglátás, közétkeztetés területén (SZABÓ–FODOR 2016).

Az élelmiszerek előállításának higiéniai, közegészségügyi, minőségi kérdéseivel foglalkozó szakemberek korábban azt gondolták, hogy a higiénia szintjének megemelésével, a járványügyi megelőző intézkedésekkel, a jogszabályok betartásával és megfelelő oktatással, neveléssel csökkenthető az élelmiszerekkel összefüggésbe hozható megbetegedések száma. Ezzel szemben az ENSZ Egészségügyi Világszervezete (WHO – World Health Organization) felmérései alapján a fejlett országokban továbbra is növekszik az ilyen eredetű betegségek száma, legyen az élelmiszer-fertőzés vagy élelmiszer-mérgezés (SALTINI–AKKERMAN 2012).

4.4. Élelmiszer-fertőzés – élelmiszer-mérgezés

A turizmus és a nemzetközi élelmiszer-kereskedelem során az emberek és az élelmiszerek mozgása még napjainkban is óriási kockázatot jelent. A kórokozók az élelmiszerek nyomomonkövetésének hiányában a szennyezett alapanyagokkal vagy a vízzel bekerülnek az ételbe, ezt fokozhatja egy, az ételkészítésben dolgozótól eredő fertőződés is, vagy a konyhai eszközök, technológiák szennyeződése, a kötelező előírások betartásának hiánya.

¹³ Lefordítva: Veszélyelemzés és Kritikus Szabályozási Pontok.

Az élelmiszer-fertőzés, élelmiszer-mérgezés (hétköznapi szóhasználatlaltal ételfertőzés, ételmérgezés) tünetei leggyakrabban az emésztőrendszerre korlátozódnak. Ilyen tünet lehet az émelygés, hányinger, hányás, gyomorfájdalom, hasmenés, hasi görcsök okozta panasz. Ezek kiegészülhetnek egyéb tünetekkel is, például fejfájással, gyengeséggel, lázzal. A lappangási idő fél órától egészen akár több hétig is terjedhet.

Az alábbi felsorolás azt veszi sorra – a teljesség igénye nélkül –, hogy mely esetekben kell ételmérgezésre gondolni:

- ha a tünetek kialakulása kapcsolatba hozható valamilyen élelmiszer fogyasztásával;
- ha az azonos ételt, élelmiszert fogyasztók hasonló lappangási idővel és tünetekkel megbetegedtek;
- ha külföldi tartózkodás, főleg mediterrán vagy egzotikus utazás alatt vagy után jelentkeztek a tünetek;
- ha e szempontból magas kockázatot jelentő ételeket, élelmiszereket fogyasztottak, mint például főzött tojáskrémés sütemények, nyers tojásos hidegkonyhai készítmények, madártej, tejes, tejfölös, tejszínes ételek, darált hússal készült ételek, házi disznótoros, vastag húsok, ha nyers, forralatlan tejet, abból készült tejterméket fogyasztottak;
- ha felületesen átsütött ételt (például angolosan elkészített húst, darált húsból készült ételt, egyben sütött nagy tömb húst, parázson, roston sütött grillételeket) fogyasztottak, ha ásott kút vizét itták, vagy azzal készült ételt fogyasztottak;
- ha mosatlan salátát, zöldséget, gyümölcsöt fogyasztottak stb. (Nébih).

Éppen ezért rendkívül fontos, hogy az utazások előtt (és nem csak egzotikus úti célok előtt) megfelelőképpen tájékozódjunk a célországban előforduló betegségekről.

4.4.1. *Thaiföldi eset*

Tragikus eseménnyel indult a 2018-as év, mivel januárban egy magyar turista meghalt Thaiföldön egy svédasztalos vacsora után. A hírek szerint a társaságból mindenki ételmérgezést kapott. Az elhunyt halálát ételmérgezés vagy ételallergia miatt bekövetkezett szíveállás okozhatta, de biztos információk csak az igazságügyi boncolás eredményét követően állnak majd rendelkezésre, ami jelen tanulmány megírásakor még nem volt ismert (HVG 2018). Annyit viszont a híradásokból megtudhattunk, hogy a svédasztalos vacsora során több tengeri ételt is fogyasztottak, köztük kígyómakrélát is (összetévesztve sokszor a vajhallal), amely nagy mennyiségben mérgező, mivel viaszésztert tartalmaz, illetve más halakhoz képest magasabb a hisztaminszintje, ami szintén allergiás reakciókat válthat ki. Ezt fokozhatja az, hogy a már kifogott halakban exponenciálisan nő a hisztaminszint az idő múlásával a nem megfelelő hőfokon történő tárolás mellett.

Az eset kapcsán került előtérbe, hogy Thaiföldön semmilyen élelmiszer-ellenőrző hatóság nem működik, így akik kint fogyasztanak élelmiszert, ételt, azok óhatatlanul is bevisznek a szervezetükbe fertőzéseket, baktériumokat (BOHUS–ZSILÁK 2018). Természetesen, ahogy a fentiekben is többször említettük, megfelelő védőoltásokkal, gyógyszerekkel minimalizálni lehet a megbetegedésre való esélyeket.

4.4.2. Hazai viszonyok

Magyarországon a thaiföldi esethez hasonlóak még nem fordultak elő, illetve az ottani szabályozatlanságoktól és az élelmiszer-ellenőrző hatóságok működésének hiányától sem kell tartani. A nemzetközi szinten szabályozott körülmények ellenére viszont mind hazai, mind európai szinten növekedett a szalmonellás megbetegedések száma, megfordítva ezzel a 2016-ig érvényes csökkenő tendenciát.¹⁴ A Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal (Nébih) információi szerint Magyarországon 2016-ban több mint 680 szalmonellás, élelmiszer-eredetű megbetegedést jelentettek (Agrárszektor 2018b).

A szalmonellás megbetegedések mellett aktuális téma napjainkban az afrikai sertéspestis európai uniós járványügyi helyzete. Magyarországon ez idáig nem mutatták ki a vírus jelenlétét, de ezt megelőzően már több mint 10 ezer házi sertés és vaddisznó vizsgálatát végeztette el a Nébih. Az ellenőrzési időszak alatt a hatóság fokozott vizsgálat alá vonja a sertéstartó telepeket, és ezzel egyidejűleg számos intézkedést vezetnek be a megelőzés és a mihamarabbi észlelés érdekében.

Az esetlegesen felbukkanó vírus opcionális veszélyforrást jelent a vadászat, a vadászturizmus szempontjából is, mivel a vadászterületek a legmagasabb kockázatnak vannak kitéve mindamelllett, hogy a vadászaton kilőtt vaddisznók húsát felhasználás előtt laboratóriumi vizsgálat alá kell vonni. Aki persze csak az élmény miatt választja a vadászatot, annak ez az időszak lehetőséget teremt arra, hogy minél több vaddisznó kilövését megejtse, mivel intézkedést rendeltek el a vaddisznóállomány sűrűségének csökkentésére (Agrárszektor 2018a).

4.5. Éghajlatváltozás és élelmiszer-biztonság

Az élelmiszer-biztonságot körüljárva ismét eljutunk az éghajlatváltozással kapcsolatos összefüggések vizsgálatáig. Ahogy a járványok terjedését is fokozza a globális klímaváltozás, úgy az élelmiszerek útján terjedő fertőzésekre is hatással van. A hőmérsékletváltozás érzékenyen hat az élelmiszer által terjedő fertőzésekre, úgymint szalmonella, campylobacter, listeria stb. A gabonafélék aflatoxin B1 szennyezettségének növekedését is eredményezheti a klímaváltozás az EU területén. A penészgombák által termelt karcinogén mikotoxin megtalálható egyes gabonaféléken, így a kukoricán, búzán, rizsen, különösen a forró és párás éghajlaton. Ez tehát csak néhány olyan eset, amely a klímaváltozás negatív hatásainak következtében jelentkezik, befolyásolva az élelmiszer-biztonságot. Az Európai Unió területén az elkövetkező évtizedekben a klímaváltozás hatásainak következtében növekedésre kell számítani az élelmiszerek útján terjedő fertőzések és megbetegedések számában (KOHUT 2013).

¹⁴ Az Európai Betegségmegelőzési és Járványügyi Központ (ECDC) és az Európai Élelmiszer-biztonsági Hatóság (EFSA) közös jelentése alapján 3%-kal nőtt 2014–2016 között az Európai Unióban a Salmonella enteritidis okozta megbetegedések száma.

5. A nemzetközi turizmus környezeti hatásai

A turizmus környezetre gyakorolt hatásai már a turista megérkezése előtt jelentkeznek, hiszen egy A-ból B pontba eljutáshoz használt közlekedési eszköz okozta levegőszennyezés már a megtett út alatt hatással van az ökológiai rendszerre. Az energia, a víz és egyéb erőforrások használata mellett a turizmus óriási mennyiségű hulladékot is termel. Ha a hulladék feldolgozásáról, elhelyezéséről nem gondoskodnak megfelelően, akkor az szintén kárt okoz a környezetben, megfertőzheti a vízforrásokat, árt az ott élő vadvilágnak, összefoglalva tehát átalakíthatja a természeti környezetet, megbonthatja az élővilág kialakult egyensúlyát.

A turisták jelenléte a természetben alapvetően befolyásolhatja a vadvilág életét, viselkedését. A turista akaratlanul is letaposhatja a növényzetet, megzavarhatja a madarak, állatok mindennapi életét, vagy tudtán kívül növényeket, állatokat visz be oda, ahol azok még nem voltak fellelhetőek (*A nemzetközi turizmus környezeti hatásai* é. n.). Ugyanúgy károsíthatja a természetet a turisták „gyűjtőszennvedélye”, mivel ez nagyon sok növény és állatfaj kipusztulásához vezethet, illetve helyrehozhatatlan módon lecsökkentheti az egyedek számát. A turisták zöme például nincs tisztában azzal, hogy a korallfajok többségének behozatala engedélyköteles, mivel azok a veszélyeztetett élőlények és a belőlük készült termékek nemzetközi kereskedelmét szabályozó washingtoni egyezmény (vagy CITES¹⁵ – Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora) meghatározott függelékébe tartoznak.

De ugyanúgy a turisták tudatlansága okozhatja bizonyos baktériumos betegségek behozatalát/kivitelét azáltal, hogy, mondjuk, a turista a görög utazáson megcsodált olajfákból, leanderekből egy-egy darab cserjét vagy egy egész növényt hazavisz, nem gondolva arra, hogy egyúttal magával viszi ezeknek a kártevőit, baktériumos betegségeit, amelyekről a hazai élővilág, a hazai növények nincsenek védve.

Érdekes példa lehet, hogy már az Antarktisz ökológiai egyensúlyát is fenyegeti a turizmus. Napjainkban már mintegy évi 40 ezerre nőtt azon turisták száma, akik többsége a jéggel nem borított részekre utazik, ami az Antarktisz felszínének kevesebb mint egy százaléka. Ezen a területen található a Déli-sarkvidék állat- és növényfajainak nagy része, amelyet érzékenyen érintenek az emberek által behurcolt idegen fajok, mivel, ahogy fentebb is említettük, akarva-akaratlanul is bekerülhetnek növények és állatok, elsősorban rovarok és fűfélék (Index 2014). Mindezekre megoldás lehet a fenntartható turizmus és az ökoturizmus előtérbe helyezése, amely egyensúlyba hozhatja a turizmus adta előnyöket az általa okozott hátrányokkal.

6. Európai Egészségbiztosítási Kártya

Mire is jó az Európai Egészségbiztosítási Kártya? – sokan teszik fel ezt a kérdést, mivel a kártya adta előnyökről és annak korlátairól nem is tudnak. Az alábbiakban e kártya jellemzőit mutatjuk be.

¹⁵ 1973-ban írta alá 80 ország, amelyhez Magyarország 1985-ben csatlakozott. Ma már 180 ország a tagja, és közel 35 ezer állat- és növényfajra vonatkozik.

1. kép

Európai Egészségbiztosítási Kártya – minta

Forrás: Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő, 2017

Európai Egészségbiztosítási Kártyát (a továbbiakban: Kártya) igényelhet mindenki, aki aktív társadalombiztosítási jogvissonnyal rendelkezik Magyarországon, illetve más európai uniós vagy EGT-országban. Magyarországon a Kártyát a járási hivatal vagy a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő adja ki kérelemre, amely térítésmentes, kivéve, ha megsemmisül, megrongálódik, elvesz vagy ellopják. A kérelmet akár írásban, akár személyesen, vagy az Ügyfélkapun keresztül lehet leadni. Kiváltásához személyazonosságot igazoló okmány (útlevél, személyigazolvány), valamint tajszámot igazoló okmány (nem rendezett biztosítási jogviszony esetén a jogosultságot bizonyító okmány, mint például munkáltatói igazolás) szükséges. A Kártya érvényessége korlátozott, a társadalombiztosítási jogviszony végéig, de legkésőbb a kiállításától számított 3 évig érvényes.

A Kártya legfőbb előnye, hogy az ideiglenes tartózkodás során az Európai Gazdasági Térség (EGT) bármely tagállamában, valamint Svájcban egyaránt igénybe vehetjük az állami egészségügyi ellátást – azonos feltételekkel és költségekkel, mint az adott országban biztosítással rendelkezők –, természetesen amennyiben az orvosilag indokolt. Ennek eldöntése minden esetben orvosszakmai kérdés. Fő szabály szerint, tagállami együttműködés keretében, az egyes társadalombiztosítási szervek elszámolnak egymással, így az ellátást igénybe vevőnek a kártya felmutatása mellett egyéb teendője nincs. Azonban vannak kivételek, mivel az ellátás nem minden orvosi kezelésre vonatkozik. Például nem tartozik ide egy rendszeres fogászati ellátás igénybevétele, kivéve persze, ha sürgősségi ellátásra van szükség. Itt fontos megjegyezni, hogy a Kártya adta előnyök csak átmeneti, tehát ideiglenes tartózkodás során vehetők igénybe. Az az állampolgár, aki munka, tanulás vagy egyéb oknál fogva huzamosabb ideig életvitelszerűen az EU valamely tagállamában tartózkodik, nem jogosult a Kártyát igénybe venni, mivel ilyen esetben az adott tagállam szerinti társadalombiztosítási jogvissonnyal kell, hogy rendelkezzen (Origo 2017).

A Kártya korlátai között említendő, hogy vannak olyan országok, amelyek az egészségügyi ellátás során önrészt vagy a teljes kezelési költség előzetes megfizetését kérik a beteg-től. Így például Franciaország, Luxemburg, Belgium és Finnország esetében is a beteg az ellátás, gyógyszerek költségeit megelőlegezni köteles (ez az úgynevezett visszatérítéssel rendszer), majd utóbb a saját hazai egészségbiztosítási rendszere általi megtérítést kap (Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő 2017).

Fontos megjegyezni, hogy a Kártya nem váltja fel és nem helyettesíti az úgynevezett tajkártyát (pontosabban a „hatósági igazolványt”), nem helyettesíti az utasbiztosítást, és nem fedezi a költségeket, ha valaki kifejezetten orvosi kezelés igénybevétele céljából utazik. Egyúttal a Kártya megléte sem garantál minden esetben ingyenes egészségügyi szolgáltatást, mivel előfordulhat, hogy valamely kezelés Magyarországon ingyenes, azonban egy másik országban már nem (Európai Bizottság 2018). Elengedhetetlen tehát egy külföldi utazást megelőzően az utasbiztosítás megkötése, mivel, ahogy fentebb is jeleztük, maga a Kártya megléte nem helyettesíti azt, és akár egy sibaeset során, ha a téli sportokra is kiterjedő utasbiztosítással rendelkezünk, megúszhatunk olyan költségeket, mint például egy helikopteres mentési vagy hazaszállítási díj. Ezek a költségek akár milliós tételek is lehetnek megfelelő biztosítás hiányában.

Az Európai Egészségbiztosítási Kártya és az utasbiztosítás közötti különbségeket mutatja be az alábbi táblázat.

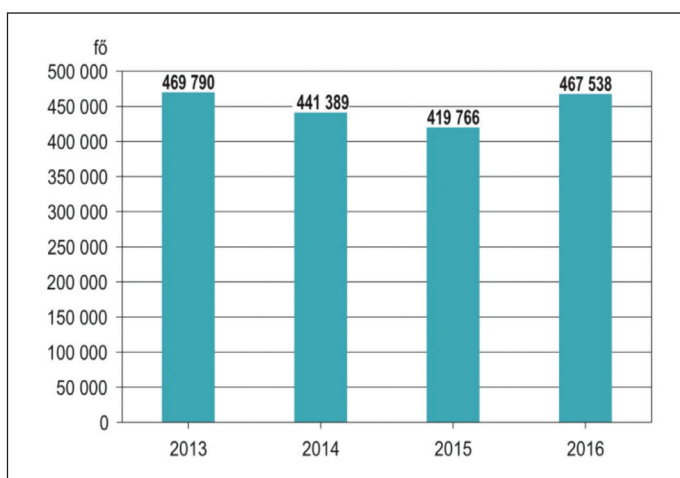
1. táblázat

Európai Egészségbiztosítási Kártya (EKK) – Utasbiztosítás

Európai Egészségbiztosítási Kártya (EKK)	Utasbiztosítás
Csak szerződött szolgáltatóhoz lehet fordulni vele	Magánegészségügyi szolgáltatóhoz is lehet fordulni vele
Csak az orvosiilag szükséges ellátásokat fedezi	A biztosítási szerződés szerinti összes ellátást fedezi
A szükséges ellátásokat azok árára tekintet nélkül nyújtani kell a nyomtatvány ellenében	Az ellátások költségeit csak a szerződési feltételekben meghatározott összeg erejéig vállalja a biztosító
Az önrészt a biztosítottnak kell kifizetnie, annak visszatérítésére nem számíthat	Az önrészt is fedezi
Bizonyos tagállamokban az ellátás költségeit a biztosított előlegezi meg	Minden tagállamban a biztosító fizet

Forrás: OEP

Forrás: Biztosítási Szemle, 2014

1. ábra

Európai Egészségbiztosítási Kártyával rendelkezők száma Magyarországon 2013–2016 között

Forrás: a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő adatai alapján a szerző szerkesztése

Érdekes tény, hogy bár több előnnyel, mint hátránnyal rendelkezik a Kártya, mégis az unió lakosságának majdnem 60%-a nem rendelkezik ilyennel. Az Európai Bizottság 2014-es adataiból kiderül, hogy 206 millió európai polgár rendelkezik csak Európai Egészségbiztosítási Kártyával, ami tehát a tagállamok biztosított lakosságának 40%-a. Azonban a Kártyával rendelkező tagállamok között kiemelt Csehország, Olaszország és Liechtenstein, utóbbiban a társadalombiztosítási jogviszonnal bírók 100%-a rendelkezik vele, de nem elhanyagolandó Luxemburg, Málta, Hollandia, Ausztria és Svájc sem, ahol szintén 90% feletti ez az arány. A képzeletbeli ranglistán hátul kullog Bulgária, Spanyolország, Görögország, Franciaország, Horvátország, Lettország, Lengyelország és Románia, ahol 10% alatti ez az arány (Biztonságpiac 2015).

A kiadott Kártyák száma magyarországi szinten még mindig messze van a többi uniós tagállam átlagától, de még a sereghajtókétól is elmarad.

7. Többoldalú szemléletváltás

Az egészségbiztonság témaköre igen sokszínű, hiszen a mikroorganizmusok okozta veszélyforrásoktól a rovarcsípések általi fertőzéseken át az ételek, élelmiszerek generálta megbetegedések, mérgezések körét is érintve sok-sok rizikót rejt, ha egy turista minden felkészültség és információ hiányában veszi nyakába a világot. De ugyanúgy igaz az is, amit a jelen tanulmánykötet 1. fejezete a turizmusbiztonság tényezői címszó alatt ír: „Az utazó a legkülönfélébb kórokozók bevitelével aktívan hozzájárulhat a felkeresett desztináció egészségkockázatának növeléséhez (a szexturizmusban különösen a HIV-fertőzött személyekkel történő érintkezés tekinthető a fogadó társadalomra veszélyesnek).” Hiszen nemcsak az utazóra, a turistára leselkednek „veszélyek”, hanem ő maga is lehet veszélyforrás egy-egy adott desztinációban.

Fontos és nem elhanyagolandó A Turizmus Globális Etikai Kódexe¹⁶ 1. cikkelyében foglaltak e témakörre vonatkozó pontjának felelevenítése, amely napjainkban is érvényes elveket fogalmaz meg:

„6. A turisták és a látogatók felelősek azért, hogy – akár még az elindulás előtt – megismerjék a felkeresni szándékozott országok jellemzőit; és tudatában kell lenniük azoknak az egészségügyi és biztonsági kockázatoknak, amelyek bármilyen, a szokott környezetet kívüli utazás esetén előfordulhatnak, és úgy kell viselkedniük, hogy a lehető legkisebbek legyenek ezek a kockázatok.”¹⁷

¹⁶ A Turizmus Globális Etikai Kódexe átfogja a turizmus felelősségének valamennyi területét és formáját, összefüggésrendszerét a biológiai diverzitástól kezdve a kulturális sokszínűségig, a gazdasági és a morális felelősség hangsúlyozása mellett. A Kódex egyúttal lefektette a felelősségteljes turizmus irányelveit is.

¹⁷ Elérhető: http://ethics.unwto.org/sites/all/files/docpdf/hungary_1.pdf (A letöltés ideje: 2018. 03. 08.)

Felhasznált irodalom

- A nemzetközi turizmus környezeti hatásai (é. n.). Elérhető: www.fna.hu/sites/default/files/A_nemzetkozi_turizmus_kornyezeti_hatasai.pdf (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- Agrárszektor (2018a): *Afrikai sertéspestis: még több ellenőrzést terveznek*. Elérhető: www.agrarszektor.hu/allattenyesztes/afrikai-sertespestis-meg-tobb-ellenorzest-terveznek.9853.html (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- Agrárszektor (2018b): *Vigyázni kell, mert fenyeget a szalmonella*. Elérhető: www.agrarszektor.hu/elemszerpiac/vigyazni-kell-mert-fenyeget-a-szalmonella.9883.html (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- AUBERT Antal – GYURICZA LÁSZLÓ – HUSZTI Zsolt (2012): *A kultúra turizmusa – A turizmus kultúrája*. Pécs, PTE.
- BALÁZS PÉTER (2007): *Mária Terézia 1770-es egészségügyi alaprendelete*. 1–2. kötet. Piliscsaba–Budapest, Magyar Tudománytörténeti Intézet Semmelweis Orvostörténeti Múzeum Könyvtár és Levéltár.
- BALÁZS PÉTER – SZTRILICH András (2003): *Jogi szabályozás az egészségügyben*. Budapest, SE EFK.
- Biztonságpiac (2015): Az Unió lakosságának hatvan százaléka nem rendelkezik európai egészségbiztosítási kártyával. Elérhető: <http://biztonsagpiac.hu/az-unio-lakossaganak-hatvan-szazaleka-nem-rendelkezik-europai-egeszsegbiztositasi-kartyaval> (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- Biztosítási Szemle (2014): *Unió TB-kártyával is milliókat fizethetünk síbaleset esetén*. Elérhető: www.biztositasiszemle.hu/cikk/hazaihirek/nemeletbiztositas/unios_tb-kartyaval_is_milliokat_fizethetunk_sibaleset_eseten.3475.html (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- BOHUS PÉTER – ZSILÁK Szilvia (2018): *Hogyan lehetett halálos vacsora egy hal Thaiföldön?* Elérhető: https://index.hu/belfold/2018/01/24/vajhal_makrela_meghalt_thaifold/ (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- BIELLO, David (2008): *Deadly by the Dozen: 12 Diseases Climate Change May Worsen*. *Scientific American*, Oct. 8. 12–18.
- Egészséges Utazók Lapja (2012): *Egzotikus utazás*. Elérhető: www.utazaselott.hu/egzotikus-betegsegek.html (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- Európai Bizottság (2018): *Az Európai Egészségbiztosítási Kártya*. Elérhető: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=559&langId=hu> (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- FEITH Helga Judit – BALÁZS Péter (2016): *Közegészségügyi kérdések XVIII. századi (jog)források tükrében. Élet–Tudomány–Történet: Tudományok Határain: Módszertani Perspektívák. Kaleidoscope Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat, 7. évf. 13. sz. 294–304. DOI: 10.17107/KH.2016.13.294-304.*
- HVG (2018): *Meghalt egy magyar turista Thaiföldön egy svédasztalos vacsora után*. Elérhető: http://hvg.hu/itthon/20180123_Meghalt_egy_magyar_turista_Thaifoldon_egy_svedasztalos_vacsora_utan#utm_source=hvg_daily&utm_medium=email&utm_campaign=newsletter2018_01_23&utm_content=norma (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- Index (2014): *A turizmus kicsinálja az Antarktisz*. Elérhető: https://index.hu/tudomany/2014/06/18/a_turizmus_kicsinalja_az_antarktisz/ (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- KOHUT László (2013): *A globális klímaváltozás egészségügyi hatásai Magyarországon*. *Hadtudomány*, 23. évf. elektronikus különszám. 153–164.
- KOLOZSI Ádám (2017): *Már úton vannak hozzánk az új paraziták*. Elérhető: http://index.hu/tudomany/2017/10/20/klimavaltozas_uj_fertozo_betegsegek_malaria_magyarorszagon_parazitak/ (A letöltés ideje: 2018. 02. 13.)

- Nébih: *Mikor gondoljunk élelmiszer közvetítette megbetegedésre?* Elérhető: <http://portal.nebih.gov.hu/-/mikor-gondoljunk-elelmiszer-kozvetitette-megbetegedesre-kozismert-neven-etelmergezesre-etelfertozesre-> (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (2017): *Európai Egészségbiztosítási Kártya*. Elérhető: www.neak.gov.hu/felso_menu/lakossagnak/ellatas_kulfoldon/az_europai_egeszsegbiztositasi_kartya/eu_kartya.html (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- Origo (2017): *Mire is jó az Európai Egészségbiztosítási Kártya?* Elérhető: www.origo.hu/jog/lakossagi/20170607-das-jogszerviz-europai-egeszsegbiztositasi-kartya.html (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- SALTINI, Rolando – AKKERMAN, Renzo (2012): Testing improvements in the chocolate traceability system. Impact on Product Recalls and Production Efficiency. *Food Control*, Vol. 23, No. 1. 221–226. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2011.07.015>
- SZABÓ Imre László – FODOR Lóránt (2016): Az élelmiszerbiztonsági rendszerek alkalmazhatósága a turizmus-vendéglátás területén. In NÉMETH Kornél szerk.: *I. Turizmus és biztonság nemzetközi tudományos konferencia konferenciakötete*. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 166–175.
- SZEITZNÉ SZABÓ Mária (2006): Az élelmiszer-biztonság helyzete és jogi szabályozása az Európai Unióban. In PÁSZTORNÉ HUSZÁR Klára – KISS István: *Minőségkímélő élelmiszer-technológiák és élelmiszer-biztonság*. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem Élelmiszertudományi Kara – Mezőgazda. 171–183.

Vákát oldal

Ernszt Ildikó – Németh Kornél

A fogyasztás biztonsága a turizmusban

A turista olyan kiszolgáltatott helyzetben lévő fogyasztónak tekinthető, aki az otthonától, sok esetben a hazájától távol vesz igénybe szolgáltatásokat. Az, hogy mennyire bánnak vele tisztességesen, alapvetően meghatározza az utazás élményét, sőt a desztinációról alkotott véleményét is. Nem túlzás azt állítani, hogy a korrekt, vendégszerető bánásmódnak imázsformáló ereje van. Így kiemelkedően fontos a turista védelme a tisztességtelen turisztikai szolgáltatókkal szemben, amit egy meglehetősen komplex jogi szabályozás biztosít. Azonban mindez nem elég, szükséges az is, hogy maga a turista is megfelelő körültekintéssel járjon el, és ne engedje azt, hogy a turizmus területén tevékenykedő tisztességtelen szolgáltatók, hiénák áldozatává váljon.

1. A turista mint fogyasztó

„A kíváncsi turista olyan, mint a szerelmes férj. Mindent elhisz, és semmit sem lát” – írta Rejtő Jenő a *Bradley Tamás visszaüt* című művében. Nem kétséges, hogy a turistát fogyasztónak kell tekintenünk, aki számos esetben kiszolgáltatott(abb) helyzetben van. A fogyasztóvédelmi törvény¹⁸ 2. § a) pontja alapján fogyasztónak minősül az „az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy, aki árut vesz, rendel, kap, használ, igénybe vesz vagy az áruval kapcsolatos kereskedelmi kommunikáció, ajánlat címzettje”.¹⁹

A turista sok mindent fogyaszt: utazásszervezési, szálláshely-, vendéglátóipari szolgáltatásokat, utazik, szórakozási lehetőségeket, strandokat vesz igénybe, szuveníreket vásárol, és még végeláthatatlanul folytathatnánk az érintett területek felsorolását. Ráadásul mindezt az otthonától távol teszi, azaz számára ismeretlen környezetben és közegben, sok esetben nem is a saját hazájában, hanem egy idegen, messzi országban, ahol nemcsak, hogy a nyelvet nem ismeri, de ugyanígy sokszor nincs tisztában a helyi szokásokkal, szolgáltatási kultúrával, árakkal és módszerekkel sem. Ezzel szemben a másik oldalon lévő szolgáltató rendelkezik a megfelelő ismerettel, szaktudással, infrastruktúrával, információs hálózattal, érdekvénesítési lehetőséggel és eszközzel, ez a fogyasztóra általában kevésbé igaz. Így viszont a fogyasztó gyengébb, kiszolgáltatottabb helyzetben van, mint a szolgáltató (SALAMON 2009).

¹⁸ A továbbiakban: Fgy. tv.

¹⁹ Az egyéb törvények is hasonló módon fogalmazzák. A Polgári törvénykönyv megfogalmazása szerint a fogyasztó a szakmája, önálló foglalkozása vagy üzleti tevékenysége körén kívül eljáró természetes személy. [Ptk. 8:1. § (1) bekezdés 3. pont] A tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény 2. § a) pontja az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személyt tekinti fogyasztónak.

Ehhez még hozzá kell számítanunk azt a tényt, hogy az utazás a legtöbb embernek a pihe-nésről szól, amikor egyrészt jóval többet hajlandó költeni, másrészt óvatlanabb, mint a hét-köznapokban. Ráadásul a turizmus iparága nagyon sok embernek jelenti a napi betevőt, sokan élnek belőle, és nagyon is jól akarnak élni belőle, és sajnos mindig voltak, vannak és lesznek is olyanok, akik mindezt nem tisztességes módon akarják elérni, hanem a rájuk, a működésükre irányadó szabályok megszegésével kívánják a profitot megszerezni.

A fentiek miatt kiemelkedő fontossággal bír a fogyasztóvédelem ezen a nem elha-nyagolható gazdasági jelentőségű területen, és az előbbi példák is igazolják, hogy miért részesíti a jog a fogyasztót – ebben az esetben az utazót, a turistát, a vendéget – nagyobb jogvédelemben: az eladó és a vevő közötti egyensúlytalanságot próbálja ellensúlyozni. Ráadásul az egyes országok számára egyáltalán nem mindegy, hogy milyen érzéssel megy haza az utazó a nyaralás, utazás végén: úgy, hogy egy korrekt, tisztességes vagy egy olyan ország képét viszi magával, ahol ott csapják be a turistát, ahol csak tudják; hiszen ennek megfelelően fogja majd „reklámozni” az adott desztinációt; így a tisztességes bánásmódnak imázsformáló ereje is van.

Azt kell megérteni és tenni érte – ha a turizmushoz kapcsolódó ágazatokban szeret-nének jövedelmezően vállalkozni –, hogy a vendég akkor tér vissza, ha a desztináció tu-risztikai vonzereje mellett becsülettel bánnak vele, és a szíves fogadást követően jó szívvel várják vissza (PÉTER–KELLER 2011).

2. A turistát mint fogyasztót védő jogi szabályozás rendszere

2.1. Az uniós fogyasztóvédelmi szabályozás alapjai

Az Európai Unió az Alapjogi Chartájában fejezi ki elkötelezettségét a fogyasztóvédelem mellett: „Az Unió hozzájárul a fogyasztók egészségének, biztonságának és gazdasági érde-keinek védelméhez, valamint a tájékoztatáshoz, oktatáshoz és az érdekeik védelmét célzó önszerveződéshez való jogaik megerősítéséhez.”²⁰

Az Európai Unió fogyasztóvédelmi politikájának legfontosabb célkitűzései a következők:

- az élethez, egészséghez, biztonsághoz való jog;
- a tájékoztatáshoz való jog;
- a fogyasztók számára biztosítsák a jogérvényesítési lehetőségeket, amelyek gyors, hatékony megoldást nyújtanak;
- a kereskedők, szolgáltatók mindig tartsák szem előtt a fogyasztók jogait;
- a fogyasztók jogainak fejlődése tartson lépést a gazdasági és a társadalmi változá-sokkal (*Fogyasztóvédelem* 2017).

²⁰ A fenti elkötelezettség különféle normák megalkotásában testesül meg, és meglehetősen tágan védi a fogyasz-tók érdekeit: például tisztességtelen üzleti gyakorlatokra, megtévesztő, összehasonlító reklámokra, tisztességte-len szerződési feltételekre, távértékesítésre, üdülési jogra, szervezett turistautakra, utazási csomagokra, utazá-sokon részt vevő utasok jogaira vonatkozó európai uniós normákat fogalmaz meg (*Fogyasztóvédelem* 2017).

A fogyasztó életének, testi épségének védelme az egyik legfontosabb alapjog. Csak olyan terméket lehet forgalomba hozni, illetve szolgáltatást lehet kínálni, amely megfelel ennek az alapvető kívánalomnak. Így például az étteremben felkínált étel az egészségre nem lehet ártalmas, romlott. De a strand csúszdájának is biztonságosnak kell lennie, és ugyanez vonatkozik a szálláshely berendezéseire is. A fogyasztók – ebben az esetben a turisták – tájékoztatása elengedhetetlen annak érdekében, hogy öntudatos fogyasztókként jelenjenek meg, hiszen információ hiányában a tudatosság elképzelhetetlen, továbbá enélkül nem tudnák a jogaikat sem érvényesíteni. Az elmúlt években számos intenzív felvilágosító program indult annak érdekében, hogy az utazók sokkal tudatosabban keljenek útra, tisztában legyenek azzal, hogy milyen jogok illetik meg őket.

De nem csak az utasokat kell tájékoztatni a jogaikról, a cégvezetőknek saját alkalmazottaikat is képezniük kell(ene) a fogyasztóvédelem alapjaiból. Erre hangsúlyt kell(ene) fektetni – különös tekintettel arra a tendenciára, hogy a vendégek, utasok is egyre tudatosabbá válnak, és „nem fogják igénybe venni azon nem »fogyasztóbarát« vállalkozások szolgáltatásait, akik a szabályokat nem tartják be. Ezért a fogyasztóbarát üzletpolitika a versenyelőny egyik lényeges elemévé válik” (STARK 2004, 45–46.).

2.2. A magyar fogyasztóvédelmi jogi szabályozás fundamentumai

David Byrne²¹ szerint „[a] preventív fogyasztóvédelem sokkal hasznosabb, mint bármilyen szankció”, ezt kellene minden esetben szem előtt tartani. Magyarországon alkotmányos védelem garantálja a gazdasági verseny tisztességét és a fogyasztók védelmét, hiszen az Alaptörvény *M*) cikk (2) bekezdése kimondja: „Magyarország biztosítja a tisztességes gazdasági verseny feltételeit. Magyarország fellép az erőfölénnyel való visszaéléssel szemben, és védi a fogyasztók jogait.”

A fogyasztók védelmét csak összetett módon lehet megvalósítani: – a jogon kívüli feltételek megteremtése mellett – a jogi biztosítékok komplex megközelítésű kiépítése szükséges (HÁMORI 2003, 11.). Számos jogág, jogterület garantálja a fogyasztói jogok oltalmát: így többek között a szűkebb értelemben vett fogyasztóvédelmi jog, a polgári jog, a versenyjog, a reklámjog, a szellemi alkotások joga, de még a büntetőjog is szerepet kap a fogyasztók védelmében.

- A szűkebb értelemben vett fogyasztóvédelmi jog érdemel először említést. A fogyasztókkal szemben alkalmazott kereskedelmi gyakorlatokra vonatkozó szabályok közül két törvényt emelünk ki: a fogyasztóvédelmi törvényt, amely egyfajta keretjogszabályként funkcionál, valamint a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvényt.²²

²¹ Idézi STARK 2004, 45.

²² A törvény hármas védvonalat épített ki: egyrészt egy generálklauzula segítségével megtilt minden tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatot; majd külön kiemeli a megtévesztő és agresszív kereskedelmi gyakorlat tilalmát. Végezetül egy feketelistát is tartalmaz, amelyben 31 konkrét elkövetési magatartás tilalmát írja elő (Fttv.).

- A polgári jog számos szabálya jut kiemelt szerephez a turizmus területén a fogyasztás biztonságával kapcsolatban. Így a polgári jogi alapelvek, amelyeket valamennyi polgári jogi viszonyban alkalmazni kell; a szerződési jog, hiszen rendkívül sok és sokféle szerződés születik a turizmus világában; a felelősségi jog vagy akár a személyhez fűződő jogok kérdésköre.
- A versenyjog mindkét ága, azaz a tisztességtelen versennyel szembeni védelem, valamint a versenykorlátozások joga is szerephez jut ezen a területen. Ugyan ez a jogterület elsősorban a versenytársakat védi, de áttételesen a vendég érdeke is az többek között, hogy a szolgáltatók a versenytársuk jó hírnevét, hitelképességét ne rontsák, azaz a gazdasági tevékenységet tisztességes módon folytassák az üzleti vállalkozások, a fogyasztói döntéseket ilyen módon ne manipulálják. Ugyanez elmondható azzal kapcsolatban is, hogy ne tömörüljenek kartellekbe a szolgáltatók, hogy ezáltal a gazdasági versenyt torzítsák, illetve teljesen kizárják (1996. évi LVII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról).
- Reklámjog: a reklámjogi szabályok a fogyasztóknak a sajátos reklámozási technikákkal szembeni fokozott védelmét, valamint a szabad, manipulációtól mentes fogyasztói döntés védelmét hivatottak szolgálni, azaz a reklámok nem lehetnek félrevezetőek vagy megtévesztők.
- A szellemi alkotások joga: a szellemi alkotások közül a védjegyek, valamint a földrajzi árujelzők a turizmus, a turisták szempontjából is kiemelkedő jelentőséggel bírnak. „Földrajzi árujelzőként általában részesülhet a kereskedelmi forgalomban a termék földrajzi származásának feltüntetésére használt földrajzi jelzés és eredetmegjelölés” (Vt. 103. §).²³ A turisták által keresett, sok esetben akár ajándékként is jellemző „olyan – nemzetközi szinten is elismert – megjelölések, mint például a szegedi paprika, a gyulai kolbász, a makói hagyma, a tokaji bor vagy az egri bikavér nem csupán a származási országról kialakított kép színezéséhez járulnak hozzá, hanem – a termékek minőségi követelményeinek fenntartásán túl – a kollektív jogosultság formájában megjelenő oltalom révén komoly hozzáadott piaci értéket is jelentenek” (*Mi az a földrajzi árujelző?* 2017). Védjegyoltalomban pedig bármilyen grafikai ábrázolható megjelölés részesülhet, „amely alkalmas arra, hogy valamely árut vagy szolgáltatást megkülönböztessen mások áruitól vagy szolgáltatásaitól” [Vt. 1. § (1) bekezdés]. Előfordulhat, hogy silány minőségű, nem az adott földrajzi térségből származó termékeket adnak el a fenti földrajzi árujelzők hírnevének segítségével, vagy ugyanez történhet jogosulatlan védjegyhasználat esetén.
- A büntetőjog: súlyosabb, a társadalomra veszélyes cselekmények esetén a büntetőjog is szerephez juthat. Így például különös figyelmet érdemelnek a szellemi tulajdonjog elleni bűncselekmények, a fogyasztók érdekeit és a gazdasági verseny tisztaságát sértő bűncselekmények; a rossz minőségű termék forgalomba hozatala (Btk. 415. §); a megfelelőség hamis tanúsítása (Btk. 416. §); a fogyasztók megtévesztése (Btk. 417. §); a versenytárs utánzása (Btk. 419. §).

²³ Földrajzi jelzés lehet táj, tájegység, kivételesen egy ország megnevezése, amelyet „az e helyről származó – a meghatározott földrajzi területen termelt, feldolgozott, illetve előállított – olyan termék megjelölésére használnak, amelynek különleges minősége, hírneve vagy egyéb jellemzője kizárólag vagy lényegében az adott földrajzi környezet, az arra jellemző természeti és emberi tényezők következménye” (Vt. 103. §).

A fentiekén túl és mindezek mellett szükség van a jogérvényesítéshez eljárási normákra, az azok alapján lefolytatható eljárásokra, amelyek hatékony eszközként gyorsan segítik a fogyasztói jogsérelmek orvoslását. Emellett az igazgatási jellegű normák közül számos garantálja azt, hogy biztonságosan, rendeltetésüknek megfelelően lehessen használni az egyes árukat, és a szolgáltatások is megfeleljenek ezeknek a követelményeknek.

A fent leírtak alapján egyértelmű, hogy mind az uniós normák, mind a magyar jogi szabályok kiemelten fontos helyen kezelik a fogyasztók jogainak védelmét. Jelen fejezet így nem vállalkozik többre, mint hogy erről a rendkívül változatos, összetett jogterületről egyfajta keresztmetszetet adjon a turizmus szemszögéből nézve.

3. Tipikus problémák a turisztikai szolgáltatásokban

Az utas – ha repülővel, vonattal, hajóval, autóbusszal indul útnak – a közlekedési vállalattal mint szolgáltatóval kerül az elsők között kapcsolatba az útja során, ez pedig rányomja a bélyegét utazása kezdetére. Ezenkívül a vágyott utazási célpontban is közlekedni kell, így taxiba ül, tömegközlekedési eszközre száll. Az utasok közül sajnos sokan még mind a mai napig nincsenek tisztában azzal, hogy milyen jogok illetik meg őket ebben a minőségükben, pedig mind a nemzetközi jogi normák, mind az európai uniós szabályok védelmet biztosítanak számukra. Az utazási szolgáltatók, közlekedési vállalatok felelnek az utas életéért, testi épségéért; de ugyanígy felelősséggel tartoznak a poggyászkárokért, az elveszett vagy késve megérkező csomagokért. Felelősséggel tartoznak a késésért, a visszautasított beszállásért, az alacsonyabb osztályon történő utaztatásért. Ugyan az elmúlt pár évben kampányok keretében próbálták felhívni a figyelmet az utasjogokra (például az EU figyelemfelhívó kampánya), még mindig sok a teendő ezzel kapcsolatban. A leggyakoribb, vitára okot adó esetek közé tartoznak a légi járat törlése miatti kártérítési, ellátási kötelezettség elmulasztása, a beszállás visszautasítása, de azok az esetek is, amelyekben az utas mulasztotta el megismerni a légitársaság általános szerződési feltételeit (*Gyakori, vitára okot adó esetek a légiszállítás területéről* 2016).

Bárhova érkezünk, sok esetben a tömegközlekedést vagy a helybeli taxisok szolgáltatásait sem tudjuk elkerülni. Sok városban híressé váltak a „taxis hiénák”, ezek közé tartozott sokáig Budapest is. „A taxisok a visszaélések kapcsán a fuvarért jogosan járó díjon felül pluszjövedelmet szeretnének nyerni, így a legkülönbözőbb trükköket alkalmazzák, amelyek a figyelmetlen, nem elég óvatos külföldiek számára kivédhetetlenek” (MICHALKÓ et al. 2006, 42.). A taxiszolgáltatás működési mechanizmusa hű tükre a főváros turisztikai szempontú biztonságának, Budapest társadalmi, gazdasági és széles értelemben vett kulturális fejlettségének. Michalkó és kutatótársai végeztek ezzel kapcsolatosan kutatást a magyar fővárosban, és megállapították, hogy mivel már egyetlen negatív esemény is romba döntheti „Budapest turisztikai imázsát, különösen fontos a taxitársaságokkal való kommunikáció, és indítványozták a taxisofőrök nyelvi és kommunikációs képzését, valamint a szakmán belüli társadalmi marketinget” (MICHALKÓ et al. 2006, 43.).

Nagyon fontos az utazóknak arra figyelniük, hogy mit rendelnek meg a szolgáltatótól, hiszen értelemszerűen ezeknek a teljesítését követelhetik meg. Meg kell győződni arról, hogy pontosan mit tartalmaz a szerződés. Így nagyon körültekintően kell eljárnia az utazónak, és rögzíteni kell azt is, ha speciális étkezést kér (például glutén-, laktózmentes, vegán), ha a házi kedvencét is szeretné elszállásoltatni, de ugyanígy kell eljárni minden egyedi kívánsága esetén.

A leggyakoribb panaszok közé az ételek, az étkeztetés színvonalával, a szobák minőségével, felszereltségével, fekvésével (tengerre nézzen a szoba), adott kiegészítő szolgáltatások hiányosságával (wellness-szolgáltatások, úszómedence) kapcsolatos kifogások tartoznak (*Érdekességek és tanulságok az uniós békéltető honlap eseteiből* 2017).

Sajnálatos módon az éttermi átveréseknek is meglehetősen gazdag tárháza van: 2017 nyarán borzolta a kedélyeket a hír, miszerint a rendőrség felfedte, hogy Budapesten, az V. kerületben, egy Váci utcai pubban és étteremben turistákat csaptak be tömegesen megdöbbentő módszereket alkalmazva: a túlszámlázás mellett az alkalmazottak fenyegetően léptek fel a számla láttán habozó vendégekkel szemben; a vendégek megkárosításában beszerezett hölgyek is aktívan közreműködtek (SZILÁGYI 2017). Az ilyen súlyos csalások szerencsére nem gyakoriak, de egyéb módon megvalósított tisztességtelen gyakorlatok annál inkább. Hamisítványnak minősült az a 139 évesnek kikiáltott, James Bond kedvenceként hírnévre szert tett skót whisky is, amelyért egy kínai turista a St. Moritz-i Waldhaus am See szállodában rendkívül magas összeget, 10 ezer svájci frankot fizetett, holott csak egy kortyot ivott belőle. Az oxfordi egyetemen szénizotópos vizsgálatnak vetették alá az italt, amelyről kiderült, hogy mindössze 45–47 éves lehet, a szálloda elfogadta az eredményt, és az árát visszafizették a vendégnek (PÁNDI 2017).

A szállások kapcsán sok panasz érkezik azzal kapcsolatban is, hogy a szállodák neve mellett feltüntetett csillagok száma megtévesztő, hiszen egyáltalán nem ugyanazt a színvonalat, hanem sokkal rosszabbat kapnak bizonyos országokban az itthonihoz képest. Az Egyesült Királyságban egy fogyasztóvédelemmel foglalkozó szervezet (Competition and Markets Authority) online szállásközvetítő portálokkal, így egyebek mellett a Booking.commal szemben indított eljárást tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat gyanúja miatt, ugyanis felmerült annak a veszélye, hogy azok félrevezetik az utazókat. Több szempont szerint vizsgálják a portálok működését: többek között ellenőrzik azt, hogy valóban a legolcsóbb szállásokat ajánlják-e, ha valaki erre keresett rá. A foglalókat érintő nyomás („Már csak egy szoba maradt”, „Utolsó szoba”, „Jelenleg x-en nézik a szálláshelyet.”), hogy vásárlásba kényszerítsék őket, szintén a vizsgálat fókuszában áll. Az „akciós” árak hitelességét, valamint a rejtett költségeket is ellenőrzik (*CMA launches consumer law investigation into hotel booking sites* 2017).

A turisták programjában a szabadidős kiskereskedelmi vásárlások egyre fontosabb szerephez jutnak az életszínvonal növekedésével, valamint azzal párhuzamosan, hogy ezek a vásárlások a mindennapi életben is szórakozásként jelennek meg. Michalkó szerint „a vásárlások nem csupán egyszerű árubeszerzésként, hanem az élmény forrását képező szabadidős tevékenységként is értelmezhetők. A szuvenírek megvásárlásával tulajdonképpen az adott kultúrába való visszatérés illúziójának költségét váltjuk meg” (MICHALKÓ 2002, 23.). Arról sem szabad megfeledkezni, hogy a turisták által megvett áruk szimbolikus jelentőséggel is bírnak, hiszen a magyar tradíciókról, jelenbeli körülményekről is tanúskodnak, egyfajta bizonyítványt állítanak ki az országról, amelynek meghatározó befolyása lehet a jövőbeli visszatérés, a desztináció másoknak történő ajánlása során. Így nagy felelőssége van a kiskereskedelmi szektornak is a rólunk formált kép kialakításában, árnyalásában: abban, hogy jó minőségű, autentikus termékeket kínálnak, tisztességesen bánjanak a vásárlóval (MICHALKÓ 2002; WEISZ–PÉTER 2011). Ne fordulhasson elő az, hogy hamis termékeket árulnak, az „akciós” termékek pedig csak névleg azok, és a következő sarkon fél áron találkozik a turista ugyanazzal az áruval: ezek a jelenségek mind hiteltelentik nemcsak a kereskedőt, de magát az országot is, hiszen ezzel az attitűddel azonosítani fogja az utazó azt a helyet, ahol ezt tapasztalta. Ennek elkerülése érdekében a kiskereskedelmi egységek ellenőrzése a fogyasztó-

tóvédelmi feladatokat ellátó hatóságok részéről természetesen elengedhetetlen. Az alábbi esettanulmány igazolja, hogy se szeri, se száma a turisták átverését célzó trükköknek.

Tipikus turistaátverések gyűjteménye – példák

A Just the Flight weboldala összegyűjtött számos, a turisták becsapását célzó, tipikus átverést, amelyekre azért hívja fel a figyelmet, hogy el lehessen őket kerülni. Az elkövetési magatartás mellett azt is közreadja, mely városokban találkozhatunk a leggyakrabban velük. Ezek közül szeretnénk párat bemutatni. Forrásként többek között a Lonely Planet, a Wikitravel, az Egyesült Királyság és az USA kormányzati honlapját, valamint a CNN Travel weboldalát használták fel.

- „Az éjszakai busz”: nagyon olcsó éjszakai, busszal történő utazási lehetőséget ajánlanak fel; azonban végeredményben nagyon drágává válik az utazás, mert a csomagokból sok értékes dolgot tüntetnek el az út során.
- „Leejtés és csere”: a pincérek, taxisofőrök, árusok „véletlenül leejtik” a visszajáró pénzt, majd hasonló kinézetű, de kevesebbet érő érméket adnak vissza.
- „A gyors taxisofőr”: a szállodához érve a taxisofőr nagyon készségesen segít kiemelni az autóból a csomagokat, majd hirtelen nagyon sietős lesz a „dolga”, és „véletlenül” benn felejt pár csomagot a taxiban, amivel elhajt.
- „A lassú számolás”: a boltban a pénztáros rendkívül lassan számolja a visszajárót abban a reményben, hogy a turista megunja a várakozást, és otthagya az aprót.
- „A bezárt hotel”: a taxisofőr azt állítja, hogy a hotel éppen bezárt, ahova az utas szállást foglalt, és elviszi egy másik szállodába, amely rendkívül túlárazott. De olyan is előfordult már, hogy ismert hotelek nevét írták ki a szálláshely épületére, és azt állították, hogy a weboldalon levő fotók voltak a hamisak.

Részlet a *40 Tourist Scams to Avoid This Summer* című cikkből

Elérhető: www.justtheflight.co.uk/blog/16-40-tourist-scams-to-avoid-this-summer.html

(A letöltés ideje: 2018. 05. 26.)

4. Fogyasztói jogviták rendezése

A fogyasztói jogviták rendezése kapcsán az első lépés mindig az, hogy közvetlenül a szerződéses partnerével közli a kifogást a panaszos (esetünkben a turista). A vállalkozásnak eleve tájékoztatnia kell a fogyasztót a panasz benyújtásának, kezelésének módjáról, lehetőségeiről (1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről 17/A §). A szóbeli panaszt lehetőség szerint azonnal orvosolni kell; amennyiben ez nem lehetséges, vagy a vállalkozás nem ért azzal egyet, jegyzőkönyvet kell felvenni a panaszról [Fgy. tv. 17/A § (3) bekezdés].²⁴ Nagyon fontos, hogy minden bizonyító dokumentumot, számlát, fényképet megőrizzen az utas, a vendég, hogy majd egy esetleges későbbi eljárásban azok bizonyítékuul szolgálhassanak. Egy vitás esetben azt sérelmezték a légi utasok, hogy annak ellenére, hogy a légi járatukat törölték, nem részesültek semmilyen ellátásban, holott ezt előírja az európai uniós rendelet. Ők maguk vásároltak maguknak ételmezt, frissítőket a repülőtéri büfében meglehetősen borsos áron,

²⁴ Az utazási szerződés kötelező tartalmi elemeként is megjelenik az erre való figyelemfelhívás; az utasnak pedig haladéktalanul közölnie kell a kifogást az utaskísérővel vagy a helyi szolgáltatóval.

majd kártérítést követeltek a légitársaságtól, azonban elutasították kérésüket. Ezután az uniós békéltető honlapon online eljárást kezdeményeztek, ezt követően pedig kiderült, hogy azért nem részesültek kártérítésben, mert nem csatolták az ezt alátámasztó, bizonyító számlákat. Miután ezt az eljárásban pótolták, a légitársaság megfizette kárukat (*Gyakori, vitára okot adó esetek a légiszállítás területéről* 2016). A cél elsősorban minden esetben az, hogy békés módon, a problémát megbeszélve sikerüljön kompromisszumra jutniuk a feleknek.

Hibás teljesítés esetén, azaz ha „a szolgáltatás a teljesítés időpontjában nem felel meg a szerződésben vagy jogszabályban megállapított minőségi követelményeknek” [Ptk. 6:157. § (1) bekezdés], az utas szavatossági igényvel léphet fel a Polgári törvénykönyv szabályainak megfelelően közvetlenül a szerződéses partnerével szemben (Ptk. 6:159. §). Ha nem sikerül a panaszt közvetlenül rendezni a szerződéses partnerrel, az ilyen esetekben van lehetőség peren kívüli vitarendezésre is. Az alternatív vitarendezési eljárások előnye a gyorsaság, az egyszerűség és a költséghatékonyság. Ennek egyik formájaként közvetítést lehet igénybe venni. Ez egy olyan, a felek megállapodása alapján a vitában nem érintett harmadik személy, a közvetítő bevonása mellett folyó „sajátos permegelőző vagy bírósági, illetve hatósági eljárás befejezését elősegítő, egyeztető, konfliktuskezelő, vitarendező eljárás, amelynek célja a felek közötti vita rendezésének megoldását tartalmazó írásbeli megállapodás létrehozása” (2002. évi LV. törvény a közvetítői tevékenységről 2. §). Ez a megállapodás nem zárja ki azt, hogy a felek a későbbiek során bírósághoz vagy választottbírósághoz forduljanak az adott ügyben, és úgy érvényesítsék jogait [2002. évi LV. törvény 36. § (1) bekezdés].

Az utazók, a vendégek békéltető testülethez is fordulhatnak. A békéltető testületek a fogyasztói jogviták²⁵ bírósági eljáráson kívüli rendezésére adnak szintén lehetőséget. A testület célja a fogyasztó és a vállalkozások közötti vitás ügyekben egyezség létrehozatala; amennyiben ez nem sikerül, a testület az ügyben döntést hoz. A békéltető testületek a megyei (fővárosi) kereskedelmi és iparkamara mellett működnek, függetlenek [Fgy. tv. 18. § (2) bekezdés]. Egyezség hiányában a testületek kötelező döntést hozhatnak, és ajánlást is tehetnek annak függvényében, hogy a vállalkozás elismerte-e magára nézve kötelezőnek a békéltető testület határozatát [Fgy. tv. 32. § a)–b) pont] (*Fogyasztói viták peren kívüli rendezése* 2017).

A fogyasztóvédelmi hatóság ellenőrzi többek között a szolgáltatással, panaszkezeléssel kapcsolatos szabályok betartását, és eljár azok megsértése esetén, ugyancsak eljárhat a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokkal kapcsolatos ügyekben (például a „csak ma, csak önnek ajánlatok” esetén, amikor ez nem bizonyul igaznak). Versenyfelügyeleti eljárás kezdeményezésére is sor kerülhet. Így ha a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat a gazdasági verseny érdemi befolyásolására alkalmas, akkor a Gazdasági Versenyhivatal jár el. De az üzletfelek megtévesztése, erőfölénnyel való visszaélés, versenykorlátozó megállapodás és kartell esetén is ez a hivatal jár el. Peres eljárást is kezdeményezhet az utas, a turista, ha nem sikerül közvetlenül rendezni a vitát a szolgáltatóval. (Ebben az esetben többek között akár kártérítést is követelhet az őt ért kár – legyen az vagyoni vagy nem vagyoni – miatt.) Büntetőeljárás indítására is van lehetősége a bűncselekmény áldozatának.

²⁵ „A fogyasztó és a vállalkozás közötti adásvételi vagy szolgáltatási szerződés megkötésével és teljesítésével kapcsolatos vitás ügy, valamint a fogyasztó és a vállalkozás között külön megkötésre kerülő adásvételi vagy szolgáltatási szerződés hiányában a termék minőségével, biztonságosságával, a termékfelelősségi szabályok alkalmazásával, a szolgáltatás minőségével összefüggő vitás ügy” [Fgy. tv. 2. § s) pont].

A fentiekén túl meg kell említeni az Európai Unió online vitarendezési portáljának működését is. Az ügyet, a vitát akkor lehet a portál elé vinni, ha az egy olyan terméket vagy szolgáltatást érint, amelyet egy európai uniós tagállamban székhellyel rendelkező vállalkozótól online vásároltak. Ebben az esetben a panaszos és a vállalkozás együttesen választja ki az alternatív vitarendezési fórumot, de előzetesen mindenképpen megpróbálják egymás között rendezni a vitát (*Fogyasztói viták peren kívüli rendezése* 2017). Ki kell emelni az Európai Fogyasztói Központok Hálózatát, amelynek minden uniós tagállamban van szervezete. Feladata, hogy egyrészt tájékoztatást tudjanak nyújtani fogyasztóvédelemmel kapcsolatos kérdésekben, másrészt ingyenesen segítséget nyújtsanak a határon átnyúló panaszok, jogviták kezelésében (*Milyen egyéb más tevékenységet végez az Európai Fogyasztói Központ?* 2018).

5. Javaslatok a turista panaszainak elkerülésére

„Akinek nyerő kártyái vannak, mindig tisztességesen játszik” – írja Oscar Wilde *Az eszményi férj* című művében. A minőség és a minőségmenedzsment a turizmusban napjainkban rendkívül nagy jelentőséggel bír. A turista a megspórolt, szabadon elkölthető pénz, a szűkös szabadidő és a számára elérhető turisztikai kínálat keretei közt egyensúlyozva minőségi élményre vágyik. A vendéggel, utazóval való tisztességtelen bánásmód mélyreható károkat okoz, és nem csak az adott szolgáltatónak. A turista a negatív élményéből további következtetéseket von le, és ezt az érzést kiterjeszti az egész szektorra, városra, de még az országra is. Ezt a későbbiekben másokkal is megosztja, így egy rossz élmény sokkal több negatív véleményt jelent. Ez pedig napjainkban, amikor online értékelik a vendégek, turisták az egyes szolgáltatókat, és osztják meg tapasztalataikat, korábban soha nem tapasztalt mértékű tovagyűrűző hatást eredményezhet.

Az egyik legfontosabb teendő, amely kialakulásához hosszabb időre van szükség: a szemléletmód, mentalitás kialakítása a fogyasztóvédelem területén. Minden szolgáltatónak, vállalkozásnak tudatosítania kell önmaga számára is, hogy a tisztességes vendégfogadás is egy márka lehet; egy olyan brand, amely mindennek az alapja. Tudatosítani kell azt is, hogy ez egyben a vállalkozás érdeke, mivel versenyelőnyhöz juttathatja a vendégekért folyó kielezett harcban. A fogyasztói tudatosság növekedésével ez a tényező pedig egyre fontosabbá is válik (STARK 2004).

A vállalkozások vezetői mellett az idegenforgalmi szektorban dolgozók számára fontos lenne a fogyasztóvédelmi oktatás, a kommunikációs képességeik, valamint a nyelvismeretük fejlesztése. Létfonosságú lenne azt is egyértelművé tenni, hogy milyen módon oldják meg a vendégek panaszait, hogyan kezeljék azokat udvariasan, elegánsan. Természetesen az utasnak, a vendégnek is van felelőssége: elvárható, hogy ő maga is megfelelő gondossággal járjon el, tájékozódjon, mielőtt útra kel; óvatos, megfontolt és kellően elővigyázatos legyen ebben a szerepében az utazás valamennyi szakaszában. Már az elutazása előtt is vannak kötelezettségei: tájékozódnia kell arról, hogy milyen kultúrájú az idegen desztináció, ahova utazik, mire kell különös figyelmet fordítania.²⁶ Ellenőrizze, hogy kivel köt

²⁶ Az elutazás előtti tájékozódás egyik forrása lehet a Konzuli Szolgálat honlapja, amely információkat tartalmaz többek között a szükséges úti okmányokról, utazásról, az utazásra nem ajánlott vagy fokozott biztonsági kockázatot magukban hordozó térségekről, biztosításokról, egészségügyi kockázatokról, a konzuli védelem lehetőségeiről, valamint a magyar külképviselet, nagykövetségek, konzulátusok elérhetőségéről (*Konzuli tájékoztatás* 2017).

utazási szerződést, és legyen tisztában azzal is, milyen jogok illetik meg abban az esetben, ha a szolgáltató nem azt nyújtja, amire a szerződésben kötelezettséget vállalt. Ha az útra előzetesen valamennyi utas felkészülne, szintén sok vitás ügyet lehetne megelőzni.

Mindig szem előtt kell tartani, hogy a legjobb megoldás mindig a vendég, utas panaszának lehetőség szerinti azonnali orvoslása, a legtöbb esetben személyesen a legegyszerűbb a panaszokat feloldani. Hiszen a legjobb válasz a panaszokra mindig az azonnali, így sokat tehet még probléma esetén is a szolgáltató a saját jó hírneve megőrzése érdekében. Ha a szállodát túlfoglalják, a szálloda gondoskodik egy másik, legalább ugyanolyan színvonalú, szintű szállodai elhelyezésről; ha az utas nem kapott meg egy ígért szolgáltatást, azonnal kárpótolják valami mással, vagy leszállítják az árat. Nagyon sok peres eljárást meg lehetne spórolni ezzel az attitűddel, sok pénz, idő és jó hírnév maradna meg ennek követése esetén. Az alábbi esettanulmány a fogyasztásbiztonság tudatosabb átgondolására hívja fel a figyelmet.

Fogyasztói, vállalkozói fogyasztóvédelmi tudatosság növelése: a Budapesti Békéltető Testület 1/2017. számú ajánlása az utazási szolgáltatások kapcsán elvárható fogyasztói és vállalkozói magatartásról (részletek)

I. A fogyasztók számára

1. Merjenek hangot adni a fogyasztók az igénybe vett utazási szolgáltatással kapcsolatos kifogásuknak!
2. A bel- és külföldi utazásoknál a fogyasztók haladéktalanul közöljék az utaskísérővel a felmerült panaszt, és ragaszkodjanak ahhoz, hogy jegyzőkönyvet vegyen fel, ez az utaskísérő kötelessége.
3. A fogyasztók az írásban megtett panaszról mindig készítsenek másolatot a hatékony jogorvoslat érdekében!
4. Az online megrendelt utazásoknál a fogyasztók minden esetben őrizzék meg a megrendelésről szóló elektronikus levelezést, továbbá az utazási iroda vagy a szálláshely-szolgáltatással foglalkozó vállalkozás reklámját, egyéb írásos tájékoztatásait az utazás részletes feltételeivel kapcsolatban!

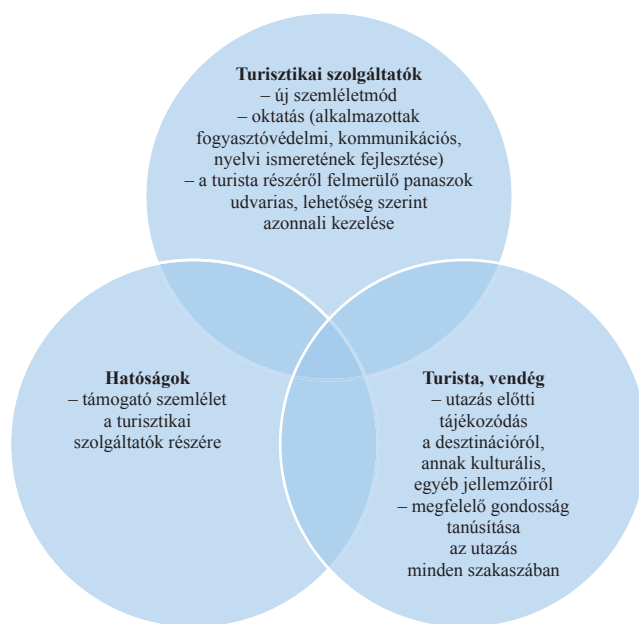
II. A vállalkozások számára

1. Személyesen közölt szóbeli panasz esetében törekedjenek érdemben az ügy megoldására, ne utasítsák azt el minden indokolás nélkül! Ha mégsem oldódik meg azonnal a vita, vagy bonyolult megítélésű, úgy teljesítsék jegyzőkönyvfelvételi kötelezettségüket, és annak egy példányát adják át a fogyasztók számára!
2. Próbálják meg az utazásszervezővel megbeszélve rendezni a problémát, adott esetben egy helyettesítő szolgáltatást ajánljanak fel, és ne utasítsák el a fogyasztók jegyzőkönyvfelvételeire irányuló kérését a helyszínen felmerült problémák közlésekor!
3. Az utazási szerződés megkötése előtt a vállalkozások a webportáljaikon, e-mailben, írásban, valamint szóban alkalmazottjuk útján részletesen tájékoztassák a fogyasztókat az utazás feltételeiről vagy az utazási csomag pontos tartalmáról!
4. A vállalkozások törekedjenek a vita békés megoldására, és ne akadályozzák a fogyasztói jogok gyakorlását!

Részlet a *Fogyasztói, vállalkozói fogyasztóvédelmi tudatosság növelése: a Budapesti Békéltető Testület 1/2017. számú ajánlása az utazási szolgáltatások kapcsán elvárható fogyasztói és vállalkozói magatartásról* című tanulmányból

Forrás: Budapesti Békéltető Testület 1/2017a. ajánlása. Elérhető: http://bekeltet.hu/container/container_attachments/download/bbt_ajanlas_1-2015.pdf
(A letöltés ideje: 2019. 12. 29.)

Nem elhanyagolható jelentőségű a hatóságok részéről tanúsított támogató szemlélet sem. Fontos, hogy mindig megfelelő felvilágosítást, tájékoztatást adjanak a vállalkozások számára. „Sokkal inkább el lehet várni egy vállalkozótól a feltárt hiányosság pótlását, valamint a további hiányosságok korrigálását, megelőzését, ha a hatóság partnerként kezel, segíti a jogszabályok megismerésében, a helyes alkalmazásban, felhívja a figyelmet a hiányosságokra, azok megszüntetésének módjára és lehetőségére, s csak azt követően bírságol, ha a tanácsok ellenére nem tartják be a jogszabályokat” (STARK 2004, 45.). Ahogy az élet egyéb területein is egyre fontosabb szerephez jutnak a civil szervezetek (a fogyasztóvédelmet is idesorolhatjuk), működésükkel elősegíthetik a nagyobb fogyasztói tudatosságot: kiadványokat jelentethetnek meg, kampányokat vezényelhetnek le (STARK 2004). Az 1. ábra az egyes szereplők tárgyalt témakör kapcsán kirajzolódó fontosabb feladatait szemlélteti.

1. ábra

„Fogyasztóvédelmi” javaslatok az idegenforgalom területén az egyes szereplőknek

Forrás: STARK 2004 alapján a szerző szerkesztése

A turizmus robbanásszerű növekedése, a változó turistaszokások miatt egyre fontosabb a turisták mint fogyasztók védelme, ami a jövőben még fontosabbá válhat; emellett globális szinten is mind intenzívebb együttműködésre van szükség a közigazgatási, valamint a bírói szervek között egyaránt (MARQUES 2017).

Zárógondolatként Rejtő Jenő *A fehér folt* című művét idézve leszögezhetjük, hogy a legfontosabb hozzávaló a turistákkal szembeni tisztességes bánásmóddhoz minden esetben a becsület, a tisztesség megléte, az ebben a szellemben való lét maga, hiszen „két ember becsülete és tisztasága sohasem azon a helyzeten múlik, amibe kerülnek, hanem a lelkivilágukon”.

Felhasznált irodalom

- A Budapesti Békéltető Testület 1/2017. számú ajánlása az utazási szolgáltatások kapcsán elvárható fogyasztói és vállalkozói magatartásról* (2017): Budapest, Budapesti Békéltető Testület. Elérhető: <http://bekeltet.hu/wp-content/uploads/2017/03/BBT-1-2017.-sz.-Ajanlas-Utazas.pdf> (A letöltés ideje: 2019. 12. 29.)
- CMA launches consumer law investigation into hotel booking sites* (2017): Government of the UK, Competition and Markets Authority. Elérhető: www.gov.uk/government/news/cma-launches-consumer-law-investigation-into-hotel-booking-sites (A letöltés ideje: 2019. 12. 29.)
- Érdekességek és tanulságok az uniós békéltető honlap eseteiből (2017): Budapest, Budapesti Békéltető Testület. Elérhető: www.bekeltetes.hu/ (A letöltés ideje: 2019. 12. 29.)
- Fogyasztói viták peren kívüli rendezése* (2017): Európai Unió. Elérhető: http://europa.eu/youreurope/citizens/consumers/consumers-dispute-resolution/out-of-court-procedures/index_hu.htm (A letöltés ideje: 2019. 12. 29.)
- Fogyasztói vitarendezés másként* (2017): Budapest, békéltető testületek. Elérhető: www.bekeltetes.hu (A letöltés ideje: 2019. 12. 29.)
- Fogyasztóvédelem* (2017): Európai Unió. Elérhető: https://europa.eu/european-union/topics/consumers_hu (A letöltés ideje: 2019. 12. 29.)
- Gyakori, vitára okot adó esetek a légiszállítás területéről* (2016): Budapest, Budapesti Békéltető Testület. Elérhető: <http://bekeltet.hu/hirek/gyakori-vitara-okot-ado-esetek-a-legi-szemelyszallitas-teruleterol> (A letöltés ideje: 2019. 12. 29.)
- HÁMORI Antal (2003): *A vendéglátás fogyasztóvédelmi jogi szabályozása*. Budapest, Budapesti Gazdasági Főiskola.
- Konzuli tájékoztatás* (2017): Budapest, Külgazdasági és Külügyminisztérium Konzuli Szolgálat. Elérhető: <http://konzuliszolgalat.kormany.hu/gyors-tippek-mielott-utra-kele> (A letöltés ideje: 2019. 12. 29.)
- MARQUES, Claudia Lima (2017): Relations Between International Law and Consumer Law in the Globalized World: Challenges and Prospects. In MARQUES, Claudia Lima – WEI, Dan eds.: *Consumer Law and Socioeconomic Development, National and International Dimensions*. Cham, Springer International Publishing AG. 211–239. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-55624-6_16
- Mi az a földrajzi árujelző?* (2017): Budapest, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala. Elérhető: www.sztnh.gov.hu/hu/szakmai-oldalak/foldrajzi-arujelzo (A letöltés ideje: 2019. 12. 29.)
- MICHALKÓ Gábor (2002): Országkép és kiskereskedelem – A külföldi turisták szabadidős vásárlásai a magyarországi idegenvezetők szemével. *Turizmus Bulletin*, 6. évf. 3. sz. 22–29.
- MICHALKÓ Gábor – HINEK Mátyás – JUSZTIN Márta – VÁRADI Zsuzsanna – VÍZI István (2006): Taxi és turizmus: a taxiközlekedés szerepe Budapest nemzetközi vendégforgalmában. *Turizmus Bulletin*, 10. évf. 3. sz. 36–43.
- Milyen egyéb más tevékenységet végez az Európai Fogyasztói Központ?* (2018): Magyarország, Európai Fogyasztói Központ. Elérhető: <http://magyarefk.hu> (A letöltés ideje: 2019. 12. 29.)
- PÁNDI Balázs (2017): *10 ezer svájci frankot fizetett egy korty, 139 évesnek hazudott whisky-ért*. Elérhető: http://index.hu/kulfold/2017/11/02/10_ezer_svajci_franksot_fizetett_egy_korty_139_evesnek_hazudott_whisky-ert (A letöltés ideje: 2017. 10. 20.)
- PÉTER, Erzsébet – KELLER, Krisztina (2011): Träumt schön! Klein- und Mittelunternehmen am Balaton. In BALÁZS Judit – SZÉKELY Csaba szerk.: *Változó környezet – Innovatív Stratégiák*

- Nemzetközi Tudományos Konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából.* Sopron, Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar. 693–701.
- REJTŐ Jenő (2014a): *A fehér föld.* Kistarcsa, Csengőkert.
- REJTŐ Jenő (2014b): *A szőke ciklon.* Kistarcsa, Csengőkert.
- REJTŐ Jenő (2015): *Bradley Tamás visszaüt.* Kistarcsa, Csengőkert.
- SALAMON András (2009): *Fogyasztóvédelem és turizmus. A szolgáltatók és fogyasztók jogi kapcsolatarendszere a turizmusban.* Budapest, Tudatos Vásárlók Egyesülete.
- STARK Viktória (2004): A turizmus fogyasztóbarát szabályozása az Európai Unióban és Magyarországon. *Turizmus Bulletin*, 8. évf. 3. sz. 38–46.
- SZILÁGYI Attila (2017): *Belvárosi végelszámolás.* Elérhető: www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/zsar-u-magazin/belvarosi-vegelszamolas (A letöltés ideje: 2017. 11. 20.)
- WEISZ, Miklós – PÉTER, Erzsébet (2011): Hungarian agricultural and retail trade in a competitive environment. *International Journal of Agriculture and Biology*, Vol. 1, No. 3. 133–137.
- WILDE, Oscar (1926): *Az eszményi férj.* Budapest, Genius.
- 40 Tourist Scams to Avoid This Summer* (2014): Just The Flight, Mark. Elérhető: www.justtheflight.co.uk/blog/16-40-tourist-scams-to-avoid-this-summer.html (A letöltés ideje: 2019. 12. 29.)

Felhasznált jogszabályok

- Magyarország Alaptörvénye, 2011. április 25.
1996. évi LVII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról
1997. évi XI. törvény a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról
1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről
2002. évi LV. törvény a közvetítői tevékenységről
2008. évi XLVII. törvény a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- 281/2008. (XI. 28.) Korm. rendelet az utazási szerződésről

Vákát oldal

Németh József

Turizmus és személyi biztonság

A biztonság megteremtése a komplex gondolkodás, a történeti áttekintés és az interdiszciplinaritás nélkül nem lehetséges. A turizmus és személyi biztonság tárgyalása során több területet is vizsgálni szükséges, úgymint az épületek, a legkülönbözőbb szabadidős létesítmények, a közlekedési eszközök és hálózatok biztonsága, valamint a katasztrófák által okozott helyzeteket és a bűnügyi-bűnmegelőzési teendőket.

1. Épületek és a turisták személyi biztonsága

Turisztikai vonzerőt jelent a különböző történelmi és modern építészeti attrakciók megtekintése, azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni a turisták biztonságát, amelynek megléte növelheti, hiánya akár csökkentheti is a látogatottságot. A régi épületek, művészeti alkotások megtekintése hívószavak a turisztikai desztinációk kiválasztásában, ám ez a kulturális élmény megszerzése mellett veszélyforrás is lehet. Egy olaszországi példán keresztül könnyen megérthetjük ennek lényegét.

Olaszország az ötödik legkedveltebb utazási célpont a világon a Nemzetközi Turisztikai Szervezet jelentése szerint. A szektor jelentőségét mi sem mutatja jobban, mint hogy mintegy 2,6 millió embernek ad munkát, és 168 milliárd euró bevételt eredményez az országnak, ami a GDP 10,2%-át jelenti. A belföldi és külföldi turisták több mint fele a műemlékben gazdag városokat választja úti céljául. Elsők között szerepel Firenze, ahol a híres Uffizi Képtár mellett több mint száz templom várja a városnézőket. A Santa Croce Firenze öt leglátogatottabb temploma között van. Az 1294-ben épült ferences bazilikában találjuk többek között Michelangelo, Galileo Galieli, Niccolò Machiavelli és Gioachino Rossini sírját. 2017. október 19-én szörnyű tragédia történt a firenzei Santa Croce (Szent Kereszt)-bazilikában. Mintegy 30 méteres magasságból egy oszlopfő köve egy turistára zuhant. A helyszínre érkező mentők nem tudták megmenteni az 52 éves spanyol férfi életét.

Részlet Favero-Fürjész Judit Éva *Ha így folytatódik, nem sok minden marad az olasz műemlékekből* című írásából.

Elérhető: <https://mno.hu/grund/ha-igy-folytatodik-nem-sok-minden-marad-az-olasz-muemlekekbol-2424966> (A letöltés ideje: 2018. 07. 14.)

A rendszeres karbantartás ellenére is bekövetkezett a tragédia, ami ráirányította a hatóságok figyelmét a régi műemlékek folyamatos, terv szerinti karbantartására, felújítására. Az állami források mellett magán-, továbbá külföldi finanszírozási megoldások is segítik a történelmi helyek gondozását, amelyek az olaszországi turizmus egyik talán legmeghatározóbb hívószavai, de ez igaz valamennyi ország vonatkozásában is, ahol hasonló korú

és állagú építmények várják az érdeklődőket. A spanyol turista tragikus balesete nemcsak az olasz hatóságok számára üzenetértékű, komolyan kell venni az idő múlása, a környezeti és az ember által okozott hatások következményeinek kezelését.

1.1. Építészet és bűnmegelőzés

A turizmusbiztonság és az építészet kapcsolatának vizsgálatakor nem mehetünk el az építészeti eszközökkel történő bűnmegelőzés mellett. A városok és városias területek rohamos növekedése számos kihívással szembesíti a városok lakóit, az odalátogatókat és a döntéshozókat. Több szakirodalom is foglalkozik a témával, amelyek olyan építészeti, tervezési megoldásokat tartalmaznak, amelyek biztonságosabbá, átláthatóvá teszik a turisták által is látogatott teret, városi környezetet.

Az építészeti bűnmegelőzés négy alapelveként:

- a természetes felügyelet;
- a jogosultság ellenőrzése;
- a birtokviszony jelzése;
- a fenntartás és karbantartás

szem előtt tartásával a városi bűncselekmények száma jelentősen csökkenthető.

Ezek megvalósulását többek között olyan tervezési módszerek segítik, mint a megfelelő világítás, a zezugos terek elkerülése vagy a minél szélesebb tájékoztatás, például térképek és különböző információk, jelzések elhelyezése a közlekedők által jól látható tereken. Kara László építész a *Bűnmegelőzés építészeti eszközökkel* című, 2017-ben megjelent könyvében rendkívül színesen, számos fotóval illusztrálva az alábbi témákat érintve mutatja be a fenti elveket (KARA 2017).

- Az építészeti bűnmegelőzés története
- Az építészeti bűnmegelőzés alapelvei
- Alapvető módszerek a tervezésben és fenntartásban
- A fejlődő építészeti bűnmegelőzés
- Ajánlások különféle épülettípusokra
- Ajánlások közterületekre

Számos kutatás bizonyítja, hogy az építészeti eszközökkel történő bűnmegelőzés, utcák, terek, városnegyedek rehabilitációja visszaveti, több esetben meg is szünteti a bűnözést. Az így látogathatóvá, élhetővé váló élettér, megszépült környezet visszacsalogatja, vagy az új látóivalók, kulturális és egyéb szolgáltatások megjelenése esetén jelentős vonzó hatással van a turisztikai keresletre.

1.2. A létesítmények turizmusbiztonsága

A turisztikai célterületeken több olyan létesítmény is található, amelyek működtetése nagyban hozzájárul a turisták utazási döntéséhez, turisztikai magatartásához (wellness és élményfürdők, kalandparkok, bungee jumping, vidámparkok stb.). Ezek a létesítmények,

amelyek a szórakozáshoz, az élmények megszerzéséhez kapcsolódhatnak, jelentős vonzerővel rendelkeznek, azonban kellő körültekintés nélkül, a műszaki-biztonsági rendszabályok részleges elhagyása vagy be nem tartása esetén számtalan veszélyforrást is jelenthetnek a kikapcsolódni, szórakozni vágyó turistáknak.

A létesítmények műszaki-biztonsági rendszerének üzemeltetése sohasem öncélú feladat. A biztonsági stratégia megfogalmazásának támogatnia kell a gazdasági célok megvalósítását, miközben a szükséges biztonsági kockázatokra megfelelő válaszokat kell adnia.

Kilazult csavarok

A Mindbender Kanada egyik legizgalmasabb hullámvasútja volt. Egészen addig, míg 1986. június 14-én, a sárga hullámvasút negyedik kocsija kisiklott, mielőtt megkezdhetné volna a harmadik, és egyben utolsó hurkot, amelyen azonban nem tudott átlendülni. Visszacsúszott, erősen kilengett, és a betonoszlopnak ütközött. Az utasok ölében lévő tartórúd fölengedett, és négy ember 7,6 méter magasból a földre esett. Hárman meghaltak, a negyedik utas pedig életveszélyesen megsérült. 19 embert kisebb sérülésekkel kezeltek a Misericordia Közkórházban. A nyomozás során megállapították, hogy a bal kerék csavarja meglazult, és ez okozta a balesetet.

Mielőtt 1987 januárjában a Mindbender újra megnyitott, a vonatokat átalakították. A régi négykocsis szerelvényekből háromkocsisakat csináltak – így tizenhat ember helyett csak tizenkettő fért el, és visszagurulás-gátló berendezéseket szereltek beléjük. Ezenkívül váll- és fejtámlákat is felszereltek.

A kigyulladt szellemkastély

2004-ben egy New Jersey-i vidámparkban gyulladt ki a szellemkastély. A tüzet az egyik ott dolgozó gyújtotta, mert azt gondolta, hogy így mindenki megjíed. Azzal viszont nem számolt, hogy egy pillanat alatt továbbterjed a tűz, és az egész épület leég. Nyolcan bennrekedtek, és halálra égtek. A szellemkastélyt csak ideiglenesen állították fel a vidámparkban, éppen ezért nem vonatkozott rá tűzvédelmi előírás sem.

Részlet Pintér Adrienn *Elszakadt kábelek, kilazult csavarok – a legszörnyűbb vidámparki balesetek* című írásából

Elérhető: www.origo.hu/nagyvilag/20180112-legszornyubb-vidampark-balesetek.html

(A letöltés ideje: 2018. 08. 10.)

A fenti létesítmények előírás szerinti műszaki-biztonsági feltételeknek való megfelelése esetén elkerülhetők lettek volna a tragikus balesetek. A turisták által látogatott, népszerű turisztikai attrakciók műszaki előírásoknak való megfelelése, folyamatos karbantartásuk, a hatóságok általi rendszeres ellenőrzés szavatolhatja a biztonságos működésüket.

2. Közlekedésbiztonság

A közlekedés mint a nemzetgazdaság egyik ága a személyek és a termékek szállításával foglalkozik, egyúttal az idegenforgalom fejlődésének is meghatározó tényezője. A kiépült közlekedés a maga szervezetével, hálózatával, eszközeivel elsősorban a gazdasági kapcsolatok lebonyolítója. Kapcsolatot teremt azonban az emberek, a nemzetek és a kontinensek között is, így a közlekedés az idegenforgalom legfontosabb struktúraeleme (BODNÁR 2005). A közlekedés gazdasági kérdéseivel, így a turizmusra ható tényezőkkel részletesen foglalkozik művében Jászberényi Melinda és Pálfalvi József (JÁSZBERÉNYI–PÁLFALVI 2006).

A közlekedésbiztonság a közbiztonság része, így nem hagyható figyelmen kívül egy adott ország, egy turisztikai desztináció közlekedésbiztonságának helyzete. A hazánkba látogató külföldiek, azon belül a turisták célterületet választó döntéseiben szerepet játszhat a közlekedési infrastruktúra, a közlekedési morál helyzete, a balesetek számának alakulása. Ugyanis a közlekedésben a mindenki számára értékelhető viszonyok sokkal jobban befolyásolják a szubjektív biztonságérzetet, mint a többséget igen távolról érintő bűncselekmények vagy más jogsértések (MAJOR et al. 2014).

A 21. század rohamos technikai fejlődése, az információátvitel sebességének radikális növekedése, a kommunikáció és az informatika színvonalának emelkedése számos megoldandó feladatot jelent a közlekedésbiztonsággal foglalkozó szakemberek számára is. A közlekedés szerepe a gazdaság és társadalom fejlődésével párhuzamosan folyamatosan változik. Az egyre tökéletesedő, nagyobb teljesítményekre képes, bonyolult technikai háttér jelentős közlekedésbiztonsági kihívásokat eredményez. A közlekedés valójában konfliktusok sorozata, amelyeket le kell küzdeni.

A közlekedésbiztonsággal foglalkozó tudományterületeken már több évtizede elismert és sokszorosan bizonyított tény, hogy sokkal célszerűbb, könnyebb, olcsóbb a környezetet az emberi beállítódáshoz igazítani, az emberek többségének jellemző tulajdonságaihoz illeszteni, mint mindenáron arra törekedni, hogy az ember alkalmazkodjon a környezet igényeihez (például tájékozódást segítő útburkolati jelek, veszélyes kereszteződéseket felváltó körforgalmak).

A közlekedési balesetek okozta emberi tragédiák, illetve a balesetek következményeként tapasztalható egészségügyi és gazdasági hatások sok esetben visszafordíthatatlanok. A közlekedési balesetek kimenetének visszafordíthatatlansága miatt nem lehet kizárólag az emberi tényezőre hagyatkozni a megelőzés tekintetében. A várost tervezők, közlekedésmérnökök feladata egy olyan biztonságos környezet kialakítása, amely önkéntes normakövetésre veszi rá az embert. A közlekedésbiztonságnak azonban nem csak közúti, vasúti területei vannak, nem szabad figyelmen kívül hagynunk a légi közlekedést sem, amely volumenében jelentős szerepet kap a turisták helyváltoztatásában, a turisztikai desztinációk elérésében. A közlekedés egyes területei biztonságának helyzete adja együttesen azt a képet, hogy milyen egy adott ország vagy turisztikai célterület közlekedésbiztonsága.

Magyarország külföldiek által leginkább látogatott turisztikai célterületeinek közbiztonsági helyzete, illetve annak egyik eleme, a közlekedésbiztonság alakulása nagymértékben befolyásolhatja a turizmus alakulását. Ezért is fontos a közbiztonság megteremtése és a fenntartásában érdekelt szervezetek és szereplők közötti hatékony együttműködés, amelyhez jó teret ad az idegenforgalmi szezonhoz kapcsolódó, rendőrség által koordinált, összehangolt tevékenység.

2.1. Biztonságban az utakon

A rendőrség szempontjából a turisztikai idény minden év június 1-jétől augusztus 31-éig, a fővárosban szeptember 30-áig tart Magyarországon. A turisztikailag frekvenciált helyeken fontos a fokozott rendőri jelenlét biztosítása, a közúti közlekedésbiztonság fenntartása, a közlekedési szabályokat megszegők, illetve az ittas járművezetők hatékony kiszűrése a megnövekedett forgalom folyamatosságának elősegítése és a torlódások elkerülése érdekében.

A külföldiekkel való kommunikáció elősegítése érdekében külföldi rendőrök is érkeznek hazánkba a külföldi turisták által leginkább látogatott helyekre. A jelentkező regionális feladatok koordinálása érdekében a turisztikai idényben működik a Balatoni Közbiztonsági Koordinációs Bizottság és a Tisza-tavi Régiós Közbiztonsági Koordinációs Bizottság.

Az ORFK – Országos Balesetmegelőzési Bizottság minden évben speciális szóróanyagokkal készül a nyárra, a turisták tájékoztatására. *Autópálya kisokos* címmel egy olyan szóróanyag készült, amely az autópályákon közlekedők részére foglalja össze a legfontosabb tudnivalókat, különös tekintettel a nyári időszakra. A kiadvány tartalmazza az autópályára érvényes sebességhatárokat és főbb közlekedési szabályokat, hasznos tanácsokat ad az ott történő közlekedésre, felhívja a figyelmet az úgynevezett trükkös lopások veszélyeire, a nyári (kánikulai) közlekedés sajátosságaira, továbbá műszaki hiba esetére is útmutatással szolgál a segélykérő telefonszámok ismertetése mellett. A magyar mellett angol, német nyelven is elérhető, és mobilapplikációként is megjelenik. A szóróanyagot egyrészt a nyári főszezon ideje alatt az autópálya-álosztályok munkatársai osztják szét az autósok között, de a kiadvány a gyorsforgalmi utakkal érintett határátkelőhelyeken, továbbá az autópályák melletti benzinkutaknál és pihenőhelyeknél is elérhető.

A tartós melegben a közlekedés résztvevői között is jelentősen megnő a rosszulletek száma, a hőség gyengíti a szellemi erő kifejtést, egyeseknél tompaságot, közönyösséget, másoknál pedig fokozódó ingerlékenységet válthat ki. A közlekedők körében ilyenkor fokozottan jellemző a koncentráció hiánya, amely a megnövekedett reakcióidőben is jelentkezik. A reflexek tompulnak, a mozdulatok kapkodóvá válnak, ezáltal a hibalehetőségek száma is megnő. A nyári hőségben a gyalogosokra, kerékpárosokra is jellemző a figyelmetlen, bágyadt közlekedés, kevésbé néznek körül, mielőtt lelépnek az úttestre. A korábbi évek statisztikai adatai azt mutatják, hogy a nyári hónapokban (július–augusztusban) megnő a gyerekbalesetek, azon belül is a kerékpáros gyermekbalesetek, illetve ezen balesetek következtében meghalt gyermekek száma.

Hasznos tanácsok a kánikulai időszakban közlekedőknek:

- Vezessenek óvatosabban a hőségben, mert ilyenkor a koncentrációs képesség csökken, a közlekedés résztvevői is figyelmetlenebbé, türelmetlenebbé válnak.
- Aki nehezen viseli a meleget, kánikulában lehetőleg ne vezessen!
- Kipihenten kell vezetni, és elegendő mennyiségű folyadékot kell fogyasztani.
- A napon álló gépkocsit indulás előtt szellőztessék ki, menet közben használjanak légkondicionálót, vagy gondoskodjanak a levegőcseréről, a friss levegő utánpótlásáról!
- Műszaki hiba esetén húzódjanak a leállósávba, helyezték ki az elakadásjelző háromszöget, a mentés megérkezéséig tartózkodjanak a szalagkorláton kívül, használjanak láthatósági mellényt!

A balesetek megelőzése érdekében a legjobb prevenció minden esetben a közlekedési szabályok megtartása, azonban a már említettek alapján a megváltozott időjárási viszonyokhoz való alkalmazkodás is kiemelten fontos! Legyenek türelmesek, vezessenek kissé lassabban, tartsanak nagyobb követési távolságot!

Részlet az ORFK Kommunikációs Szolgálat *Biztonságban a vízben és az utakon* című cikkéből
Elérhető: www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/baleset-megelozes/aktualis/biztonsagban-a-vizben-es-az-utakon (A letöltés ideje: 2018. 08. 10.)

3. Bűnügyi-bűnmegelőzési helyzet

Az előzőekben már több esetben is szóba került a bűnügyi terület, azonban a magyarországi helyzet bemutatásával egy kis kitérőt teszünk.¹ Az elmúlt években jelentősen visszaesett a bűncselekmények száma, ami egy jogszabályi környezetváltozásnak és komplex intézkedéssorozatnak köszönhető. Az 1. táblázatban lévő adatokat látva megfigyelhető, hogy közel felére esett vissza a regisztrált bűncselekmények száma. Ezen jelenség közbiztonsági helyzetre gyakorolt hatása is pozitívan hatott mind a belföldi turizmusra, mind pedig a külföldiek Magyarországra tervezett utazásaira.

1. táblázat

Regisztrált bűncselekmények száma Magyarországon, db (2010–2017)

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
447 186	451 371	472 225	377 829	329 575	280 113	290 779	226 452

Forrás: a KSH adatai alapján a szerző szerkesztése

2010-től az országos rendőrfőkapitány utasításban szabályozta a turisztikai idény rendőri feladatainak végrehajtását, amely tevékenység több turisztikai desztináció vonatkozásában a közbiztonsági koordinációs bizottságok irányításával történik. A turisztikai idény rendőri feladataiban nagy hangsúlyt kap a bűnmegelőzés. A bűnmegelőzési ismeretek átadása, tájékoztatók, információk biztosítása különböző csatornákon nagymértékben segíti a turizmust érintő bűnözés visszaszorítását.

A turisták sérelmére elkövetett leggyakoribb bűncselekmények:

- vagyon elleni bűncselekmények:
 - alkalmi lopás,
 - dolog elleni erőszakkal elkövetett lopás,
 - zseblopás,
 - gépkocsifeltörés,
 - gépkocsilopás,
 - információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás,
 - csalás,
- erőszakos vagyon elleni bűncselekmények:
 - kifosztás.

A turisztikai főszezonban, aki teheti, szabadságra megy, üdülőhelyre utazik. Azonban egyesek mások gondtalan nyaralását, pihenését kihasználva törvénytörtő cselekményeket követnek el. Ne feledjük, a betörők és a tolvajok sohasem mennek szabadságra! A mondás, miszerint az „alkalom szüli a tolvajt”, igaz, de az alkalmat ne teremtsük meg!

¹ Részletesebben lásd jelen kiadvány 12. és 13. fejezetében.

Jó tanácsok, javaslatok a turisták biztonságának növelése érdekében

- Ne adjon pénzt a koldulóknak, kéregetőknek, a pénztárcáját ne vegye elő közterületen ilyen célból!
- Hordja jól láthatóan – saját maga számára, lehetőleg elől – a táskáját, az értéket belső zsebbe helyezze!
- Tartsa szem előtt az értéket vendéglátóhelyen, strandon!
- Értékét ne hagyja őrizetlenül!
- Ne hagyjon látható helyen értéket a gépkocsijában!
- Zárja le a járművet, győződjön meg, hogy valóban bezárta-e a gépkocsit!
- Strandra, élményfürdőbe ne vigyen nagyobb értéket, ha mégis szükséges, tárolja azokat kulccsal zárható szekrényben!
- Fogyasztás előtt győződjön meg a vendéglátóhelyeken kiírt árákról!
- Sötétedés után – különösen egyedül – kerülje a nagyobb városok rossz hírű negyedeit!

A fenti javaslatok betartása nagyban hozzájárulhat ahhoz, hogy a turisták ne váljanak áldozatokká. Azonban ha mégis bekövetkezik a nem várt esemény, haladéktalanul értesítsük a hatóságokat! Ne féljünk rendőrt hívni!

4. Katasztrófák

A katasztrófaveszély, a katasztrófák hatása és következményei hatással vannak a turisták döntésére, a turizmus alakulására. A katasztrófák különbözően hatnak, egyfelől vonzzák (katasztrófaturizmus), másfelől eltérítik, harmadsorban direkt módon érintik a turisztikai desztinációkat felkereső turistákat.

A továbbiakban áttekintjük a katasztrófákkal kapcsolatos fontosabb információkat, valamint egy-két esettel is megismerkedhetünk.

A katasztrófák megelőzése és az ellenük való védekezés Magyarországon nemzeti ügy, a védekezés egységes irányítása állami feladat. A rendszer kialakításáért és működtetéséért az állam felelős. A katasztrófák elleni védekezést elsősorban a hivatásos katasztrófavédelmi szervek, a nem hivatásos polgári védelmi szervek és az egyéb bevonható szervek valósítják meg.

A katasztrófavédelmi törvény² megfogalmazásában a katasztrófa fogalma az alábbi:

„A veszélyhelyzet kihirdetésére alkalmas, illetve e helyzet kihirdetését el nem érő mértékű olyan állapot vagy helyzet, amely emberek életét, egészségét, anyagi értékeiket, a lakosság alapvető ellátását, a természeti környezetet, a természeti értékeket olyan módon vagy mértékben veszélyezteti, károsítja, hogy a kár megelőzése, elhárítása vagy a következmények felszámolása meghaladja az erre rendelt szervezetek előírt együttműködési rendben történő védekezési lehetőségeit, és különleges intézkedések bevezetését, valamint az önkormányzatok és az állami szervek folyamatos és szigorúan összehangolt együttműködését, illetve nemzetközi segítség igénybevételét igényli” (Kat. 3. § 5).

² 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról.

4.1. A katasztrófák csoportosítása

A katasztrófák csoportosítására számos megközelítés létezik. Közös jellemzője ezeknek a megközelítéseknek az, hogy tartalmukban nem térnek el egymástól. Legtöbb helyen az eredetük és/vagy jellegük szerinti osztályozás érvényes. Ugyanazt a katasztrófát tehát többféle csoportba is elhelyezhetjük. A fejezetben nem részletezzük a katasztrófák csoportosítását és leírásukat, csak a főbb kategóriák és egy-egy konkrét változat, valamint eseteleírás olvasható itt.

4.1.1. Természeti katasztrófák

A természeti katasztrófákkal szemben az ember kiszolgáltatott, kialakulásukat, bekövetkezésüket nem vagy csak ritkán tudja megakadályozni, tehát az emberi tevékenységtől függetlenül, a természet erőinek hatására elemi csapásként fordulnak elő. Bekövetkezésük, kialakulásuk részben előre jelezhető, például árvíz, belvíz; részben nem, például földrengés, aszály, villámcsapás.

Árvíz

Az árvíz egy folyóvíz vagy vízfolyás középvízi medrének partélét meghaladó, illetve a középvízi mederből kilépő víz. Köznapi szóhasználatban az árvíz a víz szintjének olyan mértékű emelkedése, amikor az a medréről kilép. Fontos megkülönböztetni az áradástól, amikor a vízszint ugyan megemelkedik, de a medréről nem lép ki a víz. Az árvíz nem feltétlenül jelent katasztrófhelyzetet.³

1. kép
Árvíz

Forrás: www.vizugy.hu/gallery.php?keptarid=14 (A letöltés ideje: 2018. 08. 17.)

³ Elérhető: <https://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%81rv%C3%ADz> (A letöltés ideje: 2018. 08. 10.)

A Katasztrófavédelmi Főigazgatóság meghatározásában⁴ „az árvíz: a folyó vízszintje hóolvadás, jégtorlódás vagy heves esőzések miatt megemelkedik, majd kilép a medréből, és elárasztja a vidéket. Víz alá kerülhetnek lakott települések, ipari és más objektumok, termőföldek; sérülhetnek a víz-, gáz-, villamos és hírközlő berendezések; fertőzés és járványveszély alakulhat ki.”

Belvíz

A belvíz olyan állóvíz, amely nagyobb esőzések, hirtelen hóolvadás vagy a talajvíz szintjének emelkedése miatt keletkezik. Azért nem tud természetes módon elszivárogni, mert a talaj felső rétegében a talaj szabad pórusai vízzel telítődnek. Ha a belvíz hosszabb ideig van jelen, a mezőgazdaságban kárt okoz azzal, hogy a kultúrnövények gyökérzete a tartósan vizes közegben károsodik.⁵

2. kép

Belvíz

Forrás: www.hirado.hu/galeriak/belviz-pest-megyeben (A letöltés ideje: 2018. 08. 12.)

Földrengés

A geológiai katasztrófákhoz tartozó földrengés a földfelszín egy darabjának hirtelen bekövetkező és néha katasztrofális következményekkel járó mozgása. A földrengések általában a földkéregben felgyülemlett energia felszabadulásakor keletkező lökéshullámok, amelyek a keletkezési pontból, amelyet a földrengés hipocentrumának nevezünk, gömbhéjszerűen terjednek minden irányba. A hipocentrum felszínre vonatkozó merőleges vetülete az epicentrum.

⁴ Elérhető: www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=lakossag_kattipus_arviz (A letöltés ideje: 2018. 08. 10.)

⁵ Elérhető: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Belv%C3%ADz> (A letöltés ideje: 2018. 08. 16.)

A földrengések nagyon sokféleképpen tudnak rombolni és az emberi életben kárt tenni. A földrengések hatására keletkező másodlagos hatások sokszor sokkal romlóbbak, mint maga a földrengés. A földrengés elsődleges hatása a lökéshullámok okozta rombolás, mert a házak nem tudnak ellenállni a folyamatos rázkódásnak, és összedőlnek. Másodlagos hatásnak nevezhetjük a földrengés hatására keletkező egyéb természeti jelenségeket, ezek közül is a legpusztítóbb – mint azt 2004 karácsonyán láthattuk is – a cunami, amely a tengerfenéken kipattanó rengés következtében a tengeren keletkező hullám, amely a part közelébe érve több tíz méter magasra is megnőhet.

A földrengés sokkal kevesebb emberi életet követelő természeti jelenségeket is kivált, például földcsuszamlásokat és hegyomlásokat. A városokban a legpusztítóbb utóhatása a földrengéseknek a gázvezetékek eltörése miatt kialakuló tűzvész. A földrengés lökéshullámainak hatására bizonyos talajtípusok elveszthetik szilárdságukat, ez az úgynevezett talajfolyósodás jelensége, amely szintén komoly károkat okozhat az épületekben.⁶

3. kép

Földrengés okozta pusztítás és turisták

Forrás: <http://m.hankookilbo.com/News/NewsRead/RelGalleryList?GrKey=206>
(A letöltés ideje: 2018. 08. 16.)

A ritkábban (30–40 évenként) előforduló eseményekről az ember hajlamos nem tudomást venni. Általában 30–40–50 évenként van olyan erejű rengés, amely már komoly anyagi károkat okoz. Kisebb rengés sok van, évente 100–150-et is regisztrálnak. Ezek közül csupán 5–10 érzékelhető a lakosság számára. Egy-egy olyan, ami kisebb károkat is okoz, 3–4 évente fordul elő. Bár hazánk csak mérsékeltlen veszélyes területnek számít, abból kell kiindulni, hogy ahol egy adott magnitúdójú földrengés már előfordult, az akármikor meg is ismétlődhet. Magyarország és a Kárpát-medence földrengés tekintetében aránylag jó helyen fekszik, mert ritkán vannak földrengések, és azok sem végeznek nagy pusztítást. Az epicentrum környékén komoly károkat okozó földrengések azonban a történelem során többször előfordultak, és a jövőben sem zárhatók ki. Magyarországon a legismertebb földrengésveszélyes területek: Komárom (1763, 1783, 1806, 1851), Mór (1810), Jászberény (1868), Kecskemét (1908, 1911), Eger (1925), Dunaharaszti (1956) és Berhida (1985) (KP Sales House é. n.).

⁶ Elérhető: <https://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%B6ldreng%C3%A9s> (A letöltés ideje: 2018. 08. 16.)

Aszály

Az aszály nagy hőséggel párosuló, hosszan tartó csapadékhiány. Közvetlenül elsősorban a mezőgazdaságot sújtja, de a gazdaság minden más területén is érezteti hatását. Magyarország területének körülbelül 90%-a aszályllyal veszélyeztetett. Aszálymentesnek csupán az ország nyugati, délnyugati része tekinthető. A legsúlyosabb aszályok természeti adottságainknak és földrajzi elhelyezkedésünknek megfelelően az Alföldön, főleg annak középső részén alakulnak ki.

Az aszály a meteorológiai elemekhez hasonlóan véletlenszerű jelenség, földrajzi kiterjedését és súlyosságát nehéz előre jelezni. Az aszály alapvető oka az, hogy huzamos időn keresztül nem hullik elegendő csapadék. A szárazságot a globális légáramlás sajátosságai vagy emberi beavatkozások is okozhatják. A gátak és az öntözőrendszerek megzavarhatják a folyók és tavak vizeinek természetes körforgását, és előfordulhat, hogy nem jut elég pára a levegőbe ahhoz, hogy kialakuljanak az esőfelhők. A szárazságot erősítő további tényezők: a magas hőmérséklet, az alacsony páratartalom és az erős szél. Aszály idején a növényzet kipusztul, nem lehet aratni, és ez súlyosan érinti a környék állatvilágát és az embereket is. Mire végül mégis megjön az eső, addigra a talajt az ásványi sók már esetleg tönkretették, illetve kellő tápanyag hiányában a termés nagyon gyenge lesz. A talaj eróziója is hosszan tartó problémákat okozhat, ezért fontos, hogy az aszályos vidékeken jó öntözőrendszerek épüljenek. A súlyos aszály súlyos éhínséget okozhat, és ezrek, sőt milliók életét olthatja ki. Aszály idején megnő a homokviharok és az erdőtüzek veszélye is.⁷

2018 augusztusában nagy aszály sújtotta Európát. A Duna szintje Magyarországon extrém módon alacsony lett. A hajók a folyó több szakaszán már nem tudtak közlekedni. A Duna budapesti szakaszán, a Gellért-hegy lábánál lévő Ínség-szikla is kilátszott a vízből, ami ritkán fordul csak elő, nagyobb szárazság idején.

4.1.2. Civilizációs katasztrófák

A civilizációs katasztrófák alapvető jellemzője, hogy emberi tevékenységgel függenek össze, és helytelen emberi beavatkozás, mulasztás, szándékosság vagy technikai hibák hatására következnek be, például üzemzavar, közúti baleset, veszélyes anyag kiszabadulása. Ebbe a kategóriába sorolható a társadalmi katasztrófák legnagyobbika, a háború is. Természetszerűleg ezen események is hatással vannak direkt vagy indirekt módon a turizmusra, illetve a turistákra.

A légi közlekedésben a pilótákon kívül rendkívül felelősségteljes munkát végeznek a légiirányítók, akik nélkül nincs biztonság a levegőben. Szolgáltatuk nem kellő létszámban történő ellátása vagy figyelmük kihagyása, precizitásuk elmaradása esetén könnyen légi katasztrófa, tragédia következhet be.

⁷ Elérhető: www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=lakosság_kattipus_aszaly (A letöltés ideje: 2018. 08. 14.)

A légiirányítók miatt zuhant le Svájcban egy repülő

Elismerte felelősségét a svájci Skyguide nevű légiirányító cég a 2002-ben Németország déli része felett, a Boden-tó közelében bekövetkezett légi katasztróféért, amikor egy baskír utasszállító és egy teherszállító repülőgép ütközött össze. A balesetben összesen 71 ember vesztette életét, közöttük 52 orosz iskolás gyermek, többségük az exszovjet Baskíria vagyos elitjének hozzátartozója.

A cég azután ismerte el a felelősségét és kért bocsánatot az áldozatok hozzátartozóitól, hogy egy német vizsgálat megállapította: a gépek pilótáinak mindössze 43 másodperce maradt, hogy cselekedjenek, mivel csak egy légiirányító volt szolgálatban. „A Skyguide teljes mértékben vállalja a felelősséget hibáiért, és bocsánatot kér a 71 áldozat hozzátartozójától” – áll a svájci kormány többségi tulajdonában lévő nonprofit cég közleményében. Maga a svájci elnök, Joseph Deiss is bocsánatot kért orosz kollégájától, Vlagyimir Putyintól.

A szörnyű balesethez a vizsgálatok szerint technikai és személyzeti problémák közösen vezettek – állapították meg a német vizsgálók. A baleset idején, 2002. július 1-jén, ugyanis csak egy légiirányító, a dán Peter Nielsen volt szolgálatban, akit ráadásul nem tájékoztattak munkatársai arról, hogy az ütközésselhárító rendszer nem működött megfelelően, mivel karbantartás alatt volt. A légiirányító sülyledésre utasította az orosz gép pilótáját, jóllehet a gép saját ütközésselhárító rendszere emelkedést javasolt a DHL szállítógépének közelsége miatt. A pilóta ennek ellenére követte a légiirányító utasítását, és ráereszkedett a szintén sülyledő szállítógépre. A német vizsgálat szerint a baleset olyan hibák és rossz döntések együttes fellépése miatt történt, amelyek egyenként „csak kismértékben veszélyeztetnék a légi közlekedés biztonságát”.

A Skyguide, állítása szerint, levonta a konzekvenciákat, és igyekszik teljesíteni a német jelentésben megfogalmazott javaslatokat. Egyes kritikusok szerint azonban a céget nem lehet megújítani a cégvezetés megújítása nélkül – írja a BBC. A cég bocsánatkérése sem biztos, hogy elég azoknak a családoknak, amelyek gyermekeiket veszítették el, sokan még most is kártérítésre várnak. Volt azonban, aki nem várt, és személyesen állt bosszút hozzátartóiért – a szerencsétlen légiirányítón. A zürichi rendőrség februárban, a gyilkosság után vett őrizetbe egy orosz építésszt, akinek felesége és lánya veszett oda a katasztrófában. Vitalij Kalojev, aki tagadja, hogy ő késelte volna halálra Nielsent, egy svájci pszichiátrián őrzik.

Részlet *A légiirányítók miatt zuhant le Svájcban egy repülő* című írásból
Elérhető: www.origo.hu/nagyvilag/20040520elismerte.html (A letöltés ideje: 2018. 08. 15.)

A fenti esetből láthatjuk, hogy a légi közlekedésben a légiirányítói kapacitáshiány, a rossz döntések sorozata és a technikai hibák hova vezethetnek.

A 60-as években épült híd folyamatos felújítás alatt volt, ennek ellenére bekövetkezett a híd leszakadása. A tragédiát vélhetően műszaki eredetű probléma okozta, amelynek kivizsgálása hosszú ideig eltarthat, nem beszélve a híd újjáépítéséről. A katasztrófa következtében kialakult közlekedési helyzet jelentősen befolyásolhatja a turisztikai desztináció látogatottságát, ami az olasz nemzetgazdaságra is kihatással lehet.

Genovai hidomlás

Robert Ferrazza, Liguria tartomány közmunkaügyi tanácsosa vezeti azt a vizsgálóbizottságot, amelyet az olasz infrastrukturális és közlekedési tárca állított fel, hogy kiderítse, mi okozhatta a genovai Morandi híd hét elejei katasztrófáját. A bizottság tagjai vasárnap végezték az első helyszínelést a híd roncsainál. A vizsgálat első eredményei szerint a Morandi híd összeomlását vagy egy feszítőkábel elszakadása, vagy a szerkezet egy betontalpának meglazulása, esetleg elmozdulása okozhatta. Ezt a gyanút megerősíteni látszik, hogy olasz sajtóinformációk szerint a közeli biztonsági kamerák is a híd tartókábeleinek elszakadását rögzítették. Ferrazza szerint a híd először elfordult, meghajlott, és csak ezután omlott le. Hozzátette, véleménye szerint a híd kilencedik pillére feletti ferdekábel szakadhatott el, ami először a hídtest, majd ugyanezen pillér omlását okozta.

A szakértők szerint az esetleges szakadást az 51 éves híd elavultsága, az időjárás okozta szennyeződés – például a tenger közelsége miatti sólerakódás –, valamint az utóbbi években megnövekedett járműforgalom együttesen okozhatta.

Részlet a *Genovai hidomlás: kiderült, miért omlott össze az autópályahíd* című írásból

Elérhető: www.nlcafe.hu/ezvan/20180820/genovai-hidomlas-kiderult-miert-omlott-ossze-az-autopalyahid/ (A letöltés ideje: 2018. 08. 21.)

5. Katasztrófaturizmus

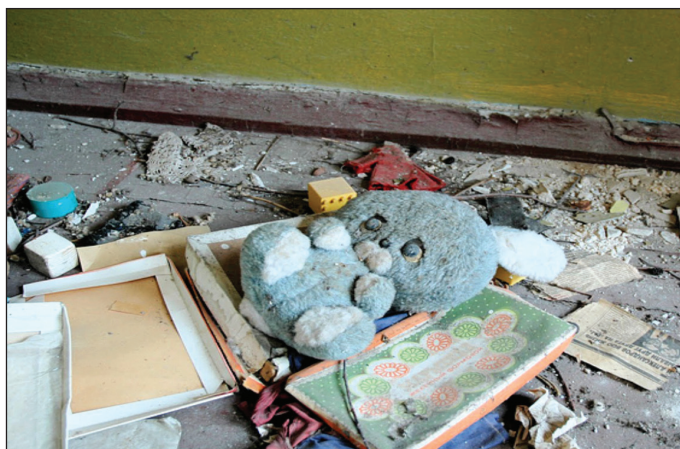
A katasztrófaturizmus azért alakul ki, mert a meglátogatni kívánt helyen valamilyen szerencsétlenség vagy katasztrófa történt.

A kifejezéssel talán már találkoztunk, de valószínűleg a legtöbben még sosem próbálták ki. A katasztrófaturizmus lényege, hogy a túrázások, városlátogatások, strandolás helyett olyan helyszínekre látogatnak el az emberek, ahol korábban valamilyen természeti vagy civilizációs katasztrófa történt. Nem új keletű a turizmus ezen változata, hiszen a történelem során számtalan olyan esemény volt, amely arra készítette az embereket, hogy a katasztrófa helyszínére utazzanak.

5.1. Csernobil

Mindenki hallott már az Ukrajnában történt atomreaktor-robbanásról és annak szörnyű következményeiről. A tragédia egyik áldozata Pripjaty városa volt, amelyet teljesen evakuálni kellett a robbanás után. A családoknak arra sem volt idejük, hogy holmijukat összecsomagolják, mindössze csak a személyes, fontos tárgyikat vihették magukkal. A térség azóta is kihaltan áll, hosszú távú életvitelre nincs lehetőség.

Az ukrán állam lehetőséget lát egy turisztikai vállalkozás kivirágzásában, így támogatja az utazási irodákat, amelyek különböző túrákat – egyénileg és csoportosan – hirdetnek meg egy csernobili borzongásra. Ám a helyiek a bevétel ellenére sem nagyon díjazták ezt az ötletet, hiszen a több mint két évtizede történt katasztrófa emléke még bennük él. A területre csak 18 éven felüliek léphetnek be. Az embereket nagyon vonzza ez a település, kíváncsiak a város maradványaira és állapotára (Femcafé 2013).

4. kép

A csernobili atomkatasztrófa elhagyott helyszínein ma idegenvezetést is tartanak a katasztrófaturistáknak

Forrás: ÁRBÓCZ 2011

5.2. Kalandturizmus

A kalandturizmus piaca évente 65%-kal növekszik. Ha pedig van kereslet, megjelennek a szolgáltatók is. Többségük nem a háborút emeli ki mint tevékenységi körének fókuszát, inkább a kalandot, az ismeretlen tájak felfedezését. Elnevezéseikben is ezt hangsúlyozzák: Wild Frontiers [vad határok] vagy Untamed Borders [szelídítetlen határok] Utazási Iroda. Utóbbi igazgatója, James Willcox úgy nyilatkozott, hogy hibás őket „extrém” utazásokat szervező cégnek titulálni, mivel mindössze olyan helyekre utaztatnak, ahová nehéz egyedül menni. E nehézség oka néha a tényleges vagy a szubjektív biztonsági kockázat, de ugyanúgy oka lehet a bonyolult engedélyeztetés és a célpont megközelíthetlensége is. A cégvezető szerint meg akarják mutatni az embereknek, hogy ezek az országok sokszínűek, és nem lehet őket általánosításokkal elintézni. „Valóban viszünk embereket konfliktusok miatt erőteljes és felkavaró élményt adó helyekre, de ez csak része az utazásnak.” A kuncsaftjaikról szólva az igazgató leírta, hogy eddig negyven országból érkeztek. A legnépszerűbb célok: India, Pakisztán, Afganisztán és Oroszország. Ezeken a helyeken valóban nagyobb a kockázat, mint egy átlagos nyaraláson, ugyanakkor a célországokban a legnagyobb veszélyt az orvosi segítség hiánya jelenti. De nem történt eddig semmi tragikus az útjaikon. Elmondása szerint kliensei között mindenféle korú és társadalmi csoportból származó ember előfordul, és „valóban rendelkeznek némi elköltető jövedelemmel”, de valójában ugyanazért utaznak, mint bárki más: hogy kiterjesszék világlátásukat, új nézőpontokból szemlélhessék a világot.⁸

⁸ Elérhető: <https://mno.hu/hetvegimagazin/egyre-nepszerubb-a-katasztrofaturizmus-1365253#> (A letöltés ideje: 2018. 08. 15.)

5. kép

Turista „adja meg magát” a Golán-fennsíkon felállított katonabábnak 2008-ban

Forrás: MOLNÁR 2016

Hosszasan lehetne sorolni a katasztrófaturizmus változatainak kelléktárát, azonban bátran kijelenthetjük, hogy napjainkra egyre nagyobb érdeklődést mutat a katasztrófák által sújtott területekre való eljutás lehetősége. A célterületek turisztikai kínálata képes kiszolgálni a fizetőképes, tehető utazók változatos igényeit, így a kereslet-kínálat tovább bővül ezen a piacon.

Felhasznált irodalom

- ÁRBÓCZ Lilla (2011): *Megrázó képek! A katasztrófaturisták 10 kedvenc helye a világban*. Elérhető: https://femina.hu/utazas/megrazo_kepek_a_katasztrofaturistak_10_kedvenc_helye_a_vilagban/ (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- Az új katasztrófavédelmi szabályozás* (2012): Jegyzet és jogszabálygyűjtemény a közbiztonsági referensek felkészítéséhez. Budapest, BM OKF kiadványa.
- Biztonságos város* – kézikönyv a városi bűnmegelőzés lehetőségeiről. Belügyminisztérium, 2011. november 10.
- BÍRÓ Gyula (2011): *A közbiztonság és a közlekedésbiztonság egyes kérdései, különös tekintettel a baleset-megelőzésre*. Elérhető: www.pecshor.hu/periodika/XII/birogy.pdf (A letöltés ideje: 2018. 02. 20.)
- BODNÁR László (2005): *Az idegenforgalom hazai és nemzetközi vonatkozásai*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- FAVERO-FÜRJÉSZ Judit Éva (2017): *Ha így folytatódik, nem sok minden marad az olasz műemlékekből*. Elérhető: <https://mno.hu/grund/ha-igy-folytatodik-nem-sok-minden-marad-az-olasz-muemlekekbol-2424966> (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- Femcafe (2013): *Egy meghökkentő hobbi: katasztrófaturizmus*. Elérhető: www.femcafe.hu/cikkek/utazas/egy-meghokkento-hobbi-katasztrofaturizmus (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- JÁSZBERÉNYI Melinda – PÁLFALVI József (2006): *Közlekedés a gazdaságban*. Budapest, Aula.

- KARA László (2017): *Bűnmegelőzés építészeti eszközökkel*. Elérhető: <http://mek.oszk.hu/17300/17365/17365.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 08. 16.)
- KP Sales House (é. n.): *Földrengések Magyarországon és az épületek földrengés-biztonsága*. Elérhető: <https://kp.hu/foldrengesek-magyarorszagon-es-az-epuletek-fodrengesbiztonsaga/> (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- MAJOR Róbert (2010): *A közúti közlekedési balesetek megelőzése, különös tekintettel a rendőrség lehetőségeire és korlátaira*. PhD-értekezés. Pécs, PTE ÁJK.
- MAJOR Róbert – TIHANYI Miklós – KOVÁCS Sándor – VAJDA András (2014): A nagyvárosi lakosság szubjektív biztonságérzetének javíthatósága. *Belügyi Szemle*, 62. évf. 5. sz. 98–133.
- MOLNÁR Csaba (2016): *Egyre népszerűbb a katasztrófaturizmus*. Elérhető: <https://mno.hu/hetvegi-magazin/egyre-nepszerubb-a-katasztrofaturizmus-1365253#> (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- NÉMETH József (2018): Kutatás, fejlesztés, innováció a hazai rendőrségi tudományos életben. In DOBÁK Imre – HAUTZINGER Zoltán szerk.: *Szakmaiság, szerénység, szorgalom*. Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére. Budapest, Dialóg Campus. 481–489.
- NÉMETH József (2017): Közúti közlekedési balesetek Magyarországon 2010–2015, fókuszban a külföldiek. In KIGLICS Norbert szerk.: *II. Turizmus és biztonság nemzetközi tudományos konferencia*. Tanulmánykötet. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 85–90.
- NÉMETH József (2016): A Rendőrség Tudományos Tanácsának jelene és tevékenységének jövőbeli lehetséges irányai. In *A toll sokszor erősebb, mint a kard. Rendészettudományi tanulmányok Prof. Dr. Fórizs Sándor 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, NKE Szolgáltató Nonprofit Kft. 166–173.
- NLCafé (2018): *Genovai hidomlás: kiderült, miért omlott össze az autópályahíd*. Elérhető: www.nlcafe.hu/ezvan/20180820/genovai-hidomlas-kiderult-miert-omlott-ossze-az-autopalyahid/ (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- ORFK Kommunikációs Szolgálat (2014): *Biztonságban a vízben és az utakon*. Elérhető: www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/baleset-megelozes/aktualis/biztonsagban-a-vizben-es-az-utakon (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- Origo (2004): *A légiirányítók miatt zuhant le Svájcban egy repülő*. Elérhető: www.origo.hu/nagyvilag/20040520elismerte.html (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- PINTÉR Adrienn (2018): *Elszakadt kábelek, kilazult csavarok – a legszörnyűbb vidámparki balesetek*. Elérhető: www.origo.hu/nagyvilag/20180112-legszornyubb-vidampark-balesetek.html (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- Travelo (2017): *Turistát ért halálos baleset a Santa Croce-bazilikában*. Elérhető: www.travelo.hu/hirek/20171019-turistat-ert-halalos-baleset-a-santa-croce-bazilikaban.html (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)

Felhasznált jogszabály

2011. évi CXXXVII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról

Németh József

A sport- és kulturális rendezvények, tanácskozások, delegációk biztosítása

A turizmusbiztonság komplex rendszerének vizsgálatakor elengedhetetlen a különböző rendezvények biztonságához kapcsolódó feladatokat feltárni. Minden ember alapvető igénye a biztonsághoz és a védelemhez fűződő jogának érvényesülése. Ez hatványozottan igaz abban az esetben, ha valaki pihenés, kikapcsolódás vagy éppen üzleti okok miatt idegen országba utazik. A pihenni vágyók olyan célországot választanak, ahol biztonságban érezhetik magukat. A turisták által látogatott rendezvények biztonsága, a programok élménye nagyban meghatározza a jövőbeni döntést, a leendő turisztikai desztinációt.

1. A rendezvénybiztosítás fogalma

A demokratikus állami rendre való áttérés következtében megváltozott jogrend más követelményeket, jogokat, kötelezettséget támasztott, illetve támaszt a biztosítási feladatokat ellátó szervezetekkel és gazdasági társaságokkal szemben. Az új követelményeknek való folyamatos megfelelés speciális igénybevételt jelent a biztosítási folyamatok megszervezésében közreműködő rendőri szervezetektől és a bennük szerepet vállaló személyektől. A biztosítási munkafolyamatok, feladatok precíz megtervezése, végrehajtása napjainkban egyre nagyobb jelentőséggel bír. A rendezvények biztosítása során nélkülözhetetlen és szükségyszerű a magánbiztonsági szolgálatok és a rendőrség együttműködése (JUHÁSZ 2008).

A rendezvénybiztosítás azon intézkedések és tevékenységek összessége, amelyeket az adott esemény zavartalan lebonyolítása érdekében, a részt vevő személyek élet- és vagyonbiztonságának érdekében alkalmaznak. Egy másik megfogalmazásban a rendezvénybiztosítás célja a rendezvény zavartalan lebonyolításának biztosítása, az illetéktelen személyek kiszűrése és távoltartása, a résztvevők személyének és értékeinek, a rendezvény területének és környezetének megóvása, a rendbontás megelőzése.¹

A rendezvénybiztosítás célja:

- a rendezvény zavartalan lebonyolításának biztosítása;
- az illetéktelen személyek kiszűrése, távoltartása;
- a rendezvényen részt vevők személyi és vagyoni biztonságának megóvása;

¹ Elérhető: www.personal-branding.hu/a-rendezvenybiztositas-fogalma-es-jogszabalyi-hattere (A letöltés ideje: 2018. 08. 22.)

- a rendezvényen megjelenő VIP-személyek, vezetők testi épségének és vagyónbiztonságának biztosítása;
- a közterület, a környezet és a természet megóvása;
- a rendbontásra irányuló törekvések megakadályozása;
- a rendbontást előidéző személyek megfékezése, kiszűrése és a hatósági személyek segítségével ezen személyek kiemelése, a rendezvényről való eltávolítása.

A rendezvények fajtái:

- kulturális rendezvények;
- sportrendezvények;
- politikai rendezvények;
- tüntetések, felvonulások;
- gazdasági rendezvények;
- külföldi állami és kormányzati szintű delegációk látogatásával összefüggő rendezvények;
- konferenciák, tudományos ülések;
- katonai rendezvények;
- vallási szertartások, körmenetek;
- családi eseményekkel kapcsolatos rendezvények.

A felsorolt rendezvényfajták szinte mindegyike érinti, illetve érintheti a turistákat, ugyanis a kül- és belföldi turisták kedvelt célpontjai az egyes sport- vagy kulturális rendezvények, ahogy a vallási rendezvények és a nemzetközi migráció erősödése mellett a családi látogatások is összefonódhatnak a turizmussal. Sok esetben a hivatalos utakat, így a konferenciákat, gazdasági és politikai rendezvényeket is összekötik a turistalátványosságok megtekintésével. A katonai rendezvények és magas szintű delegációk miatti biztonsági intézkedések, útlezárások is óhatatlanul érinthetik az ott tartózkodó turistákat.

A rendezvények ilyen jellegű osztályozása, megkülönböztetése azért fontos, mert a biztosítás megszervezésénél a biztosítást végrehajtó magánbiztonsági szolgáltatókra és a rendőrségre más-más feladatok hárulnak.

A rendezvények egyéb felosztása:

- az 1989. évi III. törvény hatálya alá tartozó rendezvények, azaz a bejelentésköteles rendezvények;
- a gyülekezési jogot nem érintő események;
- a rendőrség által kötelezően biztosítandó rendezvények;
- a rendőrség által külön felkérésre biztosítandó rendezvények;
- a kiemelt biztonsági kockázatúnak minősített sportrendezvények;
- a nem kiemelt kockázatúnak minősített sportrendezvények.

A rendezvények helyszín szerinti felosztása:

- szabadtéren megtartandó rendezvények;
- fedett létesítményben, zárt objektumban megtartandó rendezvények;
- magánterületen megtartandó rendezvények;
- közterületen megtartandó rendezvények;
- közforgalom céljára megnyitott magánterületen megtartandó rendezvények.²

A rendezvények a közönség szempontjából lehetnek:

- nyílt, mindenki számára látogatható és
- zárt körű rendezvények.

2. A rendezvények biztonságáról

A rendezvényekre jellemző, hogy egy relatíve rövid időtartamra nagy mennyiségű embertömeg gyűlik össze, ami magasabb kockázatot is jelent. Ezt szemlélteti két esettanulmányunk is.

A különböző légi parádék, bemutatók során előfordulhatnak balesetek, mint például 2002-ben Ukrajnában, amely az ország egyik legsúlyosabb balesete volt.

Bemutatón zuhant nézőkre az ukrán vadászgép

Ukrajnában egy légi parádé nézőire zuhant egy vadászgép az ország nyugati felében. A balesetben nyolcvanhárom néző vesztette életét, köztük tizenkilenc gyermek. Hatvanhat sérültet kórházban ápolnak, 23-nak – köztük hét gyereknek – kritikus az állapota. A két pilótának sikerült katapultálnia, ők gerinctörést szenvedtek. Leonid Kucsma államfő menesztette a légierő főparancsnokát és a hadsereg vezérkari főnökét. Volodimir Skidcsenko védelmi miniszter pedig benyújtotta lemondását. Az ukrán államfő bejelentette, a haderőreform befejeztéig felfüggesztette az országban a légierő bemutatóit.

A szerencsétlenség okainak kivizsgálására felállított bizottság elnöke, Jevgenyij Marcsuk valószínűnek nevezte, hogy az eseményt szervező 14. hadtest parancsnokságának hanyagsága vezetett a katasztrófához. S bár hozzátette, hogy vizsgálják a műszaki meghibásodás lehetőségét is, az ukrán főügyészség már vasárnap bejelentette: rendőri felügyelet alá helyezték Sztrelnyikovot és a légierő három további magas rangú vezetőjét.

Egy rangos ukrán katonai szakértő kijelentette: az okozta a katasztrófát, hogy a nézők túl közelről figyelhették a harci repülőgépek kockázatos manővereit. Vagyim Hrecsanyinov szakértő szerint a rendezők nem tették meg a földön a megfelelő biztonsági intézkedéseket ahhoz, hogy rendkívüli helyzetben a pilóták a nézőktől távol manőverezhessenek.

Részlet a *Bemutatón zuhant nézőkre az ukrán vadászgép* című írásból
Elérhető: <https://index.hu/bulvar/lvov0727/> (A letöltés ideje: 2018. 08. 14.)

A fenti eset is érzékelteti a rendezők felelősségét és azt, hogy mindaz, amit tettek vagy tenni elmulasztottak, milyen mértékben képes befolyásolni az ott lévő emberek, mondhatnánk a (nem ilyen) élményekre vágyó turisták biztonságát.

Sajnálatos módon emlékezetes hazai példánk is van a témában.

² Elérhető: http://archiv.uni-nke.hu/downloads/bsz/bszemle2008/3/07_juhasz.pdf (A letöltés ideje: 2018. 08.15.)

Három lány meghalt a West Balkánban

2011. január 15-én a West Balkán szórakozóhelyen történt tragikus eseménysorozat hívta fel a figyelmet a rendezvények biztonságát szolgáló jogi környezet alapos szabályozására. A szórakozóhelyen akkora volt az érdeklődés, hogy este tízre megközelítőleg háromezer ember zsúfolódott össze, az épületben a szintek közt egyetlen lépcsőn lehetett közlekedni. Ezen a lépcsőn történt a tragédia: az áldozatok a tolongásban elesetek, és a tömeg nyomásától megfulladtak.

Három fiatal lány vesztette életét szombat éjjel a fővárosi Nyugati tér egyik szórakozóhelyén, a West Balkánban. Az MTI szemtanúkra hivatkozva korábban azt közölte: tömegverekedés tört ki, majd megkéseltek több lányt, a pánikban pedig többeket eltapostak, sok a sérült. Közösségi portálokon állítólagos szemtanúk szintén verekedésről és késelésről írtak.

A rendőrség éjjel tartott sajtótájékoztatóján bejelentették, hogy nem történt késelés, hanem a szórakozóhelyre valószínűleg jóval több embert engedtek be, mint amennyi a hely kapacitása. Vizsgálják, hogy a helyiségben valóban többen tartózkodtak-e, mint amennyi a befogadóképessége, illetve azt is, hogy a megfelelő menekülési útvonalak biztosítottak voltak-e.

A hely befogadóképessége 1600 fő, ennek ellenére csak a ruhatárba tegnap este 1800-an adták be a kabátjukat, sokan pedig nem is használták a ruhatárat. A közösségi portálokon és blogokon beszámoló szemtanúk is azt írják, óriási volt a tömeg.

Éjjel 11 körül pánikhangulat alakult ki, a rendőrség szerint a tömeg „eddig tisztázatlan körülmények között kiáramlott a szórakozóhelyről”, a három lány ekkor halt meg. Az Országos Mentőszolgálat tájékoztatása szerint fél órán keresztül küzdöttek a lányok életéért, azonban nem sikerült megmenteniük őket. További sérülteket nem kellett ellátniuk.

Részlet a *Három lányt megöltek a West Balkánban* című írásból
Elérhető: https://index.hu/bulvar/2011/01/16/harom_lanyt_megoltek_a_west_balkanban/
(A letöltés ideje: 2018. 08. 17.)

A sajnálatos tragédiát követően megalkották a zenés, táncos rendezvények működésének biztonságosabbá tételéről szóló kormányrendeletet.³

3. A rendezvények állami szabályozása

Alapvető fontosságú, hogy mindenki – mind a hatóság, mind a rendezvényszervező – tudja azt, hogy mire terjed ki a zenés, táncos rendezvények működésének biztonságosabbá tételéről szóló 23/2011. (III. 8.) Korm. rendelet (a továbbiakban: ZTRB) hatálya. Ez kiterjed olyan rendszeresen vagy meghatározott alkalomból, illetve időpontban tartott, nyilvános, nem zárt körű, válogatott lemezbemutató vagy élő előadás útján nyújtott zeneszolgáltatást főszolgáltatásként nyújtó rendezvényre (zenés, táncos rendezvény), amelyen a részvételhez nem kell megváltott ülőhellyel rendelkezni, és azt tömegtartózkodásra szolgáló építményben, építményen, tömegtartózkodásra szolgáló helyiséget tartalmazó építményben, építményen vagy tömegtartózkodásra szolgáló helyiségben tartanak vagy a szabadban tartják, ahol várhatóan lesz olyan időpont, amikor a résztvevők száma meghaladja az 1000 főt.

³ A zenés, táncos rendezvények működésének biztonságosabbá tételéről szóló 23/2011. (III. 8.) Korm. rendelet.

A rendeletet nem kell alkalmazni:

- a gyülekezési jogról szóló törvény hatálya alá tartozó rendezvényekre;
- választási eljárásról szóló törvény hatálya alá tartozó gyűlésekre;
- törvényesen elismert egyházak és vallásfelekezetek által szervezett vallási szertartásokra;
- családi eseményekkel kapcsolatos rendezvényekre;
- a közoktatási intézményekben az intézmény által szervezett rendezvényekre.

Jól érzékelhető ez utóbbi felsorolás folytán, hogy a rendelet alapvetően olyan rendezvényekre vonatkozik, amelyeken a belföldi és a nemzetközi turizmusban érintett polgárok nagy valószínűséggel részt vehetnek. Éppen ezért kicsit részletesebben ki is fejtjük a témát.

3.1. Rendezvények szervezése, bejelentése

Az alábbi táblázat tartalmazza a rendezvények szervezésével, bejelentésével kapcsolatos tudnivalókat.

1. táblázat

Rendezvénytípusok és jellemzőik

	Épületben	Szabadtéren
Engedélyköteles	Olyan alkalmi vagy rendszeres zenés, táncos rendezvény, amelyet tömegtartózkodásra szolgáló építményben (300 főnél nagyobb befogadóképességű helyiség) tartanak.	Olyan alkalmi vagy rendszeres zenés, táncos rendezvény, amelyen a résztvevők száma egy időpontban várhatóan az 1000 főt meghaladja.
	<p>Nem kell alkalmazni:</p> <ul style="list-style-type: none"> – a gyülekezési jogról szóló törvény hatálya alá tartozó rendezvényekre; – a választási eljárásról szóló törvény hatálya alá tartozó gyűlésekre; – a törvényesen elismert egyházak és vallásfelekezetek által szervezett vallási szertartásokra, rendezvényekre; – a családi eseményekkel kapcsolatos rendezvényekre; – a közoktatási intézményekben, az intézmény által szervezett rendezvényekre. <p>Engedélyező hatóság: jegyző. Elbírálási határidő: 20 nap. (A szakhatósági ügyintézkést nem tartalmazza!) [Szabályozza: 23/2011. (III. 8.) Korm. rendelet.]</p>	
Bejelentésköteles	<ul style="list-style-type: none"> – a művelődési, a sport-, az oktatási létesítményekben, helyiségekben esetenként nem az eredeti rendeltetésnek megfelelő rendezvényekre (vásár, bemutató, kiállítás); – az 500 főnél nagyobb befogadóképességű nem művelődési és sportlétesítményekben, helyiségben tartott alkalmi kulturális és sportrendezvényekre (színi, zenekari, cirkuszi előadás, táncos összejövetel, diszkó, koncert). <p>Bejelentés: a rendezvény előtt 15 nappal. (Szabályozza: az OTSZ 593. §-a.)</p>	Minden szabadtéri, amely nem engedélyköteles (kivéve: szabadon tartható). Bejelentés: a rendezvény előtt 30 nappal. (Szabályozza: az OTSZ 595. §-a.) ⁴
Szabadon tartható	Minden rendezvény, amely nem engedély- és nem bejelentésköteles.	50 fő résztvevő alatt. (OKF szakmai állásfoglalása alapján.)

Forrás: http://jasz.katasztrofavedelem.hu/letoltes/document/jasz/document_116.pdf
(A letöltés ideje: 2018. 08. 15.)

⁴ 28/2011. (IX. 6.) BM rendelet az Országos Tűzvédelmi Szabályzatról (OTSZ).

A rendezvény szervezőjének az engedélyeztetéshez kérelmet kell benyújtania a helyi önkormányzat jegyzőjéhez.

A kérelemhez kötelezően csatolni kell a következőket:

- a zenés, táncos rendezvénynek helyt adó építmény, terület azonosításához szükséges, továbbá alapterületére, befogadóképességére vonatkozó adatokat;
- a kérelmező nevét, valamint székhelyét, cégjegyzékszámát, az egyéni vállalkozó nyilvántartási számát;
- a zenés, táncos rendezvény megnevezését;
- a zenés, táncos rendezvényhez kapcsolódó szolgáltatások megnevezését;
- a zenés, táncos rendezvény gyakoriságáról, megtartásának napjairól, kezdésének és befejezésének időpontjáról szóló nyilatkozatot;
- a biztonsági tervet;
- amennyiben ezt külön jogszabály kötelezővé teszi, a tűzvédelmi szabályzatot, az építésügyi hatóság szakhatósági közreműködéséhez szükséges, külön jogszabályban meghatározott építészeti-műszaki dokumentációt két példányban és a tervezői nyilatkozatot.

Fontos szempont a biztonsági terv elkészítése, amely része a kérelemnek, és az alábbi kötelező tartalmi elemei vannak.

Hogy érzékelhető legyen az adott rendezvényen részt vevő turisták biztonságának megteremtése, továbbá annak folyamatos biztosítása érdekében milyen részterületekre kell ügyelni, nézzük át, mit is kell tartalmaznia az úgynevezett biztonsági tervnek.

A biztonsági tervnek tartalmaznia kell:

- a zenés, táncos rendezvény helyszínének alaprajzát;
- befogadóképességét;
- az oda való belépés és eltávozás rendjét;
- a zenés, táncos rendezvény helyszínének baleset, elemi csapás, tömeges rendbontás esetére vonatkozó kiürítési, menekítési tervét;
- a biztonsági követelmények érvényesítésében közreműködők tevékenységének leírását;
- a biztonsági személyzet létszámát;
- az egészségügyi biztosítás feltételeinek meglétére vonatkozó utalást;
- szabadtéri rendezvényeknél a viharos időjárás esetére vonatkozó intézkedési tervet.

A kormányrendelet jól szabályozza a hatálya alá tartozó rendezvények szervezésével, engedélyeztetésével kapcsolatos feladatokat, ami garanciát is jelenthet a pihenni, szórakozni vágyó turistáknak. A biztonságban átélt és megélt kulturális és egyéb élmények viszont garanciát adnak arra, hogy az utazók a jövőben visszatérjenek az élményt nyújtó helyszínekre.

4. Sportrendezvények

A különböző sportrendezvények már az ókorban is nagy tömegeket vonzottak. Napjainkban a társadalmi feszültségek, a szélsőséges jelenségek megjelentek a lelátókon is, ezért a sportot kedvelő, szórakozni vágyó nézők sok esetben távol maradnak a nem megfelelő biztosítású, negatív hangulatú mérkőzésektől, amelyek rossz fényt vetnek a sporteseménynek helyt adó turisztikai desztinációra, elriasztják a sportbarát turistákat.

4.1. A sportrendezvények biztosítása

Sportrendezvény-biztosításon mindazok a tudatos, tervszerű helyzetelemzések, intézkedések és folyamatos értékelések összessége értendő, amelyek a rendezvényen zajló események zavartalanságát, a személy- és vagyonbiztonságot garantálják. A sportrendezvény-biztosítás célja, hogy a rendezvényt a szervezőktől független rendkívüli esemény ne zavarja meg, ne hiúsítsa meg.

A 2018-as SPAR Budapest Maraton, amely „30 ezer induló 80 országból” szlogennel hirdette magát, jól érzékelteti, hogy mennyi turistát érintenek ezen események, de egyben azt is, hogy milyen mérvű biztonsági feladat jelentkezik ezáltal.

A sportrendezvény-biztosítás feladata:

- a rendezvény fajtájának, céljának megfelelő személyi és tárgyi feltételek kialakítása;
- a szervezésben részt vevők közötti együttműködés kialakítása, szükség esetén a külső (például a rendőrséggel való) kapcsolatok megvalósítása;
- a rendbontások megelőzése, az illetéktelen és rendbontást előidéző személyek kiszűrése;
- a megbomlott rend helyreállítása;
- a rendezvényen részt vevők személyi és vagyonbiztonságának biztosítása;
- a rendezvény biztosításának értékelése.

A sportrendezvények biztonságos lebonyolítása nemcsak ma okoz fejtörést a szervezőknek. Már az ókorban is a játékrendező felelőssége volt a játékok zavartalan rendjének fenntartása. A kamerával történő megfigyelést és a beléptetőrendszerek használatát leszámítva a mai és az ókori rendfenntartási módszerek tekintetében sok hasonlóságot találhatunk. A sportról szóló 2004. évi I. törvény részletesen leírja, hogy kit kell szervezőnek és rendezőnek tekinteni, mi a felelősségük, hogyan történjen a beléptetés egy sportrendezvényre, illetve szól a sportrendezvények látogatásától való eltiltásról és a nézőkre vonatkozó szabályokról.

Sportrendezvény szervezője csak sportszervezet, szakszövetség vagy sportági szövetség lehet. Általános szabály, hogy a sportrendezvény lebonyolításáért a szervező felel (TÓTH 2011).

A sportrendezvények nyugodt megrendezhetőségének megőrzése, a közösség által elkövetett rendbontások megelőzése évek óta a nemzetközi és a hazai szakmai fórumok állandó témája. A sportrendezvények biztosítása terén különösen nagy jelentőséggel bír a labdarúgó-mérkőzések megfelelő biztosítása, ugyanis ezen rendezvények során több „tömegkatasztrófa” hívta fel a figyelmet a probléma megoldásának sürgősségére. A sajnálatosan tragikus események következményeként az UEFA 1993-ban szabályozta a rendezvények

biztonságos megtartását, amely be nem tartása fegyelmi büntetéssel sújtható. A nemzetközi szövetség állásfoglalása szerint a rendezők, a szövetségek és az egyesületek vállalják a felelősséget az általuk szervezett programokért. Az ő felelősségük, hogy a lehetőségeikhez mérten mindent megtegyenek az adott stadionban és annak környékén a mérkőzés előtt, alatt és azt követően a rend és a biztonság fenntartásáért.

Hillsborough-tragédia

Húsz esztendeje, 1989. április 15-én az angol labdarúgás legszörnyűbb tragédiáját élte át. A Liverpool FC – Nottingham Forest FA-kupa-elődöntőn a sheffieldi Hillsborough-stadionba benyomuló drukkerk 96 szurkolót tapostak halálra. A tragédia következménye, hogy ma az angol labdarúgó Premier League nézői a világ legbiztonságosabb pályáin szurkolhatnak.

1989. április 15-én a sheffieldi Hillsborough-stadionban az FC Liverpool és a Nottingham Forest lépett pályára az FA-kupa elődöntőjében, a találkozó azonban mindössze hat percig tartott. Közben a Vörösök támadója, Peter Beardsley eltalálta a kapufát, az ellentétes kapu mögött, a túlsúfolt Leppings Lane-tribünön a szurkolók már az életükért küzdöttek.

Az FA-kupa sheffieldi elődöntőjére érkező liverpooli szurkolókat a stadion Leppings Lane felőli oldalán öt szektorban szerették volna elhelyezni, amelyek mindegyike 1600–1600 embert tudott biztonságosan befogadni. (Ironikus, hogy korábban a lelátórészt 2200 főre hitelesítették, de éppen a katasztrófa előtt három évvel csökkentették a beengedhető szurkolók számát.)

14.30-ra, fél órával a mérkőzés kezdete előtt a kapu mögötti 3-as és 4-es szektor már zsúfolásig megtelt, ám az utcán még mindig szurkolók ezrei várhoztak, hogy a forgóajtókon keresztül bejussanak.

14.52-kor a rendőrség elrendelte, hogy a legnagyobb, C kaput nyissák meg a drukkerk előtt – ez okozta a végzetes tragédiát. Mintegy kétezer liverpooli drukker nyomult be a stadionba, s miután a folyosók éppen a 3-as és 4-es szektorhoz vezettek, automatikusan oda akartak betódulni.

A bent lévők közül néhányan kerítésen keresztül próbáltak átmászni az üres szektorokba, akinek ez nem sikerült, azt halálra taposták.

Az 1600 főre hitelesített szektorokban háromezren is lehettek, s 15 órakor elkezdődött ugyan a mérkőzés, ám nem sokkal később már halottak, sérültek és pániktól megzavarodott emberek tömege lepte el a játéktérrel, s 6 perccel 15 óra után a játékvezető lefújta a mérkőzést.

94-en a helyszínen vesztették életüket – köztük a mai liverpooli csapatkapitány, Steven Gerrard akkor tízéves unokatestvére –, a 14 esztendőes Lee Nicol négy nappal később, a kórházban halt bele a sérüléseibe, a 96. áldozat, Tony Bland pedig négy év kómát követően, 1993 márciusában távozott az élők sorából. Összesen további 766-an szenvedtek sérülést, sokan közülük maig nem tudták feldolgozni az átélt szörnyűségeket.

A Hillsborough-tragédiát követően Angliában vizsgálat kezdődött: Lord Justice Taylor vezette azt a bizottságot, amely ajánlásokat fogalmazott meg a stadionok biztonságosabbá tételére és a futballhuliganizmus visszaszorítására.

A Taylor-jelentés 1989. augusztus 4-én jelezte, a tragédiát a rendőrség rossz tömegkezelése, illetve a C kapu megnyitása okozta, s visszautasította azokat a vádakot, amelyekkel például a South Yorkshire-i rendőrség a szurkolókra próbálta áthárítani a felelősséget, mondván, ők érkeztek késve, ráadásul részegen.

A Taylor-jelentés ellenére a sheffieldi bíróság 1990. augusztus 14-én úgy határozott, bizonyítékok hiányában senki ellen sem emel vádat. A brit futballtörténelem legsúlyosabb katasztrófájáért azóta sem vontak senkit felelősségre.

Részlet *A nap, amely megváltoztatta az angol futballt* című írásból

Elérhető: www.origo.hu/sport/futball/20090415-20-eve-volt-a-hillsboroughtragedia-96-halott-liverpool-nottingham-1989.html (A letöltés ideje: 2018. 08. 22.)

A fenti eset is jól példázza, hogy egy egyszerű átgondolatlan lépésnek is milyen súlyos következményei lehetnek olyan esetben, amikor nagy tömeget érintenek az intézkedések, ezért is olyan fontos a megfelelő előkészület és felkészülés. E nélkül ugyanis a rendezvényen részt vevők, a turisták biztonsága vagy, ahogy láttuk, akár az életük is veszélyben lehet.

4.2. A sportrendezvények biztonságának szabályozása Magyarországon

A sportról szóló 2004. évi I. törvény, továbbá a sportrendezvények biztonságáról szóló 54/2004. (III. 31.) Korm. rendelet és a 8/2010. (OT5.) ORFK utasítás a sportrendezvények minősítéséről és rendőri biztosításáról együttesen szabályozza a sportrendezvények biztonságát, amelynek hatálya a labdarúgás, a kézilabda, a kosárlabda, a vízilabda, a jégkorong sportág országos sportági szakszövetsége által, illetve közreműködésével szervezett versenyrendszer legmagasabb bajnoki osztályában szervezett mérkőzésekre, a legmagasabb bajnoki osztályban szereplő sportszervezetek részvételével megtartott nemzeti kupamérkőzésekre, a nemzetközi kupamérkőzésekre, valamint a nemzeti válogatottak mérkőzéseire terjed ki. Ugyanis ezen sportágak rendezvényein van a legnagyobb létszámú nézőközönség, amelyek nem kis része hazai vagy külföldi turista.

A Sportrendezvényeket Biztonsági Szempontból Minősítő Bizottság (a továbbiakban: Minősítő Bizottság) javaslata alapján az Országos Rendőr-főkapitányság (a továbbiakban: ORFK) – a közigazgatási hatósági eljárás általános szabályai szerint – dönt a sportrendezvények biztonsági kockázat szerinti minősítéséről. A Minősítő Bizottság a sportrendezvény biztonsági kockázat szerinti minősítésére legkésőbb a mérkőzés megrendezése előtt 18 nappal tesz javaslatot. Az ORFK a döntést közli a sportág országos szakszövetségével és a sportrendezvény szervezőjével. A sportrendezvény szervezéséről az annak helye szerint illetékes rendőrkapitányságot, a fővárosban a Budapesti Rendőr-főkapitányságot legalább tizenöt nappal a sportrendezvény megtartásának tervezett időpontját megelőzően írásban tájékoztatni kell. A tájékoztatási kötelezettség a szervezőt terheli.

A biztonsági terv elkészítése elengedhetetlen része a sportrendezvények szervezésének, a hatóság részére történő kötelező tájékoztatásnak. Annak érdekében, hogy reálisan felmérhető legyen, hogy a rendezvényen részt vevők – így adott esetben a turisták is – milyen kockázatokkal kell, hogy számoljanak, illetve hogy a rendezők ténylegesen felkészültek-e a várhatóan jelentkező kockázatok kezelésére, valamint kell-e a hatóságoknak kiegészítő, kockázatcsökkentő, illetve kockázatkezelői kapacitást biztosítaniuk.

A sportrendezvény biztonsági tervének tartalmaznia kell:

- a sportrendezvény megnevezését, helyét, időpontját és időtartamát, a rendező szerv, rendező megnevezését, képviselőinek nevét és címét, továbbá a rendezvény helyszínének leírását és vázlatrajzát;
- a jegyértékesítés módját, a kiadható belépőjegyek szektoronkénti számát, a jegyek vásárlásához (elosztásához) kapcsolódó esetleges korlátozásokat;
- a sportrendezvény helyszínére való belépés és eltávozás rendjét;
- a közönségnek – különösen a fogyatékos nézőknek – a sportrendezvény helyszínén történő elhelyezésére, az elhelyezés esetleges megváltoztatására vonatkozó előírásokat;
- a sportrendezvényre be nem vihető tárgyak körét, a tárgyak őrzésének helyét és az őrzés módját, azokat a magatartásokat, amelyek tanúsítója a sportrendezvényről eltávolítható, vagy akinek a belépése megtagadható;
- a sportrendezvényen való részvétel feltételei, a részvételre vonatkozó korlátozások, továbbá a sportrendezvény belső rendjére vonatkozó szabályok nyilvánosságra hozatalának módját;
- a rendezésben közreműködők nevét, létszámát, tevékenységük szabályait, a sportrendezvény biztonsága érdekében a rendezőszerv, rendező által alkalmazni kívánt technikai-védelmi berendezéseket, azok alkalmazási módjának leírását;
- a sportrendezvény helyszínének baleset, elemi csapás, tömeges rendbontás esetére vonatkozó írásbeli kiürítési, menekítési tervét, figyelemmel a fogyatékos személyek menekítésének biztosítására;
- a rendezvény környezetében található közlekedési csomópontok vázlatrajzát;
- a rendezésben közreműködők elhelyezésének és alkalmazásának tervét;
- a kiemelt biztonsági kockázatúnak minősített labdarúgó-mérkőzés esetén a vendégcsapat szurkolóinak kíséretét végrehajtó, a rendezésben közreműködők elhelyezésének és alkalmazásának tervét;
- a kiemelt biztonsági kockázatúnak minősített labdarúgó-mérkőzésekre utazó sportszervezet vagy annak biztonsági felelősével folytatott egyeztetés eredményét, valamint a rendezésben közreműködők igénybevételének módját, a vendégrendezők felhatalmazását és feladatai ellátásának rendjét;
- a sportrendezvény megszakítására, felfüggesztésére és befejezetté nyilvánítására vonatkozó sportszakmai eljárásokat;
- a médiaakkreditáció módját és működési területük pontos meghatározását.

A sportrendezvény biztonsági tervéhez a szervezőnek másolatban mellékelnie kell a külön jogszabályok által megkövetelt – a sportrendezvény helyszínére vonatkozó – hatósági engedélyeket.

A tájékoztatást a rendezvény helye szerinti rendőrkapitányság, a fővárosban a Budapesti Rendőr-főkapitányság a beérkezés napján írásban továbbítja a Minősítő Bizottság részére.

4.3. A sportrendezvények minősítésének rendje

A minősítéssel kapcsolatos eljárást az ORFK Rendészeti Főigazgatóság Közrendvédelmi Főosztály folytatja le, amelynek keretében a sportrendezvény szervezőjével (sportszervezettel) folytatott konzultáció, valamint az érintett sportágak országos sportági szakszövetségeivel, a Személy-, Vagyonvédelmi és Magánnyomozói Szakmai Kamara képviselőjével, valamint a sportigazgatási szerv vezetőjével, illetve annak képviselőjével folytatott előzetes egyeztetés végrehajtására 9 főből álló Előkészítő Szakértői Csoportot működtet.

A sportrendezvények minősítésével kapcsolatos eljárás speciális szabályait a csoport ügyrendje tartalmazza.

Az ORFK Közrendvédelmi Főosztályának vezetője a normál, a fokozott és a kiemelt biztonsági kockázatúvá minősített sportrendezvényekről értesíti az érintett rendőri szervezet, továbbá a határozat megküldésével a jogszabályban meghatározott szervezetek képviselőit.

A rendezvények és a sportrendezvények mindegyike különböző biztosítási feladatokat ír elő a biztosításban részt vevő szervezetek számára. A sportrendezvények minősítése határozza meg a konkrét biztosítási feladatokat. Napjainkban kiemelt figyelmet fordít a társadalom a magánbiztonsági szolgálatok és a rendőrség tevékenységének, így többek között a sportrendezvények biztosítottóságának és biztosításának is.

A sportrendezvények körül kialakult, sok esetben a társadalom elítélését kiváltó botrányos szurkolói magatartások előidéznek a tömegkezelésben, a biztosításban részt vevő szervezetek együttműködésének jelentőségét és fontosságát.

A magyarországi szabályozás és az elmúlt évek sporteseményeinek tapasztalatai alapján kijelenthetjük, hogy a hazánkba érkező sportbarát turisták, szurkolók biztonságát a jogszabályi környezet, az állami és magánbiztonsági szervezetek feladatellátásuk során biztosítják.

5. Tanácskozások, delegációk biztosítása

A Magyarországra érkező külföldi delegációk biztosítása rendkívül komplex feladat-végrehajtást követel meg a hazai rendvédelmi szervektől – rendőrség, Terrorelhárítási Központ –, amelyek feladatkörébe tartozik az utazásukkal, a tanácskozással, a szállással, a szabadidős stb. programokkal kapcsolatos biztonsági kérdések kezelése.

Mindez közvetve és közvetlenül is érintheti a turistákat. Egyrészt a delegációk zavar-talan mozgása, közlekedése miatti lezárások a turistákat útvonal-módosításra vagy várakozásra kényszeríthetik. Másrészt viszont maga a delegáció vagy az ismert személy, vagy maga a delegáció biztosítása is látványosságot jelenthet, vagyis potenciális turistacélpontot.

A védett személyek – kormányfők, delegációk – szállítása gyakran magas kockázattal jár. Veszélyeztethetik őket merénylők, terroristák és közönséges bűnözők. Védelmük megszervezése magas fokú együttműködést igényel a különböző rendvédelmi szervezetektől. Speciális eszközök, járművek alkalmazását igényli a biztosításuk.

Több mint háromezer rendőr védi a külföldi delegációt Budapesten

Magas rangú politikusok, köztük 25 védett személy és több mint 1000 üzletember érkezett Budapestre. A vendégek biztonsága és a delegációk mozgása miatt többfelé korlátozták a forgalmat, ami jelentős fennakadásokat okozott.

Holnap, holnapután is lesznek lezárások, így továbbra sem érdemes autóval bemenni a belvárosba. A villamos, a metró és a séta lehet a legjobb megoldás – hangzott el az M1 Híradójában.

A biztonság volt a leglátványosabb díszlet a pesti Vigadóban Kína és a 16 közép-kelet-európai ország gazdasági fórumán. A háromnapos eseményen részt vevő ezer üzletemberre és a politikusokra több mint háromezer rendőr vigyáz, vagyis minden résztvevőre három biztonsági ember jut. A résztvevők között 25, kiemelten védett személy van.

A különleges védelmi intézkedések részeként a delegációs útvonalak mentén már napokkal korábban lehegesztették a csatornafedeleket. A belvárosban állig felfegyverzett kommandósok járőröznek, a biztonsági zóna határára telepített ellenőrző-áteresztő pontokon robbanóanyag-kereső kutyákat lehet látni.

A vegyi vagy sugárzó anyagokkal elkövetett támadás hatásainak kivédésére a honvédség egy mozgó havárialaboratóriumot is bevetett. A Honvédkórházban pedig fokozott egészségügyi készenléletet rendeltek el, hogy szükség esetén azonnal megkezdhessék egy védett személy ellátását.

A védett személyeket szállító konvojokat a levegőben rendőrségi helikopterek kísérik. Orbán Viktor kormányfő és Szijjártó Péter külgazdasági és külügyminiszter a Vigadó bejáratánál várta a gazdasági fórumra érkező kínai miniszterelnököt. Li Ko-csiang és kísérete egy 50 autóból álló konvojjal érkezett az eseményre.

A kínai miniszterelnök ugyanolyan szintű védelmet kap Magyarországon, mint amit a világ legveszélyeztetettebb vezetői szoktak kapni. Az M1 értesülései szerint Li Ko-csiang magyarországi látogatásának biztosítását több hónapos egyeztetés előzte meg. Az M1 úgy tudja, a miniszterelnököt csak a legszűkebb testőrsége kísérte el. Közülük több személybiztosítónak helyismerete is van, mert már járt itt hasonló feladattal.

Magyarországon a rendvédelmi szervezeteknek legutóbb 2011-ben, az uniós elnökség alatt lezajlott EU-csúcstól kellett olyan összetett, sokszereplős személyvédelmi feladatot ellátniuk, mint most, a 16 + 1 csúcstalálkozón.

Részlet a *Több mint háromezer rendőr védi a külföldi delegációt Budapesten* című írásból
 Elérhető: www.hirmagazin.eu/tobb-mint-haromezer-rendor-vedi-a-kulfoldi-delegaciot-budapest (A letöltés ideje: 2018. 08. 18.)

Hazánk nemzetközi politikai szerepvállalásának növekedésével különböző nemzetközi szervezetekhez történő csatlakozással, a környező országokkal történő jószomszédi viszony

megszilárdulásával egyre gyakrabban kerül sor a külföldi állami vezetők és küldöttségek látogatására. Ezen látogatások során az állami vezetők kölcsönös eszmecsereét folytatnak, nemzetközi szerződéseket kötnek, tárgyalásokat folytatnak a problémák megoldására, és átadják egymásnak az elért eredményeket és tapasztalatokat. A kulturális és gazdasági kapcsolatok révén hazánk baráti viszonyt alakít ki más országokkal. Ezen látogatások során biztosítani kell, hogy a védett vezetőket ne érje támadás, életük, testi épségük ne kerüljön veszélybe, a kitűzött programhelyeikre zökkenőmentesen és pontosan megérkezzenek. Mindez viszont akár jelentős mértékben befolyásolhatja az éppen akkor ott tartózkodó turisták mozgását és tevékenységét, talán nem kis részben biztonságát is.

Felhasznált irodalom

- Hírmagazin (2017): *Több mint három ezer rendőr védi a külföldi delegációt Budapesten*. Elérhető: www.hirmagazin.eu/tobb-mint-haromezer-rendor-vedi-a-kulfoldi-delegaciot-budapesten (A letöltés ideje: 2018. 08. 18.)
- Index (2002): *Bemutaton zuhant a nézőkre az ukrán vadászgép*. Elérhető: <https://index.hu/bulvar/lvov0727/> (A letöltés ideje: 2018. 08. 04.)
- Index (2011a): *Három lány meghalt a West Balkánban*. Elérhető: https://index.hu/bulvar/2011/01/16/harom_lanyt_megoltek_a_west_balkanban/ (A letöltés ideje: 2018. 08. 04.)
- Index (2011b): *Nem találtak szúrársra utaló nyomot*. Elérhető: https://index.hu/bulvar/2011/01/16/nem_talaltak_szurasra_utalo_nyomot/ (A letöltés ideje: 2018. 08. 20.)
- JUHÁSZ László (2008): Rendezvénybiztosítás, sportrendezvények biztosítása (különös tekintettel a labdarúgó-mérkőzések biztosítására). *Bolyai Szemle*, 17. évf. 3. sz. 91–102.
- Origo (2009): *A nap, amely megváltoztatta az angol futballt*. Elérhető: www.origo.hu/sport/futball/20090415-20-eve-volt-a-hillsboroughtragedia-96-halott-liverpool-nottingham-1989.html (A letöltés ideje: 2018. 08. 22.)
- Rendezvényszervezés*. (2012). Nyíregyháza, TÁMOP 4.1.1.A-10/1/KONV-2010-0013 számú „Versenyképes Nyíregyházi Főiskola” című projekt. Elérhető: www.nyf.hu/ugyvitel/sites/www.nyf.hu/ugyvitel/files/Tananyag/Veres%20Gabriella_Rendezv%C3%A9ny szervez%C3%A9s%20jegyzet.pdf (A letöltés ideje: 2018. 08. 13.)
- TÓTH Nikolett Ágnes (2011): A sportrendezvények biztosítása az antik Róma sportjogában a hatályos hazai szabályrendszer figyelembevételével. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, Tom. 29, No. 1. 153–166. Elérhető: <http://midra.uni-miskolc.hu/document/12292/4364.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 08. 15.)

Felhasznált jogszabályok

2004. évi I. törvény a sportról
- 54/2004. (III. 31.) Korm. rendelet a sportrendezvények biztonságáról
- 23/2011. (III. 8.) Korm. rendelet a zenés, táncos rendezvények működésének biztonságosabbá tételéről
- 28/2011. (IX. 6.) BM rendelet az Országos Tűzvédelmi Szabályzatról (OTSZ)
- 8/2010. (OT5.) ORFK utasítás a sportrendezvények minősítéséről és rendőri biztosításáról

Melléklet

A rendezvényszervezés főbb nemzetközi szervezetei

Kongresszusszervezők Nemzetközi Szövetsége – International Association of Professional Congress Organizers (IAPCO)

A világ élvonalbeli kongresszusszervezőit tömöríti, kb. 41 tagja van. A szövetség megjelentette a kongresszusi szakma kilencnyelvű szakszótárát, amely megadja a szakszargon szavainak magyarátat is.

Kongresszus és Konferenciaszervezők Nemzetközi Szövetsége – International Congress and Convention Association (ICCA)

1964-ben jött létre, titkársága Amszterdamban működik. A legátfogóbb szervezet, hét kategóriában (utazási irodák, légitársaságok, kongresszus- és kiállítás-szervezők, állami irányítóhivatalok és -testületek, kongresszusi központok, kongresszusi irodák, szállodák, egyéb szállítók, szolgáltatók) tömöríti tagjait. Az ICCA állította össze és rendelkezik a világ legnagyobb konferencia-adatbankjával, amelyben jelenleg 9000 rendezvény története és jellemzői található meg (létszám, teremigény, titkársági címek, időpontok stb.)

Európai Kongresszusi Városok Szövetsége – European Federation of Conference Towns (EFCT)

Az Európai Kongresszusi Városok Szövetsége 1958-ban alakult. Egy várost csak egy tag képviselhet, ez leggyakrabban a város idegenforgalmi hivatalának kongresszusi osztálya vagy kongresszusi központja. Titkársága Brüsszelben működik. Szoros kapcsolatban áll az Európai Unió vezető hivatalaival.

Nemzetközi Szervezetek Szövetsége – Union of International Associations (UIA)

Székhelye Brüsszelben van. Óriási adatbázissal és szakmai elemzésekkel rendelkezik, amelyek a szakma számára nagy jelentőségűek. Az általános statisztikai felmérések eredményeit évente teszik közzé. Mind a négy fent említett szervezetnek vannak magyar tagjai is.

A rendezvényszervezés legfontosabb magyar szervezetei

Magyar Rendezvényszervezők Szövetsége (Maresz)

A Maresz 1994-ben alakult meg a rendezvényszervezői szakma hazai és nemzetközi elismertetésére. A Mareszt 15 cég alapította, a taglétszám ma már 61-re emelkedett és folyamatosan bővül. A Maresz célja a hazai rendezvényszervezés működési feltételeinek javítása. Minden fórumon törekszik arra, hogy elősegítse a rendezvényszervezést támogató gazdasági és pénzügyi környezet kialakítását, valamint az infrastruktúra fejlesztését. A rendezvényszervezést akadályozó intézkedések és jelenségek elleni fellépés a Maresz érdekvédelmi tevékenységének alappillére.

Magyar Kongresszusi Iroda (MKI)

A Magyar Kongresszusi Iroda 1990-ben alakult, és 2000. január 1-je óta a Magyar Turizmus Rt. szervezeti egységként működik. Nonprofit szervezetként az a fő célja és feladata, hogy Magyarországon minél több nemzetközi ülést, konferenciát, kongresszust tartsanak, és ehhez felhasználja a marketing és a public relations (PR, közönségkapcsolat) minden lehetséges eszközét.

Célja továbbá, hogy összehangolja a rendezvényszervezők munkáját, és technikájukat egyesítse. Tagjai a kongresszusi turizmust szervező és lebonyolító gazdálkodó szervezetek. A legjobb ajánlat elkészítése érdekében az egyesülések egymás között is versenyezteti tagjait egy-egy konferencia megrendezésének elnyerésére. Tevékenységi körébe tartozik az adatgyűjtés, -szolgáltatás, információszerzés és -továbbítás, kiadványok összeállítása és publikálása, nemzetközi szervezetek munkájában való részvétel, segítségnyújtás pályázatok elkészítéséhez, ötletek közvetítése. Tehát fontos tervező, piackutató, koordináló, érdekképviseleti és információs tevékenységet lát el. Két fő kiadványa a magyarországi rendezvénynaptár és a tagok szolgáltatásainak ismertetője.

Budapest a világ legjelentősebb nemzetközi rendezvényszervező városai közül az előkelő 6. helyet foglalja el. Budapest esetében évek óta hangsúlyozzák azt, hogy földrajzi fekvése és az ország nyitottsága fontos az ország „hídszerének” betöltésében a kelet–nyugati kapcsolatok területén.

Fontosabb budapesti helyszínek és kapacitásuk

Hotel InterContinental

Hatalmas báltermét (520 fős) három részre lehet felosztani, amelyek külön-külön is bérelhetők. Ezenkívül öt panorámaszobával rendelkezik még, amelyekből gyönyörű kilátás nyílik a Dunára.

Grand Hotel Royal Corinthia

Harminc konferenciatermében 2200 fős rendezvények szervezésére van lehetőség. Első emeleti termei között található egy bálterem (450 székkel) és hét ülésterem, amelyek összenyithatók egy nagy teremmé. Van egy olyan konferenciaterme is, amely hat elkülönített teremmel alakítható át.

Hilton Budapest

A Hilton Budapest húsz rendezvényterme és nemrégiben felújított, 660 fő befogadására alkalmas konferencia- és bálterme korszerű audiovizuális és tolmácsberendezésével ideális színhelyet biztosít nemzetközi konferenciák, sajtótájékoztatók, tréningek, fogadások és gálavacsorák megrendezésére. Mindegyik terme rendelkezik hangosítóberendezéssel, elektromos csatlakozással, széles sávú és vezeték nélküli internetcsatlakozási lehetőséggel, légkondicionálással stb.

Pesti Vigadó

A Vigadó rendelkezik a legnagyobb hangversenyteremmel: 600 fő ültethető le. Bérleti díja is attól függ, hogy át kell-e rendezni a termet. A közepes árkategóriába sorolható.

Magyar Tudományos Akadémia főépülete

A neoreneszánsz épület a Duna rakpartján található, a Lánchíd mellett. Az egyik legnépszerűbb hely a budapesti tudományos konferenciák és rendezvények körében. Az épület belülről is szépen díszített.

Hungexpo A pavilon

Ebben az épületben 500 fő ültethető le. Főleg vásárokat és kiállításokat rendeznek itt. Egy évre szóló vásárnapot adnak ki, tehát többnapos rendezvény esetén minimum egy évvel (egynapos rendezvény esetében 3 hónappal) előbb le kell foglalni az időpontot. Bérleti díját tekintve a közepes árkategóriába sorolható.

Budapesti Kongresszusi Központ

Az egyik legfontosabb helyszín a Budapesti Kongresszusi Központ. Legnagyobb termében, a Pátria teremben 2000 főt lehet leültetni. Főleg kongresszusok, konferenciák rendezésére alkalmas.

III.

TURIZMUSBIZTONSÁG ÉS REGIONALITÁS

Vákát oldal

Németh József – Birkner Zoltán

Turizmusbiztonság a városi fogadó területeken

New York, London, Párizs, Rio de Janeiro – csak néhány nagyváros, amelyet minden világszerte turista el tud helyezni a térképen. Első hallásra a leghíresebb turisztikai attrakciók vagy például sportesemények jutnak eszünkbe, majd egy gondolati utazásba kezdve végül eljutunk a terrorizmus, a közbiztonság vagy a légszennyezettség kérdéseihez. Az egyes városi fogadó területek turizmusa mind kínálati, mind keresleti szempontból ezernyi különbséget mutat, amelyet gazdasági, társadalmi, technológiai fejlettségük még inkább diverzifikál, így a turizmusbiztonság szempontjából is nehezebb az általánosítás. Jelen fejezet célja, hogy azonosítsa a legfőbb, aktuális turisztikai trendeknek megfelelő biztonsági kockázatokat a városi turizmus tudományterületén, illetve az olvasóknak mint potenciális turistáknak segédletül szolgáljon az utazással kapcsolatos döntési folyamatokban, valamint a desztinációkban való tartózkodás során.

1. A városi turizmus általános bemutatása

A városok, különösen a nagyvárosok olyan földrajzilag koncentrált turisztikai kínálattal (szórakozási lehetőségekkel, attrakciókkal) bírnak, amelyek mind a helyi lakosok, mind a turisták számára vonzó területnek bizonyulnak. A főbb városok központi helyet foglalnak el a globális turizmus rendszerében. Egyrészt mint közlekedési csomópontok (például repülőtereik révén) átjáróként funkcionálnak a nemzetközi és a belföldi turistaforgalomban egyaránt, másrészt a több turisztikai célterületet érintő utazások egyik állomásaként is szolgálnak (EDWARDS et al. 2008).

Mint minden desztináció, más és más szolgáltatás- és termékportfólióval rendelkezik; például a városi turizmust a hegyvidéki vagy vízparti turizmussal összevetve még nagyobb szórás mutatkozik az igénybe vehető turisztikai szolgáltatásokat tekintve. A városok ugyan a különböző imázs, földrajzi adottságok, kulturális, történelmi hátterük alapján számos eltérést mutatnak, azonban vannak olyan közös jellemzők, amelyek alapján bizonyos fokú hasonlóság igazolható (LAW 1993; LŐRINCZ–MICHALKÓ 2011):

- népsűrűségük magas;
- sokszor barát- és rokonlátogatás motiválja a városlátogatást;
- gyakran fejlettebbek, mint más desztinációk;
- a szezonális kevésbé érvényesül;
- közlekedési átjáróként szolgálnak a turistaforgalomban;
- egyéb GDP-termelő szektorok és vállalkozások tömörítőhelye;
- a kultúra iránt érdeklődők számára számos lehetőséget nyújt;
- szállások, éttermek széles kínálata;
- általában képzetesebbek a lakosok és a szolgáltatászemélyzet.

Kutatások szerint a városi turizmus és a városi desztinációk iránti kereslet az elmúlt évszázadban körülbelül 50%-kal megnövekedett. A városok gazdasági-társadalmi jelentőségét bizonyítja, hogy a világ népességének 50%-a városlakó, illetve a GDP 60%-át is a városok generálják (*City Tourism – Performance Research* 2018). A turisztikai piac mérete és a GDP-termelésben betöltött szerepe alapján 2016-ban az első öt helyen szerepelt Sanghaj, Peking, Párizs, New York és Orlando (*City Travel & Tourism Impact 2017: Executive Summary* 2017).

A városi turizmus fogalommagyarázatát tekintve az akadémiai szféra képviselői is sokszor vakvágányra futnak, ugyanis nincs egységes álláspont egy egyszerű fogalommagyarázatra, amely a turizmusnak erre az összetett jelenségre alkalmazható lenne. A Turisztikai Világszervezet a következők szerint fogalmazza meg a városi turizmus definícióját: „olyan turisztikai tevékenységek összessége, amelynek olyan város ad teret, amely közlekedési csomópontként szolgál, illetve gazdasága nem mezőgazdasági termelésen alapszik, hanem például adminisztráción, gyártáson vagy kereskedelmen” (*City Tourism: Performance Research* 2018, 12.).

A fentiekből már jól körvonalazódott, hogy a városi turizmust komplexitása miatt nehéz egyetlen fogalom meghatározás mentén értelmezni, de ugyanilyen nehéz a városi turizmust „fogyasztó” turisták motivációit is körülhatárolni. A magas népsűrűségi mutatókkal hozhatók párhuzamba a barát- és rokonlátogatások mint motivációs tényezők. További motivációs faktorok között szerepelnek a bevásárlókörutak, a konferenciák és kiállítások, oktatás, koncertek és egyéb kulturális programok, történelmi, építészeti attrakciók, csak néhány példa, amelyek húzóerőként szolgálnak a városi turizmusban (BURTENSCHAW et al. 1991; LAW 1993). A fogalom meghatározást és a motivációk körét tovább árnyalja, hogy az egyes motivációs tényezők alapján önálló turisztikai termékek (például bevásárlóturizmus, MICE-turizmus) azonosíthatók, amelyek egymást kiegészítve elsődleges és másodlagos motivációs célként jelennek meg a keresleti oldalon.

A városi turisták turisztikai magatartását elemezve a rövidebb, két-három napos utazások jellemzők, de az egynapos látogatások sem kizártak (például üzleti turisták). A turisták és a helyi lakosok által használt tér sem különíthető el egymástól (LŐRINCZ–MICHALKÓ 2011). A városi turisták utazási céljai számos motivációra visszavezethetők, azonban a városi desztinációk kis száma létesült kifejezetten turisztikai célra (ASHWORTH–PAGE 2011).

2. A turizmusbiztonság aktuális kérdései a városokban

A városi fogadó területek a turistatömegek vonzásával a biztonsági kockázatokat is emelik. A turizmus alapfeltételezése, hogy a turisták élvezik az utazás, illetve az ismeretlen helyszín nyújtotta szabadságérzést (TARLOW 2014). Ez a felszabadultság olykor azonban a turisták reális kockázatészlelését torzíthatja, miáltal turizmusbiztonsági szempontból több veszélynek vannak kitéve. A turisták másik csoportja utazásai előtt és alatt is félelemmel tekint egy-egy kiválasztott úti célra, ami szintén természetes reakció, hiszen megszokott életterükhöz képest jóval kevesebb helyismerettel rendelkeznek. Ez csökkenti a turisták komfortérzetét, pszichológiai biztonságát.

A turisták félelmei leggyakrabban az egészséggel és a fizikai sérüléssel kapcsolatos kockázatokon alapszanak (AMIR et al. 2012). Az egészségbiztonság mellett nem szabad

elfeledkezni a közlekedésből adódó baleseti kockázatokra, a hely ismeretlenségéből felmerülő eligazodási problémákra, a kultúrák különbözőségéből adódó nézeteltérésekre, kellemetlenségekre, földrajzi, éghajlati attribútumok miatti veszélyekre.

A negatív események a turisták fogyasztói szokásaiban és magatartásában egyaránt jelentős változásokat idézhetnek elő, ami a bizalom megrendülését vonhatja maga után a turisztikai desztinációkkal, szolgáltatókkal szemben (MARTON et al. 2018), ezért is különösen fontos, hogy a városok és a turizmusipar döntéshozói megfelelő tájékoztatásban részesítsék a turistákat, és mérsékeljék a kockázatok számát és azok bekövetkezési valószínűségét.

2.1. Közlekedésbiztonság

A közlekedés, az utasok szállítása összekötő kapocsként jelenik meg a turisztikai küldő és fogadó területek között (PRIDEAUX 2000), lehetővé téve a turisták térben és időben való mozgását és a tömegturizmust (KÖVÁRI–ZIMÁNYI é. n.). A közlekedéssel szemben támasztott minőségi követelmények közül (mint például a pontosság, gyakoriság, gyorsaság, kényelem, megbízhatóság) napjainkra a biztonság szerepe felértékelődött – közbiztonsági megközelítésből is. A közlekedésben a biztonság alapkövetelménynek számít, miszerint az utasok épségben való, zavartalan célba érése az elvárás (PÁLFALVI 2009; JÁSZBERÉNYI–PÁLFALVI 2003). A turisták közlekedésbiztonságában meghatározó jelleggel bír a közlekedési eszközök módja (1. ábra), technológiai fejlettsége és műszaki állapota, az utasok, járművezetők viselkedési szokásai, vezetési stílusa és felkészültsége.

Közút	Vasút	Víz
<ul style="list-style-type: none"> • Gyalog • Személyautó • Taxi • Busz • Motorkerékpár • Trolibusz • Kerékpár 	<ul style="list-style-type: none"> • Helyi vasút • Villamos • Metró • Nagyvasút • Gyorsvasút 	<ul style="list-style-type: none"> • Motorcsónak • Menetrend szerinti hajók

1. ábra

Főbb szárazföldi és vízi közlekedési lehetőségek

Forrás: RODRIGUE 2017 alapján a szerzők szerkesztése

A városi közlekedés már csak a közlekedési módok széles kínálata miatt is megannyi biztonsági kockázatot hordoz, ezt bővíti még az adott város közlekedési hálózatának kiépítettsége és összetettsége, törvényi háttere. A közúti közlekedés a leggyakoribb közlekedési mód, amely a balesetek első számú okozója is. Az Európai Bizottság 2016-os adatai alapján a halált okozó közúti balesetek 8%-a autópályán, 55%-a főutakon, 37%-a városon belül történik. A városi, halálos kimenetelű balesetek 40%-ában gyalogosok voltak az áldozatok (*Road Safety 2016: How is your country doing?* 2018).

1. táblázat

A tíz legbiztonságosabb és legveszélyesebb hely a vezetéshez

Legbiztonságosabb	Rangsor	Legveszélyesebb
San Marino	1.	Eritrea
Mikronézia	2.	Dominikai Köztársaság
Maldív-szigetek	3.	Líbia
Norvégia	4.	Thaiföld
Svédország	5.	Venezuela
Dánia	6.	Nigéria
Palesztin területek	7.	Dél-afrikai Köztársaság
Izrael	8.	Irak
Svájc	9.	Bissau-Guinea
Egyesült Királyság	10.	Omán

Forrás: SMITH 2017 nyomán a szerző szerkesztése

A biztonságos vasúti közlekedés tekintetében Európa első helyen áll szigorú szabályozási rendszerének köszönhetően (*Road Safety 2016: How is your country doing?* 2018). A városi turizmusban a vízi közlekedés leginkább a szabadidős tevékenység egyik alternatívájaként van jelen; természetesen a megfelelő közlekedési és viselkedési szabályok betartása itt is elengedhetetlen.

2.2. Közbiztonság

A városi fogadó területek elemzésekor nemcsak kínálat és kereslet vonatkozásában fedezhetők fel nagy különbségek, hanem a turisták közbiztonsága szempontjából is. A terrorizmus és egyéb bűncselekmények – legyen szó kisebb zsebtolvajlásról vagy fizikai bántalmazásról – „kedvelt színterei” a népszerű városi desztinációk, azon belül is a nagy tömegeket vonzó helyszínek és események, mint például:

- a turisztikai látványosságok (múzeumok, templomok);
- a koncerthelyszínek és rendezvényközpontok;
- a sportesemények és sportcsarnokok;
- a kaszinók;
- a repülőterek, pályaudvarok.

Vannak olyan desztinációk, amelyekről köztudott, hogy turizmusbiztonsági problémákkal kell számolni az odautazó turistáknak. A bűnözés, a prostitúció, a hajléktalanok helyzetének megoldatlansága a desztinációk imázsára romboló hatással van. A biztonsági kockázatok felmerülése, a negatív imázs a turisták utazási hajlandóságát befolyásolja, ami megmutatkozik a turisztikai fogadó területek gazdasági mutatóiban is.

A kockázatok és a valós problémák sikeres kezelésében a desztinációk felkészültsége (preventív szemlélet alkalmazása és válságmenedzsmentterv kidolgozása) alapkövetelménynek számít. A hatékony kockázat- és válságkezelésben az iparági érintettek közös fellépése és együttműködése szintén feltétel (MARTON et al. 2018).

„Égen-földön” lopások

Landolást követően minden turista türelmesen vagy kevésbé türelmesen, de várja, hogy a futószalagon megpillanthatja a különböző színű, márkájú, szalagokkal megjelölt bőröndök kavalkádjában „útitársát”, amelyet poggyászként feladott. Korábban is élt a turisták egy részében egy „egészséges” félelem, hogy csomagjaik elkeverednek akár az átszállások során, de amióta a poggyászmaffia mint szervezett bűnözési forma napvilágot látott, a félelem nem alaptalan, gyakran valósággá válik, és az egész utazást, nyaralást megkeseríti.

A reptéri, fedélzeti lopások számát nehéz dokumentálni, hiszen, ha „nem érkezik meg” az utashoz a csomag, nincs bizonyíték arra, hogy ellopták vagy csak eltűnt a poggyász, továbbá lopás gyanúja esetén a felelősségre vonható vállalat sem tisztázott, ugyanis nem bizonyított a lopás időpontja sem (felszállás előtt vagy már a fogadó reptéren).

A csomag útja:

1. A check-in pultnál feladott csomag a szalagra kerülve egy teljesen zárt, automatizált, bekamerázott rendszeren keresztül kerül a poggyászosztályozóba, amely, ha veszélyes tárgyat jelez, automatikusan átírányul az utasbiztonsági ellenőrökhez, akik rendőri jelenlét és jegyzőkönyv készítése mellett nyitják meg a csomagot, amiről az utast is kiértékelik levélben. Ebben a fázisban a lopás lehetősége szinte kizárt a Budapest Airport szóvivője szerint.
2. A poggyászosztályozóba érkezve a csomagok a ráragasztott jelzések alapján kerülnek szétválogatásra, amely ugyan szintén bekamerázott, de csúcsideőszakban a csomagok olyan magasra tornyosulnak, hogy a kamerafelvétel útját kitakarják, ami lehetőséget ad a lopásokra.
3. A repülőgép rakterébe történő pakolás szintén teret biztosít a lopásoknak, ugyanis csak néhány légitársaságnál vannak bekamerázva.
4. A fedélzeten felejtett tárgyak, kézipoggyászok szintén lopás áldozataivá válhatnak.

Az utasoknak a bőröndök lakattal történő zárása mellett érdemes a fóliázás szolgáltatását igénybe venniük, amely visszatartó erőként hat a repülőtéri tolvajokra az idővel való versenyfutásban.

Részlet Dezső András – Csurgó Dénes *Miért kiirthatatlan a reptéri poggyászmaffia?* című írásából
Elérhető: https://index.hu/belfold/2018/02/09/mindig_is_mukodott_poggyaszmaffia_a_repteren/ (A letöltés ideje: 2018. 06. 02.)

San Francisco küzd a hajléktalanokkal

San Francisco a világ egyik legnépszerűbb idegenforgalmi célpontja. Az ikonikus Golden Gate híd, az Alcatraz-sziget, a Lombard Street csak néhány jellegzetes attrakció, amelyekhez turisták tömegei látogatnak el évente.

Ugyan a hajléktalanok és az utcai körülmények nem új keletű problémaként vannak jelen San Francisco életében, a hoteltulajdonosok és a menedzserek egyre aggasztóbbnak látják a helyzetet, amely állításuk szerint a jövőbeni foglalási adatokban is visszaköszönhet. Annak ellenére, hogy a város évente 305 millió dollárt költ a hajléktalanság elleni harcra, a helyi turizmusipar szereplői félnek.

A hajléktalanok agresszív viselkedése, a veszélyes hulladékok (elszórt fecskendők) a turistákban rossz érzést, félelmet keltenek, biztonsági kockázatoktól tartanak, ami visszatérési hajlandóságukra is kihat.

Összefoglaló Heather Knight *SF tourist industry struggles to explain street misery to horrified visitors* című cikke alapján, 2018. január 29. (A szerző fordítása.)

Elérhető: www.sfchronicle.com/news/article/SF-tourist-industry-struggles-to-explain-street-12534954.php (A letöltés ideje: 2018. 05. 28.)

2.3. Egészségbiztonság

A nemzetközi utazások során a turisták számos egészségügyi kockázatnak vannak kitéve, természetesen ennek mértéke függ a turisták egyéni jellemzőitől és az utazás típusától is. A turistákat érő környezeti változások, mint például a tengerszint feletti magasság, páratartalom, hőmérséklet, mikrobák, egyaránt jelentkezhetnek rosszulletekben, megbetegedésekben. Az utazások során igénybe vett szálláshelyek, éttermek nem megfelelő higiéniai körülményei szintén veszélyt jelentenek a látogatókra, ami akár az egész utazást tönkretelheti (*Health risks and precautions: general considerations* é. n.).

Amint beköszönt a köd, a kínai turisták útra kelnek

A rossz levegőminőség és a szmog nemcsak a beutazó turistáknak okoz fejtörést utazási célterületeik kiválasztásában, hanem a kínai lakosság turistáit is kihívások elé állítja.

2017 év eleje Kínában országszerte vörös szintű ködriasztással kezdődött, amelyet a turisták és a helyiek szürke ködtakaró formájában, az alacsony látótávolság okozta közlekedés megbénulásában és a légzőszervi és érrendszeri megbetegedésekben szenvedők egészségügyi panaszokban érzékeltek.

A Google internetes kereső statisztikai jelentései rekordszámú keresést rögzítettek a „hova menjünk”, „tisztítsuk a tüdönk”, „erdők” címszavakkal, miközben Kína legnagyobb online utazási weboldala, a Ctrip is kiadta a köd- és levegőszennyezéssel kapcsolatos utazási teendőkre és érintett területekre vonatkozó jelentését. A riport szerint a „köd elől menekülő turizmus” egyfajta kötelező téli üdülésé alakult át az elmúlt években. A foglalási adatok szerint 2016 decemberében 150 ezer kínai kiutazást regisztráltak, amelyeket specifikusan a légszennyezés előli menekülés váltott ki, igazolva ezzel a tényt, miszerint a kínai utazások fő motivációja a friss levegő iránti vágyakozás. A Ctrip kutatásai szerint a kínai turisták kedvelt „friss és tiszta levegős” desztinációi az Egyesült Államok, Kanada, Thaiföld, Japán, Indonézia, Ausztrália, a Maldív-szigetek, Új-Zéland, Mauritius és a Seychelle-szigetek, amelyekből az utóbbi öt szerepel a Yale Egyetem évente megjelenő környezetvédelmi jelentésében szereplő top 10-es listáján is.

Összefoglaló Wolfgang Georg Arlt *As Smog Hits China, Chinese Tourists Seek Fresh Air On Pollution Free Holidays* című cikkéből (2017. január 5.)

Elérhető: www.forbes.com/sites/profdrwolfganggartl/2017/01/05/chinese-online-travel-agency-publishes-haze-travel-list/#d6792bc50dc4 (A letöltés ideje: 2018. 06. 08.)

Amikor a levegőszennyezés mint aktuális probléma felmerül, először a klímára gyakorolt hatásai, a globális felmelegedés jut eszünkbe. A globális felmelegedés következtében kialakuló szélsőséges időjárás, hőhullámok, extrém csapadékeloszlás mind sújtja a turisztikai ágazatot, azonban a kiváltó okok között említendő levegőszennyezés a lakosok, turisták egészségügyi biztonságát is veszélyezteti. A rossz levegőminőség káros hatásai ugyan hosszú távon mutathatók csak ki, viszont azonnal kellemetlen tüneteket produkálhatnak az arra érzékenyeknél, úgymint szem- vagy nyálkahártya-irritáció, köhögés, asztmás tünetek (KÓNYA 2017). A WHO adatai szerint a világon 10-ből 9 ember szennyezett levegőt szív be, aminek következtében évente 7 millióan halnak meg. A legmagasabb légszennyezettség a kelet-mediterrán és délkelet-ázsiai régiókban mutatható ki, ahol gyakran a WHO-határérték ötszörösére emelkedik a mutató. Az előbbi régiókat követik az alacsony és közepes jövedelemmel rendelkező afrikai és nyugat-csendes-óceáni területek (*9 out of 10 people worldwide breathe polluted air, but more countries are taking action* 2018).

Az egyes turisztikai termékeket összehasonlítva a városi turizmusnak légszennyezetttség szempontjából jóval nagyobb a kitétsége, mint például a hegyvidéki vagy falusi turizmusnak, azonban napjainkra a légszennyezetttség egyes városokban már olyan méreteket ölt, amely a turisták figyelmét sem kerüli el, továbbá az utazások törléséhez vagy elhalasztásához vezet. A téma fontosságát bizonyítja, hogy számos kutató (CHEN et al. 2017; ZHANG et al. 2015; DENG et al. 2017) vizsgálatainak középpontjában a légszennyezetttség és az utazási döntések közötti összefüggések feltárása áll.

A légszennyezetttség mellett a zajszennyezés, a nem megfelelő tisztaságú ivóvíz, a szálláshelyek higiéniai körülményei, az ételbiztonság, a vírusok, járványok szintén kisebb-nagyobb fokú kockázatot rónak a turistákra, ezért az előzetes tájékozódás a kiválasztott városi turisztikai célterületről mindenképpen ajánlott.

2.4. Eligazodásbiztonság

Metróvonalak útvesztőjében

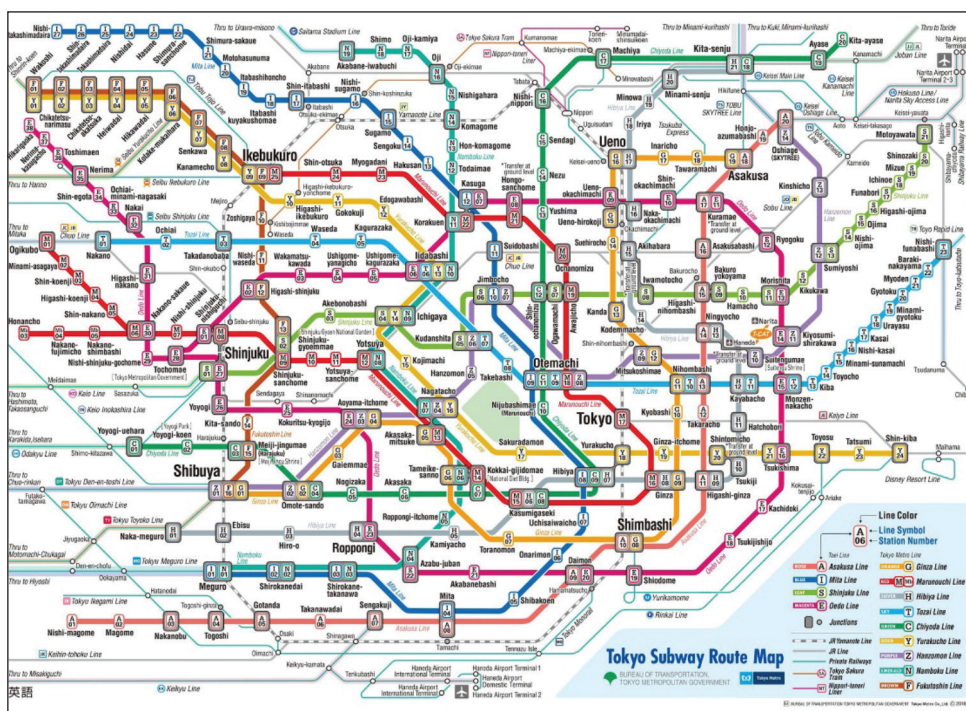
Távolról nézve Tokió színes, „összevissza” vonalakkal teli metróhálózata (2. ábra) gyermeki rajz első szárnypróbálgatásainak eredményeként is értelmezhető lenne. A tokiói metróhálózat azonban közel sem a legbonyolultabb a világ nagyvárosai között: mind Párizs, mind New York túlszárnyalja – egy francia és angol fizikusokból és matematikusokból álló kutatócsoport szerint. A városi közlekedési hálózatok fejlődése egyrészt szolgálja a helyiek és turisták mobilitását, azonban a vizuális útmutatók (térképek) olyan fokú összetettséget tükröznek, amely értelmezése meghaladja kognitív korlátainkat.

Kutatásukban a világ 15 legnagyobb hálózatának térképét vizsgálták, eredményeik alapján a New York-i hálózat a legösszetettebb. Kutatásukban hangsúlyozták, hogy ez a vizuális túlterheltség mind a turistákat, mind a lakosokat arra sarkallja, hogy digitális applikációk segítségével tájékozódjanak, hiszen a feldolgozandó információmennyiség sűrűl a emberek kognitív küszöbét.

Összefoglaló Eric Jeff *The World's 15 Most Complex Subway Maps* című cikkéből (2016. február 25.)

Elérhető: www.citylab.com/transportation/2016/02/most-complex-transit-subway-maps-world-tokyo-new-york-paris/470565/ (A letöltés ideje: 2018. 06. 01.)

Egy idegen országba utazva az új kultúrák, hagyományok, viselkedési normák és elvárások, jog, vallás és a helyi nyelv ismeretlensége mind kihívások elé állítja a turistákat. A bonyolult közlekedési hálózat, a pénzautomaták és pénzváltás korlátozottsága csak néhány azon tényezők közül, amelyek megnehezíthetik a turisták utazását, bizonytalanságot szülnek, és a látogatók kockázattészlelését növelik, utazással kapcsolatos elégedettségi fokát csökkentik.

2. ábra

Tokió metróhálózata

Forrás: www.tokyometro.jp/en/subwaymap/ (A letöltés ideje: 2018. 06. 01.)

3. Safe Cities Index: Biztonságos Város Mutató

A városok mint a gazdasági működés motorjai, a társadalmi élet színterei tömegeket (szakképzett munkaerőt) vonnak el a vidéki területekről, amelynek következtében egyre nagyobb méreteket öltenek a népességi mutatók. És miközben a gazdasági aktivitás és a populáció nő, ezzel párhuzamosan a biztonsági kihívások is szaporodnak, amelyekkel nap mint nap szembesülnek a helyi lakosok és a turisták (*Safe City Index 2017. Security in a rapidly urbanising world 2017*).

Az Economist Intelligence Unit 2015-ben létrehozta a Safe Cities Index biztonsági mutatót, amely négy dimenzió mentén határozza meg a városok biztonságosságát:

1. *Digitális biztonság:* A technológiai fejlődés kétségtelenül számos hasznot hoz a gazdaságnak, társadalomnak; hatékonyabb működést eredményez, megkönnyíti az emberek mindennapjait. Digitális biztonság alatt a városok lakóinak szabad internet- és más digitális eszközökhöz való hozzáférhetőségét és használatát értjük anélkül, hogy a személyi identitás sérülne (személyazonosság-lopás), vagy adatvédelem-sértés történne.

2. *Egészségbiztonság*: Ebbe a kategóriába tartozik például az általános közegészségügyi helyzet és ellátás, a szélsőséges időjárás okozta egészségügyi kockázatok, az egészséget befolyásoló környezetvédelmi előírások betartása, de a lakosság mentális betegségeinek vizsgálata is. Kutatások is alátámasztják, hogy a mentális zavar, betegség és a városi bűncselekmények között szoros kapcsolat mutatható ki, ami a turisták fizikai biztonságára is kihat. A kategória értékelésekor az egészségügyi, önkormányzati szervezetek szerepvállalását és hatását is górcső alá veszik.
3. *Infrastruktúra-biztonság*: A városi infrastruktúra kiépítése és fejlesztése hatalmas összegeket emészt fel – legyen szó okosvárosokról (*smart city*) vagy egy természeti katasztrófát követő kórházi ellátás biztosításáról és a helyreállítási folyamatokról. A turisták infrastruktúra-specifikus kockázatokkal találják magukat szemben egy közlekedési dugónál vagy egy koncerten tűz esetén a vészkijáratot keresve.
4. *Személyi biztonság*: A nagyvárosok népsűrűségük és népszerűségük miatt a terroristák elsődleges célpontjai, ami nemcsak a desztinációk imázsát rombolja, hanem a turisták utazási kedvét és hajlandóságát is. A többszörösen természeti katasztrófa (például hurrikán) sújtotta területeken a turisztikai ágazati szereplők (turisztikai szervezetek, utazásszervezők, turisták stb.) tájékoztatása és képzése, illetve az infrastrukturális háttér megteremtése nélkülözhetetlen.

A városok értékelésekor a fent áttekintett kategóriákat nehéz elválasztani egymástól, a turizmusbiztonságot érdemes a döntéshozóknak holisztikus megközelítésből értelmezniük. Összesítve 2017 első tíz legbiztonságosabb városának rangsora növekvő sorrendben a következőképpen alakult: Tokió, Szingapúr, Oszaka, Toronto, Melbourne, Amszterdam, Sydney, Stockholm, Hongkong és Zürich (*Safe Cities Index 2017. Security in a rapidly urbanising world 2017*).

4. Okosvárosok és a turisták biztonsága

Az elmúlt időszakban az „okosváros” (*smart city*) koncepció mikro- és makroszinten egyre nagyobb figyelmet kap. Az okosvárosok lényegében olyan közösségeknek tekinthetők, amelyben a lakosok, a vállalkozások, a helyi intézmények kölcsönös együttműködésén alapulva a hatékonysági, fenntarthatósági szempontok figyelembevételével az életminőség javítása a kitűzött cél. Ehhez a megfelelő technológiai (internet-hozzáférés, szenzorok telepítése, internethez kapcsolódó használati tárgyak stb.) háttér és rendszerszemlélet nélkülözhetetlen (SNOW–HÅKONSSON 2016). Az okosvárosok a három alappillér mentén – a jelen és a jövő technológiai vívmányait kihasználva, a lakosok folyamatos képzésével és a folyamatok optimalizálásával – kapcsolódnak különböző ágazatokhoz, úgymint az egészségügyhöz, oktatáshoz, közlekedéshez, telekommunikációhoz, turizmushoz, közüzemi szolgáltatásokhoz, közbiztonsághoz (KHAN et al. 2017).

4.1. Okosváros-koncepció

Az okosvárosok koncepciója és értékelési rendszere hat fő kategórián alapszik, amelyek további kategóriákra tagozódnak. amit a 2. táblázat foglal össze (NEIROTTI et al. 2014).

2. táblázat

A smart city koncepció főbb kategóriái

Kategória	Leírás
Intelligens környezet	Intelligens környezetbe értjük a fogyasztók szokásait figyelembe vevő és ehhez alkalmazkodni képes villamoshálózatot, a funkciókban gazdag (pl. légszennyezettséget mérő, wifivel ellátott) közvilágítási infrastruktúrát, a megújuló energiák minél nagyobb arányú hasznosítását, a minőségileg és mennyiségileg egyaránt ellenőrzött, hatékony vízgazdálkodást, valamint a vezeték nélküli technológiával ellátott növénytermesztési rendszert, amely a környezeti és talajadatokból az adott régióban a leghatékonyabban természetközeli növényfajták kiválasztását támogatja.
Intelligens közlekedés és mobilitás	Intelligens közlekedés és mobilitás kategóriájába értjük a helyi üzleti igényeket és a földrajzi távolságokat figyelembe vevő, városon belüli logisztikát, az ehhez kötődő, indulás előtti és szállítás közbeni forgalmi adatok hatékony megosztását és ezek hasznosítását a városon belüli közlekedési terhek csökkentésére, valamint a helyi tömegközlekedés innovatív és fenntartható módon történő fejlesztését, lehetőleg minél több környezetbarát tömegközlekedési eszköz integrálásával.
Intelligens épületek	Intelligens épületek témakörébe értjük a városi épületek karbantartását és tisztítását, az épületeken belüli összehangolt épületirányítási rendszereket (elektromos hálózat, liftek, biztonságtechnika), valamint az összes, a lakók és a felhasználók számára fontos kényelmi szolgáltatást, mint például a korszerű világítást, a fűtést és a hűtést.
Intelligens életmód	Intelligens életmód fogalmába soroljuk a helyi szórakozási lehetőségek megteremtését, a turisták és az utazók felé tanúsított fogadókészséget és problémamegoldási hajlandóságot, a légszennyezettségi mutatók folyamatos ellenőrzését és ehhez kapcsolódóan a szükséges döntések meghozatalát, a megfelelő közbiztonság fenntartását hatékony rendőri jelenléttel és bűnmegelőző akciókkal, a jó színvonalú egészségügyi ellátást, a helyi lakosság közéletbe történő bevonását, a megfelelő információáramlást a helyi kulturális programokról, valamint a közterek karbantartását és fejlesztését az adott város minél vonzóbbá válásának céljából.
Intelligens helyi városvezetés	Intelligens helyi városvezetés alatt értendő az adminisztrációt gyorsító digitális e-igazgatás bevezetése, a helyi közvélemény-kutatások, illetve szavazások digitális platformra ültetése, illetve a szabad digitális hozzáférés biztosítása minden lakos számára a közérdekű dokumentumokhoz.
Intelligens vállalkozói környezet	Intelligens vállalkozói környezet kategóriájába értjük a helyi vállalkozók innovációs törekvéseinek támogatását, új infokommunikációs rendszerek és berendezések használatát az interaktivitás növelésére a köztereken, illetve ezen informatikai vívmányok aktív használatának támogatását az iskolákban.

Forrás: NEIROTTI et al. 2014, 28. nyomán a szerző szerkesztése

4.2. Okosturizmus és biztonság

Az okosvárosok első számú feladatai közé tartozik a versenyképesség növelése, valamint a lakosok, helyi önkormányzati szervek, vállalkozások, befektetők és nem utolsósorban a turisták életminőségének és körülményeinek javítása. Az okosvárosok koncepcióján alapuló okos turisztikai desztinációk és okosturizmus létrejötte tulajdonképpen egy válasz volt a turisták látens igényeire, akik mindennapi életét áthatják az infokommunikációs eszközök. Az okos turisztikai szolgáltatások nyújtása az értékteremtés feltételévé vált, amelyben az együttes és dinamikus értékteremtés, a személyre szabott élményszerzés központi helyen áll (BOES et al. 2016; NEUHOFER et al. 2012). Az információs és kommunikációs technológiák nemcsak az ágazat szereplőinek összeköttetésében, az infrastrukturális háttér megteremtésében, hanem a turisták magasabb fokú élményszerzésében is kiemelt jelentőséggel bírnak.

Az okos turisztikai desztinációk már számos fejlesztést eszközöltek (3. táblázat), hogy a turisták utazásait kényelmesebbé, kiszámíthatóbbá és ezzel párhuzamosan biztonságosabbá tegyék.

3. táblázat

Az okosváros-koncepció néhány megvalósult példája

Fejlesztés neve (helyszín)	Leírás	Turizmusbiztonság aspektusa
ABRIBUS intelligens buszmegálló (Párizs, Franciaország)	Nagyobb kényelem és védelem a szélesebb padokon, a káros napsugárzást megszűrő tetőnek köszönhetően. Ingyen wificsatlakozást, mobiltelefon-töltőt és a városi információkat megosztó érintőképernyőt használhatnak a várakozók. Beépített defibrillátorral felszerelt.	Eligazodásbiztonság, egészségbiztonság
Intelligens zebra (Debrecen, Magyarország)	A lámpa nélküli gyalogosátkelő mindkét oldalán szenzorok küldik a jelet a zebra közvetlen közelében elhelyezett LED-világításnak, amely elsőbbség adására figyelmezteti a sofőröket.	Közlekedésbiztonság
Tömegmenedzsment (Barcelona, Spanyolország)	A projekt célja a város fő turisztikai attrakciója, a Sagrada Família látogatói számának monitorozása, a katedrálisba történő jegyvásárlás és a környék közlekedési forgalmának kezelése, előrejelzése. Technológiai háttér: mobiladatok gyűjtésére alkalmas szenzorok telepítése.	Közlekedésbiztonság, közbiztonság
Walk and Feel Helsinki – digitálisan kijelölt városi turisztikai útvonalak (Helsinki, Finnország)	Fő célcsoport a hajókon érkező turisták, akik számára a megjelölt útvonalakon az irányjelző táblákra kihelyezett jeladókön keresztül mobilszolgáltatás válik elérhetővé. A szolgáltatás vonalkódok kihelyezésével bővül, amelyek hasznos és érdekes információkkal látják el a turistákat.	Eligazodásbiztonság

Forrás: az Okos Város Példatár (é. n.) és a Barcelona: Crowd Management (2016) esettanulmány alapján a szerző szerkesztése (<http://okosvaros.lechnerkozpont.hu/hu>, www.gsma.com/iot/smart-cities/)

Az infokommunikációs eszközök ugyan lehetővé teszik a városok, turisztikai célterületek erőforrás-optimalizálását, a közlekedési forgalom folyamatos figyelését és szükség esetén a beavatkozást – ezzel elősegítve a közlekedésbiztonság megteremtését –, azonban egyéb biztonsági kritériumoknak (közbiztonság, személyi biztonság) is meg kell felelniük, hogy okosvárossá válhassanak. A digitális fejlesztések keretében városszerte kihelyezett kamerák a lakosok és a turisták közbiztonságát szolgálják, a levegőszennyezettséget mérő szenzorok a környezeti szempontok mellett az emberek egészségbiztonságának megóvására is irányulnak (*Csak az okos városok megjelenése lehet a jövő településfejlesztése* 2017).

Felhasznált irodalom

- 9 out of 10 people worldwide breathe polluted air, but more countries are taking action.* News Release (2018). World Health Organization. Elérhető: www.who.int/news-room/detail/02-05-2018-9-out-of-10-people-worldwide-breathe-polluted-air-but-more-countries-are-taking-action (A letöltés ideje: 2018. 06. 05.)
- AMIR, Ahmad Fitri – ISMAIL, Mohd Noor Ismawi – HANAFIAH, Mohd Hafiz MOHD – BABA, Noradzhar (2012): Foreign tourists' perception on the safety and security measures in Kuala Lumpur. In ZAINAL, Artinah – RADZI, Salleh Mohd – CHIK, Chemah Tamby – ABU, Rozita eds.: *Current*

- Issues in Hospitality and Tourism Research and Innovations*. London, Taylor & Francis Group. 591–594. DOI: <https://doi.org/10.1201/b12752-115>
- ARLT, Wolfgang Georg (2017): *As Smog Hits China, Chinese Tourists Seek Fresh Air On Pollution Free Holidays*. Elérhető: www.forbes.com/sites/profdrwolfganggarlt/2017/01/05/chinese-online-travel-agency-publishes-haze-travel-list/#d6792bc50dc4 (A letöltés ideje: 2018. 06. 08.)
- ASHWORTH, Gregory – PAGE, Stephen J. (2011): Urban tourism research: Recent progress and current paradoxes. *Tourism Management*, Vol. 32, No. 1. 1–15. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2010.02.002>
- Barcelona: Crowd Management* (2016): GSMA Case Study. Elérhető: www.gsma.com/iot/barcelona-crowd-management/ (A letöltés ideje: 2018. 06. 03.)
- BOES, Kim – BUHALIS, Dimitros – INVERSINI, Alessandro (2016): Smart tourism destinations: ecosystems for tourism destination competitiveness. *International Journal of Tourism Cities*, Vol. 2, No. 2. 108–224. DOI: <https://doi.org/10.1108/IJTC-12-2015-0032>
- BURTENSHAW, David – BATEMAN, Michael – ASHWORTH, Gregory John (1991): *The City in West Europe*. 2nd ed. Chichester, David Fulton Publishers Ltd. Wiley.
- CHENG, Chiang-Ming – LIN, Yo-Long – HSU, Chien-Lung (2017): Does air pollution drive way tourists? A case study of the Sun Moon Lake National Scenic Area, Taiwan. *Transportation Research Part D*, Vol. 53, 398–402. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.trd.2017.04.028>
- City Tourism: Performance Research* (2018): World Tourism Organization – World Tourism Cities Federation. DOI: www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419616 (A letöltés ideje: 2018. 06. 05.)
- City Travel & Tourism Impact 2017. Executive Summary* (2017): World Travel & Tourism Council. Elérhető: www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/cities-2017--regional/executive-summary-city-travel-and-tourism-impact-2017.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 05.)
- DENG, Taotao – LI, Xin – MA, Mulan (2017): Evaluating impact of air pollution on China's inbound tourism industry: a spatial econometric approach. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, Vol. 22, No. 7. 771–780. DOI: <https://doi.org/10.1080/10941665.2017.1331923>
- DEZSŐ András – CSURGÓ Dénes: *Miért kiirthatatlan a reptéri poggyászmaffia?* Elérhető: https://index.hu/belfold/2018/02/09/mindig_is_mukodott_poggyaszmaffia_a_repteren/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 29.)
- EDWARDS, Deborah – GRIFFIN, Tony – HAYLLAR, Bruce (2008): Urban Tourism Research: Developing an Agenda. *Annals of Tourism Research*, Vol. 35, No. 4. 1032–1052. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2008.09.002>
- Health risks and precautions: general considerations* (é. n.): World Health Organization. Elérhető: www.who.int/ith/ITH2010chapter1.pdf (A letöltés ideje: 2018. 06. 05.)
- JÁSZBERÉNYI Melinda – PÁLFAI József (2003): A nagysebességű vasút mint a légi közlekedés alternatívája. *Turizmus Bulletin*, 7. évf. 1. sz. 54–57.
- JEFF, Eric (2016): *The World's Most Complex Subway Maps*. Elérhető: www.citylab.com/transportation/2016/02/most-complex-transit-subway-maps-world-tokyo-new-york-paris/470565/ (A letöltés ideje: 2018. 06. 01.)
- KHAN, Sajid M. – WOO, Mina – NAM, Kichan – CHATHOTH, Prakash K. (2017): Smart City and Smart Tourism: A Case of Dubai. *Sustainability*, Vol. 9, 1–24. DOI: <https://doi.org/10.3390/su9122279>
- KNIGHT, Heather (2018): *SF tourist industry struggles to explain street misery to horrified visitors*. Elérhető: www.sfchronicle.com/news/article/SF-tourist-industry-struggles-to-explain-street-12534954.php (A letöltés ideje: 2018. 05. 28.)

- KÓNYA Judit (2017): *Amit a szmogról és a szálló porról tudni kell*. Elérhető: www.webbeteg.hu/cikkek/legzoszervi_betegseg/3175/a-szallo-por-egeszsegugyi-szerepe (A letöltés szerepe: 2018. 06. 01.)
- KÖVÁRI, István – ZIMÁNYI, Krisztina (é. n.): *Safety and security in the age of global tourism*. The changing role and conception of Safety and Security in Tourism. Applied Studies in Agribusiness and Commerce – abstarct. Budapest, Agroinform Publishing House. Elérhető: http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/104672/2/10_Kovari_Safety_Apstract.pdf (A letöltés ideje: 2020. 01. 02.)
- LAW, Christopher M. (1993): *Urban Tourism: Attracting Visitors to Large Cities*. London, Mansell.
- LŐRINCZ Katalin – MICHALKÓ Gábor (2011): A városi turizmus. In MICHALKÓ Gábor szerk.: *Turisztikai terméktervezés és fejlesztés*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem (elektronikus kiadvány). Elérhető: www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turisztikai%20term%C3%A9ktervez%C3%A9s%20%C3%A9s%20fejleszt%C3%A9s/book.html (A letöltés ideje: 2018. 06. 02.)
- MARTON Zsuzsanna – BIRKNER Zoltán – KELLER Krisztina (2017): Marketingkampány a „fájdalmas hónapok” feledtetéséhez – kríziskommunikáció a turizmusbiztonság visszaállításában. In KIGLICS Norbert szerk.: *II. Turizmus és biztonság nemzetközi tudományos konferencia*. Tanulmánykötet. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 309–316.
- MARTON Zsuzsanna – BIRKNER Zoltán – KELLER Krisztina – BERKESNÉ Rodek Nóra (2018): A turizmusbiztonságban rejlő marketing és menedzsment implikációk. *Turizmus Bulletin*, 18. évf. 2. sz. 12–20.
- McMAHON, Shannon (2018): *Eight places where air pollution can ruin your trip*. Elérhető: <https://eu.usatoday.com/story/travel/destinations/2018/04/19/worst-air-pollution-smog/529775002/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 28.)
- NEIROTTI, Paolo – DE MARCO, Alberto – CAGLIANO, Anna Corinna – MANGANO, Giulio – SCORRANO, Francesco (2014): Current trends in Smart City initiatives: Some stylised facts. *Cities*, 38, 25–36. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2013.12.010>
- NEUHOFER, Barbara – BUHALIS, Dimitros – LADKIN, Adele (2012): Conceptualising technology enhanced destination experiences. *Journal of Destination Marketing & Management*, Vol. 1, No. 1–2. 36–46. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2012.08.001>
- Origo (2017): Csak az okos városok megjelenése lehet a jövő településfejlesztése? Elérhető: www.origo.hu/gazdasag/20170622-az-okos-varosok-jelentik-a-jovo-leheteseg-telepulesfejlesztesi-iranyat.html (A letöltés ideje: 2018. 06. 01.)
- PÁLFALVI József (2009): A közlekedés rendszere és fejlődése. In JÁSZBERÉNYI Melinda – PÁLFALVI József szerk.: *Nemzetközi közlekedés és turizmus*. Budapest, Aula.
- Példatár (é. n.): Lechner Tudásközpont, Okos Város. Elérhető: <http://okosvaros.lechnerkozpont.hu> (A letöltés ideje: 2018. 06. 03.)
- PRIDEAUX, Bruce (2000): The role of the transport system in destination development. *Tourism Management*, Vol. 21, No. 1. 53–63. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(99\)00079-5](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(99)00079-5)
- Road Safety 2016. *How is your country doing?* (2018): European Commission. Elérhető: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/71d0cdba-f4ef-11e7-be11-01aa75ed71a1> (A letöltés ideje: 2018. 06. 10.)
- RODRIGUE, Jean-Paul (2017): *The Geography of Transport Systems*. Fourth Edition. New York, Routledge.
- Safe Cities Index 2017. Security in a Rapidly Urbanising World* (2017): The Economist Intelligence Unit (EIU). Elérhető: <http://safecities.economist.com/safe-cities-index-2017> (A letöltés ideje: 2018. 06. 01.)

- SMITH, Oliver (2017): *Mapped: The world's most dangerous places to drive*. Elérhető: www.telegraph.co.uk/travel/maps-and-graphics/most-dangerous-countries-to-drive/ (A letöltés ideje: 2018. 06. 03.)
- SNOW, Charles C. – HÅKONSSON, Dorthe Døjbak – OBEL, Børge (2016): A Smart City Is a Collaborative Community. Lessons from Smart Aarhus. *California Management Review*, Vol. 59, No. 1. 92–108. DOI: <https://doi.org/10.1177/0008125616683954>
- TARLOW, Peter E. (2014): *Tourism Security. Strategies for Effectively Managing Travel Risk and Safety*. Butterworth-Heinemann, Elsevier.
- ZHANG, Aiping – ZHONG, Linsheng – XU, Yong – WANG, Hui – DANG, Lijuan (2015): Tourists' perception of Haze Pollution and the Potential Impacts on Travel: Reshaping the Features of Tourism Seasonality in Beijing, China. *Sustainability*, Vol. 7, 2397–2414. DOI: <https://doi.org/10.3390/su7032397>

Németh Kornél

Turizmusbiztonság rurális fogadó területeken

A turizmus egyik speciális változata a rurális környezetben, azaz a városi övezeteken és az üdülőközpontokon kívül megvalósuló turizmus, amely rendkívül összetett és napjainkban világszerte dinamikus növekedést mutató turisztikai termék. A vidékről, a vidéken eltöltött pihenésről az emberek nagy részének a csend, a nyugalom, a jó levegő, az érintetlen természeti környezet, az autentikus, hagyományokat őrző vidéki kultúra, a mezőgazdasági termelés, a növénytermesztés és állattenyésztés „megfogható” közelsége, a sajátos, egyedi kirándulási, sportolási és kikapcsolódási lehetőségek jutnak eszébe. A vidék sokak számára jelenti azokat a térségeket, ahol még valamilyen szinten harmóniában lehetünk a természettel. A vidéki turizmusbiztonság vizsgálata új keletűnek mondható, de a globalizáció, az utazási szokások átalakulása a vidékbiztonság összetett és sokrétű kérdéskörét is előtérbe helyezi. Jelen tanulmány áttekinti a vidéki turizmus trendjeit, a fogadó területek turisztikai jellegzetességeit, kiemelt hangsúlyt helyezve a témakört érintő legfontosabb turizmusbiztonsági kérdésekre.

1. Rurális turizmus, vidéki térségek turisztikai kínálata, vidékbiztonság

1.1. A vidéki térségek turisztikai kínálata

A vidék fogalmát, lehatárolását sokan sokféleképpen értelmezik. A vidékiség, a rurális terület meghatározása általában komplex mutatók alapján történik, amelyekben a leggyakoribb ismérvek között a népsűrűség, a településméret és a mezőgazdasági termelés súlya szerepel. A mutatószámokkal nehezebben mérhető tényezők lehetnek a vidék kapcsán az ember és természet harmóniája, a hagyományos kultúrák és a regionalitás megléte. Csatári (2001) szerint a vidék vitáktól mentes fogalmát még nem határozta meg a tudomány, bármennyire is érezhető, hogy az adott hely városias, vagy vidéki területen van.

A vidék – mint fogalom és mint komplex környezeti rendszer – egyszerre több tudományterület érdeklődésének homloklterében áll. A megnevezés alapvetően egy térbeli egységre utal, de jelentéstartalma számos természeti-táji, társadalmi-kulturális és gazdasági vonatkozást is magában foglal. Az eltérő megközelítéseknek megfelelően a témával foglalkozó kutatók és szakemberek különbözőképpen értelmezik a fogalmat. Abban nagy az egyetértés, hogy a vidékkutatások jelentősége egyre nő, hiszen a rurális környezetben zajló vizsgálatok nem csupán elméleti és módszertani kérdéseket vetnek fel, de a gyakorlatba ültethető területfejlesztési megoldások alapját is képezhetik, így fontos társadalmi célok eléréséhez járulhatnak hozzá (KOVÁCS–FARKAS–PERGER 2015). A vidéki térségek fejlődésének vizsgálata, a külső beavatkozások, fejlesztési intézkedések hatásainak, ismérveinek

elemzése megkívánja a vidékiség értelmezéseinek rendszerezését. A vidék jellemzőinek ismerete a turizmusfejlesztés módszereinek meghatározásához is szükséges, hiszen a turizmus tényezőinek hatása módosul, illetve más tényezők másként hatnak a vidékiségből következően, mint a nem vidéki területeken (KÓRÓDI 2006, 11.).

A turizmus fejlesztésében az 1970-es évek közepétől érzékelhetők azok a szcenárió-váltási törekvések, amelyek a turisztikai kereslet arányosabb területi képének kialakítása, új fogadó területek feltárása, új kínálatok megteremtése irányába hatottak. Az addig a turizmus által alig érintett vidéki térségek a figyelem középpontjába kerültek. Ezekben a régiókban összekapcsolhatók a turizmus és a széles értelemben vett területfejlesztés érdekei. Közös termékük a német nyelvterületen *Landtourismus*-nak nevezett forma. Ez egy gyűjtőfogalom, amely egyrészt tartalmazza mindazokat a módszereket, amelyekkel a korábbi, spontán módon kifejlődött frekventált centrumokon és övezeteken kívüli rurális térségekbe turizmus telepíthető, másrészt átfogja azokat a turisztikai termékeket, amelyek képesek hasznosítani a feltárt adottságokat (SZABÓ 2011). Magyarországon e fogalom megfelelőjeként gyakran alkalmazott a falusi turizmus, de több, a témával foglalkozó szakember szerint célszerűbb a szélesebb megközelítést adó vidéki turizmus megnevezés alkalmazása, ugyanis a falusi turizmus kategória korlátot jelenthet az értékesítésben is. Nem lehet minden, a falvakban megjelenő, a falusias környezethez kapcsolódó turisztikai terméket vagy éppen a falusi jelleget nélkülöző, de faluban épült panziók kínálatát is falusi turizmusnak nevezni. A szűkebb értelmezés pontosan körbehatárolja a klasszikus falusi turizmust a méretével, a vendég és a vendégfogadó közötti kapcsolat meghatározásával. A falusi turizmus fogalma így az eredeti tartalmát, a falun, tanyán családoknál folytatott üdülést jelenti, célszerű lenne csak ilyen értelemben használni (SZABÓ 2011; FEHÉR–KÓRÓDI 2007; PÉTER 2015, 158.). Az ez irányú fogyasztói szükségletek mélyebb és pontosabb feltérképezésének szükségére hívja fel a figyelmet Kiss (2001), kiemelve azt, hogy az eltérő értelmezések eltérő piaci lehetőségeket (is) takarnak.

A rurális turizmus definíciója általában nemcsak szerzőnként eltérő, de gyakran a különböző országok is mást értenek e fogalom alatt. Az egyes országok között különbséget találhatunk a tekintetben is, hogy melyek a legnépszerűbb, legkeresettebb termékfajták, illetve szabadidős tevékenységek. A jelentősebb vagy az éppen csak árnyalatnyi, megközelítésbeli különbségek még Európán belül is érzékelhetők. A vidéki turizmust preferáló vendégek más és más motivációval érkeznek és veszik igénybe az egyes térségek turisztikai kínálatát. A témával foglalkozó kutatások (MOLNÁR–SZILÁGYI 2017; MOLNÁR–REMEINYIK 2017; KULCSÁR 2013, 18–26.; WEISZ–PÉTER 2011; KISS 2001; GENTILE 2000; HINSBERG 2000; RÁTZ–PUCZKÓ 1998; WILLIAMS–SHAW 1995) alapján az alábbi jellegzetességek figyelhetők meg.

- Észak-Európa, Északnyugat-Európa több államában a természetben végezhető aktív tevékenységek köre (hegymászás, lovaslás, kerékpározás stb.) jelent attrakciót, Finnországban a vidéki turizmus leginkább egy-egy nyaraló kibérlését jelenti, sokszor ellátás nélkül, esetleg félpanzióval. Lettországon a túrázás, lovaslás, kerékpározás, a vízparti kikapcsolódási tevékenységek, a madármegfigyelés, illetve a vadászat számít a legnépszerűbb szabadidős elfoglaltságnak. Az Egyesült Királyságban a vidéken folytatott szabadidős tevékenységek közül legkedveltebbek a gyalogtúrázás, az étteremlátogatás és a szabadban üzhető sporttevékenységek.

Hollandiában a vidéki, falusi turizmus leginkább egy farm mellett lévő kempingben eltöltött nyaralást jelent, ahol a legnépszerűbb elfoglaltságok a szálláshely közelében tett túrázás, kerékpározás és lovaglás.

- Dél-Európa több országában főleg a vidéki életmód és a népi kultúra megismerése jelenti a fő vonzerőt. Olaszországban például ebbe a kategóriába tartozik a turizmusnak minden, a vidékkel összefüggő formája, akár a kisebb vidéki hotelben eltöltött hétvége, akár egy borút bejárása.
- Kelet-Közép-Európa országai, valamint a német nyelvterületek a vidékiségség és a természet komplex megjelenését helyezik a termékfejlesztés fókuszába. Lengyelországban a gyalogtúra, lovaglás, úszás, valamint a falusi élet mindennapjaiban való részvétel (így a szüret, fejtés, sajt-, vaj-, lekvárkészítés, kenyérsütés), illetve a gyógynövények gyűjtése és gombászás a legnépszerűbb tevékenység a vidéki, falusi nyaralás során. Magyarországon a rekreációs és természetjáró tevékenységek mellett a fesztivál- és gasztroturizmusé (benne a borhoz kapcsolódó tevékenységeké) a főszerep.

A vidéki (rurális, falusi) turizmus fogalma és jellemző tevékenységei az elmúlt évtizedekben tehát jelentősen átalakultak, és a fogalomkör napjainkban is formálódik. Gannon (1994) a fogalomkör komplex értelmezését adja, és a vidéki turizmust a szolgáltatások és szórakoztató programok olyan összességékként értelmezi, amelyeket a vendéglátók és a helyi lakosok nyújtanak annak érdekében, hogy a turistát térségükbe vonzzák, és ezáltal jövedelemhez jussanak. Értelmezésében tárgykörébe tartozik a vidéki szállásadás mellett vagy éppen arra épülve a természetközeli vakációzás, a vidéki hangulat és olyan további szolgáltatások is, mint amilyenek a gasztronómia, a fesztiválok, a hobbitévékenységek (például lovaglás, horgászat, kerékpározás), a kézműves vagy éppen mezőgazdasági termékek árusítása vagy a vidéki egészségturizmus. Az OECD (1994) fogalommeghatározásában a hangsúly alapvetően a vidék természeti, kulturális értékeire helyeződik, a mezőgazdaság kisebb részt képvisel. A szervezet felhívja a figyelmet arra, hogy nehéz meghúzni a határvonalat a városi és a rurális (vidéki, falusi, egyéb üdülőhelyi) turizmus kiterjedésénél. Molnár és Remenyik (2017) szerint összességében egy olyan értéklánccról van szó, amelyben a vidékiéletmód-élményé a központi szerep.

Fehér és Kórodi (2007) szerint szükség van gyűjtőkategória, a vidéki (rurális) turizmus kifejezés használatára, de ezen belül nélkülözhetetlen további megkülönböztetéseket tenni, diverzifikálni a turizmusfajtákat, hogy alkalmasak legyenek a vidéki turisztikai szolgáltatások piaci fejlesztésére. Molnár és Szilágyi (2017), Szabó (2011), László (2010) munkái alapján a vidéki turizmus termékei, szolgáltatásai a természeti értékek, a tárgyi és szellemi örökségek, valamint a társadalmi erőforrások kategóriába sorakoztathatók fel.

A természeti értékek közt megjelenő turisztikai termékek az alábbiak.

- Vidéki aktív turizmus: vadászturizmus, horgászturizmus, kerékpárturizmus, vízi turizmus, lovas turizmus, kalandturizmus, síturizmus, golfturizmus.
- Vidéki természeti turizmus: természetjárás (zöldturizmus), állat- és madármegfigyelés, geoturizmus, (gyógy)növénygyűjtés, ökoturizmus, ökoenergia-turizmus.
- Vidéki egészségturizmus: termál- és gyógyfürdő-, valamint wellnessturizmus, klimatikus gyógyhelyek turizmusa, egészségporták.

A tárgyi és szellemi örökségek közt megjelenő turisztikai termékek a következők.

- Vidéki kulturális és örökségturizmus: vidéki kastélyturizmus, kézműves turizmus, vallási és zarándokturizmus, fesztiválturizmus, vidéki kreatív turizmus (fotózás, főzés, népi iparművészetek).
- Vidéki kulináris turizmus: gasztroturizmus, borturizmus, borutak, falusi vendégasztal.
- Agro-/farmturizmus: hivatásturizmus, tematikus utak, agrár- és biotermékekhez kapcsolódó bevásárlóturizmus, üdülés borosgazdáknál, agrárgazdálkodóknál.

A társadalmi erőforrások kategóriákban az alábbi turisztikai termékek szerepelnek.

- Vidékiéletmód-turizmus: üdülés, pihenés (hagyományos falusi turizmus), farmturizmus, a vidéki életmód megismerése, falusi vendégfogadás.
- Etnikai turizmus: gyökérkereső turizmus, honvágyturizmus.

A fenti csoportosításban vagy éppen az átalakuló város-vidék kapcsolatrendszerben az egyes erőforrások, turisztikai termékek és kapcsolódó termékcsoportok közt jelentős átfedés és párhuzamosság is tapasztalható, így mérhetőségük, jelentőségük értékelése nehézségekbe ütközik, mindemellett számos szinergiát is eredményezhetnek. A további fejezetekben az előző turisztikai termékekhez, tevékenységekhez kapcsolódó (vidék)biztonsági kérdéseket vesszük górcső alá.

1.2. A vidékbiztonság turisztikai értelmezése és megközelítései, területi különbségek

A világ biztonságának összetettsége napjainkban minden korábbi korszakéhoz képest bonyolultabb „képletet” alkot, s egyúttal sokkal több egymásnak ellentmondó elemet és jelenséget tartalmaz (BENKES 2007). A vidéki térségekre jellemző, hogy számos kihívással, állandó megújulási „kényszerrel” kell szembenézniük, és folyamatosan változó feltételek között kell megtalálniuk a fejlődéshez vezető utat. A vidékbiztonság, a biztonságos vidéki turizmus vizsgálata kevésbé kutatott terület, mindenképpen újszerű és komplex megközelítéseket igényel. Az egyedi sajátosságokkal bíró térségekben a pontos helyzetértékelés, a problémás területek számbavétele és nevesítése elengedhetetlen feltétele a hatékony beavatkozásnak. Ebben a jövőben meghatározó szerepe lesz a kormányzati szervek mellett az önkormányzatoknak, a turisztikai desztinációmenedzsment-szervezeteknek, a civil szerveződéseknek, vállalkozásoknak és a közöttük hatékonyan működő kapcsolatrendszerekre alapozott együttműködéseknek.

Szilágyi, Boldizsár és Kaló (2018), valamint Molnár és Szilágyi (2017) kutatásai szerint a vidékbiztonságot vizsgálhatjuk fogalomként, szemléletként és cselekvési programként egyaránt. A Nemzeti Biztonsági Stratégia, valamint a Nemzeti Vidékstratégia kihívásait szem előtt tartó értelmezésükben a vidékbiztonság összetettségének vizsgálatakor, fogalmának lehatárolásakor kilenc biztonsági dimenzió azonosítható be:

- politikai-kormányzati,
- fizikai,
- gazdasági,
- szociális-társadalmi,
- környezeti-környezetvédelmi,

- élelmiszer-élelmezés,
- infrastruktúra,
- fenntarthatóság és megújulás,
- vidékbiztonsági öngondoskodás.

Megfogalmazásukban a vidékbiztonság témakör összekapcsolja azokat az ágazatokat, amelyeket rendszerint külön-külön szokás kezelni.

A rurális turizmus értékláncát, a vidékiélelmód-élmény élvezhetőségét a fentiekben azonosított biztonsági tényezők negatív irányú változásai erőteljesen befolyásolhatják. Így a vidékstratégiai kihívások között az eddigieknél nagyobb súllyal kell szerepelnie a rurális területek turizmusbiztonságának. Fenti biztonsági dimenziók az egyes, a vidéki térségek turisztikai kínálatának függvényében különböző súllyal (és átfedésekkel) jelennek meg. A területi különbségek feltárása is összetett feladat. Egyik általános értékmérő, leginkább kézzelfogható tényező a közbiztonság szintje, amelynek fogalmát Szabó (1995, 144.) a biztonság általános definíciójából fizikai veszély, fenyegetésmentes állapot, védetség meglétéként vagy éppen hiányként vezeti le. Az utazások szempontjából értelmezett biztonsági kockázatok térségenként, országonként eltérőek és időszakosan is változnak, például egy ország gazdasági, politikai helyzetének alakulásával összefüggésben.

Afrika számos országában a biztonságot, a békét veszélyeztető halmozódó kockázatokra sem a gazdaság, sem a politika területén nem születtek koherens, rendszerjellegű tervek. Afrika problémái, a kontinens történetének negatívumai és deficitjei mind a kontinens, mind pedig a mai globális biztonság tekintetében rendkívüli kihívásokat jelentenek (CSIZMADIA–TARRÓSY 2009). Természetesen nem lehet általánosítani, de a biztonsági erők által kevésbé ellenőrzött, távolabbi vidékek felkeresése, a vidéki Afrika varázsát kereső turisztikai célú utazások csak szervezett keretek, illetve nagy körültekintés mellett javasoltak. Vaskor (2015) szerint az európai igénynek is megfelelő, de a szokványos hotelektől eltérő, családias hangulatú vendégházakban, magánházaknál számos lehetőség adódik az afrikai hétköznapi életébe való bepillantásra, a vidéki Afrika biztonságos megismerésére. Ennek egyik népszerű lehetősége a humanitárius önkéntes segítségnyújtás (volunturizmus). A Dél-afrikai Köztársaság biztonsági kihívásait kutatva Csapó és Peczöli (2015) szerint a térség számos helyén már a komoly biztonsági kihívás szintjét eléri a szervezett bűnözés, továbbá a lakosság biztonságérzetét rombolják az élet-, személy-, vagyon- és a természeti értékek ellen elkövetett bűncselekmények. A bűnözés ellen a rendőrség tehetetlensége és a nyomozások alacsony határfoka miatt a világon az egyik legnagyobb méretű szektort képviselő magánbiztonsági szolgáltatók segítségével veszik fel a harcot. A szervezett, transznacionális bűnözés az orvvadászatban rejlő profitábilis lehetőséget évtizedekkel ezelőtt felismerte. Ma a Dél-afrikai Köztársaság 19 nemzeti parkjának területén a hadsereg folyamatosan járőrözik az orvvadászat megfékezésére szakosodva.

Az amerikai kontinens rurális térségeinek biztonsága kapcsán szintén nem lehet általánosítani, de a Külgazdasági és Külügyminisztérium Konzuli Szolgálatának aktuális, egyes térségekre, országokra vonatkozó, 2018-as tájékoztatóit összegezve az alábbi megállapítások tehetők.

- Amerikai Egyesült Államokban a közbiztonság világviszonylatban jónak mondható, köszönhetően a nagyszámú és jól felszerelt rendőri erőnek. A bűncselekmények túlnyomó része nem a turisták által látogatott helyeken történik. Ennek ellenére ajánlatos

az alapvető biztonsági óvintézkedések betartása, miszerint kerüljük a félreeső helyeket, ne viseljünk feltűnő ékszereket, és ne hordjunk magunkkal nagyobb mennyiségű készpénzt. Az országban a rendfenntartás szövetségi és önkormányzati szinten történik. A városhatáron kívüli esetekkel a szövetségi állami rendőrség és az állami autópálya járőrszolgálat (State Highway Patrol) foglalkozik. A megyei rendőrsegek (County Police), valamint a sherifek ellenőrzik a vidéki körzeteket, a kisvárosokat és a falvakat. Szövetségi területeken, például nemzeti parkokban, erdőkben parkőrök vigyáznak a rendre. A térségben a természeti katasztrófákkal kapcsolatos, helyi hatóságok által kiadott figyelmeztetésekre (például hurrikánok, erdőtűzek) fokozottan figyelni kell.

- Mexikóban az utóbbi években jelentősen romlott a közbiztonság, szinte az egész ország területén fokozódó biztonsági kockázatokkal kell számolni. A turisták által leginkább látogatott helyeken egyre gyakoribb a sérelmükre elkövetett lopás, rablás. A térségbe utazók különös körültekintéssel készüljenek fel utazásukra, tanúsítanak fokozott elővigyázatosságot az utazás idején. A Konzuli Szolgálat 2018-as tájékoztatása szerint általánosságban elmondható, hogy az ország bizonyos részein az elővigyázatosság elegendő, és főként vagyon elleni bűncselekmények megelőzésére van szükség, de számos területen a szervezett bűnözés és a rossz belbiztonsági helyzet miatt ugyanakkor nem javasolt a turisztikai motivációjú beutazás. Vidéki térségekben, az egyes turisztikai látványosságok vagy egyéb úti célok nem szervezett körülmények között történő látogatásakor a gépkocsival való közlekedés során a kísérővel történő utazás javasolt.
- Brazíliában a riói olimpia alatt a világ számára is rivaldafénybe kerülő utcai bűnözés visszaszorítására az állam a rendőri-katonai jelenléttel nagy erőfeszítéseket tett, de a közbiztonság szempontjából számos helyen komoly kockázatot jelenthetnek a főváros és a nagyobb vidéki városok külvárosi területei is. Ugyanez elmondható Argentínáról, ahol az északi tartományok Brazíliával és Paraguayjal határos, valamint az Iguazú-vízesésrendszer jól őrzött, biztonságos körzetén kívüli területeinek kockázataira hívja fel a figyelmet.

Az amerikai kontinens további számos országára is érvényes, hogy helyismeret, kíséret nélkül nagyobb körültekintést igényel olyan helyekre, rurális térségekbe látogatni, amelyek nincsenek a külföldi turisták által gyakrabban felkeresett úti célok között.

Oroszország biztonsági helyzete a külföldiek által is látogatott rurális helyszíneken (világörökségi területek, bioszférarezervátumok, nemzeti parkok, természetvédelmi területek) megfelelő, de a világ legnagyobb területű államának egyes térségei számos kihívással küzdenek a biztonság tekintetében. A Külgazdasági és Külügyminisztérium Konzuli Szolgálatának a térségre vonatkozó 2018-as tájékoztatása szerint Csecsenföld, Dagesztán, az észak-kaukázusi régió egyéb köztársaságai és térségeik utazás és ott-tartózkodás szempontjából a „II. Fokozott biztonsági kockázatot rejtő országok és térségek” kategóriájába tartoznak, az odalátogatók fokozott elővigyázatossága indokolt.

A tágabb értelmezésű Közel-Kelet, valamint a térség további iszlám országai a híradásokban legtöbbször emlegetett válságterület, amelyről mindig háborúk, polgárháborús harcok, terrorista akciók, robbantások és zavargások kapcsán hallhatunk. A térségbe utazók, különös tekintettel az Európából vagy Amerikából érkezők kellő körültekintéssel kell, hogy készüljenek fel utazásukra (HARMAT–BUKVA 2015).

Kínában a Külgazdasági és Külügyminisztérium Konzuli Szolgálatának 2018-as tájékoztatása szerint általánosságban jó a közbiztonság helyzete, a rendőri jelenlét mindenhol biztosított. A külföldiek sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmény ritka. A turisták által gyakran látogatott nevezetes helyszíneken kívül a rurális térségekben tapasztalható jelentős távolságok és fejlettségi különbségek, nyelvi és egyéb kommunikációs nehézségek miatt az utazók könnyen kényelmetlen helyzetben találhatják magukat.

Ausztrália és Óceánia rurális térségei turizmusbiztonsági szempontból elsősorban a trópusi ciklonok, árvizek, illetve a bozóttüzek kapcsán kerülnek előtérbe, de a térség élővilága kellő ismeretek vagy tapasztalt kísérő hiányában szintén számtalan veszélyt rejt. Ausztrália számos helyén táblákkal figyelmeztetik a turistákat a kenguruk úton való áthaladásának veszélyére vagy éppen a kengurutámadásra. Az elmúlt évek híradásaiból érződik, hogy számos turista azonban egy-egy tökéletes fotó reményében fittyet hány a figyelmeztetésekre, így például a kenguruk etetésének tilalmát hirdető táblákra. Az állatok a turisták által kínált enivaló rabjává válva már több esetben a turistákra törtek.

Fontos hangsúlyozni, hogy az előzőekben tárgyalt vidékbiztonság területi megközelítéseire vonatkozó megállapítások nem általánosíthatók. A szenzációra éhes média egy-egy helyszín történéseiről szóló kiemelt (negatív) híradása kapcsán számos ország, térség egésze ijesztő helynek tűnhet. A szubjektivitástól, a mindennapi tapasztalatoktól sem függetleníthetjük magunkat és utazási döntéseinket. Egy nehéz helyzetből érkező afrikai ország lakójának az európai közbiztonság és infrastruktúra csodálatra méltó lehet, és természetesen ennek ellentéte is érvényes. A rurális területeket érintő turizmusbiztonsági kérdések tárgyalása kapcsán az azonban megállapítható, hogy az időjárási, természeti, egyéb katasztrófák veszélyei, a közegészségügyi és járványhelyzet, az orvosi ellátás színvonalát, a vallási és viselkedési kultúrák különbözőségeit, a nyelvi és egyéb kommunikációs nehézségeket érintő kihívások vidéki térségekben hatványozottan jelentkezhetnek.

Az eddigiekben a témakört az utazók (elsősorban fizikai) biztonsága oldaláról közelítettük meg, de a természeti értékek, tárgyi és szellemi örökségek, társadalmi erőforrások biztonsága is központi elemét alkotja a vidékbiztonsági kérdéseknek. A továbbiakban ezek kerülnek górcső alá.

2. Rurális természeti értékek, tárgyi és szellemi örökségek, társadalmi erőforrások biztonsága

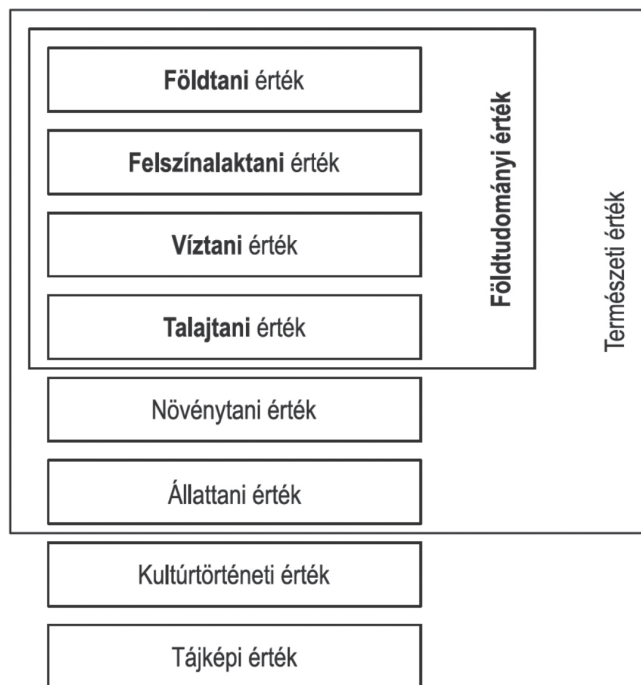
2.1. Rurális természeti értékek, tárgyi és szellemi örökségek biztonsága

A nemzetek biztonsága a korábbi évszázadoktól eltérően ma már sokkal inkább a természeti erőforrások és rendszerek megőrzésétől, az azok feletti nemzeti önrendelkezés megtartásától, a velük való felelős gazdálkodástól, a mezőgazdaság és a vidék fejlesztésétől, az élelmezési és élelmiszer-biztonság, az energia- és vízellátás, továbbá a környezet biztonságának megteremtésétől függ (ÁNGYÁN 2011). A természeti erőforrások és értékek megőrzése, az azokkal való felelős, fenntartható gazdálkodás, a mezőgazdaság és a vidék fejlesztése, a természeti környezet védelme, a természeti értékek megőrzése a 21. században egyre inkább felértékelődő, egymással szorosan összefüggő, nemzetbiztonsági jelentőségű

stratégiai feladat. A jó minőségű, biztonságos élelmiszer-ellátás, a tájfenntartás, az ivóvíz-bázisok, a talajok védelme, az élővilág sokfélesége és a jó környezeti állapot megőrzése, a vidéki élet, a helyi közösségek és a kultúra, valamint a helyi közszolgáltatások feltételeinek megteremtése szinte az egész világon a legfontosabb kormányzati célok között szerepel (Vidékfejlesztési Minisztérium 2012).

A rurális turizmus működésének alapvető feltételeit a természeti, táji adottságok, környezeti feltételek jelentik. A természeti értékek terhelhetőségét figyelmen kívül hagyó gazdasági és társadalmi tevékenységek visszafordíthatatlan folyamatokat indíthatnak el. A vidéki egészségturizmus, természeti és aktív turizmus a természeti értékekhez köthető, így megőrzésük, védelmük, fenntarthatóságuk biztosítása a turizmusbiztonság és egy-egy térség fenntartható turizmusának témakörében is megkérdőjelezhetetlen.

A természeti értékek jelleg szerinti csoportosítása hagyományosan a természeti tájalakító elemek alapján történik (1. ábra). Ezek egyik nagy csoportját az élő (biotikus) elemek alkotják (növénytani, állattani értékek). A természeti tájalakító elemek másik csoportját az élettelen (abiotikus) elemek képviselik, mint az alapkőzet (földtani érték), a domborzat (felszínalaktani érték), valamint a felszíni és felszín alatti vizek (víztani érték). Az élő és élettelen elemek között átmeneti helyet foglalnak el a talajok (talajtani érték) (KISS–BENKHAARD–DÁVID 2007; BAKONYI–JUHASZ–KISS–PALOTÁS 2003, 415–417.).

1. ábra

Természetvédelmi értéktípusok csoportosítása

Forrás: KISS–BENKHAARD–DÁVID 2007

Turisztikai, turizmusbiztonsági szempontból a földtani, felszínalaktani értékek közül a barlangok, víznyelők, sziklaalakzatok, ásványok, ősmaradványok, a víztani értékek közül pedig a forrás, láp, mocsár, természetes és mesterséges tavak, vízesések megóvása jelent(het) kihívást a jövőben. A növénytani (például természetes növényfajok, társulások) és állattani értékek (például természetes állatfajok, társulások, őshonos háziállatfajok és fajták) védelme napjaink természetvédelmének elsődleges feladata. Az erősen veszélyeztetett értékek, valamint a biológiai sokféleség megőrzésének és bemutathatóságának megteremtése gyakran komoly kihívást jelent.

A fentiekben túl Kiss, Benkhard és Dávid (2007) munkájukban kiemelik, hogy az intézményes természetvédelem két olyan értéktípus védelmét is felvállalta, amely nem, illetve nem kizárólag természeti jellegű. A kultúrtörténeti értékek közé azok az emberiség társadalmi-gazdasági tevékenysége során létrejött művi tájalkotó elemek tartoznak, amelyeket a társadalom értékesnek tekint, s ugyanakkor természeti környezetükkel szoros kapcsolatban állnak. Ilyenek például az élőállat-, növénygyűjtemények, földrajzi pontok, népi építészeti emlékek. Azok a tájrészletek, tájformációk pedig, amelyek a természetes tájak és a művi tájalkotó elemek harmonikus egységének példái, a tájképi értékek kategóriájába tartoznak.

A természeti értékek, a különböző értéktípusok a valóságban jellemzően nem elkülönülve léteznek, hanem nagyon szoros kölcsönhatások vannak közöttük, térbelileg is együtt jelennek meg. Így például a vidéki kulturális és örökségturizmus, a vidéki kulináris turizmus, a farmturizmus az esetek túlnyomó részében egymásra épül, egymást erősíti. A kegyhelyek például nemcsak a hívőket, hanem a laikus látogatókat is vonzzák, mivel az esetek többségében gyönyörű természeti tájakat és művészi kincseket is kínálnak az odaérkezőknek. Ezen értéktípusok megóvása, védelme összetett feladatot jelent. A szervezett intézményi (védelmi) kereteken túl a turizmus szemléletformáló szerepe kiemelt jelentőséggel bír ezen a területen. *A természetvédelem ökoturisztikai koncepciója* című tanulmány (Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium 2005, 4.) felhívja a figyelmet arra, hogy a vidéki térségek vonatkozásában olyan turisztikai fejlesztési programokat kell kidolgozni és végrehajtani, amelyek biztosítják a vonzerőt képező környezeti értékek megőrzését, minimalizálják a turizmus lehetséges környezeti kárait. A szemléletformálásban és ismeretterjesztésben gondoskodni kell olyan bemutatólétesítmények, oktató-látogató központok kialakításáról, amelyek – például a nemzeti parkok területén – a természetvédelem, a tudományos kutatás és ismeretterjesztés, különféle korosztályoknak szóló oktatás, a modern szemléletű agrárgazdálkodás és a vidékfejlesztés szellemi bázisaként mintaszerűen szolgálhatják a fenti célokat.

2.2. Társadalmi erőforrások biztonsága, a szezonális kihívásai

A társadalmi erőforrások kategóriákban tárgyalt turisztikai termékek (vidékiéletmód-turizmus, etnikai turizmus) szűkebb értelmezésén túl a rurális társadalmi erőforrások biztonsági és védelmi kérdései közt a kínálati oldal megteremtői, a családok és gazdaságaik, vállalkozásaik, a helyi gazdaság és társadalom megerősítése is komoly kihívást jelent. A világ számos térségére jellemző, hogy a turizmus meghatározó szerepet játszik a vidéki gazdaság létalapjának biztosításában, viszont a rurális turisztikai forgalom tendenciája az év relatívan rövid, jól behatárolható időszakára koncentrálódik. Butler és Mao (1997) a szezonális három alapvető módját különbözteti meg: egycsúcsú (például a Balaton), kétszúcsú (például Tirol) és csúcs nélküli, állandó, kiegyenlített forgalom (például a világvárosokban).

A rurális turizmusra sok régióban, sőt teljes országokban egy főszezon jellemző az év többi részében zárva tartó vagy csökkentett módon működő szállodákkal és egyéb létesítményekkel. A turizmusban alkalmazottak az év többi részére vagy másik foglalkoztatási lehetőséget keresnek, vagy munkanélküliek maradnak, vagy más területre költöznek, ami gazdasági és szociális problémákat okoz (BIERMANN–NÉMETH 2017; BARON 1975, 44.). A szezonálisan foglalkoztatottak egy része kényszerből vállalja az ilyen munkát, mert nem talál elfogadható díjazással és munkafeltételekkel rendelkező rendszeres munkalehetőséget. Másik részük ugyanakkor önként választja a szezonális munkát (BALL 1988). Előbbi megfelelő ösztönzés és kötődés hiányában könnyen, hezitálás nélkül elhagyja a térséget, és egyfajta „turisztikai csomagként” magával viszi az adott térségben szerzett tapasztalatait is.

A szezonálitás számos egyéb biztonsági kérdést is felvet. A szezonális jellegű jogsértések közül a betöréses lopás például a tulajdonosok távolléte alatt számos ingatlanra (családi ház, nyaraló, vadászház, raktár) és ingóságra jelent veszélyt. Ez a probléma a ritkábban lakott területeken (például üdülőkörzetek) fokozottabban jelentkezhet. Ez a turistaszézonon kívül is felértékeli és kihívások elé állítja a helyi rendvédelmi szervek szerepét.

3. Vidékbiztonság és turizmus Magyarországon

A magyar vidéki térségek nem szerepelnek a terrorizmus fókuszában, és számos egyéb globális fenyegetettségtől is mentesek. Természeti, kulturális értékeink, hagyományaink nemzetközi összehasonlításban ma is kiemelkedő értéket képviselnek, mert Európán belül számos egyedi jellegzetességgel bírnak (Vidékfejlesztési Minisztérium 2012). Szilágyi, Boldizsár és Kaló (2018) azonban arra figyelmeztet, hogy a következő időszakban a Kárpát-medence ideális adottságai ugyanakkor célpontnak, élhető térségnek is tekinthetők a fiatal, alapvetően a fejlődő világ csökkenő életterében egyre nagyobb lélekszámban élő lakosok számára. Ez a jövőben számos újszerű vidékbiztonsági kihívást is jelent.

A motorizációval és a technológiai fejlődéssel egyidejűleg sokak számára vonzó a természet, a nagyvárosi élet ellenpólusát jelentő vidéki területek felkeresése, és ezzel párhuzamosan a környezettudatosság iránt hazánkban is fokozódik az érdeklődés. A sűrűbb beépítettségű, zsúfoltabb nagyvárosok lakosságának környezetváltozást kínáló, vidékies miliő iránti igénye folyamatosan nő. Mindez kedvez a rurális térségekben végezhető turisztikai tevékenységeknek, amit tovább erősítenek a turisztikai trendek: az utazók aktívabbak, több élményt keresnek, a helyi értékek előtérbe kerülnek, növekszik az autentikusság vonzereje. A hajszolt életmódot élő embereknek a jövőben a legnagyobb pihenés a lelassulás lesz. A tájjal, a természettel való eggyé válás, az évszakok és az idő megtapasztalása, hiszen az érzékszervek kitisztulása csodákat tehet a fáradt testtel és elmével (MICHALKÓ et al. 2017; SÜLYÖK–MAGYAR 2014; GERLEINÉ 2012). Ezen trendeket követve Magyarország megújított turizmusfejlesztési koncepciója a vidék erőteljesebb bekapcsolását is célozza a Budapest-központú magyarországi beutazó turizmusba. A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia (Magyar Turisztikai Ügynökség 2017, 105.) elemzése szerint a Budapesten kívüli desztinációk élménykínálata elsősorban a belföldi turisták körében és bizonyos termékek esetén néhány külföldi (leginkább régiós) országban versenyképes. Ezen desztinációk a fejlesztéseknek és a belföldi kereslet élénkülésének köszönhetően idővel nemzetközileg is versenyképesé válhatnak, azonban ehhez a kapacitások és a szolgáltatások színvonalának növelése szük-

séges, valamint értékesítési és marketingstratégiájuk, továbbá azok szegmentációja is komoly fejlesztést igényel. Csatári (2005) szerint a legkritikusabb probléma talán a falu-város kapcsolatok gyenge színvonala. Az elérhetőség (közlekedési, információs, szolgáltatási) nálunk is a vidék legfőbb infrastrukturális kihívását jelenti. Ez a kulcsprobléma három-négy évtizede a fejlett országokban is jellemző volt.

Ángyán (2011) szerint a magyar vidék szempontjából központi kérdés, hogy mi történik természeti erőforrásainkkal. Nemzetbiztonsági jelentőségű stratégiai feladat, hogy megvédjük gazdag termál-, gyógy- és ivóvízbázisunkat, élővilágunkat, termékeny földjeinket és változatos tájainkat. A Nemzeti Vidékstratégiában foglaltak szerint (Vidékfejlesztési Minisztérium 2012, 93–96.) a vidéki turizmus fejlesztése csak olyan módon támogatható, hogy a beavatkozások során megóvják a természeti értékeket, ne csökkentsék a vidéki műemlékek számát és azok megjelenését, látogathatóságát mindenképpen javítsák. A gazdasági érdekek nem helyezhetők védelmük elé, ezért a pályázati, támogatási rendszereket úgy kell kialakítani, hogy semmilyen formában ne veszélyeztessék azokat.

A vidék sikereinek és kudarainak a társadalom minden tagja részese. A vidékfejlesztés, a rurális turizmus és a tágabban értelmezett vidékbiztonság kapcsolatának, komplexitásának feltárása kiemelt szerepet kell, hogy kapjon a hazai vidékfejlesztési, turizmusfejlesztési elképzelések sikeres megvalósításában.

Felhasznált irodalom

- ÁNGYÁN József (2011): Új nemzeti vidékstratégia. Elérhető: https://mno.hu/migr/1834/uj_nemzeti_vidék_stratégia (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)
- BAKONYI Gábor – JUHÁSZ Lajos – KISS István – PALOTÁS Gábor (2003): *Állattan*. Budapest, Mezőgazda.
- BALL, Rick (1988): Seasonality – A Problem for Workers in the Tourism Labour Market? *Service Industries Journal*, Vol. 8, No. 4. 501–513. DOI: <https://doi.org/10.1080/02642068800000068>
- BARON, Raphael Raymond (1975): *Seasonality in Tourism – A Guide to the Analysis of Seasonality and Trends for Policy Making*. London, The Economist Intelligence Unit Ltd.
- BENKES Mihály (2007): Az afrikai biztonság a 20–21. század fordulóján. In DEÁK Péter szerk.: *Biztonságpolitikai kézikönyv*. Budapest, Osiris. 438–462.
- BIERMANN, Margit – NÉMETH, Kornél (2017): Flexibility and security? – Characteristics of employment in tourism around Lake Balaton. In KIGLICS Norbert szerk.: *II. Turizmus és biztonság nemzetközi tudományos konferencia*. Tanulmánykötet. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 344–352.
- BUTLER, W. Richard – MAO, B. (1997): Seasonality in tourism: problems and measurement. In MURPHY, E. Peter. ed.: *Quality Management in Urban Tourism*. New York, Wiley. 9–23.
- CSAPÓ László – PECZÖLI Ákos (2015): Dél-afrikai biztonsági kihívások: bűnözés. *Hadtudományi Szemle*, 7. évf. 1. sz. 173–188.
- CSATÁRI Bálint (2001): *A vidék földrajzi kérdései*. Szeged, Magyar Földrajzi Konferencia tudományos közleményei. 1–9. Elérhető: <http://geography.hu/mfk2001/cikkek/Csatari.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 05. 06.)
- CSATÁRI Bálint (2005): A vidék infrastruktúrája. In GLATZ Ferenc (2005): *A vidéki Magyarország jövője*. Vitaanyag. Elérhető: www.mtak.hu/pdf/parb_tervtan.pdf (A letöltés ideje: 2018. 04. 26.)

- CSIZMADIA Sándor – TARRÓSY István szerk. (2009): *Afrika ma – tradíció, átalakulás, fejlődés*. Pécs, IDRResearch Kft. – Publikon. Elérhető: www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0050_02_afrika_ma (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)
- FEHÉR István – KÓRÓDI Márta (2007): *A vidéki turizmus diverzifikációs sajátosságai*. Elérhető: www.agroinform.hu/gazdasag/a-videki-turizmus-diverzifikacios-sajatossgai-860 (A letöltés ideje: 2018. 05. 12.)
- GANNON, Martin J. (1994): *Understanding global cultures: Metaphorical journeys through 17 countries*. London, SAGE Publishing.
- GERLEINÉ VARGA Zsuzsa (2012): Miért kedvelt a falusi turizmus és vendéglátás? *Sokszínű Vidék*. Elérhető: www.sokszinuvidek.hu/szabadido/miert-kedvelt-a-falusi-turizmus-es-vendeglatas (A letöltés ideje: 2018. 04. 28.)
- GENTILE, Emilio (2000): Political Futurism and the Myth of the Italian Revolution. In BERGHAUS, Günter ed.: *International Futurism in Arts and Literature*. De Gruyter, Series European Cultures. 13. 1–14. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110804225.1>
- HARMAT Árpád Péter – BUKVA Kármén (2015): A Közel-Kelet múltja, jelene és válságai. *Történelmi portál és tudástár mindenkinek*. Elérhető: <http://tortenelemcikkek.hu/node/182> (A letöltés ideje: 2018. 05. 18.)
- HINSBERG, Ain (2000): *Rural Tourism around the Baltic Sea*. Hame Polytechnic Mustiala, Finland, 16/03/2000.
- KISS GÁBOR – BENKHAARD Borbála – DÁVID Lóránt (2007): A földtudományi értékek, a természetvédelem és az ökoturizmus kapcsolata a Mátrában. *Folia Historico-Naturalia Musei Matraensis – A Mátra Múzeum Természettajzi Közleményei*, 31. évf. 189–195.
- KISS Kornélia (2001): Falusi turizmus – eltérő értelmezések, eltérő piaci lehetőségek? *Turizmus Bulletin*, 5. évf. 1. sz. 19–38.
- KÓRÓDI Márta (2006): *A vidéki turizmusfejlesztés összefüggései a magyarországi kistérségekben*. Doktori (PhD)-értekezés. Gödöllő, Szent István Egyetem.
- KOVÁCS András Donát – FARKAS Jenő Zsolt – PERGER Éva (2015): A vidék fogalma, lehatárolása és új tipológiai kísérlete. *Tér és Társadalom*, 29. évf. 1. sz. 11–34. DOI: <https://doi.org/10.17649/TET.29.1.2674>
- Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium (2005): *A természetvédelem ökoturisztikai koncepciója*. Budapest, Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium Természetvédelmi Hivatala.
- KULCSÁR Noémi (2013): *Fogyasztói értékdimenziók vizsgálata a falusi turizmusban*. Doktori (PhD)-értekezés. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem.
- Külgazdasági és Külügyminisztérium Konzuli Szolgálat (2018a): *Konzuli tájékoztatás – Amerika*. Elérhető: <https://konzuliszolgalat.kormany.hu/amerika> (A letöltés ideje: 2018. 05. 18.)
- Külgazdasági és Külügyminisztérium Konzuli Szolgálat (2018b): *Konzuli tájékoztatás – Ázsia*. Elérhető: <https://konzuliszolgalat.kormany.hu/azsia/kina> (A letöltés ideje: 2018. 05. 19.)
- Külgazdasági és Külügyminisztérium Konzuli Szolgálat (2018c): *Konzuli tájékoztatás – Oroszország*. Elérhető: <https://konzuliszolgalat.kormany.hu/europa-utazasi-tanacsok?oroszorszag> (A letöltés ideje: 2018. 05. 18.)
- LÁSZLÓ Éva (2011): *A vidékfejlesztés és a vidéki turizmus összefüggései az észak-alföldi régióban*. Doktori (PhD)-értekezés. Veszprém, Pannon Egyetem Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola.
- Magyar Turisztikai Ügynökség (2017): *Nemzeti turizmusfejlesztési Stratégia 2030*. Budapest, MTÜ.
- MICHALKÓ Gábor – BALIZS Dániel – KISS Éva – FARAGÓNÉ HUSZÁR Szilvia – SIK András – KARÁCSONYI Dávid (2017): A vidékiesség vonzásában: a nagyvárosi agglomerációk láthatatlan turizmusa Magyarországon. *Tér és Társadalom*, 31. évf. 3. sz. 44–61. DOI: <https://doi.org/10.17649/TET.31.3.2853>

- MOLNÁR Csilla – REMENYIK Bulcsú (2017): A falusi turizmus helyzete és fejlesztési lehetőségei. *Studia Mundi Economica*, 4. évf. 5. sz. 44–59. DOI: <https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2017.04.05.44-59>
- MOLNÁR Csilla – SZILÁGYI Tivadar (2017): A turizmus a vidékbiztonság fókuszában. In KIGLICS Norbert szerk.: *II. Turizmus és biztonság nemzetközi tudományos konferencia*. Tanulmánykötet. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 167–176.
- OECD (1994): *Tourism strategies and rural development*. Paris, OECD GD (94)49. Elérhető: www.oecd.org/cfe/tourism/2755218.pdf (A letöltés ideje: 2020. 01. 03.)
- PÉTER, Erzsébet (2015): *Healthy healthcare system at Lake Balaton: Is healthy improvement or health improvement the solution for the Hungarian resort area?* Saarbrücken, Lambert Academic Publishing.
- RÁTZ, Tamara – PUCZKÓ, László (1998): *Rural Tourism and Sustainable Development in Hungary*. Paper presented in Rural Tourism Management: Sustainable Options Conference, September 9–12, 1998. The Scottish Agricultural College (SAC), Ayr, Scotland.
- SÜLYOK Judit – MAGYAR Zsuzsanna (2014): Az aktív turizmus helyzete Magyarországon – Fókuszban a kerékpározás és a természetjárás. *Turizmus Bulletin*, 16. évf. 3–4. sz. 15–26.
- SZABÓ Géza (2011): A falusi turizmus termékei és termékspecializációi. In MICHALKÓ Gábor szerk.: *Turisztikai terméktervezés és fejlesztés*. Elérhető: [www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turisztikai terméktervezés és fejlesztés/book.html](http://www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turisztikai%20terméktervezés%20és%20fejlesztés/book.html) (A letöltés ideje: 2017. 12. 18.)
- SZABÓ József szerk. (1995): *Hadtudományi Lexikon*. Budapest, Magyar Hadtudományi Társaság.
- SZILÁGYI Tivadar – BOLDIZSÁR Gábor – KALÓ József (2018): Vidékbiztonság átfogó megközelítésben. *Hadtudományi Szemle*, 11. évf. 1. sz. 406–412.
- VASKOR István (2015): Humanitárius turizmus, avagy így legyél önkéntes Afrikában. *Sokszíniú Vidék*. Elérhető: <https://sokszinuvidek.24.hu/mozaik/2015/10/20/humanitarius-turizmus-avagy-igy-legyel-onkentes-afrikaban/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 19.)
- Vidékfejlesztési Minisztérium (2012): *Nemzeti Vidékstratégia 2012–2020*. Elérhető: www.terport.hu/webfm_send/2767 (A letöltés ideje: 2018. 04. 03.)
- WEISZ, Miklós – PÉTER, Erzsébet (2011): Hungarian agricultural and retail trade in a competitive environment. *International Journal of Agriculture and Biology*, Vol. 1, No. 3. 133–137.
- WILLIAMS, M. Allan. – SHAW, Gereth ed. (1995): *Tourism, Leisure, Nature Protection and Agri-Tourism/ Principles, Partnership and Practice*. Exeter, Tourism Research Group, University of Exeter.

Vákát oldal

Németh József – Birkner Zoltán

Turizmusbiztonság a vízparti fogadó területeken

Napfény, homok, pálmafák – a vízparti üdülés hármasszociációja, amely sokunk fejében él. A vízparti fogadó területek azonban sokkal szélesebb és változatosabb turisztikai kínálatot tárnak a turisták elé, mint gondolnák. A tavak, folyók, tengerek, óceánok és vízpartjuk nyújtotta (extrém) sportolási lehetőségek – a víz alatti tevékenységektől kezdve a víz felszínén át a szárazföldi programokig –, valamint a víz adta nyugalom, kikapcsolódás örömeinek kombinációja az, ami évente milliókat mágnesként vonz és csábít utazásra. A vízparti nyaralás azonban számos olyan veszélyforrást és kockázatot rejt, amely a felüldülést meg tudja keseríteni, illetve rosszabb esetben hosszú távú negatív következményekkel is párosulhat. Jelen tanulmány célja, hogy áttekintse és példákon keresztül illusztrálja a vízparti területek sajátosságaiból fakadó biztonsági kockázatokot, és azok esetleges megelőzési módjára vonatkozó javaslatokat, tanácsokat fogalmazzon meg.

1. A vízpart mint turisztikai termék

A szabadidős célú utazások teszik ki a nemzetközi turistaérkezések több mint felét (*UNWTO Tourism Highlights 2017 Edition* 2017), amihez a víz és vízpart mint turisztikai erőforrás és vonzerő léte jelentős mértékben hozzájárul. A víz „szerelmesei” jelző használatának indokoltsága nem véletlen, hiszen a Föld felszínének kétharmadát borító természeti erőforrás nemcsak nagyságával, de változatos kínálatával is könnyen rabul ejti a turistákat.

A vízpart térspecifikus – a tér sajátosságából építkező – turisztikai termékként definiálható, amelynek vonzereje és infra- és szuprastrukturális összetevői szorosan kapcsolódnak az adott térhez, ebben az esetben a vízhez (tó, folyó, tenger, óceán) és annak közvetlen környezetéhez. A térspecifikus megközelítés egyfajta keretet ad további csoportosítási aspektusoknak a vízparti fogadó területek tekintetében, úgymint csoport- és tevékenység-specifikus turisztikai termék. Előbbi esetben demográfiai (életkor-generáció, nem, családnagyság stb.), társadalmi (jövedelem, életmód stb.) szegmentációs ismérvek segítik a vízparti kínálat kialakítását, fejlesztését. Annak ellenére, hogy a vízparti turizmus önmagában is különálló turisztikai terméknek tekinthető, sokszínű szolgáltatás kínálatával összefüggő tevékenységek szerint (például sport, rekreációs lehetőségek vagy rendezvények) tovább tagozódhat (MICHALKÓ 2012).

1.1. Vízparti sajátosságok és kockázataik térspecifikus megközelítésből

A vízpart turisztikai ereje kétségbevonhatatlan, azonban egyidejűleg számos veszélyforrást is magában hordoz. Legyen szó tengerpartról, tó- vagy folyópartról, a kockázatok tárháza széles, és a különböző típusú vizeknél más és más veszéllyel kell szembenézni. A turizmusbiztonsággal

kapcsolatos kérdések és tényezők azonosításához és elemzéséhez első lépésként elengedhetetlen a vízparti fogadó területek különböző típusainak és attribútumaiból eredő veszélyeinek rövid áttekintése, amelyhez a fent ismertetett megközelítés szolgál alapul.

1.1.1. Tóparti turizmus

Mind az aktív, mind a passzív üdülést tekintve a tópartok számtalan kiváló programot és lehetőséget kínálnak a látogatók számára. Természeti képüket, egyediségüket figyelembe véve szintén diverzitást mutatnak, és tipikus jelzőt vívnek ki maguknak: például „a legmélyebb”, „a legtöbb flamingót odavonzó”, „a legsekélyebb” – ami vonzerejüket tovább emeli a turisták szemében. Páratlan szépségű környezetükkel, növény- és állatvilágukkal a legnépszerűbb tengerparti üdülőterületekkel veszik fel a versenyt.

A tavak – földrajzi fekvésüktől és domborzati adottságaiktól eltérően – más és más kapacitással, termék- és szolgáltatásportfólióval rendelkeznek. A földrajzi adottságok és természeti jellemzők a turizmusbiztonsági szempontokat is meghatározzák. Nem ritkák a kristálytisza vizű tavak, amelyek gyakran mélységük miatt követelnek nagyobb odafigyelést, óvatosságot a fürdőzők részéről; a zavaros, homályos vizek a láthatóságot nehezítik, akadályokat (sziklák, gödrök, növényzet) fednek el.

Bányatavak és veszélyeik – Tíz „vízparancsolat” bányatavakhoz

Vannak olyan kikapcsolódásra vágyó szabadidős turisták, akik a zsúfolt, népszerű strandok elől menekülve a bányatavakhoz fordulnak egy kis nyugalomért. Nem véletlen, hogy ezeket a vízpartokat kevesen látogatják, hiszen a hatóságok legtöbbször tiltják a fürdözést. A bányatavak olyan mesterséges vizek, amelyek ipari tevékenység „melléktermékeként” jelentek meg, így a bányászatból visszamaradt éles tárgyak, gépek veszélyesek a fürdőzőkre. Az alábbiakban a bányatavak igénybevételével kapcsolatos tudnivalókat olvashatjuk:

1. Bányatavak területén fürödni csak olyan helyeken lehet, melyek nem esnek tiltó rendelkezés alá, illetve külön jogszabály szerint kijelölt fürdőhelynek minősülnek. Aki megszegi az előírást, pénzbírság illeti.
2. Hat éven aluli és úszni nem tudó, 14 éven aluli gyerekek csak felnőtt kíséretében fürödhetnek a fürdőre alkalmas és arra kijelölt helyeken. Annak is célszerű mentőmellényt vagy mentőgallért felvenni, aki jól tud úszni.
3. A bányatavak esetében fertőzésveszéllyel is számolni kell, többségüknél a víz minőségét nem ellenőrzik, ezért nagyon sok veszélyes hulladék és mérgezőanyag kerülhet a vízbe.
4. A bányatavak, a nem kijelölt fürdőhelyek esetében a higiéniai feltételek hiánya további veszélyeket rejt, mivel sok helyen nincsenek kiépített mellékhelyiségek, öltözők, nincs szemégyűjtési lehetőség sem. Az ilyen tavaknál az elsősegélynyújtás is megoldatlan.
5. A bányatavakról tudni kell, hogy hirtelen mélyülnek, és vannak rendkívül mély pontjaik, ahol a víz nem tud felmelegedni. Ezt érdemes szem előtt tartani akkor is, amikor csónakból, matracról ugrálunk be a vízbe, mert ha felhevült testtel hirtelen beugrunk, az izomgörcsöt vagy akár szívbénulást is okozhat.
6. Fontos tudni, hogy a bányatavak beláthatatlan, változó mélysége mellett a vízfenéken lévő veszélyes tárgyak (drótok, alkatrészek) is sérüléseket okozhatnak.
7. A bányatavakat előszeretettel látogatják a jetskizők is, akik sokszor szintén balesetet okozhatnak figyelmen kívül hagyva a vízpartokat. Ha jetski is használja a tavat, nem ajánlott a víz alá merülni vagy ott úszni, mert a jetski nem érzékeli, hogy a víz alól hol fogunk feljönni. A jetski fékhatással nem rendelkezik, nehezen irányítható.

8. Nem tanácsos közvetlenül étkezés után, teli gyomorral, felhevült testtel, szeszes ital és/vagy gyógyszer hatása alatt fürödni.
9. A szív- és keringési betegségben szenvedők ne fürödjének egyedül!
10. Ha mégis valamilyen baj történik, azonnal a mentőket (104) és a rendőrséget (107) kell értesíteni!"

Részlet a Délegyházi Hírekben *A bányatavak veszélyei* címmel megjelent cikkből, 2011. július
Elérhető: www.delegyhaza.hu/d/ka/DH201107.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 22.)

1.1.2. Tengerparti, óceánparti desztinációk

Vízparti turizmus, üdülés, nyaralás hallatán sokunk szeme előtt fehér homokos, pálmafákkal gazdagított, égszínkék tenger, óceán képe jelenik meg. A turisták túlnyomó többsége a mérsékelt éghajlati övben található szubtrópusi monszun- és mediterrán területeket választja úti célként, ahol az önfeledt fürdőzés és a napozás számára nagy valószínűséggel adóttak a körülmények (MICHALKÓ 2012).

„Medúza-előrejelzés” mint új szolgáltatás

Nincsen olyan év, hogy a nyári időszakban egy-egy szalagcím ne a medúzacsípésekről szólna. Ennek egyik oka, hogy nemcsak a turistáknak kedvez a meleg idő és tengerek vize, hanem a medúzák szaporodásának is; így a kialakult medúzarakok a vízpartokhoz egyre közelebb sodródva a fürdőzőket is veszélyeztetik.

A francia partokon 2010-ben kb. 10 500 esetben volt szükség a mentőszolgálat beavatkozására, amelynek felét medúzacsípés miatt kellett igénybe venni. A medúzacsípés rendkívül veszélyes lehet, egy órán belül görcsös állapotot és fájdalmat képes előidézni, amely a hirtelen felszökő vérnyomás következtében agyvérzést vagy szívbénulást is okozhat.

A kockázatok csökkentésére Franciaország a meteorológiai előrejelzés részeként egy medúza-megfigyelő és -előrejelző szolgáltatással válaszolt, amelyhez az adatokat oceanográfiai megfigyelő-állomások, képekalkító rendszerekkel ellátott hajók szolgáltatják. Az adatok számítógépes modellbe történő betáplálását követően a medúzák strandok közeli megjelenését tudják valószínűsíteni, amikor is a fürdőzőknek érdemes elkerülniük a partot.

Részlet az *Előre jósolható a medúzatámadás* című cikkből
Elérhető: <https://mno.hu/tudomany/elore-josolhato-a-meduzatamadas-1090877>
(A letöltés ideje: 2018. 05. 20.)

A tengerek, óceánok élővilága a turisták számára egyedülálló szórakozási lehetőségeket és páratlan, maradandó élményt nyújthat, amelyet búvárkodás, sznorkeling, szörfözés vagy hajózás közben is felfedezhetnek. A lenyűgöző látvány azonban a turisták részéről óvatosságot és biztonsági, elővigyázatossági lépések (például megfelelő felszereltség búvárkodásnál, szakképzettség, bizonyos fokú helyismeret) megtételét követeli meg a balesetek (cápatámadás, sportbalesetek) elkerülése végett. 2017-ben világszerte 105 cápatámadást regisztráltak, amelyből nyolc volt halálos kimenetelű (*Shark Attack Map* 2017).

A tengerek a tavakhoz képest jóval veszélyesebb terepnek bizonyulnak a turisták számára, egyrészt hatalmas kiterjedésük, másrészt a Hold és Nap tömegvonzása által előidézett apály-dagály jelenség miatt. A fürdőzés biztonságosságát tekintve dagálykor kevésbé kockázatos. Az időjárás hirtelen változása, szél feltámadása óriási hullámok gerjesztésére

képes, amely pillanatok alatt alátemeti a fürdőzőket, és sokszor ellehetetleníti a kijutást; ilyenkor javasolt a hullámzással szinte párhuzamosan, fokozatosan a part felé haladni. Az Ausztrál Szörfösök Életmentő Szövetségének (Surf Life Saving Australia) adatai szerint a hullámok, örvényáramlások évente több áldozatot követelnek, mint ahány ember meghal cápátámadásban, ezért is különösen fontos a megfelelő vízbiztonság, úszástudás és a váratlan helyzetekben való helytállás oktatása (*Marine Creatures* é. n.).

1.1.3. Folyóparti fogadó területek

A folyók szintén hozzájárulnak a táj szépségéhez, vonzerejéhez, továbbá turisztikai jelentőségük sem elhanyagolható annak ellenére, hogy a legtöbb kutatás tárgyát – ha a vízi turizmus kerül górcső alá – inkább az állóvizek (tavak, tengerek) alkotják (PRIDEAUX–COOPER 2009; KÁTAY et al. 2013). A folyók mint turisztikai vonzerők üdülési, pihenési motivációval érkezők számára is élményt nyújtanak, de leginkább a sportolási céllal érkező turisták kedvelt célterületei. A folyók esetében a rendkívüli veszélyt a víz sodrása és örvényei jelentik, amely erősségének reális megítélése majdnem lehetetlen.

A folyóvizeket is érinti a vízi turizmus minden formája – a fürdőturizmustól kezdve (úszás) a sportturizmuson át (hajózás, horgászat) a kalandturizmusig (vadvízi evezés) (BÁNHIDI 2003). A kalandturizmusnak és az extrém sportokra épülő turizmusnak a folyók kiváló terepet biztosítanak. A turisztikai szolgáltatók világszerte kínálnak extrémebbenél extrémebb lehetőségeket, turisztikai csomagokat a potenciális utazók számára. Míg korábban az extrém sportok a tapasztalt, professzionális szinten lévő turistákat célozták meg, mára a piac teljesen átalakult. Az amatőr, kalandvággyal teli turisták is lehetőséget kapnak szervezett keretek között az extrém élményszerzésre, amely inkább csak extrém élményt nyújt, mint extrém kockázatot (PALMER 2004).

A legnépszerűbb vadvízi sportok között említendő a vadvízi evezés (rafting), a kanyonong (vajatokban történő túrázás), a tubing (felfújó keréken való sodródás) és a hydrospeed (úszódeszkán történő sodródás). Az extrém sportok azonban extrém sérülésekkel járhatnak. Az extrém sportok üzésére épülő turizmusban a fogyasztókat turizmusbiztonsági aspektusból az egészségügyi kockázatok bekövetkezésének magasabb valószínűsége fenyegeti. Ezeknek a turistáknak a kockázatvállalása azonban jóval nagyobb, sőt utazási döntéseiknél is ez az egyik fő mozgatórugó (PIZAM et al. 2004).

1.2. A vízparti kockázatok áttekintése tevékenységspecifikus megközelítésből

A térspecifikus megközelítést tekintve már rengeteg kockázati tényező azonosítható a vízparti turizmusban, amelyek a szabad vizek természeti adottságaiból adódóan a turisták biztonságát fenyegetik. Ennek kockázatát tovább emelik mindazon tevékenységek, amelyek a turisták fő motivációjául szolgálnak vízparti üdüléseik, turisztikai desztinációik kiválasztásakor. Természetesen kockázati szempontból a tér- és tevékenységspecifikus termékek nehezen elválaszthatóak egymástól (MICHALKÓ 2012), amit a fentiekben bemutatott aktív és sportturizmus kínálati lehetőségei is alátámasztanak.

A vadvízi sportok mellett a bűvárokodás, vízisíelés, wakeboard csak néhány példa az extrém sportok tárházából, amelyet a turisták kipróbálhatnak. A turisták az extrém sporttevékenységet sok esetben nem tervezik előre, hanem egy hirtelen döntés – „ha már itt vagyunk, egyszer élünk” életézés – eredménye. Ez a felindulás a professzionális szolgáltatói háttér ellenére gyakran negatív kimenetelű, a turisták sérüléseihez vezet. Sok turista abba a hibába esik, hogy egy vízparton fekvős, olvasós vakációt tervez, de a csábító turisztikai kínálatnak nem tud ellenállni, így pillanatok alatt aktív turistává válik. Ezzel alapvetően semmi probléma nincsen, kivéve, ha baleset ér bennünket, és utasbiztosításunk nem terjed ki az igénybe vett szolgáltatások (például vízisí, szörf) során ért sérülések el-látására. Érdemes ezért utazásink előtt saját szokásainkat, vérmérsékletünket felmérni, és annak felelős tudatában megkötni az utazásbiztosításunkat.

Az extrém sportok mellett a horgászturizmus a vízparti turizmus kiegészítő terméke (MARTON – JÓNÁS-BERKI 2013). A nyílt vízi horgászat, valamint néhány nyílt vízi sport (például vitorlázás) kellemetlen hozadéka, ha a sportolók az időjárás rosszabbra fordulásának következtében a víz áldozataivá válnak. A mentőmellény viselése, illetve az időjárási előrejelzések és figyelmeztető jelzések (viharjelzés) folyamatos követése életet menthet.

A nyári időszak nemcsak a vízi sport rajongóinak kedvez, hanem a fesztiválózóknak is. Ha csak Magyarország példáját nézzük, a Balaton Sound elektronikus zenei fesztivál évente a világ minden részéről turisták tömegeit vonzza a Balaton partjára. A többnapos „partifolyam” a vízparton, vízi stégeken és hajókon egyaránt programokat kínál. A víz kiszámíthatatlansága, a túlzott alkoholfogyasztás, a tömeg, a kedvezőtlen időjárási tényezők (forróság vagy vihar) a balesetek bekövetkezésének valószínűségét egyaránt emelik (*Kezdődik a legmenőbb vízparti partyfolyam 2017*).

2. A vízpart mint turisztikai erőforrás általános biztonsági kérdései

Vannak olyan turizmusbiztonságot fenyegető kockázati tényezők, ahol nem feltétlenül az adott tevékenység vagy a földrajzi környezet a veszély forrása, hanem magát a turizmust általánosságban veszélyeztetik, így a vízparti üdüléseket is. A turisták utazási célterületeik kiválasztása előtt törekszenek a kockázatok mérséklésére (MARTON et al. 2018), ezért az alábbi veszélyforrások ismertetése, illetve a lehetséges megelőzési és kezelési javaslatok az olvasó mint potenciális turista számára útmutatásul szolgálhatnak.

2.1. Közbiztonság

Ahol turizmus van, ott bűnözés is. Számos kutató empirikus bizonyítékokkal támasztja alá, hogy a turizmus igenis hozzájárul a bűncselekmények növekedéséhez (BRUNT et al. 2000; HARRISON 1994; WALMSLEY et al. 1983). A vízparti fogadó területek különösen vonzó terepnek bizonyulnak a bűnözők számára, hiszen egy városnézéssel ellentétben a turisták gyakran értékeiket hátrahagyva (parton hagyva) indulnak fürdőzni, sportolni. A vízpartok, különösen főszezonban, zsúfoltságig telnek, ami szintén kedvez a lopásoknak, autófeltöréseknek és az elmúlt évtizedben egyre gyakrabban előforduló terrortámadásoknak is.

2.1.1. Lopások, rablás

A Külgazdasági és Külügyminisztérium honlapján is elérhető bárki számára az utazásra nem javasolt térségek listája, amelyet a turistáknak tanácsos elkerülni, azonban lopás, rablás bárhol előfordulhat. A turisták ellen elkövetett bűncselekmények, vízparti lopások nemcsak a nyaralást, pihenést képesek tönkretenni, hanem a desztinációk imázsában is mély sebeket ejthetnek. Ezért is különösen fontos, hogy a fogadó területek jó hírnevének fenntartása érdekében a bűnözést visszaszorítsák, és a turisták biztonságát garantáló intézkedéseket tegyenek meg. A bűnözést meglehetősen segíti a turisták által tanúsított viselkedés (például túlzott alkoholfogyasztás, nagyobb értékű tárgyak – okostelefon, óra – parton hagyása) (GLENSOR–PEAK 2004; WILLIAMS 2010).

Strandok szerte gyakori és vonzó látvány a bűnözők szemében a törölközőkkel letakart „értékhalom”, amelyek az „óvatosságot és megfontolt” turisták leleményes „találmányai”. A rossz hír, hogy a bűnözést ez a taktika sem szorítja vissza, sőt a tolvajok kíváncsiságát és a zsákmányszerzésre való törekvését csak fokozza. A médiában, rendőrségi közleményekben, kiadványokban a turistákat óvatosságra intik és figyelmeztetik, hogy a nyaralási szezonban a bűncselekmények száma drasztikusan megnövekszik; és értékeiket ne hagyják őrizet nélkül, csak a legszükségesebb holmijukat vigyék magukkal, mert a fosztogatók nem kímélnek senkit.

Véget ért a törölközőkkel „biztonságosan” letakart strandtáskák korszaka, itt a lophatatlan magyar strandtojas, a Beachegg

„Nehéz úgy élvezni a szabadság pillanatait, hogy egy szál törölköző vigyáz a személyes értékeinkre” – olvasható a Beachegg weboldalán. A Beachegg megálmodója, Halmi Gergő 2016-ban a Virgo Systemmel közösen fejlesztette ki a lophatatlan IoT (Internet of Things – világhálóra kötött használati tárgyak) eszközt, a magyar strandtoját.

„Egy Németországból ideköltöző ismerősöm vette észre, mikor a Palatinuson strandoltunk, hogy amikor a magyarok a vízbe készülnek, a törölközőjüket a táskájukra, vagy csak simán, a földre dobált értékeikre terítik. – Mire jó ez? – kérdezte tőlem. Elmondtam neki, hogy ez egy évtizedes hagyománnyal rendelkező, szupertitkos fejlesztéseknek köszönhető technológia, amit a magyar nép előszeretettel alkalmaz az értékeinek megőrzésére. – Hasonló ez, mint a Harry Potterben a láthatatlanná tévő köpeny: az úgynevezett »lopásgátló törölköző« ugyan nem zárható, könnyen megközelíthető és még riasztóra sincs kötve, varázserejének köszönhetően megóvjá birtoklóját a gonosz tolvajtámadásoktól – meséltem neki derülten.”

Részlet Berei Dániel *Félted az értékeid a strandon? Már kipróbálható a lophatatlan magyar strandtojas* című cikkéből

A Beachegg egy 6 literes irtartalmú, alumíniumötvözetből készült, mozgásérzékelővel ellátott, acélzáras mobilszéf, amelyet ha egy illetéktelen személy megmozdít, hangos sípolásba kezd, és elküldi a strandon, kölcsönzőhelyiségben ülő biztonsági őr táblagépére a vészjelzést és a GPS-koordinátákat, továbbá rezgő jelzést bocsát ki a tulajdonos karperecére.

Elérhető: www.szeretlekmagyarorszag.hu/felted-az-ertekeid-a-strandon-mar-kiprobalhato-a-lophatatlan-magyar-strandtojas/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 27.)
<http://beachegg.io/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 27.)

2.1.2. Szexuális zaklatások

A turizmus és a szex „kéz a kézben” jár, egymástól elválaszthatatlan fogalmak. A turisztikai célú utazások során a szex az élményszerzés egyik komponenseként jelenik meg. A vízparti desztinációkat a nemzetközi szakirodalomban gyakran azonosítják a 4S (sun, sea, sand, sex) – napfény, tenger, homok és szex – jelzővel (CRICK 1989; HART–HAWKES 2000; BERDYCHEVSKY–GIBSON 2015). A víz és a vízpart a turisták számára a szabadságot, a rekreációt jelenti a strandot látogató tömeg életstílusától, magatartási és viselkedési normáitól függetlenül. Az úszás, napozás közben a nyaralók teste akarva-akaratlanul mások elé tárul, és gyakran kéretlen szempárokat vonz, és akár szexuális zaklatás áldozatává válik. A túlzott alkohol- vagy drogfogyasztás főként az esti, éjjeli órákban különös veszélyt jelent a turisták számára. Vannak olyan országok (például Egyiptom), ahol a zaklatások jóval gyakoribbak, amiről a konzuli szolgálatok is kiemelt tájékoztatást nyújtanak az utazók felé (*Konzuli tájékoztatás – Afrika* 2018).

2.1.3. Terrorizmus és kalóztámadások

Az elmúlt másfél évtizedben egyre gyakrabban értesülhetünk kalóztámadásokról a híradásokból, ami első hallásra ugyan mesebelinek tűnhet, azonban egy komoly turizmusbiztonságot fenyegető jelenségről van szó. A modern kori kalózkodás virágzása különösen a kelet-afrikai partokat érinti, de a világ minden pontjáról regisztrálnak kalóztámadásokat (*Piracy Map* 2017; MURPHY 2007). Ennek következtében a luxus tenger- és óceánjáró hajóknak fel kell készülniük a kalóztámadásokra mint lehetséges kockázati tényezőre, illetve útvonalaiik módosítására.

A kalóztámadások mellett a terrorizmus „szokványos” formájával is találkozhatunk a vízpartokon. A nyílt, menekülésre, elbújásra kevésbé alkalmas vízpartok és nyugodtan vagy aktívan pihenő turistái terrorcselekmények célpontjaivá válhatnak.

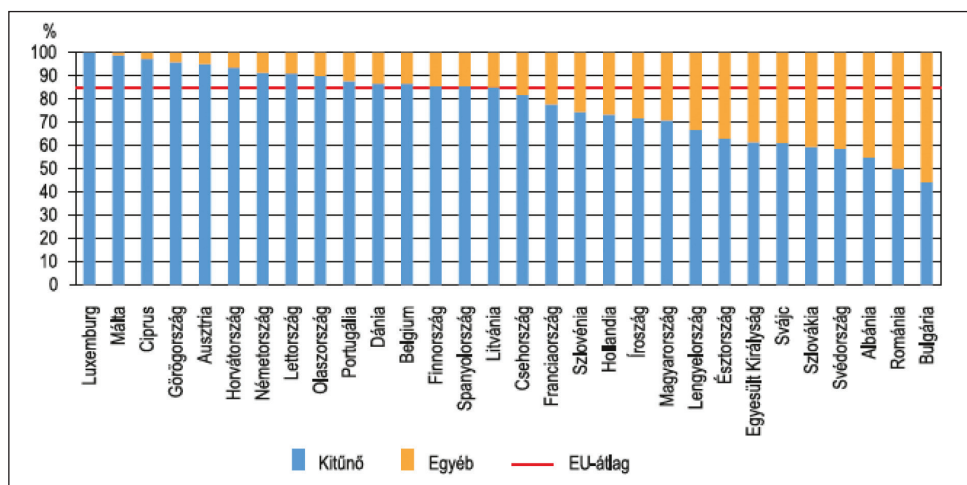
2.2. Egészségügyi kockázatok

A turisták vízparti üdüléseik során olyan veszélyeknek vannak kitéve, amelyek nagy részével mindennapjaik során is találkozhatnak, életük része, éppen ezért a kockázatelemzésük ezen faktorokra jóval alacsonyabb, mint például egy sportturisztikai tevékenység igénybevétele előtt. Jelen alfejezet célja, hogy áttekintse azokat a legfontosabb, legnagyobb valószínűséggel bekövetkező egészségügyi kockázatok, amelyekkel a turisták a vízparti nyaralás alkalmával találkozhatnak.

2.2.1. Vízminőség

Az egész évben a nyaralást váró turisták utazási célpontjaik kiválasztásakor nem is sejtik, hogy vízparti üdüléseik során az önfeledt lubickolás, vízi sportolás közben, milyen potenciális veszélyforrásnak vannak kitéve, ha nem megfelelő a vízminőség. A fürdőzők egészségének megóvása védelmében az Európai Unió szigorú irányelvekben és rendeletekben rögzíti a biztonságos fürdőzéshez elengedhetetlen vízminőségi kritériumokat. Az Európai Unió 1970

óta szabályozza az egészség megóvása érdekében a szabadidős, turisztikai célú fürdőzésre kijelölt vizeket. Az Európai Parlament 2006/7/EK fürdővizek minőségéről szóló irányelve szerint a tagállamok vállalják a fürdővizek azonosítását, a fürdővízminőség ellenőrzését és osztályozását, illetve a vízminőséggel kapcsolatos tájékoztatást a nyilvánosság felé.

1. ábra

Kiváló vízminőségű fürdővizek aránya az európai országokban (2017)

Forrás: a Report on European bathing water quality 2018 adatai alapján a szerző szerkesztése

A direktíva külön említést tesz a cianobaktérium-kockázatok felméréséről és intézkedések megtételéről. Az édesvizekben előforduló baktérium különböző fajainak elburjánzása és az általuk termelt toxinok egészségügyi kockázatot jelentenek az emberekre is. Káros hatásai súlyos gyomor-bél hurutos, bőrirritációs megbetegedésekben jelentkezhetnek (AZEVEDO et al. 2002; FARKAS 2016).

1. kép

Chowpatty beach, Mumbai, India – a világ legszennyezettebb strandja

Forrás: www.freepressjournal.in/mumbai/cisf-personnel-conduct-at-chowpatty-beach-in-south-mumbai/1184893 (A letöltés ideje: 2018. 05. 24.)

A vízpartok, strandok rendezettsége, tisztasága nemcsak esztétikai szempontból tekintendő elvárásnak, hanem a turisták egészségének biztonsága miatt is. A partokon a turisták által elszórt hulladék a vízbe kerülve szintén számos baktérium és vírus szaporodását segíti elő; ezért is különösen fontos a környezet megóvása és a felelősségteljes viselkedés mindennapjaink és nyaralásaink során is. Vannak olyan partszakaszok, ahol a turisták felelőtlensége és hanyagsága miatt a szemét és a szennyezettség olyan mértéket ölt, amely ellehetleníti a fürdözést (1. kép).

Hasznos tippek a bakteriális, vírusos megbetegedések kockázatának csökkentésére

Nyugat-Ausztrália kormánya egészségügyi minisztériumának honlapján hasznos biztonsági és elsősegélynyújtási tanácsokkal látják el a lakosokat és a turistákat. A természetes vizek szennyezettségében szerepet játszó mikrobiológiai szennyeződés és algaszaporodási folyamatok azok, amelyek mind ökológiai, mind emberi szempontból kockázatot jelentenek. Az alábbiakban foglaltuk meg azokat a szabályokat, amelyeket érdemes betartani a betegségek megelőzése miatt:

- Kerüljük a fürdözést, úszást nagyobb esőzés után (>10 mm)!
- Kerüljük az elszíneződött, kellemetlen szagú vizeket!
- Ne merüljünk a víz alá, és ne nyeljük vizet!
- A nyílt sebbel való fürdőzés tilos!
- Tartsuk be az alapvető higiéniai szabályokat (mosdók használata)!
- Ne fürdőzzünk meleg, állott vizekben!

Összefoglaló a *How safe are natural waterways?* című írás alapján

Elérhető: http://healthywa.wa.gov.au/Articles/F_I/How-safe-are-natural-waterways

(A letöltés ideje: 2018. 05. 27.)

2.2.2. Napvédelem

A vízparti üdülések, utazások említésekor a napsütés, a kikapcsolódás és szórakozás első helyen áll. Gyakran találkozni tengerparti nyaralásból hazaérkező turistákkal, akik „pecsenyére sülten” le sem tagadhatnák utazásukat, és hogy az ott-tartózkodásuknak a kifogástalan időjárási viszonyok is kedveztek. A barnaságukon túl a turisták kockázatvállalása és felelőtlensége is visszatükröződik, amelyet utazásuk során tanúsítottak. A túlzásba vitt napozás egyrészt a vakáció megkeserítéséhez vezethet, másrészt hosszú távú egészségügyi kockázatokat ró a turistákra (TARLOW 2014).

A turisták egészsége és annak védelme egyre nagyobb érdeklődést és figyelmet vív ki mind a turisták, mind a kutatók körében. A téma felvetés viszont a turisztikai ágazatot tekintve ellentmondásos, hiszen a „napfényes nyaralásokra” való buzdítás és a napsütésnek kitett idő minimalizálása utazásaink során szemben áll egymással. A téma fontosságát bizonyítják az Egészségügyi Világszervezet (WHO – World Health Organization) adatai, miszerint minden harmadik daganatos megbetegedésből egyet bőrrákként diagnosztizálnak, és minden ötödik amerikai állampolgárnál 70 éves koráig kialakul a bőrrák. Az ózonréteg elvékonyodása miatt extrém erősségű UV-sugárzás éri a Föld felszínét, amely a bőrdaganat kialakulásának is kedvez.

A prevenció, a napvédelem – a napon való tartózkodás redukálása – nemcsak a turisták érdeke és felelőssége, a turisztikai szektor szereplőitől is stratégiai feladatokat igényel. Az utazások során felmerülő egészségügyi kockázatokban a személyes felelősség nagy, azonban a turisztikai szolgáltatók támogatása és információnyújtása nélkül a kockázatok legalacsonyabb szintre csökkentése nem lehetséges. A turista ugyanis hiába van tisztában a személyes kockázati tényezőkkel, a turisztikai desztinációk kockázatai széles spektrumban helyezkednek el. Az utazásszervezők, utazásközvetítők felelősségvállalása, köteleességteljesítése legtöbb esetben csak az általános desztinációspecifikus egészségügyi kockázatokra, problémákra terjed ki, figyelmen kívül hagyva a hosszú távú kockázatokat, például a veszélyt jelentő napozást (PEATTIE et al. 2003).

2.2.3. *Vízparti és fürdőzés közbeni sérülések, betegségek*

Vízparti nyaralás közben a sérülések, balesetek valószínűsége nagyobb, mint városnézés közben. Ennek egyik oka, hogy a vízfelület és annak közvetlen partja – természeti adottságaiból, az időjárási tényezők közvetlen hatásaiból adódóan – nem egyfajta veszélyt rejt, másrészt a fürdőzők, strandolók szabadabb és figyelmetlenebb viselkedése is megsokszorozza a balesetek, sérülések kockázatát.

A szárazföldön leggyakrabban előforduló sérülések, balesetek között említendőek a paron éles tárgyak, hulladékok okozta vágások; sportolás közben szerzett ficamok, törések; rovarcsípések; napszúrás; a hideg víz okozta láb- és szívizomgörcs. A baleseteket sokszor nem lehet elkerülni, és ha már bekövetkezett a baj, a vízimentő-szolgálat és a vízparti elsősegélynyújtó szolgálat munkatársainak közreműködésével kezdődik meg a sérültek ellátása. Az előbbi szolgáltatásokra csak kijelölt, minősített vízpartokon számíthatnak a látogatók.

3. A magyarországi vízpartok turizmusbiztonsága

Vízi turizmus szempontjából Magyarország kiváló földrajzi adottságokkal rendelkezik. A Balaton, a Velencei-tó, a Fertő tó, a Tisza-tó, a Duna és a Tisza, illetve mellékfolyói a passzív és aktív kikapcsolódás, üdülés kínálati lehetőségeihez kitűnő háttérrel biztosítanak. A szolgáltatók mind a belföldi, mind a nemzetközi keresleti igényeihez igazodva alakítják ki a vízi turizmusra specializált termékportfóliójukat, amely elsődlegesen a sport, a horgászat, a szabadidős hajózás, a vízparti pihenés, a természetjárás, a rendezvények és fesztiválok, valamint az egészségturizmus köré épül (*Aktív turizmus, szakmai segédlet turisztikai partnereinknek* 2014; SÜLYÖK 2010).

Magyarország a felmérések szerint nemzetközi vonatkoztatásban a biztonságos turisztikai desztinációk közé tartozik (*Danger Rankings: World's Safest Countries* é. n.), ennek ellenére a fentiekben ismertetett bűncselekmények (lopások, autófeltörések), egészségügyi kockázatok (sportbalesetek, gondatlanságból bekövetkezett balesetek – szívroham vagy fulladás) a vízi és vízparti turizmus adottságaiból eredően a nyaralások során gyakori jelenségek és potenciális veszélyek.

A Balaton fürdőző, vízbicikliző, vitorlázó vagy csónakázó turisták százezreinek biztosít szórakozási lehetőséget egy meleg nyári napon, amelyet az időjárás hirtelen megváltozása

pillanatok alatt rémálomba tud fordítani. A hirtelen feltámadó szél – a matracokat, vízibicikliket és egyéb vízi sporteszközöket a parttól messzire sodorva – még a jó úszástudással rendelkezőket is veszélyeztetheti. A magyar kormány rendeletben szabályozza a szabad vízben való tartózkodást.

46/2001. (XII. 27.) BM rendelet a szabad vízben való tartózkodás alapvető szabályairól (Részlet)

[...]

2. § (1) Tilos fürdeni:

- a) hajóútban;
- b) hajóutat és hajózási akadályt jelző bóják, nagyhajók, úszó munkagépek és fürdés célját nem szolgáló úszóművek 100 méteres körzetében;
- c) vízlépcsők és vízi munkák 300 méteres, hidak, vízkivételi művek, egyéb vízi műtárgyak, komp- és révátkelőhelyek 100 méteres körzetében;
- d) kikötők, úszóműves kikötőhelyek, úszóműállások, hajóhidak, veszteglőhelyek, vízisportpályák, vízi repülőterek és hajókiemelő berendezések területén és 100 méteres körzetében;
- e) egészségre ártalmas vizekben;
- f) a kijelölt fürdőhelyek kivételével a határvizekben és a városok belterületén lévő szabad vizekben;
- g) vízi jármű kísérete nélkül a Balaton Somogy megyéhez tartozó területén, a parttól 1000 méternél, Veszprém és Zala megyéhez tartozó területén a parttól 500 méternél nagyobb távolságra, valamint a Tisza-tó területén a parttól 500 méternél nagyobb távolságra;
- h) éjszaka és korlátozott látási viszonyok között, kivéve, ha a vízfelület megvilágított, és legfeljebb a mély víz határáig;
- i) ahol azt tiltó tábla jelzi.

[...]

4. § (1) A Balatonon – keleti, középső és nyugati medencékre bontva –, a Velencei-tavon, a Tisza-tavon és a Fertő tavon minden év április elsejétől október harmincegyedikéig vihar-előrejelző és viharjelző szolgálat működik. A vihar-előrejelző rendszer technikai előkészítését, fejlesztését, létrehozását, valamint – a Fertő tavi viharjelző rendszer kivételével – a működtetést a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság végzi.

(2) Az I. fokú viharjelzés (figyelmeztetés az elővigyázatosság betartására) – percenként negyvenötösör felvillanó sárga fényjelzés – esetén a parttól 500 méternél nagyobb távolságra tilos fürödni, kivéve az országos sportági szakszövetség versenynaptárban szereplő, hivatásos, amatőr vagy vegyes versenyrendszerében, kizárólag versenyengedéllyel rendelkező versenyzők részvételével rendezett úszóversenyen (bajnokságon) való részvételt, ha azt a vízrendészeti hatóság engedélyezte, mint vízi rendezvényt.

(3) A II. fokú viharjelzés (figyelmeztetés a fenyegető veszélyre) – percenként kilencvenszer felvillanó sárga fényjelzés – esetén fürödni tilos.

[...]

Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100046.bm> (A letöltés ideje: 2018. 05. 30.)

A Velencei-tó és a Balaton környékén a 2016-os nyári szezonban az elmúlt évekhez képest jelentős javulás mutatkozott a közbiztonsági mutatókban (lopások, autófeltörések száma), amit a rendőrség (rendészet, vízi rendészet), egyéb társszervek és civil szervezetek prevenciós tevékenysége támogatott (*Javult a közbiztonság a Balaton és a Velencei-tó környékén* 2016). Közösségi rendészeti projektek keretében a jelen „kis turistáit” és a jövő potenciális „nagy utazóit” a szabad vizek veszélyeiről, vízi balesetekről, megelőző intézkedésekről oktatták az iskolákban (*A vízi balesetek megelőzéséért* 2015). A kezdeményezés a turizmusbiztonsági

szempontokat tekintve is rendkívüli fontossággal bír, hiszen a turisták biztonságának megteremtésében az egyik alappillér a turisták képzése, oktatása.

Az Európai Környezetvédelmi Ügynökség (European Environment Agency – EEA) és az Európai Bizottság évente kiadja a tagállamok, valamint Svájc és Albánia fürdővízminőségére vonatkozó jelentését, amely szerint 2017-ben Magyarország fürdővizeinek 70,8%-a kapott kiváló minősítést. Az évi jelentésekhez Magyarország az Országos Közegészségügyi Intézet által végzett vizsgálati eredményeit szolgáltatja, amelyben 2017-ben 257 szabad fürdővizet 1046 mintavétellel minősítettek. A lakosok és a turisták egy interaktív térképen keresztül tájékozódhatnak a vizsgálat tárgyát képező fürdővizek minőségéről (*Hungarian bathing water quality in 2017* 2018; *Dokumentumtár* 2018).

Felhasznált irodalom

- A bányatavak veszélyei (2011): Pest Megyei Rendőr-Főkapitányság. *Délegyházi Hírek – Délegyház Község Önkormányzatának ingyenes kiadványa*. 18. 201. 6–7.
- A vízi balesetek megelőzéséért (2015): Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Rendőr-Főkapitányság. Elérhető: www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/baleset-megelozes/aktualis/a-vizi-balesetek-megelozeseert (A letöltés ideje: 2018. 05. 30.)
- Aktív turizmus, szakmai segédlet turisztikai partnereinknek* (2014): Magyar Turizmus Zrt. (Elektronikus kiadvány) Elérhető: http://itthon.hu/documents/28123/7654442/aktiv_turizmus_szakmai+seg%C3%A9dlet_final_2014-03-25.pdf/155dabc-b28-4062-9acb-93961e7f5d71 (A letöltés ideje: 2018. 05. 20.)
- AZEVEDO, Sandra M. F. O. – CARMICHAEL, Wayne W. – JOCHIMSEN, Elise M. – RINEHART, Kenneth L. – LAU, Sharon – SHAW, Glen R. – EAGLESHAM, Geoff K. (2002): Human intoxication by microcystins during renal dialysis treatment in Caruaru – Brazil. *Toxicology*, Vol. 181–182. 441–446. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0300-483X\(02\)00491-2](https://doi.org/10.1016/S0300-483X(02)00491-2)
- BÁNHIDI Miklós szerk. (2003): *A vízi és vizek menti turizmus alapjai*. Budapest, BGF KVIK.
- Beachegg* (é. n.): Elérhető: <http://beachegg.io/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 27.)
- BERDYCHEVSKY, Liza – GIBSON, Heather J. (2015): Phenomenology of young women’s sexual risk-taking in tourism. *Tourism Management*, Vol. 46, 299–310. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2014.07.008>
- BEREI Dániel (2017): *Félted az értékeid a strandon? Már kipróbálható a lophatatlan magyar strandtojtás*. Elérhető: www.szeretlekmagyarorszag.hu/feltd-az-ertekeid-a-strandon-mar-kiptobalható-a-lophatatlan-magyar-strandtojtás/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 27.)
- BRUNT, Paul – MAWBY, Rob – HAMBLY, Zoe (2000): Tourist victimization and the fear of crime on holiday. *Tourism Management*, Vol. 21, 417–424. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(99\)00084-9](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(99)00084-9)
- CRICK, Malcolm (1989): Representations of international tourism in the social sciences: sun, sex, sights, savings, and servility. *Annual Review of Anthropology*, Vol. 18, 307–344. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.an.18.100189.001515>
- Danger Rankings. World’s Safest Countries* (é. n.). SAFEAROUND. Elérhető: <https://safearound.com/danger-rankings/> (A letöltés ideje: 2018. 05. 26.)
- DE ALBUQUERQUE, Klaus – MCELROY, Jerome (1999): Tourism and crime in the Caribbean. *Annals of Tourism Research*, Vol. 26, No. 4. 968–984. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(99\)00031-6](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(99)00031-6)
- Dokumentumtár* (2018). Országos Közegészségügyi Intézet. Elérhető: <http://oki.antsz.hu/dokumentumtar> (A letöltés ideje: 2018. 05. 30.)

- Előre jósolható a medúzatámadás* (2012). Elérhető: <https://mno.hu/tudomany/elore-josolhato-a-meduzatamadas-1090877> (A letöltés ideje: 2018. 05. 20.)
- FARKAS Oszkár (2016): *Magyarország víztereiben megjelenő algavirágzások domináns cianobaktérium fajainak toxintermelés és toxinvariabilitás vizsgálata*. Doktori (PhD)-értekezés. Debrecen, Debreceni Egyetem.
- GLENSOR, Ronald W. – PEAK, Kenneth J. (2004): Crimes Against Tourists. *Problem Orientated Guides for Police Problem-Specific Guides Series*, Vol. 26, 1–54.
- HARRISON, David (1994): Tourism and prostitution: Sleeping with the enemy? *Tourism Management*, Vol. 1, No. 6. 435–443. DOI: [https://doi.org/10.1016/0261-5177\(94\)90064-7](https://doi.org/10.1016/0261-5177(94)90064-7)
- HART, Graham – HAWKES, Sarah (2000): International travel and the social context of sexual risk. In CLIFT, Stephen – CARTER, Simon eds.: *Tourism and sex: Culture, commerce and coercion*. London, Pinter. 168–178.
- How safe are natural Waterways?* (é. n.): Government of Western Australia. Elérhető: http://healthy-wa.gov.au/Articles/F_I/How-safe-are-natural-waterways (A letöltés ideje: 2018. 05. 27.)
- Hungarian bathing water quality in 2017: Country report* (2018): European Environment Agency (EEA). Elérhető: www.eea.europa.eu/themes/water/europes-seas-and-coasts/assessments/state-of-bathing-water/country-reports-2017-bathing-season/hungary-2017-bathing-water-report/view (A letöltés ideje: 2018. 05. 30.)
- Javult a közbiztonság a Balaton és a Velencei-tó környékén* (2016). MTI. Elérhető: <https://turizmus.com/utazas-kozlekedes/javult-a-kozbiztonsag-a-balaton-es-a-velencei-to-kornyeken-1139194> (A letöltés ideje: 2018. 05. 25.)
- KÁTAY Ákos – SZALAI Katalin – HINEK Miklós (2013): A folyóvizek mint veszélyforrás, avagy az árvíz kockázat a hazai szálláshely-kínálat és a belföldi turisták szemszögéből. *Földrajzi Közlemények*, 137. évf. 2. sz. 164–181.
- Kezdődik a legmenőbb vízparti partyfolyam* (2017): *Turizmus.com* Elérhető: <https://turizmus.com/desztinaciok/kezdodik-a-legmenobb-vizparti-partyfolyam-1152537> (A letöltés ideje: 2018. 05. 25.)
- Konzuli tájékoztatás – Afrika* (2018). Külgazdasági és Külügyminisztérium Konzuli Szolgálat. Elérhető: <https://konzuliszolgalat.kormany.hu/afrika?egyiptom> (A letöltés ideje: 2020. 01. 03.)
- Marine Creatures* (é. n.). Surf Life Saving Australia. Elérhető: <https://beachsafe.org.au/surf-safety/marine-creatures> (A letöltés ideje: 2018. 05. 24.)
- MARTON Gergely – JÓNÁS-BERKI Mónika (2013): Aktív turizmus pozíciója a Balaton térségében. *Modern Geográfia*, 2013/1. sz. 13–22.
- MARTON Zsuzsanna – BIRKNER Zoltán – KELLER Krisztina (2017): Marketingkampány a „fájdalmas hónapok” feledtetéséhez – kríziskommunikáció a turizmusbiztonság visszaállításában. In KIGLICS Norbert szerk.: *II. Turizmus és biztonság nemzetközi tudományos konferencia*. Tanulmánykötet. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. In NÉMETH Kornél – PÉTER Erzsébet – KIGLICS Norbert szerk.: *II. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia*. Tanulmánykötet. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 309–316.
- MICHALKÓ Gábor (2012): *Turizmológia – Elméleti alapok*. Budapest, Akadémiai.
- MURPHY, Martin N. (2007): *Contemporary Piracy and Maritime Terrorism: The Threat to International Security*. Oxon, Routledge.
- PALMER, Catherine (2004): Death, Danger and the Selling of Risk in Adventure Sports. In WHEATON, Belinda eds.: *Understanding Lifestyle Sports. Consumption, Identity and Difference*. London, Routledge. 55–69.

- PEATTIE, Sue – CLARKE, Philip – PEATTIE, Ken (2003): Risk and responsibility in tourism: promoting sun-safety. *Tourism Management*, Vol. 26, No. 3. 399–408. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2003.11.020>
- Piracy Map* (2017). ICC-IMB Piracy Reporting Centre. Elérhető: www.icc-ccs.org/index.php/piracy-reporting-centre/live-piracy-map/piracy-map-2017 (A letöltés ideje: 2018. 05. 27.)
- PIZAM, Abraham – JEONG, Gang-Hoan – REICHEL, Arie – VAN BOEMMEL, Hermann – LUSSON, Jean Marc – STEYNBERG, Lizi – STATE-COSTACHE, Olimpia – VOLO, Serena – KROESBACHER, Claudia – KUCEROVA, Jana – MONTMANY, Nuria (2004): The Relationship between Risk-Taking, Sensation-Seeking, and the Tourist Behavior of Young Adults: A Cross-Cultural Study. *Journal of Travel Research*, Vol. 42, No. 3. 251–260. DOI: <https://doi.org/10.1177/0047287503258837>
- PRIDEAUX, Bruce – COOPER, Malcolm (2009): *River Tourism*. CABI International, UK. DOI: <https://doi.org/10.1079/9781845934682.0000>
- Report on European bathing water quality* (2018). European Environment Agency (EEA). Elérhető: www.eea.europa.eu/publications/european-bathing-water-quality-in-2017 (A letöltés ideje: 2018. 05. 30.)
- Shark Attack Map* (2017). Elérhető: www.trackingsharks.com/2018-shark-attack-map-bites/2017-shark-attack-map/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 25.)
- SULYOK Judit (2010): A Balaton régió mint vízparti turisztikai desztináció potenciális márkaértékének feltérképezése belföldi vonatkozásban. *Turizmus Bulletin*, 15. évf. 2. sz. 23–33.
- TARLOW, Peter E. (2014): *Tourism Security. Strategies for Effectively Managing Travel Risk and Safety*. Butterworth-Heinemann, Elsevier.
- UNWTO Tourism Highlights 2017 Edition* (2017): World Tourism Organization. Elérhető: www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029 (A letöltés ideje: 2018. 02. 15.)
- WALMSLEY, James D. – BOSKOVIC, Rudiger M. – PIGRAM, John J. (1994): Tourism and crime: An Australian perspective. *Journal of Leisure Research*, Vol. 15, No. 82, 136–155. DOI: <https://doi.org/10.1080/00222216.1983.11969549>
- WILLIAMS, Kim H. (2010): An Analysis of crime statistics to tourist areas and non-tourist areas in New Orleans. In *Emerging Issues and Trends in Hospitality and Tourism Research. Caesars Hospitality Research Summit*. Las Vegas, University of Nevada.

Felhasznált jogszabályok

- 46/2001. (XII. 27.) BM rendelet a szabad vízen való tartózkodás alapvető szabályairól
- Az Európai Parlament és a Tanács 2006/7/EK irányelve (2006. február 15.) a fürdővizek minőségéről és a 76/160/EGK irányelv hatályon kívül helyezéséről

Németh Kornél

Turizmusbiztonság a hegyvidéki fogadó területeken

A hegyvidéki területek olyan természetet alkotta vonzerők, amelyek a turizmus, a kikapcsolódási és kirándulási lehetőségek számos formáját teszik lehetővé. A táj látványáért, szépségéért, érintetlenségéért, a nyugalomért, a tiszta, friss levegőért, a különleges környezeti képződmények megfigyeléséért – egyszóval az ökoszisztéma-szolgáltatásokért – a hegyekbe látogató turisták száma folyamatosan nő. A folyamatot erősíti a mindennapi „nyugalomból” kimozdulni vágyó, nem mindennapi élményeket kereső kalandturizmus, a mozgás öröme mellett a különleges sportolási módok és az extrém turizmus népszerűségének előtérbe kerülése. A hegyvidéki területeken az „ismeretlen terep”, a szokatlan környezet és a környezeti elemek fokozott elővigyázatosságot és szabálykövetést kívánnak meg mind a turistáktól, mind pedig a különböző rekreációs tevékenységekre specializálódott kiszolgáló infrastruktúráktól. Jelen fejezet áttekinti a hegyvidéki turizmus trendjeit, a fogadó területek turisztikai kínálatát, azok jellegzetességeit, kiemelt figyelemmel a témakört érintő legfontosabb turizmusbiztonsági kérdésekre.

1. A hegyvidék mint turisztikai termék

A térspecifikus turisztikai termékek a tér sajátosságából építkeznek, a vonzerő, valamint az azt feltáró, annak értékesítését lehetővé tevő infra- és szuprastruktúra elemei erősen kötődnek az adott térhez. Ilyen a városi és a falusi turizmus, továbbá a természeti adottságokból fakadó turisztikai termékek, így a vízparti és a hegyvidéki turizmus, valamint az ökoturizmus. Előbbi a vizek legkülönbözőbb fajtáihoz kötődve jelenik meg, így erősen differenciálható. Beszélhetünk tó-, tengeri és folyóturizmusról. Az ökoturizmus fókuszában a környezeti értékek, a természetvédelmi területek különböző jellegzetességei és elérhető, látogatható látványosságai állnak. A jelen tanulmány fókuszában álló hegyvidéki turizmus esetében kevésbé differenciálódik a termék. A természet alkotta tér egyfajta keretét, szervezőerejét jelenti azoknak a tevékenységeknek, amelyeket az adott hely turistái folytatnak (MICHALKÓ 2002).

A hegyvidéki területek az aktív turizmus színterei, ahol a Magyar Turizmus Rt. 2003-as megfogalmazásában „a turista utazásának motivációja valamilyen fizikai aktivitást igénylő szabadidős vagy sporttevékenység gyakorlása”. Vagyis a hagyományos kikapcsolódási, turisztikai tevékenységekhez képest egy intenzívebb, aktívabb időtöltésről beszélhetünk.

Több tanulmány részletesen elemzi számos turisztikai termék (városi, falusi, kulturális, egészség-, aktív, öko-, bor- és gasztronómiai, illetve hivatásturizmus stb.) más termékekkel való együttműködési lehetőségeit, a szinergiahatásokat. Az aktív turizmus szoros relációt mutat a sportturizmussal, amelynek e tekintetben két fő ágát különböztetjük meg: az amatőr,

illetve a professzionális sportturizmust, amelyek mindegyike hordoz turisztikai tartalmakat (MARTON 2015; MICHALKÓ 2002; CSAPÓ–SAVELLA–REMENYIK 2011).

A hegyi környezet és a turizmus kapcsolata régi keletű, a turizmus fejlődésével, az aktív és sportturizmus különleges élményekkel való párosítási igényeivel napjainkban is alakul (például extrém hegyi kerékpározás) és nagy népszerűségnek örvend. Csapó, Savella és Remenyik 2011-es tanulmányában felhívja a figyelmet arra, hogy a hegyvidéki területeken – sajátos jellemzőinél fogva – a fizikai környezet alkotóelemei a legextrémebb módon nyilvánulnak meg (például a sajátos klíma, meredek domborzat, burjánzó növényzet), vagyis hagyományosan a legkevésbé „tönkretett”, érintetlen természeti közeg. Összességében nagyon kevés azon hegyvidéki térségek száma, amelyek bővelkednek az erőforrások kiaknázásából fakadó turisztikai termékekben. Ezek is főleg a fejlett országokban találhatóak, vagy pedig könnyebben elérhető, „viszonylag közeli” hegyvidékeket jelentenek, és rendszerint a turisztikai fejlettség egyenlőtlen fokán állnak. Csapó, Savella és Remenyik (2011), valamint Szabó (2011) a hegyi turisztikai termékeket az alábbi csoportokba sorolja.

- Hóturizmus, téli sportok: síelés, valamint az egyéb újabban divatba jött hódeszka-változatok (például snowboard).
- Kalandturizmus: a társadalmi igények az elmúlt években a kalandturizmus, vagyis a különleges, egyes esetekben, extrém élményeket, szórakozási lehetőségeket, kalandokat kereső utazások, kirándulások irányába mozdultak el.
- Zöldturizmus: természetes, természetközeli helyek látogatása, amely magában foglalja a hegyvidéki természeti parkokat és a nemzeti parkokat is.
- Történelmi-művészeti-kulturális turizmus: speciális hegyi erőforrásokon és hagyományokon alapul, ahhoz köthető.
- Hegyi vizekhez kötődő turizmus: hegyi, hegyvidéki tavakhoz, patakokhoz, tározókhoz és gyógyforrásokhoz kapcsolódó tevékenységek (például vadvízi sportok, horgászat, balneológia).

A hegyvidéki területeken – az előzőekben tárgyaltak szerint – a környezet elemei a mindennapok megszokott „kényelmes”, hagyományos környezetétől eltérő módon nyilvánulnak meg. A különleges környezet számos esetben különleges kihívásokkal, egyes esetekben extrém sportolási szokásokkal párosul, ezért az itt végzett időtöltés, kikapcsolódás fokozott figyelmet és speciális turizmusbiztonsági kérdéseket vet fel.

2. A hóturizmus és a téli sportok biztonsági szempontjai és kihívásai

A hóhoz köthető turizmus azon idényjellegű téli sportok közé tartozik, amelyek a domborzati és éghajlati viszonyok miatt viszonylag korlátozottan üzhetők. Kiemelt szinterei a megfelelő elérhetőséggel és infrastruktúrával bíró hegyvidéki területek.

A téli sportok népszerűsége, az európai síelők száma a második világháborút követő időszakban nőtt meg jelentősen. Az alpesi országok lakossága mellett más területekről is egyre többen választják téli üdülésük helyszínéül a sípályákat, az aktív turizmus divatja segíti a síelés és a hegyvidéki területek népszerűségének növekedését. A síelés és a hegyekben végezhető egyéb mozgásformák, kikapcsolódási módok sok családnak bekerültek az éves programjába, illeszkedve abba a turisztikai

trendbe, miszerint a turisták egy hosszú nyaralás helyett, mellett több, rövidebb utazást is választanak az év során. Napjainkban már majdnem minden európai országban iskolai téli szünet mellett szünetet is adnak a diákoknak (BUDAI 2003). A téli sportok mozgásformáit Rétsági és munkatársai (2011) nyomán eloszthatjuk hagyományos és új típusú sísportokra, valamint jégspportokra.

2.1. Hagományos sísportok, biztonságos síelés

Sokak számára a keményebb hidegnek és fagyoknak nem csupán árnyoldalai vannak. A világszerte több mint 2000 bejegyzett sírégióban az alpesi sízés (műlesiklás, óriás-műlesiklás, lesiklás), telemark sízés, sílövészet, sítájfutás, buckasízés, akrobatikus ugrás, snowboard, jöring (sívontatás), síbob, északi sízés (sífutás, síugrás, északi összetett), gyorsasági lesiklóverseny, szánkózás különböző formáit üzik családok, hobbi- és profi sportolók.

A világ legnagyobb síparadicsomai egymással versengenek a sportolásra és kikapcsolódásra vágyó vendégekért. Kiemelkedők azok a helyek, ahol a lehető legtöbb pályakilométert sízhetjük be a síléc lecsatolása nélkül (1. táblázat). Az egyes síparadicsomok együttműködéséből eredő kombinált síjegyekkel még több kilométert lehet beszni. Azonban itt nem feltétlenül van az összes sítérep összekapcsolva, hanem egyikről a másikra síbusszal vagy gépkocsival lehet közlekedni.

1. táblázat

A világ tíz legnagyobb egybesízhető sítérepe

Sícentrum	Ország	Pályakilométerek száma
Les Trois Vallées	Franciaország	600 km
Les Portes Soleil	Svájc/Franciaország	650 km (nem összefüggő)
Paradiski	Franciaország	425 km
Via Lattea (Montgenevre)	Franciaország/Olaszország	400 km
4 Vallées	Svájc	331 km
Les Sybelles	Franciaország	310 km
Espace Killy	Franciaország	300 km
Skiwelt	Ausztria	279 km
Grand Massiff	Franciaország	265 km
Briancon–Serre Chevalier	Franciaország	250 km

Forrás: <https://sielok.hu/rovat/utazas/cikk/leglegleg-siterep/> (A letöltés ideje: 2020. 01. 04.)

A síparadicsom határait a térképeken is jelzik. Az ezen belül eső rész a *skiabile terrain*, azaz a besízhető terület, ami pedig kívül van, az feltérképezetlen területnek számít, s egyben nem is ellenőrzik, így ide mindenki csak saját felelősségére mehet.

A sírégiók gyönyörű tájai és kiváló adottságai mellett a biztonsági szempontokról sem szabad megfeledkezni. A síelés és különösen a biztonságos síelés megköveteli néhány alapvető szabály betartását a hegyekben. A szabálykövetés az adott sítéretet használók érdeke és kötelessége is egyben. Felelősség tekintetében a sípálya-üzemeltetők szerepe és az egyéni felelősség kérdése egyaránt felvetődik.

A téli sportok fejlődésével a sípályák üzemeltetésére vonatkozó szabályok is szigorodnak. A sípálya-üzemeltetők felelnek az adott sítérep infrastruktúrájából (terelőkorlátok,

jelzőtáblák, hálók és egyéb biztonsági berendezések stb.), üzemeltetéséből eredő biztonsági kérdésekért, a sportolók, az adott terepen szabadidejüket töltők biztonságáért. A sípályák és felvonók szabályai, jelzései (1. kép) ugyanolyan komolyan tekintendők, mint az autóvezetők részére meghatározott KRESZ. Minden szabály az adott sportban részt vevők biztonságát, testi épségét szolgálja. Ezeket figyelmen kívül hagyni felelőtlenség. A balesetet szenvedők közül sokan számolnak be utólag róla, hogy valóban célszerű lett volna egy pillanatra megállni, elolvasni, átgondolni, értelmezni a jelzéseket, és a szabályok szerint sportolni.

1. kép

Lavinaveszélyre figyelmeztető jelzés, Courchevel, Franciaország

Forrás: FOUROT 2012

Halmos (2012) szerint nem pusztán a hálók és az egyéni védőfelszerelések a sípálya biztonságának elsődleges forrásai. A megfelelően átgondolt üzemeltetés is kulcskérdés a biztonság tekintetében. Akkor biztonságos egy sípálya, ha azon nem siel több ember, mint amennyi a pálya befogadóképessége. Manapság a sípályák zsúfoltsága s egyben a sielés veszélyessége azért nagy, mert a liftek kapacitása meghaladja a pályákét. Vagyis egyszerre több ember jut fel a pálya tetejére, mint amennyi már lecsúszott az aljába.

A személyes felelősségre az 1924-ben alapított Nemzetközi Sísövetség (FIS – Fédération Internationale de Ski) tíz pontból álló, többször frissített alapszabályában (1. ábra) hívja fel a figyelmet.

A felsorolt általános szabályok, valamint egy-egy sítépre vonatkozó biztonsági előírások betartása az adott sítépet használók érdeke és kötelessége is egyben. Az általános szabályok betartásán túl az egyéni védőfelszerelések minősége és állapota, a bemelegítés időtartama és „minősége”, az egyéni felkészültség, kondíció, alkoholos befolyásoltság stb. mind jelenösen befolyásolhatja, hogy egészségesen és „egyben”, balesetek, sérülések nélkül hagyjuk el a sítépet.

2.2. Új, újszerű divatos téli és sísportok

1. ábra

A biztonságos síelés tíz alapszabálya

Forrás: A Fédération Internationale De Ski – FIS 2016 alapján
<https://sielok.hu/rovat/balesetvedelem/cikk/si-kresz/> (A letöltés ideje: 2020. 01. 04.)

Számos divatos téli, hegyvidéki szabadidős tevékenység egy-egy nyári mozgásforma mintájára született. A régóta önálló sportágnak számító snowboardot valamikor sokan a szörf és a gördeszka téli alternatívájaként választották. Terray (2010a; 2010b) *Bravúros mutatványok a havon*, valamint *Extrém jetik és raftingosok* című írásaiban a napjainkban divatos hegyvidéki sportokat mutatja be. A hórafting a nevéből adódóan „raft” hajóval és hóval kapcsolatos élményt takar. Kipróbálása valószínűleg egy olyan vadvízi evezőshöz köthető, aki nem szerette volna, ha a rafting csak a nyári szezonban lenne üzhető. A hóraftingot vagy egy bobbályához hasonló felépítésű helyen, vagy bármilyen lejtőn úzik, utóbbi esetben nehézséget jelent az evezőkkel való irányítás is. A snowkite az egyre inkább divatba jövő kite téli változata. Az ernyőt a síelő vagy snowboardos magához erősíti, és a szél erejét használva siklik a havon. A kerékpárosok sem maradnak ki a fehér lejtők élvezetéből. A téli hegyvidékeket az új kihívások jegyében egyre többen „hagyományos” kerékpárral is látogatják, de, aki félti drága bringája csapágyait és fékeit, a kerekek helyére szerelt lécekkel rendelkező snowbike-kal száguldhathat le a lejtőkön.

Az új kihívások folyamatos keresését támasztja alá az *Offline – Lifestyle és Extrémспорт Magazin* alábbi esettanulmánya.

Őrület a jeges pokolban: 700 rider startolt a gleccseren

Július eleje sokaknak a nyárról és a napsütésről meg persze a strandolásról szól. Másoknak egy teljesen más téma van a főszerepben, ugyanis ilyenkor kerül megrendezésre a Mountain of Hell eseménye.

Amikor azt hinné az ember, hogy nyáron nem jöhet szembe vele egy bringás-havas felvétel, akkor minden előzetes nélkül, váratlanul találkozik egy videóval, amelyben az egyik legembertelenebb versenyről van szó. Les Deux Alpes vidéke nem ismeretlen az extrém szakmában jártasok számára, azonban a jeges-kerekes megmérettetésen való részvétel csupán a legelszántabbaknak, legbátrabbaknak jut eszébe. A gleccseren több mint 700 rider indult el egyszerre, azután 25 kilométer szenvedés következik, amely során bőven átlépték a 100 km/órás suhanást is! Embertelen verseny, hóban, jégben és fagyban: minden tiszteletünk a ridereké!

Részlet az *Őrület a jeges pokolban: 700 rider startolt a gleccseren* című cikkből
Elérhető: <http://offline.hu/mountain-bike/2017/07/orulet-jeges-pokolban-700-rider-startolt-gleccseren/> (A letöltés ideje: 2018. 01. 04.)

Ezek az új, kialakulóban lévő kikapcsolódási formák számos esetben már az extremitás határait súrolják, és új biztonsági kihívásokat teremtenek az adott sítérep, hegyi terep üzemeltetőinek.

Az előző fejezetben bemutatott előírások, szabályok betartásán túl Terray (2010a) felhívja a figyelmet arra, hogy még alapszinten sem lehet ezeket a mozgásformákat sem rossz minőségű vagy hiányos sport- és védőfelszereléssel üzni. A megbízható működés és biztonság itt is alapkövetelmény. A védőfelszerelésbe a vízhatlan, jól szellőző ruházat mellett a gerincvédő, esetleg térd- és könyökvédő és a sisak tartozik. Ezen a területen az extrém stílusnak megfelelő különleges, egyedi anyagok és dizájn miatt (például a védőfelszerelést is takaró lógós, laza snowboardfarmerek víz- és szélálló anyagból készülnek) a sportolóknak mélyen a zsebükbe kell nyúlniuk.

2.3. Jég sportok

A klasszikus jeges sportok (korcsolyázás, jég hoki) nem feltétlenül kötődnek hegyvidéki területekhez, sokkal inkább a téli időszakhoz, de ma már a tél és a fagyos hideg sem feltétele a jeges sportoknak. Állóvizeinket vagy éppen a Duna jegét emberemlékezet óta nagy tömegben lepték el a korcsolyázók vagy a csupán az utcai cipőben, korcsolyával, fakutyával csúszkálók. Ez az időjárás változásának köszönhetően ma már egyre ritkább látvány. A jeges sportok a világ számos részén ma már hidegebb hegyvidéki területekre vagy éppen a természet alkotta képződmények helyett sportcsarnokokba, jégcsarnokokba kerülnek át.

Jeges sportok kapcsán sportbiztonsági, turizmusbiztonsági szempontból a hegyvidéki álló- és folyóvizek téli veszélyei tartoznak a jelen tanulmány témaköréhez.

A vizet szerető ember télen is vágyik a vizek közelébe, a befagyott vizek jegére. Sajnos az előírások nem ismeretéből vagy be nem tartásából eredően a jeges vizeknek is megvannak az áldozatai. A Somogy Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság (2018) ajánlása

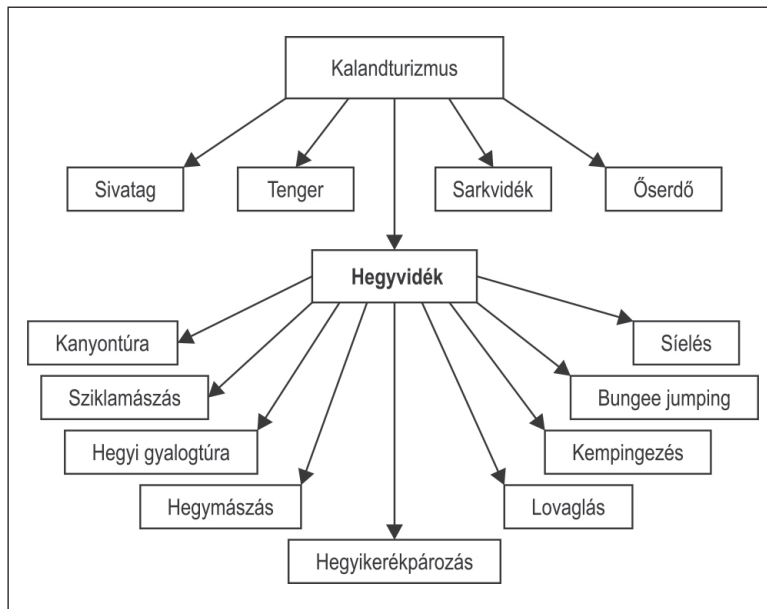
szerint legalább 8 centiméteres jégtakaró szükséges a biztonságos téli jeges sportoláshoz, 12 centiméteres jégvastagság esetén azonban már teljes biztonságban érezhetjük magunkat. A jégre lépés előtt vizsgáljuk meg annak minőségét! A megfelelő ruházat megválasztása (lehetőleg kis nedvszívó tulajdonságú termo, orkán, pamut) mellett fontos, hogy legalább ketten, optimális esetben hárman együtt sportoljunk, így tudunk egymásra figyelni, illetve egymáson segíteni baj esetén.

3. A hegyvidéki aktív szabadidő-eltöltés biztonsági szempontjai

3.1. Kalandturizmus, túrázás és sportolás a hegyekben

A kalandturizmus és az extrém turizmus olyan új, újszerű aktív turisztikai termékek és tevékenységi körök, amelyek a megszokottól eltérő, nehezebb, „kalandosabb” utazási és szabadidős tevékenységeket és formákat, izgalmas, „adrenalinódúsabb” élménytartalmakat adnak. Ezen élmények a turizmus szokványos termékeivel nem érhetőek el (CSAPÓ 2011). A hegyvidékek a kalandturizmus fontosabb színtereivé váltak (2. ábra).

A turisták életkora és a kikapcsolódásra szánt összegek nagyban befolyásolják, milyen élményeket keresnek. A kalandturizmus „extrémebb” formáiban (bungee jumping, sziklamászás) elsősorban a fiatalok és a középkorosztály érintett. De számos mozgásforma, így például a hegyi gyalogtúrák esetében is szinte minden korosztállyal találkozni.

2. ábra

A kalandturizmus legfontosabb színterei, kiemelten a hegyvidékek

A hegyvidéki kalandokat, sportolási lehetőségeket keresők számára kiemelten is szükség van azon alapvető épített elemekre, amelyek a látogatók biztonságát, a természeti értékek védelmét, láthatóságát, egyes útvonalak biztonságos bejárhatóságát, az információk és ismeretek átadását, a közlekedést, a pihenést, a higiéniát vagy éppen az időjárás elemekkel szembeni védelmet szolgálják (KOLLARICS 2015).

Az egyes helyszíneknek alap- és szerviz-infrastruktúrával kell rendelkezniük, előbbihez tartoznak például a hidak, a korlátok és lépcsők, utóbbihoz az egészségügyi-higiéniai berendezések, víznyerő helyek, padok és a biztonsági építmények. A létesítmények tervezése esetén a funkción túl fontos szempont a dizájn és a kialakítás is, előnyben kell részesíteni a helyi és természetes anyagok alkalmazását (GEBHARD et al. 2007; KISS 2007). Fentiekén túl az informálást (például információs táblák, figyelmeztető jelzések) biztosító infrastruktúráknak is kiemelt szerepük van.

Turizmusbiztonsági szempontból – Kollarics (2015) összefoglalásában, az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium (2008); South Australian Trails Coordinating Committee – SATCC (2008); Gebhard és munkatársai (2007); *Regional District Of Nanaimo* (2007); Hesselbarth és Vachowski (2004); Kiss (1999) munkái alapján – az alábbi infrastrukturális elemekre, tényezőkre mindenképpen érdemes felhívni a figyelmet.

- A lépcsők, létrák és a szerpentinek nagyobb emelkedés leküzdésére használatosak viszonylag rövid távolságon. Kialakításukkal biztonságosabb és kényelmesebben járhatóvá tett útszakaszokon csökken az eróziót okozó kerülések és kanyarlevágások száma.
- A védőkorlátoknak alap- és szerviz-infrastrukturális funkciójuk is van. Létesítésük előtt a tervezőcsoportnak meg kell vizsgálnia az útvonal tényleges veszélyességét, és ennek függvényében kezdődhet a tervezés.
- A védőláncok a korlátok melletti, helyetti biztonsági létesítmények közé tartoznak, amelyek nehezen járható, veszélyes hegyvidéki területeken, szakadékoknál elengedhetetlenek a látogatók biztonsága szempontjából.
- A hidak tervezéséhez szükséges alapvető információk közé tartoznak a várható terhelés és a megépítendő híd típusa, lehetséges vízmagassági adatok és a szélességi adatok. A hidak és a hidakból alakított sétányok esetében nagyon fontos szempont a biztonsági okokból is a megfelelő anyagválasztás és a rendszeres felülvizsgálat.
- Kilátópontok, megfigyelőhelyek, kilátók tervezése minden esetben szakértők (tervező mérnök) bevonásával kell, hogy történjen.
- Pihenőhelyek, padok alkalmazása bizonyos távolságonként, esztétikailag jelentős természeti látnivalóknál, kilátóhelyeken, hosszabb emelkedők után indokolt.
- A hegyi menedékházak nemcsak fizikai, hanem pszichikai szükségleteket is kielégítenek, hiszen egyfajta biztonságérzetet is szolgálnak.
- Az egészségügyi-higiéniai létesítmények esetén olyan technológia alkalmazása indokolt, amely környezetbarát és minimális karbantartási igényű. A létesítmények fogadóképességét a várható látogatószámhoz igazítva kell tervezni.

Fenti, minden művi, épített létesítmény, az informálódást szolgáló infrastruktúra esetében biztonsági szempontból rendkívül fontos a rendszeres karbantartás, felügyelet. Ezek segítségével elkerülhetőek a költségesebb javítások is. A karbantartási igény függ többek között az alkalmazott anyagoktól, a klímától és az igénybevételtől. Általánosságban a mindennapos, rövid

távú tevékenységek közé tartozhat a rendszeres ellenőrzés. A középtávú tevékenységekhez tartoznak a jelentősebb károk helyreállításai, a berendezések cseréje és a nagyobb javítások. A hosszabb távú tevékenységekhez tartozik a turisztikai szokások átalakulásának figyelése, az ahhoz igazodó fejlesztések (HESSELBARTH–VACHOWSKI 2004; GEBHARD et al. 2007).

A biztonságos hegyi turizmus érdekében helyükre kerültek a hegyi menedékek

Három hegyi menedék kapta meg végleges helyét a napokban Hargita megyében. A megyei önkormányzat együttműködésben a hegyimentők közszolgálatával fontos és érdekes projektet indított el 2009-ben. Mivel sok eltűnt, eltévedt személyhez riasztották a hegyimentőket, azokon a nagy kiterjedésű lakatlan területeken, ahol nincs semmiféle óvóhely, hegyi menedékeket állítanak. [...]

Hargita Megye Tanácsa további nyolc menedékhely létesítését tervezi a Biztonságos hegyi turizmus programja keretében. A kis faházikók akár életmentők is lehetnek az eltévedt turisták számára, ugyanakkor növelhetik a más tájról érkező túrázók biztonságérzetét is, akik így talán szívesebben visszatérnek majd vidékünkre. A hegyimentők rendszeresen látogatják majd ezeket a pihenőhelyeket, és minden turistát arra kérnek, óvják és tartsák tisztán őket, hiszen ezek a házikók bármikor újabb rászorulóknak nyújthatnak menedéket.

Részlet az Új Kelet – Hargita megyei hetilap *A biztonságos hegyi turizmus érdekében helyükre kerültek a hegyi menedékek* című cikkéből

Elérhető: www.ujkelet.ro/nyilvossag-mainmenu-5/13924-a-biztonsagos-hegyi-turizmus-rdeken-helyekre-kerltek-a-hegyi-menedkek.html (A letöltés ideje: 2018. 01. 03.)

Adott terület specialitásaival, egyedi jellemzőivel szintén érdemes tisztában lenniük az utazóknak. Új terepen vagy tapasztalatlan kirándulóknak mindenképpen ajánlott egy túravezető, hegyi vezető közreműködése. A kettő közti különbséget a szlovák Hegyi Mentőszolgálatról szóló törvény 2016-os változása is jól érzékelteti. Bučeková (2016) szerint a törvény irányelvei alapján az alapvető különbséget annak az útvonalnak a nehézsége határozza meg, amelyen az ügyfél mozogni szeretne. Amíg a hegyi vezetőknél gyakorlatilag nincs semmilyen korlátozás, addig a túravezetők maximum egyes nehézségű, vagyis olyan utakra vezethetik az ügyfeleket, ahol nincs szükség hegymászó felszerelésre.

Az adott turisztikai terület házirendjét mindenkinek be kell tartania. 2016-ban például a Tátrában sátorozó turistákat ért medvetámadásról szóltak a hírek. A nemzeti parkban a sátorozók számára megfelelő helyet jelölnek ki. A park házirendjét megszegő turisták nem a kijelölt helyen, hanem egy erdőhöz közeli tóparton állították fel sátrukat. Az esti órákban egy medve a sátorra támadt. A cseh turistáknak sikerült kerekelt oldaniuk, és elrejtőzniük a bozótban, ahol átvirrasztották az egész éjszakát. A hegyi mentőszolgálat hajnalban érkezett a kimerült túrázókért, akik komolyabb sérüléseket nem szenvedtek, néhány futás közben szerzett horzsolással és karcollással megúszták a történeteket. A mentősök ellátták sérüléseiket, majd összecsomagolták a medve által szétdúlt holmijaikat. A terület ökológusa szerint a medve bizonyára nem a turisták, hanem az illatozó élelmiszerek iránt érdeklődött. Éppen emiatt számos országban, ahol medve él, tilos élelmet hagyni a sátrakban. A medve egy kijelölt kempingbe nem merészkedett volna be, de az erdőben otthon érzi magát, ami a viselkedésén is érződik (Szlovákiai Magyar Televíziós Hírportál 2016).

Az adott turisztikai területre vonatkozó előírások be nem tartásából adódó kellemetlen következményekért, a kialakuló helyzetért tehát a turisták felelnek. A túratapasztalat

és az elővigyázatosság hiánya szintén problémákhoz vezethet. A rutintalanság a távolság becslését és a haladási sebesség megtervezését illetően számos esetben vezet ahhoz, hogy a túrázókra „hirtelen” ráesteledik. A hegyi menedékek ezen helyzetekre adhatnak megoldást, ahogy erre az Új Kelet – Hargita megyei hetilap alábbi esettanulmánya is utal.

Az időjárási viszonyok a hegyekben gyakran nagyon gyorsan megváltozhatnak. Jegesedés, vihar, hófúvás során a jelzések eltűnése a bizonytalanságérzés növekedéséhez vezethet. A rossz látási viszonyok és a köd befolyásolja a haladási biztonságot, hibás távolságbecslést és mindenekelőtt gyorsabb kifáradást okozhat. Ezért kell rossz körülmények között biztonságos helyet keresni (RÉPÁNSZKY 2016). Különösen a magashegységek szélsőséges és gyorsan változó éghajlati viszonyai követelik meg, hogy fel legyünk készülve az időjárás viszontagságaira. Speciális terepeken, helyszíneken vagy kezdők számára felkészült túravezetők segíthetik a baleset- és problémamentes kikapcsolódást, azt, hogy a kirándulás álomszerű és ne rémálomszerű élmény legyen.

3.2. Extrém hegyi sportok: maradandó élmény vagy maradandó sérülés?

Az utazásokkal és életmóddal foglalkozó *Az Utazó* című magazin 2016-os figyelemfelkeltő írása szerint a városnézés vagy vízparti nyaralás helyett a társadalom igénye egyre inkább a kalandturizmus irányába tolódik. A cikk szerint a válasz talán a mindennapi monotonitásban, az ülőmunkában keresendő. A szellemi munka megerősödése nagyban hozzájárul ahhoz, hogy egy nyaralás alkalmával az ember ne egész nap a tengerparton kívánjon feküdni, hanem valami adrenalinnövelő tevékenységet végezzen, keresse a fizikai kihívásokat, és végre ne csak szellemileg, hanem testileg is elfáradjon. Rétsági és munkatársai (2011) az „adrenalin sportokat” azon élménykereső sportok kategóriájába sorolják, amelyeknél különleges élményre nyílik lehetőség. Ezeknél a tevékenységeknél az extrém fizikai igénybevétel egy-egy különleges veszélyhelyzettel (például magashegyi expedíciók, sziklamászás stb.) társul.

A szórakoztató, ám veszélyes tevékenységek és az extremitás között sokszor nehéz meghúzni a határt. Számos esetben egyénfüggő is, hogy kinek mi jelenti a már extrém, nem mindennapi kihívást. A különösen veszélyes sportok listájában a hazai egészségbiztosítási törvény szerint kimondottan a hegyvidéki területeket érintően a barlangászat, a bázisugrás, a hegymászás és sziklamászás (az V. foktól), a magashegyi expedíció, a paplanernyőzés és a vadvízi evezés szerepel. A törvény alapján az extrém sportolás közben bekövetkezett balesetek ellátásának költségeit a társadalombiztosítás nem fedezi.

Csapó, Savella és Remenyik (2011) szerint a nemzetközi aktív turizmus terepei az extrém sportok és kalandtúrák révén nem pusztán a természeti környezet érdekes vagy szép, hanem sokkal inkább annak extrémebb elemei lettek, így például az extrém hegymászások, extrém hegyi sportok, sarkkörü vagy azon túli területek. Ezek kiemelt célterületei Európában az Alpokhoz köthető országok (Ausztria, Svájc, Szlovénia, Olaszország, Franciaország, Németország), a skandináv országok, a Brit-szigetek, Amerikában főleg az Egyesült Államok egyes részei. Ezeken a területeken az aktív turizmus aránya volumenében korábban is magas volt, és komoly hagyományokkal rendelkezik.

A korábbi fejezetekben tárgyalt védő-, valamint a biztonsági felszerelések, az egyéni felkészültség, a fizikum a legtöbb extrém sportban kiemelt szerepet kap. Ezek szinte minden esetben elengedhetetlen kiegészítői a sportágaknak. A fokozott biztonsági intézkedések

mellett kiemelten jelentkezik az egyéni felelősség kérdése, „mi az, amit még bevállalunk?”, hiszen a maradandó élmény és a maradandó sérülés között az extrém kikapcsolódási módoknál megfelelő körültekintés hiányában szűk lehet a mezsgye.

4. Hegyi vizekhez kötődő turizmus: „azért a víz az úr”

A hegyi vizekkel (tavakkal, patakokkal, tározókkal és gyógyforrásokkal) kapcsolatos turizmus a vadvízi sportokhoz, a horgászathoz és a balneológiához kötődik (CSAPÓ–SAVELLA–REMENYIK 2011). A horgászat és kimondottan a téli horgászat biztonsági kihívásai a jégsporoknál tárgyalattal átfedésben vannak. Ezen túl turizmusbiztonsági szempontból a vadvízi sportok jelentenek kihívást.

A folyók és patakok sebes sodrású vize izgalmas, akár rizikós kalandokkal is szolgál. A rafting, vagyis a vadvízi evezés során szintén gondoskodni kell a megfelelő felszerelésről. Terepismeret és tapasztalat hiányában hozzáértő, vizsgázott szakemberek felügyelete indokolt. A kezdő vadvízi evezősök a folyók könnyebb részein gyakorolhatnak, a tapasztaltabbak az igazi vadvizekbe is belekóstolhatnak.

Természetesen a vadvízi evezés kockázata megfelelő odafigyeléssel és a túravezetők utasításainak betartásával csökkenthető. Az egyes országokban működő vadvízi szövetségek azért alakultak, hogy a túráztató cégekkel betartassák a kapcsolódó biztonsági követelményeket. A szervezett raftingprogramok előtt minden résztvevőnek kötelező a biztonsági eligazításon részt vennie. A raftingozásra alkalmas sebes, hegyi patakok hat kategóriáját különböztetik meg. Az I. osztály a kevés akadállyal rendelkező „könnyű” vizeket jelöli, az V. osztályba a különösen nehéz, vad, profioknak javasolt vizek, a VI. osztályba a szinte teljesen járhatatlan vízfolyások tartoznak (Nagyutazás 2001).

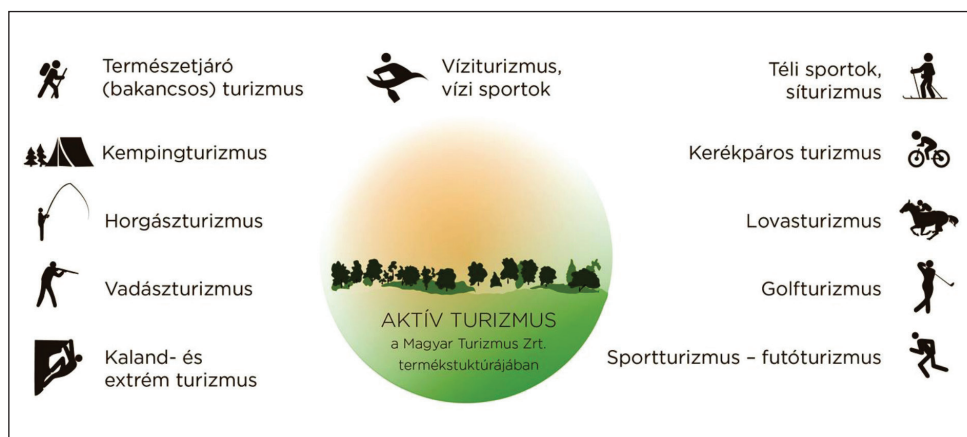
5. A hegyvidéki turisztikai termékkínálat biztonsági kérdései Magyarországon

Magyarország turisztikai kínálata jelentős mértékben kapcsolódik az ország földrajzi adottságaihoz. Tavaink, folyóink, gyógy- és termálvízkinésünkön alapuló fürdőink, nemzeti parkjaink a turisták által legszívesebben látogatott helyszínek közé tartoznak (BUDAI 2003). Az aktív turisztikai formák is évről évre mind több turistát és résztvevőt vonzanak. Az aktív turizmus önállóan, illetve más turisztikai termékcsoportok részeként is fontos elem hazánk turisztikai kínálatában (3. ábra). Az aktív turizmus jelentőségét növeli, hogy egy része a sportolással, más elemei a természettel, annak pihenést, kikapcsolódást, maradandó élményt nyújtó szerepével függenek össze. A magyarországi aktív turizmus jelentős része alapvetően a hegységi területeinkhez köthető (Magyar Turizmus Zrt. 2014; FEHÉRVÖLGYI–BIRKNER–PÉTER 2012).

A hazai hegyvidéki területeken űzhető főbb tevékenységek a következők: hegymászás, sziklamászás, természetjárás, sportrepülés, rafting, a sielés különböző formái, barlangászat, hegyi kerékpározás.

Nem az aktív sportokhoz, de mindenképpen a hegyvidékekhez, hegyi környezethez kötődnek a klimatikus adottságaik révén gyógyhelyeink (Sopron–Balf, Gyöngyös–Kékestető

és Miskolc–Lillafüred) és több hazai egészségturisztikai helyszín. Klimatikus adottságai alapján azonban kiemelhető még Kőszeg és környéke, a Mecsek, a Mátrában Galyatető, a Bükkben Szilvásvárad környéke, a Pilisben Dobogókő.

3. ábra

Aktív turizmus a Magyar Turizmus Zrt. termékstruktúrájában

Forrás: Magyar Turizmus Zrt. 2014

Boros, Printz-Markó és Priszinger (2011), Kaszás és munkatársai (2016), valamint Péter, Keller és Kaszás (2013) szerint egy-egy vonzerő sikerét turisztikai szempontból befolyásolja annak megközelíthetősége, az általános infrastruktúra, a szálláshelyek, az étkezés, a kikapcsolódási lehetőségek, a vendégszeretet és a higiénia. Mivel a vonzerők kiegészítik egymást, a több attrakcióval rendelkező desztinációk kínálatukat összekapcsolva nagyobb piaci részesedést tudhatnak magukénak. A hazai egészségturizmus kiemelkedő szolgáltatásai mellett – kapacitásuk reális kihasználásának és a versenyképesség kialakításának, illetve megtartásának érdekében – a turistákat különböző programcsomagokkal kell megcélozni a minőségi hosszabb tartózkodási idő megteremtésének lehetőségével. Ennek egyik kínálkozó lehetősége a hegyvidéki turisztikai termékek fejlesztése. Csapó, Savella és Remenyik (2011) felhívja a figyelmet az aktív turizmushoz tartozó infrastrukturális feltételek elavultságára, a hozzá kapcsolódó szolgáltatáshálózat alacsony színvonalára. Számos turisztikai termék (például kerékpár-, vízi, síturizmus) kiemelt helyszíneinek fejlesztése, logisztikai csomópontjainak és termékpalettájának kialakítása indokolt.

A téli turisztikai termékinálat összehangolását is fontos feladatnak tartja a 2014-ben megalakult Chernel István Sí és Turisztikai Klaszter. A tagságot jellemző összefogás többek között kedvezményes programokban, szállodákkal közösen kialakított csomagokban, a síközpontok fejlesztésében ölt testet. Ezek a törekvések kedvező alapot adhatnak a hazai turizmus nyári szezonális kilengéseinek enyhítéséhez, ami egybeesik a kormány belföldi turizmus élénkítésére irányuló törekvéseivel.

Az átalakulóban lévő, fejlődő hazai hegyvidéki turizmus egyik központi területe a Mátra, ahol a Kékes Kutató és Mentő Alapítvány már 2013-ban elindította speciális tanfolyamait, amely felkészülésként szolgált a középhegységek térségeiben előforduló turista- és

sportoló- (hegyikerékpár, teljesítménytúrázó) balesetek alapellátásának kezelésére. Az ilyen jellegű felkészítéseknek, képzéseknek a jövőben még jelentősebb szerepük lehet, hiszen több hazai síterepen is nagyszabású fejlesztések várhatóak a következő években (MENTUSZ 2015). A mátraszentiváni sítárcban 2017 decemberében állt üzembe az új négyszemélyes ülőlift, és a síterepen komplex hóágyúrendszer is rendelkezésre áll, amely a globális klímaváltozás miatt mára szinte nélkülözhetetlen eleme a hazai és számos európai sítárcnak.

A hazai hegyvidéki turizmushoz kapcsolódó híradásokban a változatos programkínálattal, az egészségmegőrzés mellett a biztonsági kérdések is rendre előkerülnek. Az ezen a területen felhalmozódott nemzetközi tapasztalatokat, turizmusbiztonsági követelményeket és a személyes felelősségre vonatkozó elvárásokat célszerű figyelembe venni és ötvözni a hazai ismeretekkel és a helyi sajátosságokkal. Ez, valamint az aktív turizmus hegyvidéki területeket érintő fejlődési trendjeinek nyomán követése hosszú távon biztosíthatja és kiszámíthatóvá teheti a hazai hegyvidéki turisztikai termékkínálat fejlődését.

Felhasznált irodalom

- BOROS Szilvia – PRINTZ-MARKÓ Erzsébet – PRISZINGER Krisztina (2011): Egészségturizmus. In MICHALKÓ Gábor szerk.: *Turisztikai terméktervezés és fejlesztés*. Elérhető: [www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turisztikai-termektervezés-es-fejlesztés/book.html](http://www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turisztikai-termektervezes-es-fejlesztés/book.html) (A letöltés ideje: 2017. 12. 18.)
- BUČEKOVÁ, Nikola (2016): Spriedovca nie je to isté ako horský vodca. In *A túravezető és a hegyivezető nem ugyanaz*. Elérhető: www.magas-tatra.info/2016/02/a-turavezeto-es-hegyivezeto-nem-ugyanaz.html (A letöltés ideje: 2018. 01. 04.)
- BUDAI Zoltán (2003): A globális időjárás-változás lehetséges hatásai a turizmusra. *Turizmus Bulletin*, 8. évf. 1. sz. 23–27.
- CSAPÓ János – SAVELLA Orsolya – REMENYIK Bulcsú (2011): Aktív turizmus. In MICHALKÓ Gábor szerk.: *Turisztikai terméktervezés és fejlesztés*. Elérhető: www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turisztikai-termektervezés-es-fejlesztés/book.html (A letöltés ideje: 2017. 12. 18.)
- Fédération Internationale de Ski (2016). *10 FIS rules for conduct – FIS environmental rules*. Approved by the FIS Congress, 2002, (version 2016). 1–6.
- FEHÉRVÖLGYI, Beáta – BIRKNER, Zoltán – PÉTER, Erzsébet (2012): The trans-border co-operation as the successful realization of the 'glokal' philosophy. *Deturope: Central European Journal Of Tourism And Regional Development*, Vol. 4, No. 2. 71–97.
- FOUDROT, Emmanuel (2012): A banner with the warning message. *Irish Times*. Elérhető: www.irishtimes.com/news/world/europe/avalanche-deaths-teacher-suspected-of-involuntary-manslaughter-1.2497301 (A letöltés ideje: 2017. 12. 16.)
- GEBHARD, Katrin – MEYER, Michael – PARKYN, Morwenna – ROHAC, Jano – ROTH, Stephanie (2007): *The trail planning guide. An insight into the process of planning interpretative trails*. Bonn, Ecological Tourism in Europe (ETE). 1–66.
- HALMOS B. Ágnes (2012): A magyarországi sízervezetek első konferenciája. Elérhető: www.ski-culture.hu/hazai-hirek/magyarorszagi-siszervezetek-első-konferenciaja.html (A letöltés ideje: 2018. 01. 09.)
- HELSELBARTH, Woody – VACHOWSKI, Brian (2004): *Trail construction and maintenance notebook*. Missoula, United States Department of Agriculture Forest Service.

- HUDSON, Simon (2003): *Sport and Adventure Tourism*. New York – London – Oxford, The Haworth Hospitality Press.
- KASZÁS, Nikolett – PÉTER, Erzsébet – KELLER, Krisztina – KOVÁCS, Tamás (2016): Boundless Opportunities with Definite Limitations. *Deturope: Central European Journal Of Tourism And Regional Development*, Vol. 8, No. 1. 5–20.
- KISS Gábor (1999): *Hogyan építsünk tanösvényt? A tanösvények létesítésének elmélete és gyakorlata*. Budapest, Földtani Örökségünk Egyesület.
- KISS Gábor szerk. (2007): *Tanösvények tervezése: módszertani útmutató*. Eger, Bükki Nemzeti Park Igazgatóság.
- KOLLARICS TÍMEA (2015): *A tanösvények szerepe a környezeti szemléletformálásban – tervezés, hatékonyságvizsgálat és módszertani vonatkozások*. Doktori (PhD)-értekezés. Nyugat-Magyarországi Egyetem Erdőmérnöki Kar. Kitárlat Pál Környezettudományi Doktori Iskola Környezetpedagógiai Program.
- Magyar Turizmus Rt. (2003). *Turizmus Magyarországon 1990–2002*. Elérhető: http://szakmai.itthon.hu/documents/28123/121718/640_turizmus_mo_1990-2002.pdf/d922026e-e0a9-442d-8e61-6200ed42aef (A letöltés ideje: 2020. 01. 04.)
- Magyar Turizmus Zrt. (2014). Aktív turizmus, szakmai segédlet turisztikai partnereinknek. Elérhető: http://itthon.hu/documents/28123/7654442/aktiv_turizmus_szakmai+seg%C3%A9dlet_final_2014-03-25.pdf/155dabcb-6b28-4062-9acb-93961e7f5d71 (A letöltés ideje: 2018. 01. 09.)
- MARTON Gergely (2015): *Sportturizmus*. Pécs, PTE TTK Sporttudományi és Testnevelési Intézet.
- MENTUSZ Károly (2015): Az extrém sportok nivódijas mátrai hírvivői. *Turizmus Online*. Elérhető: http://turizmusonline.hu/belfold/cikk/az_extrem_sportok_nivodijas_matrai_hirvivoi (A letöltés ideje: 2018. 01. 03.)
- MICHALKÓ Gábor (2002): Az aktív turizmus elméleti megközelítése. In DÁVID Lóránt szerk.: *Aktív turizmus*. Debrecen, Didakt. 5–16.
- NagyUtazás.hu – Utazási Portál (2001). *Minden, amit a raftingról tudni akartál...* Elérhető: <http://nagyutazas.hu/magazin/article.php?id=326> (A letöltés ideje: 2018. 01. 10.)
- Offline – Lifestyle és Extrém sport Magazin (2017). *Őrület a jeges pokolban: 700 rider startolt a gleccseren*. Elérhető: <http://offline.hu/mountain-bike/2017/07/orulet-jeges-pokolban-700-rider-startolt-gleccseren/> (A letöltés ideje: 2018. 01. 04.)
- Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium – Turisztikai Szakállamtitkárság (2008). *Országos Ökoturizmus Fejlesztési Stratégia*. Veszprém–Budapest, Pannon Egyetem Turizmus Tanszék – Aquaprofit Zrt.
- PÉTER Erzsébet – KELLER Krisztina – KASZÁS Nikolett (2013): Egészségtudatosság – része a szervezeti kultúrának? *Vezetéstudomány*, 2013/6. sz. 52–58.
- Regional District of Nanaimo (2007): *Trail implementation plan*. City of Nanaimo, Canada. 1–39.
- RÉPÁNSZKY László (2016): *Sípályák beosztása és jelölése*. Elérhető: <http://sielok.hu/rovat/sioktatas/cikk/sipalyak-beosztasa/> (A letöltés ideje: 2018. 01. 09.)
- RÉTSÁGI Erzsébet – H. EKLER Judit – NÁDORI László – WOTH Péter – GÁSPÁR Mihály – GÁLDI Gábor – SZEGNERNÉ DANCs Henriette (2011): *Sportelméleti ismeretek*. Budapest, Dialóg Campus. Elérhető: <http://tamop412a.ttk.pte.hu/TSI/Nadori-Dancs-Retsagi-Ekler-Gaspar%20-%20Sportelméleti%20ismeretek/sportelmélet.html> (A letöltés ideje: 2018. 01. 06.)
- Sielők.hu (2009). *Legek sorozat: A világ legnagyobb sítépe*. Elérhető: <https://sielok.hu/rovat/utazas/cikk/leglegleg-siterep> (A letöltés ideje: 2017. 12. 29.)
- Somogy Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság (2018). *Tavak, folyók téli veszélyei*. Elérhető: <http://somogy.katasztrofavedelem.hu/tavak-folyok-teli-veszelyei> (A letöltés ideje: 2018. 01. 03.)

- South Australian Trails Coordinating Committee – SATCC (2008). *Guidelines for the Planning, Design, Construction and Maintenance of Recreational Trails in South Australia*. Adelaide.
- SZABÓ Róbert (2014): *Attrakció- és látogatómenedzsment*. Előadásanyag. Gyöngyös, Eszterházy Károly Főiskola Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Gazdaságtudományi Intézet.
- Szlovákiai Magyar Televíziós Hírportál (2016). *Medve támadt a Tátrában sátorozó turistákra*. Elérhető: www.hirek.sk/itthon/20160907155151/Medve-tamadt-a-Tatraban-satorozo-turistakra.html (A letöltés ideje: 2018. 01. 05.)
- TERRAY István (2010a): *Bravúros mutatóanyagok a havon*. Elérhető: www.deluxe.hu/cikk/20080103/az_extrem_sport_fajtai_tel_idejen?p=1 (A letöltés ideje: 2017. 12. 21.)
- TERRAY István (2010b): *Extrém jetik és raftingosok*. Elérhető: www.deluxe.hu/cikk/20080103/az_extrem_sport_fajtai_tel_idejen (A letöltés ideje: 2017. 12. 21.)
- Új Kelet – Hargita megyei hetilap (2016). *A biztonságos hegyi turizmus érdekében helyükre kerültek a hegyi menedékek*. Elérhető: www.ujkelet.ro/nyilvossag-mainmenu-5/13924-a-biztonsagos-hegyi-turizmus-rdekben-helykre-kerltek-a-hegyi-menedkek.html (A letöltés ideje: 2018. 01. 03.)
- Utazó – utazás, életmód online magazin (2016). *A kalandturizmusé a jövő*. Elérhető: <http://azutazo.hu/a-kalandturizmuse-a-jovo/> (A letöltés ideje: 2018. 01. 05.)
- Utazom.com – Utazási Iroda & Magazin (2013). *A biztonságos síelés 10 alapszabálya!* Elérhető: <https://utazom.com/cikk/a-biztonsagos-sieles-10-alapszabalya> (A letöltés ideje: 2018. 01. 10.)

Felhasznált jogszabály

1997. évi LXXXIII. törvény a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól

Vákát oldal

Németh József

Turizmusbiztonság a határ menti övezetekben

A határ menti övezetekben a turizmus biztonságára vonatkozóan is érvényes a határ elválasztó és összekötő jellege, de ezen túl a mindenkori főhatalom és a szomszédos ország viszonya is jelentős mértékben képes befolyásolni az adott térség turizmusát, illetve az ott tartózkodó turisták biztonsági helyzetét. Jelen tanulmány az államhatárokkal kapcsolatos sokrétű biztonsági problémákat tárja fel.

1. A határ értelmezése

A határ sokféle megközelítésben vizsgálható, illetve többfajta értelemben is használatos kifejezés. Lehet különböző közigazgatási egységek határa (HORVÁTH 2010), de akár lehetne „tűrőhatár” a turizmus biztonságát érintően, mindazonáltal jelen tanulmányban alapvetően az államhatár kifejezést értjük a határ szó alatt. „A határ fogalma sem Európában, sem Magyarországon nem ugyanazt jelenti ma, mint a honfoglalás idején, vagy a 14–17. században. A népmesékben, legendákban és az emberek köznapi beszédeiben sokszor találkozhatunk a »senki földje« kifejezéssel, melyet az országokat elválasztó határral összefüggésben szoktak megemlíteni. Valószínűleg e megnevezés alapjául szolgáltak a magyarok által már a sztyeppei vándorlásnál megismert gyepük. A gyepű kifejezés alatt olyan lakatlan, lakhatatlan, nehezen járható területsávot értünk, mely a szomszédos népeket, országokat egymástól elválasztotta” (SALLAI 2007, 7.). Tehát maga a fogalom is egyfajta változáson ment át, de a „senki földje”, ha új értelemben is, később is megjelenik, és jelentős befolyása lehet határtérségének turizmusára.

Lényegét tekintve „az egységes nemzet, így a nemzetállamok kialakulásával – a Francia Forradalomtól kezdődően – különleges jelentőséget kaptak az államot a többi államtól elválasztó határok, melyek a központi hatalom szuverenitásának alapvető pilléreivé váltak, valamint a nemzethez való tartozás egyik szimbólumává, térbeli megjelenésévé fejlődtek, s alakultak a mai értelemben vett államhatárokká” (HARDI 2002, 19.).

Az egyik, talán a legegzezaktabb megközelítés: „Államhatárnak nevezzük azt a vonalat, amely az államok között a földön, vízen, valamint függőleges irányban, a légtérben és a föld mélyében haladva meghatározza az állam területét” (Határőrizeti utasítás 1954, 7.).

Ezzel együtt a hivatalos, jogszabályba foglalt definíció: „Az államhatár és a Föld felszínének metszészvonala (a továbbiakban: határvonal) pontos kijelölését határokmányok tartalmazzák, amelyeket nemzetközi szerződésként törvényben ki kell hirdetni” [2007. évi LXXXIX. törvény 1. § (3) bekezdés].

A turizmust érintően viszont nem kizárólag egy „vonalban” megjelenő biztonsági kérdéseket kell vizsgálnunk, hanem ennél szélesebb területi egységet. Ezt jól prezentálja az alábbi

idézet is. „Ígéret született arra, hogy a határszéli úti igazolványokról tárgyalás indul meg a közeljövőben. Ausztria felé már 1920-ban szabályozták a határszéli forgalmat, amely ekkor 40 km-es határsávra vonatkozott. Eleinte 30 napos igazolványokat adtak, majd 15–60 napig érvényes úti okmányokat vezettek be a politikailag-adóügyiileg megbízható személyek részére” (BENCSIK 2003, 61.). Itt új fogalomként jelenik meg a határsáv, amely akár 40 km széles, illetve mélységű (az ország mélysége irányába) is lehetett, valamint érzékelhető, hogy ide csak bizonyos személyek és erős kontrollal mehettek be. Ez az alapja és (egyik) specialitása a határ menti övezeteknek. Mármint, hogy mindenkor relatíve jelentős a rendészeti, illetve biztonsági erők jelenléte, és ez egyfajta biztonságot is jelent, másrészt a szűk mozgástér nemcsak egyfajta kuriozitást jelentett, de a kis közösségek egyediségének és nem kevésbé a természeti kincsek megőrzésének lehetőségét is biztosítja, biztosította.

De nézzük a határsáv definícióját, funkcióit: „Jogsabályok határozzák meg a határsáv kiterjedését, az ott foganatosítandó őrzésvédelmi, személyek és áruk forgalmát ellenőrző tevékenységeket és eljárásokat, a határsávba való belépés, a határsávban való tartózkodás, valamint a határsávon való keresztülhaladás szabályait, feltételeit.” „Határsáv: az államhatár honi oldalán húzódó, az ország belseje felé terjedő, meghatározott, általában 50–100 méter mélységű megjelölt terület, ahol különleges igazgatási szabályok érvényesülnek. A határsávba való ki- és beutazást, az ott-tartózkodást korlátozták vagy engedélyhez kötötték. Magyarországon a nemzetközi helyzet kiéleződése miatt a nyugati és déli határon a határsávot nyomsávval, szögesdróttal, műszaki akadályokkal (műszaki határzár), jelzőkerítéssel és aknamezőkkel látták el.”

A határsáv nem keverendő a határterülettel, amely „a határvonaltól számított az a terület, amelyet a Kormány rendeletében meghatározott települések közigazgatási területe alkot, továbbá a nemzetközi forgalom számára megnyitott repülőtér, vasútállomás és kikötő (kikötőhely) külön-külön meghatározott területe, a nemzetközi forgalomban közlekedő, menet közbeni határforgalom ellenőrzésre kijelölt jármű” (2001. évi XXXIII. törvény 3. § 1.).

Egyfajta különleges jogi tartalmú terület, a tranzitterület (zóna): a nemzetközi közforgalmú repülőtéren kijelölt terület, amely a szállító jármű ajtajától a határforgalom ellenőrzés-vonaláig tart, és az átutazó személyek várakozására szolgál (1997. évi XXXII. törvény 4. § 15.). Ez nem keverendő a mostanában egyre többet hallott tranzitzónával, amely a menekültkénti vagy oltalmazottkénti elismerését kérő személyek (a továbbiakban: elismerést kérő) átmeneti tartózkodására és a menekültügyi, idegenrendészeti eljárások lefolytatására, valamint az ezekhez szükséges létesítmények elhelyezésére szolgál (1997. évi XXXII. törvény 15/A. §).

Tekintettel arra, hogy hazánk (és rajtunk kívül még 26 teljes jogú és további 6 nem teljes jogú vagy részlegesen csatlakozó állam) tagja az úgynevezett schengeni övezetnek, meg kell említeni a belső határokat, amelyek „a Szerződő Felek szárazföldi határai, valamint a belföldi forgalmat lebonyolító repülőterei és tengeri kikötői, amelyekbe olyan menetrendszerű átkelőhajók érkeznek, illetve ahonnan olyanok indulnak, amelyek célállomása vagy indulási állomása kizárólag a Szerződő Felek területén lévő kikötő, anélkül, hogy e területeken kívüli kikötőkben kikötnének. Továbbá hasonlóan fontosak a külső határok, amelyek a Szerződő Felek szárazföldi és tengeri határai, valamint repülőterei és tengeri kikötői, ha azok nem belső határok” (Schengeni Végrehajtási Egyezmény 1. cikk).

Mint látjuk, a határ és a hozzá kapcsolódó terület nemegyszer megnevezésében, illetve jogi státuszában egész különleges aspektusban jelenik meg. Ezzel együtt a lényegét talán mégis Horváth Alpar fogalmazza meg: „A globális földrajzi tér – a nemzetközi és belföldi

turizmus kapcsolatai révén – át van szöve egy olyan kapcsolathálóval, amely a külső térben időnként hangsúlyosabban manifesztálódik, konkrétan azáltal, hogy bizonyos szabályszerűségek szerint, adott földrajzi helyek az *élményszerzési tér* kikristályosodási pontjaiként jelennek meg a turisták szórta vagy tömeges jelenléte révén (AUBERT 2002; HALL–PAGE 2006)” (HORVÁTH 2010, 21.).

2. A határok mint ütközőzónák

Az államhatár sok esetben nem egyszerűen két országot választ el, de két politikailag, sőt akár katonailag is szemben álló állam között helyezkedik el, kvázi egyfajta ütközőzónának tekinthető. Ezen különleges, extrém helyek egyes turistákra vonzó hatást fejtenek ki, lényegét tekintve a „katasztrófaturizmus” csoportjába sorolhatjuk.

Talán érdemes néhány szóban összefoglalni a katasztrófaturizmus hátterét, amely nem más, mint fokozott kockázatkeresés (szenzoros élménykeresés). A szenzoros élménykeresés az emberek új és szokatlan, izgalmas, kihívást vagy kalandot jelentő élmények keresésére irányuló hajlama. Ezen dimenzió egyik végén vannak azok, akik jobban szeretik, ha mindig a megszokott környezetükben lehetnek, nem érik őket váratlan események, míg a másik végén a szenzoros élménykeresők találhatók, akik állandóan változatos élményeket keresnek (CSIZMADIA 2014). Ez utóbbi egyik, divatos megjelenése napjainkban az extrém sportok üzése (bungee jumping, ejtőernyőzés, barlangászás, búvárkodás, hegymászás stb.). Ennek háttere mondhatnánk egyszerű kémia, ugyanis a veszély, sokszor a konkrét életveszély hatására a mellékvese adrenalin, vagyis egy speciális hormont kezd el termelni. Az adrenalin szint megemelkedése közben az agyműködés felfokozódik, az elme élessé, az idegrendszer éberré és hiperérzékennyé válik (JUHÁSZ–TAKÁCS 2006). Olyan belső energia és szellemi források nyílnak meg, amelynek létezéséről nem sokat tudunk. A szervezet így készül fel a veszélyre, és turbó üzemmódra kapcsolva lázasan azon dolgozik, hogy életben maradjon. Az adrenalin felszabadulásakor endorfin is termelődik, és eufóriát okoz, tompul a fájdalomérzékelés, nem érzi a félelmet, az éhséget, a szomjúságot az egyén. A szervezet számára ez kedvező, sőt a létfenntartás egyik eleme, de a folyamatosan magas szintű adrenalin szint viszont az úgymond normális hétköznapokban zavaró és diszfunkcionális. A határ menti ütközőzónákba érkező katasztrófaturisták a fenti fiziológiai folyamatok érintettjei.

2.1. A két Korea

Sajnálatos módon napjainkban a világban számtalan olyan határtérség van, amely felkeltetheti a katasztrófaturisták érdeklődését, vagyis ütközőzónának tekinthető. Az egyik ilyen a két Korea közötti határ. „258 kilométer hosszú és 4 kilométer széles a demarkációs vonal Észak-Korea és Dél-Korea között. A világ legvédelettebb demilitarizált övezete (DMZ). Folyamatosan katonák őrzik, senki nem léphet a területére, szögesdrótok veszik körbe, aknák és tankcsapdák sorakoznak. Különleges országhatárrá vált a két Koreát elválasztó demarkációs vonal. Mivel a koreai háborút csak a fegyverszüneti szerződés zárta le, békeszerződést azonban nem kötött a két Korea, ezért technikai értelemben mind a mai napig hadban állnak egymással, ami csak »ideiglenesen« van felfüggesztve, 1953 óta tart

a tűzszünet. Ezért van az, hogy például a két ország közötti határ sem államhatár mind a mai napig, hanem »csak« demarkációs vonal, nincsenek hivatalos diplomáciai kapcsolatok Észak- és Dél-Korea között. [...]

A világ legfelfegyverzettebb zónája a Koreát kettészelő demilitarizált övezet, ahol az állandó feszültség ellenére hemzsegnek a turisták. A turisták nem félnek, tömegével érkeznek, hogy láthassák a veszélyes határvonalat. A demilitarizált zóna legérzékenyebb pontja Panmunjon. Az ide érkező turistáknak alá kell írniuk egy papírt, amelyben kijelentik, hogy saját felelősségükre érkeznek a veszélyes területre, és elfogadják, hogy megsérülhetnek vagy akár meg is halhatnak egy ellenséges támadás következtében” (Érdekes Világ é. n.).

A tanulmány készítésének időszakában tervezték az Észak-Korea és az Amerikai Egyesült Államok vezetői közötti csúcstalálkozót (2018. 06. 12. Szingapúr), amelynek eredménye, ha hosszú távon is, de elvezethet a két Korea közötti konfliktusok rendezéséhez és a helyzet normalizálódásához, vagy akár a demarkációs vonal, illetve a határ megszüntetéséhez. Ez viszont nem jelentené azt, hogy az ilyen helyszíneket kedvelő turisták hoppon maradnának, ugyanis még számos konfliktusos határtérség van a világon.

2.2. Palesztina

Vegyük például az Izrael és Palesztina közötti határ kérdését. Bárki felvethetné, hogy de hiszen nincs is palesztin állam, és nincs területe, így határa sem lehet. Ezzel együtt *de iure* az ENSZ Közgyűlése 1947. november 29-én meghozta 181. számú határozatát a palesztin és izraeli területek megosztásáról, kvázi kijelölte a határokat. 1948. május 14-én megalakult Izrael Állam, másnap elkezdődött az első arab–izraeli háború, majd további négy háború zajlott le. Ezek folyamányaként Palesztina mint ország nem létezik, de van Palesztin Autonómia, amelyet jelenleg 127 ország hivatalosan is elismer, amelynek területét Ciszjordánia és a Gázai övezet alkotja, és amely felett a Palesztin Nemzeti Hatóságé az ellenőrzés. Pontosabban Gázát a Hamasz felügyeli, és éppen ezért Izrael blokád alatt tartja. Ez elleni tiltakozásként 2018 tavaszán az Izrael Állam létrejöttének 70. évfordulójára, vagy ahogy a palesztinok mondják: a katasztrófa napja (nagba), tüntetéseket szerveztek (Index 2014).

1. kép

Orvos érkezik a füstgránáttal szájba lőtt férfihoz

Forrás: Index 2014

Adott esetben az 1. képen látható látványra kell felkészülniük, illetve az ehhez hasonló, valamint az ezzel kapcsolatos cselekmények elszenvedésére az idelátogatóknak.

A Gázai övezet határát kevésbé választják még az extrém katasztrófaturisták is célpontjuknak, mivel nemcsak a tüntetők, de az ott lévő újságírók biztonsága, testi épsége ténylegesen is veszélybe kerülhet. Nem is beszélve a biztonság más szegmenseiről, mivel ott az egészségügyi ellátás, élelmezés, szállás, közbiztonság is jelentős kihívásokkal küzd.

Az ilyen helyeken, ilyen szituációkban a turistát a rendészeti szervek képviselői nem, illetve rendkívül nehezen tudják elkülöníteni a hatósági intézkedések ellen fellépőktől, így óhatatlan, hogy az intézkedések alá kerülnek, az eljárások részesévé válnak. Ez nemcsak a fizikai bántalmazást (testi kényszer vagy akár könnygáz, illetve lőfegyver alkalmazása) elszenvedését jelentheti, hanem egyszerűbb esetben igazoltatást, előállítást vagy letartóztatást is. Ilyen szituációban – amikor relatíve egy időben nagy tömeg ellen kell intézkedni – ez viszonylag gyakori eset, egyben azt is jelenti, hogy hosszabb idő, mire sikerül tisztázni a helyzetet. Ezt sok esetben nehezíti, hogy tolmács igénybevétele is szükségessé válhat, illetve idő, amíg a konzul vagy a nagykövetség munkatársa ténylegesen segítséget nyújthat. Éppen ezért ajánlatos azok számára, akik ilyen helyekre szándékoznak utazni, hogy a területileg illetékes konzulok, konzulátusok és/vagy nagykövetségek elérhetőségét mindenképpen jegyezzék fel. Sőt ajánlatos előzetesen jelezni a külképviselet felé az ide tervezett utazást, illetve informálódni a pontos helyzetről és lehetőségekről.

2.3. Algéria

Afrikában nemcsak a szavannai szafarik népszerűek a turisták körében, de a sivatagi túrák is. Korábban ennek egyik kedvenc területe volt Algéria. Ugyan 2011-ben véget ért a majdnem húszéves szükségállapot, a helyzet nagyon feszült és instabil, rengeteg a tüntetés, zavargás, a határ menti vidékek gyakorlatilag a felkelők kezében vannak. Nem ritka az emberölés, emberrablás, zsarolás. Ezért ha mégis ilyen útra vállalkozik valaki, javasolt, hogy inkább csoportos és szervezett útra menjen, és ne egyénileg kis csoportban, valamint a fent említett ajánlásokat is célszerű megfogadni. Nem véletlen, hogy a 2013-as, közel hárommillió Algériába látogató turista létszáma 2015-re (ez a legutóbbi ismert adat) lényegében megfeleződött. Ezzel együtt talán az extrém katasztrófaturizmus számlájára írható, hogy a sivatagi látóivalók miatt francia és olasz turisták charterjáratokkal mennek Algériába, nem kis számban (Útikritika é. n.).

2.4. Kaukázus

A magashegyi túrák, hegymászás egyik kedvelt célpontja a Kaukázus, amelynek legmagasabb csúcsa (egyben *Európa* teteje) az *Elbrusz* (5642 m). Ugyan a hegymászóknak elég adrenalin ad maga a hegymászás is, de szembe kell nézniük ezen a helyen az azeri–örmény viszályokkal is. Az úgynevezett hegyi-karabahi háború fegyveres konfliktus volt *Azerbajdzsán* és az *Örményország* által támogatott örmény többség között 1988 februárjától 1994 májusáig a *hegyi-karabahi enkláv*é birtoklásáért. A háború 1994. május 16-án a *Moszkvában* kötött fegyverszünettel zárult le, a két állam azóta sem kötött békét egymással, EBESZ-békefenntartók igyekeznek a rendet fenntartani a térségben

(TÁLAS–CSIKI–GAZDIK–VARGA 2012). Ennek megfelelően az idelátogató turistáknak nem csak a geológiai kihívásokkal kell szembenéznük. A Kaukázus határkérdéseinek vizsgálatakor megkerülhetetlen a grúz–oroszl viszony megemlítése. A főként oroszok lakta *Dél-Oszétia és Abházia* is – Oroszlországgal a háta mögött – el akar szakadni a lényegében amerikai érdekszférába tartozó *Grúziától*.

Megjegyzendő, hogy a kaukázusi viszály mélyen kódolt geopolitikai konfliktus a térségben. Egyrészt a (görögkeleti) keresztény és az iszlám vallás metszévonalán helyezkedik el. Lényegében az etnikai török területek – Törökország és Azerbajdzsán – közé beékelődik Örményország, elválasztva ezzel egymástól földrajzilag a török népeket. Egyben az (ismét) világhatalmi tényezővé váló Oroszlország, a közel-keleti térség meghatározó állama, Törökország és a politikailag megerősödő Irán határmezsgyéjén helyezkedik el. És még nem is beszéltünk a térségben, illetve a határokon többszörösen átnyúló kurd kérdéslről.

2.5. Ciprus

Cipruson külön neve van a két országot, illetve a két országrészt elválasztó határnak. A zöld vonal (*görögül*: Prászini Gramí [Πράσινη Γραμμή]; *törökül*: Yeşil Hat) a *Ciprusi Köztársaságot* kettéosztó tűzszüneti vonal, amelytől délre a Ciprusi Köztársaság által felügyelt területek, északra a csak *Törökország* által elismert *Észak-Ciprusi Török Köztársaság* nevű *bábállam* található. A ciprusi függetlenség kikiáltása után létrejött köztársaság a görög és török ciprióták közötti 70–30% arányú hatalommegosztásra épült. Ám a felek már a kezdetektől sem tudták békésen rendezni az ország ügyeit, és ez fegyveres összetűzésekhez vezetett. Ezért 1963 végén egy britekből álló kontingens létrehozására került sor *III. Makariosz* elnök hozzájárulásával. A kontingens vezetője *Peter Young* vezérőrnagy lett, aki a sziget térképén zöld filctollal jelölte be a két népcsoportot elválasztó határt, amelynek a neve ebből eredően „zöld vonal” lett. *1964-ben* a britek helyét *ENSZ-csapatok (UNFICYP – United Nations Force In Cyprus)* vették át. *1974-ben* az országban bekövetkezett görög ciprióta katonai puccs hatására és a török kisebbség védelmére hivatkozva Törökország katonai agressziót hajtott végre Ciprus ellen, és megszállta a sziget zöld vonaltól északra eső területeit. Ezzel Ciprus 37%-a került megszállás alá, és a zöld vonal átjárhatatlan tűzszüneti vonallá lényegült át. Ciprus *2004-es EU-csatlakozása* után a sziget megszállt részének EU-tagsága kvázi „szünetel”. A remélt újraegyesítés után a két terület közötti különbség komoly problémát jelenthet, ezért az *Európai Unió* igyekszik fejleszteni az északi gazdaságot. A felek az EU bevonásával igyekeznek a helyzetet enyhíteni és liberalizálni a zöld vonalon keresztül zajló kereskedelmet. Ciprus közismert turistacélország, ezzel együtt is – alapvetően a fenti konfliktushelyzetből eredően – még csak 2016-ban haladta meg az adott évben odalátogató turisták száma a hárommilliót (ITC 2016). A turisták többsége nem a zöld vonalra, inkább a tengerre és az ókori nevezetességekre kíváncsi.

2.6. Ukrajna

Az ukrán–oroszl háború vagy ukrán polgárháború 2014. március elején robbant ki. Lényegében a *2014-es ukrán forradalom* és az *Euromaidan* mozgalom tevékenysége nyomán az oroszbarát és a kormányellenes csoportok tüntetéseivel kezdődött, majd kiter-

jedt a *Donyeck* és a *Luhanszk megyékre*. Ezt követően Oroszország a Krím félszigetet is bekebelezte, ezzel biztosítva a „meleg tengeri” kijutást. A korábbi közkedvelt turistacélpont gyakorlatilag az orosz turisták számára jelent lehetőséget, de még inkább az orosz politika sakkjátszmáinak terepe, ahogy a már említett Kaukázus is. Tekintettel arra, hogy inkább politikai aspektusai vannak, mint turisztikai érdekesség, részletesebben nem elemezzük, de ezzel együtt a konfliktuszónákra vonatkozó ajánlások ide is érvényesek.

2.7. ETA

E helyütt rendhagyó módon nem egy földrajzi egység, hanem egy szervezet szemszögéből közelítünk meg egy határt. Ugyanis az ETA – Euskadi Ta Askatasuna, vagyis a Baszkföld és Szabadság nevű szervezet a spanyol fennhatóság alatt álló baszk autonóm közösség teljes függetlenségéért harcolt. Igen, ez már múlt idő, ugyanis a tanulmány készítése közben jelentette be az ETA, hogy feloszlik (Origo 2018). Az 1958-ban alakult szervezet 2017-ig 854 embert ölt meg (VASS 2018). Természetszerűleg ezen események jelentős mértékben befolyásolták a térség turizmusát, turisztikai vonzerejét. Mi köze ennek a határhoz? – kérdezhetnék. Ugyanis Baszkföld egy része már Franciaország területén helyezkedik el, és éppen ezt a közigazgatási választvonalat használták ki a terroristák. Általában a spanyolországi hatóságok üldözése elől francia területre menekültek, illetve amikor a francia terrorellenes szervek igyekeztek fellépni ellenük, akkor a határt átlépve spanyol területen kerestek menedéket. Ugyanis a schengeni belső határok kialakításáig (sőt még ezután is) az adott országok rendészeti szervei számára jelentős akadályt képeztek a nemzeti határok. Ehhez még hozzájárult, hogy az érintett térségben a határvonal a Pireneusok gerincén mint természetes határvonalon húzódik. Ezért is csak akkor tudtak eredményesen fellépni az ETA ellen, amikor a spanyol és a francia terrorellhárítás és a katonaság összehangolt közös műveletekben hajtott végre elfogásokat, derített fel búvóhelyeket, és számolt fel fegyverrejtekhelyeket a határ mindkét oldalán.

Az ETA esete is jól illusztrálja az államhatár jellegét és a hatósági korlátokat, egyben azt is, hogy a határ a jogsértők egyik kedvelt mozgási terepe, mivel a jogérvényesítés alól való kibúvás egyik lehetséges módja, másrészt tipikusan a fegyver-, áru- vagy akár embercsempészet, vagy a kábítószer-csempészet egyik meghatározó helyszíne. Ami viszont azt is jelenti, hogy az ide (a határtérségbe) látogató turista nemcsak, hogy bűnözőkkel találkozhat, de akár áldozatukká, ne adj’ isten (akarva-akaratlanul) bűntársukká is válhat. Ebből adódóan akár a határrendészeti hatóságok gyanúját is felkeltheti a turista mint potenciális bűnelkövető, aki lehet akár csak „figyelő”, felderítő vagy akár szállító is. Ebből adódóan ellenőrzésre, adott esetben alaposabb kivizsgálásra is fel kell készülni az ilyen speciális érintettségű határszakaszok meglátogatásakor. Ez azt is jelenti, hogy nem minden esetben elégséges a személyazonosításra alkalmas, illetve az úti okmányok megléte, de célszerű magunknál tartani más „bizonyítékokat” is, amelyek azt igazolhatják, hogy turisták vagyunk. Ilyenek lehetnek például a meglátogatni kívánt turistacélpont leírása, arról szóló kiadványok (manapság már elég, ha az okostelefonban benne van), a szállodai foglalással kapcsolatos okmányok, a turistacsoporthoz való tartozást igazoló dokumentumok, utasbiztosítás stb.

3. Különleges határok

A határ menti térség sok esetben azt is jelentheti, hogy a lakosság, illetve akár a turisták elől részben vagy szinte teljesen elzárt terület. Ami viszont azt is eredményezheti, hogy az adott terület, illetve közösség adottságai, értékei jobban megőrződhetnek. Ennek egyik, ha nem is tipikus példája Angkor. Igaz, esetében a dzsungel mint a „hozzáférést nehezítő tényező is fennállt. *Angkor a khmer templomok ősi városa Kambodzsában a 9. században létrejött Khmer Királyság fővárosa volt 802–1432 között.* A birodalom legnagyobb kiterjedése idején magában foglalta a mai Kambodzsa síkságait, valamint a mai Laosz és Thaiföld jelentős részét is. Az elmúlt évtizedekben növekedett a külföldi turisták száma, így Kambodzsa belekezdett a turisztikai infrastruktúra kiépítésébe is. Ezt jól jelképezi az is, hogy az elmúlt tíz évben megháromszorozódott a turisták száma Kambodzsában, és 2016-ban már több mint 5 millió turista (ITC 2016) látogatott el ide. Ami viszont már azt is jelenti, hogy elveszti egyediségét, különlegességét, ami sok turistacélponttal megtörténhet (Origo 2013).

Fenntarthatatlan turizmus

Kevés cikibb dolgot tudok elképzelni annál, hogy egy turista arra panaszkodik, hogy sok a turista, mégsem tudtam nem meghasonlani magammal, amikor a legnagyobb templomok közepén álltam, és vélhetően én is ugyanúgy takartam, akadályoztam vagy meglöktem valakit véletlenül, ahogy velem is tették mások. Bár személyes drámám vélhetően nincs a világ 10 millió legnagyobb problémája között, mégis nagyon elszomorító volt látni azt, hogy mennyire fenntarthatatlan az angkori turizmus a jelenlegi keretek között.

Részlet a *Turisták árasztják el a gyilkos mezőket* című írásból
Elérhető: www.origo.hu/utazas/azsiaesausztralia/20130328-kambodzsai-utleiras-siem-reap-es-angkor.html (A letöltés ideje: 2018. 05. 05.)

Ezzel együtt vannak még olyan helyek, olyan határ menti területek, amelyek a határ menti mivoltukból eredően némileg kevésbé felkapottak, vagy legalábbis korábban azok voltak. Gondoljunk csak a Magas-Tátrára, amelynek lényegében a gerince képezi a lengyel–szlovák határt. Vagy akár a Dunára, amely nemcsak, hogy Európa leghosszabb és a legtöbb országot érintő folyója, de sodorvonala jelenti a határt a szlovák–magyar határ egy részén, ahogy a román–bolgár határ jelentős részén is, illetve román–ukrán határt is képez. A vízi turisták a sodorvonal mentén haladva váltogathatják, hogy éppen melyik ország „területén” eveznek.

A határsávi (vagy ahogy korábban nevezték „senki földje”) elzártágnak köszönhetőek természeti értékeik megőrzését a Dráva és a Mura határfolyó egyes szakaszai is. Vagy akár a magyar–osztrák határ, amelyet a „vasfüggöny” „óvott” az úgymond nemkívánatos látogatók elől. Így viszont számtalan olyan természeti érték, a flóra és a fauna egyedisége őrződött meg, amelyeket természetvédelmi vagy Natura 2000-es területként igyekszünk megóvni a jelennek és talán a jövőnek is, így az idelátogatóknak nemcsak a saját biztonságukra, hanem a természeti környezetünk értékeire, ha úgy tetszik azok biztonságára is ügyelni kell.

4. A magyar határ

Az utóbbi időben a magyar határ kapcsán a legtöbb embernek a „kerítés”, vagyis az Ideiglenes Biztonsági Határzár (IBH) jut eszébe. Pedig Magyarország államhatárainak fele (1111,5 km) úgynevezett belső határ, vagyis a szlovén, az osztrák és a szlovák schengeni határszakasz. Külső határnak minősül a szerb és az ukrán határszakasz és úgynevezett ideiglenes külső határnak a horvát és a román viszonylat.

Ez a két bolt a puszta közepén áll, mégis milliárdokat szakít

Közvetlenül a szerb határ mellett helyezkedik el az ország – valószínűleg – két legforgalmasabb boltja. A bevételt elsősorban a határ túloldaláról érkező szerbek pörgetik. Annyira, hogy egyetlen perc leforgása alatt 28 ezer forintért értékesítenek napi fogyasztási cikkeket.

A G7 írása szerint a Határ Diszkont Kft. és a Tompaker Kft. egyaránt milliárdos árbevételt produkált 2017-ben: előbbi 7,1, míg utóbbi bolt 6,9 milliárdos forgalmat ért el tavaly, ami egy Aldi kaliberű üzlethez mérve is óriási, egy, a lánchoz tartozó boltban ugyanis 1,29 milliárdos árbevételt generált az előző évben.

A lap szerint a grandiózus forgalom mögött a szerb vásárlók állnak, rájuk lett ugyanis kitalálva, akik az áfát vissza tudják igényelni a vásárlásaik után.

Egy Szerbiában élő magyar azt mondta nekik, hogy régebben Szerbiában volt olcsóbb az élelmiszer, mára azonban érzése szerint kiegyenlítődték az árak, viszont egy magyarországi szuper- vagy hipermarketben nagyobb a választék, és Tesco például nincs is a határ déli oldalán, ezért megéri átjönni vásárolni.

Részlet az *Ez a két bolt a puszta közepén áll, mégis milliárdokat szakít* című írásból

Elérhető: http://hvg.hu/enesacegem/20180606_Ez_a_ket_bolt_a_puszt_a_kozepen_all_megis_milliardokat_szakit#utm_source=hvg_daily&utm_medium=email&utm_campaign=newsletter2018_06_06&type-id=HvgDaily&user-id=725E1A71&utm_content=normal

(A letöltés ideje: 2020. 01. 05.)

A belső határon való átlépés, illetve a körzetében való turistáskodás gyakorlatilag olyan feltételekkel megvalósítható, mintha az ország más területén barangolnánk. Ugyanis a belső határ bármikor és bárhol átléphető, határellenőrzés nincs, kivéve, ha időszakosan vissza nem állítják. Turisztikai szempontból hasonló a helyzet az ideiglenes külső határok mentén is, viszont itt már (még) van határellenőrzés, és a határvonal nem léphető át engedély nélkül, számítani lehet arra, hogy a határ közelében rendőrök vagy polgárőrök megállítanak, és kérik, igazoljuk magunkat, és indokoljuk meg az ott-tartózkodásunkat. Ebből is látszik, hogy a határ menti térség biztonsága nemcsak a turisták szempontjából lehet releváns, hanem a határ mentén élők aspektusából is, de ez akár kihathat az egész országra, illetve az ország lakosságának biztonságára, biztonságérzetére is.

Lényegét tekintve még az ukrán határszakasz sem jelent különösebb gondot a turisták számára, csak ügyelni kell a Felső-Tisza vidékén, a Tisza itt határfolyó, a vízen közlekedők nem mindegy, hogy melyik oldalon kötnek ki, illetve természetesen rendelkezniük kell a megfelelő okmányokkal. A turistáknak itt is számítaniuk lehet, illetve kell a rendőrség ellenőrzésére, különösen, ha nagyobb csomagokat is viszünk, ugyanis ebben a viszonylatban már egy jó ideje nagyon gyakori a cigarettacsempészet. Egyfajta értelemben logikus, hogy ha a szomszédos országokban eltérő jogszabályok érvényesek, illetve eltérő adózási rendszer

van életben, valamint adott termékek árai között jelentős különbségek jelentkeznek, akkor beindul a bevásárlóturizmus. Ezt tükrözi az alábbi esettanulmány is, igaz, ez már a szerb határszakaszra utal, de bármelyik külső határra, illetve olyan államhatárszakaszra igaz lehet, ahol jelentősek a két oldalon a különbségek.

A magyar–szerb szakasz napjainkra hírhetővé vált az IBH-ról, amely szinte a teljes viszonylat mentén kiépült. Ennek jogi alapja a 2015. évi CXL. törvény 22. § a) pontja: „Magyarország területének a Schengeni határellenőrzési kódex 2. cikk 2. pontjának megfelelő külső határ szerinti határvonalától, illetve a határjeltől számított 60 méteres sávja az államhatár rendjének védelmét biztosító létesítmények – ideértve a 15/A. § szerinti létesítményeket is – építése, telepítése és üzemeltetése, valamint a honvédelmi, nemzetbiztonsági, katasztrófavédelmi, határőrizeti, menekültügyi és idegenrendészeti feladatok ellátása céljából e törvény szerint igénybe vehető.”

2. kép

*A magyar–szerb–román hármas határnál álló biztonsági határzár a hármas határkö mellett
Kübekházánál 2017. május 27-én*

Forrás: Hirado.hu 2017

Ebbe a 60 méteres sávba nemcsak az időközben dupla „kerítéssé” váló IBH fért bele a közte lévő aszfalt manőverúttal és hőkamerákkal, hanem a magasfigyelők is, de még a röszei és a tompai tranzitzőnák is. Lényegét tekintve az IBH az irreguláris migrációval szemben fizikai akadályt jelentett és jelent ma is. Vagyis beváltotta a tömeges irreguláris migráció időszakában a tőle elvártakat. Ezt szemléletes grafikonokban prezentálja a Ritecz és Sallai (2016) munkája is. Bár megjegyzendő, hogy az irreguláris tömeges migráció megszűnéséhez számos más tényező is hozzájárult.¹ 2015 szeptemberétől már nemcsak a rendőri állomány, de a honvédség erői is részt vesznek ezen határszakasz őrzésében, így a hatósági jelenlét igen magas és aktív, ennek megfelelően a helyi lakosság, de az idelátogató turista is alapvetően biztonságban érezheti magát. Részben ezt erősíti, vagy ha más szemszögből nézzük, gyengíti, hogy a kialakult közhangulat, amelyet a politika és a média is sugalmaz, azt is eredményezheti, hogy a határ közelébe „tévedő”, illetve tudatosan odautazó turistát „migránsnak”, netán embercsempésznek nézhetik. Ebből adódóan polgári bejelentésre, illetve hatósági intézkedésre kerülhet sor a turistákkal szemben, vagyis igazoltatásban is lehet részük, adott esetben pedig elő is állíthatják őket. Ennek elkerülése

¹ Erről részletesebben lásd RITECZ 2017.

érdekében célszerű, ha meg sem közelítjük az IBH-t, illetve a tranzitónákat annak ellenére, hogy a szerb határ viszonylatában jelenleg kevés turistalátványosság található, így a határzár az erre járók érdeklődését gyakran felkelti. Ha mégis meg kívánjuk tekinteni, célszerűbb hivatalos személy vagy helyi lakos társaságában, érvényes személyi és utazási okmányok birtokában, lehetőleg a lakott települések felől megközelítve megvalósítani ezt a „túrát”.

Mint ahogy a 2. képen is jól látható, „hátizsákos” turisták is szívesen keresik fel mostanában a külső határokat, és akár az IBH-t, akár a tranzitónákat, vagy akár a határjeleket is kíváncsian szemlélik és fényképezik. Ilyen jellegű tevékenység viszont nagyon hasonlíthat az ember- vagy akár árucsempész (bár a szerb viszonylatban az úgynevezett zöldhatáron ez utóbbi most nem jellemző) szervezetek felderítést végző tagjainak ténykedésére, így óhatatlan, hogy a rendészeti hatóságok gyanúját ez felkeltheti, és a már említett intézkedésekre kerülhet sor.

A turizmus és a határ menti térségben való tevékenység taglalásából nem maradhat ki a határforgalom-ellenőrzés sem, illetve maga a határátkelőhelyen való átkelés. Ennek részletes normatív szabályozását jelen kiadvány a 10. és 15. fejezetei ismertetik.

5. Konklúzió

Az államhatárok menti térségek turisztikai megközelítésből több szegmensűek. Egyrészt mivel két államot elválasztó vonalról van szó, így adott esetben, ha a két állam vagy csak az állam területén lévő szervezet, illetve embercsoport érdekei jelentős mértékben eltérnek a másik államtól, szervezetétől, akkor adott esetben feszült viszony uralkodhat a határtérségben, vagy akár fegyveres konfliktus is kialakulhat. Sajnos erre több példa is van a világban. Ami viszont azt is jelentheti, hogy az adott turista, aki ideutazik, nemcsak a jogbiztonságának szavatolásában, de akár az elhelyezés, ellátás biztonságának megvalósításában sem bízhat, de súlyosabb esetben a testi épsége, az élete is veszélybe kerülhet.

Más esetekben viszont éppen a határrendészeti erők jelenléte folytán a közrend, közbiztonság magasabb szintű, és így a helyi lakosság és a térségbe látogató turista is biztonságban érezheti magát. Annak idején a „vasfüggöny” időszakában a határsávban élők – a kellemetlenségek ellenére – nagyobb biztonságban érezhették magukat, mert a speciális helyzet folytán a határtérségben az országos átlagnál jóval kevesebb úgynevezett köztörvényes bűncselekmény történt. Ezen elzártság hozta magával azt is, hogy az ilyen relatíve elzárt területeken, a viszonylag érintetlen természet értékei (sajátos növényfélések, rovarok, gyíkok stb.) maradhattak fenn, így ezek biztonságának szavatolása közös érdekünk.

További esetekben az államhatárok szinte észrevétlenül átjárhatóak, és a turista szabadon közlekedhet, így sem a biztonságát, sem az élmények megszerzését nem veszélyezteti semmi.

Felhasznált irodalom

- BENCsik PÉTER (2003): *A magyar úti okmányok története 1867–1945*. Budapest, Tipico Design Kft.
- CSIZMADIA Dóra Dalma (2014): *Élménykeresés és adrenalinfüggés*. Elérhető: www.csizmadiadora.hu/blog/2014/04/elmenykereses-es-adrenalinfugges (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- Érdekes Világ (é. n.): *A világ legveszélyesebb határvonala – a koreai demilitarizált övezet*. Elérhető: www.erdekesvilag.hu/a-vilag-legveszelyesebb-hatarvonala-a-koreai-demilitarizalt-ovezet/ (A letöltés ideje: 2018. 08. 20.)
- HARDI Tamás (2002): *Az egységes határrégiók kialakulásának feltételei*. PhD-értekezés. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar.
- Hirado.hu (2017): *Két éve védi kerítés a magyar–szerb határszakaszt*. Elérhető: www.hirado.hu/2017/09/15/ket-eve-vedi-kerites-a-magyar-szerb-hatarszakaszt/ (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- HORVÁTH Alpár (2010): *A területi turizmusfejlesztés lehetőségei a Székelyföldön*. PhD-értekezés. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar.
- HVG (2018): *Ez a két bolt a puszta közepén áll, mégis milliárdokat szakít*. Elérhető: http://hvg.hu/enesacegem/20180606_Ez_a_ket_bolt_a_puszt_a_kozepen_all_megis_milliardokat_szakit#utm_source=hvg_daily&utm_medium=email&utm_campaign=newsletter2018_06_06&utm_id=HvgDaily&user-id=725E1A71&utm_content=normal (A letöltés ideje: 2020. 01. 05.)
- Index (2018): *Több palesztint is agyonlőttek a Gázai övezetben kiújult tüntetésen*. Elérhető: https://index.hu/kulfold/2018/06/08/tobb_palesztint_is_agyonlottok_a_gazai_ovezetben_kiujult_tuntetesen/ (A letöltés ideje: 2018. 05. 05.)
- ITC (2016): *Strengthening the Myanmar tourism sector by using, analysing targeted data*. Elérhető: www.intracen.org/news/Strengthening-the-Myanmar-tourism-sector-by-using-analysing-targeted-data/ (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- JUHÁSZ MÁRTA – TAKÁCS Ildikó (2006): *Pszichológia*. Budapest, Typotex.
- Origo (2013): *Turisták árasztják el a gyilkos mezőket*. Elérhető: www.origo.hu/utazas/azsiaesausztralia/20130328-kambodzsi-utleiras-siem-reap-es-angkor.html (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- Origo (2018): *Felozlatta magát az ETA nevű terrrorszervezet*. Elérhető: www.origo.hu/nagyvilag/20180502-felozlott-az-eta-terrorszervezet.html (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- RITECZ György (2005): Félreértések és téves nézetek a schengeni határok kapcsán. *Szakmai Szemle*, 3. évf. 1. sz. 29–41.
- RITECZ György (2017): *A migráció a XXI. század kezdetén*. Saarbrücken, Globe Edit.
- RITECZ György – SALLAI János (2016): *A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0*. Budaörs, Hanns Seidel Alapítvány.
- SALLAI János (2000): A schengeni rendszer és a kishatárforgalom. In CHOLNOKY Győző szerk.: *Schengen. A magyar–magyar kapcsolatok az uniós vízumkényszer árnyékában*. Budapest, Lucidus. 49–62.
- SALLAI János (2007): *A magyar államhatár, határőrizet és etnikai határ története*. Habilitációs disszertáció. Debrecen, Debreceni Egyetem BTK Néprajz Tanszék.
- TÁLAS PÉTER – CSIKI Tamás – GAZDIK Gyula – VARGA Gergely (2012): Az örmény–azeri konfliktus geopolitikai háttere és Ramil Szafarov átadatásának külpolitikai jelentősége. In *Nézőpontok*. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, 2012/2.
- Útikritika (é. n.): *Algéria*. Elérhető: <http://utikritika.hu/afrika/algeria> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- VASS PÉTER (2018): Utolsó felvonás. *HVG*, 2018. 05. 10. 30–32.
- Határőrizeti utasítás (1954): BM Határőrség és Belső Karhatalom Parancsnokság k. n.

Mátyás Szabolcs

A turizmusbiztonság európai helyzete és sajátosságai

A turizmusbiztonság során vizsgált indikátorok vonatkozásában Európa tekinthető a leg-egységesebbnek, ugyanis itt figyelhetők meg a legkisebb különbségek. Még annak ellenére is állíthatjuk ezt, hogy a kontinensen belül igen jelentős gazdasági, társadalmi és kulturális különbségek tapasztalhatók. Kijelenthetjük, hogy Európa az a kontinens, ahol a turista a legkisebb kockázat vállalásával töltheti el szabadidejét. A turizmus nemzetközi szervezetének (UNWTO) besorolásában Európához tartoznak a Kaukázuson túli, volt szovjet tagköztársaságok is, így a bemutatott országok köre szélesebb, mint a földrajzi értelemben vett Európa.

1. Általános turisztikai kereslet-kínálat elemzés

Európa és Ázsia természetföldrajzi elhatárolása számos nehézséget vet fel, mivel a két kontinens szerves egységet alkot egymással. Történelmi-társadalmi alapon már élesebb határokat lehet a két földrész közé húzni, azonban még itt is számos vitás kérdés van, mert sok esetben csak szubjektív lehet az elhatárolás. A legtöbb „vitatt ország” Kelet- és Dél-Európában található. A Turisztika Világszervezet (UNWTO) besorolása szerint – amelyet jelen kiadvány szerzőgárdája is követ – Európához tartozik Törökország és Izrael, Kelet-Európához pedig a volt szovjet tagköztársaságok (az UNWTO lehatárolásának következetes alkalmazását elsősorban a turizmusstatisztikai adatok egyértelmű értelmezése teszi szükségessé).

A turizmus gyökerei az európai kontinensen keresendők, itt teremtődtek meg ugyanis elsőként a feltételei annak, hogy a tehetősebb, majd a középosztálybeli emberek is tömegesen, lakóhelyüket elhagyva, rekreációs céllal utazhassanak. Nem meglepő tehát az, hogy Európa mind a mai napig a legjelentősebb fogadó terület és a turizmusból származó bevétel alapján az első a kontinensek között. A nemzetközi turizmusban részt vevők létszámából 50%-kal, míg a turizmus globális bevételeiből közel 40%-kal részesedik (2016). A jelenlegi trend alapján prognosztizálhatjuk, hogy a turistaérkezések számát illetően – a dinamikus növekedés ellenére is – várhatóan csökkenni fog Európa súlya, mivel más kontinensek (például Afrika, Ázsia) jóval erőteljesebb fejlődést fognak mutatni.

Európa esetében az alábbi négy régiót különíti el az UNWTO: Észak-, Nyugat-, Közép/Kelet- és Dél/Mediterrán-Európa.¹ A régiók egymáshoz viszonyított arányairól, a bekövetkezett trendekről az alábbi megállapítások tehetők: Észak-Európában a turistaérkezéseknek mintegy egytizede realizálódik. Annak ellenére, hogy 1990 és 2016 között mintegy 2,5-szeresére növekedett a külföldi turisták száma (28,7–80,2 millió), az alrégió aránya mindössze 3%-kal

¹ A fenti négy régió kivül az UNWTO összesített adatot szolgáltat az Európai Unió 28 államáról is.

növekedett a turistaérkezések tekintetében. Nyugat-Európa mintegy 70 millió fővel növelte turistaérkezéseit 1990 és 2016 között, ennek ellenére a kontinensrész részesedése 40%-ról 30%-ra csökkent. A „nagy nyertes” Közép- és Kelet-Európa, amelynek részesedése közel kétszeresére növekedett, a turistaérkezések száma pedig mintegy 100 millió fővel emelkedett. Dél-Európa 140 millióval növelte a turistaérkezések számát a fenti időintervallumban, amelynek eredményeképp jelenleg közel 40%-os az alrégió részesedése (1. táblázat).

Az adatok elemzése során kérdésként merülhet fel, hogy vajon mi lehet Közép- és Kelet-Európa esetében az európai átlagot meghaladó növekedés oka. Három fő okot érdemes megemlíteni. 1. A térség a rendszerváltozást megelőzően csak korlátozottan volt látogatható, ezért 1990-et követően tömeges volt az érdeklődés a térség országai iránt, amely napjainkra is megmaradt, részben a látnivalók egyedisége, részben pedig a kedvező árfekvés miatt. 2. A rendszerváltozást megelőzően a turisztikai infrastruktúra meglehetősen fejletlen volt, szuprastrukturáról² pedig csak elvétve beszélhettünk. A térségben a gazdasági helyzet normalizálódását követően nagyarányú infrastrukturális fejlesztések történtek, ami egyre inkább vonzóvá teszi a térséget a nyugati országok turistái előtt. 3. A Nyugat-Európában bekövetkezett nagyszámú terrorcselekmény és a migrációs válság okozta problémák sok esetben Kelet- és Közép-Európa felé „terelték” a turistákat.

1. táblázat

A turistaérkezések száma és a turizmusból származó bevétel Európa egyes régióiban (millió fő/év)

	Turistaérkezések száma (millió fő)							Turizmusból származó bevétel (milliárd USD)			
	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2010	2014	2015	2016
A világ összesen	435,0	526,0	674,0	809,0	953,0	1 189,0	1 235,0	927,0	1 252,0	1 196,0	1 220,0
Európa összesen	261,5	303,5	386,6	453,2	489,0	603,7	616,2	411,9	513,7	449,6	447,3
Észak-Európa	28,7	36,4	44,8	59,9	62,8	75,4	80,2	59,5	81,4	77,3	74,6
Nyugat-Európa	108,6	112,2	139,7	141,7	154,4	181,4	181,5	142,3	174,2	145,7	145,3
Közép- és Kelet-Európa	33,9	58,9	69,6	95,3	98,5	121,4	126,0	48,3	58,8	50,4	52,6
Dél-Európa	90,3	96,0	132,6	156,4	173,3	225,5	228,5	161,7	1 99,2	176,1	174,7
Az EU 28 országa	230,1	266,0	330,5	367,9	384,3	477,8	500,1	35,0 ³	427,1	372,1	376,6

Forrás: UNWTO 2012–2017

A világ tíz legnépszerűbb desztinációját vizsgálva megállapítható, hogy a legnagyobb fogadó országok továbbra is Európában vannak. 2016-ban a 10 legnépszerűbb ország közül 6 a kontinensen volt (Franciaország, Spanyolország, Olaszország, Egyesült Királyság,

² „Elsődleges szuprastruktúra alatt a desztináció turisták számára kínált szálláshely- és vendéglátó-ipari szolgáltatásainak összességét értjük.” MICHALKÓ 2004.

³ 2010-ben az EU 27 országára vonatkozik az adat.

Németország, Törökország), a turizmusból származó bevételek alapján pedig öt európai ország szerepelt a legnépszerűbb úti célok között (Franciaország, Spanyolország, Olaszország, Egyesült Királyság, Németország). A turistaérkezések száma és a bevételek nagysága alapján Franciaország (82,6 millió fő), Spanyolország (85,6 millió fő) és Olaszország (52,4 millió fő) tekinthető a kontinens három legjelentősebb országának (2016). 20 millió fő feletti turistaérkezéssel rendelkezik továbbá az Egyesült Királyság (35,8 millió), Ausztria (28,1 millió fő), Németország (35,6 millió fő), Oroszország (24,6 millió fő) és Görögország (24,8 millió fő) (2016).

A turizmusból származó bevételnek mintegy 40%-át Dél-Európában termelik meg (az itt előállított bevétel kétharmadát pedig Spanyolországban és Olaszországban) (Eurostat 2018). A kontinens régiói közül Nyugat-Európában állítják elő a turisztikai bevételek mintegy egyharmadát. Franciaországban és Németországban a legnagyobb a turistaköltés, mintegy 40-40 milliárd dollár. Észak-Európa, illetve Közép- és Kelet-Európa 15% és 10% körüli értékkel járul hozzá az európai turisztikai bevételekhez. A UNWTO az Egyesült Királyságot és Írországot is Észak-Európa-hoz sorolja. Előbbiben a külföldi turisták száma már meghaladja a 35 millió főt, míg utóbbiban mintegy 10 millió az országot felkereső külföldiek száma, akárcsak Dániában és Svédországban.

Európa turizmusa kapcsán mindenképp megemlítendő, hogy nemcsak mint fogadó terület, hanem mint küldő terület is igen jelentős szerepet játszik a világ turizmusában. Elsősorban a nagyobb népességgel rendelkező fejlett európai országok azok, amelyek jelentős küldő országnak számítanak (Németország, Egyesült Királyság, Franciaország, Olaszország) (UNWTO 2012).

2. táblázat

A Turisztikai Világszervezet turistaérkezésekre vonatkozó előrejelzése (millió fő)

	1980	1995	2010	2020	2030
A világ összesen	277,0	526,0	940,0	1 360,0	1 809,0
Európa	177,3	304,1	475,3	620,0	744,0
Észak-Európa	20,4	35,8	57,7	72,0	82,0
Nyugat-Európa	68,3	112,2	153,7	192,0	222,0
Közép- és Kelet-Európa	26,6	58,1	95,0	137,0	176,0
Dél-Európa	61,9	98,0	168,9	219,0	264,0

Forrás: UNWTO 2017⁴

Az UNWTO becslése szerint Európának a jelentős turistaérkezések ellenére is csökkenni fog a részesedése a világ turizmusából. A jelenlegi mintegy 50%-ról 2020-ra 46%-ra, 2030-ra pedig 41%-ra fog csökkenni a kontinens részesedése (2. táblázat). A régiók közül egyedül Közép- és Kelet-Európa tudja érdemben növelni a részesedését. Ennek okai elsősorban abban keresendők, hogy a térség esetében a bázis alacsonyabb szinten volt, és a térségben még napjainkban is folyamatosan jelennek meg az újabb desztinációk.

⁴ Az 1. és 2. számú táblázat adatai között lévő csekély mértékű eltérés nem elírás, hanem az UNWTO kiadványában szereplő kerekítések következménye. Lásd UNWTO 2017.

2. Vonzerők, kínálati elemek

Európa esetében a nagy fogadó területeket viszonylag élesen le lehet határolni a fő vonzerők tekintetében. Régiók szerint csoportosítva az alábbi vonzerőkkel rendelkezik a kontinens.

- Észak-Európa kapcsán általánosságban meg kell említeni, hogy marginális fekvése következtében relatíve alacsony a turistaérkezések száma, illetve az árszínvonal is rendkívül magas, ami erősen megszűri a turistákat. A skandináv országok esetében a legfőbb vonzerőt a közös kulturális és történelmi gyökerek jelentik, így a viking múlt emlékei (Dánia: Jelling viking emlékei, a rúnakövek és a templom; Svédország: Birka és Hovgården viking település), a Hanza-múlt (Visby/Svédország, Bergen kikötője/Norvégia), a sajátos egyházi építészet (Gammelstad templomközössége – Luleå/Svédország, az urnesi dongatemplom/Norvégia, a roskildei székesegyház/Dánia) stb. Finnország esetében szintén jelentősek a kulturális emlékek, a csodásan rendben tartott történelmi városok (Turku, Tampere, Helsinki), a templomépítészet (Petäjävesi ótemploma), az erődítmények (Suomenlinna, Lappeenranta) stb. S természetesen meg kell említeni a világ egyik leghíresebb tematikus parkját, a lappföldi Mikulás otthonát, amely Rovaniemiben található. A régió természeti vonzerői közül unikális látványosságnak tekinthetők Izland gejzirjei, valamint Norvégia fjordjai.
- Nyugat-Európa országai a kontinens legfejlettebb területei közé sorolhatók, ahol a turizmus „intézményének” gyökerei is keresendők. A városi turizmus legfőbb látnivalói – válogatva a legismertebb világörökségi helyszínek közül – az olykor 700–800 éves történelmi városok felújított városközpontjai (Salzburg, Graz, Bécs/Ausztria, Brugge/Belgium, Avignon/Franciaország, Bern/Svájc, Bath, Edinburgh/Egyesült Királyság), a várak és kastélyok (Schönbrunn/Ausztria, Versailles, Loire menti kastélyok/Franciaország, Wartburg/Németország, Durham/Egyesült Királyság), az ipari műemlékek (semmeringi vasút/Ausztria, Kinderdijk-Elshout malmai/Hollandia, Ironbridge Gorge ipartörténeti műemlékei/Egyesült Királyság) és az egyházi épületek (amiens-i katedrális, Notre-Dame-katedrális/Franciaország, az aacheni és a kölni dóm/Németország, St. Gallen kolostora/Svájc), amelyek egyedülálló vonzerővel rendelkeznek. Nyugat-Európa természeti vonzerői között nagy jelentősége van a hegyvidéknek, itt van a legnagyobb hagyománya a síturizmusnak (sielés, snowbord, szánkózás stb.), amely néhány országban koncentrálódik. A kontinens sinagyhatalmai közé sorolható Ausztria, Franciaország, Svájc és Németország. A téli sportokon kívül milliók számára jelent vonzerőt a hegyi túrázás, a sziklamászás (például via ferrata), a vadvízi evezés és a barlangászás. Nem kis kockázatot vállalva, de évről évre több ezer ember mássza meg az Alpok legmagasabb csúcsát (Mont Blanc, 4807 méter), illetve az Alpok más népszerű magaslatait (Matterhorn, Grossglockner, Monte Rosa). Legvégül pedig említsük meg Franciaország mediterrán tengerpartját, a francia Riviérát (Côte d’Azur), amely évtizedek óta több millió belföldi és külföldi turistát vonz.
- Az UNWTO Közép- és Kelet-Európát egy régióba sorolja, azonban a két térség között igen nagy kulturális, történelmi, vallási, életmódbeli, gazdasági stb. különbségek figyelhetők meg, ezért mindenképp indokolt a régiót legalább három alrégióra osztani. (A fenti különbségek miatt természetesen a turizmusbiztonság terén is igen nagy eltérések vannak.) Az UNWTO régiós besorolásától kissé eltérve

- az alábbi területek elkülönítése indokolt: 1. Kelet-Közép-Európa és a balti országok (Magyarország, Csehország, Lengyelország, Szlovákia, Észtország, Lettország, Litvánia); 2. a Kaukázuson túli területek (Örményország, Azerbajdzsán, Grúzia [új hivatalos elnevezése szerint Georgia], Kazahsztán, Kirgizisztán, Tádzsikisztán, Türkmenisztán, Üzbegisztán); 3. Kelet-Európa országai (Oroszország, Ukrajna, Fehéroroszország, Moldova); 4. a Balkán országai (Szerbia, Montenegró, Észak-Macedónia, Bosznia-Hercegovina, Szlovénia, Horvátország, Bulgária, Románia).
- Kelet-Közép-Európa és a balti országok Európa egyik legdinamikusabban fejlődő régiója, ahol jelentősen nőtt a rendszerváltozást követően a turistaérkezések száma (MICHALKÓ 2012). A számos természeti látnivaló mellett főként a városi turizmus adja a fő attrakciót. A kulturális turizmus igen sokrétű látnivalót szolgáltat, gondoljunk csak az ismertebb világörökségi helyszínekre, a királyi székhelyekre és fővárosokra (Prága, Krakkó, Varsó, Tallinn, Riga, Vilnius), a középkori várakra (Szepes vára/Szlovákia) és a középkori városokra (Torun/Lengyelország, Bártfa és Selmecebánya/Szlovákia), a zsidó kulturális örökségekre (Třebíč zsidó negyede/Csehország, Auschwitz-Birkenau/Lengyelország) stb. Egyre nagyobb szerepe van a térségben a vallási turizmusnak.⁵ A legjelentősebb desztináció a közép-európai Mária-kegyhelyeket érintő Mária-út, amely nyugat–keleti irányban, az ausztriai Mariaszellől az erdélyi Csíksomlyóig, észak–déli irányban pedig a lengyelországi Częstochowától a boszniai Medjugorjéig tart. S megemlíthetünk egy viszonylag új típusú turisztikai ágazatot, a geoturizmust is, amely a közép-európai régióban is egyre szélesebb körben terjed⁶ (BUJDOSÓ et al. 2015). A kedvező árfekvés és a megfelelő turisztikai infrastruktúra miatt egyre több fiatal keresi fel a térséget. A régió számos városa mára „bulivárossá” vált (lásd legénybúcsú-turizmus) annak számos előnyével és hátrányával együtt (például Budapest, Pozsony, Krakkó, Prága, Tallinn).
 - A Balkán egyik legfőbb vonzereje, hogy országainak többségében a keleti és az európai kultúrának egy különleges elegye figyelhető meg, ami egyedülállóan vonzóvá teszi a térséget. A jelentős kulturális vonzerők közé sorolhatók a török kor emlékei (Gjirokastra/Albánia, Mostar óvárosa[Bosnia-Hercegovina]), a görögkeleti (ortodox) és a muzulmán vallás szent helyei és tárgyi emlékei (Sopocani és Studenica kolostorok/Szerbia, rilai kolostorok /Bulgária, horezui kolostor és Észak-Moldávia templomai/Románia), az ókori emlékek (Neszebar/Bulgária), Montenegró (Sveti Stefan, Budva) esetében pedig a mediterrán tengerpart, amely egyre több turistát vonz, részben a horvát áráknál alacsonyabb árszínvonala miatt. Rendszerint a Balkánhoz sorolják Horvátországot és Szlovéniát, azonban kulturális értelemben inkább Közép-Európához tartoznak. Mindkét ország esetében a legfőbb vonzerő az Adriai-tenger; Horvátországban található a kulturális világörökségek többsége (Dubrovnik, Split, Trogir és Šibenik) (GYURICZA 2008). Szlovénia unikális látnivalói a számos barlang, amelyek közül Postojnai-cseppkőbarlang és a világörökségi címmel is büszkélkedő Škocjan-barlangrendszer érdemel említést.

⁵ „Európában ezek az utak döntően a keresztény és a zsidó valláshoz kapcsolódnak, a világ más részein azonban ugyanúgy léteznek a mohamedán és a különféle keleti vallásokra épülő szervezett utazások is.” BODNÁR 2005.

⁶ Hazánkban található a világ legelső határon átnyúló geoparkja, a Novohrad–Nógrád Geopark, amely Magyarország és Szlovákia közös attrakciója.

- A Kaukázuson túli volt szovjet tagköztársaságok egy része földrajzi értelemben már Ázsiához sorolható (Kazahsztán, Kirgizisztán, Tádzsikisztán, Türkmenisztán, Üzbegisztán), azonban ennek ellenére sok esetben Kelet-Európához sorolják (részben a több mint hét évtizedes szovjet múlt miatt). A turisztikai infrastruktúra a legtöbb helyen fejletlen, azonban a kínált attrakciók egyedülállóak. Megtalálhatóak itt a több ezer éves kulturális és történelmi emlékek (például a selyemút részei Kazahsztánban és Kirgizisztánban), a különféle kultúrák keveredésének különleges elegyei (például Szamarkand – Üzbegisztán) vagy a térség keresztény többségű országai, Örményország és Grúzia, ahol a kereszténység különleges emlékei láthatók (Haghpat és Sanahin kolostorai/Örményország, Bagrati katedrális és a Gelati kolostor/Grúzia).⁷
- Kelet-Európa országait vizsgálva Oroszország is azok közé az államok közé sorolható, amelyek megfelelő turisztikai infrastruktúrával rendelkeznek, bár itt is elsősorban az európai nagyvárosok (főként Moszkva és Szentpétervár) azok, amelyek felkészültek tekinthetők a nagyobb számú turistaérkezésekre. Az ázsiai területek főként a természeti világörökségek helyszínei (például Bajkál-tó, Kamcsatka-félsziget vulkánjai), míg az európai részek inkább a kulturális világörökségeké, így például Szentpétervár és Moszkva történelmi központjai, Novgorod és környékének műemlékei vagy a számos, több száz éves kolostor és vallási kegyhely (például a Fera-pontov-kolostoregyüttes). Ukrajna, Fehéroroszország és Moldova a lehetőségeiktől messze elmaradva igen kevés turistát képesek az országba vonzani, amely tény az utóbbi két állam esetében részben a bizonytalan politikai helyzet és a háborús légkör következménye. Mindkét ország esetében számos kulturális műemlék szerepel a világörökségi listán, ezek látogatottsága azonban megfelelő politikai környezet esetén jóval magasabb is lehetne (például Fehéroroszország: miri kastélyegyüttes, a Radziwiłł család rezidenciája; Ukrajna: a kijevi Szent Szófia-katedrális és a kapcsolódó kolostorépületek, a Lvovi történelmi városközpont műemlékegyüttese).
- Dél-Európa országai esetében a természeti vonzerők mellett az ókori görög és/vagy római műemlékek is igen nagy számban találhatók meg, ami különös varázssal ruhazza fel a területet. Spanyolországban több mint negyven UNESCO által nyilvántartott világörökségi helyszín található. Az őskori emlékektől (altairai barlang) a mór építészetten át (Alhambra) a római emlékekig (Segovia római vízvezetéke) igen széles körben találhatók kulturális emlékek. A térség második legnagyobb fogadó területe Olaszország, ahol közel ötven világörökségi helyszín található (prehistorikus emlékek/Val Camonica barlangrajzai; ókori római emlékek/Pompeii; reneszánsz városok/Firenze, Ferrara; kora keresztény emlékek/Ravenna) (BALOGH 2004). Az ókori római emlékek azonban nem korlátozódnak csupán a jelenlegi Olaszország területére, az egykori birodalom területén mindenhol megtalálhatók (például a portugáliai Évora, amely sokak szerint az Ibériai-félsziget egyik legszebb települése). A térség harmadik legtöbb turistát fogadó országa Törökország, amelynek területén számos, nagy látogatottságnak örvendő, mára letűnt ókori civilizáció romjai találhatók (Hattusa, a hettiták egykori fővárosa, Pamukkale romjai, Trója régészeti lelőhelye, Pergamon).

⁷ „...az örmények a világ legrégebbi keresztény nemzete, amelyet Szent Gergely már i. sz. 301-ben megtérített.”
BRUCE-MITFORD 1993.

Görögországban a világörökségi helyszínek többségét az ókori emlékek (Delphoi romváros, az athéni Akropolisz, Olümpia), illetve a görög ortodox egyház emlékei adják (Meteórakolostorok). Természetesen az ókori görög emlékek legnagyobb számban az anyaországban, Görögországban találhatók, bár a környező országok szinte mindegyikében vannak kimagasló kultúrtörténeti ókori görög emlékek (például Ciprus: Páfosz romjai).

Izrael földrajzi fekvésénél fogva a Közel-Kelethez tartozik, azonban kulturális értelemben Európa része. A kereszténység és a zsidó vallás bölcsője, így világörökségi helyszínei közül több is ehhez kapcsolódik (például bibliai lelőhelyek – Megiddó, Hácór, Beér-Seva).

3. Gazdasági, társadalmi és kulturális környezet

3.1. Gazdasági és társadalmi környezet

Európa kapcsán kijelenthetjük, hogy itt találhatók legnagyobb számban a világ legfejlettebb és legnagyobb gazdasági potenciállal rendelkező országai. A kontinens gazdasági súlyát mindenképp jelzi, hogy az első harminc legnagyobb GDP-vel rendelkező ország közül húsz Európában található. A világ tíz legnagyobb gazdasága közül négy Európában található (Németország, Nagy-Britannia, Franciaország és Olaszország), amelyek a világ legnagyobb turisztikai fogadó területei is egyben (*The World Bank* é. n.).

Mindenképp kedvezőtlen trendnek tekinthető, hogy az elmúlt időszakban növekedett az európai országok többségének GDP-arányos államadóssága. A legmagasabb értékekkel Görögország (179%), Olaszország (133%), Portugália (130%) és Ciprus (108%) rendelkezik (2016). A nagy államadóssággal rendelkező európai országok között megtaláljuk gyakorlatilag az összes nagy fogadó országot, amelyek esetében létkérdés a turizmus bevételeinek folyamatos növelése. A távlati versenyképességet rontja az a tény, hogy az eurózóna tagállamainak 89,2%, míg az Európai Unió országainak 83,5% a GDP-arányos államadóssága.

A munkanélküliségi adatok alapján Európa országai között éles szakadék húzódik. A kontinens egyik fele jelentős, 20–40% közötti munkanélküliséggel küzd (Bosznia-Hercegovina, Koszovó, Észak-Macedónia), míg más országokban alacsony a munkanélküliség, sőt bizonyos szakmákban már munkaerőhiánnyal is küzdenek (például Nagy-Britannia, Magyarország, Németország). Az euróövezet államait 9,1%-os, míg az Európai Unió országait 7,7%-os munkanélküliségi ráta jellemezte, amely kifejezetten magasnak tekinthető (2016).

Európa legtöbb országa esetében elmondható, hogy csökken a népessége, mindössze néhány olyan ország van, ahol csekély mértékű népességgyarapodás figyelhető meg. A népesség csökkenése igen komoly demográfiai és munkaerőpiaci problémákat indukálhat, mivel nem lesz megfelelő minőségű és mennyiségű munkaerő, ami akár a turizmusipart is igen kedvezőtlenül befolyásolhatja a későbbiekben.

Korrupció tekintetében Európa tekinthető a „legbecsületesebb” kontinensnek. Számos ország esetében kiugróan magas értékekkel találkozhatunk (Dánia, Finnország, Luxemburg, Németország, Hollandia, Norvégia, Svédország, Svájc, Egyesült Királyság). A turista szemében egyfajta garanciát jelent, hogy nyugodt környezetben tudja eltölteni a szabadidejét, s nem kell megküzdenie a korrumpált államapparátus dolgozóival. A volt szovjet utódállamokban Grúzia és a balti országok kivételével a legtöbb állam esetében 30 alatti a korrupciós index,

ami rendkívül alacsony társadalmi morált jelez.⁸ Ukrajna esetében még a Konzuli Szolgálat is figyelmeztet, hogy gyakorlatilag intézményesült a korrupció, mivel az alulfizetett hivatalnokok (például határrendészeti, vám- és közlekedési hatóságok alkalmazottai) igen gyakran megsarcolják a helyi jogszabályokat és a nyelvet nem ismerő turistákat. Kisebb mértékben ugyan, de jelentős problémaként jelentkezik a korrupció Bulgáriában is (AUBERT et al. 2012).

3.2. Kulturális környezet

Európa esetében jóval nehezebb azokat a kézzelfogható kulturális különbségeket összegyűjteni, amelyek a turizmus esetében konfliktushelyzeteket teremthetnek, mivel jóval egységesebb kulturális értelemben, mint a többi kontinens. Ez részben köszönhető annak is, hogy a kontinens államainak kulturális hagyományai többségében keresztény alapokon nyugszanak. Még Európa néhány muzulmán többségű vagy jelentős muszlim lakossággal rendelkező országában is a vallási hevület jóval alacsonyabb fokú, mint egyes arab országokban, így viszonylag kevés konfliktushelyzetet teremt a turisták és a helyi lakosság között (Bosznia-Hercegovina, Albánia, Ciprus, Észak-Macedónia, Törökország). A volt szovjet tagköztársaságokban (Azerbajdzsán, Kirgizisztán, Kazahsztán, Tádzsikisztán, Türkmenisztán, Üzbegisztán) viszont az utóbbi időben egyre jelentősebb a lakosság körében a vallásosság szerepe, és egyértelműen érződik a társadalmon belüli erős férfidominancia is. Ez bizonyos élethelyzetekben viszont okozhat, különösen a külföldről érkező turistánők esetében, konfliktushelyzeteket.

Az egyes nemzetek eltérő habitusa szintén komoly konfliktusok forrása lehet. Gondoljunk csak a sportturizmusra! Egy-egy jelentősebb sportesemény (elsősorban labdarúgás) kedvéért olykor több tízezer szurkoló követi nemzeti vagy klubcsapatát egy másik országba. Ennek során igen gyakran tömegverekedések alakulnak ki. Az átlagos „nemzeti vérmérséklet” ugyancsak nagyban befolyásolja a vezetési stílust, ami szintén konfliktusok forrása lehet. A mediterrán temperamentum vagy a balkáni mentalitás sokkal inkább előtérbe helyezi a dinamikus vezetést, a gesztikulációt és a gépjárművek dudáját, aminek komoly közlekedésbiztonsági kihatásai lehetnek, különösen olyan vezetők számára, akiknek ismeretlen ez a fajta vezetési morál.

4. A turizmusbiztonság egyes területei

4.1. Egészségbiztonság

Kijelenthetjük, hogy a turizmus szemszögéből nézve az egészségbiztonság szempontjából Európa tekinthető a legbiztonságosabb kontinensnek még annak ellenére is, hogy az egyes országok között igen jelentős eltérések figyelhetők meg.

Észak- és Nyugat-Európa országaiban világviszonylatban is kimagasló színvonalú az egészségügyi szolgáltatás, járványoktól, fertőző betegségektől nem kell tartani. Kockázati tényezőként jelentkezhethet viszont, hogy mindkét régióból rendkívül nagy számban utaznak olyan desztinációkba, ahol maguk is megfertőződhetnek különféle fertőző

⁸ Elérhető: <https://hu.tradingeconomics.com> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)

betegségekkel (például szexturizmus), illetve mindkét térségbe igen nagy számban érkeznek huzamosabb ideig ott tartózkodók a fejlődő országokból (menekültek, vendégmunkások). Európa többi régiója esetében általánosságban kijelenthetjük, hogy bár az egészségügyi ellátás színvonala nem minden országban éri el a nyugat-európai színvonalat, a szolgáltatás színvonala, a szakszemélyzet felkészültsége, illetve a műszer- és gyógyszerellátottság megfelelő, semmilyen egészségbiztonsági kockázatot nem jelent az utazás. Van viszont néhány olyan jelentős gazdasági problémával küzdő ország, ahol a vidéki területeken nem minden esetben biztosított a megfelelő orvosi ellátás, vagy esetleg még a nagyobb városokban sem minden esetben garantált a megfelelő szintű állami ellátás (Ukrajna, Moldova, Albánia, Grúzia, Koszovó, Macedónia, Örményország). Meg kell azonban említeni, hogy mára a legtöbb, relatíve fejletlen ország is rendelkezik „európai szintű” szolgáltatást nyújtó magánklinikkákkal és magánrendelőkkkel.

A csapvíz a legtöbb európai országban fogyasztható, azonban van néhány ország, ahol a palackozott víz fogyasztása javasolt (Albánia, Ciprus, Fehéroroszország, Koszovó, Észak-Macedónia, Moldova, Ukrajna). A nem megfelelő minőségű csapvíz fogyasztása mellett leggyakrabban az utcán történő ételvásárlás teheti kellemetlenné az utazást. A Balkán egyes országaiban és némely volt szovjet utódállamban nem javasolt az utcai árusoktól történő romlandó termékek vásárlása (elsősorban hús- és tejtermékek), mivel azok higiéniai színvonala nem garantált (Albánia, Koszovó, Moldova).

A földrajzi fekvés és a természeti adottságok Európa esetében is számos kockázatot rejtenek. Több, az Eurázsiai-hegységrendszer területén fekvő, földrengések által erősen veszélyeztetett ország található a kontinensen (Görögország, Olaszország, Izland, Koszovó, Örményország, Románia, Törökország) (BORSY 1992). A természetes növényzet és a nyári forró mediterrán éghajlat következtében igen jelentős erdő- és bozóttüzek alakulhatnak ki, amelyeknek igen gyakran halálos áldozatai is vannak (Ciprus, Görögország, Koszovó, Olaszország, Portugália). Dél-Európa országaiban szintén a mediterrán éghajlat forró nyarai okozhatnak az emberi szervezetben dehidratálódást, amely a bőséges folyadékbevitellel előzhető meg.⁹ Európa nagy sípályái ugyancsak számos veszélyt rejtenek. Egyrészt a sibal esetek okozhatnak kellemetlen pillanokat a turistáknak, másrészt pedig a lavinaveszély, amely Franciaország, Olaszország, Svájc vagy éppen Grúzia magasabb régióban viszonylag gyakran előfordul.

Különös egészségbiztonsági kockázatnak tekinthetők Ukrajna és Fehéroroszország egyes részein a csernobili atomerőmű 1986-os felrobbanása okozta környezeti ártalmak. A sugárzás egyes körzetekben még napjainkban is olyan erős, hogy az súlyos, maradandó egészségkárosodást okozhat. A környékről származó ételek fogyasztása ezért nem ajánlott (KERÉNYI 1995).

A kontinens nagy része mentes az emberre halálos veszélyt jelentő állatoktól, azonban Európában is előfordulhat medvetámadás (Finnország, Románia), mérges kígyók okozta kígyómarások (Azerbajdzsán, Bosznia-Hercegovina, Ukrajna) vagy mérges pók csípése (a fekete özvegy nevű pók Bosznia-Hercegovinában). Európa országai mentesek a halálos

⁹ A mediterrán éghajlat a legnagyobb kiterjedésben a Földközi-tenger medencéjében alakult ki. A júliusi és augusztusi havi középhőmérséklet még a 26–27 °C-ot is meghaladhatja (PÉCZELY 1996).

és járványos fertőzésektől, azonban időnként felbukkanhatnak igen veszélyes fertőző betegségek, mint például a kullancs terjesztette krími–kongói vérzések (Törökország).

4.2. Közlekedésbiztonság

Akárcsak az egészségbiztonság területén, a közlekedésbiztonság kapcsán is kijelenthetjük, hogy a nagy területi különbségek ellenére is Európa tekinthető a legbiztonságosabbnak a kontinensek között. Meg kell azonban jegyezni, hogy számos olyan fejlett ország van Európában is, ahol egyes mellékutak jól karbantartottak, azonban a helyi domborzati viszonyokhoz alkalmazkodva rendkívül kanyargósak és hosszú szakaszon gyakorlatilag egysávosak, ami nagyon veszélyes a közlekedésbiztonság szempontjából (például Provence, Cornwall).

Európában mindössze néhány helyen van bal oldali közlekedés, azonban ez a jobb oldali vezetéshez nem szokott vezetőknek fokozott nehézséget jelent, így baleseti kockázatként jelentkezik (Egyesült Királyság, Írország, Málta).

Az 1990-es években lezajlott délszláv háború szomorú „emlékei” a föld alá rejtett taposóaknak, amelyek továbbra is veszélyeztetik az ott lakók és a turisták biztonságát. Rendszerint táblákkal vannak jelezve a fertőzött területek, de továbbra is veszélyes a kijelölt útról történő letérés, a helyi idegenvezető nélküli erdei túrázás (Horvátország, Bosznia-Hercegovina, Koszovó).

Nehezen mérhető a közlekedés biztonságát veszélyeztető tényezők között a közlekedési morál, hisz nincs olyan vezetési stílus, amelyet e tekintetben etalonnak tarthatnánk. Ezért inkább csak a saját (magyar) szemzőgből tudjuk összevetni az egyes országok vezetési stílusait. Számunkra a nyugat- és észak-európai vezetők általában nyugodtnak tűnnek, míg a tőlünk délre és keletre lévő országok sofőrjei jóval dinamikusabb vezetési stílust képviselnek, ami igencsak zavarólag hathat bizonyos közlekedési szituációkban. A dinamikus vezetési stílussal rendelkező országokban (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Ciprus, Grúzia, Olaszország, Szerbia, Montenegró, Koszovó, Örményország) a kerékpárosoknak és a gyalogosoknak mindenképp nagyobb figyelemmel és körültekintéssel kell eljárniuk, mivel kevésbé előzékenyek az autósok velük szemben. Elsősorban Finnországban jelentenek baleseti veszélyforrást a közutakon átszaladó rén- és jávorszarvasok. Az országban éves szinten mintegy 6000 rénszarvas és 4500 jávorszarvas okoz balesetet (*Konzuli Szolgálat é. n.*).

Legvégül pedig említsük meg a kontinens politikailag instabil területeit, amelyek felkeresése különféle okokból kifolyólag, de biztonsági kockázatokat rejt! Azt a turistát, aki Örményországból Azerbajdzsánba utazik, és hegyi-karabahi vízummal rendelkezik, akár kétéves börtönbüntetéssel is sújthatják. Szerbia továbbra sem hajlandó elismerni a belőle kiszakadt Koszovó függetlenségét, ezért az a külföldi turista, aki nem Szerbia felől lépett be Koszovóba, azt a szerb határőrök a szerb–koszovói határon nem engedik be az országba (*Konzuli Szolgálat é. n.*).

4.3. Közbiztonság

4.3.1. A közbiztonság általános jellemzői

Európa esetében általánosan kijelenthetjük, hogy az észszerű biztonsági előírások betartásával a turisták számára a kontinens biztonságosnak tekinthető. A kifejezetten turisták sérelmére elkövetett bűncselekmények száma nem jelentős. A legtöbb nagyváros esetében megfogalmazható elvárás az útikönyvek és a Konzuli Szolgálat részéről egyaránt, hogy a nagy tömegeket vonzó helyeken, így a tömegközlekedési eszközökön, repülőtereken, pályaudvarokon az általános óvatosság betartása szükséges, mivel előfordulhatnak zseblopások, kisebb tárgyi súlyú lopások. Ugyancsak érdemes a legtöbb országban elkerülni a politikai megmozdulásokat és a tömegdemonstrációkat (1. kép).

1. kép

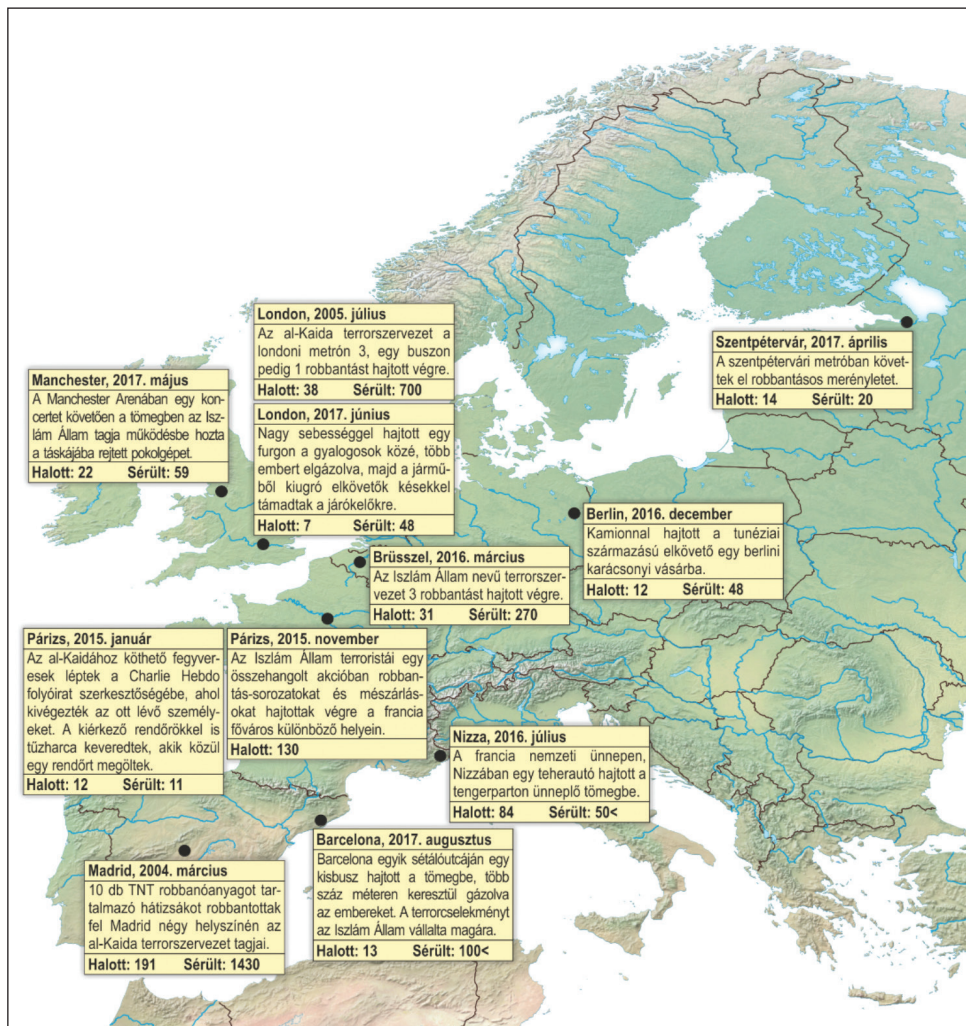
A 2017-ben Budapesten megrendezett „vizes világbajnokság” idején a Terrorelhárító Központ egységei is készenlétben voltak (Margit-sziget)

Forrás: a szerző felvétele

Kijelenthetjük továbbá, hogy Európa legtöbb országában nincs a közbiztonságot és a turizmusbiztonságot jelentősen veszélyeztető háborús helyzet. Jelen kiadvány kéziratának lezárása idején (2018 ősze) egyedül Ukrajnában (Donyeck és Luhanszk megye) van európai fegyveres konfliktus, illetve van néhány olyan konfliktusos hely, ahol időnként előfordulhatnak kisebb fegyveres összetűzések (Koszovó, Hegyi-Karabah Köztársaság, Azerbajdzsán). E területek azonban elhanyagolhatók a turizmus szempontjából, mivel minimális a turistaérkezések száma.

A Konzuli Szolgálat jelzése alapján Európa számos országában és városában az elmúlt néhány évben megszorodtak bizonyos bűncselekménytípusok. Ez alapján Brüsszelben már az EU-negyedben és közvetlen környékén is elharapóztak a zseblopások, a trükkös lopások, a megtévesztéssel elkövetett csalások, a dolog elleni erőszakkal elkövetett lopások és a rablások. Javasolt továbbá elkerülni számos problémásnak tartott, főként bevándorlók lakta negyedek, ahol nagyobb a kockázata a különféle bűncselekmények elkövetésének (például Brüsszel esetében a híradásokból is ismert Molenbeek, Kuregem, St. Gilles negyed). Prágában új trendként jelentkeznek az éttermekben elkövetett lopások, Rómában és Párizsban pedig jelentősen növekedett a lopások és zseblopások száma. Görögországban – részben az illegális migránsok megnövekedett száma, illetve a gazdasági nehézségek következtében – a lopások és a gépkocsifeltörések száma emelkedett, míg Észak-Macedóniában az út melletti éjszakai pihenőhelyeken elkövetett támadások száma növekedett meg.

A közbiztonság kapcsán természetesen nem mehetünk el az elmúlt közel másfél évtizedben elkövetett terrortámadások mellett. A 2004-es madridi, majd a 2005-ös londoni terrortámadást követően sokáig csend honolt Európában, azonban 2014-től kezdve egy soha ne tapasztalt intenzitású terrorhullám öntötte el a kontinenst, amely gyökeresen megváltoztatta a biztonságról alkotott képét Európa lakóinak (RITECZ 2016; TARLOW 2014). Ennek ellenére a turisták számára ez továbbra sincs jelentős hatással, azonban kijelenthetjük, hogy Nyugat-Európa nagyvárosaiban az elmúlt évek terrortámadásainak következtében nem garantálható senkinek sem a biztonsága olyan szinten, mint akár néhány évtizeddel ezelőtt (1. ábra).

1. ábra

A tíz legtöbb áldozatot követelő nyugat- és dél-európai terrortámadás

Forrás: a szerző szerkesztése

4.3.2. A közbiztonságot jelző legfontosabb indikátorok

Az európai országok közül egy sem sorolható a gyilkossággal fertőzöttek közé, viszonylag alacsony még a legmagasabb értéket mutató országban is az emberölés gyakorisági mutatója (Oroszország a 15. a gyakorisági mutató alapján). Világviszonylatban is megállapítható, hogy csökken az emberölések száma, ami a közbiztonság helyzetére pozitív hatással van. Érdemes azonban megemlíteni, hogy az emberölések döntő részben nem a turistákat érintik, hanem a helyi lakosság családi, baráti és ismerősi körében lévő konfliktusainak résztvevői az áldozatok (MÁTYÁS 2017).

A gépjárművek lopása terén viszont rossznak tekinthető a kontinens helyzete, ami következménye annak a pozitív ténynek, hogy Európa lakosai relatíve magas életszínvonalon élnek és nagy számban rendelkeznek különféle gépjárművekkel. Az érintettséget mutatja, hogy a húsz legfertőzöttebb ország közül tizenegy Európában található. Görögország kivételével megállapítható, hogy az elmúlt egy évtizedben jelentős csökkenés következett be a bűncselekmények számában, azonban ennek ellenére is még a világ legfertőzöttebb országai közé sorolhatók. Gépjárműlopást a kontinensen legnagyobb gyakorisággal Olaszországban, Svédországban, Franciaországban és Görögországban követnek el. A személyautók eltulajdonítása terén szintén élen jár a kontinens, világviszonylatban is a két legérintettebb ország Olaszország és Franciaország. A legérintettebb országok közül nyolc európai (Svédország, Belgium, Görögország, Hollandia, Szlovákia, Norvégia).

A sérthető értékek viszonylagos gazdagsága a lakásbetörések terén ugyancsak megmutatkozik, hiszen a húsz legérintettebb országból tizenöt Európában található. A világon a legtöbb betörést évek óta Hollandiában követik el; szintén a fertőzött országok közé sorolható Dánia, Svédország és Belgium. Általános trend, hogy az elmúlt egy évtized adatai alapján stagnálás, egyes időszakokban pedig enyhe növekedés figyelhető meg.

A testi sértések esetében a statisztikai adatok alapján Európa az érintett kontinensek közé sorolható. Meg kell azonban ebben az esetben is jegyezni, hogy a deliktum eltérő jogi értelmezése, a feljelentési hajlandóság és számos egyéb tényező nagyban befolyásolja a valós értékeket¹⁰ (MÁTYÁS–SALLAI 2014). Hasonló aránytalanságok figyelhetők meg az emberrablás esetében is.

A szexuális erőszak esetében két tényező emeli meg az európai értékeket. Egyrészt jóval magasabb a feljelentési hajlandóság, másrészt pedig jóval alacsonyabb az ingerküszöb is e téren, mint esetleg egyes afrikai vagy ázsiai országok esetében. Csak, hogy érzékeltessük a nemzetközi összehasonlítás problematikáját, jelen esetben a 2014-es adatokat figyelembe véve a svéd és az iraki gyakorisági értékeket összevetve több mint 43-szoros volt a különbség.

Legvégül pedig nézzük meg a rablás gyakorisági értékeit. Itt is komoly aggályokat vehet fel, hogy mit tekinthetünk rablásnak (a rablásnak a lopástól történő elhatárolása még hazánkban is sok esetben eltérő a rendőrségi gyakorlatban), azonban a statisztikai értékek alapján Európa országai nem tekinthetők fertőzöttnek (Belgium a 12., Franciaország a 13., Spanyolország a 14.) (2014), bár nyilvánvalóan emeli a ranglistán elfoglalt helyezést az európai országok esetében a magas feljelentési hajlandóság, a statisztikai adatszolgáltatás magas színvonala stb. (Knoema é. n.).

¹⁰ A testi sértések alapján 2014-ben Belgium a 4., Luxemburg pedig az 5. legérintettebb ország volt, míg például Kolumbia csak a 18., közel háromszoros gyakorisági különbséggel. Az emberrablás bűncselekménye Belgiumban volt a világon a 2., Luxemburgban pedig a 3. legmagasabb, az afrikai Burundi pedig „csak” a 32. volt.

Felhasznált irodalom

- AUBERT Albert – GYURICZA László – HUSZTI Zsolt (2012): *A kultúra turizmusa, a turizmus kultúrája*. Pécs, IDRResearch Kft. – Publikon.
- BALOGH Ferenc (2004): *Idegenforgalmi földrajz II*. Budapest, Képzőművészeti.
- BODNÁR László (2005): *Az idegenfogalom hazai és nemzetközi vonatkozásai*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- BORSY Zoltán (1992): *Általános természetföldrajz*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- BRUCE-MITFORD, Miranda szerk. (1993): *Etnikumok enciklopédiája*. Budapest, Kossuth.
- BUJDOSÓ, Zoltán – DÁVID, Lóránt – WÉBER, Zoltán – TENK, András (2015): Utilization of Geoheritage in Tourism Development. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Vol. 188, 316–324. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.03.400>
- Eurostat (2018): *Tourism statistics*. Elérhető: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_statistics (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- GYURICZA László (2008): *A turizmus nemzetközi földrajza*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- KERÉNYI Attila (1995): *Általános környezetvédelem*. Szeged, Mozaik Oktatási Stúdió.
- Knoema (é. n.): World Data Atlas. Elérhető: <https://knoema.com/atlas/topics/Crime-Statistics> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- Konzuli Szolgálat (é. n.): *Konzuli tájékoztatás*. Elérhető: <http://konzuliszolgalat.kormany.hu/europa-utazasi-tanacsok> (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- MÁTYÁS Szabolcs (2017): Turizmus és viktimizáció. In NÉMETH Kornél szerk.: *I. Turizmus és biztonság tudományos konferencia konferenciakötete*. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 47–59.
- MÁTYÁS, Szabolcs – SALLAI, János (2014): Criminal geographical researches in Hungary. *Kritische Zeiten*. 60–77.
- MICHALKÓ Gábor (2004): *A turizmuselmélet alapjai*. Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola.
- MICHALKÓ Gábor (2012): *Turizmológia*. Budapest, Akadémiai.
- PÉCZELY György (1996): *Éghajlattan*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- RITECZ György (2016): A terrorizmus és a migráció viszonya a számok alapján. *Acta Humana*, 4. évf. 5. sz. 103–123.
- TARLOW, Peter (2014): *Tourism security – Strategies for Effectively Managing Travel Risk and Safety*. Butterworth-Heinemann.
- The World Bank (é. n.): *GDP Ranking*. Elérhető: <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/gdp-ranking> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- UNWTO (2012): *Tourism Highlights*. Elérhető: www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284414666 (A letöltés ideje: 2020. 01. 08.)
- UNWTO (2017): *Tourism Highlights*. Elérhető: www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029 (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)

Mátyás Szabolcs

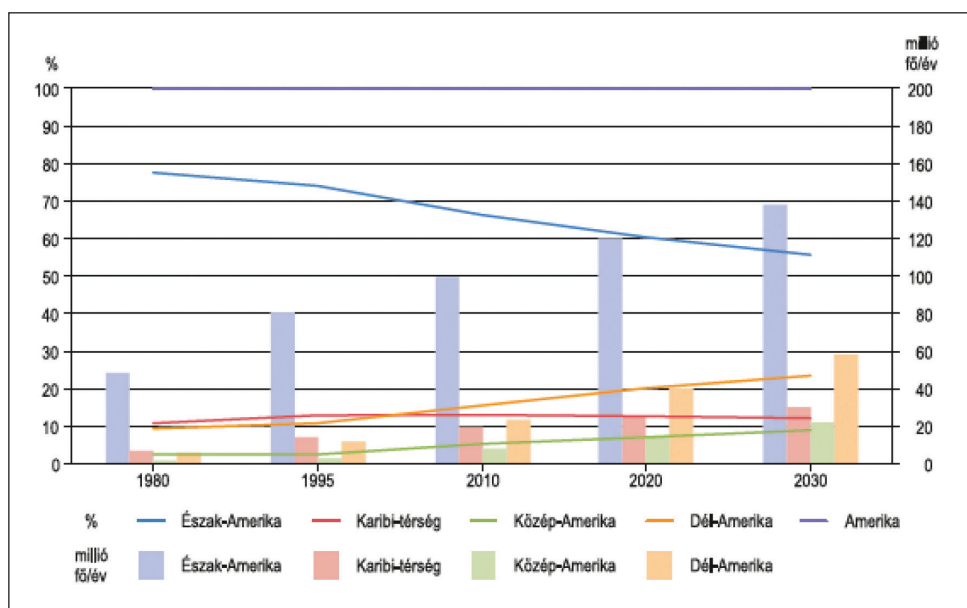
A turizmusbiztonság amerikai helyzete és sajátosságai

Jelen fejezet bemutatja, hogy az amerikai kontinens esetében milyen jelentős regionális eltérések figyelhetők meg a turistaérkezések és a turizmus által megtermelt bevételek tekintetében. Részletesen kifejtik ennek okait, a társadalmi és gazdasági tényezőket. Előrejelzéssel szolgálunk továbbá a jövőre vonatkozólag: várhatóan hogyan fog alakulni az amerikai kontinens helyzete 2030-ra. A tanulmány egyik célkitűzése, hogy bemutassa a kontinensre jellemző azon specifikus természeti és társadalmi vonzerőket, amelyek egyedülállóvá teszik a kontinentet.

1. Általános turisztikai kereslet-kínálat elemzés

Az amerikai kontinensen a méreténél és a földrajzi fekvésénél fogva az összes földrajzi övezet megtalálható (hideg, mérsékelt és trópusi), ami a turizmus szempontjából egyedülálló adottságokat jelent. Az óriási észak–déli kiterjedés következtében a földrész felosztása számos szempont alapján lehetséges. Természetföldrajzi szempontból rendszerint az Észak-, Közép- és Dél-Amerika felosztás használatos. Társadalomföldrajzi aspektusból viszont a nyelv a fő választóvonal (GYURICZA 2008), amely egyben kulturális, mentalitásbeli választóvonal is, és amely a turizmusbiztonság szempontjából is éles határvonalat von Észak- és Latin-Amerika közé. A Turisztikai Világszervezet (UNWTO) statisztikai felosztásában az Észak-Amerika, a karibi térség, Közép-Amerika és Dél-Amerika felosztást követi, ezért jelen fejezet is számos pontjában e felosztást alkalmazza.

Az UNWTO előrejelzése szerint globálisan 2030-ig éves szinten mintegy 3,3%-kal bővül majd a turistaérkezések száma, amely az Észak- és Közép-Amerika, illetve a karibi térség jelenlegi trendjeit figyelembe véve reálisnak tűnik. Dél-Amerika esetében viszont a politikai és gazdasági instabilitás, a közbiztonság és az egészségbiztonság elvárttól alacsonyabb színvonalra egyes országok esetében gátja lehet az UNWTO által meghatározott folyamatos növekedésnek. Az előrejelzés szerint a növekedés a feltörekvő gazdaságok országaiban lehet a legnagyobb (például Latin-Amerika országai), 4,4%. Ennek eredményeként 2030-ra a turistaérkezések 57%-a már a feltörekvő gazdaságok országaiban realizálódik majd. Amerika esetében így a jelenlegi 150 millió főről várhatóan 248 millió főre növekszik a nemzetközi turistaérkezések száma, köszönhetően a latin-amerikai országok dinamikus fejlődésének (1. ábra). A turistaérkezéseket illetően a kontinens súlya – a várható dinamikus fejlődés ellenére is – a jelenlegi 16%-ról 14%-ra csökken 2030-ig, mivel a Közel-Kelet, Afrika és a pacifikus térség előreláthatóan jóval nagyobb dinamikájú növekedést fog produkálni (UNWTO 2017).

1. ábra

A turistaérkezések várható száma Amerika egyes régióiban (millió fő/év)

Forrás: UNWTO 2017

A kontinens országai közül az Egyesült Államok továbbra is a világ legmeghatározóbb országai közé tartozik úgy a turistaérkezések, mint a turizmusból származó bevétel tekintetében. A 2016-os év adatai alapján 75,6 millió külföldi turista kereste fel az országot, amivel Franciaország után a második leglátogatottabb desztináció volt a világon, Mexikó pedig 35 millió látogatóval a nyolcadik volt a világranglistán. A turizmusból származó bevételek alapján az első tíz ország között viszont már csak egy amerikai ország, az Egyesült Államok található (2016: 205,9 milliárd dollár) (UNWTO 2017).

A nemzetközi turistaérkezések és az abból származó bevétel tekintetében az amerikai kontinens kimagasló értékekkel rendelkezik. A nemzetközi turizmusból regisztrált mintegy 1,2 milliárd érkezésből közel 200 millió esik Amerika országaira, ez a világforgalom 16%-a. Az ebből befolyt bevétel 313 milliárd USD, ami több mint egynegyede a turizmus globális bevételének (UNWTO 2017). Az amerikai turistaérkezéseket globális és régiós szinten vizsgálva a következő megállapításokat tehetjük. 1. Az amerikai kontinens súlya a turistaérkezéseket illetően a folyamatos fejlődés ellenére is csökkent (1990: 21,33% → 2016: 16,1%). Ennek az elsődleges oka az, hogy számos olyan új fogadó terület jelent meg a vizsgált időszakban, amelyek lényegesen nagyobb mértékben tudták növelni turistaérkezéseik számát (például Ázsia, Afrika). 2. Régiós szinten Észak-Amerika szerepe továbbra is meghatározó, még annak ellenére is, hogy a régió súlya folyamatosan csökken. 3. Jelenleg az USA, Kanada és Mexikó adja a kontinens turistaérkezéseinek mintegy kétharmadát. 4. Amerika többi régiója Észak-Amerika rovására tudta csak növelni a súlyát. 5. Az 1990 és 2016 közötti időintervallumban a Karibi-térség mintegy két és félszeresére növelte turis-

taérkezéseinek számát (11,4 millió → 25,2 millió), Közép-Amerika több mint ötszörösére (1,9 millió → 10,7 millióra), Dél-Amerika pedig több mint négyszeresére (7,7 millió → 32,8 millió) (UNWTO 2017) (1. táblázat).

1. táblázat

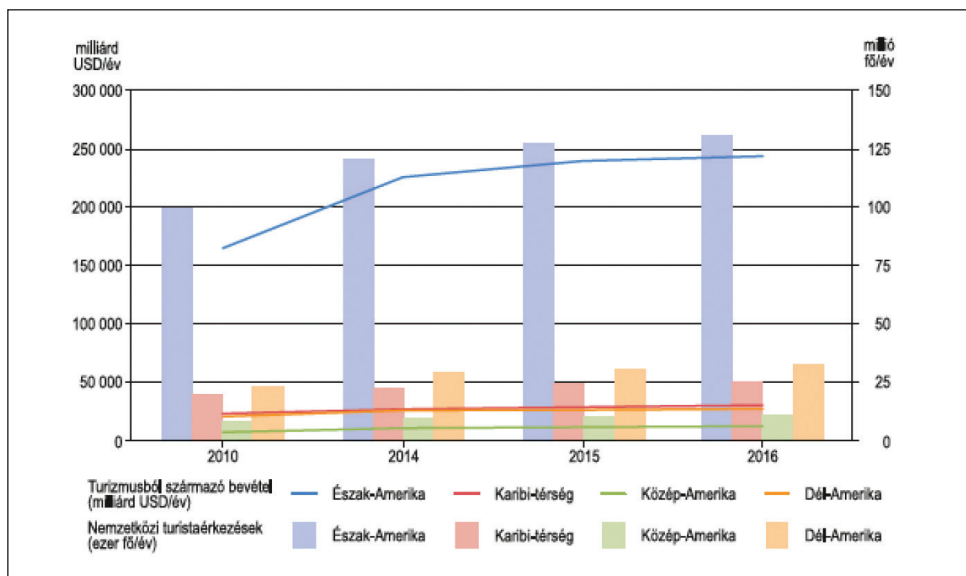
A turistaérkezések száma Amerika egyes régióiban (millió fő/év)

	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016
A világ összesen	435,0	526,0	674,0	809,0	953,0	1 189,0	1 235,0
Amerika	92,8	108,9	128,2	133,3	150,1	192,7	199,3
Észak-Amerika	71,8	80,5	91,5	89,9	99,5	127,5	130,5
Karibi-térség	11,4	14,0	17,1	18,8	19,5	24,1	25,2
Közép-Amerika	1,9	2,6	4,3	6,3	7,8	10,2	10,7
Dél-Amerika	7,7	11,7	15,3	18,3	23,2	30,8	32,8

Forrás: UNWTO 2017

Amerikában a nemzetközi turistaérkezéseket illetően 2010 és 2016 között több mint 20%-os növekedés figyelhető meg. A legtöbb turista Észak-Amerikát keresi fel (2016: 130,5 millió fő), míg a második leglátogatottabb térség Dél-Amerika (2016: 32,8 millió fő). Utóbbi régió esetében a növekedés dinamikája jóval kisebb, mint a többi fogadó terület esetében, lakosságszám alapján pedig közel hasonló turistaérkezésekkel kellene rendelkeznie, mint Észak-Amerikának. Fajlagosan vizsgálva a nemzetközi turistaérkezéseket, kiemelkedő értékeket mutat a Karibi-térség (2016: 25,2 millió fő), valamint Közép-Amerika (2016: 10,7 millió fő). Észak-Amerika esetében az Egyesült Államok a fő fogadó terület, amely a turistaérkezések mintegy 60%-át bonyolítja, míg Mexikó a közel 25%-át, Kanada pedig a 15%-át. Az USA esetében egyértelműen a minőségi turizmus dominál, amit jól érzékeltet a turistaérkezések és a turizusból származó bevétel aránya is. Míg előbbi esetében 60% az Egyesült Államok aránya, addig a térség turisztikai bevételeiből több mint 80% az USA részesedése. A Karibi-térség esetében néhány szigetország emelhető ki, ahol a térség turistaérkezéseinek több mint kétharmada realizálódik, a bevételeknek pedig mintegy 60%-a (Bahama-szigetek: 1,48 millió fő, Kuba: 3,97 millió fő, Dominikai Köztársaság: 5,96 millió fő, Jamaica: 2,18 millió fő, Puerto Rico: 3,74 millió fő) (2016).

Közép-Amerika országai esetében – Belize és Costa Rica kivételével – relatíve arányos a turistaérkezések megoszlása, átlagosan 1–2 millió külföldi turistát fogadnak évente. Costa Rica a térség legjelentősebb fogadó területe, éves szinten 2,5–3 millió fős turistaérkezéssel. A turizusból származó bevétel esetében – akárcsak a turistaérkezéseknél – megállapítható, hogy gyakorlatilag a térség összes országa képes éves szinten növelni a turizusból származó bevételét, ami a turizmus távlati perspektívája szempontjából kedvezőnek tekinthető. A turizusból a legnagyobb bevétele Panamának (4,3 milliárd USD), Costa Ricának (3,9 milliárd USD) és Guatemalának (1,6 milliárd USD) származik (2016). Panama és Costa Rica viszonylatában megmutatkozik, hogy bár utóbbi országba több külföldi turista látogat, előbbiben viszont mégis magasabb a turizusból származó bevétel, ami mutatja, hogy Panama minőségibb, drágább szolgáltatásokat tud nyújtani, így fajlagosan ott többet költenek a turisták (UNWTO 2017) (2. ábra).

2. ábra

A nemzetközi turistaérkezések és a turizmusból származó bevételek (2010–2016)

Forrás: UNWTO 2017

Dél-Amerika államai közül Brazília (6,6 millió fő), Argentína (5,6 millió fő) és Chile (5,6 millió fő) a három legnagyobb fogadó ország. Előbbi két állam esetében azonban közel sem beszélhetünk dinamikus fejlődésről, mindinkább szinuszgörbeszerű trendek figyelhetők meg, Chile viszont évről évre egyre több turistát fogad. Brazília esetében a turizmus dinamikus növekedésének mindenképp gátja a rossz közbiztonság és az elmúlt években megjelent Zika-vírus, Argentínánál pedig a hosszan elhúzódó gazdasági válság okozta bűnözés növekedése. A térség államai közül megemlíthetők még Kolumbia (3,3 millió fő), Peru (3,7 millió fő) és Uruguay (3,0 millió fő) több millió fős turistaérkezései (2016) (UNWTO 2017). A turizmusból származó bevétel, akárcsak a turistaérkezések száma, szintén nélkülözi a távlatokat mutató dinamikát. A térség nagy fogadó országai közül csak Chile, Kolumbia és Peru esetében figyelhető meg öt éves időintervallumú szignifikáns növekedés. Dél-Amerika esetében a relatíve csekély növekedés (turistaérkezés és turizmusból származó bevétel egyaránt) háttérben mindenképp ott kell keresni az európai mércével mért rossz közbiztonságot, a bizonytalan politikai légkört és az időnként járványos méreteket öltő fertőző betegségeket.

2. Vonzerők, kínálati elemek

Mint azt a bevezető gondolatokban is említettük, az amerikai kontinens földrajzi elhelyezkedésénél fogva egyedülálló turisztikai adottságokkal rendelkezik. A természeti vonzerők mellett azonban a társadalmi tényezők is meghatározó szerepet játszanak a turisztikai vonzerők között, ezért a városi turizmus is nagy szerepet kap a kontinensen.

Észak-Amerika országai esetén az Egyesült Államokat és Kanadát célszerű külön kezelni Mexikótól, attól gyökeresen eltérő társadalmi, gazdasági és természeti viszonyai miatt. A két kultúrrégió közötti választóvonalat az USA és Mexikó határa mentén lehet meghúzni (JENEI et al. 2013). Az USA és Kanada a világ legfejlettebb országai közé tartozik, jól kiépített turisztikai infrastruktúrával és szuprastruktúrával.¹ Mindkét ország a világ legnagyobb küldő országai közé tartozik, az Egyesült Államok pedig a második legnagyobb fogadó ország is egyben (2016: 75,6 millió fő).

Kanada esetében főként a lenyűgöző természeti adottságok jelentik az igazi vonzerőt (például Niagara-vízesés, nemzeti parkok), illetve az erre épülő turisztikai ágazatok (például téli sportok²). A városi turizmus mindössze néhány nagyobb, délen fekvő településre (Toronto, Montreal, Ottawa), továbbá a nyugati országrész nagyvárosaira korlátozódik (Vancouver, Calgary, Edmonton). Kanada őslakói különféle indián törzsek voltak, azonban az indián kultúrának csekély tárgyi emléke maradt fenn, így az nem jelent jelentős turisztikai vonzerőt.³

Az Egyesült Államok esetében három markáns fogadó területet lehet elkülöníteni, az észak-atlanti régiót, Floridát és környékét, valamint a tágabban értelmezett nyugati partvidéket. A keleti partvidéken (észak-atlanti régió) található Földünk egyik legnagyobb, kb. 800 km hosszú várostömörülése, amely Bostontól Washingtonig tart (az angol nyelvben épp ezért BosWash-ként is emlegetik). A megalopolisz, „a nemzet főutcája” tulajdonképpen egy összefüggő városhalmaz, amelyben több mint 40 millió ember él (PROBALD 2005). Ez a legfrekvenciáltabb desztináció részint fekvése, részint pedig az attrakciók sokasága miatt. Főként a városi turizmus jellemzi, de a természet által kínált attrakciók is milliőkat vonzanak (például tengerpart, Appalache-hegység, Niagara-vízesés).

Észak-Amerika-szerte (különösen az USA-ban) nagy tömegeket vonz a sportturizmus, ahol egy-egy rendezvényen olykor több százezer ember is részt vesz indulóként vagy nézőként (nyári és téli olimpiai játékok,⁴ utcai futóversenyek stb.). E nagy tömegeket vonzó események különösen az elmúlt néhány év terrorcselekményeinek ismeretében rejtenek különös kockázatot, amellyel sajnos szembe kell néznie mindenkinek, aki egy ilyen eseményre ellátogat. A turizmus másik nagy fogadó területe Florida, ahol a kellemes klíma egész évben tízmilliókat vonz (sunbelt övezet). A legfőbb vonzerő a természet, a homokos tengerpart, valamint itt található az egyik legtöbbet látogatott amerikai nemzeti park, az édesvízi

¹ „Turisztikai szuprastruktúrán az adott desztináció szálláshely- és vendéglátó-ipari kínálatát, továbbá a turista tartózkodását színesítő szolgáltatások összességét értjük” (MICHALKÓ 2012).

² A téli sportok kanadai népszerűségét jelzi, hogy Quebec Cityben már 1852-ben fedett jégpályát építettek, amely többfunkciós sportlehetőséget biztosított (LACZKÓ-BÁNHIDI 2015).

³ „Az első amerindiánok mintegy 30 000 évvel ezelőtt keltek át a Bering-szoroson, majd mintegy 15 000 – 20 000 évvel ezelőtt kezdtek szétszóródni Dél-Amerika felföldjein és alföldjein” (BRUCE-MITFORD 1993).

⁴ 1996. július 27.: a nyári olimpiai játékok történetének egyik legszomorúbb pillanata. Atlantában egy éjszakai koncerten egy táskába rejtett csőbomba robbant megölve egy nézőt, 111-et pedig megsebesített (PINCESI 2008).

mocsarak élővilágát bemutató Everglades Nemzeti Park, amely felkerült az UNESCO világörökségi listájára is. A harmadik nagy fogadó terület a nyugati partvidék, amely főként Kalifornia államra koncentrálódik (San Franciscótól San Diegóig – „SanSan”), amely a természeti és társadalmi vonzerők széles tárházát nyújtja. Az épített környezet egyedülálló vonzerői Kalifornia nagy városai, különösen San Francisco, Los Angeles és Hollywood, továbbá a világ első Disneylandje. A Nevada állambeli Las Vegasban található a világ egyik legnagyobb szerencsejáték- és szórakoztatóközpontja. A természeti vonzerők szintén igen „erősek” a régióban, elég, ha csak a világhírű nemzeti parkokra, a Yosemite, a Grand Canyon vagy a Yellowstone Nemzeti Parkra gondolunk (BALOGH 2004). A szárazföldi területektől pedig távol a Csendes-óceánban fekszenek a Hawaii-szigetek, amely jórészt a természeti erőforrásokon alapuló turizmusra alapozza gazdaságát (GYURICZA 2008).

Észak-Amerika gazdaságilag legfejletlenebb országában, Mexikóban a turizmus az ország egyik legfőbb bevételi forrásának számít (2016: 19,6 milliárd USD). A kellemes éghajlat a turisták millióit vonzza elsősorban a Yucatán-félsziget híres üdülőhelyeire. A fő küldő terület az Egyesült Államok és Kanada. A tenger kínálta vonzerők mellett a műemléki városképpel rendelkező városok és a prehiszpán, ősi indián (maja és azték) kultúra megmaradt emlékei (romvárosok, piramisok stb.) jelentik a legfőbb vonzerőt (FRISNYÁK 1990).

Közép-Amerika országainak esetében nagy általánosságban kijelenthetjük, hogy a természeti vonzerők sorában elsősorban az egész évben kellemes trópusi éghajlat és a meleg tenger áll.⁵ Ezek szolgáltatják a legfőbb attrakciókat, a tenger esetében elsősorban a búvárkodás, a vízi sportok és a strandolás lehetőségét. Az attrakciók között a kiemelt helyen szerepelnek az esőerdei túrák, amelyeket sokszor helytelenül dzsungeltúrának neveznek (például Belize, Costa Rica, Panama, Honduras), amelyek során az esőerdők endemikus növény- és állatvilága egyedülálló látványossággént szolgál.⁶ A terület geológiai értelemben rendkívül aktív, amit számos működő vulkán is jelez, ami szintén nagy vonzerő a turisták számára (például Poás/Costa Rica, Fuego/Guatemala, San Cristobal /Nicaragua). E tekintetben a régióban Salvador jelenti a legnagyobb vonzerőt, ahol mintegy 170 vulkán van, amelyekből 20 napjainkban is aktív.

Közép-Amerika országai valamely nagy gyarmatbirodalom részei voltak, azoktól függetlenedtek. A gyarmati múlt emlékét őrzik a koloniális épületek, amelyek mind a mai napig meghatározó karakterét adják számos régi városnak (például Panamaváros, Leon). A régió a maja indiánok egykori birodalmának része volt. Dél-Amerikához vagy Mexikóhoz képest relatíve kevés közép-amerikai indián emlék maradt az utókorra, azonban a megmaradt emlékek nagy látogatottságnak örvendenek (például Tikal romváros/Guatemala, Copán romváros/Honduras).

A Karibi-térség esetében a legtöbb ország szinte kizárólag a természet kínálta erőforrásokra alapozza turizmusát. Ahogy a dán meseíró, Hans Christian Andersen mondta: „Vannak helyek, amelyeknek már pusztá említése vándorkedvvel tölti el a szívünket.” Nos, a Karibi-

⁵ A trópusi esőerdei éghajlat évi középhőmérséklete 25–28 °C között váltakozik, a leghidegebb és legmelegebb hónap közötti különbség 2–3 °C körüli. Az éjszakai hőmérséklet rendszerint nem süllyed 20–25 °C alá (PÉCZELY 1996).

⁶ Szomorúan kell konstatálnunk, hogy a trópusi esőerdők rendkívüli fajgazdagsága rohamosan csökken, a mértéketlen erdőirtások következtében egyes kutatók szerint éves szinten 4000–6000 közé tehető a kihalt fajok száma (KERÉNYI 1995).

térség ilyen. Az éghajlat kellemesen meleg, a kristálytisza tengervíz ideális a strandolásra, a búvárkodásra és a vízi sportokra. A Karibi-térség esetében a turistaszezont júniustól novemberig a hurrikánszezon zavarja meg, amikor tanácsos elkerülni a régiót, mivel az igen erős forgószél mellett a kidőlt fák és az áradások rendszerint igen nagy károkat okoznak, olykor az emberéletet sem kímélve. A Karibi-térség országai közül elsősorban Kuba emelhető ki, ahol a természeti látnivalók mellett jelentősek az építészeti és a kulturális látnivalók is.

Dél-Amerika esetében jóval változatosabbak a kínálati elemek, mint Közép-Amerikában vagy a Karibi-térségben, bár természetesen meg kell jegyezni, hogy jóval nagyobb a földrajzi kiterjedése is. A természeti vonzerők egyik szegmense az amazóniai trópusi esőerdőkhöz köthető, amely néhány ország kivételével (Uruguay, Argentína) minden dél-amerikai országban megtalálható. Egyedülálló élményt jelent valamely trópusi folyamáriást felkeresni s azon hajózni vagy horgászni. A térség folyóinak a legnagyobbika a Föld legnagyobb vízgyűjtő területtel és vízhozammal rendelkező folyója, az Amazonas (CZAYA 1988). Az esőerdei túrák azonban számos egészségbiztonsági kockázatot rejtenek, gondoljunk többek között a mérges kígyókra, pókokra vagy a nagy testű ragadozó állatokra! A trópusok kapcsán pedig említsük meg az egyedülálló ökoszisztémával rendelkező Galápagos-szigeteket! Az Ecuadorhoz tartozó szigetcsoport flórája és faunája napjainkra jelentősen károsodott, köszönhetően a szigetekre érkező nagyszámú turistának.⁷

A szubkontinensen észak–déli irányban végighúzódó Andok szintén számos látnivalóval szolgál, azonban ezek kiaknázása egyelőre nem teljes körű (hegymászás, magashegyi túrázás, gleccsersielés stb.). Ennek egyik oka, hogy a nagy küldő területek viszonylag távol fekszenek, másrészt pedig a turisztikai infrastruktúra nem kellően kiépített. A kőzetlemezek szubdukciója következtében tektonikai szempontból rendkívül aktív a terület, ami a nyilvánvaló kockázatok mellett is vonzóvá teszi a 7000 km hosszú hegyvonulatot. Ennek kapcsán szintén kockázatként értékelhetjük a nagy magasság okozta oxigénhiányt, amely komoly balesetek, nemritkán halálesetek forrása is lehet. Az Andok rejti a Föld legmagasabban fekvő hajózható tavát, a több mint tíz balatonnyi méretű Titicaca-tavat (Peru és Bolívia), amely az Andokba látogató turisták egyik legfőbb látnivalója (BORSY 1992).

Az Egyenlítőtől távolodva óriási kiterjedésű szavannák, majd a pampák (füves puszta) következnek, ami jóval kevesebb látnivalót ad, mint az afrikai szavanna. A Dél-afrikai Köztársaságban meglévő vadászturizmus pedig jóformán ismeretlen, részint azért, mert hiányoznak a kilőhető nagyvadak (BODNÁR 2005).

Dél-Amerika esetében az épített környezet és a városi turizmus elsődleges látnivalói a sok esetben rossz közbiztonságú nagyvárosok (például Rio de Janeiro, São Paulo, Caracas), amelyek őrzik a koloniális, spanyol és portugál építészeti emlékeiket, de keverednek a modern építészeti stílusokkal is, ami különleges mediterrán hangulatú városokat eredményez. A vonzerők másik nagy szegmense az ősi inka kultúra rendkívül gazdag forrásai. A legtöbb látogatót Peru világörökségei, Cuzco városa, a Machu Picchu és a Nazca-vonalak vonzzák.

⁷ Elérhető: http://turizmusonline.hu/aktualis/cikk/tonkretesz_a_galapagos_szigetek_elovilagat_a_turizmus
(A letöltés ideje: 2017. 08. 19.)

3. Gazdasági, társadalmi és kulturális környezet

3.1. Gazdasági és társadalmi környezet

Az amerikai kontinens világgazdaságban elfoglalt súlyát mindenképp jelzi, hogy a tíz legnagyobb gazdaságú ország közül három Amerikában található (1. USA, 9. Brazília, 10. Kanada), de a kontinens más országai is jelentős méretű gazdasággal rendelkeznek világvizonylatban (15. Mexikó, 21. Argentína). Az életszínvonal minőségének egyik legfontosabb indikátora az egy főre jutó jövedelem nagysága, amely ezáltal szoros korrelációt mutat a bűnözés és a közbiztonság milyenségével, és mutatja a gazdasági fejlettség regionális különbségeit.⁸ A bruttó hazai termék a kontinens két országa, USA (11. 56054 USD/fő) és Kanada (21. 43206 USD/fő) esetében mutat magas fajlagos értékeket (2016) (The World Bank é. n.). Számos amerikai ország esetében kiugróan magas egy főre eső GDP-értékekkel találkozhatunk, azonban ezek az államok kivétel nélkül valamely fejlett gazdaságú ország tengeren túli területei.

A legfontosabb gazdasági mutatókhoz sorolható az államadósság GDP-hez viszonyított aránya. Amerika esetében elmondható, hogy a kontinens nagy gazdaságai jelentős államadóssággal rendelkeznek (USA 106,1%, Kanada 92,3%), míg a többi ország – Jamaica (128%) és a Bahama-szigetek (77,9%) kivételével – viszonylag alacsony GDP-arányos államadóssággal rendelkezik, ami igen kedvezővé teheti a turizmus távlati kilátásait (2016). Az államadóssághoz hasonlóan relatíve kedvezőnek tekinthetők a kontinens munkanélküliségének adatai is. Amerika országainak mintegy egyötödénél magasabb csak a munkanélküliségi ráta, mint 10%.

Amerika három országa rendelkezik 100 millió feletti lakosságszámmal (USA, Brazília, Mexikó). Az Egyesült Államok esetében igen jelentős a fizetőképes, költeni tudó turisták aránya, így a kontinens legjelentősebb küldő és fogadó országa. Latin-Amerika egyes országainál igen jelentős a népességyarapodás éves üteme, ami a spanyol ajkú országok és Brazília súlyát növelni fogja a térségben. Egyelőre megválaszolatlan kérdés, hogy a népességyarapodásnak megvan-e a gazdasági háttere, képesek lesznek-e ezek az országok megfelelő színvonalon eltartani a növekvő népességet. A turizmus bővülését hátráltatja, hogy Latin-Amerikát viszonylag nagymértékű korrupció jellemzi, ami az észak-amerikai vagy európai turisták esetében mindenképp taszító tényezőként jelentkezik. A probléma elsősorban Latin-Amerika országait érinti (Trading Economics é. n.).

3.2. Kulturális környezet

Mint az más földrészek esetében is igaz, rendkívül problematikus egy kontinens esetében általános megállapításokat tenni a kulturális környezetre vonatkozóan. Az Egyesült Államok és Kanada esetében nehéz olyan releváns kulturális különbségeket találni, ami egy turista esetében jelentős konfliktushelyzetet teremthetne, részben azért, mert a sztenderdek

⁸ „A bűnözés mérete és összetétele jelzi, hogy milyen egy adott társadalom morális egészsége. [...] A gazdasági viszonyok ebben a kontextusban csak egy, de igen jelentős tényezőt jelentenek” (GÖNCZÖL 1988).

közelebb állnak egymáshoz (BALASSA 2016). Latin-Amerika esetében is általánosságban kijelenthetjük, hogy toleráns, elfogadó régió, ahol inkább kisebb kellemetlenségek, mintsem nagyobb konfliktushelyzetek adódhatnak. Ilyen helyzetet eredményezhet például az – amelyet számos útikönyv megemlít –, hogy az idő szerepét a legtöbb latin-amerikai országban meglehetősen sajátosan értelmezik. Ezt az „Ej, ráérünk arra még!” szemléletet nevezik Dél-Amerika-szerte kissé gúnyosan „mañanismo”-nak (BALÁZS 1988).

A „latin mentalitás” a közlekedés során is okozhat félreértéseket, mivel lazábban értelmezik a közlekedési szabályokat, gyakrabban használják a gépjárművek dudáját, élénkebben gesztikulálnak stb.

Latin-Amerika országainak többségében nagy szerepe van a vallásnak, ami az öltözködési kultúra terén is megmutatkozik; összességében jóval konzervatívabb az öltözködési stílus. Egyes országokban ez a strandolás „szabályai” terén is megmutatkozik. Néhány országban szigorú fürdőzési szabályok vannak, így például nem megengedett a nudista fürdőzés és a monokini, amelyért komoly büntetéseket is kiszabhatnak (például Nicaragua, Dominikai Köztársaság, Kajmán-szigetek).

4. A turizmusbiztonság egyes területei

4.1. Egészségbiztonság

A kontinens egészét vizsgálva eljárában kijelenthetjük, hogy igen jelentős regionális eltérések figyelhetők meg. Az Egyesült Államok és Kanada esetében európai szemmel sem kell semmilyen jelentősebb egészségbiztonsági kockázattal számolni.

A főbb egészségbiztonsági kockázatok elsősorban Latin-Amerika országiban leleselkednek a turistákra, ugyanis a legtöbb országban nem megfelelőek az általános higiéniai viszonyok. Az illemhelyiségek nem megfelelő tisztaságúak, az utcák szemetesek, nagy számban vannak kóbor állatok az utcákon stb. (például Bolívia, Haiti, Guyana). A turistákra vonatkozó regulák között a legtöbb esetben ott szerepel (különösen a trópusi országok esetében), hogy ne igyanak csapvizet, utcai árusoktól ne vásároljanak ételt, jégkockát ne kérjenek az üdítőbe stb. Ez Latin-Amerika legtöbb országára is igaz, különösen a rossz higiénias viszonyokkal rendelkező országok esetén (például Bolívia, Haiti, Suriname, Salvador, Guatemala).

Sok turista a páratlan természeti szépségek, az egyedülálló állat- és növényvilág miatt keresi fel a térséget. A természet azonban számos veszélyt is magában rejt. A trópusi esőerdők a leginkább veszélyesek e tekintetben, ahol mérges kígyók, pókok, skorpiók vagy akár nagy testű ragadozó állatok is előfordulnak.

Latin-Amerika esetében is számos országban égető egészségügyi probléma a HIV-fertőzöttek nagy száma, bár a probléma nagyságrendileg kisebb, mint egyes afrikai országokban. Egyes becslések szerint a térségben 2 millió HIV-fertőzött ember él (0,5%-a a felnőtt lakosságnak) (2016). Elsősorban a homoszexuálisok, a kábítószer-használók és a prostituáltak körében nagy a fertőzöttek száma. Utóbbi tényezőnek érdemes megemlíteni a turisztikai aspektusú relevanciáját is, hisz egyes országokban regionális szinten említésre méltó a női és férfi szexturizmus szerepe (például Dominikai Köztársaság, Jamaica) (AIDSInfo é. n.; Avert 2017).

A Zika-vírusról egyelőre keveset lehet tudni, mivel a megjelenése óta eltelt rövid idő nem adott lehetőséget mély tudományos elemzések elkészítésére. [...] A vírus ellen egyelőre nincs védőoltás, sem gyógyszer. A fertőzött személynél jellemzően enyhe, magától gyógyuló, legfeljebb egy hétig tartó, lázas, kiütéses, fejfájással és ízületi fájdalommal járó betegséget okoz. [...] A vírusfertőzés bizonyos esetekben súlyos mellékhatásokkal járhat. Az ismert, de teljeskörűen nem felmérhető mellékhatások közül a legsúlyosabb a kisfejség (mikrocefália). Az eddigi kutatási eredmények szerint a terhességük során zikával megfertőződött nők esetében magasabb az átlagnál kisebb fejkörmérettel és fejlődési rendellenességgel született gyermekek aránya. [...] A Zika-fertőzések döntő része Brazília északkeleti részében történik. A déli, délkeleti tagállamokban a betegség lényegesen ritkábban fordul elő. A szűnyog élőhelyének számító trópusi és szubtrópusi területeken kívül elszórtan előfordult megbetegedéseknél a fertőzés korábbi utazás során történhetett, de egyelőre nem zárható ki a szexuális úton történt fertőzés sem.

Részlet a *Tájékoztató a Zika-vírusról* című külügyminisztériumi sajtóanyagból
Elérhető: <http://konzuliszolgalat.kormany.hu> (A letöltés ideje: 2017. 08. 19.)

A páradús és meleg éghajlatból adódóan Latin-Amerika számos országában komoly veszélyt jelent a sárgaláz, a malária és a dengue-láz vagy éppen az esettanulmányban szereplő Zika-vírus, amelyekre még a fejlett egészségügyi rendszerrel rendelkező országokban is akut egészségügyi problémaként tekintenek (például Francia Guyana).

Különösen az Andok magasabb részein fordulhat elő az oxigénhiányból adódó rosszullet (például hegymászóknál, magashegyi túrázóknál), amely főként a szív- és érrendszeri megbetegedésben szenvedők esetében jelenthet problémát. A hegyi betegség néven is ismert tünet néhány napos akklimatizálódással előzhető meg (például Ecuador, Chile, Kolumbia, Peru).

Legvégül pedig említsük meg a napégést, amely elsősorban az Egyenlítő mentén lévő trópusi országok, illetve a magasabban fekvő országok esetében jelent egészségügyi kockázatot. E helyeken ugyanis a nap sugarai intenzívebben fejtik ki a hatásukat (erős az UV-sugárzás), ezért hamarabb ég le a bőr, és nagyobb mértékben is károsodhat.

4.2. Közlekedésbiztonság

A közúti közlekedés biztonságát egyik legjobban kifejező indikátor a 100 ezer főre számított halálos közlekedési balesetek száma. Hazánkban ez az érték 7,7, amellyel az európai rangsor második felében foglalunk helyet. Az amerikai kontinens esetében a WHO adatai szerint hét olyan ország is volt, ahol a közúti mortalitási index 20 feletti értéket mutatott (2013) (WHO é. n.). A legtöbb úti beszámoló, útikönyv és a régióban járt turista egyaránt megemlíti, hogy az Egyesült Államok és Kanada kivételével a közlekedés kaotikus, a vezetési stílus pedig „latinos”.

Számos országban rossz minőségűek az utak, és a forgalomban lévő gépjárművek műszaki állapota sem megfelelő, ami szintén jelentős kockázati tényező (például Bolívia, Ecuador, Guyana, Paraguay, Honduras). Ez a legtöbb esetben igaz a magántulajdonú gépjárművekre és a tömegközlekedési eszközökre egyaránt.

Az amerikai kontinens tektonikailag rendkívül aktív, amit mutat a jelentős számú aktív vulkán és a földrengések nagy száma is. A vulkánok egy része mint vonzerő szerepel a turisztikai termékek között, azonban különösen a működő vulkánok igen sok veszélyt rejtenek a kalandturisták és a helyi lakosok számára egyaránt (például Chile, Ecuador,

Bolivia). A vulkánkitörések során jelentős mennyiségű hamu kerülhet a levegőbe, ami a légi és a közúti közlekedést is nagyban veszélyeztetheti, olykor pedig napokra is megbéníthatja.

4.3. Közbiztonság

Az USA és Kanada esetében kijelenthetjük, hogy a turisták számára biztonságos országok, bár van számos olyan szegregálódott terület, különösen az Egyesült Államok esetében (például New York Harlem, Bronx és Brooklyn városrésze), ahová nemcsak a turistáknak, de még a helyieknek is veszélyes betérnie (1. kép).

1. kép

A turisták által látogatott desztinációk az Egyesült Államokban is kiemelt figyelmet kapnak (New York)

Forrás: Tihanyi Miklós felvétele

Latin-Amerika országaival kapcsolatban általánosságban kijelenthetjük, hogy az átlag alatti közbiztonság jelentős kockázati tényezőként jelentkezik, és még a kötelező óvintézkedéseket betartó turisták is könnyen válhatnak rablás, zsebtolvajlás stb. áldozatává. A sértetté válást pedig hatványozottan generálhatja a turista „speciális kereslete”, amikor egy köztudottan rossz közbiztonságú országban kívánja az ország „valódi arcát” megismerni, és olyan helyre merészkedik, amely nem ajánlott turisták számára (például Venezuela, Kolumbia, Mexikó egyes városai) (MÁTYÁS 2017).

A kriminálstatisztikai adatok és a turizmusbiztonsággal foglalkozó források alapján megállapítható, hogy Chile, Uruguay, Panama, a Kajmán-szigetek, Kuba, Martinique és Puerto Rico közbiztonsága latin-amerikai viszonylatban jónak mondható.

Az amerikai kontinens kapcsán mindenképp pozitív tényként könyvelhetjük el, hogy az elmúlt másfél évtizedben létrejött és radikalizálódott iszlám kötődésű terrorszervezetek nem vertek gyökeret, tömeges emberáldozatot követelő terrorcselekményeket pedig a 2001. szeptember 11-i merénylet kivételével nem hajtottak végre. Dél-Amerika-szerte viszont léteznek gerillacsoportok, amelyek kisebb-nagyobb aktivitással működve, de követnek el terrorcselekményeket elsősorban a kormányerők ellen, azonban ezek főként a politikai hatalom megszerzésére vagy a kábítószer-kereskedelem ellenőrzésére irányulnak (BEBESI 2016). E terrorszervezetek nagyban rontják a térségben lévő turisták szubjektív biztonságérzetét, valamint mérséklik a régió esélyét más desztinációkkal szemben (RITECZ 2016).

A bűnelkövetővé válás egyik tipikus esete – amely dél-amerikai úti célnál különös relevanciával bír –, amikor a turista megpróbál valamilyen kábítószerrel kicsempészni az országból. Ugyancsak unikális formája a bűnelkövetővé válásnak, amikor koholt vádak alapján válik a turista a diktatórikus államok áldozatává (lásd Tóásó Előd esete Bolíviában).

Az amerikai kontinens az egyik legérintettebb az emberölések tekintetében. Abszolút értékben a brazil adatok a legmagasabbak, ahol 2014-ben közel 60 ezer embert gyilkoltak meg. De nem csak a brazil mutatók kiugróak. Az abszolút értékek alapján az első tíz ország között öt amerikai ország is szerepel a világ legérintettebb országai között (Brazília, Mexikó, Venezuela, USA, Kolumbia). A 100 ezer főre számított gyakoriság alapján kijelenthetjük, hogy a kontinens a legérintettebb terület. Az első tíz legfertőzöttebb ország esetében kilenc az amerikai kontinensen található (Honduras, Salvador, Venezuela, Jamaica, Belize, Guatemala, Trinidad és Tobago, Kolumbia, Brazília) (2014).⁹

A vagyonbiztonság egyik legfontosabb indikátora a különféle gépjárművek (mindenféle motor hajtotta szárazföldi jármű) eltulajdonításának lakosságszám-arányos értéke. Ez a turisták esetében különös relevanciával bír, hisz a turisták többsége vagy saját gépjárművel keres fel egy desztinációt, vagy valamilyen gépjárművet bérel. Amerika esetében az első tíz legérintettebb ország között négy amerikai állam is szerepel a listán (Uruguay, USA, Kanada, Chile) (2014), ami világosan mutatja a régió érintettségét.

A betörések esetében jóval kedvezőbbnek tűnnek a kontinens kriminálstatisztikai adatai, az első harminc ország között mindössze öt ország szerepel (Grenada, Chile, Barbados, USA, Kanada) (2014). Ez a bűncselekménytípus főként a helyi lakosságot érinti, mintsem a turistákat, azonban az egyik legfontosabb közbiztonságot jelző, a szubjektív biztonságérzetet befolyásoló indikátor.¹⁰ A turisták esetében a szállodai szobák, a bérelt ingatlanok (bungalók, apartmanok, turistaházak, kulcsos házak stb.) esetében lehet releváns. Az emberölés mellett talán az emberrablás az a deliktum, amely a legjobban rontja a turisták szubjektív biztonságérzetét. A statisztikai adatok alapján Amerika országai a közepesen érintett területek közé sorolhatók, bár meg kell jegyezni, hogy az emberrablások döntő többségét nem az ismert turisztikai desztinációkban követik el. Az emberrablás terén fajlagosan a legérintettebb országok: Kanada, Chile, Mexikó, Belize és Peru (2014).

A nemi erőszak bűncselekmény esetében részben hasonló megállapításokat tehetünk, mint a rablás esetében. A deliktum eltérő jogi értelmezéséből fakadóan viszont igen nagy különbségek figyelhetők meg a statisztikai adatokban. Egyes fejlettebb demokráciájú országokban jóval alacsonyabb a társadalom ingerküszöbe bizonyos bűncselekmények esetében, így sokszor olyan esetek is komoly bűncselekményekké válhatnak, amelyek talán más országokban nem számítanának bűncselekménynek. Ez a turisták esetében különösen releváns tény, hisz számos komoly konfliktus forrása lehet a helyi szokások, jogszabályok stb. ismeretének hiánya. Az Egyesült Államok esetében részben ez magyarázza a nemi erőszak bűncselekmény esetében az átlagon felüli érintettséget, ahol 100 ezer főre számítva

⁹ Közép- és Dél-Amerikában található a világ legveszélyesebb városai, ahol a 100 ezer főre jutó emberölések száma minden képzeletet felülmúl: San Pedro Sula – Honduras (173,6‰), Caracas – Venezuela (120‰), Palmira – Kolumbia (95,1‰) (2012). Elérhető: www.worldatlas.com (A letöltés ideje: 2020. 01. 07.)

¹⁰ A szubjektív biztonságérzetről bővebben: TIHANYI 2017.

37 nő esik a deliktum áldozatává, amivel a világon a negyedik legérintettebb ország.¹¹ Az első tíz országot vizsgálva megállapítható, hogy a kontinens országai közül öt szerepel a legérintettebb országok között (USA, Peru, Jamaica, Panama, Barbados) (2014).

Kriminológiai közhelyként hangzik, azonban tény, hogy a rablások gyakoriságát nagyban befolyásolják egy adott terület gazdasági és szociális mutatói. Latin-Amerika országainak esetében ez a megállapítás különös relevanciával bír, mivel viszonylag magas a szegénységben élők aránya, ami a tehetősebb, nagyobb értékekkel rendelkező turisták esetében jelentős kockázati tényező. A rablás és a szociális mutatók közötti negatív korreláció megmutatkozik a kriminálstatisztikai adatokban is. Globálisan vizsgálva a 100 ezer főre számított gyakorisági értékeket megállapítható, hogy a tíz legérintettebb ország közül kilenc Latin-Amerikában található (Argentína, Costa Rica, Chile, Ecuador, Uruguay, Paraguay, Panama, Peru, Kolumbia).¹² Az első harminc ország esetében pedig ez az érték tizenhét, amelyben már benne vannak a kontinens nagy államai, azaz az USA, Mexikó és Kanada is (2014) (Knoema é. n.).

Felhasznált irodalom

- AIDSInfo (é. n.): *People living with HIV receiving art.* Elérhető: <http://aidsinfo.unaids.org/> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- Avert (2017): *HIV around the World.* Elérhető: www.avert.org/professionals/hiv-around-world (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- BALASSA, Bence (2016): The importance of the international cooperation in the light of the experiences of the “international staff week” by the NUPS. *Kritische Zeiten*, 2–21.
- BALÁZS Dénes (1988): *Argentína, Uruguay.* Budapest, Panoráma.
- BALOGH Ferenc (2004): *Idegenforgalmi földrajz II.* Budapest, Képzőművészeti.
- BEBESI Zoltán (2016): A dél-amerikai terrorszervezetek anyagi finanszírozása – mire is jó a kokain? *Szakmai Szemle*, 2016/2. sz. 54–70.
- BODNÁR László (2005): *Az idegenfogalom hazai és nemzetközi vonatkozásai.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- BORSY Zoltán (1992): *Általános természetföldrajz.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- BRUCE-MITFORD, Miranda (1993): *Etnikumok enciklopédiája.* Budapest, Kossuth.
- BUDAHÁZI, Árpád (2015): *Polygraph Examinations. Blessing or Curse.* Saarbrücken, LAP Lambert Academic Publishing.
- CZAYA, Eberhard (1988): *A Föld folyói.* Budapest, Gondolat.
- FRISNYÁK Sándor (1990): *Általános gazdaságföldrajz.* Budapest, Tankönyvkiadó.
- GÖNCZÖL Katalin (1988): Gazdaság – bűnözés – büntetőpolitika. *Valóság*, 31. évf. 10. sz. 35–49.

¹¹ A nemi erkölcs elleni bűncselekmények nagy száma részben abból adódik, hogy az Egyesült Államokban a poligráfus vizsgálatokat zömmel nemi erőszakos ügyekben alkalmazzák, szemben más országokkal, ahol inkább az életellenes bűncselekmények esetén veszik igénybe (BUDAHÁZI 2015). Nem véletlen, hogy az USA-ban a poligráfus vizsgálatokra a legnagyobb számban a nemi erőszak esetében kerül sor.

¹² Egy felmérés öt mutató alapján vizsgálta a világ városait, amelynek során azt állapította meg, hogy az 50 legveszélyesebb város közül 43 Latin-Amerikában található (16 Brazíliában, 9 Mexikóban, 6 Kolumbiában és 5 Venezuelában). Elérhető: www.insightcrime.org (A letöltés ideje: 2020. 01. 07.)

- GYURICZA László (2008): *A turizmus nemzetközi földrajza*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- JENEY László – KULCSÁR Dezső – TÓZSA István szerk. (2013): *Gazdaságföldrajzi tanulmányok közgazdászoknak*. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem. Elérhető: <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1136/1/15kulturregiokgazdfoldrajza.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 08. 20.)
- KERÉNYI Attila (1995): *Általános környezetvédelem*. Szeged, Mozaik Oktatási Stúdió.
- Knoema (é. n.): *World Data Atlas*. Elérhető: <https://knoema.com/atlas/topics/Crime-Statistics> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- LACZKÓ Tamás – BÁNHIDI Miklós (2015): *Sport és egészségturizmus alapjai*. Pécs, PTE.
- MÁTYÁS, Szabolcs (2017): Victimization amongst foreign tourists visiting Hungary. In ȚOCA, Constantin – HORGA, Ioan – SOPRONI, Luminita eds.: *The evaluation of cross-border cooperation in Europe*. Debrecen, Debrecen Univerity Press.
- MICHALKÓ Gábor (2012): *Turizmológia*. Budapest, Akadémiai.
- Most Dangerous Cities in South and Central America*. Elérhető: www.worldatlas.com/articles/most-dangerous-cities-in-south-and-central-america.html (A letöltés ideje: 2017. 09. 17.)
- PINCÉSI László (2008): *1996 Atlanta – Szomorú centenárium*. Elérhető: www.origo.hu/sport/olimpia/2008/20080226-az-1996os-nyari-olimpia-tortenete.html (A letöltés ideje: 2017. 08. 20.)
- PÉCZELY György (1996): *Éghajlatlan*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- PROBÁLD Ferenc (2005): *Amerika regionális földrajza*. Budapest, Trefort.
- RITECZ György (2016): Turizmus – Migráció – Terrorizmus. In NÉMETH Kornél szerk.: *I. Turizmus és biztonság nemzetközi tudományos konferenciakötete*. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 67–75.
- The World Bank (é. n.): *GDP Ranking*. Elérhető: <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/gdp-ranking> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- TIHANYI, Miklós (2017): The Tools of the Police for the Improvement of the Citizens' Subjective Sense of Security in Hungary. *Hadtudományi Szemle*, 10. évf. 2. sz. 284–294.
- Tönkreteszi a Galapagos-szigetek élővilágát a turizmus*. Elérhető: http://turizmusonline.hu/aktualis/cikk/tonkreteszi_a_galapagos_szigetek_elovilagat_a_turizmus (A letöltés ideje: 2017. 08. 16.)
- Trading Economics (é. n.): *Munkanélküliségi ráta*. Elérhető: <https://hu.tradingeconomics.com/country-list/unemployment-rate?continent=africa> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- WHO (é. n.): Road traffic deaths. Elérhető: <http://apps.who.int/gho/data/node.main.A997?lang=en> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- Why are the World's Most Violent Cities in Latin America? Elérhető: www.insightcrime.org/news-analysis/why-world-most-violent-cities-latin-america (A letöltés ideje: 2017. 08. 17.)

Mátyás Szabolcs

A turizmusbiztonság afrikai helyzete és sajátosságai

Nagyon nehéz bármilyen szempontból „egy kalap alá venni” egy egész kontinenst, azonban talán Afrika esetében lehet leginkább elmondani, hogy néhány unikálisnak tekinthető ország kivételével relatíve egységes. A közös gyarmati múlt, a jelen társadalmi és gazdasági kihívásai általában hasonló jellegű problémákat generálnak a földrészen. Jelen tanulmány négy nagyobb gondolati egységben mutatja be a főbb problémákat, illetve azoknak a turizmusbiztonsággal kapcsolatos vetületeit. Elsősorban arra a kérdésre keressük a választ, hogy vajon mi lehet az oka annak, hogy a második legnagyobb népességszámmal rendelkező földrésznek a legkisebb a turizusból való részesedése a kontinensek között.

1. Általános turisztikai kereslet-kínálat elemzés

Afrika sokáig csak a kalandokat kereső turisták számára volt nyitott, a szervezett tömegturizmus viszonylag új keletű jelenség, mindössze néhány évtizedre tekint vissza. A több évtizedes útkeresés, az önálló gazdasági fejlődés problémái együttesen hátráltatták a turizmus fejlődését, és napjainkban is a legtöbb afrikai ország csak természeti adottságait képes turisztikai termékként értékesíteni.¹

Az alábbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy Afrika esetében milyen mértékű növekedést regisztrálhatunk, mekkora a szerepe az afrikai országok gazdaságában a turizmusnak, továbbá az előrejelzések szerint 2030-ra várhatóan mekkora lesz a nemzetgazdaságban elfoglalt súlya.

A nemzetközi turistaérkezések száma globálisan vizsgálva jócskán meghaladja az egy-milliárd főt (2016: 1,235 milliárd fő), amelyből Afrika 2016-ban mindössze 58 millió fővel részesedett. A Föld egészét nézve, lakosságszám-arányosan az afrikai értékek a legalacsonyabbak, mindössze 5% (1. táblázat). A turizusból származó bevétel – ugyancsak globális adatokat nézve – szintén Afrikában a legalacsonyabb (2016: 35 milliárd USD). 2016-ban a kontinensek összesített bevételének, az 1220 milliárd amerikai dollárnak mindössze 3%-a realizálódott Afrikában, amely rendkívül alacsony értéknek tekinthető (UNWTO 2017). Joggal merülhet fel kérdésként, hogy vajon mi lehet az oka az alacsony bevételi és turistaérkezési értékeknek. A válasz egyszerre bonyolult és rendkívül komplex, azonban azt mindenképp meg kell említeni, hogy az alábbiakban bemutatott különféle biztonsági kockázatok

¹ „Annak ellenére, hogy a természeti vonzerők turisták által történő igénybevétele kevésbé számszerűsíthető, mégis számos nemzetközi felmérés tanúbizonyossága szerint ez a vonzerőcsoport váltja ki a világ turizmusában részt vevők többségének érdeklődését” (MICHALKÓ 2004).

jelentősen hozzájárulnak ahhoz, hogy a második legnépesebb kontinens ilyen alacsony mutatókat produkál. Az 1990–2016 közötti idősor alapján megállapítható, hogy Észak-Afrika súlya még 1990-ben is nagyobb volt, mint a szubszaharai térségé.² Míg a vizsgált időszakban Észak-Afrika turistaérkezéseit mindössze 2,5-szeresére tudta növelni, addig a szubszaharai régió több mint ötszörösére.

1. táblázat

A turistaérkezések száma Afrika egyes régióiban (millió fő/év)

	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016
A világ összesen	435,0	526,0	674,0	809,0	953,0	1 189,0	1 235,0
Afrika	14,8	18,7	26,2	34,8	50,4	53,4	57,8
Észak-Afrika	8,4	7,3	10,2	13,9	19,7	18,0	18,6
Szubszaharai Afrika	6,4	11,5	16,0	20,9	30,7	35,4	39,2

Forrás: UNWTO 2017

Észak-Afrika négy országa adja Afrika turistaérkezéseinek mintegy egyharmadát (Szudán aránya elenyésző, tehát valójában csak Algéria, Marokkó és Tunézia). A turizusból származó bevételnek pedig mintegy egynegyede származik Észak-Afrika országaiból (2. táblázat).³ Észak-Afrika esetében Marokkó és Tunézia turisztikai bevételei és turistaérkezései emelkednek ki, e két ország adja ugyanis mindkét érték több mint háromnegyedét (Egyiptom nélkül). A statisztikai adatokból világosan látszik, hogy a biztonság milyen mértékben befolyásolja a turistaérkezések számát és az ebből származó bevételeket, különösen a két „vetélytárs”, Tunézia és Marokkó esetében. Az úgynevezett arab tavasz számos országban hatalmas gazdasági visszaesést és politikai instabilitást eredményezett (RITECZ 2016). A térség legnagyobb vesztese Egyiptom, ahol közel harmadára esett vissza a külföldi turisták száma, a turizusból származó bevétel pedig mintegy egyötödére a 2010-es év értékeihez képest, köszönhetően a terrorfenyegetettségnek, a bizonytalan belpolitikai helyzetnek és a turistákat ért támadásoknak (1. kép).

Gazdasági súlyát tekintve a szubszaharai régió országai közül a Dél-afrikai Köztársaság emelhető ki, ahová éves szinten mintegy 10 millió turista érkezik, az ebből származó bevétel pedig mintegy 8 milliárd USD. Az ország egyes részein rendkívül rossz a közbiztonság, azonban a politikai viszonyok stabilnak tekinthetők, a turisztikai infrastruktúra pedig bizonyos területeken kifejezetten fejlettnak mondható, ami biztosítja minden évben a jelentős számú turistaérkezést.

A különféle biztonsági kockázatok relatíve alacsony aránya és a politikai stabilitás a turisták számára mindig vonzó tényezőként jelentkezik – a sokszor egyedülálló természeti

² Szubszahara alatt a Szaharától délre eső területeket értjük, kb. az é. sz. 15. fokától a Jóreménység-fokig húzódó területet (GYURICZA 2008).

³ A Turisztikai Világszervezet (UNWTO) sajátos régiósítása következtében Egyiptomot nem sorolja Észak-Afrikához, hanem a közel-keleti térséghez. Amennyiben Egyiptom a régióhoz tartozna, úgy még ennél is jóval nagyobb lenne az észak-afrikai régió súlya a kontinensen belül – Egyiptom lenne a legfajsúlyosabb ország. A sajátos régiósítás ellenére is jelen kiadvány Egyiptomot Afrikához sorolja.

látványosságok mellett – Botswana, Ghána, Mauritius, Mozambik, Namíbia és Szváziföld esetében. Más országok esetében viszont a gyenge közbiztonság ellenére is relatíve magas a turistaérkezések száma az egyedülálló természeti látványosságoknak köszönhetően, így például Kenyában, Tanzániában, Ugandában, Zambiában vagy Zimbabwében. Az afrikai turizmus koncentráltságát mutatja, hogy a szubszaharai régió esetében öt ország adja a turistaérkezések több mint 40%-át (Dél-afrikai Köztársaság, Kenya, Mauritius, Mozambik, Zimbabwe).

1. kép

A turisták biztonságát felügyelő rendőr (Egyiptom)

Forrás: a szerző felvétele

Az afrikai országok többségének esetében a biztonsági viszonyok, a turisztikai infrastruktúra és attrakciók hiánya vagy csekély volta az, ami a rendkívül alacsony értékeket eredményezi (például Sierra Leone, Guinea, Bissau-Guinea).

Érdeemes megvizsgálni, hogy milyen távlati kilátásai vannak Afrikának a turizmus területén. Erre vonatkozó, 2030-ig szóló előrejelzést a Turisztikai Világszervezet (UNWTO) készít az egyes régiókra vonatkozólag a társadalmi, a politikai, a gazdasági, a környezetvédelmi és a technológiai faktorok figyelembevételével. A turizmus az előrejelzések alapján 2030-ig éves szinten 4,4%-kal fog növekedni. Ennek eredményeképp Afrikában 2030-ig akár meg is duplázódhat a turistaérkezések száma (2030: 134 millió fő).

2. táblázat

A nemzetközi turistaérkezések és a turizmusból származó bevételek Afrika régióiban (2010–2016)

Desztináció	Nemzetközi turistaérkezések (ezer fő)				Turizmusból származó bevétel (millió USD)			
	2010	2014	2015	2016	2010	2014	2015	2016
Afrika	50 426	55 048	53 431	57 771	31 164	36 493	32 784	34 776
Észak-Afrika	19 682	20 431	17 987	18 616	9 662	10 964	8 900	9 139
Szubszaharai Afrika	30 743	34 617	35 444	39 155	21 502	25 529	23 884	25 637

Forrás: UNWTO 2017

2. Vonzerők, kínálati elemek

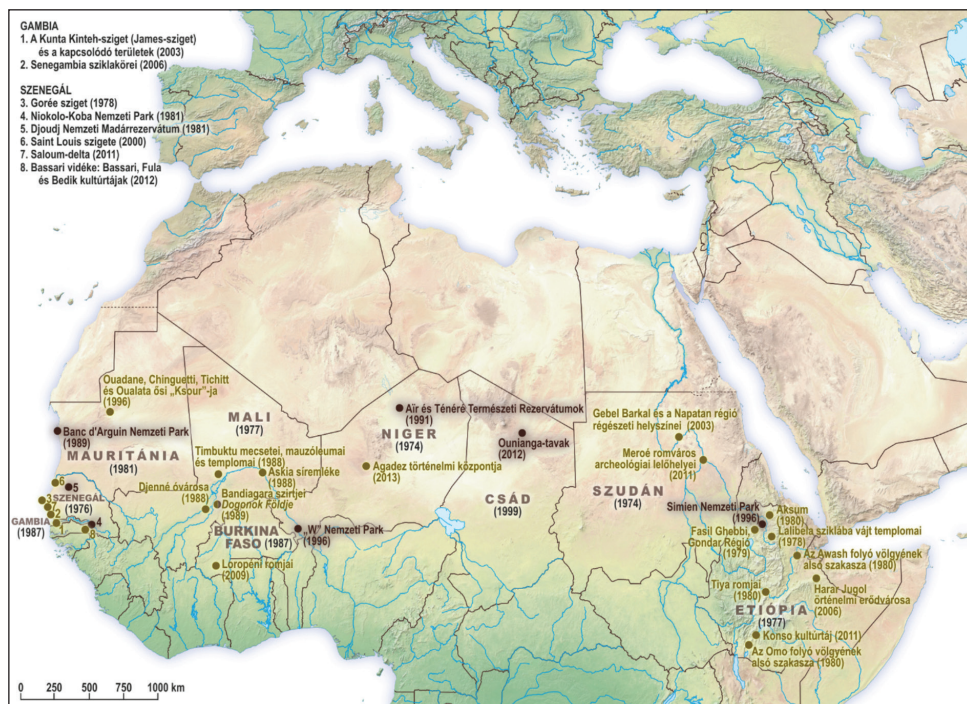
Afrika esetében gyökeresen eltérő természeti adottságokkal rendelkező országokkal találkozhatunk, ami azt eredményezi, hogy a vonzerők rendkívül egyenetlen eloszlásúak (GYURICZA 2008). A kontinens kapcsán kijelenthetjük, hogy a városi turizmus szerepe jóval kisebb, mint a természeti turizmusé. Ez főként a gyarmati múlt öröksége, a legtöbb ország ugyanis gazdaságilag rendkívül fejletlen, társadalmilag szervezetlen, még a nagyobb települések többsége sem rendelkezik olyan egységes városképpel, amely a turistáknak megfelelő vonzerőt jelentene. A természeti értékek és az éghajlat viszont olyan egyedülálló vonzerőt jelent, amely nagy fejlődési potenciált képvisel Afrika turizmusa számára. Az alábbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy az egyes nagyobb tájegységek milyen főbb turisztikai vonzerővel rendelkeznek.

Észak-Afrika országainak természeti adottságai még a területük jó részét elfoglaló sivatag ellenére is a turisztikai versenyképesség vonatkozásában megfelelőnek mondhatók. Az egyik legnagyobb vonzerőt a keskeny, mediterrán tengerpart és a Vörös-tenger, valamint a Nílus alsó völgye jelenti, amely az infrastruktúráját tekintve fejletlennek mondható, és nagyszámú, főként európai turista keresi fel minden évben. A dél-afrikai mediterrán térséggel szembeni előnye az Európához való közelsége, amely jóval olcsóbbá teszi az utazást (GYURICZA 2008). Észak-Afrika vonzerői közé sorolható a sivatag (Szahara), amely – Balázs Dénes szavaival élve – nemcsak zord, hanem „barátságos, szívet-lelket gyönyörködtető” is tud lenni. Ez adja az igazi vonzerejét. A sivatagi túrák keretében megismerhető az oázisok sajátos világa, lehetőség adódik tevelésre, a homokdűnék megtekintésére stb. Észak-Afrika esetében pedig mindenképp meg kell említeni a történelemnek és a kultúrának azt a sajátos sivatagba ágyazott egyvelegét, amely egyedülállóan vonzóvá teszi a területet (BALOGH 2004). A római és egyiptomi emlékek sokasága mellett keveredik az arab, a keresztény (például kopt) és a berber kultúra, ami szintén jelentős vonzerőt jelent (például az iszlám Kairó, Théba és a Halottak városa – Egyiptom, Tunisz óvárosa, Karthágó romjai – Tunézia, Marrakesh óvárosa – Marokkó).

A Száhel-övezet nagy kiterjedésű országai jóval kevesebb látnivalóval rendelkeznek. A végtelennek tűnő sivatag, a berber kultúra emlékei, a gyarmati időkből megmaradt koloniális épületek, a városközpontok nyüzsgő piagai jelentik a főbb attrakciókat (például Djenné óvárosa – Mali, Meroé romváros archeológiai lelőhelyei – Szudán, Agadez történelmi központja – Niger). Ezek az országok többségükben a kontinens legszegényebb államai közé tartoznak, így nemhogy a turisztikai infrastruktúra kiépítésére, de még a meglévő turisztikai attrakciók fenntartására sincs elegendő pénzforrás (2. kép).

Kelet-Afrika országaiban (Tanzánia, Kenya, Uganda, Ruanda, Burundi) egyedülálló látnivalót nyújt a Föld legnagyobb ároktórsorozata (Tanganyika-tó, Viktória-tó, Albert-tó, Edward-tó, Kivu-tó, Malawi-tó) és a nagy folyók (Kék-Nílus, Fehér-Nílus) (BORSY 1992), amelyek felkeresése egyedülálló látványt nyújt, azonban egészségi, közlekedési és közbiztonsági szempontból kifejezetten sok veszélyt rejtnek e területek.

Az óceán mellett fekvő országok esetében jelentősen bővül a nemzetközi szinten is eladható turisztikai termékek sora. Számos ország homokos tengerparttal rendelkezik, ami a pihenni vágyók számára ideális leginkább. Egyre jelentősebb a horgászturizmus (például Gabon), amelyre az Atlanti- és az Indiai-óceán egyaránt kiváló lehetőséget biztosít. A búvárkodás (például Egyiptom – Vörös-tenger) és a halászfalvak megtekintése szintén az új keletű attrakciók közé sorolható.

2. kép

A Száhel-övezet országainak világörökségi helyszínei

Forrás: az UNESCO Világörökségi listája alapján

Az Egyenlítő felé haladva a csapadék növekedésével párhuzamosan hódít teret a szavanna, amely a legr szabályosabban Afrikában alakult ki (PÉCZELY 1996), majd az esőerdők világa következik. A szavannák területén főként a nagy testű patások (például zebra, antilop, zsiráf, elefánt, orrszarvú) látványa az, amiért turisták milliói keresnek fel néhány afrikai országot. Az úgynevezett szafariturizmus Kenyában, Tanzániában, a Dél-afrikai Köztársaságban, Zimbabweben és Botswanában a legjelentősebb. A szavannákat „birtokló” országok más jelentős bevételi forrása a vadásztatás. Elsősorban a füves és bozotos szavannákon folynak a legnagyobb vadászatok, ahol kafferbivaly, antilopot, oroszlánt stb. lőhetnek a vadászok. A legprofesszionálisabb módon a Dél-afrikai Köztársaságban foglalkoznak a vadászturizmussal, ahol vadászfarmok találhatóak több mint tízezer hektáron.⁴

A nagy tavak és folyók mellett különleges látnivalót adnak Afrika lélegzetelállító vízesései, amelyekből számos található a kontinensen (például Viktória-vízesés – Zambia –

⁴ Számos szakember véleménye szerint az afrikai sportvadászat (vadászturizmus) segít a biodiverzitás megőrzésében, mivel jelentős a trófeákból származó bevétel (amit a természetvédelemre lehet fordítani), az állatok számának csökkenése pedig ehhez mérten csekély mértékű (BODNÁR 2005).

Zimbabwe, Livingstone-vízesés – Kongói Demokratikus Köztársaság – Kongói Köztársaság) (CZAYA 1988).

Néhány országra korlátozódik csupán az úgynevezett gorillatrekking, amelynek során az esőerdők gorillapopulációit lehet megtekinteni (Gabon, Uganda, Ruanda, Kongói Demokratikus Köztársaság) (SCHOLTZ 2016). Egyre népszerűbb a csimpánzok életkörülményeinek megtekintése, azonban ez jóval több országot érint, mivel a csimpánzok a fás szavannáktól a trópusi esőerdőkig számos területen előfordulnak.

Nyugat-Afrika egyik legnagyobb, nemzetközi érdeklődésre is számot tartó sporteseménye a Párizs–Dakar-rali volt, amely Párizsból indult, és a szenegáli Dakar volt a célállomás. A megnövekedett biztonsági kockázatok miatt a 2008-as verseny elmaradt, 2009-től kezdve pedig már Dél-Amerikába tették át a verseny helyszínét.⁵

Egyre jelentősebb Afrika-szerte is a szexturizmus, amely néhány országba ugyan, de turisták százezreit vonzza (Kenya, Tanzánia, Etiópia, Gambia), azonban e „kirándulásoknak” igen jelentős egészségbiztonsági kockázatai lehetnek, ahogyan az alábbi esettanulmány is bemutatja.

Szexturizmus Gambiában

A turizmus Gambia másfél milliós lakosságából közel 16 000 embernek ad munkát. E szolgáltatási ág produkálja az ország GDP-jének 13%-át, ami 2007-ben nagyjából negyvenmillió dollár bevételt jelentett. E számok ellenére Gambia ma is a világ egyik legszegényebb országának számít, az egy főre jutó GDP alig haladja meg a 320 dollárt. A női szexturizmus Gambiában a hetvenes évek közepén kezdett meghonosodni. Az aprónyi ország a kilencvenes évtized közepére vált Afrika második legkeresettebb helyszínévé az egyedül utazó női turisták körében. Az ezredforduló óta egyre több új utazási ügynökség ajánl komplett turistacsomagokat Gambiába. Ezek általában egy kellemes, tíznapos vakációt jelentenek egy előkelő négy- vagy ötszobos tengerparti szállodában (például a Senegambia, a Kairaba vagy a Safari hotelben). Több légitársaság indít heti rendszerességgel charterjáratokat november és április között Banjulba. Amikor Észak-Európában jócskán fagypontra alacsony a hőmérséklet, Gambiában kellemes 25–30 fok van, és a nagyszerű óceáni levegő még üdítőbbé teszi a nyaralást. A Szenegál területébe ékelődő egykori brit gyarmaton minden megtalálható, amire csak a pihenésre vágyó turistáknak szükségük lehet. Hosszú, fehér homokos strandok, hatalmas kínálat olcsó árakon, s kedves emberek. Számos utazási iroda reklámozza a „Sun, sea and sand” (Nap-sütés, tenger és homok) szlogennel az országot. A marketingmondat mellé gyakran biggyesztik egy, a tengerparton pálmafa alatt kókuszhéjból friss dzsúzt szűrőszőlgető, félmeztelen fekete fiú vagy egy csinos lány képét. Ennek üzenete többlet-jelentéstartalommal bír: felhőtlen üdülés, sütkérezés a tengerparton, valamint olcsó szexuális szolgáltatások.

Részlet Schumicky Lilla *Szexturizmus Gambiában* című cikkéből
 Elérhető: www.afrikatanulmanyok.hu/htmls/tanulmanyok.html?essayID=740
 (A letöltés ideje: 2020. 01. 07.)

Az érintetlen természet iránt vonzódók a hatalmas nemzeti parkokban ismerhetik meg Afrika legfőbb természeti értékeit. E tekintetben jóval nagyobb potenciál rejtőzik még számos afrikai államban, és mindössze egy maroknyi ország az, ami a nagy nemzeti parkjaival „elviszi” a turisták jelentős részét. A legismertebbek közül említsük meg a Kruger Nemzeti Park

⁵ Elérhető: www.dakar.com/dakar/2017/us/stage-12/day-s-route.html (A letöltés ideje: 2017. 09. 16.)

(Dél-afrikai Köztársaság), a Kilimandzsáró Nemzeti Park, a Serengeti Nemzeti Park (Tanzánia) és a Rwenzori-hegység Nemzeti Park nevét (Uganda és Kongói Demokratikus Köztársaság).

A Dél-afrikai Köztársaság, eltérően a kontinens legtöbb országától, igen jelentős épített emlékeket és turisztikai attrakciókat felvonultató településekkel rendelkezik. Az alacsony szintű közbiztonság azonban jelentős gátja ezen kínálati elemek magasabb szintű kiaknázásának. Az ország leglátogatottabb városa Fokváros, ahová éves szinten közel 2 millió turista érkezik (ROELF 2017). Afrikában unikálisnak számít a dél-afrikai kaszinóváros, Sun City, amely az ország leglátogatottabb turistakomplexuma. A mesterséges város a Pilanesbergi Nemzeti Park mellett épült fel, és a kaszinók mellett tematikus parkok, golfpályák, szafari stb. is várja a látogatókat.

A számos afrikai országban megtapasztalható fejletlenség és elmaradottság azonban csak az egyik oldal. A kevesek számára elérhető „másik oldalon” megtalálhatjuk a világ nagy szállodaláncait (Best Western, Novotel, Ibis, Holiday Inn, Golden Tulip, Hilton Hotels, Sheraton, InterContinental, Radisson Blu es. stb.), a nagy világmárkák áruházait, a Dél-Afrika országait bebarangoló Rovos luxusvonatot vagy egyéb olyan helyeket, amelyek a turisták vagy az uralkodó osztály fényűzését szolgálják.

3. Gazdasági, társadalmi és kulturális környezet

3.1. Gazdasági és társadalmi környezet

Afrika országainak többsége a világ legszegényebb országaihoz sorolható, ahol az egy főre eső bruttó nemzeti termék nem éri el az 1000 amerikai dollárt sem (Unstats 2018). Néhány ország esetében viszonylag magas a GDP értéke, azonban rendkívül egyenlőtlen a befolyt bevételek társadalmi eloszlása, ami szélsőséges gazdasági egyenlőtlenségeket okoz. A Föld országainak GDP-adatait vizsgálva megállapítható, hogy elvétve fordulnak elő 1000 USD alatti GDP-vel rendelkező országok. Ennek ellenére Afrikában összesen 25 ilyen alacsony értékkel rendelkező országot találunk a 2015-ös adatok alapján. A Föld 50 legnagyobb gazdasága között mindössze három afrikai ország szerepel (Nigéria, Egyiptom, Dél-afrikai Köztársaság). A gazdasági elmaradottságot a turizmusbiztonság szemszögéből nézve megállapíthatjuk, hogy a tőkehiány rendkívül kedvezőtlenül hat a biztonságra; jóval kevesebb forrás áll rendelkezésre a preventív eszközök beszerzésére, a tájékoztatásra, az élőerős védelemre stb. (The World Bank é. n.).

Fontos gazdasági mutatószám az államadósság GDP-hez viszonyított aránya. Afrika országainak esetében néhány országot kivéve (például Zöld-foki Köztársaság 130%, Mozambik 120%) megállapíthatjuk, hogy relatíve alacsony az államadósság, ami mindenképp kedvező lehet a későbbi gazdasági kilátások tekintetében, bár feltétlenül meg kell jegyezni, hogy számos ország esetében a hitelezők jelentős mértékű adósságokat engedtek el, mivel annak visszafizetésére nem sok esély mutatkozott.

Szintén a fontos mutatók közé sorolható a munkanélküliek aránya. A munkanélküliség és a bűnözés esetében szoros korreláció figyelhető meg. Ott, ahol magasabb a munkanélküliségi ráta, ott magasabb a bűnelkövetési gyakoriság (MÁTYÁS 2017). Afrika esetében igen magas munkanélküliségi mutatókkal találkozunk, ami nagymértékben hat a közbiztonságra, indukálja a turistákkal szemben elkövetett nagyszámú vagyoni elleni jogsértést. Az afrikai

országok közel kétharmadában magasabb, mint 10%, egynegyedében pedig 20% feletti a munkanélküliek aránya (Trading Economics é. n.).

Afrika legtöbb államában egyre nagyobb problémát jelent a túlnépesedés. Nigéria (186 millió) és Etiópia (102 millió) lakossága már meghaladta a százmillió főt, de néhány éven belül más afrikai országok is elérik e lélektaninak nevezhető határt (Egyiptom: 93 millió, Kongó: 79 millió). Ami pedig a jövőt rendkívül bizonytalanná teszi, az az, hogy a demográfusok még nem látják a népességyaradás végét, mivel számos afrikai ország még mindig a magas születésszámot eredményező második népesedési ciklusban van.

A gazdasági és társadalmi fejlődés egyik nagy gátja a mindent átszövő korrupció. Európai szemmel nézve gyakorlatilag felfoghatatlan mértékű korrupció fonja át a minden napokat, ami természetesen a turistaérkezésekre is negatív hatással lehet (például a rendőrök és az állami tisztviselők turistákkal szembeni korrupciója).

3.2. Kulturális környezet

A turisták és a helyi lakosság között a gyökeresen eltérő kulturális, életmódbeli, vallási stb. különbségek számos olyan konfliktushelyzetet teremthetnek, amelyek bizonyos esetekben akár a turista biztonságát is veszélyeztethetik. Az afrikai országokról általánosságban elmondható, hogy konzervatívabbak és vallásosabbak, ami az élet legtöbb területére kihat, mivel a vallásnak „még életformát meghatározó szerepe van” (FRISNYÁK 1990). Különösen az iszlám vallású lakosság esetében kell tapintatosnak lenniük a turistáknak, mert komoly konfliktushelyzetek adódhatnak. Érdemes ezért igazodni a helyi lakosság főbb magatartási és erkölcsi szabályaihoz. Az öltözködés terén elsősorban a nőknek kell mértéktartónak lenniük, kerülni kell a legtöbb országban a fedetlen vállat és a rövidre szabott szoknyák viseletét (például Comore-szigetek). Számos országban a férfiaknak sem javallott a rövidnadrág viselése (például Dél-Szudán), másutt viszont csak megmosolyogják a sortot viselő férfiakat, mivel azt gyermekviseletnek tartják. Az alkoholfogyasztás különösen az iszlám országokban kerülendő, egyes helyeken a részegségért pedig akár börtönbüntetés is járhat (például Comore-szigetek). Sok helyen szigorúan büntetik a kábítószer-használatot, amelyet szintén börtönnel szankcionálhatnak (például Szudán, Zambia).

Egyes országokban a legkisebb mértékben sem tolerálják a homoszexualitást, így az azonos neműek akár utcán történő félre nem érhető együttlétét is tiltják és büntetik (például Szudán, Zambia). A nők a legtöbb afrikai országban alávetett helyzetben élnek, ennek következtében az életük erősen korlátozva van. Számos országban nem nézik jó szemmel még a turistáknál sem, ha egy nő kávézóba vagy szórakozóhelyre megy. Rendkívül szigorú öltözködési szabályok vonatkoznak továbbá a nőkre, sok esetben még a gyengébbik nemhez tartozó turistákra is. A fényképezés szabályai szintén gyökeresen különböznek az Európában megszokottól. Előzetes engedély nélkül nem érdemes senkit sem fényképezni, különösen igaz ez bármilyen hivatalos személy vagy kormányépületek, vasútállomások, laktanyák stb. esetén (például Dél-Szudán). Magánszemély fényképezése esetén könnyen tettelegességig fajuló konfliktus alakulhat ki, míg utóbbi esetekben jókora pénzbírsággal sújthatják a turistát.

Az idő szerepét és fogalmát főként a fekete-afrikai országokban máshogy értelmezik, mint a fejlett országokban. A pontosság gyakorlatilag nem létezik, ami szintén könnyen konfliktushelyzetet eredményezhet, ha esetleg a turista számonkéri a kisebb-nagyobb késé-

seket. Egy afrikai mondás szerint „nekik (nyugatiaknak) órájuk van, nekünk pedig időnk”. Az idősekre a legtöbb afrikai társadalom mint böles, tapasztalt személyekre tekint, akiktől a fiatalok akár életvezetési tanácsokat is kérhetnek. Az idősek tehát megkülönböztetett tiszteletben részesülnek, akikkel például nem illik látványosan vitatkozni, mert a környezet rosszállását válthatjuk ki.

4. A turizmusbiztonság egyes területei

4.1. Egészségbiztonság

Európai szemmel vizsgálva Afrika egészségbiztonságát kijelenthetjük, hogy összességében messze elmarad az európai vagy az észak-amerikai ember által megszokott higiéniai viszonyoktól, ezért túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a legtöbb esetben egészségbiztonsági kockázatot jelent egy-egy afrikai desztináció felkeresése. Hozzá kell azonban tenni, hogy az afrikai országokon belül igen jelentős higiéniai, járványügyi stb. különbségek figyelhetők meg.

Számos olyan trópusi betegség van jelen napjainkban is, amelyek igen sok turistát elriasztanak (MICHALKÓ 2012). Ezek közül a malária, az álomkór, a kolera és a sárgaláz okozza a helyi lakosság körében is a legtöbb problémát. Főként az Egyenlítőtől délre fekvő országokban jelent veszélyt a dengue-láz. A szúnyog által terjesztett betegség elsősorban a mocsaras, pangó vizes vidékeken jellemző (PROBÁLD 2002). Szintén veszélyt jelentenek a turistákra és a helyi lakosokra egyaránt a mérges rovarok (például skorpiók, pókok) és az egyéb veszélyes állatok (például kígyó, krokodil). A mérges rovarok csípése esetében gyakori probléma, hogy helyben nem áll rendelkezésre az ellenszérum. Az afrikai egészségügyi rendszer problémáit csak tetézi, hogy az állami fogyasztóvédelmi hatóságok nem kellő hatékonysággal működnek, és sok esetben hamisított, hatóanyag nélküli gyógyszer kerül forgalomba (például Nigéria).

Közép-, Nyugat- és Dél-Afrika országai esetében igen magas a HIV-vírussal fertőzöttek aránya, egyes országokban a felnőtt népesség esetében a több mint húsz százalék feletti fertőzöttség sem ritka (Lesotho: 22,7%, Szváziföld: 28,8%, Botswana: 22,2%) (Avert 2017). Afrika számos országában jelentős a turizmuson belül a szexturizmus aránya, amelynek során a turisták a prostituáltak szolgáltatásainak igénybevétele céljából keresnek fel egy-egy desztinációt. Főként Kelet-Afrika országaiban jellemző a szexturizmus térnyerése, így Kenyában, Tanzániában és Etiópiában. A szexturizmus kapcsán pedig említsünk meg a viszonylag új keletű, női szexturizmust, amelynek során főként idősebb hölgyek keresik a fiatalabb, afrikai férfiak által kínált szolgáltatásokat (például Gambia) (SCHUMICZKY 2008).

Afrika egyik legnagyobb egészségbiztonsági kockázatát az 1976-ban megjelent Ebola-vírus rejti. Legtöbb áldozatát 2014 és 2016 között szedte, amikor több mint tízezren haltak meg miatta (KÉTYI 2001). A leginkább érintett nyugat-afrikai ország Guinea, Sierra Leone, Nigéria, Mali, Szenegál és Libéria volt (WHO 2019).

Nagy kockázatot rejthet továbbá a természetes, trópusi/szubtrópusi lassú folyású vagy állóvizekben történő fürdőzés, esetleg vízivás (például Nílus menti országok, Botswana). A bilharzia nevű élősködő ugyanis bőrön keresztül is képes megbetegíteni az embert, ami megfelelő orvosi kezelés nélkül akár halálos is lehet. Az egészségbiztonság egyik sarkalatos pontja az orvosi ellátás és a gyógyszerellátottság színvonala. Számos olyan fekete-afrikai

ország létezik még napainkban is, ahol gyakorlatilag nem létezik kórházhálózat, mentőszolgálat és szervezett egészségügyi rendszer, sok esetben pedig még a nagyobb városok is csak egészségügyi alapellátást tudnak nyújtani (például Kongói Demokratikus Köztársaság). Ebből a szempontból magasan az afrikai átlag felett vannak az észak-afrikai országok vagy a Dél-afrikai Köztársaság.

A tengerrel összefüggésben számos olyan veszély fenyegeti a turistákat, amelyek sok esetben sürgős orvosi beavatkozást is igényelhetnek, amely nem biztos, hogy az adott desztinációban rendelkezésre áll. Gondolhatunk ennek kapcsán a tengerparti kagylók okozta sérülésekre, a medúzacsípésre, de akár egy cápatámadásra is.

4.2. Közlekedésbiztonság

A legtöbb turisztikai tevékenység során a kardinális kérdések közé tartozik a biztonságos helyváltoztatás lehetősége. Az alábbiakban azokat a tényezőket kívánjuk bemutatni, amelyek leginkább befolyásolják (rontják) az afrikai közlekedés biztonságát.

A gyalogos turizmus veszélyei között említhetjük meg – az útonállók és a vadállatok támadásai mellett – a taposóaknák jelentette veszélyt, amely relatíve sok helybéli és turista halálát okozza napjainkban is (például Zambia, Tanzánia).

A közúti közlekedés Afrikában több okból kifolyólag is veszélyes. A járműpark átlagéletkora rendkívül magas, a műszaki állapotuk pedig gyakran kifogásolható. Az utak minősége, a gyakori útburkolati hibák és kátyúk szintén veszélyessé teszik az utazást, ezért lakott területen kívül csak konvojban javasolt a közlekedés. Üzemanyag és tartalék alkatrészek nélkül szintén nem javallott hosszabb Afrikán belüli utazásra elindulni (például Angolában és Beninben rendszeres az üzemanyaghiány). A legtöbb afrikai országban az Európában megszokottól gyökeresen eltérő a közlekedési morál, fegyelmezetlen a vezetési stílus, nem tartják be a közlekedési szabályokat, ami szintén számos baleset forrása lehet. A gyarmati múlt egyik öröksége, hogy számos országban továbbra is megmaradt a bal oldali közlekedés, ami a jobb oldali közlekedéshez szokott autóvezetőnél jelentős kockázati tényezőként jelentkezik (Botswana, Kenya, Malawi, Mozambik, Namíbia, Dél-afrikai Köztársaság, Uganda, Zambia, Zimbabwe).

A közúti közlekedés kapcsán a veszélyhelyzeteket növeli az éjszakai vezetés, amely a közvilágítás hiánya miatt ugyancsak biztonsági kockázatként jelentkezhet. Tűnhetnek egyfajta attrakciónak is az országúton áthaladó nagy testű, vadon élő állatok, azonban ezek szintén komoly közlekedésbiztonsági kockázatot jelenthetnek. Főként a közúti közlekedést befolyásolja negatívan a jelentős mennyiségű csapadék, amely a csapadékos évszakokban egyes helyeken gyakorlatilag megbénítja a közúti közlekedést, és alámossa a vasúti síneket. A különféle tömegközlekedési eszközökön történő közlekedést (például autóbusz, vasút) a legtöbb útikönyv a kalandot kereső turistáknak ajánlja. Különösen a fekete-afrikai tömegközlekedésről mondható el, hogy rendkívül koszosak és pontatlanok a közlekedési eszközök, ami pedig különösen veszélyessé teszi az utazást, az az erősen kifogásolható műszaki állapotuk.

A légi közlekedés esetében kijelenthetjük, hogy amennyiben valamely helyi ország repülőgép-társaságával utazunk (például belföldi járatok), úgy az jóval nagyobb kockázatot jelent, mintha valamelyik fejlett ország társaságának szolgáltatásait vennénk igénybe. A helyi légitársaságok rendszerint idősek, a műszaki karbantartásra nem fordítanak megfelelő

figyelmet, illetve számos esetben a pilóták és a földi kiszolgáló személyzet sem rendelkezik a megfelelő szakértelemmel.

A vízi közlekedési eszközök igénybevétele is igen gyakori a turisztikai attrakciók felkeresése során. A közlekedési eszközök üzemeltetésére azonban nem a fejlett országokban megszokott műszaki és biztonsági követelmények vonatkoznak, ezért igen gyakoriak a különféle műszaki meghibásodásból, túlterheltségből és a vezetők képzetlenségéből adódó balesetek (például Kongó, Tanzánia és Zanzibár közötti komphajóbalesetek).

4.3. Közbiztonság

4.3.1. A közbiztonság általános jellemzői

Egy fejlett demokráciájú országból származó ember szemszögéből nézve Afrika egyetlen országában sem olyan magas a közbiztonság színvonala, mint egy európai vagy észak-amerikai országban. Az alábbiakban országcsoportonként vizsgáljuk meg, hogy mi jellemzi az egyes térségek általános közbiztonsági helyzetét, nem megelégedve a bűnözés esetlegesen határon átnyúló jellegéről sem (BALASSA 2016).

Észak-Afrika országai európai szemmel nézve is a biztonságos országok közé tartoztak évtizedeken keresztül, ahol elvélve fordultak csak elő turistákat ért terrortámadások, a főbb turisztikai desztinációk pedig kiemelt védelmet élveztek. A turisták ellen elkövetett deliktumok zöme kisebb súlyú lopások, ritkább esetben pedig rablások voltak. A 2011-es úgynevezett „arab tavasz” tüntetés- és felkeléssorozat következtében a geopolitikai helyzet instabillá vált (RITECZ 2015), ami jelentősen rontott számos ország közbiztonságán (például Algéria, Tunézia, Líbia, Egyiptom). A korábbi hatalom helyébe került új erők mind a mai napig nem tudják a határok védelmét és a közrendet megfelelő szinten fenntartani, ami biztonsági deficitként jelentkezik. Elsősorban a kontinens arabok lakta országaiban talált megfelelő „táptalajra” az Iszlám Állam, illetve az azzal szoros kapcsolatban lévő szervezetek, amelyek számos merényletet követtek már el a helyi lakosság és a külföldiek ellen is (például Tunézia, Líbia, Nigéria, Szomália, Mali), ami egyaránt nagyban rontja a térség és a kontinens turizmusának biztonságát.

A szudáni tájöv és a Szahara államai között nagyobb számban vannak azon államok, amelyek a legrosszabb közbiztonságú afrikai országok közé tartoznak (például terrorcselekmények, emberrablások), ezért a turisták számára kifejezetten veszélyes desztinációknak számítanak (Mauritánia, Mali, Burkina Faso, Niger, Csád, Szudán, Dél-Szudán). Szenegál és Gambia viszont régiós szinten a béke szigetének számít, ami Szenegál esetében a relatíve magas turistaérkezésekben is megmutatkozik.

Kelet-Afrika és Északkelet-Afrika államai az elmúlt időszakban a kontinens neuralgikus pontjainak számítottak (Tanzánia, Kenya, Uganda, Ruanda, Burundi, Etiópia, Eritrea, Dzsibuti, Szomália). Számos esetben terrorcselekmények, politikai instabilitás és a szomszédos országok elleni katonai beavatkozás jellemezte a térséget. Az országcsoportból Eritrea emelhető ki, ugyanis itt afrikai viszonylatban is egyedülálló a közbiztonság helyzete. Nincsenek törzsi, vallási villongások, a keresztény és a muszlim lakosság békében él egymással (Konzuli Szolgálat é. n.). A közbiztonság tekintetében a régióban a másik véglet Szomália, ahol az államiság még továbbra is kérdéses, mivel az országot jobbra egymással szemben álló fegyveres milíciák uralják.

Egyenlítői-Afrika esetében a Kongói Demokratikus Köztársaságot, a Közép-afrikai Köztársaságot és a Kongói Köztársaságot a belpolitikai, a biztonsági és közegészségügyi helyzet törékenysége miatt a magyar Külügyminisztérium évek óta az utazásra nem javasolt országok közé sorolja. Kamerun, Gabon és Egyenlítői-Guinea viszont az általános biztonsági előírások betartásával már a relatíve biztonságos országok közé sorolható. Régiós viszonylatban a Felső-Guinea partvidékén található államok közül Beninben, Togóban, Ghánában, sőt a sokáig polgárháború sújtotta Sierra Leonében is elfogadható színvonalú a közbiztonság helyzete, bár utóbbi országban a fel-felbukkanó Ebola-vírus jelentős egészségbiztonsági kockázatot jelent. Nigéria, Elefántcsontpart, Libéria, Guinea és Bissau-Guinea esetében viszont rendkívül ingatag a közbiztonság, Nigéria egyes területein a terrorcselekmények és az emberrablás gyakorlatilag mindennapos cselekménynek tekinthető. Elsősorban Nigériában követ el véres merényleteket az al-Káidával szoros kapcsolatot ápoló Boko Haram nevű iszlamista tanokat valló terrorszervezet, amely 2009-től kezdve több mint ötezer embert ölt meg.

Dél-Afrika országai (Dél-afrikai Köztársaság, Botswana, Namíbia, Lesotho, Szváziföld, Malawi, Mozambik, Angola, Zimbabwe, Zambia) a terrorcselekményektől többnyire mentesek, ott egyelőre nem vertek gyökeret az iszlám tanokra hivatkozó terrorszervezetek. A kontinens legfejlettebb országa a Dél-afrikai Köztársaság, amely közbiztonságát illetően rendkívül veszélyes államnak tekinthető. A térség országai közül kiemelendő Botswana, ahol afrikai viszonylatban kifejezetten jónak számít a közbiztonság, bár az erőszakos bűnözés itt is emelkedő trendet mutat. A turizmus szempontjából szintén biztonságos országnak tekinthető Namíbia, amely politikai értelemben relatíve stabil államnak számít, ami megmutatkozik a közbiztonság terén is, azonban itt is növekvő tendenciát mutatnak a külföldiek sérelmére elkövetett bűncselekmények. A térség államai közül Lesotho, Szváziföld, Malawi és Mozambik esetében afrikai viszonylatban átlag feletti közbiztonságról beszélhetünk, Angola, Zimbabwe és Zambia viszont évek óta a turisták számára nem ajánlott országok közé sorolható.

Afrika szigetei többnyire a jobb közbiztonságú országok közé tartoznak. Az Indiai-óceánban fekvő Seychelle-szigetek, illetve az Atlanti-óceánban lévő São Tomé és Príncipe igazi turistaparadicsom, ahol relatíve jónak tekinthető a közbiztonság, azonban az egyre gyakoribbá váló lopások és rablások okozhatnak kellemetlenséget a turistáknak. A Comore-szigetek, Mauritius és a Zöld-foki Köztársaság a turisták szempontjából afrikai viszonylatban a közepesen biztonságos helyek közé sorolhatók. A Föld negyedik legnagyobb szigete, Madagaszkár nagyobbik része viszont évek óta az utazásra nem javasolt kategóriába tartozik.

4.3.2. A közbiztonságot jelző legfontosabb indikátorok

Legvégül pedig a kriminálstatisztikai adatok alapján vizsgáljuk meg az egyes országok bűnözési viszonyait. A nemzetközi adatok összehasonlításával kapcsolatban előljáróban feltétlenül meg kell jegyezni, hogy a legtöbb esetben az eltérő jogrend, a bűncselekmények különböző számítási metodikája és az adatszolgáltatási módszer nagyban torzítja az eredményeket, ennek ellenére a főbb területi különbségek érzékeltetésére többnyire alkalmasak a nemzetközi statisztikai adatok. A szubjektív biztonságérzetet az egyik legjobban befolyásoló deliktumtípus az emberölés, amely a turisták esetében is az egyik

legnagyobb visszatartó erő, amikor a potenciális fogadó területek között kell választaniuk.⁶ Afrika esetében három nagy fogadó terület is szerepel a legérintettebb országok között. 100 ezer főre vetítve a Dél-afrikai Köztársaságban követik el a 6. legtöbb emberölést (33,0%), amely abszolút értékben évi 17 805 főt jelent (2014). A hús legérintettebb ország közé sorolható még Uganda és Kenya (2014). Kedvezőnek tekinthető Afrika helyzete a gépjárműlopások és a betörések tekintetében, mivel nem található afrikai ország a legérintettebb államok között. Igen magas a testi sértések abszolút értéke Algériában (9.) és Botswanában. Utóbbi ország a 100 ezer főre vetített gyakoriság alapján a 3. legérintettebb ország. A nemi erőszak gyakoriságát tekintve Botswanában a legmagasabb, míg az abszolút értéket nézve a 15. legérintettebb ország a világon. A turisták vagyonzbiztonságát rendkívül kedvezőtlenül befolyásolják a rablások, amelyek afrikai viszonylatban Kamerunban és Algériában voltak a legmagasabbak. Az emberrablás esetében igen rossz helyen állnak az afrikai országok, hisz három állam is igen előkelő helyen szerepel az abszolút értékek alapján a statisztikában, ami szintén nagyon rossz reklám a térségbe látogató turisták számára (Kamerun, Algéria, Uganda) (2014) (Knoema é. n.).

Felhasznált irodalom

- Avert (2017): *HIV and AIDS in East and Southern Africa*. Elérhető: www.avert.org/professionals/hiv-around-world/sub-saharan-africa (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- BALASSA, Bence (2016): The importance of the international cooperation in the light of the experiences of the “international staff week” by the NUPS. *Kritische Zeiten*, 2–21.
- BALÁZS Dénes (1982): *A sivatagok világa*. Budapest, Móra Ferenc.
- BALOGH Ferenc (2004): *Idegenforgalmi földrajz II*. Budapest, Képzőművészeti.
- BODNÁR László (2005): *Az idegenfogalom hazai és nemzetközi vonatkozásai*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- BORSY Zoltán (1992): *Általános természetföldrajz*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- BRUCE-MITFORD, Miranda szerk. (1993): *Etnikumok enciklopédiája*. Budapest, Kossuth.
- CZAYA, Eberhard (1988): *A Föld folyói*. Budapest, Gondolat.
- FRISNYÁK Sándor (1990): *Általános gazdaságföldrajz*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- GYURICZA László (2008): *A turizmus nemzetközi földrajza*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- KÉTYI Iván (2001): *Két 'egzotikus' vírus, a Marburg és az Ebola*. Elérhető: www.termeszetvilaga.hu (A letöltés ideje: 2017. 08. 01.)
- LUKÁCS László – BALOGH Zsuzsanna (2013): Bombatámadás az USA nagykövetség ellen – Nairobi, 1998. augusztus 07. *Műszaki Katonai Közlöny*, 23. évf. 2. sz. 159–178.
- Knoema (é. n.): *World Data Atlas*. Elérhető: <https://knoema.com/atlas/topics/Crime-Statistics> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- Konzuli Szolgálat (é. n.): *Konzuli tájékoztatás*. Elérhető: <http://konzuliszolgalat.kormany.hu/afrika> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)

⁶ A szubjektív biztonságérzetről bővebben: TIHANYI Miklós: The Tools of the Police for the Improvement of the Citizens' Subjective Sense of Security in Hungary. *Hadtudományi Szemle*, 2017/2.

- MÁTYÁS Szabolcs (2017): Magyarország általános bűnözésföldrajzi helyzete. *Hadtudományi Szemle*, 10. évf. 4. sz. 497–505.
- MICHALKÓ Gábor (2004): *A turizmuselmélet alapjai*. Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola.
- MICHALKÓ Gábor (2012): *Turizmológia*. Budapest, Akadémiai.
- PÉCZELY György (1996): Éghajlat. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- PROBÁLD Ferenc (2002): *Afrika és Közél-Kelet földrajza*. Budapest, ELTE Eötvös.
- RITECZ György (2015): Menekülők és a terror viszonya. *Határrendészeti Tanulmányok*, 2015/1. sz. 83–92.
- RITECZ György (2016): A terrorizmus és a migráció viszonya a számok alapján. *Acta Humana*, 4. évf. 5. sz. 103–123.
- ROELF, Wendell (2017): *South Africa's tourism a bright spot despite recession*. Elérhető: www.reuters.com/article/us-safrica-economy-tourism-idUSKBN1AC2AO (A letöltés ideje: 2017. 09. 16.)
- SCHOLTZ, Marco (2016): *Why millions chose Africa as their safari destination?* Elérhető: <https://theconversation.com/profiles/marco-scholtz-213839> (A letöltés ideje: 2017. 09. 16.)
- SCHUMICKY Lilla (2008): *Szexturizmus Gambiában*. Elérhető: www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/740_1.pdf (A letöltés ideje: 2017. 08. 03.)
- The World Bank (é. n.): *GDP Ranking*. Elérhető: <http://data.worldbank.org/data-catalog/GDP-ranking-table> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- TIHANYI, MIKLÓS (2017): The Tools of the Police for the Improvement of the Citizens' Subjective Sense of Security in Hungary. *Hadtudományi Szemle*, 10. évf. 2. sz. 284–294.
- Trading Economics (é. n.): *Munkanélküliségi ráta – Afrika*. Elérhető: Knoema (é. n.): *World Data Atlas*. Elérhető: <https://knoema.com/atlas/topics/Crime-Statistics> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.) <https://hu.tradingeconomics.com/country-list/unemployment-rate?continent=africa> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- Unstats (2018): *National Accounts – Analysis of Main Aggregates (AMA)*. Elérhető: <https://unstats.un.org/unsd/snaama/dnlList.asp> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- UNWTO (2017): *Tourism Highlights*. Elérhető: www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029 (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- WHO (2019): *Ebola virus disease*. Elérhető: www.who.int/mediacentre/factsheets/fs103/en/ (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)

Mátyás Szabolcs

A turizmusbiztonság ázsiai, ausztráliai és óceániai helyzete és sajátosságai

A Turisztikai Világszövetség (UNWTO) besorolásában Ázsia, Ausztrália és Óceánia egy régiót alkot, így a szervezet által értelmezett négy régió közül ez a legnagyobb területű és egyben a legnagyobb népességű térség. Az óriási népesség és terület sokszínűséget is jelent egyben, egymástól gyökeresen eltérő gazdaságú, kultúrájú és fejlettségű országok, illetve országcsoportok találhatók a régióban, ami természetesen a turizmus területén is megmutatkozik. A tanulmány négy nagyobb lélegzetvételű fejezete bemutatja a főbb regionális különbségeket és a várható trendeket, továbbá választ kíván adni számos, a turizmusbiztonság kapcsán felmerült aktuális kérdésre is.

1. Általános turisztikai kereslet-kínálat elemzés

A Turisztikai Világszervezet (UNWTO) két nagy régióra bontja a jelen tanulmányban vizsgált területeket: a Közel-Keletre, valamint Ázsiára és a pacifikus régióra. A nagyrégió kelet–nyugati irányú kiterjedése mintegy 200 fok, vagyis a Föld területének több mint fele (GYURICZA 2008). A közel-keleti térségbe a világszervezet az észak-afrikai Egyiptomot és Líbiát is beleveszi, azonban a hazai földrajzi gondolkodásmódra tekintettel célszerűbbnek tartjuk, ha e két ország Afrika tárgyalásánál szerepel.

1. táblázat

A világ legnagyobb turistaérkezéseit bonyolító országok

Nemzetközi turistaérkezések (millió fő)				Turizusból származó bevétel (milliárd USD)			
Sorrend	Ország	2015	2016	Sorrend	Ország	2015	2016
1.	Franciaország	84,5	82,6	1.	Egyesült Államok	205,4	205,9
2.	Egyesült Államok	77,5	75,6	2.	Spanyolország	56,5	60,3
3.	Spanyolország	68,5	75,6	3.	Thaiföld	44,9	49,9
4.	Kína	56,9	59,3	4.	Kína	45,0	44,4
5.	Olaszország	50,7	52,4	5.	Franciaország	44,9	42,5
6.	Egyesült Királyság	34,4	35,8	6.	Olaszország	39,4	4,2
7.	Németország	35,0	35,6	7.	Egyesült Királyság	45,5	39,6
8.	Mexikó	32,1	35,0	8.	Németország	36,9	37,4
9.	Thaiföld	29,9	32,6	9.	Hongkong (Kína)	36,2	32,9
10.	Törökország	39,5	–	10.	Ausztrália	28,9	32,4

Forrás: UNWTO

Az elmúlt évtizedekben világszerte egyaránt jelentősen bővültek a turistaérkezések és a turizusból származó bevételek. A bővülés egyik motorja az ázsiai kontinens, illetve a közel-keleti térség, amelyek esetében gyakorlatilag folyamatos az expanzió. A vizsgált térség súlyát jelzi, hogy Ázsia és a pacifikus régió 2016-ban a globális turistaérkezések mintegy egynegyedét könyvelhette el, amellyel Európa után a második legjelentősebb desztináció (308 millió fő) volt. A turizusból származó bevételek alapján szintén a második a régió, a turizmus globális bevételeinek mintegy 30%-a származik a térségből (367 milliárd USD). A közel-keleti térség jóval kisebb turistaérkezéssel és bevétellel rendelkezik, bár hozzá kell tenni, hogy lakosság száma is nagyságrendekkel kisebb. A turistaérkezések száma mintegy 50 millió fő, ami a legkisebb érték az UNWTO régiói között (a világ turistaérkezéseinek 4%-a). A turizusból származó bevétel közel 60 milliárd dollár (a világ turizusból származó bevételeinek 5%-a), amivel Afrikát előzi csak meg a térség, mintegy 20 milliárd dollárral (2016).¹ Ázsia súlyát jelzi, hogy a „top 10” országok között három ázsiai ország is szerepel úgy a turistaérkezések, mint a turizusból származó bevételek tekintetében (Thaiföld, Kína, Hongkong) (1. táblázat).

A turistaérkezések számát illetően Ázsia és a pacifikus régió jelenleg a világ legdinamikusabban fejlődő turisztikai régióihoz sorolható (egy-egy évben 10% közeli a bővülés mértéke), a közel-keleti térség viszont az elmúlt időszakban stagnált vagy csökkenést mutatott (RITECZ 2016b) (2. táblázat).

2. táblázat

A nemzetközi turistaérkezések és a turizusból származó bevételek (2010–2016)

	Nemzetközi turistaérkezések (ezer fő)				Turizusból származó bevétel (milliárd USD)			
	2010	2014	2015	2016	2010	2014	2015	2016
Ázsia és a pacifikus régió	208 108	269 489	284 028	308 409	250,3	358,9	349,3	366,6
Északkelet-Ázsia	111 508	136 276	142 075	154 302	122,9	176,8	167,1	168,9
Délkelet-Ázsia	70 473	97 036	104 242	113 231	68,5	108,1	108,4	117,2
Óceánia	11 386	13 259	14 265	15 604	38,7	44,2	42,2	46,7
Dél-Ázsia	14 741	22 918	23 446	25 273	20,1	29,7	31,5	33,8
Közél-Kelet	55 442	55 267	55 622	53 567	52,1	53,5	58,2	57,6

Forrás: UNWTO 2017

Az UNWTO előrejelzése szerint 2030-ig a turistaérkezések évi növekedése átlagosan 3,3% lesz. A legnagyobb növekedés Ázsiában és a pacifikus régióban várható (akár évi közel 5,0% is), így a régió 2010-es 22%-os részesedése 2030-ra akár 30%-ra is növekedhet (3. táblázat).

¹ A közel-keleti érték tartalmazza az egyiptomi és a líbiai adatokat is.

3. táblázat

A turistaérkezések várható száma Ázsia és a pacifikus térség, valamint Óceánia egyes régióiban (millió fő/év)

	1980	1995	2010	2020	2030
Világ	277,0	528,0	940,0	1 360,0	1 809,0
Ázsia és pacifikus régió	22,8	82,0	204,0	355,0	535,0
Északkelet-Ázsia	10,1	41,3	111,5	195,0	293,0
Délkelet-Ázsia	8,2	28,4	69,9	123,0	187,0
Óceánia	2,3	8,1	11,6	15,0	19,0
Dél-Ázsia	2,2	4,2	11,1	21,0	36,0
Közel-Kelet	7,1	13,7	60,9	101,0	149,0

Forrás: UNWTO 2017

A Közel-Kelet országainál a nemzetközi turistaérkezések esetében gyakorlatilag stagnálás figyelhető meg. A tizennégy országból öt relatíve nagy desztinációt lehet kiemelni. A két legnagyobb fogadó terület Szaúd-Arábia (2016: 18,0 millió fő) és az Egyesült Arab Emírségek. Előbbi ország esetében egyértelműen a vallási turizmus az a tényező, amely nagy számban vonzza a muzulmán hívőket, míg az Egyesült Arab Emírségek a „mesterséges turistaattrakciók Mekkája”, ahová évről évre egyre több turista látogat (2010: 7,4 millió fő; 2016: 14,9 millió fő). Nagyságrenddel kisebb volumenű a fogadott turisták száma Jordániában (3,9 millió) és Katarban (2,9 millió) (2016). Az arab tavasz éreztette hatását a Közel-Kelet országaiiban is, a legtöbb államban csökkent a bizonytalan politikai helyzet következtében a turisták száma. A turistaérkezések stagnálásában (időnként visszaesésében) a legnagyobb hatása a közel-keleti országokban dúló többéves háborúnak van.

A turizusból származó bevétel tekintetében a térség két legnagyobb fogadó országa, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírségek emelkedik ki. Az Egyesült Arab Emírségeknek közel 20 milliárd dollár bevétele származik éves szinten a turizusból (2016: 19,5 milliárd USD), míg a nagyobb tömeget vonzó Szaúd-Arábiának „mindössze” 11 milliárd dollár. Ez alapján látszik, hogy az utóbbi ország esetében a nagyszámú vallási turista relatíve keveset költ, míg előbbi országba főként a tehetősebb külföldiek érkeznek. Az Egyesült Arab Emírségek esetében a turizusból befolyt bevétel növekedésének dinamikája sokkal erőteljesebb, 2010 óta mintegy 2,5-szeresére növekedett (2010: 8,6 milliárd USD → 2016: 19,5 milliárd USD) (2016).

Ázsia nagy régiói esetében megállapítható, hogy főként Északkelet-Ázsia és Délkelet-Ázsia turistaérkezései emelkednek ki, Dél-Ázsia értékei viszont nagyságrenddel kisebbek. Északkelet-Ázsia adja a kontinens turistaérkezéseinek közel felét (154,3 millió fő), ahol a Kínai Népköztársaság a legfőbb fogadó terület (59,3 millió fő), valamint a Kínához tartozó városállamok, Hongkong (26,6 millió fő) és Makaó (15,7 millió fő). Kína és társult részei mellett Japán (24 millió fő) és Dél-Korea (17,3 millió fő) turistaérkezései érdemelnek még említést. 2010 és 2016 között Japán megháromszorozta, Dél-Korea és Tajvan pedig megkétszerezte turistafogadásait. A turizusból származó bevételek mintegy egynegyedét Kínában termelik meg (44,4 milliárd USD), azonban az ország árszínvonala jobban lehetővé teszi a tömegturisták fogadását, mint a térség többi országáé, ahol arányaiban nézve jóval nagyobb a turistaköltés.

Délkelet-Ázsiában Thaiföldre (32,6 millió) és Malajziába (26,8 millió) érkezik a legtöbb külföldi turista. E két ország adja a turistaérkezések több mint felét. Thaiföld esetében érdekes tényként említhető meg, hogy bár az elmúlt években több alkalommal is terrorcselekményeket követtek el az országban, 2010 és 2016 között mégis több mint kétszeresére növekedett az országot felkereső turisták száma. A térség jelentős fogadó területei közé sorolható még Szingapúr (12,9 millió fő) és Vietnám (10 millió fő), amely szintén kétszerezére növelte a fogadott turisták számát (2016). Délkelet-Ázsiában a turizmusból származó bevételek mintegy 40%-a Thaiföldön (49,9 milliárd USD), egyhatoda pedig Szingapúrban és Malajziában (18 milliárd USD) realizálódik. A turistaérkezések és az abból származó bevételek esetében Szingapúr és Malajzia relációjában megfigyelhető, hogy Szingapúrba kevesebb mint feleannyi turista érkezik csak, de a bevételek közel azonosak; Szingapúr főként a prémiumturisták desztinációja. Dél-Ázsia turistaérkezéseinek és a turizmusból származó bevételeinek egyaránt közel kétharmada Indiában termelődik (14,6 millió fő). A szubkontinens 2010 és 2016 között háromszorosára növelte a fogadott turisták számát (2016).

Ausztrália és Óceánia esetében mindössze két ország, Ausztrália és Új-Zéland az, amely regionálisan figyelemre méltó turisztikai teljesítménnyel büszkélkedhet. Mindkét ország esetében kijelenthető, hogy a jelentős turistaérkezések egyik legfőbb gátja a küldő területektől való földrajzi távolság. A turizmusból származó bevétel alapján viszont megállapíthatjuk, hogy akik eljutnak e távoli országokba, azok jelentős összeget költenek (már az oda- és visszaút költségei is magasak).

2. Vonzerők, kínálati elemek

A fejezetben vizsgált turisztikai régiók gyökeresen eltérnek egymástól társadalmi, gazdasági, történelmi, földrajzi stb. értelemben, ezért a három nagy területi egységet külön-külön mutatjuk be.

A turisztikai vonzerők szempontjából a Közel-Kelet országait két csoportba lehet sorolni. Az egyik csoportba a népességhez mérten szerényebb mértékű olajkitermeléssel rendelkező országok (például Irak, Irán, Jordánia, Libanon), míg a másik csoportba a kis népességű, az elmúlt évtizedekben gyors gazdasági növekedést mutató gazdagabb, úgynevezett olajországok sorolhatók (például Kuvait, Bahrein, Omán). Az előbbi országok esetében jóval bővebb a vonzerők köre, az olykor több ezer éves történelem egyedülálló attrakciót jelent (Petra sziklavárosa – Jordánia; sumér, asszír és arab műemlékek – Irak; a perzsa kultúra, Szúza romjai és az arab kultúra emlékei – Irán). Az olajországok esetében szintén megtalálhatók az ősi arab kultúra emlékei, azonban jóval kisebb számban, mint máshol. A turisztikai szempontból jelentősebb vonzerőt jelentő építkezések csak az 1960-as évektől kezdődően indultak meg, így ezen országok elsősorban a modern építészet és a szórakoztatóipar termékeivel jelennek meg a turisztikai piacon. Ennek egyik legjobb példája az Egyesült Arab Emírségek második legnagyobb városa, Dubai, amely néhány évtized alatt világgazdasági jelentőségre tett szert. Ebbe a csoportba sorolható továbbá Szaúd-Arábia is; Mekka² és Medina az ország

² „Mekka, a »hitetlenek« elől ma is szigorúan elzárt szent város a Vörös-tenger partjáról 80 km-re, gránitsziklák közé zárt szűk völgykatlanban épült. Ósrégi település, melynek első lakóit a gyógyhatásának tartott Zemmeforrás vonzotta ide” (PROBÁLD 2002).

két szent városa nemcsak a térség, de a világ leglátogatottabb vallási turisztikai desztinációi közé sorolható.

Mekka: 15 év, több mint 1500 halott. Miért?

A mekkai zarándoklat, a hadzs a világ legnagyobb évenkénti „tömegrendezvénye”. A légi közlekedés beindulása előtt évente alig százezer muzulmán vett rajta részt, az elmúlt húsz évben azonban már rendre több millió ember utazott Mekkába (2012 óta csak azért kétmillió, mert az építkezések miatt korlátozták a beutazásokat). A Korán előírása szerint a hadzs az egyik szent kötelesség, amit minden, arra fizikailag és anyagilag képes hívő muszlimnak életében egyszer teljesítenie kell. [...] Mekkában a naponta százezer érkező utast egészségügyiek és biztonsági emberek tízezrei, valamint kiterjedt zárláncú kamerarendszer védi és ellenőrzi. [...] a nyugat-szaúd-arábiai város már a jelenlegi, évi 2–3 millió ember ottlétével sem bír zökkenőmentesen megküzdeni. Az 1,7 milliós Mekka infrastruktúrája a folyamatos fejlesztések ellenére sem alkalmas a tengernyi látogató kezelésére, pedig az ország, pontosabban a Mekkát és Medinát irányító királyi család az elmúlt évtizedekben több mint százmilliárd dollárt költött rá. A zarándoklat idején minden évben rogyadozik a város elektromos, víz- és szennyvízhálózata, az útszűkítések életveszélyt jelentenek.

Részlet Miklósi Gábor *Mekka: 15 év, több mint 1500 halott. Miért?* című cikkéből
Elérhető: https://index.hu/kulfold/2015/09/24/mekka_zarandoklat_tomegszerencsetlenség_modernizacio/ (A letöltés ideje: 2017. 09. 22.)

Délkelet-Ázsia országai esetében kevésbé lehet olyan közös vonzerőbeli csomópontokat találni, mint például a Közel-Kelet országainál. Az egyedi kultúra és a történelmi múlt számos olyan sajátos desztinációkat hívott életre, amelyeket napjainkban turisták milliói keresnek fel. A teljesség igénye nélkül megemlíthetjük az egykori khmer fővárost, Angkort (Kambodzsa), a thaiföldi buddhista szentélyeket és kolostorokat vagy akár Melaka óvárosát, amelyet az UNESCO a világörökség részévé is nyilvánított (Malajzia). Az éghajlat és a tengerpart kínálta lehetőségek kiaknázása elsősorban Thaiföld és Malajzia esetében érvényesül – amit mutat a magas turistaérkezések száma is –, ahol a tengerpart az egyik legfőbb vonzerő.³ A trópusi esőerdők és monszunerdők egyedülálló állat- és növényvilágukkal ugyancsak a régió fő látványosságai közé sorolhatók (Malajzia, Vietnám, Indonézia). A bőséges csapadék, az emberi leleményesség és a sík termőföldek hiányának hármasa hozta létre a mára igazi turistalátványosságnak számító rizsteraszokat, amelyeket Ázsia egyes népei évszázadokon keresztül vájtak a hegyoldalakra (például Fülöp-szigetek – Banauei, Indonézia – Jatiluwih). Meg kell említenünk a térségben meglévő szexturizmust, amely Thaiföld (főként Bangkok és Pattaya) esetében eredményezi a legjelentősebb bevételt.

Dél-Ázsia területe szintén óriási kiterjedésű, így akár az egyes országokon belül is sokszor gyökeresen eltérő kulturális és vallási háttérű vonzerőkkel lehet találkozni. Alapvetően két nagy vallás, a muzulmán és a hindu az, amely a városi turizmus vonzerőit adja (kisebb részben pedig a buddhizmus, például Srí Lanka, Bhután és Nepál esetében). Ez mutatják az UNESCO világörökségi helyszínei is, ahol a múlt vallási emlékei dominálnak a természeti vonzerők mellett. A térségben India kínálja a legtöbb látnivalót, ahol

³ A turisztikai vonzerők kapcsán megállapíthatjuk, hogy „a világ turizmusában a víz képviseli a legkeresettebb természeti vonzerőt” (MICHALKÓ 2012).

a legnagyobb vonzerővel a három várost magában foglaló, úgynevezett arany háromszög (Delhi, Agra, Dzsajpur) rendelkezik. Számos olyan világörökségi helyszín van a térségben, amely egyedülálló kultúrtörténeti értékkel rendelkezik, azonban felkeresésük a térség bizonytalan politikai légköre miatt meglehetősen veszélyes (például Afganisztán: Jam minaret, Bámiján-völgy). Talán a Maldív-szigetek a térség egyetlen országa, ahol nem a vallási emlékek jelentik a fő látnivalót, hanem a „képeslap minőségű” óceánpart a fő vonzerő, amely a vízi sportok, a búvárkodók és a sznorkelezők igazi paradicsoma.

Északkelet-Ázsia országai esetében általánosságban kijelenthetjük, hogy bár sok esetben lenyűgözők a természeti vonzerők, a legtöbb turista mégis a több évezredes történelmi múlt, a vallási emlékek és unikális kulturális hagyományok miatt keresi fel a régió országait. Északkelet-Ázsia a prehistorikus időkben is lakott volt már, aminek számos tárgyi emléke található a térségben (Kocshang, Hvaszun és Kanghva dolmenjei – Dél-Korea). Ugyancsak a több ezer éves történelmi múlt tárul fel, ha az ókori Kína legismertebb világörökségi helyszíneire gondolunk (például kínai nagy fal, agyagkatonák, a selyemút hálózata, tiltott város). Rengeteg unikális vallási emlék található a régióban (Potala palota – Tibet, icukusimai sintó szentély, Tósógú-szentély – Japán, Heinsza buddhista főtemplom – Dél-Korea) (BALOGH 2004), de különleges látnivalót nyújtanak a több száz éves történelmi belvárosok épületegyüttese is, amelyek közül szintén jó néhány elnyerte a világörökség címet (például Makaó történelmi központja, Kiotó történelmi műemlékei).

Ausztrália és Óceánia régiót a méretéhez képest viszonylag sok ország alkotja, bár meg kell jegyezni, hogy ezek többsége igen kis méretű, és csekély volumenű turizmussal rendelkezik csak. Nemzetközi szinten is számottevő a turizmusa viszont Ausztráliának és Új-Zélandnak. E két ország esetében a természeti vonzerők mellett igen jelentős az épített környezet generálta városi turizmus is. Ausztrália és Új-Zéland esetében a városi turizmus terei elsősorban a néhány száz esztendővel ezelőtt alapított nagyvárosok, amelyek sok esetben igen impozáns városközponttal rendelkeznek (például Sydney, Camberra, Perth, Wellington, Auckland), újonnan épült városrészeik pedig a modern nagyvárosok hangulatát keltik. Új-Zéland és Ausztrália esetében egyaránt igen széles a természeti vonzerők palettája. Új-Zéland kiemelt látványosságai – a szeizmikus aktivitásnak köszönhetően – a gejzírek és a vulkánok, Ausztrália esetében pedig a Nagy-korallzátony vagy Gondwana esőerdei. A térség többi országa főként a trópusi éghajlatnak köszönheti a természeti vonzerőit.⁴ A kínálati elemek között az első helyen a pálmafákkal tarkított, homokos óceánpartok szerepelnek. A trópusi óceán egyedi lehetőségeket nyújt a pihenésre, a vízi sportokra és a búvárkodásra (Francia Polinézia, Fidzsi-szigetek, Tonga, Vanuatu). Számos sziget egyedülálló állat- és növényvilággal rendelkezik, így például Új-Kaledónia, ahol a világ legnagyobb lagúnája található.

⁴ „Az évi középhőmérséklet magas, 25–28 °C között váltakozik. Éven belüli ingás alig mutatkozik, a leghidegebb és legmelegebb hónapok középhőmérsékletei között alig találunk 2–3 °C-nál nagyobb eltérést” (PÉCZELY 1996).

3. Gazdasági, társadalmi és kulturális környezet

3.1. Gazdasági és társadalmi környezet

Ázsia és Ausztrália–Óceánia esetében is elmondhatjuk azt a már más régiók kapcsán is említett tényt, hogy a gazdasági és a társadalmi élet mutatószámainál igen nagy regionális különbségek figyelhetők meg az egyes országok között. A világ legtöbb, legkisebb egy főre jutó GDP-vel rendelkező országa Afrika után Ázsiában található, Óceánia esetében viszont valamivel magasabb a legszegényebb országokban is az egy főre eső GDP, mint az ázsiai országokéban (The World Bank é. n.). A gyenge gazdasági mutatókkal rendelkező országok esetében a társadalom többségét érintő mélyszegénység egyértelműen megmutatkozik a közbiztonságban is, mivel Észak-Korea kivételével viszonylag gyakoriak a turisták sérelmére elkövetett lopások, rablások és egyéb vagyoni elleni deliktumok (például Fülöp-szigetek, Pakisztán, Banglades). A térség legnagyobb GDP-vel rendelkező országai között megtaláljuk a legnagyobb fogadó országokat, így például Japánt, Ausztráliát, Új-Zélandot, a „kistigriseket” (például Dél-Korea, Szingapúr) és az úgynevezett olajállamokat (például Katar, Kuvait, Omán), ahol a közbiztonság jóval magasabb szintű, mint a régió szegényebb államaiban.

A gazdaság távlati kilátásait mutató egyik legfontosabb mutató az államadósság GDP-hez viszonyított aránya. Ázsiában Japán (250%), Libanon (146%), Bhután (119%) és Szingapúr (112%) esetében regisztrálhatjuk a legnagyobb államadósságot, ami belátható ideig jelentős fizetési kötelezettséget ró az egyes országok költségvetésére. Rendkívül kedvezőek viszont Ausztrália (41%) és Új-Zéland (25%) adatai, ami nagyobb távlatokban engedi gondolkodni a turizmusfejlesztéssel foglalkozó gazdasági szakembereket is.

Az ázsiai országok többsége viszonylag kedvező munkanélküliségi adatokkal rendelkezik, azonban ez számos esetben az alacsony termelékenységű mutatókkal hozható összefüggésbe. A magas munkanélküliségi adatokkal rendelkező országok zömében háborús övezetek, illetve politikailag instabil területek. Ausztrália (5,6%) és Új-Zéland (4,8%) mint a térség két nagy fogadó területe igen kedvező munkanélküliségi adatokkal rendelkezik, ami gazdasági szempontból nem jelent még jelentős terhet a költségvetés számára, azonban szükség esetén lehetséges jelentősebb számú munkaerő bevonása a gazdaságba (2015–2017) (Trading Economics é. n.).

A népesedési problémák (relatív túlnépesedés) a vizsgált térségben elsősorban Ázsia országaiban jelentenek komoly gondot. Ázsia jelenleg a világ népességének a 60%-át adja, amely várhatóan 2050-re kb. 50%-ra fog csökkenni (KSH 2019). A részarányos csökkenés mellett egyes országokban azonban jelentős növekedés várható, ami már a közeljövőben is igen komoly népesedési, egészségügyi, szociális stb. problémák forrása lehet, ha nem sikerül belátható időn belül megfékezni a jelentős népességyarapodást. Az ENSZ előrejelzése szerint 2050-re a világ tíz legnépesebb országából öt az ázsiai kontinensen lesz (India, Kína, Indonézia, Pakisztán, Banglades). Ausztrália és Óceánia esetében szerény mértékű népességnövekedés várható. A jelenlegi 40 millióról várhatóan 2050-re 57 millióra növekszik majd a kontinens lakossága, amely a terület jelentős kiterjedése miatt nem okoz jelentős népesedési problémákat.

A korrupciós index a vizsgált térségben viszonylag alacsony (ami éppen az ellenkezőjét jelenti, tehát a korrupció magas), ami semmiképp sem jó üzenet a térségbe utazó turisták számára. Az elfogadható 50 fölötti értéket az ázsiai országoknál mindössze kilenc ország esetében, míg Ausztrália és Óceánia esetében három országban mértek (<https://hu.tradingeconomics.com>).

3.2. Kulturális környezet

Afrika mellett talán Ázsia és Óceánia országai esetében lehet az európai és az észak-amerikai szokásoktól leginkább eltérő olyan kulturális szokásokat és különbségeket összegyűjteni, amelyek a turista szemszögéből nézve valamilyen jelentős konfliktushelyzetet vagy biztonsági kockázatot rejtenek.

Az öltözködési szokások a régió számos országában rendkívül konzervatívak, amire a Konzuli Szolgálat és a legtöbb útikönyv is figyelmezteti a turistákat. A nők esetében a vállat (és olykor kart is) és a combot is eltakaró ruhák viselése javasolt például Bahreinben, Bangladesben vagy Iránban. Még a férfiak számára is tilos a rövidnadrág viselése Szaúd-Arábia és Bahrein közterületein, Iránban pedig a rövidnadrág mellett az ujjatlan trikó viselése sem ajánlott. A legtöbb konzervatív arab országban a nők egyáltalán nem viselhetnek fürdőruhát, de még ahol ezt engedélyezik is, ott is kizárólag csak a strandokon (például Bahrein).

Az érzelemnyilvánítás különböző formái (például nyilvános helyen történő csókolózás) a legtöbb arab országban nem elfogadottak. E tekintetben talán az Egyesült Arab Emírségek törvényei a legszigorúbbak, ahol a nyilvános helyen történő csókolózást és alkoholfogyasztást, a goromba gesztikulálást, a topless fürdözést vagy a házasságon kívüli szexuális kapcsolatot akár börtönbüntetéssel is sújthatják. Ez utóbbi Iránban is börtönbüntetéssel sújtandó, akárcsak az azonos neműek közötti szexuális kapcsolat létesítése (Konzuli Szolgálat).

A kábítószer birtoklását a vizsgált térség államai közül többen igen súlyosan, nem egy esetben halállal büntetik. Ez elsősorban a liberálisabb drogpolitikával rendelkező országokból érkező turisták esetében jelenthet problémát, akik tettüket kisebb súlyú jogsértésnek gondolják csak, s majd a későbbiekben szembesülnek a fogadó ország elrettentő ítéletével (Bahrein, Banglades, Brunei, Egyesült Arab Emírségek,⁵ Irán, Kambodzsa, Katar, Kuvait, Malajzia, Palau) (MÁTYÁS 2017).

Európai szemmel nézve rendkívül szigorúak a fényképezési szabályok bizonyos épülettípusok és személyek esetén. Mianmarban a fegyveres erők tagjait és katonai objektumokat, Szaúd-Arábiában a mecseteket és a közvetlen környéküket, Bahreinben és az Egyesült Arab Emírségekben pedig a katonai objektumokat és a stratégiai létesítményeket nem lehet fényképezni.

A muzulmán országok többségébe tilos az alkohol, a pornográf tartalmú kiadványok bevitele, amelyeket nemcsak, hogy elkoboznak, de büntetés is járhat érte (Irán, Kuvait).

A muzulmán böjti hónap, ramadán idején kerülni kell az arab országokban a közterületen történő evést, ivást és dohányzást, mivel például ennek az Egyesült Arab Emírségekben komoly jogkövetkezményei is lehetnek. Más muzulmán országokban ez „csak” rosszállást vált ki az emberekből. Szingapúr törvényei nem engedik meg az országban a rágógumi használatát, ezért még a behozatalát sem. Taiwan esetében pedig a mák behozatala tiltott.

Egyes muzulmán országokban a legkisebb mértékben sem tolerálják a homoszexualitást, így az azonos neműek nyilvános helyen történő együttlétét is tiltják és büntetik (például Banglades, Egyesült Arab Emírségek).

⁵ Az Egyesült Arab Emírségekben „még az országba történő beutazást megelőzően elkövetett, vizelet-, illetve vértesztből kimutatható kábítószer-fogyasztás is súlyos büntetőjogi következményt von maga után” (Konzuli Szolgálat).

Észak-Korea esetében a tankönyv terjedelmi korlátait jóval meghaladóan lehetne egy demokratikus ország polgárai számára idegen szokásokról írni. Részben ez az oka annak, hogy Észak-Koreának nem sikerült évtizedek óta bekapcsolódnia a nemzetközi turizmusba (GYURICZA 2008). Már az is kockázatot jelent az utazó számára, ha az idegenvezetővel előre megállapodott szabályoktól eltér (például a jóváhagyott tartózkodási helyet önkényesen elhagyja valaki), mivel már az is akár börtönbüntetést vonhat maga után (Konzuli Szolgálat).

4. A turizmusbiztonság egyes területei

4.1. Egészségbiztonság

Kijelenthetjük, hogy a térségben található legnagyobb számban olyan országokat, amelyek gyakorlatilag semmilyen egészségbiztonsági kockázatot nem rejtenek az európai vagy az észak-amerikai utazó számára (például Bahrein, Dél-Korea, Hongkong, Japán, Katar) (3. ábra). Ugyanakkor számos olyan alacsony fejlettségű (sok esetben folyamatos háború sújtotta) országa van a vizsgált régióknak, ahol olyan rossz a közegészségügyi helyzet (járványok, fertőző betegségek, rossz higiéniai viszonyok, emberi fogyasztásra alkalmatlan ivóvíz stb.), hogy egyáltalán nem ajánlott a turisták számára (Afganisztán, Banglades). A földrajzi elhelyezkedés itt is alapvetően determinálja a főbb betegségeket és egyéb kockázatokat. A régió több országa fekszik az Egyenlítő mentén, ami magas hőmérsékletet és bőséges csapadékot eredményez. Ennek következtében még a fejlett egészségügyi hálózattal rendelkező országoknak is számos fertőző betegséggel kell megküzdeniük. A csapadékos évszak különösen nagy veszélyeket rejt (monszunévszak), ugyanis az ekkor sokszor özönvízszerűen lezúduló csapadék és a ciklonok is számos halálos áldozatot követelnek, megszorodnak a különféle természeti katasztrófák (földcsuszamlások és áradások) (Banglades, India, Fülöp-szigetek, Vietnám) stb.

Ázsia és Óceánia államainak jelentős része tektonikailag igen aktív területen fekszik (Afganisztán, Japán, Új-Zéland, Fülöp-szigetek, Indonézia, Irán), aminek eredményeképp gyakorlatilag napi szinten együtt kell élnie százmillióknak a kisebb-nagyobb földrengésekkel, illetve a rengések okozta tengerrengéshullámokkal (cunami) (BORSY 1992). A turizmus szempontjából kevésbé jelentősek a belső, elzárt területek sivatagai (például Mongólia, Kína). A Ráktérítő mentén fekvő országok esetében azonban, különösen a Közép-Kelet országainál, turisztikai szempontból frekvenciált területeknek tekinthetők a sivatagi területek (úgynevezett zonális sivatagok) (például Kuvait, Bahrein, Omán, Szaúd-Arábia), amelyek egyre több turistát vonzanak. A hőmérséklet a sivatagokban akár tartósan a 40 Celsius-fokot is meghaladhatja, ami rendkívüli módon megterheli a szervezetet. Fokozott folyadékbevitel, illetve só- és vitamintabletták fogyasztása nélkül a huzamosabb tartózkodás jelentős egészségügyi kockázatokat rejt.

A trópusi és szubtrópusi területek esetében jelentős problémát okoz a szúnyogok által terjesztett malária és/vagy dengue-láz (Banglades, Francia Polinézia, Fülöp-szigetek, Kelet-Timor, Malajzia, Mianmar, Vietnám, Ausztrália). Egyes ázsiai nagyvárosok esetében igen komoly problémát jelent a légszennyezettség, amely különösen a légúti betegségekben (asztma, allergia stb.) szenvedőknek jelent kockázatot (például Kína, India és Irán jelentős ipari létesítményekkel rendelkező nagyvárosai) (Konzuli Szolgálat). A szerényebb gazdasági

fejlettségű és háború sújtotta országokban problémát jelent a megfelelő orvosi ellátás hiánya. A nagyobb városokban többnyire még lehetséges a megfelelő ellátás biztosítása, azonban a kisebb településeken sok esetben csak alapellátást képesek nyújtani (nincs képzett szak személyzet, műszerek, gyógyszer) (például Észak-Korea, India, Mongólia).

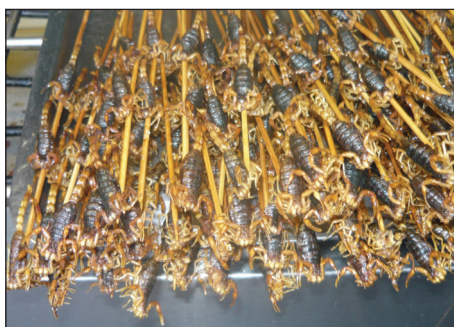
Elsősorban a Közel-Kelet országaiban okozott problémát a 2012-ben felbukkanó úgynevezett közel-keleti légúti koronavírus. Az újfajta betegségről egyelőre nem sok információjuk van a kutatóknak, azonban valószínűsítik, hogy a vírusok hordozói a tevék lehetnek, amelyek Szaúd-Arábiában eddig közel 300 ember halálát okozták. A betegség megjelent Észak-Afrikában, a Közel-Keleten (Katar) és Dél-Ázsiában is.

Akárcsak Dél-Amerika esetében, úgy Óceánia esetében is problémát jelenthet a déli fekvésű területek esetén az extrém UV-sugárzás, ami az Új-Zélandot meglátogató turisták esetében jelenthet egészségbiztonsági kockázatot.

Ausztrália esetén a Konzuli Szolgálat tájékoztatása alapján jelentős esélye van a november és február közötti bozóttüzek előfordulásának, illetve egyes partszakaszokon olyan erős áramlatok vannak, hogy fennáll a veszélye a nyílt tengerre való kisodródásnak, ami évente mintegy száz ember halálát okozza.

Minden hosszabb kelet–nyugati irányú repülőút során felléphet az úgynevezett „jet-leg”, amely az időzónák átlépésével a szervezet bioritmusának felborulását jelenti. Ennek relevanciája Európa viszonylatában különösen az ausztráliai és az óceániai repülőutak során lehet, mivel igen jelentős az időeltolódás. Szintén a hosszú utazás (elsősorban a hosszú repülőutak alkalmával) okozta egészségügyi probléma az úgynevezett utazási trombózis (*economy class syndrome*), amely mélyvénás trombózist, egyes esetekben tüdőembóliát is okozhat (SÁNDOR–BIHARI 2001).

Akárcsak más, esőerdővel rendelkező területek esetében, Ázsia kapcsán is reális veszélyt jelent az esőerdei vagy dzsungeltúrákon való részvétel, elsősorban a rovarcsípések és állattámadások miatt (például Fülöp-szigetek, India). De Ázsia- és Ausztrália-szerte számos országban mérges kígyók, pókok és egyéb állatok is előfordulhatnak, amelyek csípése halálos lehet (például Ausztrália: kékgyűrűs polip, kockamedúza, barna kígyó, tajpán).

1. kép

Egészségügyi kockázatot rejthetnek az utcán vásárolt ételek. Hurkapálcára szúrt sült skorpió (Peking)

Forrás: a szerző felvétele

4.2. Közlekedésbiztonság

A fejlett gazdasággal rendelkező ázsiai és ausztráliai országok esetében általánosságban elmondhatjuk, hogy jól kiépített a közlekedési infrastruktúrájuk, a műszaki biztonsági előírások pedig közel azonosak (sok esetben még szigorúbbak) az európai standarddal. A közúti közlekedést viszont jelentősen nehezíti, hogy az ázsiai országokban főként a helyi ország hivatalos nyelvén vannak csak kiírva a közúti táblák, így a helyi nyelv ismeretének hiánya rendkívüli módon nemcsak, hogy megnehezíti, hanem veszélyezteti is az egyéni közlekedést. A rosszul karbantartott utak és az európaiától eltérő közlekedési morál miatt a Külügyminisztérium számos országban nem ajánlja az egyéni gépjárművel történő közúti közlekedést, különösen az éjszakai órákban, illetve külterületen, mivel az rendkívül veszélyes lehet (például Banglades, Pakisztán, India).

A tömegközlekedési eszközök igénybevétele is jelentős közlekedésbiztonsági kockázatokat rejthet részint az elavult vasúthálózatok,⁶ részint a túlszűfolt kompok és hajók, a nem megfelelően karbantartott autóbuszok következtében, amelyek rendkívül sok halálos áldozatot követelnek minden évben (például Banglades, India, Fülöp-szigetek, Kambodzsza, Pakisztán, Thaiföld, Salamon-szigetek). Külön érdemes kiemelni a légi közlekedést. A régió nagyobb területű országai esetében jelentős a belföldi légi közlekedés is, azonban ez a gépparkok elavultsága és az alacsony színvonalú karbantartás következtében sok esetben jelentős kockázatot jelent, ezért érdemes például európai vagy észak-amerikai légitársaságok szolgáltatásait igénybe venni (például Pakisztán, Irán és Indonézia esetében).

Továbbra is rendkívül sok éles taposóakna található országszerte Kambodzsában és Laoszban, illetve második világháborús robbanószerkeket Kelet-Timorban, ami elsősorban a helyi vezető nélküli egyéni turistákra jelent veszélyt (Konzuli Szolgálat).

Az arab országban a híveknek a ramadán idején napkeltétől napnyugtáig tartózkodniuk kell az evéstől és az ivástól, ami rendkívüli módon megterheli a szervezetet, a vezetés során ezért figyelmetlenebbek a sofőrök, ami számos baleset forrása lehet (Konzuli Szolgálat).

4.3. Közbiztonság

4.3.1. A közbiztonság általános jellemzői

Elsőként nézzük meg, hogy a turizmus szempontjából hol a legkritikusabb a közbiztonság helyzete, a Konzuli Szolgálat mely területeket sorolja az „I. utazásra nem javasolt országok és térségek kategóriájába”. Ezek rendszerint olyan, évek óta háború sújtotta területek, ahol a biztonsági és egyéb kockázatok magas volta miatt minimális a turisták száma. Ilyen területek közé sorolható Afganisztán, Jemen és Szíria, ahol hosszú évek óta polgárháború dúl, gyakoriak a terrorcselekmények és a köztörvényes bűncselekmények egyaránt (RITECZ 2016a).

⁶ Ázsiában összefüggő vasúthálózatról nem lehet beszélni, sűrűbb hálózat Indiában, Japánban és a Fülöp-szigetek nagyobb szigetein található (BODNÁR 2005).

A terrorizmus a vizsgált térség számos országában jelen van, ami igen negatívan befolyásolja a térség turizmusát. A nagy fogadó országok közül, számos esetben kifejezetten a külföldi turisták által előszeretettel látogatott desztinációk a fő célpontok. A terrorizmus által veszélyeztetett országnak tekinthető a Fülöp-szigetek, India, Indonézia, Libanon, Malajzia, Pakisztán, Banglades és Ausztrália. Utóbbi ország kivételével számottevő ezen országokban a külföldiek ellen elkövetett lopások és rablások száma is.

Néhány szomorú eset kapcsán az elmúlt néhány évben látott napvilágot, hogy az indiai szubkontinensen milyen veszély leselkedik a női utazókra. A szélesebb közvélemény – hazánkban és külföldön egyaránt – ekkor szembesült azzal, hogy Indiában tömeges a nők elleni erőszak. Nemcsak az egyedülálló nők, de még a párban utazó turisták is fokozott veszélynek vannak kitéve, mivel számos esetben több főből álló társaságok követik el a csoportos erőszakot.

Általánosságban kijelenthetjük a vizsgált régiók esetében is, hogy a jó gazdasági mutatókkal rendelkező országokban a köztörvényes bűncselekmények száma csekélynek mondható (például Dél-Korea, Hongkong, Új-Zéland, Ausztrália). Meg kell azonban jegyezni, hogy egyes országokban nemcsak a gazdasági jólét általános, hanem a bűncselekmények szankcionálása is jóval súlyosabb, mint például az európai országokban, aminek mindenképp van visszatartó ereje (például Brunei, Egyesült Arab Emírségek). Észak-Koreában a turisták sérelmére gyakorlatilag nem követnek el semmilyen jogsértést. Ez részben a drákói szigornak, illetve annak a ténynek a következménye, hogy a turista nem érintkezhet helyi lakosokkal.

Nem hagyhatjuk ki a tengeri kalózkodást sem, amely Afrika mellett Délkelet-Ázsiában okozza a legnagyobb problémát. Az egyik legérintettebb terület az Indonézia és Malajzia tengeri felségterületéhez tartozó Malaka-szoros, amely a Csendes-óceán és az Indiai-óceán közötti forgalmat bonyolítja le (KLEMENSITS 2017).

4.3.2. A közbiztonságot jelző legfontosabb indikátorok

A statisztikai adatok alapján rendkívül kedvezőnek tekinthetők az emberölés gyakorisági értékei. Az első harminc ország között csak a Fülöp-szigetek (18.) és Mongólia (26.) szerepel (2014). Feltétlenül meg kell azonban említeni, hogy számos ország évek óta nem teljesíti statisztikai adatszolgáltatási kötelezettségeit a nemzetközi szervezetek számára, így nincs adat például a háború dúlta Afganisztán vagy Szíria emberölési adatairól.

Szintén igen kedvezőnek tekinthetők a gépjárműlopások gyakorisági értékei, az első harminc leginkább érintettebb ország között mindössze Ausztrália (8.), Libanon (10.) és Makaó (30.) szerepel. Ami viszont feltétlenül árnyalja a képet, hogy számos ország nem szerepel a 2014-es év statisztikai értékei között, egyes országok esetében pedig csak több mint tízéves statisztikai adatok érhetők el.

A betörések kevésbé érintik a turistákat, elsősorban a helyi lakosság számára jelentenek problémát. A turisták esetében a relevanciája meglehetősen csekély, már csak azért is, mivel a főbb turisztikai desztinációk esetében a rendvédelmi szervek kiemelt figyelmet fordítanak a vagyonbiztonságra. A statisztikai adatok tanúsága szerint Ázsia és Ausztrália, Óceánia országai a kevésbé érintett területek közé sorolhatók a betörések gyakoriságát illetően.

A testi sértések adatai alapján a vizsgált térség nem sorolható az erőszakos kontinensek közé, azonban szembevetve, hogy a régiós szinten relatíve magas gyakorisági mutatókkal rendelkező országok többségében fejlett demokráciával rendelkező államok vannak, ahol magas szintű statisztikaiadat-szolgáltatás működik (Makaó – 10., Ausztrália – 14., Mongólia – 15., Új-Zéland – 17.) (2014). Joggal feltételezhetjük tehát, hogy számos ország esetében igen nagy lehet a látencia.

Az emberrablás kapcsán két ország, Libanon (1.) és Irak (8.) emelhető ki, ahol világviszonylatban is magas az emberrablások gyakorisága. A statisztika alapján igen kedvezőnek tekinthető a nemi erőszak bűncselekményének gyakorisági mutatója, mivel az első 50 ország között mindössze három térségbeli ország szerepel (Mongólia – 28., Fülöp-szigetek – 30., Makaó – 44.). Nyilvánvaló azonban, hogy ez nem a valós értékeket mutatja. Ázsia legtöbb országában a nők a társadalmi hierarchiában alárendelt szerepet töltenek be, ezért a nemi erőszak bűncselekmény a kevésbé hangsúlyos jogsértések közé tartozik, így nagy látenciával számolhatunk.

A rablások tekintetében szintén feltételezhetjük, hogy nem a valós bűnügyi helyzetet mutatják a 100 000 főre számított fajlagos mutatók, hisz az első 40 ország között mindössze három ázsiai és ausztráliai állam szerepel (Új-Zéland – 38., Fülöp-szigetek – 39., Ausztrália – 40.) (Knoema é. n.). Ha csak abból a közismert kriminológiai tényből indulunk ki, hogy egy terület gazdasági és szociális mutatói és a rablások száma között igen szoros korreláció figyelhető meg (CSALAY–SZIKI 1991), már akkor is több tucat ország esetében megalapozottan feltételezhető a jóval magasabb gyakorisági mutató.

Felhasznált irodalom

- BALOGH Ferenc (2004): *Idegenforgalmi földrajz II.* Budapest, Képzőművészeti.
- BODNÁR László (2005): *Az idegenfogalom hazai és nemzetközi vonatkozásai.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- BORSY Zoltán (1992): *Általános természetföldrajz.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- CSALAY András – SZIKI Lajos (1991): A rablási helyzet Magyarországon. *Kriminológiai és kriminálisztikai tanulmányok*, 28. köt. 217–248.
- Ezek lesznek a legnépesebb országok 2050-re* (2017). Elérhető: http://turizmusonline.hu/kulfold/cikk/ezek_lesznek_a_legnepesebb_orzagok_2050_re (A letöltés ideje: 2017. 08. 19.)
- GYURICZA László (2008): *A turizmus nemzetközi földrajza.* Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- KLEMENSITS Péter (2016): A kalózkodás problémája Délkelet-Ázsiában a 21. században. *Pageo geopolitikai folyóirat*. Elérhető: www.geopolitika.hu/hu/2016/11/18/a-kalozkodas-problema-j-a-delkelet-azsiaban-a-21-szazadban/ (A letöltés ideje: 2017. 09. 22.)
- KHS (2019): *A világ népessége kontinensek szerint.* Elérhető: www.ksh.hu/interaktiv/grafikonok/vilag_nepessege.html (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- Knoema (é. n.): *World Data Atlas.* Elérhető: <https://knoema.com/atlas/topics/Crime-Statistics> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- MANSFELD, Yoel (2006): *Tourism, Security and Safety.* Amsterdam, Butterworth-Heinemann.
- MÁTYÁS Szabolcs (2017): Turizmus és jogsértés. In KIGLICS Norbert szerk.: *II. Turizmus és biztonság nemzetközi tudományos konferencia.* Tanulmánykötet. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 317–323.

- MICHALKÓ Gábor (2012): *Turizmológia*. Budapest, Akadémiai.
- MIKLÓSI Gábor (2015): *Mekka: 15 év, több mint 1500 halott. Miért?* Elérhető: http://index.hu/kulfold/2015/09/24/mekka_zarandoklat_tomegszerencsetlenség_modernizacio/ (A letöltés ideje: 2017. 09. 22.)
- PROBÁLD Ferenc (2002): *Afrika és Közel-Kelet földrajza*. Budapest, ELTE Eötvös.
- RITECZ György (2016a): A terrorizmus és a migráció viszonya a számok alapján. *Acta Humana*, 4. évf. 5. sz. 103–123.
- RITECZ György (2016b): Turizmus – Migráció – Terrorizmus. In NÉMETH Kornél szerk.: *I. Turizmus és biztonság nemzetközi tudományos konferencia konferenciakötete*. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 67–75.
- SÁNDOR Tamás – BIHARI Imre (2001): Vénás thromboembóliák hosszú légiutazás során. *Érbetegségek*, 8. évf. 57–62. Elérhető: www.erbetegsegek.com/?p=venak_betegsegei&o=4&cikk=214 (A letöltés ideje: 2017. 09. 22.)
- The World Bank (é. n.): *GDP Ranking*. Elérhető: <http://data.worldbank.org/data-catalog/GDP-ranking-table> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- Trading Economics (é. n.): *Munkanélküliségi ráta – Ázsia*. Elérhető: <https://hu.tradingeconomics.com/country-list/unemployment-rate?continent=asia> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)

Németh József

Turizmusbiztonság Magyarországon

A turizmusbiztonság kérdését számtalan aspektusból lehet és kell vizsgálni, ezt jól tükrözik e kiadvány egyes tanulmányai is. Jelen írásban arra vállalkozunk, hogy megvizsgáljuk, a turista – külföldi és belföldi egyaránt – mire számíthat, biztonságos vagy kevésbé biztonságos helynek tekinthető-e Magyarország. A számtalan lehetőség közül a Dwyer–Kim-modell¹ alapul véve az úgynevezett külső biztonsági faktorok közül a politikai kockázatok, a turista akciók és természeti katasztrófák, valamint a belső faktorok közül a közlekedés, a higiénia-egészségügy és a biztonság-védelem kockázatát vizsgáljuk meg, de ezt kiegészítjük a bűnügyi tényezők elemzésével is.

1. Biztonság – veszély – kockázat

Mélyebb elemzésbe nem mehetünk bele anélkül, hogy ne tisztáznánk néhány alapelvet. „A biztonság korunk meghatározó tényezője, érték, feltétel, bázis stb., amelytől nem lehet és nem is célszerű eltekinteni. A biztonság a veszélyek, fenyegetések, kockázatok és a védelmi rendszer közötti dinamikus egyensúlyt jelzi. Az idealisták megközelítése ellenére nincs abszolút veszélynélküliség...” (TEKE 2006, 74.). Avagy más megfogalmazásban: „Nincs olyan lény, természetes vagy jogi személy, embercsoport, helyzet vagy állapot, amelyet a veszély valamilyen formában és vonatkozásban ne kísértene, s ne fenyegetne” (TÓTH 1938, 59.). „A veszély az az állapot, amely valamely káros következmény lehetőségét feltételezi. A közelgő, várható veszély a továbbiakban még annyit jelent, hogy a kár, vagy károsodás bekövetkezése nemcsak valamely határozatlan lehetőségen, hanem bizonyos s határozott valószínűségen nyugszik” (TÓTH 1939, 39–40.). Kicsit régies lehet a megfogalmazás, de ezzel is érzékeltetni szerettem volna, hogy mindig és mindenkire leselkedhetett veszély, így napjaink turistáira is. Az, hogy ez a veszély ténylegesen konkrét veszéllyé válik, vagy megmarad szubjektív érzetnek, esetleg még szubjektív érzetként sem realizálódik, vagyis biztonságban érzi-e magát az ember, ehhez objektív és szubjektív tényezőket kell vizsgálni. Az említett valószínűség viszont nem más, mint a kockázat. Ugyanis az, hogy az adott személyt, közösséget vagy éppen tárgyat érint-e, és milyen mértékben az adott veszély, azt a kockázat mértékével tudjuk meghatározni.

Teke András megfogalmazásában „a biztonság alapvető egyéni, nemzeti és közösségi (szövetségi) érték, olyan állapot vagy helyzet, amely a fenyegetések és a veszélyek tudatosan (hallgatólagosan) elfogadott, elviselt szintjén valósul meg. Alapját a külső fenyegetettség

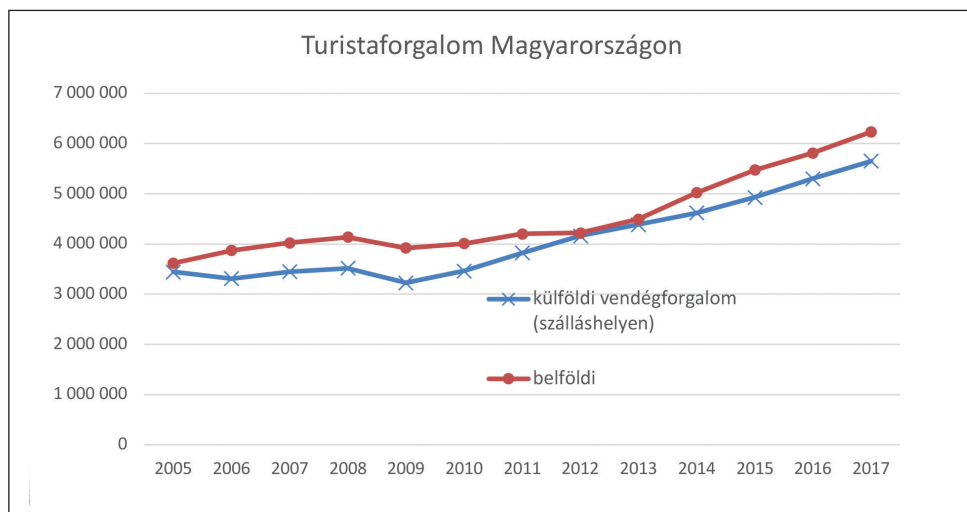
¹ Lásd jelen kiadvány 2. fejezetében.

való megbízható védelem, a (védendő vagy védelmi) rendszer belső stabilitása, rendezettsége képezi. A biztonság nem lehet állami vagy hatósági monopólium, hanem olyan immateriális társadalmi (össz)termék, amely érdekközvetítés útján, egyeztetett cselekvés, tudatos kooperáció útján jön létre” (TEKE 2006, 72.). Sokkal egyszerűbben úgy is megfogalmazható: „Biztonság: olyan helyzet, vagy állapot, amely a lét és fejlődés előfeltételeit egyfelől produkálja, másfelől garantálja” (TÓTH 1938, 44.). Maslow-ra gondolva (MASLOW 1943) azt is mondhatnánk, hogy akkor beszélhetünk biztonságról, amikor az egyén és a közösség szükségleteinek kielégítéséhez a feltételek alapszinten adóttak. Azt, hogy ezek a feltételek milyen szinten állnak, illetve hogyan változnak, a veszélyek mennyire vannak jelen, és az úgynevezett védelmi rendszer milyen szinten működik, vagy legalábbis a turisták ezt milyennek ítélik meg, vizsgálatok, elemzések mutathatják ki. Részben erre törekszik e tanulmány is.

2. A magyarországi turizmus trendjei

Mint tudjuk, a biztonság sajátos vonzó hatást fejt ki a turistákra, a turizmusra. Ennek megfelelően az, hogy hazánkban hogyan alakult a turizmus mértéke, illetve tendenciája, önmagában is egyfajta mutató lehet arra, hogy hazánk mennyire vonzó, ezen belül mennyire tekinthető biztonságosnak. Ezért először tekintsünk meg a főbb adatokat és azok változásait, amelyek nemcsak mennyiségi mutatóként értelmezhetők, hanem egyfajta irányt is jelezhetnek.

A világ turistaforgalma az elmúlt évtizedekben jelentős ütemben, majdhogynem töretlenül növekedett, csak a 2001. szeptember 11-i események és a 2008-as világgazdasági válság okozott időszakos megtorpanást.

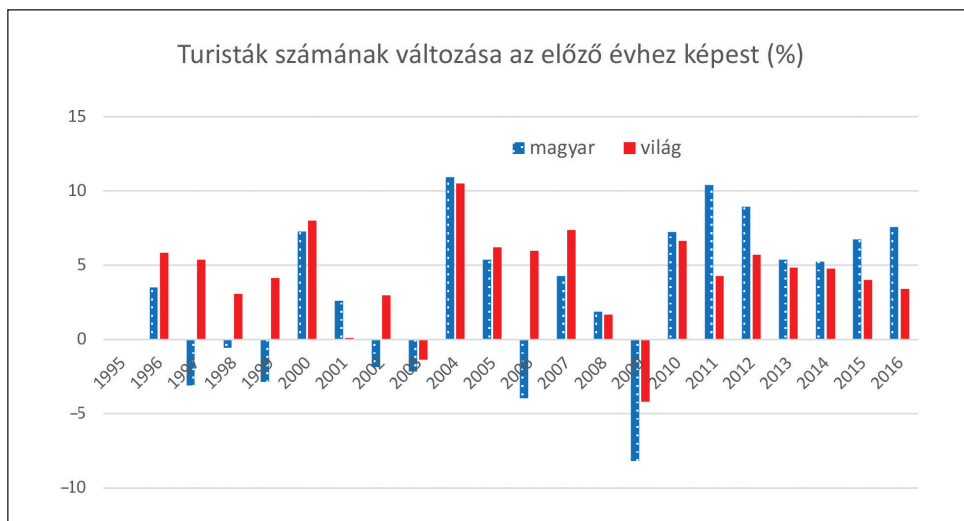

1. ábra

Turistaforgalom Magyarországon 2005–2017 között

Forrás: UNWTO és KSH

A világgazdasági válság elmúlásával a külföldi turisták hazánk iránti érdeklődése megélenkült (1. ábra). Az UNWTO adatai szerint gyakorlatilag 1995–2009 között hárommilliószinten stagnált, utána intenzív növekedés kezdődött, így 2017-re 5,6 millióra emelkedett. A belföldi turizmus aránya az elmúlt évtizedben végig meghaladta a külföldit, és a növekedési rátája is csak 2011–2012-ben volt alacsonyabb, mint a külföldi mutató.

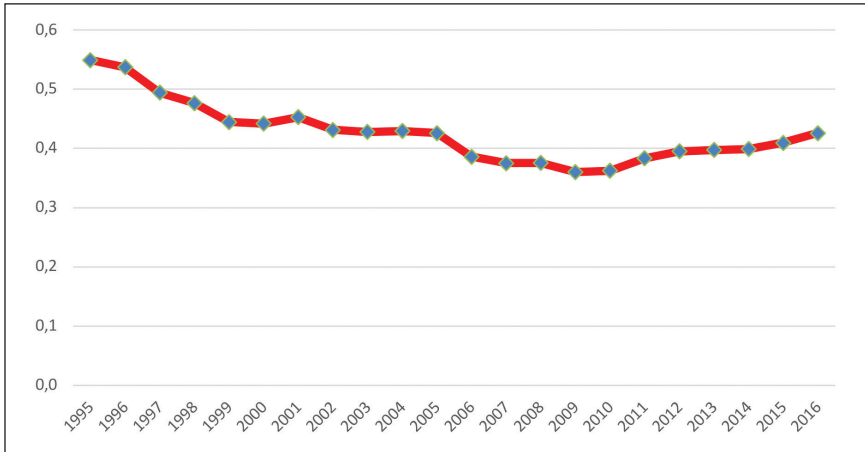

2. ábra

A turisták számának változása az előző évhez képest világ- és magyar viszonylatban (%)

Forrás: UNWTO

Ha a világ és Magyarország nemzetközi turistaforgalmának fejlődését megnézzük (2. ábra), láthatjuk, hogy amíg 2009-ig a világ turizmusa évente 3–10%-os növekedést mutatott, és csak egyszer, 2003-ban, akkor is csak 1,3%-kal esett vissza, addig hazánkban ez idő alatt hat olyan év volt, amikor visszaesés mutatkozott átlagosan 3%-kal. 2009-ben is közel kétszerese (8,2%) volt a magyar turizmus visszaesése a világátlagnak. 2010-től viszont a magyar fejlődés mindig meghaladta a világátlagot, sőt 2014-től a hazai fejlődés növekvő, addig a világátlag csökkenő dinamikájú fejlődést jelez. Ebből arra lehet(ne) következtetni, hogy hazánk egyre vonzóbb turisztikai célpont, amely hatásban közrejátszhat Magyarország biztonsági helyzete is.

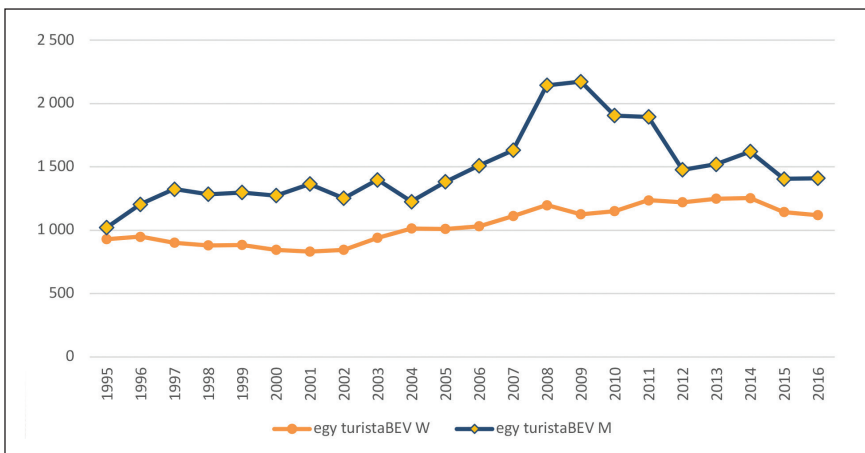

3. ábra

Magyarországon a külföldi turisták aránya a világ turistáihoz viszonyítva (%)

Forrás: UNWTO

Ha megnézzük a magyarországi külföldi turisták számának részarányát a világ összes turistáihoz képest, kicsit árnyaltabb képet kapunk (3. ábra). Míg 1995-ben a világ turistaforgalmának 0,55%-a fordult meg hazánkban, addig ez 2009-ig harmadával csökkent 0,36%-ra. Ezután is inkább stagnálás érzékelhető, mint növekedés. Ez azt mutatja, hogy ha nem is vagyunk mellőzöttek, nem vagyunk keresettebbek sem, mint az átlagos desztinációk, vagyis van még fejlődési lehetőség.

4. ábra

Egy turistára jutó bevétel világátalaga (W) és Magyarországon (M) USD-ben

Forrás: UNWTO

Ha megvizsgáljuk, hogy egy turista mekkora bevételt jelentett a gazdaságnak az elmúlt években, meglehetősen kettős képet kapunk. Egyrészt pozitív, hogy a hazai átlag mindig a világátlag felett volt, vagyis hatékonyan és jól pozicionált országokból invitáltuk a turistákat. Továbbá érdekes, hogy éppen a gazdasági válság időszakában tudtunk olyan turistakört megfogni, amely megfelelő költési potenciállal rendelkezett. Másrészt kedvezőtlen, hogy azóta egyre romlik a helyzet, vagyis igaz, hogy egyre többen jönnek hazánkba, de ők (fajlagosan) egyre kevesebbet költenek. Ami azt jelzi, hogy az utasösszetételén és/vagy a kínálati szerkezeten kellene változtatni.

3. Tendenciák a nemzetközi adatok alapján

Tekintettel arra, hogy a turizmus területén a világ „piacán” vagyunk versenyben, így legcélszerűbb, ha nemzetközi vonatkozásban vizsgáljuk meg turistavonzó képességünket és azon belül a biztonság szerepét.

3.1. Külső biztonsági faktorok

Ahogy már említettük, a Dwyer–Kim-modellt figyelembe véve készítjük el elemzésünket, így először a politikai kockázatot vizsgáljuk meg az úgynevezett külső biztonsági faktorok közül. Magyarország demokratikus jogállam, az Európai Unió és a NATO tagja, így nincs érdemi politikai kockázat. Ennek ellenére a WEF (World Economy Forum) rendszeresen és részletesen értékeli² az egyes országok (általában 130–150 ország) turisztikai és utazási vonzóképességét, a 2014 évi adatok pedig árnyaltabb képet mutatnak. Ugyanis a nemzetközi szervezet a legnagyobb, a magyar gazdaságot fenyegető problémák közül a második helyre sorolta a politikai instabilitást. A külső biztonsági faktorok közül a terrorista akciók kockázata nem kíván különösebb vizsgálatot hazánk vonatkozásában tekintettel arra, hogy az elmúlt években egyedül a 2016. szeptember 24-én, a Nagykörúton végrehajtott robbantás említhető.³ Vagyis a terrorcselekményeket érintően biztonságosnak tekintheti hazánkat a turista. Még a külső faktor része a természeti katasztrófák köre. Hazánk földrajzi elhelyezkedése és időjárási viszonyai folytán természeti katasztrófák nem vagy csak minimális mértékben érinthetik a turistákat.

² Részletesebben lásd jelen kiadvány 2. fejezetében.

³ A 2015. szeptember 15-i rőszkei tömeges irreguláris migrációhoz kapcsolódó cselekményeket nem tekinthetjük nemzetközi vonatkozásban terrorcselekménynek, még ha a magyar hatóságok ekként járnak is el.

3.2. Belső biztonsági faktorok

3.2.1. Közlekedési balesetek

A belső faktorok közül a közlekedéssel kezdjük. A közlekedési balesetek adatait Németh József (2017) tanulmányában részletesen elemezte évenként, mi ugyanezen adatokat egyfajta másodelemzés alá vetve megvizsgáljuk, hogy kimutatható-e valamilyen trend, tendencia a számok alapján, vagyis a turisták közlekedési szempontból egyre biztonságosabb helyre jöhetnek, amikor hazánkba látogatnak, vagy sem.

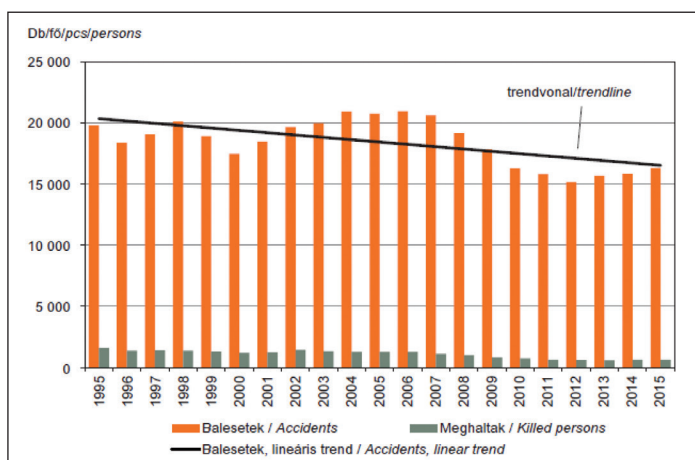
1. táblázat

Személyi sérüléssel járó közlekedési balesetek Magyarországon (2010–2015)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2010 és 2015 közötti változás %
Személyi sérüléssel járó balesetek száma	16 308	15 827	15 174	15 691	15 847	16 331	0,14
Balesetben sérült személyek száma	20 917	20 172	18 979	20 090	20 124	20 899	-0,09
Halálos balesetek száma	740	638	605	591	626	644	-12,97

Forrás: NÉMETH 2017, 86–88.

A személyi sérüléssel járó balesetek száma 2010–2012 között enyhén csökkent, majd lényegében visszaemelkedett a hat évvel korábbi szintre. Vagyis egyfajta stagnálás látszik ezen időintervallumon belül.

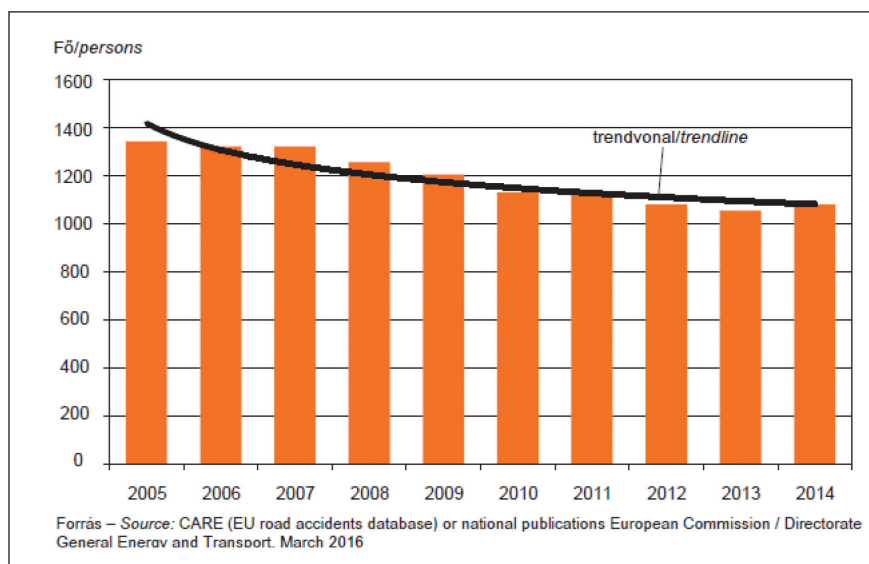

5. ábra

Személyi sérüléssel járó közlekedési balesetek és a meghalt személyek száma

Forrás: KSH 2016, 5.

Amennyiben hosszabb időszakot vizsgálunk⁴ (5. ábra), már egyértelmű a csökkenő tendencia, vagyis egyre biztonságosabb hely a turisták szempontjából hazánk, legalábbis a közlekedési balesetek tekintetében. Ha csak nem vesszük figyelembe a 2012-től induló emelkedő tendenciát. A balesetekben megsérültek száma (1. táblázat) is szinte paralel, vagyis 2010–2012 között csökkenés, majd utána emelkedés vissza a 2010-es szintre. Hosszabb távon csak reménykedhetünk, hogy ez az emelkedés megtörik, és ténylegesen egyre biztonságosabbá válik a hazai közúti közlekedés. Ezt a reményt táplálhatja az is, hogy a legsúlyosabb – turistákat is fenyegető veszély – a közúton, vagyis a halálos balesetek száma egyértelműen csökkenést mutat, még a viszonylag rövid, hat év alatt is közel 13%-kal csökkent ezek száma.

6. ábra

A közúti balesetekben meghalt személyek száma az Európai Unióban (2005–2014)

Forrás: KSH 2016, 10.

Lényegét tekintve az európai trend is a halálos közúti balesetek csökkenését jelzi (6. ábra). A magyar adatok hosszabb távon is azt mutatják, hogy kedvező a trend, mivel 1996-ban közúti balesetben még 1370 fő halt meg, és ez a szám – a közlekedési morál, a technológiai fejlődés és az intézkedések hatására – húsz év alatt megfeleződött. Ezzel együtt is azért látnunk kell, hogy Európában az egymillió főre vetített közúti balesetben meghaltak száma hazánkban 63, amely 23,5%-kal rosszabb, mint az EU–28-ak átlaga (51) (KSH 2016, 9). Tehát ezen a területen is van előrelépési lehetőség.

⁴ Korinek László akadémikus véleményét elfogadva, amely szerint a bűnözés mértékének, változásának megítéléséhez nem elégséges az abszolút bűnügyi statisztikai adatok elemzése. Célszerűbb a hosszabb időintervallumban való vizsgálódás és a változások irányának megfigyelése (KORINEK 2014).

3.2.2. Higiénia – egészségügy

Visszatérünk a WEF éves értékeléseihez. Azt gondolhatnánk, hogy az egy évtizede működő szisztéma kialakult és fix mérési paraméterekkel rendelkezik, így nemcsak a nemzetközi összehasonlítást teszi lehetővé, de az adott országban bekövetkezett változások irányának érzékeltetésére is alkalmas. Sajnos ez nem teljesen van így. Például a 2010-es, 2012-es és a 2016-os jelentést meg sem lehet találni az interneten, a 2014-es évben viszont az „egészség és higiénia” kategória helyett a „egészség és alapképzés” témakört értékelte, de a részindexeket nem is adták meg. Ezzel együtt igyekszünk az értékelhető adatokat feltüntetni, illetve feldolgozni.

2. táblázat

WEF egészség- és higiéniaindexei és sorrendje Magyarországot érintően⁵

		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Egészség és higiénia	index	6,2	6,57	6,64		6,46		6,55	5,88	6,61		6,63
	sorrend	12	11	11		18		9	57	8		9
Orvosok „sűrűsége”	index							3		3		3,10
	sorrend	21	21	31		37		29		31		33
Csatornázottság (%)	index							100		100		98
	sorrend		45	1		1		1		1		35
Ívóvízhez való hozzáférés	index							100		100		100
	sorrend	37	39	1		1		1		1		1
Kórházi ágy/10 000 fő	index							71		72		72
	sorrend		8	9		16		9		6		7
HIV előfordulása (%)	index								0,10	0,10		0
	sorrend								11	1		1

Forrás: WEF

A WEF információit közreadó táblázatban a fő kategória esetében és az egyes témaköröknél is (ahol van) feltüntettük a jelentésben szereplő indexet és az adott évben az országok között elért sorrendi értéket. Kezdjük alulról, a jelentés szerint hazánkban a lakosság kevesebb mint 0,1%-a HIV-fertőzött, ez alapján a világsők vagyunk. Meg kell jegyezni, hogy több ország holtversenye, vagyis azonos pozíciója is lehetséges, így a fejlett nyugati országok többsége ebben a témakörben az első helyen van. Vagyis a hozzánk érkező turistának nem kell tartania attól, hogy nálunk fertőződik meg, ahogy a malária sem fenyegeti. A tízezer főre jutó kórházi ágyak számáról igaz, hogy csak az utolsó három évben szerepel adat, de az országsorrendből láthatjuk, ha nem is jelentős, de javuló tendencia mutatkozik. Az ivóvízhez való hozzáférés és a csatornázottság lényegében százszázalékosnak tekinthető, így nem jelent kockázatot a turista számára a terület.

Az orvosok „sűrűsége”, vagyis hogy mennyi orvos jut a betegekre, ha indexekben nem is, de a sorrendben jól érzékelteti a köznyelven csak „orvoselvándorlásnak” nevezett tenden-

⁵ A szerző fordítása.

ciát, amelynek eredményeként 12 hellyel kerültünk hátrább a világrangsorban. Az alábbi esettanulmány is jól érzékelteti az állapotokat.

Trombózisgyanúval került egy olasz fiatal a Honvédkórház sürgősségi osztályára, vele volt egy magyar tanárnő is, aki leírta kálváriájukat. Az kiderült, nem trombózis, de a gyulladás okára nem jöttek rá. Milánóból hamarabb a kórházba ért egy tanárnő, mint hogy a páros elhagyta volna a magyar kórházat.

Kedden kora este írt nekünk egy olvasónk a magyar egészségügyben zajló közállapotokról, egy olyan történetről, amely mindennapos is lehetne, mégsem tudja senki sem elfogadni, hogy így van. A történet főszereplője egy olasz diák, aki az Erasmus+ program keretében itt végzi szakmai gyakorlatát, egy budapesti szállodában dolgozik. Olvasónk – aki névtelenséget kért, így I.-nek nevezzük – az itteni tanára.

Kedd reggel a fiú jelezte, van egy növekvő piros folt a lábán, a szállodában megvizsgálta egy orvos, aki azt mondta, trombózisgyanú miatt azonnal menjen kórházba. „Taxival bevittük a Honvédkórház sürgősségi osztályára, ahol egy óra várakozás után megvizsgálta egy orvos, majd közölte, ő nem tudja eldönteni, hogy ez trombózis-e. Azt mondta, üljünk le és várjunk, amíg jön egy szakorvos. Ez nagyjából délelőtt fél tizenegyor történt.”

Este hét előtt nem sokkal írt nekünk először, azt mondta, azóta ülnek a folyosón, és várják, hogy történjen valami. Este kilenc előtt nem sokkal újra írt, de csak arról tudott beszámolni, hogy ők – az olasz fiú, néhányan a szállodából, kísérők – azóta is a folyosón ülnek. Emlékeztetett, délelőtt fél tízkor hozták be, fél tizenegyor kérték őket, üljenek le és várjanak, azóta szakorvos nem látta.

Szerdán l. hosszú levélben írta le keddi kálváriájukat. Éjfélkor, 14 óra várakozás után odament a sürgősségi információs pulthoz, ahol kijelentette, inkább hazaviszi trombózisgyanús diákját, hogy legalább normális körülmények között tudjon aludni, majd reggel ismét megpróbálkoznak az orvosi ellátással – de nem a Honvédkórházban.

Részlet Tóth Richárd *17 órát várt a Honvédkórházban egy olasz fiú, de nem tudta meg, mitől gyulladt be a lába* című cikkéből

Elérhető: http://hvg.hu/itthon/20180713_Honvedkorhaz_surgossegi_beteg_korhaz_egeszsegugy_olasz_fiu#utm_source=hvg_daily&utm_medium=email&utm_campaign=newsletter2018_07_13&type-id=HvgDaily&user-id=725E1A71&utm_content=normal

(A letöltés ideje: 2018. 07. 14.)

A többi tényezővel együtt összességében a magyar egészségi és higiéniai helyzet (WEF-jelentések alapján) jónak tűnik, sőt egyre javul, ezért is léphettünk a tíz évvel ezelőtti 12. helyről a 8–9. helyre. Amúgy a turisták szemszögéből ez azt jelentheti, hogy alapvetően nem kell azzal számolniuk, hogy valamely betegséget, fertőzést elkapnak ideutazva, illetve ha mégis beteg lesz, akkor szakszerű ellátásra számíthat.

3.2.3. Biztonság – védelem

A WEF következő, kimondottan a biztonságra fókuszáló kategóriájában a statisztikákban ugyanazok a hiátusok lelhetők fel, amelyeket korábban említettünk, ezzel együtt is a trend valamivel érzékelhetőbb, mint az egészségügy területén.

3. táblázat
WEF-indexek és rangsorok a biztonságvédelem területéről

		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Biztonság és védelem	index	5,32	5,73	5,75		5,32		5,30		5,79		5,72
	sorrend	25	28	41		43		41		39		45
Vállalkozások bűnügyekből eredő költségei	index							5		4		5,70
	sorrend	34	31	45		61		59		56		17
A rendőrség megbízhatósága	index							4		4,10		4,30
	sorrend		41	46				70		66		69
A vállalkozások terrorizmusból eredő költségei	index							6,50		6,20		4
	sorrend	4	11	21		22		6		13		88
A terrorista-cselekmények	index									7		7
	sorrend									1		42
Emberölési ráta	index									1		1,50
	sorrend									35		40

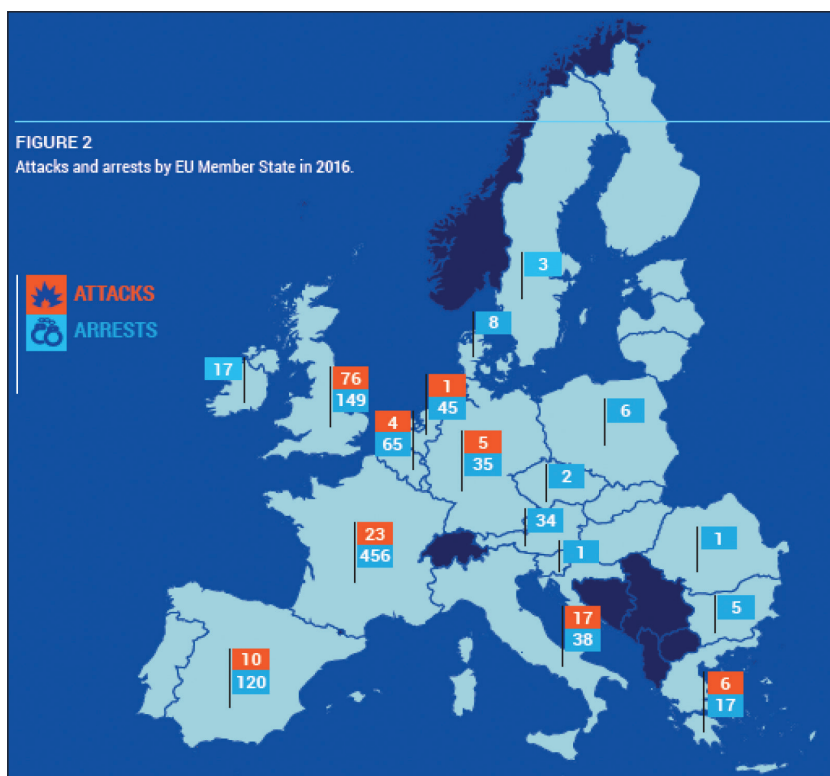
Forrás: WEF

A WEF emberölési rátája elvileg nem mást jelent, mint a 100 lakosra jutó emberölések számát. Azért említettem, hogy elvileg, mivel az, hogy két év alatt 50%-kal romoljon a rátánk (1-ről 1,5-re) furcsának tűnik. Ezért megnéztem az Eurostat-adatokat.⁶ Ez alapján is 2015-ben hazánkban 202 gyilkosság volt,⁷ ami 100 ezer lakosra inkább a 2-es értéket jelentené a jelentésben szereplő 1-gyel szemben. Jelen kutatás keretében a KSH-tól kértünk be bűnügyi statisztikai adatokat is, ezzel kontrolláltam a fentieket. A KSH adatai alapján 2015-ben 208, 2016-ban 230, míg 2017-ben 187 emberölés történt Magyarországon. A KSH adatai és a bűnügyi információk is részben cáfolják a WEF értékelését, és azt lehet mondani, a turisták élete nem forog veszélyben, ha Magyarországra látogatnak. Ezt jelzik a turisták legfrekvenciáltabb célpontjának, a főváros adatai is. A Budapesten elkövetett emberölések száma a 2016-ban regisztrált 44-ről 2017-ben 34-re csökkent. Szándékos befejezett emberölés 2016-ban 21 esetben, 2017-ben 15 esetben történt. Emberölés kísérletéből 2016-ban 18-at, 2017-ben 16-ot regisztráltak.⁸

⁶ Elérhető: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupDownloads.do> (A letöltés ideje: 2018. 07. 21.)

⁷ Arról nem is beszélve, hogy ugyanerről a honlapról 2018. 07. 15-én, vagyis egy héttel korábban levett adat még csak 99 emberölést tartalmazott 2015-re vonatkozóan.

⁸ BRFK: csökkent a bűncselekmények száma Budapesten 2017-ben. MTI. Elérhető: <https://magyaridok.hu/belfold/brfk-csokkent-buncselekmények-szama-budapesten-2017-ben-2805987/> (A letöltés ideje: 2018. 07. 21.)

7. ábra

Terrorcselekmények és a hozzájuk kapcsolódó letartóztatások az EU-tagállamokban 2016-ban

Attacks – cselekmények száma
Arrests – letartóztatottak száma⁹

Forrás: Europol¹⁰

A terrorcselekmények indexében számomra értelmezhetetlen a 7-es érték, nem is beszélve arról, hogy azonos érték mellett 2015-ben még a legjobbak között szerepeltünk, addig az index változatlansága mellett 41 hellyel csúsztunk lejjebb a rangsorban. Ezért kontrollként ismét elővettem a KSH-tól kapott adatbázist. E szerint 2015-ben és 2017-ben egyaránt 1-1 terrorcselekmény történt, ez kvázi megerősíti a WEF változatlan indexét. Viszont 2016-ban a Statisztikai Hivatal nyilvántartása szerint öt terrorcselekmény is történt.¹¹ Megnéztem az Europol terrorcselekményeket feldolgozó időszaki jelentését is, amely viszont 2016-ra

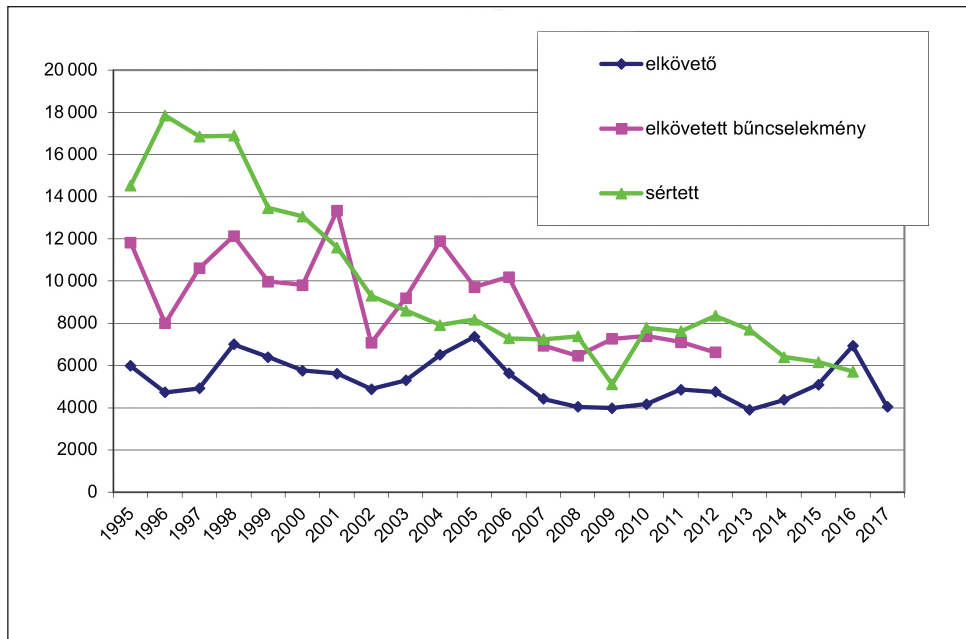
⁹ A szerző fordítása.

¹⁰ TE-SAT 2017. 11.

¹¹ A szubjektív biztonságot érintő, illetve akár a turistákat is veszélyeztető (annak ellenére, hogy az szándékosan rendőrök ellen irányult) terrorcselekmény egyedül egy volt, a már említett 2016. szeptemberi robbantás.

hazánkban nem jelöl terrorcselekményt (7. ábra). Vagyis terrorcselekményektől sem kell tartania a hozzánk érkező turistának, azaz e vonatkozásban is biztonságosnak tekinthető hazánk.

4. Turizmusbiztonság és a magyar bűnügyi statisztika

8. ábra

Külföldiek bűncselekményekben való érintettsége 1995–2017 között

Forrás: ENyÜBS¹²

A WEF értékelése részben számos területen adathiánnyal küszködik, illetve relatíve rövid időperiódusban állnak rendelkezésre adatok, értékelések, így célszerűnek tűnik a hazai bűnügyi adatokat is megvizsgálni annak érdekében, hogy viszonylag tisztán láthassuk a képet arról, hogy a hazánkban tartózkodó külföldi vagy akár magyar turista mennyire érezheti magát biztonságban. Sajnálatos módon a hazai bűnügyi statisztikai adatok sem tekinthetők teljesnek, illetve nem mindig vagy nem mindenki számára érhetőek el. Éppen 2018 nyarán frissítik a Bűnügyi Statisztikai Rendszert (BSR), így időszakosan nem elérhető.¹³ Vagy

¹² Az időszakos statisztikákat feldolgozta és a grafikont szerkesztette Ritecz György.

¹³ Elérhető: <https://bsr.bm.hu/> (A letöltés ideje: 2018. 07. 21.)

az ENYÜBS¹⁴ adatain belül a külföldiekre vonatkozó jelentésből a 2012-es volt az utolsó.¹⁵ BSR korábban letöltött adataival, illetve a Belügyminisztériumból kért és kapott adatokkal mégis számos kutató eredményes vizsgálatokat tud folytatni. Ennek példás eredményét láthatjuk Mátyás Szabolcs tollából jelen kiadvány 12. és 13. fejezetében is. Mátyás érzékletesen mutatta be, hogy milyen nehézségek hátráltatják a turisták által vagy sérelmükre elkövetett bűncselekmények elemzését, így erre most nem térünk ki. Direkt módon a tartózkodási jogcím szerinti felosztás nem túl gyakori a bűnügyi statisztikákban, ezért inkább nézzük meg a külföldiek érintettségét! Ebből is levonhatunk a turistákra is érvényes következtetéseket.

A hosszú távú, több mint két évtizedes vizsgált időszak adatsorai egyértelműen jelzik, hogy a hazánkba látogató külföldiek közül egyre kevesebben követnek el bűncselekményt. Vagyis a korábbi évi 6–7 ezres szintről a 4 ezres felé tendál a görbe, ami azt is jelenti, hogy az ideérkező turista vagy akár „migráns”¹⁶ részéről egyre kevésbé számolhatunk bűncselekmény elkövetésével, vagyis nekünk sem kell félnünk tőlük, mondhatnánk, egyre nagyobb biztonságban tudhatjuk magunkat velük kapcsolatban. Meg lehetne jegyezni, hogy a 2016-os relatíve kiemelkedő érték ettől a logikától eltér. De tudnunk kell, hogy ezen érték egyszerű, sőt mondhatni egyszeri jogalkotási lépésből eredt, ami nem más, mint a tömeges irreguláris migráció kapcsán végrehajtott Btk.-módosítás,¹⁷ vagyis a határárral kapcsolatos bűncselekmények. Ennek következménye volt, hogy 2015. év vége és 2016. november között összesen 3185 személlyel szemben indult ilyen eljárás, de azóta egy sem. Kriminológusok egyöntetű álláspontja, hogy a regisztrált bűncselekmények számából nem lehet következtetni a bűnözés szintjére.¹⁸ Éppen ezért mi nem egy-egy időszakot elemzünk, hanem a hosszabb trend alapján kívánjuk megítélni, hogy biztonságosabbá válik-e hazánk. Ennek szellemében folytatva láthatjuk, hogy nemcsak a külföldi elkövetők száma mutat csökkenő tendenciát, hanem ennél sokkal intenzívebben az általuk elkövetett bűncselekmények száma is. A korábbi évi 10–12 ezerről lényegében ennek a felére, hatezer körüli szintre csökkent a külföldiek által hazánkban elkövetett bűncselekmények száma. Talán itt kell megjegyezni, hogy egész Európában csökkenő trend jellemző, vagyis az elmúlt másfél évtizedben szinte valamennyi EU-s országban a bűncselekmények száma 10–25%-kal csökkent. De, mint látjuk, Magyarországon a külföldiek által elkövetett bűncselekmények száma ennél is kedvezőbb mértékben csökkent.

A turisták vonzása szempontjából, mondhatnánk, a turizmusbiztonság megítélése tekintetében ennél is fontosabb a külföldiek sérelmére elkövetett bűncselekmények alakulása, illetve trendje. Szinte impozánsnak nevezhető, hogy a két évtizeddel ezelőtti évi 16–18 ezer sértett helyett már évente csak hatezer külföldi válik valamilyen bűncselekmény áldozatává, ami arra utal, hogy az ideérkező turisták egyre nagyobb biztonságban érezhetik magukat. Főleg, hogy tudjuk, egyre több turista érkezik hazánkba. Éppen ezért elvégeztünk egy szá-

¹⁴ Egységes nyomozó hatósági és ügyészségi bűnügyi statisztika.

¹⁵ Magyarország Ügyészsége é. n.

¹⁶ A helyes fogalomhasználatról részletesebben olvashatunk jelen kiadvány 13. fejezetében.

¹⁷ 2015. évi CXL. törvény egyes törvényeknek a tömeges bevándorlás kezelésével összefüggő módosításáról 8. Fejezet.

¹⁸ Lásd Kó József nyilatkozatát. Elérhető: https://index.hu/belfold/2018/01/29/bunugyi_statiztika_javulas/ (A letöltés ideje: 2018. 07. 21.) Illetve DÉR1 2000.

mítást, hogy az ideérkező turistákra¹⁹ arányait tekintve mennyi sértett jut. E szerint közel két évtizede minden 10 ezer turistára közel 60 bűncselekmény sértettje jutott, ez a 2010-es évre lényegében harmadára csökkent, ami az utolsó hét évben még tovább feleződött, ami azt jelenti, hogy 2016-ban már a hozzánk érkező minden tízezer turistából csak alig 11 vált valamilyen bűncselekmény áldozatává.

4. táblázat

Magyarországon a külföldi sértettek állampolgársági megoszlása top 11 (fő)

	2012	2013	2014	2015	2016	Változás 2012-hez képest %-ban
Amerikai	225	132	160	191	153	-32,0
Brit	309	325	323	354	353	14,2
Francia	268	240	196	156	147	-45,1
Holland	602	471	322	282	271	-55,0
Kínai	226	183	203	221	271	19,9
Lengyel	251	250	201	165	147	-41,4
Német	1 410	1 093	864	715	553	-60,8
Olasz	303	252	199	198	181	-40,3
Osztrák	462	423	340	329	266	-42,4
Román	911	926	713	702	592	-35,0
Szlovák	431	375	342	335	272	-36,9
<i>Összesen</i>	<i>8 698</i>	<i>7 705</i>	<i>6 415</i>	<i>6 122</i>	<i>5 701</i>	<i>-34,5</i>
Top 11 együtt	5 398	4 670	3 863	3 648	3 206	
Top 11 aránya (%)	62,1	60,6	60,2	59,6	56,2	

Forrás: ENYÜBS²⁰

A Magyarországon bűncselekmény sértettjeivé váló külföldiek főbb állampolgársági adatait megvizsgálva jól érzékelhető, hogy szűk öt év alatt is jelentősen csökkent az áldozattá válók száma szinte mindegyik állampolgársági körben. A legnagyobb csökkenés a legnagyobb számban (főleg turistaként) jelen lévő németeknél történt, ahol majdnem a harmadára csökkent a korábbi érték. De két kivétellel legalább harmadával csökkent a sértettek száma a legtöbb ország polgárainak vonatkozásában. Egyik kivétel a kínai állampolgárok, akik vonatkozásában ötödével még nőtt is a sértettek száma. Meg kell jegyezni, hogy a kínaiak több évtizede²¹ tízezres nagyságrendben élnek az országban, vagyis a sérelmükre elkövetett cselekmények nem köthetők a turizmushoz. A másik csoport, akik „kilógnak a sorból”, a britek. Esetükben viszont éppen a turizmus, pontosabban az utóbbi időben fellendült „buliturizmus”, a legénybúcsús hétvégék a jellemzők, és ebből erednek a lopással, garázdasággal, könnyű testi sértéssel kapcsolatos bűncselekmények.²² Ezen adatsorok (8. ábra

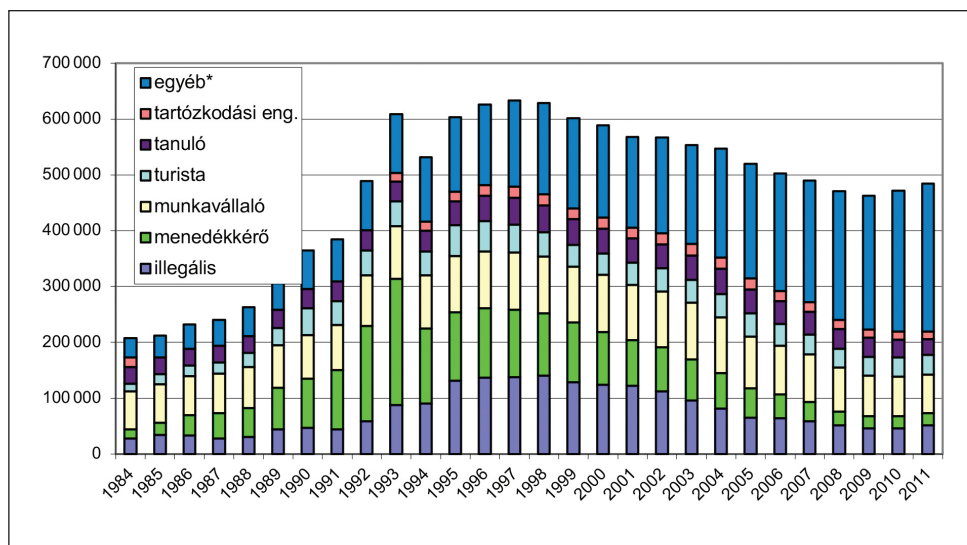
¹⁹ Természetesen tudjuk, hogy a hozzánk érkező külföldiek nem mindegyike tekinthető turistának, de számítási alapnak más adattal nem rendelkezünk, illetve a tendencia ebben az esetben is mérvadónak tekintendő.

²⁰ Mátyás Szabolcs által a Belügyminisztériumból lekért adatok alapján.

²¹ Zömük a rendszerváltás után, az 1990-es években érkezett.

²² Részletesebben lásd jelen kiadvány 12–13. fejezetét.

és 5. táblázat) azt mutatják, hogy a külföldieknek és a turistáknak hosszú és rövid távon egyaránt egyre kevésbé kell tartaniuk hazánkban attól, hogy bűncselekmény áldozatává váljanak, vagyis egyre biztonságosabb Magyarország a turisták szemszögéből.

9. ábra

Németországban bűncselekményt elkövető külföldiek tartózkodás szerinti megoszlása

Forrás: BKA²³

Kevés bűnügyi adat áll rendelkezésre, amelyek konkrétan turistákra vonatkoznak. Ezért érdemes lehet megvizsgálni akár a német statisztikákat²⁴ is, ezen belül nézzük meg, hogy hosszabb időtávon belül hogyan alakulnak a külföldiek, illetve a turisták által elkövetett bűncselekmények. Mit mutat a németországi tendencia? Az adatok (9. ábra) jól érzékeltetik, hogy a szocialista világrendszer összeomlása, a rendszerváltás után a bűnözés megnövekedését követően a 1990-es évek közepétől a külföldiek által elkövetett bűncselekmények folyamatosan csökkentek.²⁵ A turisták által elkövetett cselekmények végig csak töredékét képezték a külföldiek által elkövetett cselekményeknek. Ha megnézzük a konkrét számokat, illetve arányokat, az is kiderül, hogy a külföldiek által elkövetett bűncselekményeken belül a turisták részesedése, ha nem is jelentősen, de folyamatosan csökkent. 1995-ben még a turisták által elkövetett bűncselekmény a külföldiek által elkövetett cselekmények 9,15%-a volt, amely 7% körüli szintre csökkent 15 év alatt. Itt jegyzendő meg, hogy érdekes

²³ A Bundeskriminalamtes Polizeilichen Kriminalstatistik éves kiadványai alapján gyűjtötte és a grafikont készítette Ritecz György.

²⁴ Lásd például Főrizs Sándor tanulmányait (2016, 2017, 2018).

²⁵ Lásd még FARKASNÉ–RITECZ–SALLAI (2018) A migráció és a bűnözés viszonya, avagy külföldiek által elkövetett bűncselekmények alakulása című alfejezetet.

módon Németországban is 2012-től szűnt meg az ilyen kategória szerinti megoszlás publikálása, éppen akkortól, amikortól Magyarországon a külföldiekről szóló bűnügyi átfogó statisztikák már nem nyilvánosak. Igaz, a németeknél a külföldiekről szóló bűnügyi adatok továbbra is elérhetők. A lényeg tehát, hogy az elmúlt évtizedekben az összбүнözés csökkenése mellett a turisták által és sérelmükre elkövetett бүнцselekmények száma is csökkenő tendenciát jelez, vagyis egyre biztonságosabb számukra Európa legfejlettebb országa is.

5. táblázat

Rendőri eljárásban turistaként regisztrált бүнелkövetők adatai 2009–2014 között Magyarországon

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Turista бүнелkövető	434	489	422	409	483	692
Összes magyarországi бүнелkövető	102 199	112 508	103 932	93 975	96 109	96 327
<i>„Külföldiként értelmezhető бүнелkövetők”</i>	<i>1 371</i>	<i>1 261</i>	<i>1 046</i>	<i>901</i>	<i>1 071</i>	<i>1 065</i>
Turista бүнелkövetők aránya a külföldihez köthetőkön belül (%)	31,66	38,78	40,34	45,39	45,10	64,98
	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Külföldi turisták létszáma	3 228 000	3 462 000	3 822 000	4 164 000	4 388 000	4 618 000
100 ezer turistára eső külföldi turista бүнелkövető	13,44	14,12	11,04	9,82	11,01	14,98

Forrás: ENYÜBS²⁶

Sajnálatos módon a tényleges turistákat érintő бűнügyi adatok alig lelhetők fel, így jelen esetben (5. táblázat) még a rendőrségi eljárásban regisztrált cselekmények adatait²⁷ használjuk, de mivel ez is hatéves időszakot tartalmaz, így alkalmas a változás irányának jelzésére. Az abszolút számokat nézve is láthatjuk, hogy 2009–2014 között szinte egyre nőtt a turisták által hazánkban elkövetett бүнцselekmények száma. Igaz, 2011-ben és 2012-ben némi visszaesés volt tapasztalható, de a hat év alatt mégis közel 60%-kal megnőtt a külföldi turisták által elkövetett бүнцselekmények száma. Ebben az adatbázisban a különböző tartózkodási jogcím alatt is rögzítve vannak az elkövetők (pontosabban az eljárás ezen fázisában még csak gyanúsítottak), az így kigyűjtött adatokból a külföldinek tekinthetők száma viszont a hat év alatt csökkent. Igaz, itt is volt egy közbenső alsó érték, 2012-ben több mint 10%-kal kevesebb volt, mint előző évben, de a következő évben már ugyanennyit emelkedett. Ugyanis a tendencia azt mutatta, hogy a külföldiek egyre kevesebb jogsértést követnek el nálunk. Ez összhangban van azzal, amit a 8. ábrán lévő adatokból kikövetkeztettünk. Ezért is érdemes megnézni, hogy a külföldieken belül a turista elkövetők (gyanúsítottak) aránya hogyan is alakul. Mondhatnánk, megdöbbentő az adatsor, amelyből kiderül, hogy közel tíz évvel ezelőtt még a külföldiek által elkövetett бүнцselekmények kevesebb mint harmadát követték el turisták, amely arány a hat év alatt folyamatosan nőtt, és 2014-re már megközelítette a kétharmadot. Vagyis a Magyarországon külföldiek által

²⁶ A Belügyminisztérium által üzemeltetett <http://enyubs.bm.hu> honlapon 2015. 10. 19-én szereplő adatok alapján.

²⁷ Ezért nem egyeznek teljesen az ENYÜBS már vádra menő eljárások adataival.

elkövetett bűncselekmények zömét a turisták követik el, és egyre inkább tartani kell tőlük akár a helyi lakosoknak, akár a hazai turistáknak. Viszont azt is tudjuk, hogy ezen időszak alatt a Magyarországra érkező turisták száma is jelentős mértékben emelkedett, ugyanis a 3 milliós éves külföldi turistaforgalom szintjéről hat év alatt 4,6 milliós szintre nőtt. Így hát megnéztük, hogyan is alakulnak a belső arányok. A 100 ezer turistára jutó, külföldi, bűncselekményt elkövető turista 2009-ben 13,4 fő volt, amely érték 2012-ben még 10 alá is csökkent, de 2014-re 15 fő közeli szintre emelkedett. Ami azt jelenti, hogy egyre több külföldi turista érkezik hazánkba, akik közül egy nagyon kis hányad (0,014%) bűncselekményeket is elkövethet. Tehát igazán nem kell tartanunk a turista bűnelkövetőktől, de aki jön, az biztonságban és egyre nagyobb biztonságban érezheti magát Magyarországon.

Láthattuk az úgynevezett objektív faktorok adatait és trendjeit, de mint tudjuk, a Dwyer–Kim-modell is említi, hogy a biztonság megítélésében jelentős szerepe van a szubjektumnak, amely vizsgálatához kellő adatokkal egyelőre nem rendelkezünk. A Magyar Turisztikai Ügynökség 2018 nyarán ezzel kapcsolatosan kvalitatív és kvantitatív, 1800 fős kérdőíves kutatást bonyolított le. Ennek céljai között szerepel, hogy felmérje, mennyire ítélik meg biztonságosnak hazánkat a (külföldi és hazai) turisták, illetve az egyes biztonsági szervek tevékenységét mennyiben ítélik biztonságnövelő vagy éppen a biztonsági deficitet jelző tényezőként.²⁸ Tehát van még további kutatási lehetőség és igény is.

Felhasznált irodalom

- Bericht zur Polizeilichen Kriminalstatistik* (2009–2017). Elérhető: www.bka.de/DE/AktuelleInformationen/StatistikenLagebilder/PolizeilicheKriminalstatistik/pks_node.html (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- DÉRI Pál (2000): *A bűnözési statisztika és a valóság*. Budapest, BM.
- Europol (2017): EU Terrorism Situation and Trend Report. (Te-Sat) 2017. Elérhető: www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2017 (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- FARKASNÉ GASPARICS Emese – RITECZ György – SALLAI János (2018): *Helyi társadalmi folyamatok*. Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem.
- FÓRIZS Sándor (2016): Berlin 2014-es bűnügyi statisztikája. *Belügyi Szemle*, 64. évf. 6. sz. 127–139.
- FÓRIZS Sándor (2017): A német szövetségi belügyminisztérium 2015. évi bűnügyi statisztikája. In BODA József – FELKAI László – PATYI András szerk.: *Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére*. Budapest, Dialóg Campus. 177–188.
- FÓRIZS Sándor (2018): Németország 2016. évi rendőrségi bűnügyi statisztikája. In DOBÁK Imre – HAUTZINGER Zoltán szerk.: *Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére*. Budapest, Dialóg Campus. 219–232.

²⁸ Ugyanis lehet, hogy egy kétfős rendőrijárőr a sétálóutcában a biztonságérzetet növeli, de ha 4–6 fős járőrscoportok gépkarabéllyal felszerelve, illetve katonai rendszek is járőröznek pár száz méterenként, már akár kontra-produktív is lehet, mivel inkább azt az érzetet kelthetik, hogy valami baj van, vagy legalábbis nagy a kockázata annak, hogy a személy- és vagyonbiztonságunk sérülni fog.

- Index (2018): *Megfeleződött a bűncselekmények száma Magyarországon?* Elérhető: https://index.hu/belfold/2018/01/29/bunugyi_statisztika_javulas/ (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- KSH (2016): *Közlekedési baleseti statisztikai évkönyv, 2015*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal.
- KORINEK László (2014): Tendenciák korunk bűnözésében és bűnüldözésében. *Jura*, 20. évf. 1. sz. 119–141.
- Magyarország Ügyészsége (é. n.): *A külföldi állampolgárok és a bűnözés kapcsolata Magyarországon*. Elérhető: <http://ugyeszseg.hu/kozerdeku-adatok/statisztikai-adatok/a-kulfoldi-allampolgarok-es-a-bunozes-kapcsolata-magyarorszagon/> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- MASLOW, Abraham (1943): A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, Vol. 50, 370–396. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0054346>
- MÁTYÁS Szabolcs (2016): A külföldi bűnelkövetők területi és strukturális jellemzői Magyarországon. In HAUTZINGER Zoltán szerk.: *A migráció bűnügyi hatásai*. Budapest, MRTT. 75–88.
- NÉMETH József (2017): Közúti közlekedési balesetek Magyarországon 2010–2015, fókuszban a külföldiek. In KIGLICS Norbert szerk.: *II. Turizmus és biztonság nemzetközi tudományos konferencia*. Tanulmánykötet. Nagykanizsa, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz. 85–89.
- TEKE András (2006): A veszélyek kezelése és a határbiztonság. In GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán szerk.: *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények VII*. Pécs, MHTT. 65–89.
- The World Bank (2017): *International Tourism, Number of Arrivals*. Elérhető: <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.ARVL> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- TÓTH József (1938): *Rendészetfogalom a nemzeti szocialista államban*. Eger, Szent János Nyomda.
- TÓTH József (1939): *A rendészeti ténykedés alakjai*. Eger, Szent János Nyomda.
- WEF (2007–2017): *The Travel & Tourism Competitiveness Report*. Geneva, World Economic Forum.
- WEF (2013–2014): *The Global Competitiveness Report*. Elérhető: www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2013-2014 (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)

A kötet szerzői

Birkner Zoltán történelem–földrajz szakos tanár, pénzügyi szakközgazdász. PhD-fokozatát a Pannon Egyetem Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskolájában szerezte, amelynek témája a kkv-k innovációs képességének felmérése, fejlesztése. A Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampuszának alapítója és első igazgatója. A regionális együttműködések, az innovációs, a kapcsolati és fenntarthatósági potenciálok vizsgálata területén másfél évtizedes tapasztalattal rendelkezik. A szolgáltatás-innováció kiemelt területével, a turizmus megújulási képességével, ezen belül a biztonság témakörével foglalkozott kutatótársaival az elmúlt években.

Ernszt Ildikó egyetemi docens a Pannon Egyetem Alkalmazott Gazdálkodástani Intézetében. 2002–2011-ig nemzetközi jogot oktatott a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán. Jogi diplomáját 2001-ben szerezte a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán, ahol PhD-tanulmányait is folytatta, doktori fokozatát 2007-ben szerezte meg. Doktori dolgozatát a nemzetközi jog területén, *A nemzetközi légit közlekedés biztonsága* címmel írta. Posztgraduális tanulmányokat folytatott a Nyugat-Magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Karán, ahol jogász-közgazdász végzettséget szerzett. Külföldi tanulmányokat folytatott többek között a Bécsi Egyetem, a Rodoszi Tengerjogi- és Politikai Akadémia, a Hágai Nemzetközi Jogi Akadémia, a firenzei Európai Jogi Akadémia, a Xiameni Nemzetközi Jogi Akadémia ösztöndíjasaként. Jelenleg fő kutatási területe a turizmus és a biztonság összefüggéseinek vizsgálata.

Kiss Kornélia egyetemi docens, a Budapesti Corvinus Egyetem Turizmus Tanszékének munkatársa. Okleveles közgazdász diplomáját a Corvinus jogelődjén marketing fő- és turizmus mellékszakirányán szerezte. Egyetemi tanulmányai befejezését követően a ma csaknem 40 országban tevékenykedő Horwath HTL-nél junior tanácsadóként dolgozott. A Magyar Turizmus Zrt.-hez 2000 októberében vezető kutatóként csatlakozott, a nemzeti marketingszervezet kutatási tevékenységét 2004-től 2013-ig vezette. Doktori fokozatát a gödöllői Szent István Egyetem Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskolában szerezte 2015-ben. Kutatási területei az életminőség és jóllét, a turizmusmarketing, illetve a turisztikai fogyasztói magatartás.

Mátyás Szabolcs rendőr őrnagy, geográfus, kriminalista, a Nemzeti Közszerződési Egyetem adjunktusa, a Debreceni Egyetem óraadója. Korábban a Károly Róbert Főiskola Turizmus és Területfejlesztési Tanszékének adjunktusa, ahol oktatta és kutatta a turizmus és a bűnözés viszonyát. Közel száz tudományos közlemény és számos ismeretterjesztő könyv, illetve egyetemi jegyzet szerzője. Fő kutatási területe a bűnözésföldrajz, a kriminalisztika és a turizmusbiztonság. Kutatási eredményeit számos hazai és nemzetközi konferencián mutatta be, illetve hazai és nemzetközi folyóiratban publikálta. Alapítója és főszerkesztője a *Criminal Geographical Journal* című, angol nyelvű bűnözésföldrajzi folyóiratnak.

Michalkó Gábor geográfus, turizmuskutató, a Budapesti Corvinus Egyetem professzora, a CSFK Földrajztudományi Intézet tudományos tanácsadója. Negyedszázados szakmai pályafutását a turizmus transzdiszciplináris tudományá formálásának, valamint a turisztikai szakképzés és felsőoktatás fejlesztésének szentelte. Az általa írt tankönyvekből több ezren sajátították el a turizmussal kapcsolatos tudományos gondolkodás alapjait, valamint a turizmus tér- és időbeli sajátosságait. A turizmusbiztonság mellett fontosabb kutatási témái a városi turizmus, a bevásárlóturizmus, az egészségturizmus, a turizmus és életminőség, a turisztikai termékek és desztinációk, valamint a turizmusoktatás és -kutatás.

Németh József rendőr ezredes, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem címzetes egyetemi docense. PhD-fokozatát a Nemzeti Közszolgálati Egyetem jogelődjében, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájában szerezte, amelynek témája a rendőrség feladatai az illegális migráció és a nemzetközi terrorizmus elleni fellépés terén. 2007-óta kutatja a turizmusbiztonság különböző területeit, továbbá a szervezeti kutatás-fejlesztést és az innováció támogatását. A Rendőrségi Tanulmányok szakmai, tudományos folyóirat szerkesztőbizottsági tagja, felelős kiadója.

Németh Kornél egyetemi docens, a Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz Alkalmazott Gazdálkodástani Intézetének igazgatója. Kutatásai fókuszában a fenntarthatóság széles körű értelmezése, a körforgásos gazdaság, az ökoinnováció áll, különös tekintettel a vidéki régiókra, városokra, a kisebb települések szerepére, napjaink kihívásaira adott válaszokra összpontosítva. A turizmus területén munkáiban a turizmusbiztonság tényezőinek feltárására, a klímaalkalmazkodás kihívásaira és a környezeti fenntarthatóság kérdéseire helyezi a hangsúlyt. Tanulmányaiban feltárja a társadalmi, gazdasági és környezeti tényezők komplex kapcsolatát, szem előtt tartva a helyi érdekeket és értékeket.

Péter Erzsébet gazdasági szakember, turizmuskutató, a Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz Alkalmazott Gazdálkodástani Intézetének egyetemi docense. Több szakmai szervezet, tudományos bizottság tagja. Másfél évtizedes kutatásaival kiemelkedő szerepet tölt be a helyi gazdasági élet egyes szegmenseinek formálásában. Szakmai pályafutását a turisztikai és kereskedelmi-marketing szakképzés és felsőoktatás fejlesztésének szentelte. Megjelent könyvei a turisztikai szakemberek, menedzserek számára szolgálnak új kutatási eredményekkel. A turizmusbiztonság mellett fontosabb kutatási témái a kereskedelem gazdaságtana, menedzsment, az egészségturizmus, a turisztikai termékek és desztinációk, valamint az ehhez kapcsolódó oktatás és kutatás.

Pinke-Sziva Ivett közgazdász, egyetemi docens, a Budapesti Corvinus Egyetem oktatója, szakfelelős. A Corvinus Egyetemen végzett PhD-tanulmányai alatt került kapcsolatba a turisztikai oktatással, kutatással. A tanítás szeretete jelentette a motivációt, hogy a legújabb turisztikai trendek mentén folytassa kutatásait. Fontosnak ítélte meg, hogy piaci tapasztalatot szerezzen, ezért számos hazai és nemzetközi tanácsadói projektben dolgozott, kutatásokat vezetett. A legfontosabb terület mindmáig a desztinációmenedzsment maradt életében, amelyből a disszertációja is készült, de számos további témában végez máig kutatásokat, mint például a jólét és egészségturizmus, fenntartható turizmus, desztinációmkteting és -márkázás, valamint a városi turizmus.

Rítecz György nyugállományú rendőr ezredes, három évtizedes hivatásos határőrtisztí pályája során dolgozott a nyugati határszakaszon, majd tíz évig a határőrtisztek képzésében vett részt, ezután a Határőrség Országos Parancsnokságán és a BM-ben dolgozott különböző vezetői beosztásokban hazánk EU-s és schengeni felkészülését segítette. Jelenleg a Nemzeti Közszolgálati Egyetem témavezetője, a Rendészeti Doktori Iskola oktatója. Kutatási területe az államhatárhoz kapcsolódó biztonság vizsgálata, ebből adódóan a nemzetközi turizmushoz kapcsolódó biztonsági kérdéseket is évek óta elemzi és eredményeit publikálja.

Tokodi Panna jogász, turizmusbiztonság-kutató, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem doktorandusza, az ORFK Rendészeti Főigazgatóság Közlekedérendészeti Főosztály rendőrtisztje. Kutatási területe a turizmusbiztonság rendészettudományi aspektusainak vizsgálata, témája kiterjed a magyarországi turisztikai célterületek biztonságának vizsgálatára. Doktoranduszként segítette a Rendőrség Tudományos Tanácsa munkáját „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” című kiemelt projektben, ahol a „Turizmusbiztonság és versenyképesség: az állami szerepvállalás interdiszciplináris dimenziói” című Államtudományi Műhely kutatási tervének megvalósításában kutatói státuszban aktívan közreműködött.

Ludovika Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft.
Székhely: 1089 Budapest, Orczy út 1.
Kapcsolat: info@ludovika.hu

A kiadásért felel: Koltányi Gergely ügyvezető igazgató
Felelős szerkesztő: Pordány Katalin
Olvasószerkesztő: Bíró Csilla
Korrektor: Simann Karola
Tördelőszerkesztő: Mikes Vivien
Nyomdai kivitelezés: Pátria Nyomda Zrt.
Felelős vezető: Orgován Katalin vezérigazgató

ISBN 978-963-531-125-5 (nyomtatott)
ISBN 978-963-531-126-2 (PDF)
ISBN 978-963-531-127-9 (ePub)

A kiadvány Magyarországon elsőként rendszerezi a turizmus és a biztonság szimbiózisának legfontosabb témaköreit. Annak ellenére, hogy a műfaja tanulmánykötet, a három fő fejezetben tárgyalt harminc téma kohézióját éppen a Turizmusbiztonság Államtudományi Műhely közösségében kialakított szellemi igényesség, látásmód és nem utolsósorban interdiszciplináris szemlélet adja.

Napjainkban, amikor az utazás társadalmi létformává, a szabadidő-eltöltés és a munka világának szerves részévé vált, a biztonság garantálása pedig az állam egyik legfontosabb kihívásává lépett elő, elengedhetlenné vált egy olyan monografikus ismerethalmaz megalkotása, amely az oktatásban, a kutatásban, az üzleti életben, az államigazgatásban és a rendészetben egyaránt alapműként hasznosítható.

A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” című projekt keretében jelent meg.

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE